

**ИНСТИТУТ ЗА ЕКОНОМИКУ ПОЉОПРИВРЕДЕ
БЕОГРАД**

**СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА
ПОЉОПРИВРЕДЕ ГРАДА БЕОГРАДА
ДО 2015.**

Београд, јануар 2009. године

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Наслов документа: СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ ГРАДА БЕОГРАДА ДО 2015.

Наручилац: СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА ПРИВРЕДУ ГРАДА БЕОГРАДА, БЕОГРАД, Масарикова 5/XVIII

Извршилац: ИНСТИТУТ ЗА ЕКОНОМИКУ ПОЉОПРИВРЕДЕ, БЕОГРАД, Волгина бр. 15

Руководилац пројекта: Проф. др Драго Цвијановић, научни саветник

Руководилац истраживачког тима: др Владана Хамовић, научни саветник

Истраживачки тим

Истраживачи Института

Проф. др Драго Цвијановић

Др Владана Хамовић

Др Јонел Субић

Проф. др Саво Иванчевић

Проф. др Мирјана Савић

Др Весна Поповић

Др Ратомир Милановић

Мр Весна Параушић

Мр Бранко Катић

Мр Љиљана Рајновић

Мр Иван Ђурић

Мр Зоран Симоновић

Мр Наташа Цецић

Мр Нада Мијајловић

Мр Бранко Михаиловић

Мр Антон Пушкарић

Бојана Бекић

Предраг Вуковић

Славица Арсић

Лана Ивановић

Марко Јелочник

Велибор Потребић

Спољни сарадници

Мр Гаврило Веселиновић

Велимир Радојевић

Миодраг Весели

Проф. др Милан Милановић

Проф. др Бранислав Влаховић

Др Данило Томић

Проф. др Глигорије Трифуновић

Проф. др Зорица Васиљевић

Проф. др Зоран Поповић

Проф. др Томислав Живановић

Проф. др Драгић Живковић

Проф. др Михаило Остојић

Проф. др Саво Вучковић

Проф. др Спасоје Мучибабић

Доц. др Сретен Јелић

Доц. др Зоран Рајић

Доц. др Сањин Ивановић

Др Снежана Јанковић

Евица Михаљевић

Мр Светлана Турудија Живковић

Мр Борис Кузман

Мр Ненад Ђурић

Мр Жељко Арсенијевић

САДРЖАЈ

ПРВИ ДЕО

КОНЦЕПЦИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА	8
А. ЦИЉ И ЗНАЧАЈ ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА	8
Б. МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ	10
I. ИСТОРИЈСКИ И ПОЛИТИЧКИ ОКВИР АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ	11
II. ОЦЕНА И АНАЛИЗА СТАЊА	15
2.1. МАКРОЕКОНОМСКИ УСЛОВИ И УДЕО АГРОКОМПЛЕКСА У ЕКОНОМСКОЈ СТРУКТУРИ ГРАДА БЕОГРАДА И РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ..	15
2.1.1. Макроекономска кретања	15
2.1.2. Место агрокомплекса у макроекономској политици Републике Србије	20
2.1.3. Учешће ДП пољопривреде у ДП града Београда и Републике Србије	21
2.2. УЛОГА ПОЉОПРИВРЕДЕ У ОДРЖИВОМ РАЗВОЈУ ГРАДА	24
2.2.1. Концепт одрживог развоја	24
2.2.2. Значај и специфичности градске пољопривреде	25
2.2.3. Механизми управљања развојем градске пољопривреде	28
2.3. ПРИРОДНИ УСЛОВИ, СТАНОВНИШТВО, НАСЕЉА И ИНФРАСТРУКТУРА	31
2.3.1. Природни услови	31
2.3.2. Становништво	32
2.3.3. Насеља	36
2.3.4. Инфраструктура	38
2.3.4.1. Водопривреда	38
2.3.4.2. Саобраћај и саобраћајна инфраструктура	42
2.3.4.3. Телекомуникације	47
2.3.4.4. Енергетска инфраструктура	48
2.3.5. SWOT матрица	50
2.4. ФАКТОРИ ПРОИЗВОДЊЕ У ПРИМАРНОЈ ПОЉОПРИВРЕДИ И ПРЕХРАМБЕНОЈ ИНДУСТРИЈИ	51
2.4.1. Пољопривредно становништво	51
2.4.2. Пољопривредно земљиште	53
2.4.3. Сточни фонд	58
2.4.4. Савремена технологија и агротехника у примарној пољопривреди	61

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

2.4.5. Број, величина и пословне перформансе прерађивачких капацитета	64
2.4.6. Запосленост и продуктивност рада у производњи прехранбених производа	66
2.4.7. Инвестиције и развој	67
2.4.7.1. Општа обележја досадашњих инвестиционих улагања	68
2.4.7.2. Инвестиције као фактор развоја пољопривреде	69
2.4.7.3. Остварене инвестиције у пољопривреди на нивоу града Београда	70
2.4.7.4. Остварене укупне инвестиције на нивоу општина града Београда	72
2.4.7.5. Остварене инвестиције у пољопривреди на нивоу општина града Београда ..	73
2.4.8. SWOT матрица	77
2.5. ОРГАНИЗАЦИОНО-ЕКОНОМСКА ОБЕЛЕЖЈА СУБЈЕКТА У АГРОКОМПЛЕКСУ ГРАДА БЕОГРАДА И ОБЛИЦИ ИНТЕРЕСНОГ УДРУЖИВАЊА ПРОИЗВОЂАЧА	80
2.5.1. Пољопривредна газдинства	80
2.5.1.1. Број и заступљеност домаћинстава са газдинством	80
2.5.1.2. Основна социо-економска обележја домаћинстава са газдинством	83
2.5.2. Велики пољопривредни системи и пољопривредна предузећа	90
2.5.3. Земљорадничке задруге	93
2.5.3.1. Анализа земљорадничких задруга у Републици Србији	93
2.5.3.2. Анализа земљорадничких задруга на територији града Београда	96
2.5.4. Удружења пољопривредника	98
2.5.5. Кластери у области пољопривреде	102
2.5.5.1. Појам кластера и примери успешних кластера у свету	102
2.5.5.2. Развој кластера у привреди Србије	103
2.5.5.3. Кластери у агрокомплексу Србије и Београда	106
2.5.6. SWOT матрица	108
2.6. НИВО ОСТВАРЕНЕ ПРОИЗВОДЊЕ У АГРОКОМПЛЕКСУ И УСВАЈАЊЕ СТАНДАРДА У СИСТЕМУ БЕЗБЕДНОСТИ ХРАНЕ	113
2.6.1. Семенска и расадничка производња	113
2.6.2. Ратарска производња	115
2.6.2.1. Житарице	116
2.6.2.2. Индустијско биље	118
2.6.2.3. Сточно-кормно биље	118
2.6.2.4. Повртарска производња	122
2.6.2.5. Лековито и ароматично биље	124
2.6.3. Производња цвећа и украсног биља	128
2.6.4. Производња у воћарству и виноградарству	130
2.6.5. Сточарска производња	134
2.6.6. Пчеларска производња	137
2.6.7. Органска производња хране	142
2.6.8. Увођење и сертификација добре пољопривредне праксе према захтевима GLOBALGAP	145
2.6.9. HACCP/ISO стандарди	147

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

2.6.10. SWOT матрица	150
2.7. ТРЖИШТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА	153
2.7.1. Оцена тржишта роба у Републици Србији	153
2.7.2. Основне карактеристике тржишта пољопривредних производа у Републици Србији	153
2.7.3. Специфичности београдског тржишта пољопривредних производа	156
2.7.4. Канали пласмана пољопривредних производа у Србији и на територији града Београда	158
2.7.5. SWOT матрица	160
2.8. ОЦЕНА КОНКУРЕНТНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНОГ СЕКТОРА	161
2.8.1. Конкурентност привреде Републике Србије	161
2.8.2. Анализа конкурентност пољопривредног сектора Републике Србије и територије града Београда	163
2.9. ЗАКОНСКИ ОКВИР И ИНСТИТУЦИЈЕ У ПОЉОПРИВРЕДИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ГРАДА БЕОГРАДА	165
2.9.1. Законска регулатива у пољопривреди	165
2.9.2. Институције у пољопривреди	166
2.9.3. Научне и образовне институције у пољопривреди Србије	168
2.9.3.1. Развојне предности београдског простора	168
2.9.3.2. Стратешки развојни циљеви	169
2.9.3.3. Улога науке и струке у остваривању циљева развоја	169
2.9.3.4. Методе и инструменти остваривања стратешке улоге науке и струке	170
2.9.4. SWOT матрица	176
2.10. ЕКОНОМСКЕ МЕРЕ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ У ПОДРШЦИ ПОЉОПРИВРЕДИ И СЕОСКОМ РАЗВОЈУ	177
2.10.1. Обим и структура интерне подршке пољопривреди и сеоском развоју Београда	177
2.10.2. Извозно-увозна политика	180
2.10.3. Инвестициона и кредитна политика	183
2.10.4. Оцена мера аграрне политике у светлу приступања Републике Србије СТО и ЕУ	186
2.10.5. SWOT матрица	194
2.11. ИНТЕНЗИВНА ПОЉОПРИВРЕДА И ОЧУВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ..	197
2.11.1. Стање животне средине	197
2.11.2. Биодиверзитет и генетички ресурси	199
2.11.3. SWOT матрица	202
2.12. ШУМАРСТВО И ЛОВСТВО	203
2.12.1. Шумарство	203
2.12.2. Ловство	210
2.12.3. SWOT матрица	215

**III. ЗБИРНА SWOT АНАЛИЗА РЕСУРСНИХ МОГУЋНОСТИ
И ФАКТОРА ОКРУЖЕЊА 216**

ДРУГИ ДЕО

IV. ПРОЦЕНА БУДУЋИХ КРЕТАЊА У ПОЉОПРИВРЕДИ 221

4.1. Приступ и врста сценарија	221
4.1.1. Полазишта сценаријске анализе	221
4.2. Сценарији коришћења пољопривредног земљишта	222
4.2.1. Очекивано коришћење укупних пољопривредних површина.....	222
4.2.1.1. Очекивано коришћење обрадивих површина	224
4.2.1.2. Очекивано коришћење необрадивих површина	226
4.3. Сценарији будућих кретања у биљној производњи	227
4.3.1. Очекивано кретање обима ратарске производње	227
4.3.1.1. Очекивано кретање обима производње најважнијих житарица.....	227
4.3.1.2. Очекивано кретање обима производње најважнијег индустријског биља	231
4.3.1.3. Очекивано кретање обима производње најважнијег сточног крмног биља ..	234
4.3.2. Очекивано кретање обима производње кромпира и поврћа.....	238
4.3.3. Очекивано кретање обима производње воћа и грожђа	242
4.3.3.1. Очекивано кретање обима производње јабучастог воћа.....	242
4.3.3.2. Очекивано кретање обима производње језграстог воћа	246
4.3.3.3. Очекивано кретање обима производње коштичавог воћа	247
4.3.3.3. Очекивано кретање обима производње јагодастог воћа	250
4.3.3.4. Очекивано кретање обима производње грожђа	253
4.4. Сценарији будућих кретања у сточарској производњи	254
4.4.1. Очекивано кретање броја говеда	255
4.4.2. Очекивано кретање броја свиња.....	256
4.4.3. Очекивано кретање броја оваца.....	257
4.4.4. Очекивано кретање броја живине	258
4.5. Сценарији будућих кретања инвестиционих улагања	259
4.5.1. Очекивана инвестициона улагања у основна средства.....	259

V. ВИЗИЈА И МИСИЈА 262

5.1. Метода дефинисања визије	262
5.2. Учесници у дефинисању визије	262
5.3. Дефиниција визије развоја пољопривреде града Београда до 2015. године	263

VI. СТРАТЕШКИ И СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ .. 264

VII. ОПИС СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА, СПЕЦИФИЧНИХ ЦИЉЕВА И МЕРА ... 269

1. Стратешки циљ 1	269
2. Стратешки циљ 2	291
3. Стратешки циљ 3	293
4. Стратешки циљ 4	299

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

5. Стратешки циљ 5	302
VIII. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАДЗОР	308
IX. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	313
ЛИТЕРАТУРА	315

ПРВИ ДЕО

КОНЦЕПЦИЈА ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА

А. ЦИЉ И ЗНАЧАЈ ИЗРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА

Београд као главни град Републике Србије њен је административни, привредни и културни центар. Територија града, према подацима из 2006. године, простире се на 3.224 км², од којих 69,1% чине пољопривредне површине.¹ На територији града налази се 17 општина и 166 насеља, где живи близу 1,6 милиона становника. Према истом извору, насеља на подручјима општина Београда имају преко 567 хиљада домаћинстава. Иако територија града располаже са релативно великим површинама плодног пољопривредног земљишта, као и повољним природним условима за бављење пољопривредом, веома је мали проценат становништва у односу на укупно (2,3%) које се бави искључиво овом врстом производње. У складу с тим, као и под утицајем општих политичких и економских услова, део укупног друштвеног производа који се остварује из делатности пољопривреде сразмерно је мали. Учешће друштвеног производа пољопривреде и рибарства у укупном друштвеном производу града Београда је и до 2000. године имало тенденцију пада (са 6,5% у 1994. на 5,0% у 2000. години), док је на нивоу Републике Србије у истом периоду забележено знатно веће учешће пољопривредне делатности у формирању друштвеног производа Републике, у просеку око 22%.

Од 2001. године, када је дошло до промене у класификацији делатности, долази до даљег смањења учешћа пољопривреде, лова и шумарства у формирању укупног друштвеног производа, како на нивоу Републике Србије, тако и на нивоу града Београда. До 2005. године учешће ове делатности је на нивоу Републике опало за 8,6% (са 24,6%, колико је износило 2001, на 16% у 2005. години). На територији града делатност пољопривреде, лова и шумарства такође остварује све мање учешће у формирању друштвеног производа (са 6,2%, колико је износило 2001, значајно је смањено - на 3,2% у 2005. години).

Имајући у виду потенцијале за развој пољопривреде, као и велику тржишну апсорпциону моћ тих производа, овој делатности се у Београду, у наредном периоду, мора посветити знатно већа пажња.

Промене у којима се налази наше друштво условљавају не само економске већ и организационе промене у агрокомплексу. Један од честих проблема са којима се суочава агрокомплекс је одсуство интегралног наступа примарне пољопривредне производње са прерађивачким капацитетима. Као проблем често се намеће и неизграђен одговарајући систем финансирања односно кредитирања пољопривреде и агроиндустрије. Имајући у виду ниску акумулативну способност пољопривреде, јасно је да се у постојећим условима тешко може одржати ниво просте репродукције агроиндустријске производње. Ово је тесно повезано и са чињеницом да је у деценији која је иза нас ресурсна основа недовољно коришћена а техничко-технолошки ниво примарне пољопривреде је значајно осиромашен. То је имало за последицу опадање просечних јединичних приноса, односно продуктивности. Овome треба додати и нестабилан извоз аграрних производа и високо учешће трошкова исхране у породичном буџету становништва. Све су то ограничавајући фактори који

¹ /Извор: Општине у Србији, 2007.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

се нужно морају превазићи како би агрокомплекс заживео у складу са свим потенцијалима које наша привреда објективно поседује. Упоредо с тим, долази и до структурних прилагођавања пољопривредних система новим условима привређивања. Један од њих је, свакако, промена власништва, односно процес приватизације великих агроиндустријских комбината.

У вишедеценијском периоду, када је деловао привредни систем базиран на социјалистичким односима и друштвеној својини, примат у аграрној политици даван развоју пољопривредних предузећа (комбината), као носилаца укупног развоја, па и развоја пољопривреде и индустрије која се заснива на њој. Променом привредног система, увођењем тржишне економије отвореног типа, смањивањем улоге државе и њене подршке пољопривредним предузећима, уз промену власништва у њима, губитак ранијих тржишта и друге неповољне чињенице, многи од дотадашњих носилаца пољопривредне делатности запали су у знатне тешкоће. Но, имајући у виду значај великих система као носилаца и организатора пољопривредне производње и производње прехрамбених производа, уз њихово неопходно реструктурирање, значајно би било очувати их.

У време форсирања развоја пољопривредних предузећа, у знатној мери је био запостављен приватни сектор, односно породична газдинства, иако је већи део пољопривредног земљишта био управо у власништву тих газдинстава. Резултат таквог приступа био је да су та газдинства остајала ускраћена у развоју и значајно девастирана. Она су имала више социјалну, а мање економску улогу. Но, у савременим условима пословања, ресурсе који постоје на газдинствима треба користити на најбољи могући начин. Потребно је стварати услове за развој пољопривредних газдинстава као робних произвођача. Исто тако, треба подстицати све активности које у руралним срединама доприносе побољшавању услова живота. Ту се показала веома успешном мултифункционална пољопривреда, као метод развијен у ЕУ.

Аграрна политика коју сада води држава окренула се развоју пољопривреде на породичним газдинствима, која постепено треба да постану носиоци пољопривредне производње у Србији. Али, они морају да постану робни произвођачи, који гарантују квантитет, континуитет испорука, захтевани квалитет и да буду конкурентни. Да би то могли, неопходно је, поред осталог, стварање одговарајућих асоцијација ових произвођача, ради смањивања појединачних трошкова и постизања веће ефикасности при освајању тржишта.

Градска пољопривредна подручја, што свакако важи и за бројна насеља на територији Београда, имају своје специфичности. Она имају одређене предности у погледу близине великог потрошачког центра, бољих саобраћајница, веће могућности за остваривање прихода ван пољопривреде, могућности коришћења савремених сазнања и искустава, до којих се у таквим срединама лакше долази. Међутим, има и извесних слабости, као што је нагло ширење градских насеља, смањивање пољопривредних површина ради коришћења земљишта у друге намене, већи степен угрожености животне средине, и сл.

Европски економско-социјални комитет је, имајући све ово у виду, у октобру 2004. године наложио да се сагледају специфичности градских зона и да се очувају градски пољопривредни региони за наставак пољопривредне производње у њима. То треба да допринесе признавању вредности и улоге градске пољопривреде и формирању трајних

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

основа које ће свакој држави омогућити увођење одговарајућих прописа ради заштите и развоја градских пољопривредних подручја, на основу заједничких основних критеријума. Обезбеђивање динамичног и одрживог развоја градске пољопривреде и подручја на којима се она одвија треба да буде резултат процеса у коме кључну улогу има локална управа, уз пуно учешће грађана и пољопривредног сектора, а у пракси се заснива на изради територијалног плана заштите и развоја градских пољопривредних зона и интегралном управљању одрживим развојем пољопривреде. Несумњиво је да и овај аспект треба имати у виду када се припремају одговарајући развојни документи. Исто тако, ова стратегија мора да обезбеди непрекидност функционисања пољопривреде у свим условима. Недвосмислено опредељење Републике Србије за европске интеграције захтева другачије дефинисање улоге и значаја пољопривреде, агроиндустрије и развоја села него што је то било у досадашњим документима и пракси. Отуда и потреба да се управо сада изради нови, јасно конципиран оквир у виду посебног документа - стратегије, као одговор на кључна питања за даљи развој пољопривреде града Београда. Политику тог развоја у могућој мери треба прилагодити заједничкој аграрној политици Европске уније, у којој се све више пажње посвећује развоју пољопривреде у сеоским срединама. За то постоје крупни разлози. Један од њих је и прилагођавање интерне подршке захтевима Светске трговинске организација (СТО).

Б. МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ

У методологији израде Стратегије развоја пољопривреде града Београда до 2015.године, Институт је примењивао комбинацију методолошких поступака као што су : 1. *DESK* метод (коришћење званичних података статистике, специјализованих часописа, интернет сајтова, билтена и материјала пословних удружења и заједница као и документационе основе Института); 2. *FIELD* метод (прикупљање и анализа података из примарних извора, анкетна истраживања и фокус групе, односно радионице са учешћем стручњака и привредника, представника пољопривредних газдинстава, задруга, пољопривредних предузећа и др. на територији града); 3. *SWOT* анализа (системска анализа свих снага и слабости, шанси и ризика окружења, посматраних са аспекта привредних актера да се оптимизује њихово понашање у односу на њихове могућности и стање у окружењу), 4. *Експертски метод* (активно укључивање експерата у форми консултаната и аутора појединих делова пројекта).

Стратегијом развоја као дугорочнијим развојним документом треба, на научно утемељеној основи, утврдити визију, мисију, стратешке циљеве и приоритетне циљеве интегралног развоја пољопривреде града Београда у наредном периоду. То ће се постићи темељним сагледавањем постојећих природних и створених потенцијала, расположивих људских ресурса, досадашњих токова развоја, постојећих и предвидљивих проблема и потешкоћа, детаљних анализа и процене утицаја окружења. На основу свега наведеног, предлажу се најповољније, реално оствариве варијанте будућег развоја, свдећи тежиште на место и улогу пољопривреде у одрживом развоју градских подручја.

Израда стратегије захтева комплексан приступ и истраживање, што се може обезбедити само тимским радом интердисциплинарног састава. Рад на стратегији одвија се у више фаза, почев од организационих припрема, дефинисања задатака,

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

успостављања одговарајуће сарадње на терену, усклађивања методолошких поступака и одређивања носилаца активности. Затим следи фаза прикупљања и сређивања информационе основе, у непосредној сарадњи са представницима локалних управа, анкетирањем развојно оријентисаних газдинстава, привредних субјеката и органа локалне управе, уз уважавање стратешких докумената вишег ранга. Даља фаза рада претпоставља детаљну анализу потенцијала, услова и праваца будућег развоја. При томе се даје и пројекција динамике и стања макроекономских развојних агрегата. Вредновање локалних потенцијала и дефинисање развојних тежњи и циљева представиће се на основу претходно идентификованих снага, слабости, шанси окружења и ризика окружења, кроз **SWOT** анализу.

Развојни приоритети и инвестиционе препоруке ослањају се на резултате истраживања из претходних фаза, са уважавањем анализе достигнутог нивоа развоја и извора финансирања инвестиционих улагања у овој делатности, а затим следи утврђивање праваца даљих улагања и могућих извора финансирања инвестиција.

Према резултатима поменуте **SWOT** анализе и обављених анкетних истраживања, утврђују се могућности усмеравања и коришћења расположивих фондова према привредним субјектима и перспективним областима пољопривредне делатности *утврђивањем визије, мисије, стратешких циљева, специфичних циљева и мера потребних за њихово спровођење.*

Завршни послови на изради стратегије везани су за њено представљање јавности у радној верзији, уважавање свих конструктивних сугестија, предлога и примедби од стране стручне и научне јавности и свих релевантних учесника у пољопривредној делатности и најзад верификацију изнетих предлога од стране овлашћеног тела наручиоца и савета за израду стратегије и њено коначно уобличавање и усвајање.

I. ИСТОРИЈСКИ И ПОЛИТИЧКИ ОКВИР АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ

Значај пољопривреде као основе агроиндустријског комплекса у целини, као и поједине методе решавања развојних противречности, мењају се у зависности од укупног развоја производних снага. Улога агроекономске науке, односно економике пољопривреде, управо је у томе што перманентно истражује и проналази нове путеве напретка.

Предмет аграрне политике је целокупна друштвено-економска активност у пољопривреди као производној делатности. То значи да је аграрна политика део укупне економске политике која има задатак да решава специфичне проблеме пољопривредне производње и да одговарајућим мерама усмерава њен развој.

Пољопривреда Југославије уочи Другог светског рата била је на знатно нижем агротехничком и економско-организационом нивоу у поређењу са пољопривредом развијених земаља ондашње Европе. Највећи део пољопривредне производње, око 70%, коришћен је за исхрану бројног пољопривредног становништва, тако да је робност производње била ниска, а новчани приходи пољопривредника изузетно скромни. Неразвијено домаће тржиште и мала платежна моћ релативно мањег броја радника и градског становништва били су основни узрок спорог развоја пољопривреде у то време.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Стање у пољопривреди после Другог светског рата било је погоршано, што због губитка становништва, што због оштећења бројних објеката, пољопривредне механизације и опреме.

У периоду после Другог светског рата, пољопривреда је претрпела неколико већих промена. Међу првим агрополитичким мерама нове власти после завршеног рата, донет је Закон о аграрној реформи и колонизацији, августа 1945. године. Извршена је аграрна реформа (1945-1953) и дошло је до формирања сељачких радних задруга (1948-1953). Већ 1951. године, у Југославији је било преко шест хиљада задруга са преко два милона чланова. Међутим, оне су биле бремените многим слабостима, поготово када је почело са напуштањем етатистичко-административног система управљања привредом. Тада је почело да се осипа чланство у задругама и њихово расформирање. Цео тај период до 1953. године карактерише релативно низак обим производње који је у просеку био за четвртину мањи од оног пре Другог светског рата.

У годинама које долазе после 1953. пољопривреда је ушла у нову фазу коју је карактерисао развој друштвеног сектора, и то нарочито у агроиндустријској области. У пољопривреди Београда, као и целе Србије, у овом периоду постоји, поред приватне, и друштвена, али и задружна својина. Примат у аграрној политици имала су друштвена предузећа и задруге, које су попримиле особине предузећа, док је приватни сектор био запостављен. У том периоду пољопривредна производња је узнапредовала. Створени су моћни пољопривредни комбинати, са савременом техником и технологијом производње, способни за успешну конкурентску утакмицу како на домаћем, тако и знатном делу иностраних тржишта (социјалистичке земље и земље у развоју).

Град Београд је у том погледу имао крупну улогу, посебно развојем гиганта какав је био ПКБ. Нажалост, у промењеним друштвеним околностима, и ови гиганти губе раније предности. Њима предстоји структурна, организациона и својинска трансформација. Оронули и запостављени приватни сектор тек треба да се избори за значајно већу улогу на тржишту. То је процес који траје, али мора да се убрзава, како би у периоду до укључења Србије у СТО и транзиционом периоду, сагласно Споразуму о стабилизацији и придруживању ЕУ, аграр Србије, наравно и Београда, био што спремнији за функционисање у систему отворене тржишне привреде.

И у тржишним условима привређивања улога државе је веома битна, пре свега у стимулацији производње широким спектром привредно системских мера, у складу са захтевима домаћег и страног тржишта, уз уважавање развојних потенцијала земље. Углавном, у управљању пољопривредним развојем, држава и тржиште су се допуњавали. После 1989, а нарочито после 2000. године, пољопривреда целе земље ушла је у период транзиције.

Али, и после толико времена, аграгни сектор и даље прате готово исти фактори ограничења, који неповољно утичу на ефикасност, умањују продуктивност и приносе у пољопривреди. Та ограничења су уситњеност пољопривредних газдинстава, недовољна тражња, извозна ограничења и неконкурентност домаће производње, неуређено земљиште, недовољно и неадекватно коришћење вода, недовољна али и неконтролисана употреба ђубрива, недовољна и неадекватна

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

примена агротехничких мера и агрохемије, недовољан трансфер знања и неразвијене стручне службе, неефикасност мера аграрне политике, недовољна инвестициона улагања, недовољна рејонизација производње и друго.

Само неколико показатеља, у наредне три табеле, указују на структуру коришћења пољопривредних површина, односно динамику пољопривредне производње, на територији града Београда у претходним деценијама.

Обим, као и структура обрадивих површина града Београда, нису се много мењали у целом периоду после Другог светског рата. Обрадиве површине су, што се тиче ораница и башти, винограда, ливада и пашњака, остале на приближно истом нивоу у све три посматране године у протеклих пола века, како показује *табела број 1*.

Табела 1. Структура пољопривредних површина града Београда

Година	Укупно	Обрадива површина					Пашњаци	Баре, рибњаци и трстици
		свега	оранице и баште	воћњаци	виногради	ливаде		
1955. ¹	100,0	91,5	78,6	3,9	1,8	7,2	6,1	2,4
1980.	100,0	93,7	79,7	7,1	1,7	5,2	4,1	2,2
2000.	100,0	94,0	80,8	6,8	1,5	4,9	4,9	1,1

Извор: Статистички годишњак НР Србије 1955, Бгд. 1955, страна 92, Статистички годишњак Београда 2000, Београд, 2001, страна 210.

Слична ситуација је, као што се види у *табели број 2*, и код ораничних површина које се налазе на територији града Београда.²

Табела 2. Структура ораничних површина града Београда

Година	Оранице и баште	Засејана површина					Расадници	Угари и необрађене оранице
		укупно	жито	индустријско биље	повртно биље	крмно биље		
1955.	100,0	97,6	78,0	4,4	7,0	8,2	0,1	2,3
1980.	100,0	96,8	66,7	2,7	12,2	15,2	0,3	2,9
2000.	100,0	97,0	58,7	4,2	14,4	19,7	0,3	2,1

Извор: Статистички годишњак НР Србије 1955, Бгд. 1955, страна 95, Статистички годишњак Београда 2000, Београд, 2001, страна 210.

И структури укупно засејаних површина свих пољопривредних култура сличне су 1955., 1980. и 2000. година. Највеће смањење појављује се код жита, док благи пораст имамо код повртног биља, а највећи раст код крмног биља.

Примећује се тренд опадања пољопривредне производње на територији града Београда. Према *табели број 3*, може се уочити опадање интезитета и биљне и сточарске производње у периоду од 1980. до 2000. године, изузев свињарства и овчарства.

Табела 3. Пољопривредна производња града Београда (индекси база 1971-1975=100)

¹ За 1955. годину то су срезови: Београдски, Земунски, Колубарски (седиште Лазаревац), Космајски (Младеновац) и Посавски (Обреновац).

² Град Београд од 1971. године обухвата следеће општине: Барајево, Вождовац, Врачар, Гроцка, Звездара, Земун, Лазаревац, Младеновац, Н. Београд, Обреновац, Палилула, Раковица, Савски венац, Сопот, Стари град, Чукарица.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

	1980.	1985.	1990.	1995.	2000.
Укупно	118	122	118	109	84
Биљна производња свега	116	114	110	111	72
- Ратарство	115	113	104	119	68
- Воћарство	125	120	159	100	93
- Виноградарство	102	109	74	84	63
Сточарство свега	121	133	130	103	99
- Говедарство	118	118	117	95	91
- Свињарство	117	129	149	131	122
- Овчарство	150	183	206	218	197
- Живинарство	142	186	156	77	79

Извор: Статистички годишњак Београда 2000, Београд, 2001, страна 210.

II. ОЦЕНА И АНАЛИЗА СТАЊА

2.1. МАКРОЕКОНОМСКИ УСЛОВИ И УДЕО АГРОКОМПЛЕКСА У ЕКОНОМСКОЈ СТРУКТУРИ ГРАДА БЕОГРАДА И РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

2.1.1. Макроекономска кретања

Процес транзиције у коме се налази наше друштво, као и општи друштвени, политички и економски услови, утичу на честе осцилације макроекономских показатеља у периоду од 1990. године до сада. Осцилације су посебно биле изражене од 1990. до 2000. године (под утицајем хиперинфлације у 1993. години и ратних збивања у 1999. години). Међутим, од посебног је значаја напоменути да сви макроекономски показатељи у периоду након 2000. године бележе раст.

На основу анализе података којима располажу Републички завод за статистику, Народна банка Србије и Министарство финансија, видљива су следећа кретања:

Табела 4. Кретање БДП у периоду 2001-2008. година

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Бруто домаћи производ, текуће цене, млрд. дин.	768,6	983,8	1.137,6	1.388,1	1.691,9	1.987,8	2.320,8 ¹	2.773,8 ¹
Бруто домаћи производ, мил. Еур ²	12.856,7	16.213,4	17.488,2	19.127,7	20.404,5	23.618,9	29.026,0 ¹	34.686,0 ¹
Бруто домаћи производ, рег сарита, Еур ²	1.713,4	2.161,8	2.337,8	2.563,0	2.742,3	3.186,8	3.941,0 ¹	4.709,0 ¹
Бруто домаћи производ, реалан раст, у %	5,4	3,6	2,8	8,2	6,0	5,6	7,1 ³	7,0 ¹ Јан-авг 2008 Јан-авг 2008

¹ Процена МФИН.

² За прерачунавање из долара у евре коришћен је просечан курс динара према еврџ.

³ Предходни податак РЗС.

Извор: Билтен јавних финансија, август 2008 - Министарство финансија Републике Србије

Стопе раста бруто домаћег производа у периоду од 2001. до 2006. године, посматрано по кварталима, имале су различиту динамику, али у целини, на годишњем нивоу бележе раст. Изузетак је забележен у 2003. години, када је забележен пад на 2,5% у односу на раст од 4,2% у 2002. Такође, занимљиво је да је БДП у другом кварталу 2001. године имао негативну стопу од -1,1%, да би исте године бруто домаћи производ у последњем кварталу остварио пораст од рекордних 15,7% (табела 5).

Табела 5. Стопе раста БДП, у сталним ценама 2002. године

Промене, према истом кварталу предходне године

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006. ¹	2007. ²	2008. ²
I квартал	2,3	1,7	2,0	6,8	4,6	7,0	8,2	8,2
II квартал	- 1,1	4,5	4,9	4,3	7,8	6,2	7,6	-
III квартал	2,8	6,9	1,6	8,3	7,4	5,1	7,5	-
IV квартал	15,7	3,6	1,7	13,8	5,0	4,8	6,9	-
УКУПНО	4,8	4,2	2,5	8,4	6,2	5,7	7,5	-

¹ Предходни резултати

² Процена РЗС

Извор: Републички завод за статистику и Министарство финансија Републике Србије

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Привредна активност на републичком нивоу у периоду од 2001. до 2008. године, посматрано по гранама, имала је велике осцилације. Највеће стопе раста остварене су у ПТТ и телекомуникацијама, док су у делатности саобраћаја стопе раста најмање осцилирале. Индустијска производња као једна од најважнијих грана је у већини посматраних година (изузев 2003) остварила позитивне стопе раста. У пољопривреди су остварене позитивне стопе раста током овог периода само у две године, и то у 2001. (18,6%) и 2004. години (19,5%), док је у осталим годинама забележено смањење привредне активности у овој делатности. Детаљни подаци о привредној активности на републичком нивоу приказани су у *табели 6*.

Табела 6. Привредна активност (физички обим) у периоду 2001-2008. година

стопе раста

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Индустијска производња, физички обим	0,1	1,8	-3,0	7,1	0,8	4,7	3,7	5,0
Пољопривреда, физички обим	18,6	-3,4	-7,2	19,5	-5,3	-0,3	-8,1	-
Искоришћавање шума	-17,6	6,9	5,6	3,1	-2,2	6,1	-3,4	-
Грађевинарство, Вредност изведених радова, сталне цене	-13,1	76,8	19,7	31,3	13,7	10,9	19,1	8,5 ¹
Саобраћај, обим услуга	9,6	6,9	5,0	4,8	4,4	10,4	2,3	2,8 ¹
ПТТ и телекомуникације, обим услуга	25,1	3,6	24,1	26,9	34,6	75,1	43,4	65,2 ¹
Реалан промет у трговини на мало	19,8	23,9	13,8	18,0	26,5	7,7	22,4	7,7
Ноћења туриста	-6,5	0,2	-7,3	-0,6	-2,2	1,4	11,0	3,0

¹ Јануар - март

Извор: РЗС

Инвестиције у фиксне фондове имају континуиран раст у периоду 2001-2007. година, и у 2001. години износиле су 81,3 милијарди динара, односно њихово учешће у фиксним фондовима (% БДП-а) износило је 10,4%. У 2007. години инвестиције у фиксне фондове износиле су 448,1 милијарди динара, односно њихово учешће у фиксним фондовима (% БДП-а) износило је 18,0% (*табеле 7. и 8*). С обзиром да на инвестирање утиче велики број фактора, немогуће је вршити пројекције за дуже периоде.

Табела 7. Инвестиције у фиксне фондове у периоду 2001-2007. година

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
Укупне инвестиције у фиксне фондове у млрд. динара	81,3	120,5	188,9	253,3	302,0	403,1	448,1
Учешће инвестиција у фиксне фондове, % БДП-а	10,4	11,8	16,1	17,7	17,3	19,7	18,0

Извор: НБС, Министарство финансија Републике Србије

Табела 8. Стране директне инвестиције (нето) у периоду 2001-2008. година (у мил. евра)

2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006. ¹	2007. ¹	јануар - април 2008.
184,0	502,2	1.205,7	776,6	1.244,6	3.398,7	1.601,6	808,7

¹/Извор: НБС, Министарство финансија Републике Србије

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Кретање **друштвеног производа** у периоду од 1994. до 2005. године, на основу података Републичког завода за статистику (у текућим ценама), има тенденцију раста, како на нивоу Републике Србије, тако и града Београда. Прерађивачка индустрија је делатност која има највећи значај у формирању ДП града Београда. У формирању друштвеног производа града Београда највећи значај има општина Нови Београд, чије је учешће у 2005. години износило 21,1%, што је значајан пораст у односу на 2001. годину, када је учешће ове општине износило 16,0%. Општине Палилула и Стари град такође имају велики значај у формирању друштвеног производа града Београда, али показују тенденцију смањења учешћа. Општина Палилула, која је 2001. године учествовала са 11,7% у формирању ДП града, имала је смањење за 1,3%, односно остварено је учешће у 2005. години од 10,4%. Општина Стари град, која је трећа по значају за формирање ДП града Београда, такође показује тенденцију смањења учешћа у формирању ДП Града, тако да је њено учешће са 14,0% (колико је износило 2001. године), смањено на 10,2% (у 2005). Остале општине учествују у формирању ДП града Београда са мање од 10,0%, а најмање је учешће општина Барајево - само 0,3% и Сопота - 0,9% од укупног ДП Града у 2005. години (табела 9).

Табела 9. Учешће општина у укупном друштвеном производу града Београда (у %)

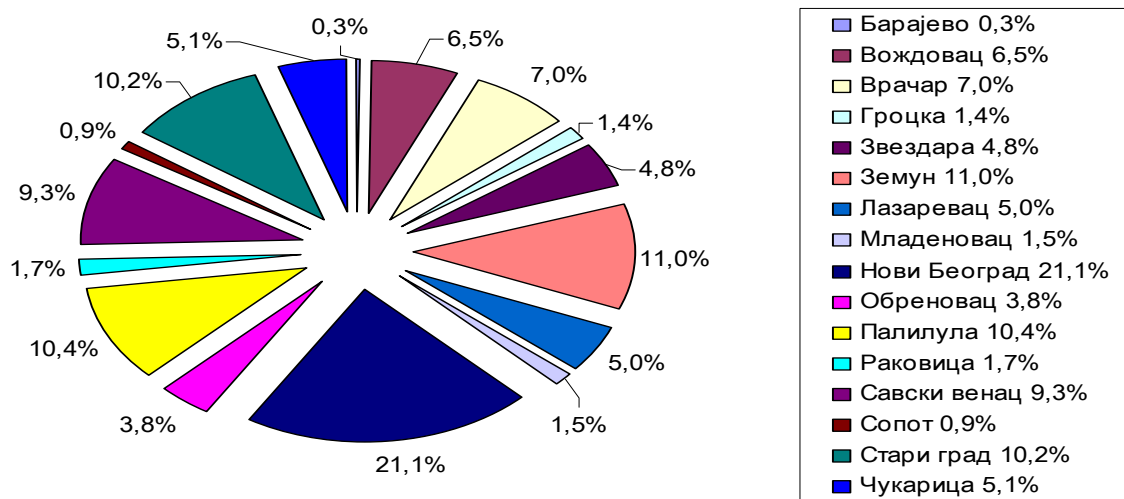
Општина	Година				
	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Барајево	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3
Вождовац	6,5	6,4	6,1	6,2	6,5
Врачар	7,3	7,1	7,3	7,4	7,0
Гроцка	2,1	1,7	1,5	1,5	1,4
Звездара	4,4	4,7	5,4	4,5	4,8
Земун	11,1	10,3	10,0	9,5	11,0
Лазаревац	4,5	5,0	5,0	4,6	5,0
Младеновац	2,1	1,7	1,4	1,5	1,5
Нови Београд	16,0	18,5	20,2	22,5	21,1
Обреновац	2,4	2,9	2,6	3,4	3,8
Палилула	11,7	10,1	9,6	9,3	10,4
Раковица	2,4	1,8	2,0	1,7	1,7
Савски венац	9,0	10,4	9,4	10,5	9,3
Сопот	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9
Стари град	14,0	12,9	12,9	11,7	10,2
Чукарица	5,1	5,2	5,3	4,7	5,1

Извор: Општине у Србији, Републички завод за статистику Републике Србије, 2000-2006. година

Да би се боље сагледало учешће појединих општина у формирању укупног друштвеног производа града Београда, урађен је *графикон 1*, у којем је приказано учешће свих градских општина у формирању ДП града Београда у 2005. години.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Графикон 1. Учешће општина у друштвеном производу града Београда у 2005. години

Извор: Интерни подаци Републичког завода за статистику Републике Србије

Друштвени производ по становнику у Београду у већини посматраних година је виши у односу на ниво Републике. Зависно од развијености општина на територији града, варира и износ друштвеног производа по становнику. У 2000. и 2001. години највећи ДП по становнику је остварен у општини Стари град, док је у 2002. години па све до 2005. године овај показатељ био највећи у општини Савски венац (табела 10). Од општина које имају већи износ ДП по становнику још се издвајају Врачар, Нови Београд и Лазаревац. Општина са најмањим друштвеним производом по становнику је Барајево, током читавог периода од 2000. до 2005. године, док је у општинама Гроцка и Раковица овај показатељ изузетно низак.

Табела 10. ДП по становнику на нивоу општина у Београду у периоду 2000-2005. година (у дин)

Општина	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Барајево	15.185,0	27.888,0	28.194,0	37.086,0	41.184,0	44.346,0
Вождовац	32.905,0	58.595,0	88.623,0	102.521,0	145.211,0	155.510,0
Врачар	99.190,0	160.549,0	259.279,0	329.044,0	469.648,0	452.238,0
Гроцка	21.297,0	41.714,0	48.390,0	50.441,0	68.691,0	62.917,0
Звездара	30.251,0	45.058,0	74.788,0	102.457,0	119.502,0	126.727,0
Земун	45.041,0	87.606,0	113.427,0	132.139,0	175.629,0	205.976,0
Лазаревац	52.906,0	105.833,0	181.643,0	221.213,0	283.269,0	312.936,0
Младеновац	28.019,0	53.692,0	68.212,0	70.868,0	100.803,0	103.455,0
Н. Београд	56.444,0	97.860,0	179.652,0	238.664,0	371.319,0	352.386,0
Обреновац	29.859,0	47.845,0	85.079,0	93.735,0	169.683,0	193.742,0
Палилула	61.351,0	106.253,0	137.211,0	156.393,0	209.716,0	235.292,0
Раковица	19.367,0	33.663,0	38.016,0	52.126,0	60.445,0	62.935,0
Савски венац	195.285,0	287.799,0	520.174,0	579.891,0	905.836,0	824.650,0
Сопот	28.529,0	75.964,0	92.218,0	113.881,0	151.588,0	154.404,0
Стари Град	201.779,0	305.123,0	495.159,0	611.049,0	769.520,0	686.800,0
Чукарица	30.250,0	45.394,0	65.000,0	80.402,0	98.484,0	106.905,0

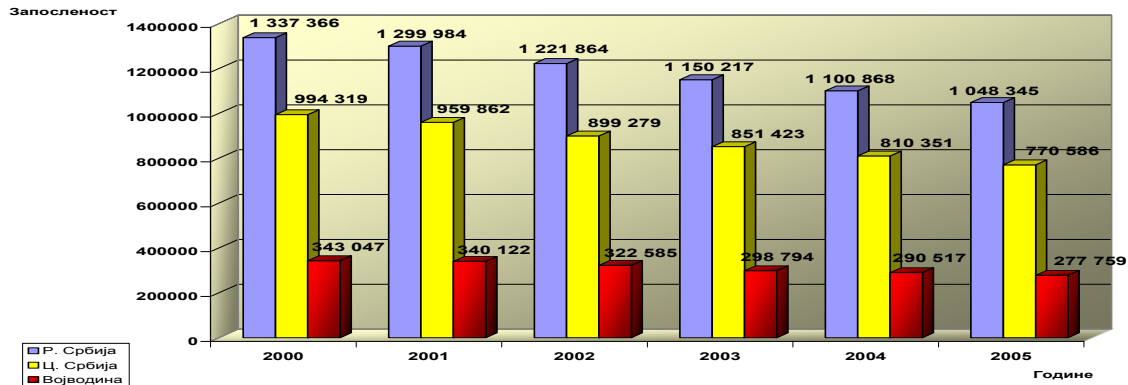
Извор: Општине у Србији, Републички завод за статистику Републике Србије, 2000-2006. година

Број запослених лица је имао негативну просечну годишњу стопу од -3,97% на републичком нивоу у периоду 2000-2006. година, с тим што су за Косово и Метохију подаци доступни само до 1998. године и имају нешто умеренију динамику снижења у

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

односу на ону на републичком нивоу за овај период. Структура кретања запослених на територији Републике Србије, са континуираним подацима за период од 2000. до 2006. године, приказана је на *графикону 2*.

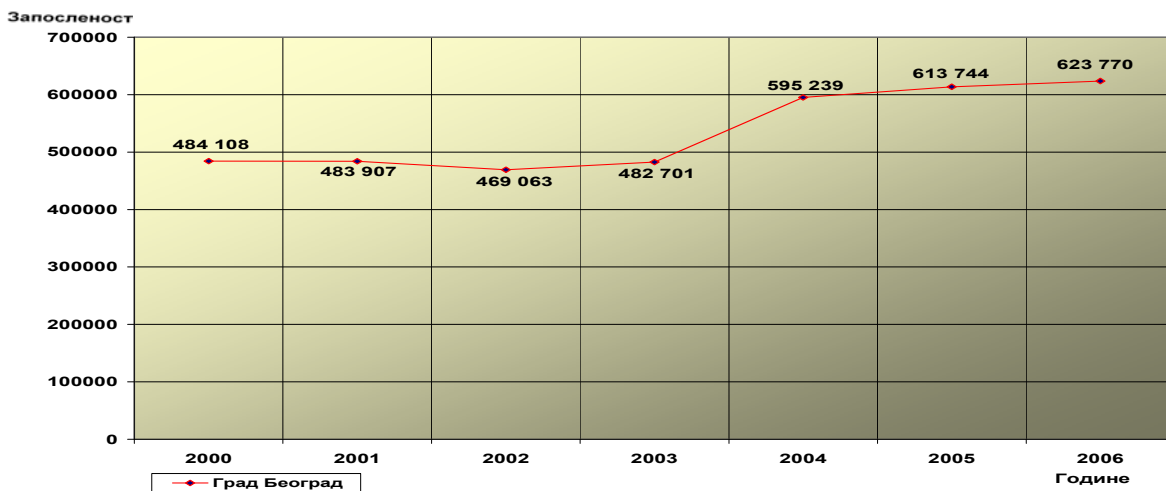
Графикон 2. Кретање броја запослених у периоду 2000-2005. година

Извор: РЗС, публикација Општине у Србији за поменуте године

На територији града Београда запосленост не прати кретање које је остварено на републичком нивоу, већ је у периоду 2000-2006. година запосленост на нивоу града Београда расла по просечној стопи од 4,31% (на основу података Републичког завода за статистику). Запосленост је једино у 2002. и 2003. години била мања у односу на почетак посматраног периода. Значајно је напоменути и да је остварен велики скок запослених у 2004. години у односу на 2003. годину, када је повећан број запослених на територији града за 112 538. После 2004. године настављен је блажи раст броја запослених.

Графикон 3. Број запослених у Београду у периоду 2000-2006. година

Извор: Републички завод за статистику, публикација Општине у Србији за одговарајуће године

Разлог за обрнуто кретање запослених у Београду у односу на Републику Србију треба тражити у чињеници да је процес миграција из села ка граду у овом периоду убрзан. Такође, велики број МСП која се последњих година оснивају и Београду, пружају могућност за запослење, док, са друге стране, неинвестирање у сеоска подручја и немогућност адекватног пласмана пољопривредних производа утичу да људи не виде свој интерес за живот у сеоским подручјима. Кретање броја запослених на нивоу града приказано је у *графикону 3*.

2.1.2. Место агрокомплекса у макроекономској политици Републике Србије

У Републици Србији се у дужем периоду развоју агрокомплекса различито посвећивала пажња. Као резултат овакве развојне политике, до почетка деведесетих година је оствариван континуиран раст друштвеног производа агрокомплекса, али је овакав раст био далеко спорији од раста друштвеног производа који је оствариван у укупној привреди. Сама пољопривредна производња је средином осамдесетих година достигла највећи обим производње. У периоду од 1990. до 2000. године, у време ратних сукоба и санкција, пољопривреда је поднела највећи терет кризе и у том периоду је погоршано ионако незадовољавајуће стање у пољопривредној производњи.

Позната је законитост да са растом нивоа укупне друштвено-економске развијености опада релативни значај пољопривреде у економској и друштвеној структури националне економије, што је директно везано и за удео агроиндустрије у стварању друштвеног производа земље. Према интерним подацима Савезног завода за статистику, у СРЈ је учешће ДП агроиндустрије у укупном ДП привреде у 2000. години у односу на 1994. годину остварило незнатни пораст од само 0,18%, тако да је учешће агроиндустрије у привреди у 2000. години износило 9,08%. Учешће ДП агроиндустрије у ДП индустрије у периоду од 1994. до 2000. године кретало се у интервалу од 20,26% до 26,64% и показује тенденцију раста. Најмање учешће је остварено 1997. године, док је највеће било у 1999. години. Посматрајући учешће ДП агрокомплекса у ДП привреде, уочавамо велике осцилације у периоду 1994-2000. година, са израженом тенденцијом пада, тако да је у 2000. години учешће ДП агрокомплекса ниже за 3,0% у односу на 1994. годину. Међутим, ако посматрамо исти показатељ у 1999. години, видимо да је далеко виши и износи 31,07%, у односу на 2000. годину када је износио 26,63%. У периоду после 2000. године нису одвојено прикупљани подаци који се односе на прехранбену индустрију, већ само у склопу прерађивачке индустрије, па због њихове неупоредивости они овде нису приказани.

Ако посматрамо запосленост, у сектору агроиндустрије је до осамдесетих година повећаван број запослених радника. Оваква тенденција бележи се и у области пољопривреде, у друштвеном сектору. У приватном сектору, међутим, ова тенденција је негативна. У деведесетим годинама, пад укупне економске активности је праћен и падом запослености. У 2000. години у односу на 1994. годину дошло је до смањења броја запослених у прехранбеној индустрији, код производње пића и прераде дувана, док је једино код производње сточне хране број запослених остао на истом нивоу. Број запослених у пољопривреди у 2000. години је опао за 26,3% у односу на 1994. годину, док је број запослених у агрокомплексу опао за 15,6%. Као и код друштвеног производа, тако и код података који се односе на запослене у периоду после 2000. године нису одвојено прикупљани подаци који се односе на агроиндустрију, већ само у склопу прерађивачке индустрије, па због њихове неупоредивости овде нису анализирани.

Агроиндустрија на територији Републике Србије, има уочљиве динамичке и регионалне разлике. Ове разлике су настале као резултат: а) ресурсних карактеристика подручја, б) структурних карактеристика и в) регионалне ефикасности производње која детерминише ову област. Фактори који имају пресудну улогу у развоју агрокомплекса су пре свега:

- степен развијености примарне пољопривредне производње. Прецизније речено, понуда по облику, структури, квалитету и ценама сировина које представљају улазне инпуте агрокомплекса и

- реална тражња за финалним агроиндустријским производима (аутпутима) или другачије речено, развијеност тржишта на које се могу пласирати ови производи.

Овде треба истаћи промене у којима се налази наше друштво, које условљавају не само економске већ и организационе промене у агрокомплексу. Другим речима, долази до структурних прилагођавања пољопривредних система новим условима привређивања. Један од њих је, свакако, промена власништва, односно процес приватизације великих агроиндустријских комбината. Један од проблема на који се често указује је одсуство интегралног наступа примарне пољопривредне производње са прерађивачким капацитетима. Општа тенденција за превазилажење ових неусклађености је увођење кластера и других облика удруживања. Такође, као проблем се често намеће то што није изграђен одговарајући систем финансирања, односно кредитирања пољопривреде и агроиндустрије. Имајући у виду ниску акумулативну способност пољопривреде, јасно је да се у постојећим условима тешко може одржати ниво просте репродукције агроиндустријске производње. Ово је уско повезано и са чињеницом да у деценији која је иза нас ресурсна основа није довољно искоришћена, а техничко-технолошки ниво примарне пољопривреде је смањен, што је имало за последицу опадање просечних јединичних приноса, односно продуктивности. Овоме треба додати и нестабилан извоз аграрних производа и високо учешће трошкова исхране у породичном буџету становништва. Све су ово ограничавајући фактори који се нужно морају превазићи како би агрокомплекс заживео у складу са свим потенцијалима које наша земља објективно поседује. Укључивање у међународне економске токове, уз унутрашње структурно прилагођавање (одговарајући систем организовања, пословно повезивање трансформисаних привредних субјеката, формирање ефикасног модела финансирања), ставиће све ресурсе, како постојеће, тако и потенцијалне, у функцију економског развоја и у функцију тржишта, а у интересу свих.

Данас држава мерама аграрне политике покушава да утиче на поправљање стања и промену производне структуре у примарној пољопривреди и подстицање прераде пољопривредних производа и њиховог извоза, односно на подстицање развоја агрокомплекса у целини. Примарна пољопривредна производња се подстиче разним субвенцијама, премијама и регресима као што су: средства за регресирање репроматеријала за производњу ратарских и повртарских култура, подстицајна средства за генетско унапређење млечног говедарства, подстицајна средства за тов јунади, подстицајна средства за подршку набавке основног стада у сточарству, премија за млеко, регресирање осигурања животиња, средства за унапређење воћарске и виноградарске производње, подстицајна средства за подизање вишегодишњих производних засада воћа, средства за развој органске производње, набавку пољопривредне механизације, система за наводњавање, за развој сеоског туризма и остале мере. Последњих година се дају повољни пољопривредни кредити субвенционисани од стране државе, како краткорочни (за обртна средства), тако и дугорочни (за основна средства). Такође се подстиче извоз пољопривредних и прехранбених производа и кредитирају се предузећа која производе прехранбене производе. Министарство је увело нову меру, додељујући и подстицајна средства за унапређење делатности и подршку интересном удруживању земљорадничких задруга.

2.1.3. Учешће ДП пољопривреде у ДП града Београда и Републике Србије

Град Београд као развијен индустријски и трговачки центар, без обзира што има релативно велике површине плодног пољопривредног земљишта и повољне природне услове за бављење пољопривредом, има веома мали проценат становништва које се бави искључиво пољопривредном производњом. У складу с тим, као и под утицајем општих

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

политичких и економских услова, део укупног друштвеног производа који се остварује из делатности пољопривреде веома је мали. Због промене у класификацији делатности која је извршена 2001. године, вршене су две одвојене анализе кретања друштвеног производа: пољопривреде и рибарства у периоду од 1994. до 2000. године и пољопривреде, лова и шумарства од 2001. до 2005. године. У складу с међународним препорукама и стандардима, Републички завод за статистику је престао са обрачуном макроекономских агрегата према концепту материјалне производње, тако да је 2005. последња година за коју се располаже подацима о друштвеном производу¹.

Учешће ДП пољопривреде и рибарства у ДП града Београда од 1994. до 2000. године је имало тенденцију пада, са 6,5% у 1994. години на 5,0%, колико је остварено 2000. године. Највеће учешће ове делатности је остварено 1995. године (6,7%), а најниже 1998. (4,7%). Упоредјујући анализирани показатељ са учешћем делатности пољопривреде и рибарства у ДП Републике Србије, уочавамо да посматрана делатност учествује у знатно већем проценту у формирању ДП Републике (у просеку око 22%), и да има тенденцију раста, посебно у 1999. и 2000. години. Највећи део ДП пољопривреде и рибарства града Београда се остварује из приватне својине, која има све већи значај за формирање друштвеног производа пољопривреде.

Од 2001. године, када је дошло до промене у класификацији делатности², долази до смањења учешћа пољопривреде, лова и шумарства у формирању укупног друштвеног производа, како на нивоу Републике Србије, тако и на нивоу града Београда. До 2005. године је учешће ове делатности на нивоу Републике опало за 8,6%, односно са 24,6% колико је износило 2001, смањено је на 16,0% у 2005. години. На територији града делатност пољопривреде, лова и шумарства такође остварује све мање учешће у формирању ДП (2005. године учешће ове делатности је износило 3,3%, што је значајно смањење у односу на 2001. годину када је било 6,2%).

У последњих пет година све већи значај у стварању ДП пољопривреде, лова и шумарства имају привредни субјекти који су у државној својини, тако да је њихово учешће достигло 10,6% у 2005. години. Остали облици својине (друштвене, задружне и мешовите) учествују са нешто више од 6% у формирању ДП делатности пољопривреде, лова и шумарства (табела 11).

Табела 11. Учешће ДП пољопривреде, лова и шумарства у ДП града Београда и Републике Србије, 2001-2005. (у %)

Година	Учешће ДП пољопривреде, лова и шумарства у ДП Р. Србије	Учешће ДП пољопривреде, лова и шумарства у ДП града Београда	Структура ДП пољопривреде, лова и шумарства града Београда				
			Друштвена својина	Приватна својина	Задружна својина	Мешовита својина	Државна својина
2001.	24,6	6,2	7,1	84,7	0,5	7,9	-0,1
2002.	19,2	4,3	4,9	80,2	0,4	8,7	5,8
2003.	16,6	3,8	4,6	76,5	0,6	11,0	7,3
2004.	16,3	3,4	3,7	80,3	0,5	6,2	9,3
2005	16,0	3,3	2,7	83,0	0,3	3,4	10,6

Извор: Статистички годишњак Београда за одговарајуће године, Завод за информатику и статистику, интерни подаци Републичког завода за статистику

¹ Извор: <http://webzrs.stat.gov.rs/ahd/drugastrana.php?Sifra=0001&izbor=odel&tab=31>

² Напомена: На основу података из Статистичког годишњака Београда за одговарајуће године, Завода за информатику и статистику, Београда до 2000. године остварени ДП у пољопривреди се по важећој класификацији делатности исказивао заједно са ДП рибарства, док од 2001. године када је извршена промена класификације делатности ДП пољопривреде се изражава заједно са ДП оствареним у делатностима лова и шумарства.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Највећи значај при формирању ДП пољопривреде, лова и шумарства у 2005. години на територији града Београда остварила је општина Гроцка, на чијој територији су велике површине под воћем. Учешће ове општине у ДП наведене делатности износи 14,1%. Општина Обреновац је друга по значају за формирање ДП пољопривреде града Београда са 13,1%, затим је општина Палилула (са 11,0%), на чијој територији се налазе велике говедарске фарме, па општина Земун заједно са Сурчином (са 10,6%). Најмање учешће у формирању ДП пољопривреде, лова и шумарства оствариле су општине Раковица, чије учешће у 2005. години износи 0,6% и општина Звездара са 0,9%.

2.2. УЛОГА ПОЉОПРИВРЕДЕ У ОДРЖИВОМ РАЗВОЈУ ГРАДА

2.2.1. Концепт одрживог развоја

Концепт одрживости потиче из природних наука и изворно се везује за управљање природним ресурсима на начин који обезбеђује очување њихове репродуктивне способности. Одрживи развој се дефинише као "употреба ресурса на начин који омогућује задовољавање потреба садашњих генерација без угрожавања способности будућих генерација да задовоље сопствене потребе" (WCED, 1987).

Рио декларација Конференције УН о заштити животне средине и развоју из 1992. године и њен Акциони план – Агенда 21 реafirмишу право људских бића на здрав и продуктиван живот у хармонији са природом. Кјото Протоколом¹ предвиђена је финансијска подршка земљама у развоју у достизању низа еколошких, економских и социјалних циљева одрживог развоја, као што су: побољшање квалитета ваздуха и вода, унапређење начина коришћења земљишта и већа запосленост и смањење сиромаштва.

Компонента еколошке одрживости у развојним политикама и програмима и искорењивање екстремног сиромаштва и глади налазе се међу Миленијумским циљевима развоја до 2015. године, истоимене декларације УН из 2000. године.

На уједињене напоре у остваривању задатака из Агенде 21 и Миленијумских циљева позива се и у Декларацији Светског самита о одрживом развоју, одржаном у Јоханезбургу, 2002. године, а План имплементације таксативно наводи акције које треба предузети у циљу смањења сиромаштва и заштите природних ресурса који представљају основу економског и социјалног развоја.

Стратегија одрживог развоја ЕУ из Гетеборга и Лисабонска Стратегија раста и запослености, наглашавају међузависност економских, социјалних и еколошких фактора развоја. Наведени фактори тек у садејству дају најбоље резултате у обезбеђивању структурних промена, неопходних за суочавање са изазовима глобализације.

Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса кроз узајамно деловање и остваривање значајних ефеката између заштите животне средине и економског раста, предвиђени су као један од приоритета Националне стратегије одрживог развоја Републике Србије и остварују се укључивањем политике заштите животне средине у секторске развојне политике.

Одрживи пољопривредни и рурални развој обухвата "управљање и очување природних ресурса и усмеравање технолошких и институционалних промена ка достизању и континуираном задовољавању потреба садашњих и будућих генерација. Такав одрживи развој (у пољопривреди, шумарству, риболову) подразумева очување земљишта, воде, биљних и животињских ресурса, не угрожава животну средину, технички је применљив, економски исплатив и друштвено прихватљив" (FAO, 1989).

Када је реч о пољопривреди, Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије као општи циљ одрживог развоја дефинише стварање економски исплативе и еколошки прихватљиве пољопривредне производње:

¹ Кјото Протокол је ступио на снагу 16. фебруара 2005. године. До средине 2007. године, 172 државе чланице УН, укључујући ЕУ, прихватиле су Кјото протокол, укључујући и Србију.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

- усклађивањем националних прописа и акција из области пољопривреде са законодавством и праксом у ЕУ;
- подстицањем инвестиција у: смањење загађења из пољопривреде, очување агродиверзитета и традиционалних (комбинованих) система фарми ради очувања предеоног и специјског биодиверзитета у осетљивим агроеколошким условима, развој система заштите добробити животиња, смањење ерозије, те очување и унапређење животне средине у целини;
- повећањем површина под органском и другим еколошки прихватљивим системима пољопривредне производње;
- подизањем и развијањем свести пољопривредних произвођача о проблемима животне средине, уз уважавање принципа заштите биодиверзитета и добробити животиња; и
- увођењем кодекса добре пољопривредне праксе (NSOR,2008).

У Нацрту Стратегије развоја града Београда из маја 2008. године², као општи дугорочни циљ развоја пољопривреде (коришћења и заштите пољопривредног земљишта), утврђује се "хармонично повезивање производних, економских, еколошких, пејзажних и социо-културних функција пољопривредног земљишта и руралног простора у целини, упоредо с постепеним али сталним побољшањем материјалног положаја пољопривредног становништва и повећавањем стандарда и квалитета живљења на селу". Стратегија је рађена у координацији са стратегијама и стратешким плановима Републике и града Београда, посебно са Регионалним просторним планом Административног подручја Београда и Генералним планом града Београда 2021., чија су релевантна решења уграђена као стечена обавеза.

2.2.2. Значај и специфичности урбане пољопривреде

Под појмом **урбана пољопривреда**³ подразумева се гајење биљака и животиња за прехранбене и друге потребе, **унутар градова** и у **њиховом непосредном окружењу**, као и повезане активности као што су производња и снабдевање инпутима и прерада и пласман готових производа. У зависности од заступљених система производње **унутар урбане пољопривреде** разликују се тзв.:

- **интра-урбана пољопривреда**, коју карактерише производња поврћа, цвећа, печурки, расада, јаја..., за сопствене потребе и пијачну продају на ограниченим површинама тзв. јавних урбаних башти на изнајмљеном градском грађевинском земљишту, резервисаном за будућу градњу инфраструктурних система и сл., затим на окућницама викендица, у малим пластеницима, подрумима (печурке), на крововима зграда (лековито и ароматично биље, цвеће, расад), једном речју у малим пољопривредним енклавама које су *претежно* лоциране у **ужем градском језгру**; ова производња има скромне економске, али значајне социјалне и еколошке ефекте на унапређење квалитета живота у градовима;
- **пери-урбана пољопривреда** – тржишно оријентисана, интензивна конвенционална/биолошка пољопривредна производња, пре свега високо профитабилних свежих намирница за снабдевање градског тржишта (месо, млеко, јаја, воће, поврће), али и за

² www.beograd.org.

³ RUAF Resource Centres on Urban Agriculture and Food Security, <http://www.ruaf.org/node/1564>.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

извоз, на породичним газдинствима и капитално интензивним фармама, *највећим делом* лоцираним у *пери-урбаним (периферним, рубним) подручјима градова.*

Границе није могуће прецизно повући⁴ јер се најчешће ради о континууму интра - пери-урбане - руралне пољопривреде, које се међусобно разликују, пре свега по технолошким и организационим специфичностима присутних система производње, произашлим из локационих, еколошких, економских, социјалних и административних услова у којима се одвијају, односно степена њихове повезаности са остатком урбане економије.

Урбана пољопривреда, посебно у периферним градским зонама, има још важније еколошке, социјалне и економске функције него пољопривреда у руралним подручјима. У питању је комплексан систем који обухвата спектар интереса, од традиционалних активности везаних за производњу, прераду и маркетинг, до бројних изведених користи и услуга које укључују одмор и рекреацију, развој предузетништва, унапређење здравља и добробити појединца и заједнице и очување и унапређење животне средине и пејзажних вредности. Наведене користи могу се груписати у три основна доприноса:

- *прехрамбеној сигурности и безбедности и квалитету хране* - највећи део свежег поврћа и значајне количине воћа, меса и млека потребних за снабдевање градског становништва пореклом су из рубних градских зона. Како се ради о производњи у зонама у којима је могућност употребе хемијских средстава ограничена прописима о заштити животне средине, знатно је присутнији биолошки метод производње а близина тржишта смањује потребе за коришћењем конзерванса. Близина тржишта смањује и трошкове складиштења и транспорта, те се и са аспекта уштеде енергената ова производња сматра одрживом;
- *повећању дохотка и запослености и смањењу сиромаштва у локалној економији* - посебно жена и новодосељених становника са ниским квалификацијама, који су најприсутнији у рубним подручјима градова. Добра инфраструктурна опремљеност и близина тржишта олакшавају улазак у мултифункционалне, непољопривредне активности широког спектра, од прераде пољопривредних производа до туризма и рекреације, едукативних активности на фармама и агроеколошких услуга. Интеракције пољопривредне и непољопривредних активности, засноване на производним, потрошачким и/или инвестиционим везама повећавају укупну запосленост и доходак, доприносећи уједначавању и стабилизацији укупних прихода домаћинства;
- *очувању природних ресурса и заштити животне средине* – старањем о пољопривредном земљишту обуздава се неограничено ширење градова, приводи намени оштећено земљиште и предузимају мере заштите и уређења еродираних површина, чува и образује пејзаж и формира човеку пријатељска животна средина. Европска конвенција о пејзажу дефинише пејзаж као битан елемент животне средине и квалитета живота. Пејзаж учествује у стварању локалних култура, представља основну компоненту европске природне и културне баштине и доприноси добробити људи и јачању европског идентитета. Заштита пејзажа подразумева акције очувања и

⁴ Између интра-урбане, пери-урбане и руралне пољопривреде (RUAF, 2008), као ни између пери-урбаних и руралних подручја (M.Fischer-Boel, 2008).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

одржавања основних пејзажних карактеристика које су резултат природног наслеђа и/или људских активности.

Пољопривредна производња у урбаним условима производи/суочава се и са озбиљним негативним последицама које укључују:

- *еколошке и здравствене ризике услед могуће примене неодговарајућих агротехничких мера* - негативни ефекти пољопривреде по природне ресурсе, агроокружење и биодиверзитет се, у највећој мери, везују за интензивне, високо механизоване системе производње на великим поседима и фармама у пери-урбаним зонама. Оваква производња представља опасност по квалитет земљишта (ерозија, исушивање, претерано задржавање воде, сабијање, закишељавање, заслањивање и контаминација земљишта пестицидима и њиховим метаболитима, тешким металима, азотом и фосфором, смањење нивоа хумуса), воде (еутрофикација слатке воде и контаминација подземних вода нитратима, фосфором и пестицидима) и ваздуха (емисија амонијака, метана и азот-диоксида, распршивање пестицида, неугодни мириси), редукује биодиверзитет, угрожава природна станишта и шуме и нарушава пејзажне вредности (укрупњавање поседа, мелиоративни захвати, дренажа...). Близина урбаних елемената појачава осетљивост пери-урбаних подручја по питању агроеколошких ризика. Стога се наведени облици производње морају строго контролисати у смислу поштовања одговарајућих прописа о заштити животне средине, укључујући анализе утицаја приликом израде инвестиционих пројеката;
- *заоштравање надметања за земљиште, воду, енергију и радну снагу са остатком економије* - коришћење воде и енергената за системе за наводњавање на газдинствима под тржишним условима⁵ и несигурност закупа и шпекулативна кретања на тржишту земљишта онемогућавају озбиљније захвате на укрупњавању газдинстава и унапређењу производње. Постоји велики несклад између настојања да се очува пољопривредно земљиште и биодиверзитет, и све већих захтева за урбаним и индустријским/комерцијалним проширењем и развојем инфраструктуре. Притом су, у већој или мањој мери, присутне појаве формирања развучене и дисперзне структуре градова и фрагментације неизграђеног земљишта (urban sprawl).

Регионалним просторним планом административног подручја града Београда, извршено је планско дефинисање и артикулисање региона Београда као функционалне целине, у сусрет стандардима територијалне номенклатуре ЕУ. Окосницу, односно фокусну тачку тог региона, представља снажан урбани центар Београда, окружен мањим градским и сеоским центрима, већег или мањег степена економске самосталности, који чине комплексан и динамичан систем Града Београда (АП Београда, 17 градских општина) а његове границе поклапају се са постојећом дефиницијом метрополитенског подручја.⁶

У свакој од наведених зона присутни су различити облици организовања пољопривредних активности, у зависности од еколошког, социјалног и економског капацитета простора.

⁵ Ван јавних система за наводњавање и одводњавање.

⁶ Због великог степена привлачности (економске, културне, социјалне) потенциране и слободним простирањем географско-еколошких система, утицај града Београда се протеже и ван граница АП Београда на суседне општине Руму, Пећинце, Стару Пазову, Панчево, Уб, Смедерево и Смедеревску Паланку (метрополитен Београда) које стоје у непосредној, јаче или слабије израженој функционалној корелацији са АП Београда (РПП АП Београда, стр. 2.).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Претходне две деценије, у рубним подручјима Београда, одвијао се буран процес урбанизације, углавном неконтролисана стамбена изградња, која је повлачила за собом и нерационалну трансформацију пољопривредног земљишта у грађевинско, преоптерећење инфраструктурних система и угрожавање животне средине. Са друге стране, град убрзано добија нову развојну димензију која пред надлежне поставља озбиљне дилеме у погледу (пре)намене земљишта.

Неопходно је пронаћи равнотежу између очувања земљишта погодног за пољопривреду и ослобађање земљишта за друге облике развоја. При одлучивању о промени намене пољопривредног земљишта у грађевинско, треба водити рачуна да се ради о иреверзибилном процесу, са еколошким и социјалним последицама које морају бити адекватно сагледане.

Укупан допринос пољопривредне делатности квалитету живота становника унутар градова и у њиховом непосредном окружењу зависи од степена искоришћења предности које она нуди и неутралисања негативних ефеката који су њени могући пратиоци.

2.2.3. Механизми управљања развојем урбане пољопривреде

Због својих значајних економских ефеката и ништа мање значајних пратећих еколошких и социјалних ефеката, проистеклих из чињенице да се одвија у рурално-урбаној контакт зони, аналитичари и креатори просторне и аграрне политике у ЕУ придају далеко већу пажњу проблематици везаној за развој пери-урбане пољопривреде.

Чланом 20. Уредбе Европског савета бр. 1257/1999 по питању подршке развоју руралних подручја из Европског фонда за пољопривредна усмеравања и гаранције одређује се да: "подручја са неповољним условима производње могу да обухвате и друге терене на којима постоје одређене специфичне тешкоће, а на којима пољопривредна делатност треба да буде континуирана ради очувања и побољшања стања животне средине, одржања руралног амбијента, очувања њиховог туристичког потенцијала или ради заштите приобалног подручја". У вези са овом одредбом, Европски економски и социјални комитет је октобра 2004. године изнео мишљење да "пери-урбана пољопривредна подручја треба убројити у подручја на којима постоје специфичне тешкоће" (EESC, 2004: 3).

Залажући се за друштвено, политичко и административно стављање пери-урбаних зона у ранг европских питања, Комитет предлаже да се покрене опште европска акција за очување и настављање пољопривредне производње у овим подручјима. Акција треба да буде усмерена на признавање вредности и функција пери-урбане пољопривреде, као и на образовање трајних основа које ће свакој држави омогућити увођење одговарајућих прописа ради њене заштите и развоја на бази заједничких основних критеријума.

Обезбеђење динамичног и одрживог развоја пери-урбане пољопривреде и подручја на којима је заступљена, треба да буде резултат процеса у коме кључну улогу има локална администрација, која при утврђивању и спровођењу општинских планова мора уважавати циљеве међуопштинске сарадње и територијалне кохезије. У том смислу, неопходно је формирати заједничко тело на нивоу пери-урбаног подручја, у чијој надлежности би били послови заштите, коришћења и управљања земљиштем, са пољопривредницима као изворним заступницима интереса пољопривредног сектора у својству обавезних учесника. Тако дефинисано програмско партнерство треба да утврди стратегију развоја пери-урбане пољопривреде, са јасно дефинисаним циљевима и очекиваним резултатима, до којих се

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

долази спровођењем рурално-урбаних мултисекторских пројеката, заснованих на принципу одрживости.

Интегрисање мера и инструмената просторног и агроекономског карактера обезбеђује интегрални одрживи развој, нарочито важан за пери-урбана подручја која трпе најјачи рурално-урбани конфликт у еколошкој, економској и социјалној сфери и омогућавају потпуније коришћење мера подршке пољопривреди и руралном развоју. Наведени закључак се налази у основи програма деловања PURPLE⁷ мреже ЕУ, чији су основни задаци:

- укључивање пери-урбане проблематике као специфичне у ЕУ политике регионалног и пољопривредног и руралног развоја, које би на овом пољу требало да делују комплементарно;
- интеррегионална сарадња на плану формулисања и спровођења заједничких акција и пројеката, укључујући Leader приступ.

PURPLE позива институције ЕУ и држава чланица да препознају значај пери-урбаних региона, који имају кључну улогу у планирању и руковођењу транзиционог процеса према мултифункционалном коришћењу земљишта и мултифункционалној улози пољопривреде, водећи, притом, подједнако рачуна о глобално конкурентној производњи и локалној одрживој пољопривреди. Имајући у виду Лисабонску агенду, пери-урбани региони су свесни својих могућности доприноса глобалном расту конкурентности и иновација и желе да преузму водећу улогу у оријентисању пољопривредног сектора ка расту конкурентности и заштити агроокружења а у циљу успостављања новог баланса на линији град – рурално окружење.

У земљи која се интензивно ангажује у процесу придруживања Унији, дефинисање стратегије одрживог развоја пољопривреде главног града и њена примена у садејству са одговарајућим просторним и урбанистичким плановима је од посебног значаја.

У периоду дефинисаном за плански оквир Регионалног просторног плана (до 2011. године), на планском подручју (АП Београда) предвиђена је потпунија економска валоризација производних, тржишних, еколошких, пејзажних и туристичко-рекреативних вредности утврђивањем развојних приоритета за специфична пољопривредна подручја, усклађених са решењима раније усвојеног Генералног плана Београда до 2021. године. Као основни стратешки циљ у погледу коришћења земљишта на територији АП Београда, Регионални просторни план утврђује "очување квалитетног пољопривредног земљишта у ближој и даљој околини градског језгра, као основне компаративне предности у односу на сличне градове у Европи, што директно побољшава снабдевеност града основним животним намирницама и утиче на смањење транспортних трошкова." Из Просторног плана Републике Србије уважавају се препоруке које се односе на погушћавање изграђености насеља, макропољопривредна рејонизација и забрана конверзије пољопривредних земљишта I-IV бонитетне класе у друге намене, осим у изузетним случајевима. У целини се прихватају решења из Стратегије развоја београдског метрополитена која се односе на коришћење земљишта. Као обавезна утврђују се планска решења у погледу коришћења простора дата Генералним планом Београда, просторним плановима инфраструктурних коридора (делови Европског коридора 10) и Просторним планом Колубарско-тамнавског логистичког басена. За територије и граничне општине које нису обухваћене административним границама

⁷ Peri-Urban Regions Platform Europe - PURPLE, формирана је 2004. године и повезује 13 европских периурбаних региона, <http://www.purple-eu.org>.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Београда, а сматрају се делом београдског метрополитена, препорука је да би требало у целини уважити принципе и режиме коришћења земљишта дате у овом плану.

Одговарајућа планска решења за сектор пољопривреде РПП АП Београда односе се на:

- успостављање система заштите, коришћења и унапређивања стања пољопривредног земљишта; заустављање стихијског заузимања плодних земљишта у непољопривредне сврхе и привођење намени необрађеног и запарложеног земљишта; и смањивање неповољних утицаја развоја рударства, енергетике и других индустријских делатности на расположиве површине и квалитет пољопривредног земљишта;
- побољшање организационих, техничко-технолошких, еколошких и економских услова пољопривредне производње на породичним газдинствима; успостављање система еколошке/органске пољопривреде; и потпунија агро-еколошка и економска валоризација просторне диференцијације пољопривредних урбано-руралних подручја.

Пратеће економско-финансијске и организационе мере и инструменти, закони и подзаконски акти и политике предвиђају, поред познатих мера из кредитно-фискалне сфере, и:

- формирање посебног одбора/савета/дирекције за координацију свих активности, које су директно или индиректно повезане са коришћењем, уређењем и организацијом пољопривредног урбано-руралног простора,
- међусобно усклађивање просторне политике и политике развоја пољопривреде.

Очигледно је да документа из области просторног планирања града Београда прате препоруке европског законодавства у домену управљања развојем пери-урбаних подручја. Недостаје Стратегије развоја пољопривреде, која ће, детаљним сагледавањем потенцијала, слабости, могућности и ограничења, створити основу за програмирање и реализацију рурално-урбаних bottom-up пројеката.

2.3. ПРИРОДНИ УСЛОВИ, СТАНОВНИШТВО, НАСЕЉА И ИНФРАСТРУКТУРА

2.3.1. Природни услови

Географски положај, рељеф, клима и рејонизација пољопривредне производње

Београд је град на Балканском полуострву, смештен на раскршћу путева Источне и Западне Европе, на ушћу реке Саве у Дунав. Београд је окружен са две различите природне целине: Панонском низијом, под њивама - претежно на северу, и Шумадијом, брдовитим пределом, где преовлађују воћњаци и виногради - јужно од Саве и Дунава. У погледу географског положаја, Београд се налази на следећим географским координатама: 44°49'14" северне географске ширине и 20°27'44" источне географске дужине. У погледу надморске висине, Београд се налази на 116,75 м просечне надморске висине. Град се јужно од Саве и Дунава распростире преко многих брда, а највиши облици у рељефу Београда су Космај (628 м) и Авала (511 м). На ужем градском подручју највишу коту представља Црква Свете Тројице 303,1 м на Торлаку на Вождовцу, док је најнижа ката Ада Хуја 70,15 м. Укупна територија града је 322 км² од чега се сматра да уже подручје, градски део чини 36 км². У обиму шире градске територије има 419 км, највећа дужина по правцу север-југ је 92,98 км, а по правцу исток - запад 67,50 км (извор: www.beograd.rs).

У погледу климе, град Београд се налази у умереноконтиненталној климатској зони, са четири годишња доба: пролеће, лето, јесен и зима. Јесен је дужа од пролећа, са дужим сунчаним и топлим периодима (тзв. михољско лето). Зима није тако оштра, са, у просеку, 21 даном са температуром испод нуле. Јануар је нахладнији зимски месец са просечном температуром 0,4 °С. Пролеће је кратко и кишовито, после чега нагло долази лето. Најтоплији месеци су јул (21,7 °С) и август (21,3 °С). Београд у просеку има око 31 дан у години са температуром преко 30°С, док 95 дана у години температура прелази 25°С. Годишње Београд има око 2.096 сунчаних сати, са јулом и августом као најсунчанијим месецима, и децембром и јануаром као најмрачнијим са 2-2,3 сунчана сата дневно.

Постоје локалне климатске специфичности Београда, које се деле у три групе утицаја: утицај топографије (вертикални градијент), утицај подлоге (реке, копно, вегетација) и утицај структуре града (топлоотно острво града). Клима Београда је на појединим локалитетима у знатној мери специфична, тако да можемо разликовати микроклиматске услове појединих подручја. Постоји мрежа метеоролошких станица које прате основне метеоролошке параметре на територији града; добијени подаци се сређују и на основу тога имамо просечне вредности за поједине временске интервале. Анализом климатских података Београда утврђене су основне топоклиматске зоне које се даљом анализом (узимајући у обзир и друге параметре, као аерозагађења) структурирају у микроклиматске зоне. Основно зонирање је везано за локације метеоролошких станица чији су подаци коришћени, и то су следеће глобалне топоклиматске зоне Београда: Сурчин плато, Крњача, Нови Београд, брдовито залеђе и центар.

Посебна особина климе Београда је кошава, ветар југоисточног и источног правца, који доноси ведро и суво време. Дува најчешће у јесен и зиму, у интервалима 2-3 дана. Просечна брзина кошаве је 25-43 км/х, и то када је над Украјином и Бесарабијом висок ваздушни притисак, а над Јадраном низак. Кошава је значајна у смислу смањења аерозагађења. Сматра се да се при брзини кошаве од 3м/с ваздух измени за сат времена, док када је брзина 20м/с - замена ваздуха се обави за 10 м/с.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

У Београду у просеку има 139 дана са падавинама, од којих је 27 са снегом. Најобилније падавине су у мају и јуну, а најмање у фебруару. Просечна количина годишњих падавина је 667,9 мм. Најчешће су једнодневне кише. Дужина задржавања снежног покривача је 30-44 дана, а његова просечна дебљина износи 14-25 цм.

Мора се истаћи да је проблем аерозагађења у Београду (као и у многим другим градским, индустријализованим и срединама са интензивним саобраћајним токовима) довео до промене климе, која се обележава као клима типична за велике градове. Карактеристике градске климе су замућеност ваздуха, повећана облачност и смањена инсолација.

У погледу рејонизације простора града Београда могу се констатовати равничарски, брежуљкасти и брдски предели (по усвојеној класификацији Каришник и Окановић, 1997). Равничарско подручје са заталасаним рељефом је до 200 м надморске висине. Општине које припадају равничарском подручју су: Врачар, Земун, Нови Београд, Обреновац, Раковица, Савски Венац, Стари град и Сурчин. У складу са оваквом позицијом, може се констатовати да су оранице и баште, као категорија коришћења пољопривредног земљишта, највеће обрадиве површине на општинама Обреновац и Сурчин. Брежуљкасто подручје са нижим брдима, долинама и котлинама према усвојеној наведеној класификацији са простире од 200-350 м. Општине Београда које се налазе у равничарском и делом у брежуљкастом подручју су: Барајево, Вождовац, Гроцка, Лазаревац, Младеновац, Палилула и Чукарица. Брдском подручју (350-600 м) припадају поједина брда која су на тој висинској зони, као Авала и Космај. У складу са висинским зонирањем, организована је пољопривредна делатност, што значи да је ратарска везана за равничарски део на северу и делом јужно од Београда, док је јужни брежуљкасти и брдски део градске територије претежно усмерен на воћарску производњу.

2.3.2. Становништво

На основу пописа становништва из 1991. и 2002. године, примећује се неједнак тренд пораста или пада становништва у градским општинама. У неким општинама имамо природни прираштај, док у другим имамо смањење броја становника. Генерално посматрано, пораст становника на територији града Београда просечно годишње на 1.000 становника износи 1,4. Односно, број становника Београда се у овом периоду повећао за 25.000. Овај регистровани раст је остварен искључиво са повећањем броја становника ван ужег градског подручја (табела 12.).

Табела 12. Становништво града Београда

Град Општина	Становништво (укупно)		Пораст или пад броја ст. 1991-2002.		
	1991.	2002.	Укупно	Просечно годишње	Просеч. год. на 1.000 становника
Град Београд	1.552.151	1.576.124	23.973	2.179	1,4
Барајево	20.846	24.641	3.795	345	15,2
Вождовац	156.373	151.768	-4.605	-419	-2,7
Врачар	67.438	58.386	-9.052	-823	-13,1
Гроцка	65.735	75.466	9.731	885	12,5
Звездара	135.694	132.621	-3.073	-279	-2,1
Земун	141.695	152.950	11.255	1.023	6,9
Лазаревац	57.848	58.511	663	60	1,0
Младеновац	54.515	52.490	-2.027	-184	-3,4
Нови Београд	218.633	217.773	-860	-78	-0,4
Обреновац	67.654	70.975	3.321	302	4,4

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Палилула	150.208	155.902	5.694	518	3,4
Раковица	96.300	99.000	2.700	245	2,5
Савски Венац	45.961	42.505	-3.456	-314	-7,1
Сопот	19.977	20.390	413	37	1,8
Стари Град	68.552	55.543	-13.009	-1.183	-19,1
Сурчин	34.463	38.695	4.232	385	10,5
Чукарица	159.257	168.508	18.251	1.659	10,4

Извор: Општине у Србији 2007, оп. цит., 32. страна;

У периоду од 1991. до 2002. године регистровано је 208.000 досељених лица. Са друге стране, број исељених лица се процењује на 161.000. Карактеристику овог исељавања чини податак да се исељавају млади и образовани људи. Позитиван миграциони салдо града Београда у последњем међупописном периоду остварен је у највећој мери у насељима ван ужег градског подручја. У овим насељима становништво учествује са мање од 30% у укупном становништву града, позитиван миграциони салдо износи 42.000 или готово 90% регистрованог салда на територији града Београда.¹ Кризне деведесете године двадесетог века довеле су до тога да се у миграционим таласима појаве и избеглице. Готово сваки десети становник Београда је избеглица или друго ратом угрожено лице. Број избеглица у Београду износи око 111.300, док је интерно расељених 35.000.²

Последњих пет година број становника Београда расте просечно за 5.000 годишње. Овај пораст је условљен позитивним механичким прираштајем, односно досељавањем становништва (табела 13).

Табела 13. Становништво (процена)

Година						Индекс 2006/2001.
2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	
1.647.000	1.648.000	1.651.000	1.664.000	1.672.000	1.689.000	102,5

Извор: Београд у Бројкама, ЗИС, Београд, 2007, оп. цит. 9 страна

Рађање деце је далеко испод потреба простог обнављања становништва. Од 1992. године природни прираштај становништва Београда је негативан. То значи да се становништво града не обнавља природним путем, и то због ниског нивоа рађања. У 2006. години највиши негативни ниво природног прираштаја бележе централне београдске општине Стари град (-7,6 промила), Врачар (-6,9 промила) и Савски Венац (-5,7 промила), као и градска општина Сопот (-8,4 промила). Природни прираштај осталих општина креће се у распону од -0,1 промила, у општини Гроцка, до -4,7 промила, у општини Барајево.³

У Београду, према последњем попису, живи 21% становништва Србије (без КиМ), односно 29% становништва централне Србије. Становништво Београда спада у демографски старо становништво, са просечном старошћу од 40,4 године док је индекс старења 1,03. Већина општина се налази у фази дубоке демографске старости. Општине градског језгра су у најдубљој демографској старости. Према попису из 2002. године, у граду Београду је први пут регистрован већи број старих (65 и више година) у односу на број млађих од 15 година. Тај однос износи 247.000 према 229.000 у корист

¹ Миријана Рашевић, Горан Пенев, Демографска слика Београда на почетку 21. века, Центар за демографска истраживања Института друштвених наука, Београд, 2006., 83.

² Миријана Девеџић, Демографске карактеристике старог становништва Београда, Гласник српског географског друштва, Београд 2007, свеска LXXXVII-Бр.2, 94.

³ Олгица Туцовић, Радослав Стевановић, Природно кретање становништва Београда у другој половини XX и почетком XXI века, Географски институт „Јован Цвијић“ Бр. 57, Београд 2007, 149-150.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

старијег становништва (табела 14). Старење становништва представља један од доминантних демографских процеса у Србији. Повећање броја становника старијих од 65 година у укупном становништву одвијало се континуирано у другој половини двадесетог века.

Табела 14. Становништво према старости и полу по пописима

Старост	1991.	2002.		
		укупно	мушко	женско
укупно	1.602.226	1.576.124	747.854	828.270
0-4	82.810	68.421	35.098	33.323
5-9	98.347	76.604	39.359	37.245
10-14	105.036	83.900	43.088	40.812
15-19	101.820	101.414	51.756	49.658
20-24	100.088	112.432	56.279	56.153
25-29	100.963	112.380	54.441	57.939
30-34	111.982	105.330	50.921	54.409
35-39	138.489	102.113	48.697	53.416
40-44	133.241	110.623	51.723	58.900
45-49	85.380	136.385	64.067	72.318
50-54	105.949	132.349	61.134	71.215
55-59	110.161	83.863	38.929	44.934
60-64	98.410	94.118	43.221	50.897
65-69	75.734	93.414	42.885	50.529
70-74	31.633	74.979	31.534	43.445
75 и више	51.067	78.636	30.209	48.427
непознато	11.805	9.163	4.513	4.650

Извор: Статистички годишњак Београда, 2006, Београд, 2007, оп. цит. 54 страна

Анализа полне структуре становништва према старости показује следеће:

1. доминира мушка популација све до старости од 20 година (појава се објашњава биолошким чиниоцима);
2. старењем и услед прилива структуре миграната по полу и старости, као и разлике у нивоу смртности по полу и старости, жене постају бројније.

Најнижа стопа маскулинитета, испод 600 промила, је код најстаријих (80 и више година).

Београд је представљао и представља највећи популациони, културни, образовни, политички и привредни центар Србије у периоду од преко сто година. Управо ове чињенице су детерминисале популациону динамику града, али и у много чему обликовале његову структуру становништва. Дубока друштвено-економска криза из деведесетих и транзициони процеси условили су интензивирања неких негативних тенденција, али и нових специфичних појава и процеса везаних за економске структуре.

Табела 15. Становништво према активности - попис 2002.

	Структура					
	укупно	мушко	женско	укупно	мушко	женско
Укупно	1.576.124	747.854	828.270	-	-	-
Стан. у зем..	1.571.835	745.489	826.346	100	100	100
Активно	713.836	375.459	338.377	45,4	50,4	41,0
Са личним приходом	366.877	166.460	200.417	23,3	22,3	24,2
Издржавано	491.122	203.570	287.552	31,3	27,3	34,8

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Извор: <http://www.zis.bg.gov.yu/popis.php#t1>

Као што можемо да видимо у *табели 15*, у Београду је пописано скоро 714.000 активних лица, или 45,3% укупног становништва. У поређењу са 1991. годином, број активних је незнатно повећан (за око 2.000). Такође је дошло до повећања броја лица са личним приходима (повећање је са 277.000 на 367.000) и смањења броја издржаваних (са 560.000 на 491.000).⁴ У овој категорији (лица са личним приходом) доминирају пензионери, а категорије издржаваних лица (углавном су то деца, ученици и студенти) су условљене интензивним старењем становништва Београда.

Табела 16. Становништво и домаћинства по попису 2002. године

Територија	Домаћинства	Становници
Град Београд	567.325	1.576.124
Барајево	8.254	24.641
Вождовац	56.936	151.768
Врачар	25.241	58.386
Гроцка	24.313	75.466
Звездара	49.907	132.621
Земун	64.559	191.645
Лазаревац	18.802	58.511
Младеновац	16.399	52.490
Нови Београд	79.649	217.773
Обреновац	22.836	70.975
Палилула	57.634	155.902
Раковица	35.139	99.000
Савски Венац	17.220	42.505
Сопот	6.664	20.390
Стари Град	2.404	55.543
Сурчин	-	-
Чукарица	59.732	168.508

Извор: <http://www.zis.bg.gov.yu/popis.php#t1>

Домаћинства Београда чине просечно непотпуно трочлано домаћинство. Под домаћинством подразумевамо сваку породицу или другу заједницу лица, чији чланови заједно станују и заједнички троше своје приходе за подмирење својих основних животних потреба (становљење, исхрана и др.). У *табели 16*. дајемо преглед становништва и домаћинстава према попису из 2002. године. Општина Сурчин није укључена у ову табелу, јер је она када је рађен попис била у саставу општине Земун.

Не само град Београд већ и држава требало би да имају стратешки план који би формулисао ублажавања тенденција које утичу на демографски развој града. Требало би да постоје активности које би:

1. подстицале рађање;
2. промовисале здрав живот у еколошки исправној животној средини;
3. утицале на развој свести о личној одговорности за очување здравља;
4. ублажиле емиграцију младог и образованог становништва.

Имајући у виду да демографске токове одликује спорост и да је потребно доста времена да се тендеције преусмере, може се закључити да су уочени проблеми у природном кретању становништва Београда тешко решиви. Стално смањење броја

⁴ Миријана Рашевић, Горан Пенев, исто, 92-93.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

становника и појава диспропорције у структури представљало би ограничење будућег развоја и опште виталности становништва Београда.

2.3.3 Насеља

Данашња градска цивилизација афирмише се у насељеном простору уопште. На овај начин долази до стварања квалитативно новог односа човека, његових активности и простора. У складу с тим, планирање и уређење градова проширује се и обогаћује планирањем и уређивањем простора у целини. Просторне манифестације оваквог развитка су бројне и сложене:

1. Запоседање простора врши се и у квантитативном и у квалитативном смислу;
2. Велики делови простора су запоседнути, многа подручја деградирана, јавља се оскудица простора;
3. Функционална структура простора мења се битно и брзо;
4. Простор се све више технизира и отприрођује;
5. Структуре у простору (инфраструктура, привредне и градске структуре) све су целовитије и све се више обликују као сложени системи;
6. Диференцијација развијених и неразвијених подручја је све изразитија и др.
- 7.

Табела 17. Површина и насеља на подручју града Београда

Назив општине/ округа	Површина (км ²)	Број насеља	Градска насеља (Г)	Остала насеља (О)
Укупно	3.224	166	27	139
Барајево	213	13	0	13
Вождовац	149	5	3	2
Врачар	3	1	1	0
Гроцка	289	15	1	14
Звездара	32	1	1	0
Земун	150	2	1	1
Лазаревац	384	34	3	31
Младеновац	339	22	1	21
Нови Београд	41	1	1	0
Обреновац	410	29	1	28
Палилула	447	8	3	5
Раковица	30	1	1	0
Савски Венац	14	1	1	0
Сопот	271	17	1	16
Стари Град	7	1	1	0
Сурчин	289	7	2	5
Чукарица	156	8	5	3

Извор: <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/terbgd.htm>

Просторне манифестације оваквог развитка и те како се одражавају и на територију града Београда. У састав града улази седамнаест општина. Број насеља је далеко већи - 166 насеља (табела 17.). Централне општине Београда као уже подручје немају у свом саставу насеља. Оне заједно чине целину. Овакве општине су: Врачар, Звездара, Нови Београд, Раковица, Савски Венац и Стари Град. Општине које спадају у уже подручје Београда, а у свом саставу имају насеља су: Вождовац, Земун, Палилула, Сурчин и Чукарица. Са друге стране, општине које имају у свом саставу већи број насеља улазе у

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

шире подручје⁵ града Београда. У овакве општине спадају: Барајево, Лазаревац, Обреновац, Младеновац и Сопот.

Слика 1. Територија Београда

Извор: <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/terbgd.htm>

Ако посматрамо савремени развој Београда и његових насеља, можемо уочити велике противречности. Град има слабо или лоше решено комунално уређење, првенствено насеља на широј територији. Зграде су у оваквим насељима неплански распоређене, чак и погрешно лоциране. С друге стране, нагло повећање становништва изазвало је брзу, не увек планску и "градскистички" добро решену изградњу. Посебан проблем представљају такозвана "дивља" насеља, са кућама, које су такође "дивље" подизане, а нису се уклапале у "градскистичку" целину. Куће су подизане без нужне инфраструктуре, без комуналних објеката. Посебан проблем представљају и лоше лоциране фабрике, које испуштају отпадне гасове и друге материјале који прилично загађују. Бука и смог, као општа карактеристика, затим загушеност улица аутомобилима, недостатак зеленила и слично велики су проблем.

Градскизација представља једну од најважнијих карактеристика модерног развоја. Она доноси сложене и многе промене, тако да представља веома важну компоненту развоја. Неплански ток градскизације може да доведе до неусклађености у њеном развоју са могућностима привредне експанзије.

⁵ Напомена: Приликом израде Стратегије, коришћени су различити извори података који су цитирани у оригиналу тако да је задржана изворно преузета терминологија.

Градскизација насеља са техничког аспекта представља изградњу техничких објеката који значе основу за изједначавање услова живота у насељу са оним које је достигао град. Продор техничких средстава у насеља је једна страна градскизације, и то она највидљивија, спољашна. Изграђивање економских услова градскизације представља сложен и дуготрајан процес. Социолошки аспект означава мењање свести становника насеља, менталитета, психологије, основних животних опредељења, начина живота и схватања и сл. На територији града Београда функционише велики број јавних служби. То је и нормално, с обзиром колика је величина града. Због величине града поставља се питање да ли јавне службе подједнако задовољавају потребе свих грађана. Није лако дати одговор на питање равномерног развоја јавних служби по општинама Београда, будући да постоје различити типови насеља. Ниска изграђеност и насељеност у појединим насељима јесте објективно ограничење за организовање јавних служби. Ови проблеми решавају се прилагођеним модалитетима организације јавних служби и одређивањем њихове ефективне доступности.

2.3.4. Инфраструктура

2.3.4.1. Водопривреда

Површинске и подземне воде

Територија Београда припада средњем Подунављу и чини по површини најзначајнији део Дунавског басена. Београд је једна од четири европске престонице које леже на обалама Дунава, и једна од две престонице које леже на обалама Саве (слика 4). Укупна дужина речних обала Београда је 200 км. На тој територији се налази 16 речних острва, од којих су најпознатија: Ада Циганлија, Велико ратно острво и Грочанска ада. Река Дунав је највећа река на Балканском полуострву и друга река по величини у Европи, после реке Волге.

Слика 4. Мрежа станица површинских вода слива реке Дунав

Извор: www.hidmet.sr.gov.yu

Дунав је најзначајнија река Европе, јер повезује њен југоисточни и централни део. Након отварања канала за Мајну и Рајну, Дунав је постао саобраћајница ка северном делу Европе. Дунав је важан међународни пловни пут. Тече кроз десет држава, а то су, редом од извора према ушћу: Немачка, Аустрија, Словачка, Мађарска, Хрватска, Србија, Бугарска, Румунија, Молдавија и Украјина (слика 5).

Слика 5. Пут реке Дунав

Извор: www.wikipedia.org

Река Сава је значајна река југоисточне Европе, дуга 940 км. Настаје у Словенији спајањем река *Сава долинка* и *Сава бохињка*. Кроз Србију има ток дуг 207 км, а у Дунав се улива у Београду. Тих 207 км тока кроз Србију има перспективу да добије статус међународног пловног пута задовољавајуће категорије и да на тај начин повеже Словенију, Хрватску, Босну и Херцеговину, Републику Српску и Србију.

Слика 6. Мрежа станица површинских вода слива реке Сава

Извор: www.hidmet.sr.gov.yu

Дунав и Сава су главни реципијенти за мале водотоке. Заједничка карактеристика малих водотокова је што су они отворени колектори за отпадне и загађене воде.

Велики проблем града Београда у том погледу су Топчидерски поток и Миријевска река. Топчидерски поток директно утиче на загађеност, замуљивање и формирање спруда у Чукаричком рукавцу, док Миријевски поток такав утицај има на рукавац Аде Хује. Ови проблеми се могу решити генералним решавањем одводњавања отпадних вода и локалним системима за прећишчавање, уз истовремену строгу забрану изливања у мале водотокове.

Територија београдског приобаља се може поделити на просторно-функционалне потцелине, ради детаљнијег сагледавања постојећег стања.

Подземне воде

На територији града Београда и његове околине владају сложени геолошки услови који су проузроковали сложене хидрогеолошке прилике у појединим деловима терена. То подразумева да се неки од водоносних хоризоната прихрањују водом од падавина, неки од површинских вода и падавина, а на неким местима су терени безводни или се карактеришу веома slabим изданима.

На поменутом терену су развијени следећи типови издани:

- Збијени тип;
- Карстни тип;
- Карстно-пукотински тип;
- Пукотински тип;
- Условно безводни делови терена.

Водоснабдевање Града

Велики број насеља на територији читаве Србије углавном нема решено водоснабдевање. Стање водоснабдевања становништва и индустрије је углавном на том нивоу да је неминовно у што краћем периоду предузети адекватне мере ради делимичног или трајног решавања овог проблема.

Објекти водоводног система по свом значају имају примат за развој града, па је императив усаглашавање осталих корисника река и приобаља са примарним захтевима ове инфраструктуре.

Београдски водовод је основан пре 116 година, 1892. године. Цео систем водоснабдевања града састоји се од следећих објеката:

- извориште,
- транспорт сирове воде,
- постројења за пречишћавање воде,
- дистрибутивни систем.

Извориште

Извориште за водоснабдевање Београда је приобаље реке Саве, при чему је удео подземних вода у водоснабдевању 70% у односу на површинске воде (30%). За захватање подземне воде користе се рени бунари, којих има 98, са хоризонталним дренажним, и цестама бунари којих има 45. Просечна издашност бунара је 50 л/с а иначе се креће у дијапазону од 30-100 л/с. Обично је количина захваћене подземне воде око 5.200 л/с.

За захватање површинске воде користе се две црпне станице. За потребе погона Макиш и Беле воде захватање се врши из реке Саве са количином од око 2.500 л/с. Треба напоменути да је још једна црпна станица капацитета од око 500 л/с у процесу реконструкције. За потребе погона Винча захватање воде се врши из реке Дунав са количином од 60 л/с.

Извориште водоснабдевања може се заштити кроз планове и пројекте уређења простора и њихову реализацију. Проширивањем капацитета за производњу и дистрибуцију воде настоји се обезбедити снабдевање што већег броја грађана здравом водом за пиће.

Транспорт сирове воде

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Врши се преко цевовода укупне дужине око 200 км. Бунар најудаљенији од града је на растојању од 40 км. У том систему постоји и водоторањ Прогар од 2.800 м³ и црпна станица Сурчин. Ова црпна станица има задатак да сирову воду потискује ка деловима града Бежанија и Баново брдо.

Постројења за пречишћавање

У Београду постоји пет постројења за пречишћавање воде и то: "Беле воде", "Баново брдо", "Бежанија", "Макиш" и "Винча". Постројења "Баново брдо", "Бежанија" и један део постројења "Беле воде" служи за пречишћавање односно прераду подземне воде. Капацитет ових постројења је 8.000 л/с. Вредности капацитета постројења за пречишћавање воде дате су у *табели 21*.

Табела 21. Вредности капацитета постројења за пречишћавање воде на нивоу града Београда

Постројење	Пројектовани капацитет (л/с)	Садашњи радни капацитет (л/с)
Беле воде	1.100	950
Баново брдо	4.200	2.800
Бежанија	3.200	2.700
Макиш	2.000	2.000
Винча	80	60
Укупно	10.580	8.510

Извор: www.bvk.co.yu

Дистрибутивни систем водоводног система

Њега чине примарни транспорт (тунелски систем); водоводна мрежа; црпне станице и резервоари. Дистрибутивни систем са дужином цевовода од 2.300 км обухвата површину од 20.000 ха и снабдева око 1,5 милиона становника.

Дистрибутивни систем је подељен на 4 висинске зоне са различитим надморским висинама, од 70 до 325 мнм, с тим што постоји и један резервоар на 500 мнм. Потрошња воде по висинским зонама је различита. У првој висинској зони потрошња је највећа и износи 53% (3.700 л/с), у другој 25% (1.800 л/с), у трећој 19% (1.300 л/с) и у четвртој 3% (са капацитетом од 200 л/с).

Примарни транспорт

Вода са постројења "Баново брдо" се транспортује тунелом пречника 1,8 м и дужине 6,4 км. У исти тунел доспева и око 85% воде из постројења „Макиш“ тако да овај тунелски систем проводи више од половине укупне количине воде са свих пет постројења за пречишћавање воде.

За потискивање воде са постројења "Бежанија" служи тунел дуг око 2 км, пречника 1,9 м, као и две црпне станице у систем на левој обали Саве. У том делу нема резервоара.

Водоводна мрежа и црпне станице

Цеви у водоводној мрежи су ливено-гвоздене, челичне, поцинковане, азбест-цементне, полиетиленске и бетонске. Највише има ливено-гвоздених цеви (57%) а најмање бетонских (1%). Дистрибутивни центар обухвата преко 26 црпних станица и 5 хидрофорских постројења. Све ове црпне станице имају укупни инсталисани капацитет од око 22.000 л/с, а инсталисану снагу око 28 MW.

Резервоари

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Дистрибутивни систем има 21 резервоар са укупном запремином од око 210.000 м³. Највише резервоарског простора је у првој зони 45%, затим у другој 39%, трећој 13% и четвртој свега 3%.

Систем за водоснабдевање је конципиран на коришћењу површинских и подземних вода. Површинске воде (речне воде Дунава и Саве) се захватају водозахватима у "Макишу" док се подземне воде захватају рени бунарима.

Прерада и пречишћавање речне воде се врши у постројењима "Макиш". Ово постројење је постављено пре двадесетак година и није функционално комплетирано. Затим у постројењима "Беле Воде", "Баново брдо" и "Бежанија" (постављено пре 30 година).

Због повећане потребе за водом, постојећа постројења не задовољавају тренутне потребе па је неопходно ангажовати додатне капацитете. Повећање коришћења речних вода подразумева израду друге фазе "Макиш".

Насеља Винча, Лештане, Зуце и Бели Поток снабдевају се водом из винчанског водовода који захвата воду из Дунава. Међутим, овај водовод има застарелу технологију и лош квалитет воде због близине излива Ошљанског потока.

Са друге стране, додатно коришћење подземних вода са нових локација изворишних зона захтева формирање нових бунара.

2.3.4.2. Саобраћај и саобраћајна инфраструктура

Само градови и регије свесни феномена глобализације знају да кључ њеном што безболнијем прилагођавању увелико лежи у добро осмишљеном, функционалном и капацитетом задовољавајућем транспортном систему. Овај систем представља битан стратешки елемент како за Београд, тако и за његово шире окружење. Природне предиспозиције посматране са просторног и физичко-географског становишта и постојећа конфигурација терена указују да Београд има повољнији саобраћајно-комуникативни и стратешки положај (потенцијално лак приступ транспортној инфраструктури суседних земаља, а преко њих и осталим земљама Европе) и далеко већи потенцијал у односу на досада искоришћени. Град поседује добар транзитни положај, уз добру саобраћајну повезаност са ближим и даљим окружењем (лежи на паневропским коридорима VII и 10).

Друмски саобраћај

Пролазак Коридора 10 (кичме централне и југоисточне Европе), који спаја већи број европских привредних и административних центара, преко територије града, односно транзитна важност Београда са становишта Европе и Републике, нарастајући број становника и превозних средстава (*табела 18*) у граду, неадекватно и капацитетом недовољно развијена мрежа главних саобраћајница, повезаност градских општина и централних делова града је најчешће друмског карактера, поклапање пословног центра са ужим градским језгром, технолошка застарелост опреме за контролу и управљање саобраћајем, одсуство јединствене саобраћајне политике, стављају решавање свих питања везаних за друмску инфраструктуру на приоритетно место (*слика 2*).

Табела 18. Регистрована друмска моторна и прикључна возила на територији Београда

Год.	Мотор-цикли	Путн. возила	Спец. путн. возила	Аутобус	Терет. возила	Спец. терет. возила	Спец. радна возила	Трактори	Прикљ. возила
1985.	2.181	257.526	3.260	2.525	10.821	1.117	5.572	9.447	2.848
2006.	4.735	396.283	3.599	3.037	25.999	909	12.404	14.007	3.853

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Извор: Статистички годишњак Београда за 2006. годину

Међу актуелним активностима може се издвојити следеће:

1. Обилазница око Београда - пројекат од националног интереса, који обухвата изградњу 53,4 км прстенасте саобраћајнице око ширег градског језгра која је и део коридора 10 (то је аутопут од Батајнице преко Добановаца, Остружнице, Железника и Белог Потока до Бубањ Потока, и даље ка Панчеву мостом преко Дунава код Винче), која ће повезати све међународне и магистралне путне правце који пролазе преко територије града, а уједно и растеретити градску мрежу од транзитног и теретног саобраћаја. Њеном изградњом створиће се могућности изградње нових робно-дистрибутивних и пословно-услужних центара, чиме ће се повећати конкурентност коридора 10. Планирани рок завршетка свих послова је 2011. година.
2. Завршетак израде пројектне документације и реализација унутрашњег магистралног полупрстена око централне градске зоне (старог језгра Београда, савског амфитеатра, Новог Београда и старог језгра Земуна). Њиме ће се створити услови алтернативног повезивања одређених градских делова и насеља, а уједно ће се штитити централно градско подручје од локалног транзитног саобраћаја и прекомерног загађења. Завршетак овог пројекта планиран је за 2011. годину, а њоме ће се омогућити квалитетнији систем управљања саобраћајем у граду.
3. Израда пројектне документације и реализација спољне магистралне тангенте. Овом саобраћајницом би се заштитило старо градско језгро од теретног саобраћаја. Источни крак би се протезао од Великог Мокрог Луга до Роспи ћуприје, а потом новом Дунавском улицом преко подручја Аде Хује и новим мостом ка левој обали Дунава. Јужни крак би преко новоизграђених и реконструисаних саобраћајница повезао Ибарску магистралу са аутопутем код чвора „Ласта“.
4. Израда пројектне документације за реализацију три моста преко Дунава (друмско-железнички мост код Винче, мост код Аде Хује и мост код Земуна) и моста преко Саве код Аде Циганлије.
5. Реконструкција Панчевачког моста и Газеле.
6. Доградња, реконструкција и проширење одређених градских саобраћајница, посебно оних које повезују централне градске делове са градским општинама (Карађорђева улица, веза железничке станице Центар у Прокопу са центром града, и остале).
7. Довршетак изградње мреже бицикличких стаза.
8. Изградња нових паркинг гаража и плацева.

Слика 2. Саобраћајна мрежа на територији града Београда

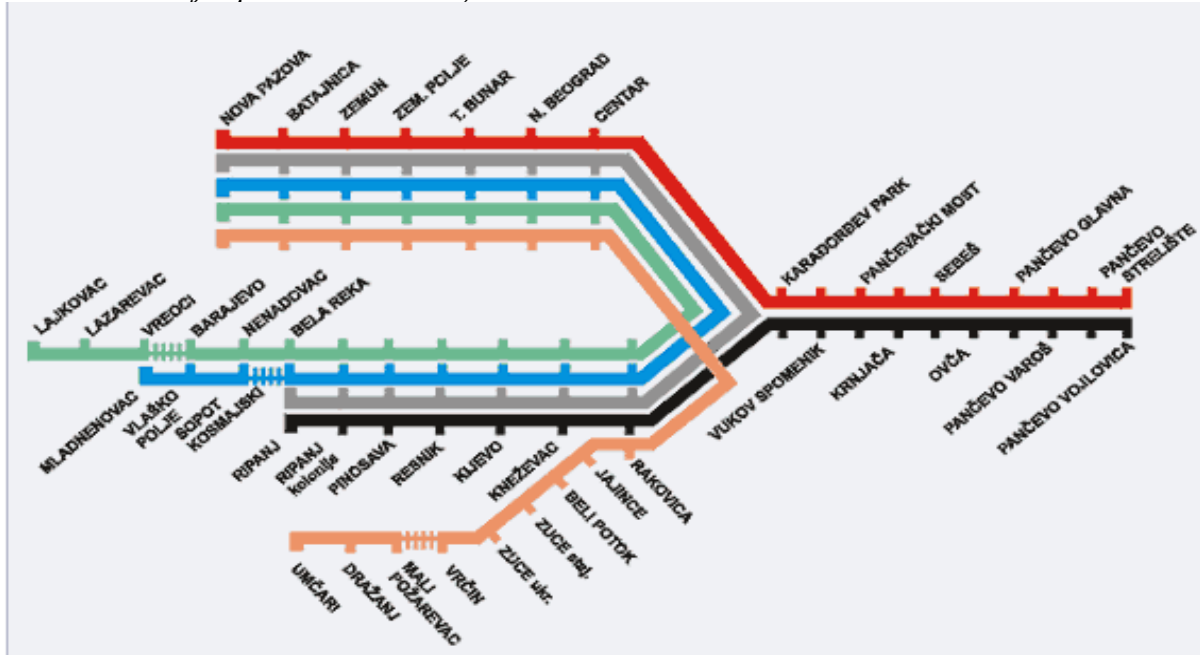
Извор: www.begrad.rs

Јавни градски превоз

Јавни градски превоз путника на територији Београда је углавном друмског карактера, а функционише путем пружања услуга Градског саобраћајног предузећа „Београд“ (аутобуси, тролејбуси и трамваји), приватних аутобуских превозника, такси превозника, експрес мини бусева (8 линија), „Беовоза“ (градска и градска железница) и експерименталних речних линија (2 линије) и СП „Ласта“.

Недостатак капацитетних видова јавног превоза на најоптерећенијим линијама доста би се поправио реализацијом пројекта ЛРТ (систем лаког шинског транспорта) и повећањем учешћа градске железнице „Беовоза“ у укупном превозу путника.

Слика 3. Линије градске железнице "Беовоза"

Извор: www.zeleznicesrbije.com

Железнички саобраћај

Железница може да има једну од битних улога, према важности појединих видова превоза роба и људи, на територији града Београда. Треба напоменути да је Београд једна од европских метропола које се налазе на друмско-железничком Коридору 10 (међусобно повезује Немачку, Аустрију, Словенију, Хрватску, Мађарску, Србију, Бугарску и Грчку), који се сматра оптималном везом Европе са Блиским и Средњим истоком. Сходно овоме, упркос политичким, економским и финансијским ограничењима у последњих пар декада, приоритети Републике, а преносно и града, би требали бити усмерени у правцу довођења целокупне железничке инфраструктуре на ниво који захтевају европски стандарди.

Основни проблеми који прате железнички саобраћај на територији Града су: нерешено питање довршетка београдског железничког чвора, који по идеји треба да измести постојећу железничку инфраструктуру ван савског амфитеатра, на нову за то одређену локацију (Прокоп); лоша конекција Београда железничким саобраћајем са даљим окружењем (у односу на друмски саобраћај лоша повезаност са главним градовима околних земаља); ниско учешће градске железнице у превозу путника у систему јавног градског превоза.

Према званичној статистици за 2006. годину, на београдским железничким станицама остварен је следећи промет путника и терета (табела 19):

Табела 19. Промет терета и путника на железничким станицама

Број станица	Отпутовали путници	Промет робе (t)		
		Укупно	Утовар	Истовар
31	879.211	1.827.520	1.190.881	636.639

Извор: Годишњак града Београда за 2006. годину

Приказани подаци исказују важност овог вида транспорта за сам град и Републику у целини.

Водни саобраћај

Пловни пут реке Дунав дефинисан је као Паневропски коридор VII, природна саобраћајница која међусобно повезује 10 европских земаља, а који је интегрални део трансевропске пловне магистрале Рајна - Мајна - Дунав са укупном дужином од 3.505 км. Иако је коридор VII дефинисан као пловни пут Дунава, све је присутније мишљење да он обухвата и међународне реке Саву и Тису.

Иако су београдске реке од непроцењивог привредног значаја за град и шири регион, приметно је да су речни путнички и теретни саобраћај запостављени. У Београду данас функционишу међународна теретна лука "Београд", међународно „Савско“ путничко пристаниште и неколико марина.

Ваздушни саобраћај

На територији града Београда налазе се три аеродрома: путничко-теретни аеродром „Никола Тесла“ у Сурчину, војни аеродром у Батајници и спортски аеродром у Лисичијем јарку.

Аеродром „Никола Тесла“, примарна престонична ваздушна лука, налази се 18 км западно од центра Београда, са којим је повезан аутопутем Е-70, Београд - Загреб. Иако је локација аеродрома идеална (не постоје навигациона ограничења и налази се на раскрсници важних ваздушних рута), овај аеродром је последњих година, због економских и друштвено-социјалних дешавања у земљи, изгубио примат који је имао у мрежи аеродрома југоисточне Европе у путничком саобраћају.

Табела 20. Ваздушни саобраћај, превоз путника и терета на аеродрому "Никола Тесла"

Година	Авио операције (полетања/слетања)	Број путника	Роба (t)	Пошта (t)
2006.	42.360	2.222.445	8.200	930
2007.	43.448	2.512.890	7.926	879

Извор: www.airport-belgrade.co.yu

Мултимодални саобраћај

И поред изузетних природно-економских предиспозиција територије на којој лежи Београд (географски положај, близина река, традиција трговине, индустрије, постојеће транзитне трасе, и остало), кад је у питању мултимодални саобраћај, треба рећи да одређена неусаглашеност и лоше техничко-технолошко стање друмских, речних и железничких капацитета и инфраструктуре захтевају од надлежних републичких и градских органа хитно решавање проблема његовог реорганизовања и реконструкције.

Посматрајући Београд као будући велики робнодистрибутивни мултимодални центар овог дела Европе, намеће се потреба изградње неопходних саобраћајница (спољне магистралне тангенте, унутрашњег магистралног полупрстена, обилазног аутопута око Београда и остале), карго терминала на аеродрому „Никола Тесла“ и железничке везе аеродрома са Београдом, нове луке на левој обали Дунава са железничким приступом, железничке станице „Центар“ у Прокопу, развој два РТ центра у Врчину и Добановцима, два робна терминала (подручје луке „Београд“ и привредна зона „Горњи Земун“, једног робнодистрибутивног центра на Ади Хуји и два дистрибутивна центра у зони „Аутопут“ и Батајници, уз техничко и инфраструктурно осавремењавање и развој постојећих робнодистрибутивних капацитета.

2.3.4.3. Телекомуникације

У данашње време, императив развоја неког подручја, уз подизање квалитета животног стандарда његовог становништва, оличен је и у добро просторно пројектованој, капацитетом довољној, модерној и поузданој телекомуникационој инфраструктури.

Фиксна телефонија

На основу података званичне статистике ЈП за телекомуникације "Телеком Србија" А.Д., на територији Београда у 2006. години је било инсталисано 245 комутационих система, са укупно расположивим капацитетом од 1.295.876 прикључака фиксне телефоније, односно 758.592 телефонска претплатника.

На основу тренутног стања, краткорочни и средњорочни планови унутар система фиксне телекомуникационе мреже везани су за следеће развојне активности: реализацију потпуне дигитализације телекомуникационе мреже, уз укидање двојника, повећање броја активних корисника мреже, стварање јединствене телекомуникационе мреже различитих сервиса, заједно са увођењем нових сервиса и услуга, инсталацију најсавременије телекомуникационе технологије уз проширење транспортне мреже и полагање нових оптичких каблова и система преноса, и друго.

Мобилна телефонија

Носиоци реализације ових инфраструктурних система на подручју града су национални оператер „Телеком Србије“ А.Д. и приватни оператери „Теленог“ и „VIP“. Према Генералном плану Београда до 2021. године, намере мобилних оператера на територији Града су инсталација комутационо-управљачких центара на локацијама које ће омогућавати оптимално повезивање са фиксном телекомуникационом мрежом. Довољан број технолошки савремених базних радио станица биће постављен на адекватним пунктовима, како би се обезбедиле све захтеване врсте сервисних услуга и неометан сигнал корисницима, на свим градским локацијама.

Пристап интернету

На територији града Београда егзистира довољан број интернет провајдера (национални и приватни). Међу најзаступљенијима су "ПТТ Србија", "Eunet", "Cezampro", "Neobee net", "Veratnet", "Beotel" и други, који према проценама пружају своје услуге броју од преко 50.000 корисника. Корисници су најчешће упућени на *dial-up* вид интернет конекције, а планираним осавремењавањем система фиксне телефоније, отвориће се и могућности коришћења неких софистициранијих видова интернет конекција (*ADSL, HDSL*).

На територији Београда до сада је регистрован рад довољног броја школа рачунара (са широким асортиманом понуђених курсева) према концентрацији и потребама потенцијалних корисника.

Јавно информисање

На територији београдских општина постоји одређени број јавних (ЈП РТС) и комерцијалних радио и ТВ мрежа (мрежа предајника, репетитора, РР веза, и осталог), као и кабловских дистрибутивних система (КДС), које обезбеђују пренос, емитовање и дистрибуцију радио и ТВ програма, као и неких додатних сервиса. Постојеће КДС мреже тренутно врше само реемитовање радио и ТВ сигнала, а карактерише их неконтролисана изградња (само су на појединим локацијама урађене делимично плански).

Поштански саобраћај

Када је у питању поштански саобраћај, територију Републике Србије покрива мрежа поштанских испостава јавног предузећа ПТТ саобраћаја "Србија". Поштанска мрежа овог предузећа представља најстарији саобраћајни инфраструктурни систем у Србији (старији од 165 година), данас неоспорног лидера на тржишту преноса писаних и штампаних саопштења, роба, новчаних пошиљки и услуга посредничког типа.

2.3.4.4. Енергетска инфраструктура

Снабдевање електричном енергијом

Према Генералном плану града Београда до 2021. године, потрошачко подручје града је издељено на три међуподручја потрошње, са припадајућим трансформаторским станицама и то сремско (лева обала Саве и десна обала Дунава до ушћа), банатско (лева обала Дунава) и шумадијско (десна обала Саве и десна обала Дунава од ушћа).

У нормалном погону система, када су сви елементи мреже расположиви, захтевани параметари напона и оптерећења елемената система су у прописаним границама. Систем је пројектован да сви корисници не осете поремећај при испаду једног елемента система (далековод, трансформатора или највеће генераторске јединице). Овај критеријум није испуњен једино у централним деловима града (Славија, Калемегдан и потез око хале Пионир) и у југоисточном делу Београда (Карабурма и Мирјево). Основни правци стратегије даљег развоја овог система водили би ка стварању оптималног решења: довољног, сигурног, квалитетног и економичног снабдевања електричном енергијом свих потрошача у Београду.

Могућности коришћења нових обновљивих извора енергије

Због сталног раста потреба за електричном енергијом и погонским горивом, морају се развити постојећи алтернативни облици енергије, повећати њихово коришћење. Квалитетнијим повезивањем науке и производних организација, бољом обавештеношћу потенцијалних инвеститора о предностима алтернативних облика енергије, као и успостављањем стимулативних мера за имплементацију ових енергетских система од стране законодавца, утицало би се на повећање обима њиховог коришћења. Такође, едукативно информативним приступом, требало би код становништва нагласити њихов еколошки прихватљив и дугорочно исплатив значај.

На територији града Београда у блиској будућности могли би се искоришћавати следећи обновљиви извори енергије: биомаса, биогаз, геотермална енергија, спаљивање отпадака и сунчева енергија, с тим што би свака алтернатива захтевала претходна истраживања.

Организована потрошња биомасе (огревно дрво, биљни жетвени остаци и животињски отпаци), као технолошки погодног материјала за трансформацију у енергију, још увек није у правом смислу добила на значају. Поред њене спорадичне примене на појединим градским газдинствима, ПКБ корпорација је ушла у експерименталну фазу добијања топлотне енергије, спаљивањем жетвених остатака, која се даље користи у стакленичкој производњи.

Сунчева енергија на територији града може бити значајан извор енергије за задовољавање локалних нискотемпературних потреба (загревање потрошне чисте и техничке воде).

Извори геотермалне енергије на територији Београда до сада нису детаљно и системски истражени. Адекватни природни потенцијали лоцирани су на територији Новог Београда, Земуна, Авале и Вишњице (постоје термалне воде температуре до 80°C).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Релативно значајан енергетски потенцијал у Београду може бити представљен у организованом рециклирању и сагоревању појединих категорија градских отпадака.

Како је кошава ветар изразито променљиве брзине дувања (на махове), а уз чињеницу да Београд својом конфигурацијом терена нема адекватних локација на којима би се могли изградити паркови ветрењача, то искоришћавање ветра за добијања енергије нема веће развојне будућности⁶.

Гасоводна мрежа

Територијом града Београда пружа се укупно 618 км разводне гасоводне мреже (табела 22). Снабдевач свих потенцијалних потрошача на територији Београда природним гасом је ЈП „Србијасгас“. Ово предузеће је, поред дистрибуције овог енергента, задужено и за пружање услуга изградње и одржавања магистралних водова, гасних инсталација и кућних гасних прикључака.

Табела 22. Гасоводна мрежа на територији града Београда

Година	Разводна мрежа (км)	Број прикључака	Потрошња гаса (000 м ³)
2001.	515	1.465	241.078
2006.	618	11.524	396.959

Извор: Београд у бројкама за 2006. годину

И ако је гасоводни систем новијег датума, добрих експлоатационих и безбедносних карактеристика, који је током последњих година за пар пута повећао број прикључених потрошача, примећени су одређени проблеми који отежавају његово искоришћавање. Пре свега појава неравномерности потрошње гаса током календарске године, отежане набавке већих количина гаса у сезонским шпицевима потрошње, као и немогућност складиштења одређених количина земног гаса. Гас је стигао и у многа градска насеља, али је за многа пољопривредна домаћинства постао скуп извор енергије.

⁶ Извор: Нацрт Генералног урбанистичког плана Београда за 2008. годину

SWOT МАТРИЦА

Природни услови, становништво, насеља и инфраструктура

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • повољни климатски услови (умерено-континентална климатска зона); • у Београду према последњем попису живи 21% становништва Србије; • повољан геостратешки (транзитни) положај, уз добру саобраћајну повезаност са ближим и даљим окружењем (БГД лежи на паневропским коридорима VII и X); • непосредна близина река Саве и Дунава Београду дају обележје ретког примера мултимодалног транспортног чвора; • постојање трговачке и транспортне традиције; • степен економске развијености и постојећи изграђени привредни капацитети; • поседовање искустава са страним директним инвестицијама; • степен економске развијености; • природни ресурси. 	<ul style="list-style-type: none"> • проблем аерозагађења (карактеристичан за градске средине); • рађање деце је испод потреба простог обнављања становништва; • демографски старо становништво (просечна старост 40,4 година); • лоше решено комунално уређење, првенствено насеља на широј територији Града; • велики број насеља углавном нема решено водоснабдевање; • број становника према инфраструктурним капацитетима (пренасељеност); • неискоришћени потенцијали Луке Београд и железнице; • квалитетом и квантитетом незадовољавајућа друмска и железничка инфраструктура; • слаба заступљеност високософистицираних саобраћајних решења; • недовољни финансијски ресурси и неповољни услови финансирања; • неповољна телекомуникациона инфраструктура и недовољна информатичка обученост; • технолошко-техничка застарелост електроенергетске инфраструктуре; • ограниченост деловања научноистраживачких институција.
ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА	РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА
<ul style="list-style-type: none"> • интензитет градскизације - најважније карактеристике модерног развоја; • страна улагања у капиталне инфраструктурне капацитете (метро, луку, железницу, аутопутну мрежу); • флексибилна привредна структура и развијена трговина и предузетништво; • ревитализација и реорганизација интермодалног транспортног система; • могућност квалитетне доградње ИЦТ и телекомуникационе инфраструктуре; • јавна подршка реконструкцији и проширењу постојећих и изградњи недостајућих инфраструктурних капацитета. 	<ul style="list-style-type: none"> • угрожавање од стране већих привредних центара из даљег окружења; • миграциони процеси - тренд иселавања младих и образованих људи са територије Београда; • интензитет градскизације - коришћење земљишта у грађевинске сврхе; • нестабилност друштвено-политичког окружења; • низак ниво конкурентности постојећих транспортних капацитета.

2.4. ФАКТОРИ ПРОИЗВОДЊЕ У ПРИМАРНОЈ ПОЉОПРИВРЕДИ И ПРЕХРАМБЕНОЈ ИНДУСТРИЈИ

2.4.1. Пољопривредно становништво

Процес индустријализације је одиграо значајну улогу у смањењу броја пољопривредног становништва. Законитост привредног развоја огледа се у томе да пољопривреда релативно губи на значају у односу на друге гране привреде. Одлазак пољопривредног становништва из пољопривреде и убрзавање темпа тог одласка били су великим делом условљени разликом економске развијености села и града и социјалног положаја земљорадника и радника у другим делатностима. Највећа покретљивост становништва била је у најнеразвијенијим општинама. У насељима на територији града ради се углавном о дневним миграцијама. Додуше, смањење броја пољопривредног становништва, нарочито активног пољопривредног становништва, води продуктивнијој и рационалнијој пољопривредној производњи. Генерално посматрано, пољопривредно становништво остаје значајан фактор укупног развоја. Та покретљивост доприноси све више укидању разлика између села и града и обезбеђује равномернији размештај кадровског дела производних снага у оквиру националне територије.

Проблеми пољопривредног становништва су слични или исти и на територији града Београда.

На основу *табеле 23*. може се видети колики је број пољопривредног становништва на територији града Београда. Скоро две трећине од укупног броја ове категорије становништва бави се пољопривредном делатношћу, а око једне трећине овог броја представља издржавано пољопривредно становништво.

Табела 23. Пољопривредно становништво, по попису 2002.

Град Општина	Пољопривредно становништво		Активно пољоп. становништво	
	свега	женско	свега	женско
Град Београд	35.629	17.292	23.041	9.758
Барајево	1.864	879	1.411	610
Вождовац	743	379	426	181
Врачар	117	55	46	25
Гроцка	6.366	3.014	3.931	1.515
Звездара	629	301	296	109
Земун	1.263	568	681	238
Лазаревац	2.316	1.291	1.735	914
Младеновац	5.212	2.560	3.595	1.585
Нови Београд	548	260	255	106
Обреновац	7.340	3.541	4.837	2.033
Палилула	4.206	2.078	2.659	1.171
Раковица	267	131	124	47
Савски Венац	87	47	42	22
Сопот	2.343	1.147	1.617	729
Стари Град	103	63	40	22
Сурчин	1.433	594	924	285
Чукарица	792	384	422	166

Извор: Општине у Србији 2007, оп.цит. 84 страна

Друга карактеристика података ове табеле је неједнака заступљеност пољопривредног становништва у општинама града Београда. Интересантно је, да чисто градске општине имају регистровано пољопривредно становништво, али је то највероватније ствар евиденције места становања и места боравка.

Највеће учешће пољопривредног становништва у укупном становништву имају Сопот (11,5%) и Обреновац (10,3%).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Такође, може се уочити да долази до неједнаког смањења не само укупног пољопривредног становништва, већ и до неједнаког смањења мушког и женског становништва. Активност ван пољопривреде је преузела вишак мушке радне снаге, док су жене наставиле да се и даље баве пољопривредном производњом, у складу са традицијом. Данас се углавном пољопривредном производњом баве удате жене, јер се девојке школују и одлазе из пољопривреде. На примеру броја индивидуалних пољопривредних произвођача који такође спадају у активно пољопривредно становништво на територији града Београда може се уочити још драстичнији случај смањења женског становништва у односу на мушко становништво у односу на 2002. годину (табела 24).

Табела 24. Индивидуални пољопривредници у Београду, по попису из 2002. године

Индивидуални пољопривредници		
	свега	женско
Град Београд	19.569	8.296
Барајево	1.345	591
Вождовац	235	83
Врачар	22	8
Гроцка	3.659	1.408
Звездара	176	46
Земун	415	116
Лазаревац	1.615	859
Младеновац	3.469	1.541
Нови Београд	79	14
Обреновац	4.455	1.892
Палилула	1.680	737
Раковица	41	8
Савски Венац	10	3
Сопот	1.543	706
Стари Град	12	6
Сурчин	549	181
Чукарица	264	97

Извор: Општине у Србији 2007, оп.цит. 84 страна

На основу три последња пописа становништва (1981, 1991. и 2002. године) (табела 25) може се уочити да је према последњем попису становништва из 2002. године дошло до опадања учешћа жена активних у пољопривреди и на нивоу Републике. Процес феминизације је значио и смањење радног потенцијала активног пољопривредног становништва и коришћења пољопривредних машина, јер се жене поред рада на газдинству баве и радом у самом домаћинству.

Табела 25. Полна структура пољопривредног становништва у Србији по пописима

Година	Свега	Мушко	Женско
1981.	2285053	1040821	1244232
1991.	1305426	594241	711185
2002.	817052	420222	396830

Извор: Статистички годишњак Србије 2007, оп.цит. 78 страна

Запосленост пољопривредног становништва града Београда је још увек недовољна. Да би се запосленост пољопривредног становништва на подручју Београда побољшала, треба омогућити развој овог региона.

Старосна структура запослених, као и основне одлике радне снаге у пољопривредном подручју Београда, слична је као у другим земљама у транзицији:

1. Старосна и образовна структура су неповољне;

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

2. Запосленост у примарном сектору је виша;
3. Запосленост у терцијарном сектору је ниска.

Табела 26. Пољопривредно становништво Београда према старости и активности, по попису из 2002. године

Старост	Свега	% од укупног становништва	Активно, које обавља занимање			Издржавано становништво
			Свега	% укупно активног становништва	% укупног пољопривредног становништва	
Укупно	35.629	2,3	23.041	3,2	64,7	12.588
испод 10	2.944	2,0	-	3,2	64,7	2.944
10-14	1.780	2,1	-	3,2	64,7	1.780
15-19	2.028	2,0	328	2,4	16,2	1.700
20-24	1.979	1,8	777	1,4	39,3	1.202
25-29	2.012	1,8	1.080	1,2	53,7	932
30-34	1.999	1,9	1.446	1,5	72,3	553
35-39	2.010	2,0	1.576	1,7	78,4	434
40-44	2.427	2,2	2.076	2,1	85,5	351
45-49	3.392	2,5	3.092	2,7	91,2	300
50-54	3.516	2,7	3.256	3,4	92,6	260
55-59	2.487	3,0	2.295	6,8	92,3	192
60-64	2.491	2,6	2.307	20,6	92,6	184
65-69	1.977	2,1	1.774	57,9	89,7	203
70-74	2.057	2,7	1.702	82,0	82,7	355
75 и више	2.398	3,0	1.255	87,6	52,3	1.143
непознато	132	1,4	77	2,7	58,3	55

Извор: Становништво укупно и пољопривредно, књига 19, Републички завод за статистику, Београд, 2005, оп.цит. 12 страна.

Смањење броја пољопривредног становништва, нарочито активног пољопривредног становништва, води продуктивнијој и рационалнијој пољопривредној производњи. Очењује се да је досадашњи процес одласка пољопривредног становништва равномерно надокнађиван увођењем пољопривредних машина. На смањење броја пољопривредног становништва и аграрног притиска утицала је и промена структуре потрошње становништва у правцу већег учешћа индустријских производа. Овакве констатације могу бити од релативног значаја и за Београд, односно да ли постоји равнотежа или не, зависи од више фактора, односно може се узети више критеријума:

1. Да ли наша пољопривреда успева да произведе довољно прехрамбених производа и довољно сировина за индустрију;
2. Задовољава ли наш садашњи извоз пољопривредних производа;
3. Да ли је пољопривреда довољно механизована;
4. Колики је степен продуктивности рада у нашој пољопривреди и др.

2.4.2. Пољопривредно земљиште

Пољопривредно земљиште на територији града Београда заузима површину од 69,1%. Четири општине у погледу површине пољопривредног земљишта предњаче и то су: Палилула (14,4%), Обреновац (13,7%), Младеновац (12,2%) и Лазаревац (10,4%) (табела 27). Три општине не располажу са пољопривредним земљиштем: Врачар, Савски Венац и Стари Град.

На широј територији Београда доминирају одређени типови земљишта са својим подтипovima и варијететима. Најплића земљишта (*регосоли* и *ранкери*) заступљени су у пределима општина Вождовац и Сопот, *рензине* у Раковици, Младеновцу, Сопоту и Гроцкој, *чернозем* у Земуну и Палилули, *еутрични камбисол* у Земуну, Новом Београду, Гроцкој и Вождовцу, затим *смоница* на територији општина Младеновац, Сопот и Гроцка, *псеудоглеј* и *лувисоли* у Лазаревцу и делом Обреновцу, *алувијални наноси* у Новом Београду и Гроцкој као и *рефулисани песак* на Новом Београду.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Пољопривредно земљиште је динамична категорија која зависи од више фактора, међу којима издвајамо: орографске, састав геолошке подлоге, конфигурација терена, као и антропогене факторе као што су интензитет обраде и ђубрење. Сваки од наведених фактора је у различитој мери изражен на свакој од 14 градских општина које имају пољопривредну производњу и свака од ових општина са посматраног аспекта има своје специфичности. На нивоу града највећи удео по категоријама коришћења пољопривредног земљишта имају оранице и баште.

Табела 27. Пољопривредно земљиште према категоријама коришћења, 2006. год.

	Пољоп. земљиште укупно, ха	Пољоп. земљиште, учешће општина (Београд=100), %	Пољопривредно земљиште према категоријама коришћења, ха							
			Обрадива површина					Пашњаци	ињаци	Трстици и баре
			Укупно	Оранице и баште	Воћњаци	Виногради	Ливаде			
Београд	223.128	100	209.196	177.977	13.662	2.973	14.584	10.327	444	3.161
Барајево	15.163	6,8	14.727	12.326	1.031	31	1.339	436	-	-
Вождовац	9.389	4,2	8.479	6.498	638	107	1.236	908	-	2
Гроцка	20.971	9,4	19.935	13.849	3.339	1.569	1.178	911	-	125
Звездара	1.793	0,8	1.608	1.423	116	44	25	185	-	-
Земун	9.790	4,4	9.557	8.838	113	89	517	96	-	137
Лазаревац	23.222	10,4	21.706	17.042	1.865	63	2.736	1.504	-	12
Младеновац	27.317	12,2	26.172	20.469	2.502	649	2.552	1.136	8	1
Нови Београд	1.459	0,7	1.351	1.281	38	1	31	101	-	7
Обреновац	30.680	13,7	29.210	27.059	1.353	30	768	1.225	-	245
Палилула	32.219	14,4	28.405	26.835	214	103	1.253	1.265	293	2.256
Раковица	1.263	0,6	982	871	67	4	40	270	-	11
Сопот	19.721	8,8	18.962	15.080	1.888	137	1.857	758	-	1
Сурчин	21.853	9,8	20.664	19.652	153	89	770	803	143	243
Чукарица	8.288	3,7	7.438	6.754	345	57	282	729	-	121

Извор: Општине у Србији, 2006, Републички завод за статистику

Приказани подаци у табели 27. указују да највише обрадивих површина имају општине Обреновац и Палилула, а најмање Раковица. На нивоу града нема систематизоване базе података у погледу квалитета и катастарског класирања земљишта, за сваку општину је ситуација што се овог аспекта тиче другачија. Нешто је другачија ситуација што се тиче површина под државним пољопривредним земљиштем. У табели 28. су приказане поједине категорије коришћења пољопривредног земљишта по катастарским класама у државној својини.

Табела 28. Пољопривредно земљиште по катастарским класама у државној својини на нивоу града Београда

Катастарска култура	Пољопривредно земљиште (ха)								
	Катастарска класа								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Укупно
Њиве	1.257	6.839	14.078	9.499	4.570	1.563	95	19	37.919
Вртови	5	52	15	-	-	-	-	-	72
Воћњаци	331	240	407	122	1	3	-	-	1.104
Виногради	34	55	164	10	-	-	-	-	263
Ливаде	5	476	727	288	110	7	6	-	1.619
Пашњаци	335	514	621	155	59	99	63	64	1.910
Трстици и мочваре	285	181	1	-	-	-	-	-	466
Укупно	2.252	8.356	16.013	10.075	4.739	1.673	164	83	43.354

Извор: Општине у Србији, 2006, Републички завод за статистику

Према приказаним подацима, земљиште на нивоу града је углавном III катастарске класе и као такво у главном се обрађује као њива, дакле за гајење ратарских култура.

На нивоу града су у току усвајања докумената којима се предвиђају активности ради уређења и коришћења пољопривредног земљишта у општинама у којима се пољопривредна делатност обавља. Кроз активности фокус група нашег истраживачког тима установљене су околности у којима се пољопривредна производња одвија у посматраних 14 општина. Мора се истаћи да за поједине обрадиве површине није решен својински статус. Процена је да се ради од око 1000 хектара таквих парцела. Уситњеност обрадивих површина истакнута је као недостатак. Закон о пољопривредном земљишту (Службени гласник бр.62/06) у делу који се односи на уситњавање парцела обрадивог пољопривредног земљишта предвиђа у Члану 27. следеће: „Обрадиво пољопривредно земљиште не може да се уситни на парцеле чија је површина мања од пола хектара. Обрадиво пољопривредно земљиште уређено комасацијом не може да се уситни на парцеле чија је површина мања од једног хектара.“ Став привредних субјеката који су нам изнели своје мишљење у погледу ове тематике је да се оваквим законским решењем не доприноси јачању пољопривредне делатности и да би овај Закон требало да се ревидира у складу са захтевима реалне ситуације - уситњеност поседа са тенденцијом даљег уситњавања, нерешен својински статус појединих обрадивих површина у више општина, обрадиве површине се користе за изградњу објеката и на тај начин мењају дугорочну намену.

Палилула је општина која располаже са 30.352 хектара пољопривредног земљишта, од чега је једна трећина, око 10.000 хектара, државно власништво (Пољопривредни комбинат Београд је власник и то су највеће компактне обрадиве површине у непосредној близини градског језгра. То је компаративна предност Београда у односу на друге европске градове, која није довољно искоришћена, с обзиром на потенцијале ове општине и на чињеницу да она нема аграрни буџет. Ова општина се састоји од 24 месне заједнице које су смештене на обе обале Дунава, повезане Панчевачким мостом. Специфичност ове општине је што се део налази у центру града, а остатак ван центра града и располаже обрадивим земљиштем у приватној својини). Део Палилуле, обично означен као Панчевачки рит, представљен са 27 насеља, је специфичног настанка, јер је на том подручју изградњом насипа (1935. године) и исушивањем мочварног тла створено обрадиво земљиште. Панчевачки рит се налази северно од Београда и западно од Панчева. Уоквирују га Дунав и Тамиш а северно канал Караш. Представља равну алувијалну терасу надморске висине 69-79 m. На основу истраживања Панчевачког рита (1984. год.) установљене су терцијарне наслаге преко којих су кварталне алувилајно језерске наслаге. У профилу земљишта који је анализиран установљен је песковити комплекс (сачињен од основе терцијарних суперпескова или глина изнад кога леже алувијално-језерске наслаге ситнозрнастог и крупнозрнастог песка местимично прошаране заглињеним шљунком) и песковито прашинасти комплекс који лежи на прво наведеном и предствља завршницу алувијалних наслага у форми прашинастих пескова, песковите глине и глине. Највећи удео у оквиру пољопривредног земљишта имају њиве III (3.672 ха), II (1.931 ха) и IV (1.122 ха) катастарске класе.

Обреновац је општина сачињена од 29 села, на површини од 40.995 ха. Пољопривредно земљиште чини 30.680ха. Процењује се да се око 30% наведене површине стално обрађује, око 30% повремено (има доста необрађених парцела из разлога неприступачности терена, као на пример село Забрежје, где се чак 70% обрадивог земљишта не обрађује). Специфичност ове општине је клима блажа од континенталне панонске, којом се одликују остале општине града. Просечна годишња температура је око 11°C, лети око 22°C, зими око -1°C. Просечна вредност падавина је 640 литара по квадратном метру. Распоред

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

падавина је током године такав да су падавине појачане током пролећа и крајем лета, као и почетком јесени, што је погодно за пољопривредну производњу.

Приступило се анализама земљишта за које средства обезбеђује Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде (у пет села је већ узорковано земљиште, на реду су још три; до краја године планира се да се овај посао обави за целу општину). На основу досадашњих резултата, констатована је повишена киселост анализираних узорака, па ће се спровести корективна мера употребе креча. Обреновац је општина обухваћена пројектом на нивоу Србије који предвиђа анализирање земљишта на тачно распоређеним тачкама с циљем комплетирања педолошких података на нивоу Републике.

По до сада сређеним катастарским подацима на 30 катастарских општина, општина Обреновац има 3.255 ха у државној својини. Под шумом је 405 ха, док осталих 3.117 ха површина се сврстава углавном у њиве, III (872 ха), IV (792 ха) и V (539 ха).

Младеновац располаже површином од 33.900 ха, са 24 месне заједнице. Према подацима из катастра, од око 427 ха државне својине на овој општини нешто више од трећине (150 ха) је под шумом, остало је пољопривредно земљиште углавном њиве од друге до шесте катастарске класе и воћњаци углавном треће класе.

Лазаревац је општина на 55 km од Београда југозападно у шумадијској Колубари, на равничарско-брдовитом терену и то на раскрсници путева према Београду, Аранђеловцу, Младеновцу, Љигу и Ваљеву. На површини од око 38.400 ха, од чега пољопривредно земљиште заузима 60,5% (23.222 ха), које је прекопано (површински копови) преко 40% на великим квалитетним деловима обрадивог земљишта. Ради се на рекултацији ових површина, али за сада споро. Анализама овог земљишта са копова утврђено је да је бескарбонатно, слабо киселе реакције, са ниским садржајем хумуса, азота, лакоприступачног калијума, фосфора и микроелемената (гвожђа, мангана, цинка и бакра). Ово земљиште мора да се поправи и току је стварање засада појединих биљних врста које су мање захтевне (такозване „пионирске врсте“ као што је декоративна парковска врста царичино дрво), које би створиле даље услове да се земљиште обнови и оспособи за пољопривредну производњу. У овој општини преовлађују сточарска и воћарска производња, у селу Зеоке је развијено виноградарство.

По катастарским подацима у општини Лазаревац у државној својини се налази 3.134 ха (распоређено на 35 катастарских општина), од чега је 576 ха под шумом. Остале површине су углавном њиве од II (336 ха), III (274ха), VI (471ха) и V (936 ха) класе.

Гроцка је општина која има површину од 28.900 ха од које пољопривредне површине чине 20.971 ха (72,6%). Својински, углавном су у приватном сектору. По катастру свега 781 ха је државна својина која је представљена углавном њивама III (108 ха) и IV класе (100 ха) и мало воћњака I класе (77 ха).

Сурчин је најмлађа општина Београда (издвојена је 2004. из оквира општине Земун), чине је седам насеља на површини од 28.500 ха. Према катастарским подацима, у државној својини је 24.118 ха (према најновијој статистици). Највеће површине обрадивог земљишта припадају II (4.007 ха), III (8.400 ха), IV (6.203 ха), V (2.310 ха) и VI (1.203 ха) катастарској класи за посматраних седам катастарских општина. Сточарством се такође баве домаћинства у близини шума (као што је Добановачки забран) и то узгојем аутохтоне расе мангулица и других раса.

Сопот је општина која се простире на 27.100 ха са 16 катастарских општина. По сазнањима нашег тима истраживача, на овој општини ратарско-сточарском производњом се бави око 30% произвођача. У истом проценту се баве и воћарством, које се развија у задњих 10 година. Осталих 40 % произвођача се бави мешовитом

производњом, дакле све три наведене (воћарство, ратарство и сточарство). Државну својину чини 1.340 ха површине, док је под шумом 494 ха. По катастарским класама, њиве су већином IV (165 ха) и V (183 ха) класе.

Барајево је градска општина на 21.300 ха површине, са 13 катастарских општина. По катастарским подацима у државној својини на је 818 ха земљишта. Наведена површина је више од 50% под шумом (464 ха). Пољопривредно земљиште од 354 ха, је представљено у највећем делу њивама VI (39 ха) и V (64 ха) и воћњацима II (34 ха) и III (66 ха) катастарске класе.

Чукарица је градска општина која заузима 15.600 ха површине. Пољопривредна површина је 8.288 ха. Мало има озбиљних пољопривредних произвођача и, по исказима надлежних на нивоу општине, углавном се ради о старачким домаћинствима. Општину Чукарица чине 10 катастарских општина. У једној од њих, Великој Моштаници, 2006. године отпочео је пилот пројекат комасације земљишта. То је први пројекат добровољне комасације земљишта који се на овај начин, по европским стандардима, спроводи у Србији, са намером да се ово искуство примени у другим сличним срединама. Спроводи га представници ФАО организације, уз сарадњу и подршку власти општине Чукарица. Проблем уситњености и запостављености пољопривредних површина је на Чукарици све већи. У европским земљама које имају исти проблем, он се превазилази добровољном комасацијом земљишта. Примена овакве добре праксе по стандардима европских земаља треба да доведе до укрупњавања обрадивог земљишта, а крајњи циљ пројекта је побољшање услова живота на селу.

Вождовац је општина која заузима површину око 149 км² (14.864 ха), од чега 9.389 ха (63,4%) представља пољопривредно земљиште, смештено у обрњеру Шумадије, припадају брежуљкасто-брдском рејону (надморске висине 250-511 m). Типови земљишта су различити варијетети гајњача и скелетоидна земљишта на кречњачкој подлози. Продуктивност земљишта је ниска и спада у IV и VII категорију, док су земљишта бољег квалитета заузета грађевинским и инфраструктурним објектима. По слободној процени оних који имају увид у стање обрадивих земљишних површина у појединим насељима (Зуце, Пиносава, Рипањ и Бели поток), висок је проценат необрађеног земљишта. Осим тога, у току је продаја ливада у селу Зуце, због врло погодне локације у близини аутопута Београд - Ниш. Овим продајама површине од 300 хектара ливада (већ је продато 250 хектара) ствара се комерцијална зона и граде се различити грађевински објекти, а стога ово земљиште престаје да буде пољопривредно.

По најновијим катастарским подацима, у три катастарске општине на Вождовцу у државној својини је 493 ха пољопривредног земљишта, док је под шумом 533 ха, што заједно чини 1.026 ха у државној својини.

Земун је градска општина која заузима 15.026 ха, од чега 9.790 ха чине пољопривредне површине што је 65,3%. Земун Поље, Батајница и Угриновци су катастарске општине које располажу са 1.566 ха пољопривредног земљишта у државној својини са различитим категоријама коришћења земљишта које припада различитим катастарским класама. Њиве II (218 ха), III (631 ха) и IV (520 ха) катастарске класе су најзаступљеније.

Нови Београд као градска општина заузима површину од 4.100 ха, од које 1.459 ха (35,6%) чини пољопривредно земљиште. Од укупно обрадиве површине највише је њива 1.281 ха, док су у знатно мањој површини заступљени воћњаци (38 ха) и ливаде (31 ха), а најмање су површине под пашњацима (101 ха).

Звездара је општина која заузима површину од 3.200 ха, од чега 1.793 ха (56%) чини пољопривредно земљиште. Од седамнаест месних заједница три (Миријево, Мали Мокри Луг и Велики Мокри Луг) се баве пољопривредом (ратарство, сточарство, производња воћа, поврћа и цвећа) али не у већем обиму и не тржишно.

Општина **Раковица** има површину 3.100 ха, од чега 1.263 ха (40,7%) чини пољопривредно земљиште (у местима Ресник, Кијево и Кнежевац). Према званичним статистичким подацима, од укупног пољопривредног земљишта највише је њива (871 ха) под ратарским културама. Према информацијама са терена, у овој општини је 216 ха пољопривредног земљишта које се дуже време не обрађује због спорног власништва.

2.4.3. Сточни фонд

Ради сагледавања досадашњег развоја и тренутног стања у сточарској производњи на територији града Београда, као и да би се створила квалитетна основа за пројектовање даљег развоја сточарства и обима сточарске производње, извршена је детаљна анализа кретања броја стоке за период 1992-2006. године (1986. година база). Унутар ове анализе посматрана је промена броја крава, свиња, оваца, коња, коза и живине. При томе је бројност коња и коза посматрана само за период 1997-2006. година, зато што подаци који обухватају период 1992-1996. година нису доступни.

Зависно од природних услова, структуре коришћених пољопривредних површина, економске ситуације и структуре становништва, које утичу на развој сточарства, у појединим општинама су у мањој или већој мери развијене поједине линије сточарске производње. На основу података из Републичког завода за статистику, говедарство је на територији Београда најзаступљеније у општини Палилула, највећи број оваца се узгаја на територији Лазаревца, док је у општини Обреновац највећи број свиња и живине. На територији општина Врачар, Нови Београд, Савски венац и Стари град не постоји сточарска производња.

На основу података којим располаже Управа за ветерину Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, на територији града Београда има око 66.000 грла говеда. Од овог броја је највише на подручју општине Палилула - око 28%, затим на подручју општине Обреновац - око 21%. На подручју општине Младеновац се држи око 15% говеда, док је у општинама Земун и Сурчин заједно око 11% од укупног броја говеда на територији Београда. Заступљеност говедарства у осталим општинама је од мањег значаја за град Београд. На подручју општина Врачар, Савски венац и Стари град, по подацима Управе за ветерину, нема регистрованих грла говеда.

У *табели 30* приказан је број крава, свиња, оваца и живине (на основу података Републичког завода за статистику). Број говеда на територији града Београда у 2006. години је смањен у односу на 1986. годину за 56.789 грла, што представља смањење од 47,52%. Анализирајући број говеда у 2006. години у односу на 1992, смањење бројности је нешто ниже и износи 28,22%, али је ситуација и даље јако неповољна. Најзначајнији пад у броју грла говеда је забележен 2001. године у односу на 2000. годину, када је број говеда смањен за 11,24%. Од укупног броја грла говеда, највише је крава и стеоних јуница и у 2006. години износи 35.159 грла, односно 56,10% од укупног броја говеда.

Укупан број свиња, такође има изражену тенденцију пада, с тим што су у посматраном периоду много израженије осцилације укупног броја свиња него осцилације броја говеда. Највеће смањење броја свиња је остварено у 2005. години у односу на 2004 - за 19,80%, односно 46.888 свиња. У 2006. години у односу на 1986, опао је број свиња за

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

26,00%, док је у односу на 1992. годину дошло до смањења укупног броја свиња за 11,10%. У посматраном периоду дошло је и до смањења броја крмача и супрасних назимица. Смањење у односу на 1986. годину износи 33,80%, а у односу на 1992. годину смањење је износило 19,60%.

Од свих наведених врста (говеда, свиње, овце и живина) једино је дошло до повећања броја оваца, и то како укупног броја, тако и оваца за приплод. Број оваца се повећао са 54.556 у 1986. години, на 62.746 у 2006, односно остварено је повећање од 15,00%. Број оваца 2006. године у односу на 1992. годину порастао је за 49,40%. Највећи пораст броја оваца је остварен 2004. у односу на 2003. годину и износи 20,40%. Број оваца за приплод повећан је за 15,42% у односу на 1986. годину и 37,71% у односу на 1992.

У живинарској производњи, која је заступљена на великом броју породичних газдинстава, укупан број живине је смањен за 8,09% у односу на 1986. годину. Међутим, ако посматрамо број живине у односу на 1992. годину, можемо видети да је остварено значајно повећање бројности од чак 26,47%.

Табела 29. Промене броја основних врста стоке на територији града Београда, 1986. и 1992-2006. (на дан 15. јануар)

Година	Говеда		Свиње		Овце		Живина укупно
	Укупно	од тога краве и стеоне јунице	укупно	од тога крмаче и супрасне назимице	укупно	од тога овце за приплод	
1986.	119.497	68.542	277.926	63.761	54.556	38.214	1.133.947
1992.	87.358	48.579	231.125	52.502	42.001	32.030	824.072
1993.	94.107	52.624	258.137	59.296	49.134	35.177	850.917
1995.	83.671	48.997	246.880	56.325	49.275	38.188	912.504
1996.	83.205	49.405	263.721	56.181	49.996	39.043	1.065.915
1997.	86.153	49.052	253.447	56.698	45.578	36.098	1.065.382
1998.	80.458	47.440	256.971	56.517	45.983	37.744	1.118.914
1999.	81.746	48.029	272.127	57.810	47.371	38.504	1.104.706
2000.	79.092	47.072	280.866	60.793	50.234	39.131	1.095.455
2001.	70.201	41.890	245.186	52.406	48.038	38.478	1.070.077
2002.	68.504	40.485	273.426	55.109	48.612	37.894	1.059.835
2003.	68.615	41.146	273.721	55.049	52.458	36.015	963.228
2004.	64.922	40.339	237.115	50.119	63.142	42.260	1.115.024
2005.	62.991	36.705	190.227	44.675	62.292	40.531	1.000.554
2006.	62.708	35.159	205.521	42.195	62.746	44.108	1.042.232

* У 1994. години није извршен редовни попис стоке.

Извор: Општине у Србији за одговарајуће године, РС РЗС.

Број коња у периоду од 1997. до 2006. године је у сталном паду (табела 29). Овај пад је најизраженији у односу на све друге врсте стоке, а остварено је смањење за читавих 86,06%. Најнижи број грла коња у посматраном периоду је био 2004. године, кад је било смањење од 90,10% у односу на базну 1997. годину.

Козарство је све значајнија производња у сточарству, што се може видети на основу повећања броја коза на градском подручју. Број коза у периоду 1997-2006. година је повећан за 97,11%. Највећи раст бројности је остварен у 2005. години у односу на 2004. и износи 78,83%, односно за једну годину је повећан број коза за 1.955 грла.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 30. Број коња и коза на територији града Београда, 1997-2006 (на дан 15. јануар)

Година	Коњи	Козе
1997.	1922	3040
1998.	1878	2921
1999.	1437	2773
2000.	1240	3155
2001.	887	2915
2002.	1256	2618
2003.	889	2026
2004.	191	2480
2005.	261	4435
2006.	268	5992

Извор: Интерни подаци Завода за информатику и статистику, Београд, Тиршова 1.

До 2006. године попис броја стоке је вршен 15. јануара, за одговарајућу годину. Од 2006. године долази до промене датума пописа броја стоке, тако да се изражавање броја стоке врши на дан 01. децембар. Због тога у 2006. години постоје два податка о броју стоке. За претходне анализе коришћен је број стоке од 15. јануара 2006. године, јер је на тај начин омогућена статистичка упоредивост података. Ради употпуњавања ове анализе, урађено је и поређење података о бројности стоке који се односе на 01.12.2006. и 01.12.2007. године, резултати су приказани у *табели 31*.

Тренд смањења броја грла говеда видљив је и у 2007. години (7,80% у односу на 2006.). Од укупног броја говеда на територији Београда у 2007. години, 59,00% се налази на газдинствима индивидуалних произвођача, док се осталих 41,00% налази на фармама пољопривредних предузећа и земљорадничких задруга. Смањење броја грла говеда код индивидуалних произвођача у 2007. години у односу на 2006. износи 7,00%, док је у пољопривредним предузећима и земљорадничким задругама смањење износило 9,00%. Од укупног броја говеда у 2007. години, има 59,57% крава и стеоних јуница, при чему се 22.383 грла или 67,08% држи на газдинствима индивидуалних произвођача.

Број свиња у 2007. години опада. Остварено је смањење од 7,70%, на фармама пољопривредних предузећа и земљорадничких задруга 5,30%, а на газдинствима индивидуалних произвођача 7,20%. Број крмача и супрасних назимица се смањио за 15,20%, при чему је смањење много израженије на фармама пољопривредних предузећа и земљорадничких задруга - 35,80%, док је смањење на индивидуалним газдинствима 11,10%.

За разлику од периода 1992-2006. година, када је остварено повећање броја грла оваца за 49,39%, по подацима Завода за информатику и статистику Београда, у 2007. години у односу на 2006. годину дошло је до смањења укупног броја оваца за 3,30% (односно за 2.294 грла). Број оваца за приплод на фармама пољопривредних предузећа и газдинстава смањен је за 39,20%, односно држе свега 773 овце за приплод, док је смањење ове категорије оваца код индивидуалних произвођача много мање и износи 18,10%.

Живинарска производња се у 2006. години вршила на газдинствима пољопривредних предузећа и земљорадничких задруга и на газдинствима индивидуалних произвођача. Међутим, у 2007. години се ова производња одвијала искључиво на газдинствима индивидуалних произвођача. Као и код говеда, свиња и оваца, и код живинарске производње изражен је тренд смањења, тако да је смањена бројност за 12,50%.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

На територији Београда коњи се гаје искључиво на газдинствима индивидуалних произвођача, где је остварено смањење од 20,10% у 2007. години у односу на претходну годину.

Број коза је порастао са 8.220, колико је износио 01.12.2006. године на 9.623 у 2007. години, при чему је остварено повећање за 17,10%. Козарством на територији Београда се баве искључиво индивидуални пољопривредни произвођачи.

Табела 31. Сточни фонд на територији града Београда (стање 01.12.2006. и 2007. године)

	Укупно			Пољопривредна предузећа и земљорадничке задруге			Газдинства индивидуалних произвођача		
	2006.	2007.	индекс	2006.	2007.	индекс	2006.	2007.	индекс
Говеда укупно	60.744	56.016	92,2	25.240	22.981	91,0	35.504	33.035	93,0
Од тога краве и стеоне јунице	5.988	33.369	92,7	1.891	0.986	92,4	24.097	22.383	92,8
Свиње укупно	255.020	235.452	92,3	58.412	55.314	94,7	196.608	180.138	92,9
Од тога крмаче и супрасне назимице	42.303	35.881	84,8	7.056	4.533	64,2	35.247	31.348	88,9
Овце укупно	69.386	67.092	96,7	2.271	2.096	92,3	67.115	64.996	96,8
Од тога овце за приплод	50.160	40.813	81,4	1.272	773	60,8	48.888	40.040	81,9
Живина	1.122.546	982.095	87,5	28.942	-	-	1.093.604	982.095	89,8
Коњи	196	155	79,1	-	-	-	196	155	79,0
Козе	8.220	9.623	117,1	-	-	-	8.220	9.623	117,1

Извор: Саопштење 39/2008, Град Београд, Завод за информатику и статистику, Београд, Тиршова 1, 05.06.2008.

У табели 32. приказан је просечан број стоке, а просеци су урађени за периоде 1992-1997. година, 1998-2002. година и 2003-2006. година.

Табела 32. Просек укупног броја грла стоке на територији Београда

Врста и категорија стоке	Просек броја грла стоке		
	1992-1997.	1998-2002.	2003-2006.
Говеда – укупно	86.898,4	76.000,2	64.809,00
Од тога краве и стеоне јунице	49.731,4	44.983,2	38.337,25
Свиње – укупно	250.662,0	216.715,2	226.646,00
Од тога крмаче и супрас. назимице	56.200,4	56.527	48.009,50
Овце – укупно	47.196,8	48.047,6	60.159,50
Од тога приплодне овце	36.107,2	38.350,2	40.728,50
Живина - укупно	943.758,0	1.089.797,4	1.030.259,50

Извор: Општине у Србији за одговарајуће године, РС РЗС

2.4.4. Савремена технологија и агротехника у примарној пољопривреди

Наводњавањем се надокнађују количине воде неопходне за нормалан раст и развиће пољопривредних култура, у условима недовољних падавина или њиховог неповољног распореда у току вегетационог периода. За нашу земљу, која се карактерише променљивим климатским условима, где падавине и по количини и по распореду варирају из године у годину, наводњавање је битан чинилац повећања и стабилизације

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

пољопривредне производње. Применом наводњавања добијају се високи производни резултати, а економичност улагања у иригационе системе указује да овој мери у пољопривредној производњи треба дати већи значај.

Достигнути степен развоја наводњавања у Србији не задовољава потребе стабилне и ефикасне пољопривредне производње. Наводњавање није нашло право место у нашој пољопривреди јер га свака родна година потискује у други план. Иригациони системи грађени седамдесетих и осамдесетих година су запуштени и неисправни, тако да су делом ван употребе, или се не користе због немогућности већих улагања у производњу и недостатка интереса због диспаритета цена и несигурне наплате готових производа.

Статистички подаци показују да су укупне наводњаване површине на територији Србије (без Косова и Метохије) у периоду 2001-2005. година биле у просеку 28.580 ха, од тога у централној Србији 3.927,8 ха и у Војводини 24.654 ха (табела 34). Од тога се највише наводњавају оранице, а у мањој мери воћњаци, виногради и ливаде.

Табела 33. Површине под иригацијом на подручју Србије за период 2001-2005. година

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	Просек
РЕПУБЛИКА СРБИЈА						
Наводњаване површине (укупно, ха)	26.845	29.688	37.017	28.072	21.287	28.581,8
Површински	4.828	5.384	5.940	4.916	4.596	5.132,8
Орошавање	20.964	23.614	30.220	22.439	16.243	22.696,0
Капање	1.053	690	857	717	438	751,0
Оранице и баште	24.054	27.852	35.111	26.250	19.836	26.620,6
Воћњаци	2.593	1.730	1.883	1.550	1.451	1.841,4
Виногради	178	79	-	212	-	156,3
Ливаде	20	27	60	60	-	41,8
ЦЕНТРАЛНА СРБИЈА						
Наводњаване површине (укупно, ха)	5.557	3.746	4.208	3.014	3.114	3.927,8
Површински	1.326	873	232	434	342	641,4
Орошавање	3.901	2.660	3.775	2.496	2.762	3.118,8
Капање	330	213	201	84	10	838,0
Оранице и баште	4.345	3.070	3.782	2.750	3.040	3.397,4
Воћњаци	1.145	649	366	144	74	475,6
Виногради	60	-	-	60	-	60,0
Ливаде	7	27	60	60	-	38,5
ВОЈВОДИНА						
Наводњаване површине (укупно, ха)	21.288	25.942	32.809	25.058	18.173	24.654,0
Површински	3.502	4.511	5.708	4.482	4.254	4.491,4
Орошавање	17.063	20.954	26.445	19.943	13.481	19.577,2
Капање	723	477	656	633	438	585,4
Оранице и баште	19.709	24.782	31.329	23.500	16.796	23.223,2
Воћњаци	1.448	1.081	1.517	1.406	1.377	1.365,8
Виногради	118	79	-	152	-	116,3
Ливаде	13	-	-	-	-	13,0

Извор: Статистички годишњак Србије, 2006. год.

Интензивно наводњавање на територији Београда примењује се на парцелама Пољопривредне корпорације Београд.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

ПКБ је највеће пољопривредно предузеће у Србији, има правни субјективитет, своју имовину и делатност. Последњих неколико година је забележило завидан напредак у пословању о чему говоре све бољи пословни резултати, а оживљена је и инвестициона активност, што указује на перспективу овог предузећа.

ПКБ обухвата 9 газдинстава на којима се примењује интензивно наводњавање, које поспешује и увећава пољопривредну производњу у оквиру овог предузећа (табела 34).

Табела 34. - Површине под системима за наводњавање на подручју ПКБ Корпорације

Газдинство	Површина (ха)	Системи за наводњавање		
		Тифони	Кишна крила	Ренцер уређаји
Јабучки рит (Младост)	2.087	3	2	/
Лепушница	3.043	/	2	1
Ковилово	2.670	4	2	1
Падинска скела	2.285	3	2	1
Партизански прелаз	2.420	4	2	1
Пионир	2.390	1	/	2
Дунавац	1.560	2	2	2
Чента	1.145	6	1	/
7. јули	3.850	9	2	/
Укупно:		32	15	8

Извор: Интерна документација ПКБ Корпорације

Од система за наводњавање примењују се тифони, кишна крила и ренцер уређаји, а од пољопривредних култура се наводњавају:

- семенски кукуруз (500 ха), грашак (400 ха), боранија (200 ха), шећерна репа (500 ха), соја (300 ха) и луцерка (300 ха).

На територији свих општина које припадају Београду наводњавање се примењује на индивидуалним пољопривредним газдинствима, али за већину малих система за наводњавање (углавном методом капања и орошавања) у затвореном простору (пластеници и стакленици) - одакле стиже највећа количина поврћа на градске пијаци - не постоје никакви подаци о површинама које се наводњавају. Квалитет воде која се користи се не контролише. Због тога би један део активности морао да буде посвећен лоцирању малих система за наводњавање и контроли воде која се користи за наводњавање као и усева који се гаје на тим површинама.

Механизација у пољопривреди

У домену пољопривредне механизације свеприсутан проблем на нивоу Републике је изражена старост трактора, која се крајем прошлог века процењивала у друштвеном и државном сектору на више од 15 година, односно више од 18 у приватном сектору. У Београду се у периоду 2000-2007. година бележи раст броја готово целокупне пољопривредне механизације. Приметно је увећање како броја тракторских прикључака тако и остале прикључне механизације, што се повољно одражава на степен њихове искоришћености. Пољопривредни произвођачи схватају да низак ниво опремљености газдинстава механизацијом представља ограничавајући фактор развоја пољопривреде.

Према последњем попису Републичког завода за статистику из 2002. године (стање од 31. децембра 2001. године), укупан број мотокултиватора на територији града Београда је 19.933, од тога 29 у друштвеном сектору и 19.904 у сектору индивидуалне својине. Двоосовинских трактора има 22.993, и то 696 у друштвеном сектору и 22.297 у индивидуалној својини, а комбајна је 1.171, при чему 182 припадају друштвеном сектору и 989 сектору индивидуалне својине (табела 36).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 35. Базни индекси укупног броја мотокултиватора, двоосовинских трактора и комбајна на територији града Београда

	1981.	1991.	2001.	Индекс (1981=100)		Индекс (1991=100)
				1991/1981.	2001/1981.	1991/1981.
Мотокултиватори	3720	9.758	19.933	262,31	535,83	204,27
Двоосовински трактори	13.954	20.379	22.993	146,04	164,78	112,83
Комбајни	1.051	1.314	1.171	125,02	111,42	89,12

Извор: Општинска статистичка документација, Република Србија, Републички завод за статистику, Београд, 1982, 1992, 2002. год.

Изречени базни индекси показују да је број мотокултиватора 1991. године повећан у односу на 1981. годину за 162,31%, двоосовинских трактора за 46,04% и комбајна за 25,02%. До 2001. године се наставља пораст броја ових машина, и то за мотокултиваторе повећање је за 435,83%, двоосовинске тракторе 64,78% и комбајне за 11,42%. Ако се посматра однос стања 1981. године у односу на 2001. ситуација је нешто другачија. Наиме, број мотокултиватора се повећао за 104,27%, двоосовинских трактора за свега 12,83% а број комбајна се смањио за 10,88%.

2.4.5. Број, величина и пословне перформансе прерађивачких капацитета

Постоје значајне разлике између података које нуди званична статистика¹ и података који се могу пронаћи преко интернета и других средстава јавног оглашавања о броју и структури предузећа која се баве производњом и прерадом прехрамбених производа и пића на територији Београда. Градски завод за статистику, у складу са званичном класификацијом делатности, у последње три године располаже са следећим подацима (табела 36).

Табела 36. - Производња прехрамбених производа и пића у периоду 2005-2007. година

		2005.		2006.		2007.	
		Број Предуз.	Укупно Запосл.	Број Предуз.	Укупно Запосл.	Број Предуз.а	Укупно Запосл.
15	Производња прехрамбених производа и пића	46	12.637	46	11.370	38	10.214
15110	Производња, обрада, клађење и замрзавање животињског меса	2	383	2	374	2	374
15120	Производња, обрада, клађење и замрзавање живинског меса	1	201	1	184	–	–
15130	Прерада животињског и живинског меса	1	119	1	115	1	118
15320	Производња сокова од воћа и поврћа	1	201	1	184	1	101
15330	Прерада и конзервисање воћа и поврћа, непоменути	5	341	5	378	2	251
15410	Производња сирових уља и масти	1	72	1	85	1	84
15510	Производња млечних производа	3	1.208	3	1.081	2	929
15520	Производња сладоледа и других смрзнутих смеса	1	835	1	860	1	985
15610	Производња млинских производа	4	419	4	388	3	343
15710	Производња готове хране за узгој животиња	3	513	3	433	2	392
15811	Производња хлеба и пецива	11	1.624	11	1.494	10	717
15821	Производња кекса	1	1.968	1	1.290	1	1.200
15860	Прерада чаја и кафе	3	818	3	908	3	898
15870	Производња зачина и других додатака храни	1	155	1	173	1	165

¹ Односи се на Градски завод за статистику и Републички завод за статистику.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

15890	Производња осталих прехранбених производа на другом месту непоменутих	2	643	2	534	2	561
15910	Производња дестилованих алкохолних пића	2	954	2	782	2	753
15920	Производња етил-алкохола и ферментисаних материјала	1	51	1	49	1	50
15960	Производња пива	2	1.242	2	944	1	887
15982	Производња освежавајућих пића	2	1.091	2	1.298	2	1.406

Извор: Завод за статистику града Београда

На бази истог извора података може се сагледати и структура производње исказана у тонама у последње три године (табела 37).

Табела 37. Прерађивачка индустрија у периоду 2005-2007 година (у 000 тона)

Прерађивачка индустрија	2005.	2006.	2007.
Свеже месо	5 187	4 321	8 024
Кобасичарски производи	4 891	3 845	4 128
Месне конзерве и плуготова јела од меса	236	264	307
Сокови од воћа и поврћа	1599	941	575
Џемови, пекмези и мармеладе	–	34	–
Пастеризовано млеко	1 369 548	1357732	1812068
Сиреви	1305	1359	1331
Киселомлечни производи	68548	68859	78352
Храна за узгој животиња	121849	127106	127553
Какао, чоколада и чоколадни производи	6304	6976	8276
Кафа, пржена	23430	23830	24697
Пиво хил. xl.	384	354	316

Извор: Завод за статистику града Београда

Међутим, увидом броја предузећа која се баве производњом и прерадом хране и пића, датих на интернету², у Београду постоји далеко већи број предузећа (мада се нека могу појавити два и више пута због више врста производа, али већих одступања нема). Број ових предузећа према класификацији делатности приказан је у табели 38.

Табела 38. Број прерађивачких капацитета на територији Београда по класификацији делатности у 2008. години за месец август

Редни број	Врста делатности	Укупно
1.	Хлађење и замрзавање животињског меса	9
2.	Производња, обрада, хлађење и замрзавање живинског и кунићког меса	11
3.	Прерада живинског и животињског меса	20
4.	Прерада и конзервисање рибе и производа од рибе	7
5.	Прерада и конзервисање поврћа	26
6.	Прерада и конзервисање воћа	29
7.	Производња јестивих уља, маргарина и сличних јестивих масти	2
8.	Производња млека и млечних производа	14
9.	Производња сладоледа и других смрзнутих смеса	9
10.	Производња млинских производа	9
11.	Производња скроба и производа од скроба	3
12.	Производња хлеба, пецива, колача и торти	35
13.	Производња кекса и производа за грицкање	15
14.	Производња и прерада шећера	6
15.	Производња какаоа, чоколаде и кондиторских производа	23
16.	Производња макарона, резанца, кус-куса и сличних производа од брашна	10

² Подаци са www.hranaipice.com

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

17.	Прерада и паковање кафе и чаја	28
18.	Производња и паковање зачина, додатака храни и зачинског биља	18
19.	Производња хомогенизованих хранљивих препарата и дијететске хране	6
20.	Производња осталих непоменутих производа	18

Извор: www.hranaiprice.com - август 2008. године

Број предузећа која се баве производњом пића у Београду приказан је у табели 40, а детаљна структура са називима предузећа је дата у *прилогу VI (табеле 2.4.5.)*

Табела 39. Предузећа која се баве производњом пића на подручју Београда

Редни број	Назив	Укупно
I	Производња жестоких алкохолних пића	12
II	Производња вина	7
III	Производња пива	1
IV	Производња минералне и изворске воде	10
V	Производња освежавајућих пића	7
VI	Производња сокова од воћа и поврћа	5

Извор: www.hranaiprice.com - август 2008. године

У Београду постоји велики број предузећа која се баве трговином хране. Може се практично рећи да овај податак никад није фиксан и да сам карактер трговине и њена динамичност условљавају континуирано настајање нових и нестајање постојећих предузећа за бављење овом делатношћу. Ипак, на основу података објављених на сајту www.hranaiprice.com, у Београду се у августу 2008. године се овом облашћу привреде бавило укупно 216 предузећа. У истом периоду облашћу услуга везаних за производњу и прераду хране у Београду се бавило 63 предузећа.

2.4.6. Запосленост и продуктивност рада у производњи прехранбених производа

Пратећи општа друштвено-економска кретања и развој у периоду од 2002. до 2006. године, готово код свих привредних делатности, као и код свих грана прерађивачке индустрије, забележено је смањење броја запослених.

Од 2000. године у значајној мери је убрзан процес приватизације друштвених предузећа која су запошљавала велики број радника. У многим предузећима, која располажу великим производним капацитетима а чија продуктивност је била веома ниска, постојала је латентна запосленост, где је већи број радника представљао вишак радне снаге. Један део приватизованих предузећа имала су неуспешну приватизацију или у њима није обнављан процес производње након приватизације, што је резултирало отпуштањем великог броја радника. Сва ова дешавања довела су до тога да се у посматраном периоду смањује број како укупно запослених у Београду, запослених у привреди Београда, прерађивачкој индустрији, тако и у производњи прехранбених производа и пића.

Укупан број запослених у сектору производње прехранбених производа и пића у 2006. години у односу на 2002. био је мањи за 1.126 радника, односно 8%. Само у односу на предходну 2005. годину, дошло је до смањења броја запослених за 17%. Учешће овог сектора у броју запослених у прерађивачкој индустрији у 2006. години износило је 22%, што представља повећање од 4% у односу на учешће овог сектора у прерађивачкој индустрији на почетку посматраног периода односно 2002. године када је то учешће износило 18% (табела 40). Ова чињеница указује да сектор производње прехранбених производа и пића добија све већи значај у оквиру сектора прерађивачке индустрије.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Учешће броја запослених у сектору производње прехранбених производа и пића у укупном броју запослених у Београду током 2006. године износило је 3,7%, а у односу на број запослених у привреди 5,6%.

Табела 40. Запослени у правним лицима по секторима и областима делатности

	Година				
	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Укупно	363.075	369.015	360.247	361.167	335.286
Привреда	254.464	267.516	236.083	238.945	219.564
Ванпривреда	108.611	101.499	124.164	122.222	115.722
Прерађивачка индустрија	73.597	72.851	66.229	65.725	54.714
Производња прехранбених производа и пића	13.462	15.200	14.910	14.687	12.336

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину, Завод за информатику и статистику, Београд.

2.4.7. Инвестиције и развој

Србија се налази у централној фази транзиције, која би требало да представља радикални заокрет и праву прекретницу у будућем развоју домаће економије и њених актера. Развој тржишне економије може се убрзати приливом средстава кроз инвестиције у нова предузећа, докапитализацију постојећих предузећа и консолидацију финансијског система. Међутим, многа предузећа у Србији имају неповољне пословне перформансе, које се манифестују кроз опадање тржишног учешћа и рентабилитета, повећање задуживања, неадекватно инвестирање и повећан обим нових пословних подухвата на рачун примарног посла. Иако је установљен растући тренд инвестирања, макроекономски показатељи инвестиционих кретања у Србији показују висок ризик улагања у домаћа предузећа, који онемогућава динамичније инвестирање. Смањењем ризика повећала би се атрактивност улагања, што је стимуланс за домаће и стране инвеститоре који вреднују различите комбинације ризика и приноса.

Сходно томе, Србија и Београд постају све атрактивнија локација за интернационалне инвеститоре. Велики број мултинационалних компанија има развијено пословање у нашој земљи и у припреми су нови крупни инвестициони пројекти.³

Београд се налази убедљиво на првом месту у Србији по приливу страних улагања. Укупна вредност инвестиционих пројеката у главном граду креће се око 3,5 милијарде долара, а страним компанијама најинтересантније су услужне делатности, као што су: банкарство, трговина и телекомуникације. Такође, у интересну сферу страних компанија улазе и послови са некретнинама, као и активности које се везују за производне делатности.⁴

Пословни амбијент у Београду и Србији знатно је унапређен захваљујући усвајању великог броја правних прописа од 2001. године. Основни циљеви законодавних реформи, који се одвијају у складу са регулативом Европске уније, обухватају једноставност пословања и сигурност улагања. У процесу придруживања ЕУ очекује се доношење бројних нових реформских прописа, а за инвеститоре највећи значај имају закони у области земљишта и изградње, као и регулатива индустријских и технолошких паркова. Величина тржишта, макроекономска стабилност, трошкови пословања, људски ресурси, географски положај и инвестициона инфраструктура представљају најважније међу бројним факторима који Београд чине једном од најатрактивнијих локација за пословање у овом делу Европе. Такође, Београд свим инвеститорима нуди велики потенцијал продаје за највећи број

³ www.siepa.sr.gov.yu

⁴ <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1296806>

индустријских и пољопривредних производа, како на светском, тако и на домаћем тржишту, који произлази из бесцаринског приступа тржиштима Европске уније, САД-а, Русије и југоисточне Европе од скоро милијарду људи.

Трошкови пословања у Београду су повољнији у односу на неке друге веће градове у свету и то по основу:⁵

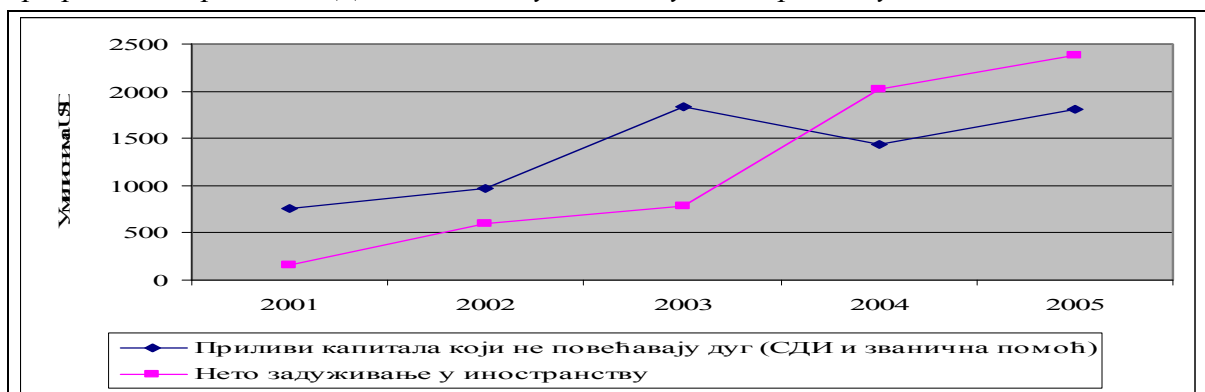
- **ниских пореских стопа**, као што су порез на добит од 10%, порез на додату вредност у износу од 8 или 18% и порез на зараде на нивоу од 12%;
- **бројних подстицаја за улагања**, у које спадају државне субвенције за директне инвестиције између 2.000 и 10.000 евра по новом радном месту, затим ослобођење од плаћања пореза на добит у периоду од 10 година за велика улагања, као и изузеће од плаћања пореза на зараде и доприноса за социјално осигурање за раднике млађе од 30 и старије од 45 година;
- **јефттинијих комуналних производа и услуга**, попут електричне енергије, гаса или воде.

Квалитет и цена радне снаге представљају, по општој оцени инвеститора, један од кључних разлога за улагање у Београд и Србију у целини.⁶

2.4.7.1. Општа обележја досадашњих инвестиционих улагања

Инвестициона кретања у периоду 2001-2005. година указују на јаку корелацију политичког кредибилитета земље и ризика улагања. Наиме, после првог квартала у 2003. години, долази до неповољног заокрета у приливима капитала који не повећавају дуг (СДИ⁷ и званична помоћ) и нето задуживања у иностранству (графикон 5).

Графикон 5. Кретање СДИ и нето задуживања у иностранству

Извор: Ђуричин, Д. (2006) Транзиција, стабилизација, одрживи развој: перспектива Србије.

У наредној 2004. години, нето задуживања у иностранству порасла су са 780 мил. USD на 2.020 мил. USD, а СДИ и званична помоћ опали су са 1.836 мил. USD на 1.411 мил. USD. Касније, током 2004. и 2005. године, успостављен је растући тренд СДИ, али далеко мањег интензитета у поређењу са растом у периоду 2002-2003. година.

Ради добијања што реалније слике о досадашњим инвестиционим активностима на нивоу Београда, у табелама и графиконима дат је приказ улагања како на регионалном, тако и на националном нивоу. Истраживањем је обухваћен вишегодишњи инвестициони тренд у

⁵ <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1296787>

⁶ Људски ресурси у нашој земљи издвајају се по: високој продуктивности рада - у индустрији расте у просеку за 11% годишње; одличном техничком образовању -1/3 од око 14.000 дипломираних студената сваке године долази са факултета природних наука; знатно нижим трошковима рада који износе мање од 1/2 издатака за зараде у новим чланицама Европске уније из Источне Европе.

⁷ Стране директне инвестиције.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

привреди Београда и карактеристике процеса инвестирања у привреди на територији централне Србије, као и Републике Србије у целини. У периоду 1995-2005. година, Београд карактеришу два тренда која се односе на инвестициону активност (табела 41).

Табела 41. Просторна дистрибуција укупно остварених инвестиција*, у хиљ. динара

Године	Јединица мере	Територија		
		Република Србија	Централна Србија	Град Београд
1995.	динар	3.572.344	2.621.685	1.231.203
	%	100,00	73,39	34,46
1996.	динар	6.479.321	4.535.928	1.802.810
	%	100,00	70,01	27,82
1997.	динар	9.953.940	7.376.806	2.444.773
	%	100,00	74,11	24,56
1998.	динар	13.380.221	10.340.340	3.557.877
	%	100,00	77,28	26,59
1999.	динар	17.488.422	13.978.308	6.727.090
	%	100,00	79,93	38,47
2000.	динар	39.874.609	31.366.027	13.276.090
	%	100,00	78,66	33,29
2001.	динар	55.188.399	41.840.003	20.493.935
	%	100,00	75,81	37,13
2002.	динар	102.860.663	79.557.972	39.473.649
	%	100,00	77,35	38,38
2003.	динар	115.662.223	89.976.409	49.996.904
	%	100,00	77,79	43,23
2004.	динар	152.929.464	123.445.066	68.909.033
	%	100,00	80,72	45,06
2005.	динар	163.549.507	133.776.108	83.713.081
	%	100,00	81,80	51,19

* Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.

Извор: Инвестиције Републике Србије, 1995-2005, РЗС, Београд, 1997-2007.

У првом периоду (1995-2000. година), уочљива су негативна осцилаторана кретања инвестиција у Београду, с изузетком 1999. године, када је њихово учешће у укупним оствареним инвестицијама Р. Србије износило 38,47%. У другом периоду (2001-2005. година), учешће остварених инвестиција у Београду у укупно оствареним инвестицијама у Србији расте са 37,13% (у 2001. години) на 51,19% (у 2005).

Посматрајући централну Србију, ситуација је другачија, будући да је током анализираних периода евидентирано учешће које се креће у интервалу 70,01-81,80%.

На основу горе приказаних вишегодишњих кретања укупно остварених инвестиција у апсолутним вредностима, могу се исказати просечне годишње стопе раста за одабране територије. У том контексту, дошло се до просечне годишње стопе раста укупно остварених инвестиција на територији града Београда (52,49%), централне Србије (48,18%) и Републике Србије (46,58%). Дакле, у свим случајевима су остварене позитивне годишње стопе раста, док је највећа вредност евидентирана за град Београд.

2.4.7.2. Инвестиције као фактор развоја пољопривреде

У процесу реформи и припремања Републике Србије за приступање Европској унији, реализација циљева националног програма за економски опоравак и веће респектовање постулата тржишне економије су, у великој мери, условљени остваривањем вишег степена ефективности и рентабилности производње и производних фактора.

Имајући у виду процес проширења Европске уније и перспективе које из тога произлазе за Србију, евидентно је да ће у будућем развоју наших пољопривредних газдинстава инвестициона активност заузимати круцијално место. Инвестиције имају одлучујућу улогу у реализовању циљева и приоритета аграрног и сеоског развоја, пре свега као покретачки инструмент квантитативног и квалитативног раста укупних аграрних производних фактора и производње, али и стварања услова за бољи живот на селу. У овој етапи, раст инвестиција у пољопривреди представља услов њене техничке и технолошке модернизације, а у крајњој линији је и један од услова економске стабилности читаве националне привреде. Без адекватног обима и осмишљене структуре инвестиционих улагања не може се обезбедити раст основних и трајних обртних средстава, повећање броја радних места, подизање учинка оруђа за рад, боља продуктивност рада, разноликост производње и сл., на било ком регионалном аграрном и сеоском нивоу, па ни на националном.⁸

Град Београд, по свом географском положају, рељефу, расположивим природним ресурсима (са значајним пољопривредним површинама), као и створеним привредним потенцијалима, представља интересантну територију за пословне активности домаћим и страним инвеститорима. Територија Београда има традиционално развијено ратарство, има услове за гајење свих врста житарица (пшенице, кукуруза, јечма...), индустријског биља (шећерне репе, сунцокрета, соје...), као и сточног крмног биља (детелине, луцерке, кукуруза за крму...). Последњих година, нарочито је запажено повећано интересовање за гајење поврћа у заштићеном простору (пластеницима и стакленицима), затим за обновом традиције бављења сточарством, као и за унапређење воћарско-виноградске производње.

2.4.7.3. Остварене инвестиције у пољопривреди на нивоу града Београда

Уз ресурсе којима обилује шира околина (са акцентом на: Јужнобанатски округ, Средњебанатски округ, Јужнобачки округ, Сремски округ, Мачвански округ, Колубарски округ, Подунавски округ), пољопривреда као важна грана материјалне производње има стратегијски значај за снабдевање Београда прехранбеним производима. Град Београд, као регион, такође располаже са значајним земљишним потенцијалом од 223.128 ха пољопривредног земљишта, што чини 69,10% укупне територије града Београда.

Остварене инвестиције у пољопривреди Београда у периоду 1995-2005. година учествовале су у укупно оствареним инвестицијама у пољопривреди Републике Србије у интервалу од 6,15% до 38,90% (табела 42). Међутим, и овде се уочавају два тренда. Први, опадајући тренд (1995-2000), када су остварене инвестиције у пољопривреди Београда забележиле пад учешћа у укупно оствареним инвестицијама у пољопривреди Републике Србије са 18,53% (1995. год.) на 6,15% (2000. год). Током другог, растућег тренда (2001-2005), ово учешће је порасло са 8,81% (2001) на 38,90% (2005).

У централној Србији се током анализираниог периода такође евидентирају осцилације остварених инвестиција у пољопривреди, али са мањим амплитудама (од 31,74% до 57,25% у укупно оствареним инвестицијама у пољопривреди Републике Србије).

⁸ Субић Ј. (2007): *Место Јужног Баната у пољопривреди Србије и Црне Горе на путу ка европској интеграцији*. Монографија. Институт за економику пољопривреде, Београд.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 42. Просторна дистрибуција остварених инвестиција* у пољопривреди и рибарству**, у хиљ. динара

Године	Јединица мере	Територија		
		Република Србија	централна Србија	град Београд
1995.	динар	200.019	96.726	37.070
	%	100,00	48,36	18,53
1996.	динар	330.407	149.470	41.115
	%	100,00	45,24	12,44
1997.	динар	459.784	220.260	57.424
	%	100,00	47,91	12,49
1998.	динар	620.534	236.327	69.125
	%	100,00	38,08	11,14
1999.	динар	738.513	323.136	92.050
	%	100,00	43,75	12,46
2000.	динар	1.896.896	795.133	116.584
	%	100,00	41,92	6,15
2001.	динар	3.146.845	998.683	277.186
	%	100,00	31,74	8,81
2002.	динар	4.947.895	1.682.621	875.427
	%	100,00	34,01	17,69
2003.	динар	3.260.612	1.219.717	683.081
	%	100,00	37,41	20,95
2004.	динар	3.721.166	1.702.354	1.020.786
	%	100,00	45,75	27,43
2005.	динар	5.028.799	2.878.779	1.956.146
	%	100,00	57,25	38,90

* Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.

** Пољопривреда, рибарство, лов, шумарство и водопривреда (новији статистички преглед).

Извор: *Инвестиције Републике Србије, 1995-2005, РЗС, Београд, 1997-2007.*

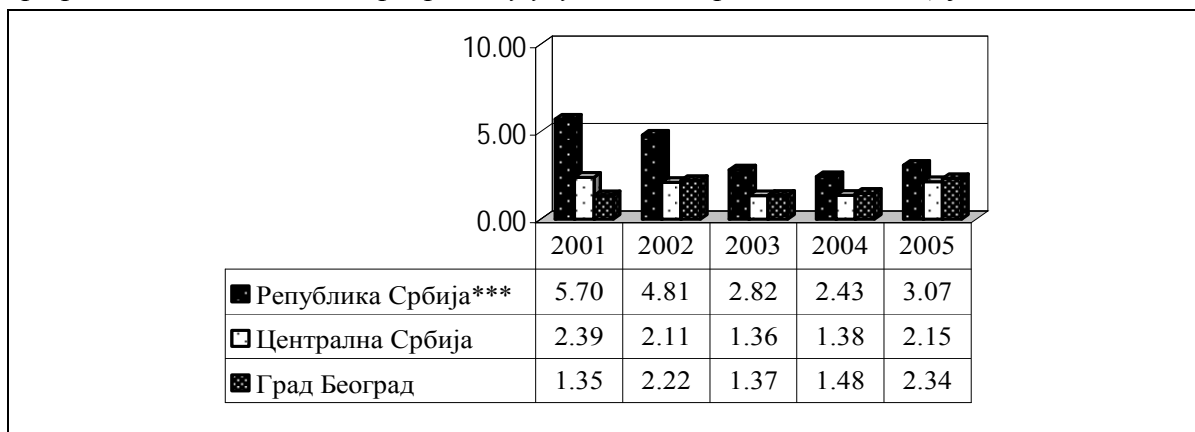
На основу горе приказаних апсолутних вредности које се односе на вишегодишња кретања укупно остварених инвестиција у пољопривреди, такође се могу исказати просечне годишње стопе раста за одабране територије. У том контексту, дошло се до просечне годишње стопе раста укупно остварених инвестиција у пољопривреди на територији града Београда (48,67%), централне Србије (40,40%) и Републике Србије (38,05%). Анализа је показала да су у свим случајевима остварене позитивне годишње стопе раста, док је и овом приликом највећа вредност евидентирана за град Београд.

Треба напоменути да су, за разлику од укупно остварених инвестиција, стопе раста код остварених инвестиција у пољопривреди, без обзира на посматрану територију, приметно ниже.

Учешће пољопривредних инвестиција у укупно оствареним улагањима Београда, централне Србије и Републике Србије у целини, приказано је и уз помоћ *графикана 6.*

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Графикон 6. Учешће пољопривреде* у укупно оствареним инвестицијама**

* Пољопривреда, рибарство, лов, шумарство и водопривреда (новији статистички преглед).

** Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.

*** Нису обухваћени подаци за Косово и Метохију.

Извор: Инвестиције Републике Србије, 2001-2005, РЗС, Београд, 2003-2007.

Током посматраног периода (2001-2005. година), учешће пољопривредних инвестиција у укупно оствареним инвестицијама града Београда порасло је са 1,35% на 2,34%. У централној Србији ово учешће је током истог периода било релативно уједначено, уз благу опадајућу тенденцију. Наиме, оно се кретало на нивоу од нешто преко 2,0% (са изузетком у 2002. и 2003. години). С друге стране, у Републици Србији је евидентиран нешто интензивнији опадајући тренд учешћа пољопривреде у укупно оствареним инвестицијама - са 5,70% (у 2001. год.) на 3,07% (у 2005. год.).

2.4.7.4. Остварене укупне инвестиције на нивоу општина града Београда

Просторна дистрибуција укупно остварених инвестиција издваја неколико београдских општина са значајним учешћем у укупно оствареним улагањима у Београду. Посматрајући период 2001-2005. година, међу општинама са видно узлазним трендом убрајају се: Врачар (са 4,92% на 15,02%); Нови Београд (са 8,37% на 19,19%); Палилула (са 21,90% на 35,15%); Савски венац (са 6,05% на 13,04%) и Стари град (са 10,51% на 21,57%) (табела 43).

Треба напоменути да је у посматраном периоду у општини Палилула евидентирано највеће просечно учешће инвестиција у укупно оствареним инвестицијама на територији града Београда (од 29,22%), док је, по истом критеријуму, најмање просечно учешће забележено у општини Барајево (од једва 0,04%). Изузета је општина Сурчин јер не постоје статистички подаци за период 2001-2004. година. У 2005. години, у поменутој општини евидентирано је релативно скромно учешће укупно остварених инвестиција у укупно оствареним инвестицијама на територији града Београда (од свега 0,15%).

Табела 43. Просторна дистрибуција укупно остварених инвестиција*, у хиљ. динара

Територија/ Општина	Једин. мере	Године				
		2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Град Београд	динар	20.493.935	39.473.649	49.996.904	68.909.033	83.713.081
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Барајево	динар	3.257	49.572	4.851	26.097	13.648
	%	0,02	0,13	0,01	0,04	0,02
Вождовац	динар	1.149.488	1.146.112	2.788.846	4.046.097	6.218.201
	%	5,61	2,90	5,58	5,87	7,43

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Врачар	динар	3.077.532	5.231.995	5.493.299	3.393.092	5.930.248
	%	15,02	13,25	10,99	4,92	7,08
Гроцка	динар	98.610	74.667	136.257	79.606	143.622
	%	0,48	0,19	0,27	0,12	0,17
Звездара	динар	557.859	1.423.833	1.222.140	1.560.290	13.756.986
	%	2,72	3,61	2,44	2,26	16,43
Земун	динар	1.088.183	1.127.609	2.045.363	3.156.436	3.450.255
	%	5,31	2,86	4,09	4,58	4,12
Лазаревац	динар	219.996	397.865	1.145.411	2.007.792	3.423.281
	%	1,07	1,01	2,29	2,91	4,09
Младеновац	динар	37.535	162.079	148.802	108.365	286.589
	%	0,18	0,41	0,30	0,16	0,34
Нови Београд	динар	3.933.315	3.304.917	8.270.112	8.669.979	9.016.836
	%	19,19	8,37	16,54	12,58	10,77
Обреновац	динар	116.925	57.844	1.278.719	6.542.867	2.676.654
	%	0,57	0,15	2,56	9,49	3,20
Палилула	динар	4.487.989	13.873.993	14.756.844	23.991.784	20.684.054
	%	21,90	35,15	29,52	34,82	24,71
Раковица	динар	250.225	120.320	113.912	207.474	173.405
	%	1,22	0,30	0,23	0,30	0,21
Савски венац	динар	2.672.951	2.706.277	3.797.077	4.847.822	5.063.237
	%	13,04	6,86	7,59	7,04	6,05
Сопот	динар	1.611	4.715	46.223	81.322	131.115
	%	0,01	0,01	0,09	0,12	0,16
Стари град	динар	2.153.652	8.515.868	6.421.808	8.178.524	10.665.543
	%	10,51	21,57	12,84	11,87	12,74
Чукарица	динар	644.807	1.275.983	2.327.240	2.011.486	1.952.542
	%	3,15	3,23	4,65	2,92	2,33
Сурчин	динар	-	-	-	-	126.865
	%	-	-	-	-	0,15

* Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.

Извор: *Инвестиције Републике Србије, 1995-2005, РЗС, Београд, 1997-2007.*

На основу горе приказаних апсолутних вредности укупно остварених инвестиција у вишегодишњем периоду, могу се исказати просечне годишње стопе раста за посматране општине. У том контексту, дошло се до просечне годишње стопе раста укупно остварених инвестиција на територији општине Барајево (43,07%), Вождовац (52,51%), Врачар (17,82%), Гроцка (9,86%), Звездара (122,84%), Земун (33,44%), Лазаревац (98,61%), Младеновац (66,23%), Нови Београд (23,05%), Обреновац (118,74%), Палилула (46,52%), Раковица (-8,76%), Савски венац (17,32%), Сопот (200,36%), Стари град (49,18%) и Чукарица (31,91%). Изузета је општина Сурчин јер не постоје статистички подаци за период 2001-2004. године. Дакле, у свим случајевима су остварене позитивне годишње стопе раста (осим у општини Раковица), док је највећа вредност евидентирана за општину Сопот.

2.4.7.5. Остварене инвестиције у пољопривреди на нивоу општина града Београда

Просторна дистрибуција остварених инвестиција у пољопривреди (укључујући и рибарство) у периоду 2001-2005. година указује на изразите осцилације овог показатеља (табела 44). Наиме, и код општина које имају значајно учешће у укупним инвестицијама у пољопривреду Београда, уочавају се интензивна колебања током анализираних периода. Општине које се посебно издвајају су следеће: Врачар (са 0,08% на 15,82%); Земун (са 0,26% на 13,78%); Нови Београд (са 0,07% на 53,62%); Палилула (са 29,81% на 69,94%). У појединим општинама током целог обухваћеног периода нису остварене инвестиције у пољопривреди (општине Барајево, Звездара, Младеновац и Сопот). У 2005. години у

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

општини Нови Београд евидентирано је највеће учешће у укупно оствареним инвестицијама у пољопривреди на територији града Београда (53,62%).

Табела 44. Просторна дистрибуција остварених инвестиција* у пољопривреди и рибарству**, у хил. динара

Територија/ Општина	Једин. мере	Године				
		2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Град Београд	динар	277.186	875.427	683.081	1.020.786	1.956.146
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Барајево	динар	-	-	-	-	-
	%	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Вождовац	динар	96	6.494	46	384	322
	%	0,03	0,74	0,01	0,04	0,02
Врачар	динар	220	138.480	4.863	14.457	2.607
	%	0,08	15,82	0,71	1,42	0,13
Гроцка	динар	14.091	8.998	12.939	1.058	4.411
	%	5,08	1,03	1,89	0,10	0,23
Звездара	динар	-	-	-	-	-
	%	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Земун	динар	38.189	54.388	40.481	34.924	5.031
	%	13,78	6,21	5,93	3,42	0,26
Лазаревац	динар	1.001	1.486	2.667	9.737	9.708
	%	0,36	0,17	0,39	0,95	0,50
Младеновац	динар	-	-	-	-	-
	%	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Нови Београд	динар	2.932	643	119.245	255.650	1.048.807
	%	1,06	0,07	17,46	25,04	53,62
Обреновац	динар	1.919	1.081	1.991	36.257	57.517
	%	0,69	0,12	0,29	3,55	2,94
Палилула	динар	182.320	606.871	477.726	585.434	583.155
	%	65,78	69,32	69,94	57,35	29,81
Раковица	динар	6.356	-	-	-	4.192
	%	2,29	0,00	0,00	0,00	0,21
Савски венац	динар	3.894	179	1.573	11.398	20.463
	%	1,40	0,02	0,23	1,12	1,05
Сопот	динар	-	-	-	-	-
	%	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Стари град	динар	26.168	54.746	2.542	38.134	87.296
	%	9,44	6,25	0,37	3,74	4,46
Чукарица	динар	-	2.062	19.008	33.353	21.912
	%	0,00	0,24	2,78	3,27	1,12
Сурчин	динар	-	-	-	-	110.725
	%	0,00	0,00	0,00	0,00	5,66

* Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.

** Пољопривреда, рибарство, лов, шумарство и водопривреда (новији статистички преглед).

Извор: *Инвестиције Републике Србије, 1995-2005, РЗС, Београд, 1997-2007.*

Остварене инвестиције у пољопривреди и рибарству градских општина града Београда, као што су Савски венац, Стари град и Врачар, односе се на инвестиције предузећа из области пољопривредно-прехрамбене производње и услуга. Код већине предузећа чије је седиште у овим општинама, производни погони су углавном дислоцирани и налазе се на осталим општинама града Београда.

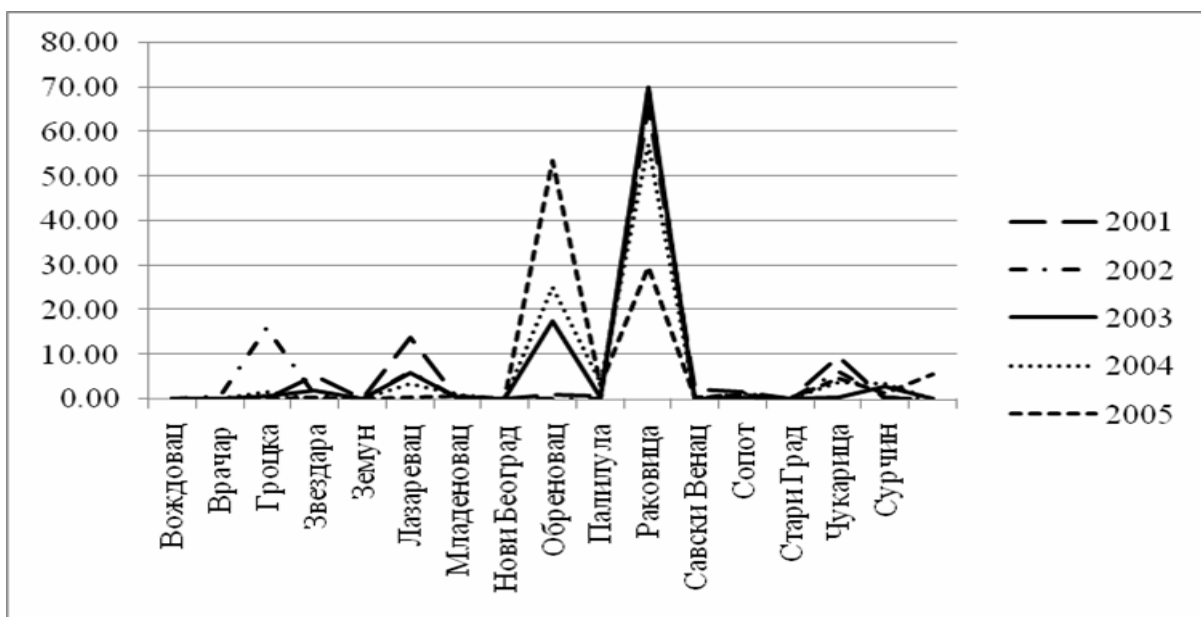
На основу горе приказаних апсолутних вредности вишегодишњих кретања укупно остварених инвестиција у пољопривреди, такође се могу исказати просечне годишње стопе раста за посматране општине. У том контексту, дошло се до просечне годишње

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

стоје раста укупно остварених инвестиција у пољопривреди на територији општина Вождовац (35,33%), Врачар (85,54%), Гроцка (-25,20), Земун (-39,75%), Лазаревац (76,47%), Младеновац (66,23%), Нови Београд (334,89%), Обреновац (133,98%), Палилула (33,73%), Раковица (-9,88%), Савски венац (51,41%) и Стари град (35,15%). Изузетак су општине Барајево, Звездара, Младеновац, Сопот, Чукарица и Сурчин јер не постоје адекватни статистички подаци за посматрани период. Дакле, у готово свим анализираним случајевима су остварене позитивне годишње стопе раста (изузетак су општина Гроцка, Земун и Раковица), док је највећа вредност евидентирана код општине Нови Београд.

Учешће инвестиција у пољопривреди београдских општина у укупно оствареним улагањима у пољопривреди града Београда приказано је и уз помоћ *графикана 7*.

Графикон 7. Учешће пољопривредних инвестиција** општина у укупно оствареним пољопривредним инвестицијама града Београда*

* Пољопривреда, рибарство, лов, шумарство и водопривреда (новији статистички преглед).

** Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.

Извор: *Инвестиције Републике Србије, 1995-2005, РЗС, Београд, 1997-2007.*

Графички приказ јасно указује да и код општина које имају значајно учешће у укупно оствареним инвестицијама у пољопривреди града Београда долази до изражених цикличних колебања. Сходно томе, нарочиту пажњу треба усмерити на општине као што су Нови Београд и Палилула. У периоду 2001-2005. година у општини Палилула евидентирано је највеће просечно годишње учешће у укупно оствареним инвестицијама у пољопривреди на територији Београда. У 2005. години највеће учешће у укупно оствареним инвестицијама у пољопривреди на територији Београда забележено је у општини Нови Београд. Са друге стране, поједине општине (Барајево, Звездара, Младеновац и Сопот) током целог обухваћеног периода нису имале инвестиције у пољопривреди, што је основни разлог њиховог неукључивања у приказани графикон.

Имајући у виду наведена колебања у инвестицијама, како у укупним, тако и у пољопривредним, произлази закључак да је потребно креирати повољнију инвестициону климу у Републици Србији уопште, као и у самом граду Београду. Наиме, с циљем унапређења инвестиционе активности, неопходно је заокружити фискални, монетарни,

спољнотрговински и правни систем. Креирање повољног амбијента за инвестиције подразумева општепознате следеће мере:

- **Радикално фискално прилагођавање** је апсолутно битан услов за успешну реализацију програма стабилизације економских токова и завршетак приватизације предузећа у Србији. Јавна потрошња се мора свести на ниво што ближи пореском капацитету привреде и становништва, односно дефицит не сме превазилазити ниво одређен реалним могућностима за његово финансирање.
- **Свођење инфлације у прихватљиве оквире** рестриктивном монетарном политиком, која подразумева да понуда новца прати достигнути ниво привредне активности; успостављање конвертибилности националне валуте; релативно стабилан девизни курс, тј. режим контролисаног флукутирања.
- **Успостављање правне државе и формирање институција које гарантују и обезбеђују финансијску дисциплину у привреди**, и то, пре свега, кроз процесе стечаја, банкротства, ликвидације или преузимања неуспешних фирми. Финансијска дисциплина подразумева тврдо буџетско ограничење на макро и микро нивоу. Сигурност институција и финансијска дисциплина доводе до смањења ризика улагања, што фактички подстиче приватизацију.
- **Реформе у сегменту цена** кроз подстицање механизма тржишног формирања цена. Тржишне цене су показатељ исплативости инвестирања у поједине привредне секторе и уједно индикатор трошковне ефикасности предузећа.

У Београду има простора за страни капитал, али је неопходно стећи поверење светских компанија. Сходно томе, потребна су јасна правила, закони усклађени са европским, као и дефинисани пројекти где би се уложио новац, што би значајно унапредило инвестициону климу у Београду. Привлачење инвестиција, посебно извозно оријентисаних гринфилд пројеката, захтева да се у Београду обезбеде следећи услови: политичка стабилност; стабилна макроекономска политика; јачање, изградња и реформа институција Београда (заштита власничких права, заштита уговора и права кредитора, јачање политике конкуренције, ефикасније судство, смањење корупције, смањење административних баријера и реформа јавне администрације, развој небанкарских финансијских институција и сл); укидање монопола и реструктурирање јавног сектора и великих система у Београду; смањивање јавне потрошње и повећање инвестирања у привреду и инфраструктуру Београда; отворено тржиште и развој финансијског тржишта.

Сумарно посматрано, основни проблеми за веће привлачење инвестиција у Београду су: бирократизовани поступци и неефикасна администрација, нарочито на локалном нивоу; нерешена својинска питања, највише по питању грађевинског земљишта; неефикасност судства, посебно трговинских судова.

SWOT МАТРИЦА

Фактори производње у примарној пољопривреди и прехранбеној индустрији

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Пољопривредно становништво је значајан фактор укупног привредног развоја; • Запосленост пољопривредног становништва града Београда је солидна; • Запосленост у примарном сектору висока; • Највећи удео по категоријама коришћења пољопривредног земљишта имају оранице и баште; • У појединим општинама су у мањој или већој мери развијене поједине линије сточарске производње; • Остварено је повећање броја оваца; • Козарство је све значајнија производња у сточарству; • Интензивно наводњавање на територији Београда примењује се на парцелама Пољопривредне корпорације Београд ; • Степен механизованости се континуирано повећава; • Постојање високо квалификоване радне снаге; • Установљен растући тренд инвестирања; • Велики број мултинационалних компанија има развијено пословање у нашој земљи; • Укупна вредност инвестиционих пројеката у граду креће се око 3,5 милијарде долара, а страним компанијама најинтересантније су услужне делатности; • Величина тржишта, макроекономска стабилност, трошкови пословања, људски ресурси, географски положај и инвестициона инфраструктура представљају најважније међу факторима који Београд чине једном од најатрактивнијих локација за инвестирање у овом делу Европе. 	<ul style="list-style-type: none"> • Смањење учешћа пољопривредног у укупном становништву; • Диспропорција у економској развијености села и града; • Старосна и образовна структура су неповољне; • Запосленост у терцијарном сектору је ниска; • За поједине обрадиве површине није решен својински статус; • Уситњености обрадивих површина; • Нема систематизоване базе података у погледу квалитета и катастарског класирања земљишта, за сваку општину је ситуација што се овог аспекта тиче другачија; • Број говеда на територији града Београда у 2006. години је смањен посматрано у односу на 1986. годину за 56.789 грла; • Укупан број свиња, такође има изражену тенденцију пада; • У живинарској производњи која је заступљена на великом броју породичних газдинстава оставарено је смањење укупног броја живине за 8,09% у односу на 1986. годину; • Број коња је у сталном паду; • Степен развоја наводњавања у Београду не задовољава потребе стабилне и ефикасне пољопривредне производње; • Иригациони системи грађени седамдесетих и осамдесетих година су запуштени и неисправни, тако су делом ван употребе; • У ПКБ се наводњавање примењује на упола мањој површини од могућих 4.000 ха; • Постоје значајне разлике између расположивих о броју и структури предузећа која се баве производњом и прерадом прехранбених производа и пића на територији Београда; • Код свих привредних делатности као и код свих грана прерађивачке индустрије забележено је смањење броја запослених као последица смањеног обима посла; • Један део приватизованих предузећа није обнављао процес производње након приватизације, што је резултирало и отпуштањем великог броја радника;

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

	<ul style="list-style-type: none"> • Укупан број запослених у производњи прехранбених производа и пића у 2006. години у односу на 2002. био је мањи за 1.126 радника односно 8%; • Неусклађеност законодавства са повећаним потребама за инвестирање.
<p>ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА</p>	<p>РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Водити продуктивну и рационалну пољопривредну производњу; • Покретљивост становништва води смањењу разлика између села и града; • Многа запослена лица која су у транзицији изгубила посао вратила су се на некад напуштена пољопривредна газдинства; • Закон о пољопривредном земљишту треба да се ревидира у складу са захтевима реалне ситуације; • Наводњавањем се добијају високи производни резултати; • Економичност улагања у иригационе системе указује да овој мери у пољопривредној производњи треба дати већи значај; • Улагања у системе за наводњавање захтевају велике инвестиције; • Изградња иригационих система треба да створи економске и организационе оквире са којима би се целокупна пољопривредна производња, са свим пратећим областима, трансформисала у складу са примарном производњом путем наводњавања; • Читаву структуру прехранбене индустрије треба трансформисати и развијати имајући у виду сасвим нову ресурсну, економску и производну основу која наступа у условима развоја пољопривреде са наводњавањем; • Завршити започети процес приватизације пољопривредних предузећа; • Учесће овог сектора у броју запослених у прерађивачкој индустрији у 2006. години износило је 22%, што представља повећање од 4% у односу на почетак посматраног периода 2002. године (18%); • Србија се налази у централној фази транзиције која би требало да представља радикални заокрет и праву прекретницу у будућем развоју домаће економије и њених актера; • Развој тржишне економије може се убрзати приливом средстава кроз инвестиције у нова предузећа, докапитализацију предузећа и 	<ul style="list-style-type: none"> • Две трећине пољопривредног становништва се бави пољопривредном делатношћу, док једну трећину представља издржавано пољопривредно становништво; • Неједнака заступљеност пољопривредног становништва у општинама града Београда; • Неједнако смањења не само укупног пољопривредног становништва, већ и неједнако смањење мушког и женског становништва; • Драстичан случај смањења женског становништва у односу на мушко становништво; • Обрадиво пољопривредно земљиште уређено комасацијом не може да се уситни на парцеле чија је површина мања од једног хектара; • Број говеда на територији града Београда у 2006. години је смањен посматрано у односу на 1986. за 56.789 грла, што представља смањење од 47,52%; • На територији града коњи се гаје искључиво на газдинствима индивидуалних произвиђача; • Променљиви климатски услови, падавине и по количини и по распореду варирају из године у годину; • Наводњавање није нашло своје право место у нашој пољопривреди, јер га свака родна година потискује у други план; • Незавршетак приватизације значи постојање латентне запослености, где ће већи број радника представљати вишак радне снаге; • Приватизација једног дела предузећа била је неуспешна; • Многа предузећа у Србији имају неповољне пословне перформансе, које се манифестују кроз опадање тржишног учешћа и рентабилитета, повећање

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p>консолидацију финансијског система;</p> <ul style="list-style-type: none">• Србија и Београд постају све атрактивнија локација за интернационалне инвеститоре;• Пословни амбијент у Београду и Србији знатно је унапређен захваљујући усвајању великог броја правних прописа од 2001. године;• У процесу придруживања ЕУ очекује се доношење бројних нових реформских прописа;• За инвеститоре највећи значај имају закони у области земљишта и изградње, као и регулатива о индустријским и технолошким парковима;• Трошкови пословања у главном граду и земљи уопште релативно су повољни у поређењу са другим државама у региону.	<p>задуживања, неадекватно инвестирање и повећан обим нових пословних подухвата на рачун примарног посла;</p> <ul style="list-style-type: none">• Кретања у Србији показују висок ризик улагања у домаћа предузећа, који онемогућава динамичније инвестирање.
---	---

2.5. ОРГАНИЗАЦИОНО-ЕКОНОМСКА ОБЕЛЕЖЈА СУБЈЕКТА У АГРОКОМПЛЕКСУ ГРАДА БЕОГРАДА И ОБЛИЦИ ИНТЕРЕСНОГ УДРУЖИВАЊА ПРОИЗВОЂАЧА

2.5.1. Пољопривредна газдинства

2.5.1.1. Број и заступљеност домаћинства са газдинством

Према методологији Републичког завода за статистику Србије, *домаћинство са пољопривредним газдинством је свако домаћинство које користи најмање 10 ари обрадивог земљишта, као и домаћинство са поседом мањим од 10 ари обрадивог земљишта, ако поседује: најмање једну краву и теле, или једну краву и јуне, или једну краву и два одрасла грла ситне стоке исте врсте, или пет одраслих оваца, или три одрасле свиње, или четири одрасла грла оваца и свиња заједно, или педесет комада одрасле живине, или двадесет кошница пчела*¹.

Учешће домаћинства са газдинством у укупном броју домаћинства и степен њихове активности (учешће активних регистрованих у укупном броју газдинстава), показатељ је степена урбанизације, организационо-економске структуре и просторног размештаја потенцијала за развој пољопривреде, када су у питању породична газдинства (табела 43.).

Табела 43. Број и заступљеност домаћинства са газдинством

	С в е г а			Од тога ван градских насеља			Активна рег. газд./газд. Укупно (%)
	Дом. укупно	Дом. са газд.	Дом. са газд./ ук. бр. дом. (%)	Дом. укупно	Дом. са газд.	Дом. са газд./ ук. бр. дом. (%)	
Вождовац	56.936	3.495	6,1	4.266	1.175	27,5	9,0
Врачар	25.241	436	1,7	-	-	-	33,5
Звездара	49.907	2.047	4,1	-	-	-	13,9
Земун	53.088	2.415	4,5	2.102	400	19,0	22,6
Нови Београд	79.649	5.215	6,5	-	-	-	10,7
Палилула	57.634	2.503	4,3	4.674	618	13,2	21,1
Раковица	35.139	1.962	5,6	-	-	-	11,5
Савски Венац	17.220	482	2,8	-	-	-	16,2
Стари Град	24.040	610	2,5	-	-	-	19,7
Чукарица	59.732	3.887	6,5	8.222	1.274	15,5	12,8
Барајево	8.254	3.438	41,6	8.254	3.438	41,6	30,0
Гроцка	24.313	5.768	23,7	21.498	5.211	24,2	18,2
Лазаревац	18.802	7.388	39,3	9.040	5.595	61,9	16,7
Младеновац	16.399	6.713	40,9	8.965	5.873	65,5	45,9
Обреновац	22.836	7.345	32,2	15.084	6.807	45,1	34,0
Сопот	6.664	3.604	54,1	6.065	3.496	57,6	35,7
Сурчин	11.471	3.063	26,7	4.800	1.557	32,4	24,5
Београд-насеље	421.580	17.386	4,1	-	-	-	-
Град Београд	567.325	60.371	10,6	92.970	35.444	38,1	23,6
Реп. Србија	2.521.190	778.891	30,9	1.039.886	633.939	61,0	46,5

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у 2002: Становништво, Књига 11, РЗС, 2004; Број регистрованих пољопривредних газдинстава, - за ниво општина и града Београда, стање на дан 03.06. 2008; ИЕП, Интерна документација; за републички ниво, стање на дан 06.05.2008, http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/RPG_BrReg060508.pdf.

На територији десет градских општина (Вождовац, Врачар, Звездара, Земун, Нови Београд, Палилула, Раковица, Савски Венац, Стари Град, Чукарица) концентрисано је 38,2% од укупно 60.371 газдинстава АП Београда.

¹ Наведени критеријуми односе се на сва домаћинства, без обзира на то да ли су настањена у градским или у "осталим" насељима и без обзира на то где се налазе земља, стока, живина или кошнице пчела, о којима је домаћинство дало податке (Попис 2002: Становништво, Књига 11, Методолошка објашњења, РЗС, 2004: 7).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Од тог броја регистрованих активних газдинстава је тек 14,3%². Процент регистрованих активних газдинстава је, очекивано, већи на територији седам приградских општина (Барајево, Гроцка, Лазаревац, Младеновац, Обреновац, Сопот, Сурчин)³ и износи 29,3%. У овим општинама налази се 61,8% газдинстава АП Београда.

Општине на подручју *ужег градског језгра* (Врачар, Стари Град, Савски Венац, Звездара, Раковица, Нови Београд и делови општина Вождовац, Земун, Палилула и Чукарица)⁴, дакле, немају ванградска (стат. "остала") насеља у свом саставу, а општине Врачар, Савски венац и Стари град не располажу ни пољопривредним земљиштем. Учешћа домаћинства са газдинством у укупном броју газдинстава крећу се у интервалу од 1,7% (Врачар) до 6,5% (Нови Београд), док за читаво подручје овај проценат износи 4,1% (табела 44. а.).

Табела 44. а. Број и заступљеност домаћинства са газдинством – Београд насеље

	Домаћинства - укупно	Домаћинства са газдинством	Домаћинства са газдинством/ укупан број домаћинства (%)
<i>Вождовац – Београд део</i>	50.646	1790	3,5
<i>Врачар</i>	25.241	436	1,7
<i>Звездара</i>	49.907	2.047	4,1
<i>Земун – Београд део</i>	50.986	2.015	3,9
<i>Нови Београд</i>	79.649	5.215	6,5
<i>Палилула – Београд део</i>	40.507	987	2,4
<i>Раковица</i>	35.139	1.962	5,6
<i>Савски Венац</i>	17.220	482	2,8
<i>Стари Град</i>	24.040	610	2,5
<i>Чукарица – Београд део</i>	48.245	1.842	3,8
Београд-насеље	421.580	17.386	4,1
<i>Град Београд</i>	567.325	60.371	10,6
<i>Градска насеља</i>	474.355	24.927	5,3

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у 2002: Становништво, Књига 11, РЗС, 2004.

У појасу око *ужег градског језгра* а до граница подручја Генералног плана⁵, тензије које прате контакте рурално-урбаног елемента су посебно интензивне⁶. Учешће домаћинства са газдинством, у целини посматрано, је релативно ниско али су разлике (на релацијама градска-градска, остала-остала и градска-остала) између градских и тзв. "осталих" насеља унутар и међу општинама у оквиру овог појаса знатне.

² С обзиром да је број газдинстава регистрован Пописом из 2002. а податак о регистрованим активним газдинствима потиче из 2008. године, основано се може претпоставити да је наведено учешће потцењено, с обзиром на очекивану тенденцију смањења броја газдинстава у периоду 2002-2008. на овом високоурбанизованом простору.

³ За одређени број показатеља располагали смо само статистичким подацима на нивоу општина, те је релација градско језгро - периферија могла бити назначена само коришћењем донедавне административне поделе на градске и приградске општине и не одговара у потпуности интра/пери-урбаном зонирању (видети таб.44а-ц).

⁴ "Београд-насеље", према Попису становништва, домаћинства и станова у 2002 (Становништво, Књига 11, РЗС, 2004), простире се на површини од 35.995 ха (Ст. год. Београда 2006, 2007:15).

⁵ Ово подручје, заједно са насељем Београд, захвата површину од 77.602 ха (ГП Београда, 2003: 35-37).

⁶ У вези са тим, погледати дискусије са фокус група одржаних у локалним заједницама (планирана индустријска зона у Великом Селу, изградња новог стамбеног насеља у Овчи, продаја плацева за стамбену изградњу у општинама Звездара, Раковица, Земун, ширење површинских копова и спора техничка рекултивација у општини Лазаревац), Интерна документација ИЕП; продаја ливада покрај аутопута у општини Вождовац (КО Зуце), В92, <http://www.vesti.rs/search.php?q=obilaznica>; 13.Jul.2008.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Најмање газдинстава је у градским насељима Борча и Овча⁷, који се већ извесно време налазе на правцу планираног ширења насеља Београд. Исти случај је и на другом правцу ширења насеља Београд – на потезу ка Гроцкој (насеља Калуђерица 4,7%, Лештане 10,4%).

Насеља која се налазе у овом појасу а нису непосредно на линији планиране урбанизације, задржала су рурална обележја у већем степену. Учешће газдинстава у укупном броју домаћинстава у насељима Велико Село и Сланци општине Палилула, према пописним подацима износило је 65,7%, односно 63,7%, респективно, у насељу Ритопек општине Гроцка 49,3%.

Слична ситуација је и у општини Чукарица, мада је разлика у учешћу газдинстава између градских и осталих насеља, збирно посматрано мања (15,5% према 23,6%), највише захваљујући чињеници да је насеље са највећим бројем домаћинстава и најмањим процентом газдинстава, Пописом убројено у остала насеља (Сремчица)⁸ (табела 44. б.).

Табела 44. б. Број и заступљеност домаћинстава са газдинством – унутрашњи појас

Општина/насеља	Домаћин. укупно	Дом. са газд.	Дом. са газд./ук. број дом. (%)
Вождовац (<i>Бели Поток, Зуце, Пиносава</i>)	2.650	823	31,1
Градска насеља (<i>Бели Поток, Пиносава</i>)	2.024	530	26,2
Остала насеља (<i>Зуце</i>)	626	293	46,8
Палилула (<i>Борча, В. Село, Овча, Сланци</i>)	13.241	1.408	10,6
Градска насеља (<i>Борча, Овча</i>)	12.453	898	7,2
Остала насеља (<i>В. Село, Сланци</i>)	788	510	64,7
Сурчин (<i>Сурчин</i>)	4.318	663	15,3
Остала насеља (<i>Сурчин</i>)	4.318	663	15,3
Чукарица (<i>В. Моштан., Остружн., Пећани, Руцка, Рушањ, Сремчица, Умка</i>)	11.487	2.045	17,8
Градска насеља (<i>Остружница, Пећани, Руцка, Умка</i>)	3.265	771	23,6
Остала насеља (<i>В. Моштаница, Рушањ, Сремчица</i>)	8.222	1.274	15,5
Гроцка (<i>Болеч, Винча, Калуђерица, Лештане, Ритопек</i>)	14.251	1.561	10,9
Остала насеља (<i>Болеч, Винча, Калуђерица, Лештане, Ритопек</i>)	14.251	1.561	10,9
Укупно	45.947	6.500	14,1
<i>Градска насеља</i>	<i>17.742</i>	<i>2.199</i>	<i>12,4</i>
<i>Остала насеља</i>	<i>28.205</i>	<i>4.301</i>	<i>15,2</i>
Град Београд	567.325	60.371	10,6
<i>Градска насеља</i>	<i>474.355</i>	<i>24.927</i>	<i>5,3</i>
<i>Остала насеља</i>	<i>92.970</i>	<i>35.444</i>	<i>38,1</i>

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002: Становништво, Књига 11, РЗС, 2004.

Наведени проценти расту, како се анализа креће ка насељима у *спољашњем прстену* Града Београда (подручје изван Генералног Плана а до граница АП Београда), такође уз значајне осцилације унутар посматраног подручја.

Изузетно ниска заступљеност газдинстава међу домаћинствима у пери-урбаном делу општине Палилула (Дунавац, Ковилово, Падинска Скела) резултат је присуства великих агросистема (ПКБ, Фриком), који располажу највећим делом пољопривредног земљишта. Из истог разлога, исподпросечни износ овог показатеља у односу на посматрано подручје у целини бележи и општина Сурчин.

⁷ У време Пописа, 2002. године, на висину овог процента је доминантно утицало насеље Борча (5,5%), док је у Овчи учешће газдинстава било још увек високо (32%), међутим, судећи према извештају са фокус групе, притисци урбанизације су интензивирани и на територији Овче.

⁸ Пописом из 2002. године, у Сремчици је регистровано 5.809 домаћинстава, од чега 449 са газдинством (7,7%), док је, истовремено, градско насеље Руцка чинило 90 домаћинстава, од којих је 48 поседовало газдинство (53,3%).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Ниже учешће газдинстава у укупном броју домаћинстава бележе и општине са развијеним рударством и енергетиком (Обреновац, Лазаревац)(табела 44. ц.).⁹

Табела 44. ц. Број и заступљеност домаћинстава са газдинством – спољашњи прстен

Општина/насеља	Дом. укупно	Дом. са газдинст.	Дом. са газд./ук. број дом.(%)
Вождовац (<i>Рипањ</i>)	3.640	882	24,2
Остала насеља (<i>Рипањ</i>)	3.640	882	24,2
Земун (<i>Угриновци</i>)	2.102	400	19,0
Остала насеља (<i>Угриновци</i>)	2.102	400	19,0
Палилула (<i>Дунавац, Ковилово, Падинска Скела</i>)	3.886	108	2,8
Остала насеља (<i>Дунавац, Ковилово, Падинска Скела</i>)	3.886	108	2,8
Сурчин (<i>Бечмен, Бољевци, Добановци, Јаково, Петровчић, Прогар</i>)	7.153	2.400	33,5
Остала насеља (<i>Бечмен, Бољевци, Добановци, Јаково, Петровчић, Прогар</i>)	7.153	2.400	33,5
Гроцка (<i>Бегаљица, Брестовик, Врчин, Гроцка, Дражањ, Живковац, Заклопача, Камендол, Пударци, Умчари</i>)	10.062	4.207	41,8
Градска насеља (<i>Гроцка</i>)	2.815	557	19,8
Остала насеља (<i>Бегаљица, Брестовик, Врчин, Гроцка, Дражањ, Живковац, Заклопача, Камендол, Пударци, Умчари</i>)	7.247	3.650	50,4
Барајево	8.254	3.438	41,6
Остала насеља	8.254	3.438	41,6
Сопот	6.664	3.604	54,1
Градска насеља	599	108	18,0
Остала насеља	6.065	3.496	57,6
Лазаревац	18.802	7.388	39,3
Градска насеља	9.762	1.793	18,4
Остала насеља	9.040	5.595	61,9
Младеновац	16.399	6.713	40,9
Градска насеља	7.434	840	11,3
Остала насеља	8.965	5.873	65,5
Обреновац	22.836	7.345	32,2
Градска насеља	7.752	538	6,9
Остала насеља	15.084	6.807	45,1
Укупно	99.798	36.485	36,6
Градска насеља	28.362	3.836	13,5
Остала насеља	71.436	32.649	45,7
<i>Град Београд</i>	567.325	60.371	10,6
<i>Градска насеља</i>	474.355	24.927	5,3
<i>Остала насеља</i>	92.970	35.444	38,1

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002: Становништво, Књига 11, РЗС, 2004.

Мултифункционална породична газдинства су најприкладнији организациони облик за испуњавање сложених економских, социјалних и еколошких захтева који се постављају пред носиоце одрживог развоја пољопривреде у урбаним, а посебно у периферним подручјима.

Број и просторни распоред домаћинстава са газдинством на територији АП Београд указује на велике потенцијале за развој пољопривреде на породичним газдинствима, нарочито у шумадијском рубном подручју.

2.5.1.2. Основна социо - економска обележја домаћинстава са газдинством

Структура газдинстава према величини поседа

У структури газдинстава према величини поседа на територији града Београда, у односу на Републику у целини, мање је учешће газдинстава без земљишта и газдинстава са поседом већим од 3 хектара; учешће газдинстава са поседом од 1-3

⁹ Административно подручје (АП) Београд, или Град Београд - обухвата површину од 322.268 ха (Ст. год. Београда 2006, 2007:15).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

хектара је готово изједначено, док је, очекивано, значајно веће учешће ситних газдинстава, са поседом мањим од 1 хектара. Разлика је највећа код категорије поседа величине 0,1-0,5 хектара – таквих газдинстава је на територији Града Београда више од петине док на нивоу Републике њихово учешће не прелази 12,4% (табела 45.)¹⁰.

Табела 45. Пољопривредна газдинства према укупно коришћеном земљишту

	Газд. ук. (Град Београд = 100)	Број газдинстава = 100									Прос. број одв. дел./ газд.	Прос. вел. одв. дела (ари)	
		без зем. (%)	према укупно коришћеној површини земљишта* (%)										
			До 0,10	0,11- 0,50	0,51- 1,00	1,01- 3,0	3,01- 5,00	5,01- 8,00	8,01- 10,00	Преко 10,0			
Вождовац	5,79	0,3	5,7	26,0	20,0	34,1	9,8	3,1	0,5	0,5	3	60	
Врачар	0,72	0,0	10,3	42,7	17,4	21,3	4,8	2,1	0,9	0,5	1	88	
Звездара	3,39	0,0	7,8	37,8	18,8	27,0	5,0	2,0	0,5	1,1	2	64	
Земун	9,07	0,5	4,2	33,7	17,2	26,0	8,2	6,0	2,0	2,2	2	98	
Н. Београд	8,64	0,1	11,0	44,3	17,8	19,4	3,9	2,2	0,6	0,6	2	62	
Палилула	4,15	0,3	4,7	24,2	16,6	29,9	12,4	7,3	3,0	1,6	4	67	
Раковица	3,25	0,1	8,8	30,5	21,1	30,0	6,4	2,1	0,2	0,7	3	54	
С. Венац	0,80	0,0	12,7	39,0	19,3	21,4	4,4	1,0	1,0	1,2	2	67	
Ст. Град	1,01	0,0	12,1	39,0	18,4	21,5	4,7	2,1	1,0	1,1	2	77	
Чукарица	6,44	0,3	3,7	23,3	20,7	36,9	10,0	3,7	0,8	0,6	3	66	
Барајево	5,69	0,4	1,9	9,4	10,4	38,5	23,3	11,3	3,1	1,6	4	87	
Гроцка	9,55	0,5	1,2	12,9	16,0	38,0	19,2	9,2	2,2	0,7	4	64	
Лазаревац	12,24	0,2	1,9	15,5	15,7	40,9	16,4	7,1	1,3	0,9	3	79	
Младеновац	11,12	0,4	0,9	11,3	11,7	35,7	22,1	12,9	3,3	1,7	4	75	
Обреновац	12,17	0,4	1,6	16,1	14,1	33,4	18,4	11,1	2,9	1,9	3	100	
Сопот	5,97	0,5	1,0	9,7	11,3	33,6	23,5	14,5	3,6	2,4	4	88	
Град Београд	100,00	0,3	3,8	21,6	15,8	32,9	14,6	7,7	2,0	1,3	3	77	
Реп. Србија	778.891	0,8	1,1	12,4	13,2	32,7	17,4	12,4	4,4	5,5	4	83	

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002: Пољопривредни фондови, Књига 2, РЗС, 2004; Књига 1, 2003.

Међу регистрованим активним газдинствима са територије Града Београда¹¹, највише је оних са поседом величине 2-5 хектара и 5-10 хектара (28,4%). Најспорије се региструју ситна газдинства, са поседом мањим од 0,5 хектара. Њихово учешће у укупном броју регистрованих активних газдинстава износи само 3,5%, иако газдинства са поседом ове величине чине четвртину укупног броја газдинстава¹².

При анализи структуре газдинстава према величини поседа не треба заборавити на основно ограничење доступних статистичких податка - подаци о пољопривредним фондовима добијени Пописом, објављени су по општинама у којима су стално настањена домаћинства која имају пољопривредно газдинство "без обзира на то где се налазе земља, стока, живина или кошнице пчела, о којима је домаћинство дало

¹⁰ Пољопривредна газдинства према укупно коришћеном земљишту - **коришћено земљиште** је површина земљишта (без обзира на то да ли је у време пописа обрађена или не) коју чини земљиште у својини чланова домаћинства, као и земљиште узето од других на коришћење (за новац, у аренду, наполицу, обраду или на бесплатно коришћење), а искључено је земљиште дато другима на коришћење. **У укупну површину** укључене су све категорије обрадивог и необрадивог земљишта (оранице и баште, воћњаци, виногради, ливаде, пашњаци, баре и рибњаци, шуме, шикаре и неплодно земљиште). Под **одвојеним делом земљишта** подразумева се земљиште које газдинство користи и које је са свих страна окружено туђим земљиштем. Одвојени део може се састојати од једне или више парцела и на њему се могу налазити разне категорије земљишта (ораница, воћњака, шума итд.). Кућни плац-окућница рачуна се као одвојени део уколико је одвојен од осталог земљишта (Попис 2002: Пољопривредни фондови, Књига 1, Методолошка објашњења, РЗС, 2003: 16).

¹¹ Укључујући и газдинства у својству правних лица, http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/RPG_Analiza060_508.pdf.

¹² Укључена само газдинства у поседу физичких лица.

податке"¹³ због чега се, подаци о величини поседа исказују и по општинама као што су Врачар, Савски Венац и Стари Град, у којима није регистровано пољопривредно земљиште.¹⁴

Осим тога, подаци о коришћеном земљишту дати су на нивоу општина, са стањем из 2002. године, тако да није могуће издвојено посматрати касније формирану општину Сурчин, насталу издвајањем дела територије општине Земун.

Имајући у виду наведена ограничења, структура газдинстава према величини поседа, на нивоу општина града Београда има следећа основна обележја:

- најмањи проценат *газдинстава без земљишта* и највећи проценат *газдинстава са поседом до 0,5 хектара* имају резиденти општина које у целини припадају ужем градском језгру (Врачар, Стари Град, Савски Венац, Звездара, Раковица, Нови Београд); следе општине које једним својим делом улазе у пери-урбано подручје (Земун, Вождовац, Палилула, Чукарица) а далеко мање је учешће ових поседа у приградским општинама – у Младеновцу, Барајеву и Сопоту и испод републичког нивоа;
- учешће *газдинстава са поседом величине 0,5 - 1 хектара* у градским општинама се креће изнад просека за град Београд од 15,8%. Изнадпросечно учешће ове категорије газдинстава има и Гроцка, док се у осталим приградским општинама креће од 10,4% у Барајеву до 15,7% у Лазаревцу;
- у категорији *газдинстава са поседом величине 1-3 хектара*, ситуација се мења – међу градским општинама, изнадпросечно учешће у односу на град Београд (32,9%) и Републику (32,7%) имају само Чукарица и Вождовац, док се све приградске општине налазе изнад наведених просека;
- разлика између градских и приградских општина најочигледнија је у категорији *газдинстава са поседом величине 3-5 хектара* – учешћа градских општина се налазе значајно испод а приградских значајно изнад просека за град Београд и Републику;
- приградске општине, осим Лазаревца, имају и веће учешће газдинства са поседом величине 5-8 хектара у односу на ниво Града Београда а Сопот и Младеновац се по овом критеријуму налазе и изнад републичког нивоа;
- приградске општине Сопот и Младеновац имају највеће учешће крупних газдинстава, већих од 8 хектара, у структури породичних газдинстава на својој територији, следе их Обреновац и Барајево, док се међу градским општинама издвајају Палилула и Земун;
- појединачно посматрано, најповољнију структуру газдинстава према величини поседа имају приградске општине Сопот, Младеновац, Барајево и Обреновац;
- посед у једном делу у просеку имају газдинства резидената Врачара а број одвојених делова ни у осталим општинама не прелази републички просек (4);
- највећу просечну величину парцеле поседују газдинстава у општини Обреновац а површину појединачне парцеле изнад републичког просека, поред Обреновца, бележе и поседи у општинама Земун, Врачар, Сопот и Барајево.

¹³ Попис 2002: Становништво, Књига 11, Методолошка објашњења, РЗС, 2004: 7.

¹⁴ Општине у Србији 2003, РЗС, 2004, стр. 148; Општине у Србији 2007, РЗС, 2008: 144.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Просечна величина коришћеног обрадивог земљишта¹⁵ по газдинству на територији Града Београда износи 1,72 хектара, највећа је на територији општине Сопот – 2,34 ха, али је и ту испод републичког просека од 2,46 хектара.

Концентрација обрадивог земљишта у поседу крупних газдинстава¹⁶ највећа је у општини Савски Венац, где 2,2% газдинстава, са поседом већим од 8 хектара, располажу са 29,1% коришћене обрадиве земље; у општини Земун 4,2% газдинстава, исте величине поседа, располаже са 27,8% наведене категорије земљишта, док у општини Палилула четвртину обрадивог земљишта користи тек 4,6% крупних газдинстава.

На другој страни је велики проценат ситних газдинстава, чије је учешће у укупно коришћеној обрадивој површини ниско. Учешће газдинстава са поседом мањим од 0,5 хектара у градским општинама у укупном броју газдинстава креће се у распону од 39,3-55,3%, док учешће њихових поседа у укупно коришћеном обрадивом земљишту не прелази 12,9% (табела 46.).

Табела 46. Учешће поседа одређене величине у коришћеном обрадивом земљишту

	Коришћ. обр. земљ. у ха = 100	Учешће поседа одређене величине коришћеног земљишта у укупно коришћеном обрадивом земљишту (%)								Просек по газд.
		До 0,1	0,11-0,5	0,51-1,0	1,01-3,0	3,01-5,0	5,01-8,0	8,01-10,0	Преко 10,0	
<i>Вождовац</i>	3.881	0,5	5,6	11,4	40,1	23,1	11,4	3,3	4,5	1,11
<i>Врачар</i>	448	1,1	9,4	12,3	32,1	16,5	12,5	4,7	11,4	1,03
<i>Звездара</i>	2.138	0,8	9,5	12,8	39,4	14,2	8,0	3,3	12,1	1,04
<i>Земун</i>	9.933	0,2	4,0	6,5	24,5	16,9	20,0	9,5	18,3	1,81
<i>Н. Београд</i>	4.543	1,3	11,6	14,0	33,1	13,3	11,7	5,3	9,8	0,87
<i>Палилула</i>	5.066	0,2	3,0	5,8	24,2	21,0	20,4	13,3	12,1	2,02
<i>Раковица</i>	1.959	0,9	7,8	14,3	40,3	17,4	8,4	2,3	8,7	1,00
<i>С. Венац</i>	473	1,3	9,5	13,5	30,0	11,2	5,3	6,1	23,0	0,98
<i>Ст. Град</i>	644	1,1	9,0	12,0	29,0	15,5	10,3	4,5	18,6	1,06
<i>Чукарица</i>	5.496	0,3	4,5	10,1	41,0	21,7	12,4	4,1	6,0	1,41
<i>Барајево</i>	7.466	0,0	0,9	2,7	25,2	30,6	23,4	10,0	7,1	2,17
<i>Гроцка</i>	11.845	0,0	1,8	5,3	29,5	28,9	22,4	8,2	3,8	2,05
<i>Лазаревац</i>	10.949	0,1	2,4	5,9	35,6	27,8	19,0	4,7	4,5	1,48
<i>Младеновац</i>	14.908	0,0	1,3	3,3	23,3	28,1	26,1	9,8	8,1	2,22
<i>Обреновац</i>	15.808	0,1	1,7	3,8	23,6	26,6	25,1	9,5	9,7	2,15
<i>Сопот</i>	8.434	0,0	1,0	2,7	19,8	27,9	28,2	9,8	10,5	2,34
Град Београд	103.991	0,2	3,0	5,9	28,1	24,8	21,0	8,1	8,8	1,72
Реп. Србија	1.919.423	0,0	1,3	3,4	19,2	19,5	21,8	11,1	23,7	2,46

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002: Пољ. фондови, Књига 1, РЗС, 2003.

Задовољавајућа структура газдинстава према величини поседа, посебно када су у питању поседи средње величине у односу на републички ниво, као и значајно учешће крупних поседа у пери-урбаном подручју представљају добру основу за развој урбане, посебно пери-урбане пољопривреде.

¹⁵ У **обрадиву површину** укључене су следеће категорије земљишта: оранице и баште, воћњаци, виногради и ливаде (Попис 2002: Пољопривредни фондови, Књига 1, Методолошка објашњења, РЗС, 2003: 16).

¹⁶ Иако, генерално, стоји закључак да су газдинства уситњена и испарцелисана, што је случај и са газдинствима на нивоу земље, с обзиром на специфичности пери-урбане пољопривреде треба обратити пажњу на појаву супротног процеса, са јачањем економске снаге крупних произвођача – на убрзани процес укрупњавања поседа и пратећу поларизацију газдинстава (пример насеља Рожанци, општина Барајево, Извештаји са фокус група, мај-јули 20008. Институт за економику пољопривреде, интерна документација). С тим у вези пољопривредни произвођачи се залажу за већу буџетску подршку ситним газдинствима како би се одржала пред налетом урбанизације с једне и јачања крупних газдинстава, с друге стране, а ради очувања њихових мултифункционалних активности у пери-урбаним подручјима.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Структура чланова газдинстава према старости и образовању

Газдинства на територији града Београда једва да имају нешто повољнију старосну структуру у односу на републички ниво.

На газдинствима је изједначено учешће категорија лица старих између 15-49 и 50-65 и више година и износи по 43,8%. Приградске општине, као и општине Палилула и Земун, у којима се и налазе највећи пољопривредни ресурси, имају повољнију старосну структуру од осталих. Највеће учешће старијих од 65 година је на газдинствима резидената градских општина Савски Венац (29,9%), Врачар (28,5%) и Стари Град (24,8%), а висок проценат ове категорије чланова имају и газдинства у општини Вождовац (24,6%) и Сопот (23,1%). Преко половине чланова на газдинствима старијих од 50 година имају газдинства у градским општинама Врачар, Савски Венац, Стари Град и Нови Београд. Највеће учешће лица старијих од 50 година је на газдинствима у општини Нови Београд (28,7%).

Најповољнију старосну структуру чланова газдинства међу градским општинама има Земун, затим Палилула и Чукарица.

Међу приградским општинама, највеће учешће старијих од 50 година имају газдинства у општинама Сопот и Гроцка а најмлађа популација регистрована је на газдинствима у општинама Лазаревац, Младеновац и Обреновац (табела 47.).

Табела 47. Структура чланова газдинстава према старости и образовању

	Број чланова газдинстава према старости, укупно = 100 ¹					Број чланова газдинстава старих 15 и више година према школској спреми, укупно = 100 ¹				
	До 14	15-27	28-49	50-64	>65	Неп. основ.	Основна	Средња	Виша	Висока
Вождовац	9,8	14,5	25,3	25,3	24,6	14,8	18,8	41,6	4,9	8,4
Врачар	6,6	14,7	22,5	27,3	28,5	2,1	8,8	38,9	9,2	32,7
Звездара	9,3	16,1	26,2	26,4	21,6	10,7	15,6	45,7	6,9	10,8
Земун	11,6	17,7	28,3	23,1	18,9	15,7	20,3	42,4	4,0	4,8
Н. Београд	7,6	15,9	24,9	28,7	22,7	3,5	11,5	45,2	10,6	20,9
Палилула	11,5	14,3	27,9	24,4	21,5	18,0	21,2	39,3	4,0	5,0
Раковица	9,2	16,6	25,7	29,2	19,2	8,8	14,9	49,6	6,0	10,0
С. Венац	7,3	15,2	23,2	24,3	29,9	3,1	11,6	38,0	9,7	28,3
Ст. Град	8,7	13,5	25,3	27,6	24,8	2,7	7,9	38,0	10,2	31,3
Чукарица	10,3	16,9	26,5	24,3	21,8	16,0	17,0	43,0	5,2	6,9
Барајево	12,8	16,2	27,5	20,9	21,8	26,4	23,1	33,5	1,7	1,1
Гроцка	12,5	16,3	27,1	22,6	21,3	25,4	24,2	33,0	2,2	1,5
Лазаревац	14,0	16,4	29,6	19,4	20,1	26,9	22,7	31,7	1,9	1,3
Младеновац	14,0	16,2	29,2	20,0	20,2	26,2	25,1	29,8	1,8	1,8
Обреновац	13,6	16,0	28,8	19,8	21,5	27,6	24,6	29,8	1,5	1,5
Сопот	13,1	15,0	28,0	20,2	23,1	28,5	25,3	29,2	1,7	0,8
Град Београд	12,0	16,1	27,7	22,5	21,3	20,7	21,1	36,1	3,6	5,2
Реп. Србија	13,1	15,2	27,0	21,1	22,9	32,5	23,4	25,5	2,1	2,0

Напомена: 1) У "укупно" укључени и чланови чија је старост, одн. школска спрема непозната те су збирови процената за те износе мањи од 100%.

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у 2002: Пољопривредни фондови, Књига 3, РЗС, 2004.

Образовна структура чланова газдинстава на подручју Града Београда је значајно повољнија у односу на стање на републичком нивоу а уочљива је и разлика у нивоу образовања ове популације у градским и приградским општинама, у корист градских.

Образовна структура чланова газдинстава на периферији је доста уједначена а за општине у овој зони, у којима је, како је већ наглашено, концентрисан највећи део пољопривредних фондова, је изузетно значајно да на газдинствима имају мање учешће лица са непотпуном основном школом и веће учешће лица са средњом стручном спремом у односу на републички просек. Ипак, простора за напредак свакако има јер

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

је, још увек, сваки пети становник на газдинствима метрополе, односно сваки четврти становник газдинстава у приградским општинама, старији од 15 година, фактички неписмен (непотпуна основна школа).

Структура чланова газдинстава према активности

Газдинства на територији Града имају значајно ниже учешће пољопривредника (9%), у односу на Републику (17,9%). Веће, али и даље исподпросечно, ово учешће је у приградским општинама (осим у општини Лазаревац).

У приградским општинама (искључујући Лазаревац) и општини Палилула ниже је учешће запослених ван газдинства и лица са личним приходима, у односу на градски ниво. Категорија издржаваних лица најприсутнија је на газдинствима у приградским општинама, нарочито у индустријским центрима Лазаревцу и Обреновцу¹⁷ (табела 48.).

Табела 48. Структура чланова газдинстава према активности

	Чланови газдинства, укупно = 100 ¹	Чланови газдинства према активности			
		Индивидуални пољопривредници	Активни ван свог газдинства	Са личним приходима	Издржавани
Вождовац	10.529	1,5	38,7	30,8	29,0
Врачар	1.120	0,1	38,3	40,1	21,2
Звездара	6.131	2,0	40,1	30,2	27,5
Земун	18.385	4,3	40,1	25,1	30,5
Нови Београд	15.076	0,2	39,5	36,3	23,7
Палилула	8.622	16,0	33,6	21,0	29,3
Раковица	6.141	0,4	41,9	32,1	25,4
Савски Венац	1.224	0,2	35,7	38,9	24,8
Стари Град	1.567	0,1	40,5	37,3	22,1
Чукарица	12.580	1,6	40,6	28,1	29,5
Барајево	10.964	11,6	35,7	22,6	30,0
Гроцка	19.786	16,7	31,1	19,8	32,2
Лазаревац	24.372	6,0	37,4	20,3	36,2
Младеновац	24.209	13,6	33,0	19,8	33,4
Обреновац	24.292	17,0	30,4	18,3	34,1
Сопот	11.828	12,3	32,4	23,7	31,4
Град Београд	196.826	9,0	35,7	24,1	31,1
Р. Србија	2.536.378	17,9	27,8	20,7	33,3

1) Разлику до 100% чине чланови газдинства у иностранству до годину дана.

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у 2002: Пољопривредни фондови, Књига 2, РЗС, 2004.

Међу регистрованим активним газдинствима на нивоу Града, највећи проценат је оних који се искључиво баве пољопривредом (38,1%), следе пензионерска газдинства (30,7%), газдинства на којима је пољопривреда у функцији додатне делатности (20,4%) а најмање је учешће оних којима је пољопривреда претежна делатност (10,8%). Исти је редослед регистрованих активних газдинстава на нивоу Републике, само је учешће чисто пољопривредних међу регистрованим активним газдинствима нешто веће и износи 45% (остали проценти, респективно, износе: 30,4%, 16,3% и 8,3%)¹⁸.

¹⁷ **Активни чланови ван свог газдинства** су сва активна лица која обављају занимање ван пољопривреде. У овај скуп су укључена и активна лица која су по занимању пољопривредници али су у радном односу ван свог или ван породичног пољопривредног имања. **Чланови са личним приходом** су лица која се самостално издржавају од редовних прихода као што су: пензија, приходи од имовине, социјална помоћ и друга стална примања. **Издржавани чланови** су лица без сопствених прихода, као и лица са недовољним приходима, па их издржавају родитељи или друга лица или им је издржавалац правно лице. Укључена су и она издржавана лица чији се издржавалац у време пописа налазио у иностранству (Попис 2002: Пољопривредни фондови, Књига 2, Методолошка објашњења, РЗС, 2004: 12).

¹⁸ http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/RPG_Analiza_060508.pdf.

Структура газдинстава према изворима прихода

Извори прихода газдинства изведени су на основу активности, односно занимања чланова газдинства. Према том критеријуму утврђена је основна подела на пољопривредна, непољопривредна, мешовита и газдинства без прихода¹⁹ (табела 49.).

Табела 49. Пољопривредна газдинства према изворима прихода

	Газдинства укупно = 100	пољопривредна вредна	непољопривредна	Непољопривредна = 100			мешовита	Мешовита = 100			без прихода
				непољопривредна приход	лични приход	непољопривредна и лични приход		пољ. и непољ. приходи	пољ., непољ. и лични приходи	пољ. и лични приходи	
Вождовац	3.495	1,3	94,0	24,6	42,7	32,7	2,8	48,0	23,5	28,6	1,9
Врачар	436	0,5	97,7	24,6	43,2	32,2	0,2	0,0	0,0	100,0	1,6
Звездара	2.047	2,5	93,5	28,2	37,1	34,7	2,2	67,4	17,4	15,2	1,7
Земун	5.478	4,1	86,0	28,9	35,0	36,1	8,3	43,3	32,1	24,6	1,6
Нови Београд	5.215	0,3	98,5	23,9	40,0	36,1	0,5	58,3	16,7	25,0	0,7
Палилула	2.503	12,8	69,7	27,6	39,9	32,5	16,0	59,7	20,5	19,7	1,5
Раковица	1.962	0,6	97,4	24,9	36,7	38,4	0,6	58,3	16,7	25,0	1,3
Савски Венац	482	0,4	98,1	25,6	46,9	27,5	0,4	0,0	0,0	100,0	1,0
Стари Град	610	0,0	98,2	28,9	40,9	30,2	0,2	100,0	0,0	0,0	1,6
Чукарица	3.887	1,9	93,2	25,0	36,9	38,0	2,3	44,3	29,5	26,1	2,7
Барајево	3.438	9,2	67,3	28,9	38,2	32,9	19,6	46,0	29,7	24,3	3,9
Гроцка	5.768	15,9	63,5	31,0	41,4	27,6	18,1	43,6	36,7	19,6	2,5
Лазаревац	7.388	4,6	82,9	36,7	34,1	29,1	10,3	51,8	21,7	26,5	2,1
Младеновац	6.713	10,0	67,7	31,1	35,0	33,9	20,1	45,0	28,5	26,5	2,2
Обреновац	7.345	17,1	62,3	34,2	40,4	25,4	17,4	52,2	33,4	14,4	3,1
Сопот	3.604	9,0	71,4	26,2	44,9	28,9	17,0	44,0	32,2	23,9	2,6
Град Београд	60.371	7,6	78,9	29,2	38,4	32,4	11,4	47,9	29,9	22,2	2,2
Реп. Србија	778.891	17,8	62,3	27,6	45,6	26,7	16,4	40,3	41,0	18,7	3,5

Извор: Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002: Пољопривредни фондови, Књига 2, РЗС, 2004.

Учешће газдинстава са пољопривредним изворима прихода изнад градског (7,6%), али испод републичког просека (17,8%) имају општине Обреновац, Гроцка, Палилула, Младеновац, Барајево и Сопот. Учешће ове категорије газдинстава у осталим општинама Града Београда не прелази 5%.

Газдинства са непољопривредним изворима прихода доминирају у наведеној структури, са учешћем које се у приградским општинама креће од 62,3% у Обреновцу до 82,9% у Лазаревцу а у градским општинама од 86% у Земуну до 98,5% у Новом Београду, ако се изузме Палилула, која је и по овом обележју ближа приградским општинама (69,7%).

Учешће газдинстава са мешовитим изворима прихода на нивоу Града је испод републичког просека, у градским општинама (осим Палилуле) то учешће је далеко ниже, док је у приградским општинама (осим Лазаревца) изнад републичког просека.

¹⁹ Пољопривредна газдинства су газдинства у којима сви приходи потичу од индивидуалних пољопривредника на газдинству. Непољопривредна газдинства су газдинства у којима приходи потичу од члана, односно од чланова газдинства који обављају непољопривредна занимања или обављају неко пољопривредно занимање али ван свог или породичног газдинства или, пак, приход потиче од пензије, од друге имовине, социјалне помоћи или неке друге врсте сталних примања. Мешовита газдинства су она у којима се истовремено остварују и приходи који карактеришу пољопривредна и приходи који карактеришу непољопривредна газдинства. Газдинства без прихода су газдинства у којима је непознат извор прихода или приход потиче од издржавалаца (укључујући и правна лица) који нису чланови газдинства (Попис 2002: Пољопривредни фондови, Књига 2, Методолошка објашњења, РЗС, 2004: 12).

Учешће *газдинстава без прихода* је и на нивоу Града и на нивоу општина (осим у Барајеву) испод републичког просека, али није занемарљиво, те њихово постојање и пословање мора бити предмет појачаног старања надлежних државних институција.

На подручју града Београда је повољнија структура газдинстава према врстама непољопривредних и мешовитих извора прихода у односу на републички ниво - већа је заступљеност непољопривредних извора а мања чисто личних прихода. Ипак, лични приходи су једини извор прихода највећег броја непољопривредних газдинстава а њихово учешће се креће од 34,1% у Лазаревцу до 46,9% у општини Савски Венац. У категорији мешовитих газдинстава, ситуација је повољнија – најзаступљенија су газдинства која комбинују пољопривредне и непољопривредне изворе прихода.

Може се закључити да на газдинствима задовољавајућег броја, просторног размештаја и поседовне структуре живи и ради довољно млађих и образованих људи који имају времена да отпочну и развију, било профитабилну, тржишно усмерену пољопривредну фарму, било мали бизнис на мултифункционалном газдинству.

2.5.2. Велики пољопривредни системи и пољопривредна предузећа

У сектору пољопривреде Београда (пољопривреда, лов и шумарство) у 2006. години, према подацима статистике, регистровано је 401 правно лице (276 друштава са ограниченом одговорношћу, 68 задруга, 20 акционарских друштава, 20 ортачких друштава и 10 друштвених предузећа).²⁰ Анализа облика својине ових правних лица показује следећу структуру: друштвена (1,96%), приватна (74,33%), задружна (14,91%), мешовита (3,42%), државна (2,69%) и без ознаке (2,69%). Што се тиче порекла капитала, по учешћу је најзначајнији домаћи капитал (89,73%), следе страни (4,65%), мешовити (4,65%) и без ознаке (0,98%). Имајући у виду колебања у инвестиционој активности, недостатак домаће акумулације, као и инвестициону «кратковидост» предузећа, потребно је анимирати страни капитал, како би се надоместио јаз између домаћих ограничених средстава и крупнијих инвестиционих пројеката.

Према подацима статистике, пољопривредна предузећа Београда су скоро равномерно распоређена по појединим београдским општинама²¹. Наиме, учешће правних лица у сектору пољопривреде по општинама креће се у интервалу од 1,22% до 11,49%. Највећа концентрација пољопривредних предузећа (односно њихових седишта) евидентира се у општинама: Нови Београд (11,49%), Палилула (11,25%), Сурчин (7,03%), Вождовац (7,33%) и Стари град (7,33%). С друге стране, најмање учешће правних лица у сектору пољопривреде Београда присутно је у општинама: Сопот (1,22%), Обреновац (1,71%), Раковица (2,93%), Лазаревац (2,69%) и Вождовац (2,69%).

Пољопривредна предузећа и земљорадничке задруге на територији Београда, према подацима статистике, у 2006. години²²:

- учествују у укупним пољопривредним површинама града Београда (које износе 223.128 ha) са 21,2%;
- у производњи пшенице учествују са 32,8% (уз 34% више приносе у односу на приватна газдинства);
- у производњи кукуруза учествују са 10,5% (уз 23% више приносе у односу на приватна газдинства);

²⁰ Статистички годишњак Београда 2006: 192.

²¹ Ибидем: 196-197.

²² Општине у Србији 2007, стр. 144, 152, 160; Статистички годишњак Београда 2006: 212.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

- са укупно 25.240 грла говеда, учествују са 41,5% у укупном броју говеда у Београду (са 11.891 крава и стеоних јуница имају удео од 33,0% у њиховом укупном броју на територији града Београда);
- са 58.412 свиња учествују са 22,9% у укупном броју свиња у Београду (са 7.056 крмача и супрасних назимица учествују са 16,68% у њиховом укупном броју у Београду);
- имају 2.271 оваца (3,27% од укупног броја оваца у Београду); од тога 1.272 оваца за приплод (2,54% од њиховог укупног броја у Београду).

Према подацима Агенције за приватизацију²³, од укупно 10 предузећа у делатности примарне пољопривредне производње на територији града Београда, до 01.10.2008. године приватизовано је 5 предузећа²⁴:

- «Расадник» у Младеновцу; предузеће је приватизовано 2003. године од стране физичког лица; након приватизације расадник не ради;
- ПДП «Сремски Михаљевци» (сада «La Ferme» а.д.); предузеће је приватизовано од стране физичког лица 2004. године; делатност пољопривредне производње је угашена;
- «Београд коор», Београд; предузеће је приватизовано 2002. године, од стране физичког лица; након приватизације наставило је делатност пољопривредне производње;
- «Семе», Београд; предузеће је приватизовано 2003. године, од стране правног лица; наставило је да се бави производњом и прометом семена, као и пре приватизације;
- ППК «Будућност» (сада «БД АГРО», а.д. Добановци); пример успешне приватизације.

Према истом извору, приватизацију чекају следећих пет пољопривредних предузећа:

- ПК «Београд» - Падинска Скела;
- ПКБ «Воћарске плантаже», Болеч;
- «Воћно-лозни расадник», Лазаревац;
- ПИК «Земун»;
- «Драган Марковић у реструктурирању», Обреновац.

У оквиру «пољопривредних услуга», од укупно 8 правних лица, приватизована су четири : три ветеринарске станице и силос «Јаково». Приватизацију чекају још две ветеринарске станице (у Земуну и Младеновцу), сточарско-ветеринарски центар «Крњача», Аеродром Пољопривредна оператива.

Досадашња *улога великих пољопривредних комбината* у Србији огледала се у следећем:

- Економија величине омогућавала је примену савремене технике и технологије и успостављање и развој семенске производње;
- Концентрација стручних кадрова омогућавала је развој науке и агротехнике и њихов трансфер на сељачка газдинства;
- Пољопривредни комбинати били су иницијална каписла за настанак и развој прехранбене индустрије у истим организационим оквирима комбинатског типа;
- Државна, а касније друштвена својина, као основа за успостављање утицаја државе на пољопривредна предузећа, доделила им је улогу произвођача јефтених

²³ <http://www.priv.yu>.

²⁴ Анализа пољопривредних предузећа дата је и у прилогу 2.5.2 «Анализа изабраних пољопривредних предузећа на територији града Београда».

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

производа у функцији очувања самодовољности основних пољопривредних производа, стратешке стабилности земље и социјалне сигурности грађана;

- Концепт развоја пољопривреде дао је овим предузећима улогу посредника између сељачких газдинстава и произвођача инпута.

У *садашњем тренутку*, иако пољопривредна предузећа имају релативно виши ниво примене агротехничких мера у односу на индивидуална газдинства (и сходно томе остварују се виши приноси, прирасти, продуктивност), у овој области «леже» бројни проблеми:

- Незавршен процес приватизације великих и значајних пољопривредних предузећа, посебно ПК «Београд», предузећа «Драган Марковић», ПИК «Земун». Нормално функционисање ових предузећа ограничавају бројни фактори: недостатак инвестиционог капитала, немогућност функционисања без помоћи државе, немогућност задуживања, вишкови запослених, дугови, велики проценат државног пољопривредног земљишта. Посебан проблем «лежи» у опасности неуспешне приватизације, тачније уситњавања уређених земљишних комплекса и девастацији значајних средстава уложених у програме уређења и заштите пољопривредног земљишта у протеклим деценијама. С друге стране, услед неизвршене приватизације предузећа, извесне површине пољопривредног земљишта у државној својини стоје необрађене, а индивидуални пољопривредни произвођачи не могу ово земљиште узети у закуп;
- Проблеми закупа државног пољопривредног земљишта: високе цене закупа услед лицитације, краткорочни периоди закупа, неизвршена реституција, неравноправан положај неприватизованих и приватизованих предузећа када се ради о обавези плаћања закупнине за коришћење државног земљишта;
- Раздвојена је примарна пољопривредна производња од прераде;
- Неразвијено тржиште пољопривредно-прехранбених производа (велика преговарачка моћ прехранбене индустрије; неразвијеност откупно дистрибутивних центара);
- Диспаритети цена на релацији пољопривредни производи - инпути за пољопривреду;
- Политика субвенција није решена на адекватан начин, посебно када се ради о субвенцијама у сточарству. Примера ради, град Београд премију за млеко усмерава само ка приватним пољопривредним произвођачима, а све субвенција на републичком нивоу односе се само на регистрована газдинства. Такође, пореска политика непримерена је специфичностима пољопривредне производње (пореска оптерећења су иста као и код других делатности).

У *наредном периоду* велика пољопривредна предузећа, као модеран концепт интегралног система агробизниса, имају неоспорну перспективу да постану истински носиоци хоризонталне и вертикалне повезаности у пољопривреди, као и њеног техничко-технолошког напретка. Потребу њиховог постојања не би требало посебно доказивати, с обзиром да је више него јасно да једино ови системи могу обезбедити већу производњу (натурално, квантитативно) и економију обима, примену научних решења, односно техничко-технолошких инвенција (генетика, селекције, семенарство, модерне технологије, развој система наводњавања). Имајући то у виду, решења приватизације пољопривредних предузећа морају гарантовати да ће велики пољопривредни системи опстати и даље се развијати, а мере економске и аграрне политике морају посебну пажњу посветити свим пољопривредним предузећима, пре

свега, са становишта специфичности пољопривредне производње и значаја који производња хране има у економској политици сваке земље.

2.5.3. Земљорадничке задруге

2.5.3.1. Анализа земљорадничких задруга у Републици Србији

Законски оквир оснивања земљорадничких задруга у Републици Србији. Земљорадничке задруге оснивају се и послују према Закону од задругама из 1996. године, према којем земљорадничку задругу може основати најмање десет земљорадника и других физичких лица, који имају у својини или по другом основу користе земљиште, објекте и средства за рад у пољопривреди (Члан 9)²⁵. Према овом закону, задруга је правно лице и облик организовања физичких лица (задругара), у којој они, пословањем на задружним принципима добровољности и солидарности, демократичности, економског учешћа, једнаког права управљања, самосталности, задружног образовања и међузадружне сарадње, остварују своје економске, социјалне и културне интересе (Члан 1).

Улога задруге у текућим привредним кретањима у земљи. За разлику од предузећа (компанија), која имају јасно дефинисано власништво и основни циљ - остварење профита, *кључна улога задруге требало би да буде пружање помоћи* свим члановима задруге у достизању економског просперитета. Зато је у задругама сваки члан исто вредан и сви имају исто право гласа, док је у компанијама право одлучивања пропорционално везано за учешће у власништву (капиталу предузећа). Средства којима задруга остварује своју основну функцију углавном се свде на:

- максимизирање дохотка од продаје пољопривредних производа и смањења трошкова при куповини инпута;
- изградња одговарајућих погона за складиштење, откуп, дораду, прераду, паковање и за продају готових производа на тржишту (хладњаче, сушаре, пак центри);
- пружање разноврсног сервиса услуга задругарима (услуге механизације, стручни савети, помоћ у стандардизацији производа, учешће на сајмовима);
- пружање тржишних и технолошких информација, које су фармерима неопходне у планирању и усмеравању будуће производње;
- покретање иницијатива и припрема развојних програма којима ће се решавати инфраструктурни проблеми села и развијати тржиште.

Једино задруга са оваквим функцијама и улогом има смисла и сврхе и представља праву асоцијацију непосредних пољопривредних произвођача. Међутим, оваквих задруга (са јасним тржишним концептом привређивања, способних да успешно остварују своје основне функције) у Србији је јако мало, а веома често непосредни пољопривредни произвођачи задругу не прихватају као своју организацију.

Земљорадничке задруге у Србији (и Београду) данас имају следеће карактеристике:

- Већина задруга финансијски је ослабљена и осиромашена (без земљишта, без основних погона: сушаре, хладњаче, силоси, објекти за складиштење, дораду, паковање производа)²⁶, због чега је и онемогућена у остваривању своје основне улоге - помоћ произвођачима у пласману производа, па је готово апсурдно

²⁵ Закон о задругама усвојен је 1996. године (Сл. лист СРЈ 41/96), незнатно је измењен 1998. године (Сл. лист СРЈ 12/98), а 2006. године извршена је измена закона, која се односила на додавање члана 49а (Закон о допунама закона о задругама, Сл гласник РС број 34/06: 39).

²⁶ Велики део имовине задруга (земљиште, опрема, силоси, магацини, сушаре) остао је у комбинатима и пољопривредним предузећима која се данас приватизују или су већ приватизована.

повезивање оваквих задруга са финансијски «јаким» произвођачима, каквих има у пољопривреди Србије. Годишњи финансијски извештаји које Задружни савез Србије достављају задруге указују на то да се економско-финансијски положај задруга из годину у годину погоршава, а значајно се смањује и остварени приход из основне делатности, због које задруге и постоје, а то је - сарадња са задругарима и осталим земљорадницима²⁷. Према истом извору (процена ЗС Србије), око 30% од укупног броја земљорадничких задруга у Србији свео је своју пословну активност на најмању меру (неке задруге су обуставиле рад, али још нису избрисане из привредног регистра, неке су у стечају)²⁸. Све чешћа је и појава да се део задружне имовине (земљиште, магацински или продајни простори), ради измиривања обавеза према запосленима, издаје разним приватним фирмама на коришћење.

- Задруге најчешће функционишу као «откупне станице», тачније посредници ка прерађивачкој индустрији, у односу на коју, због сопствених слабости (разједињености, мале тржишне и економске снаге), имају мали утицај у процесу формирања откупних цена и услова откупа²⁹.
- Велики број задруга не придржава се задружних принципа, како тзв. «старе» задруге где су запослени у управљачком смислу надвладали задругаре, тако и највећи број «нових», приватних задруга (основаних након 1991. године), које у суштини представљају приватне компаније у власништву једног или неколико појединаца (један број «нових» задруга оснива се и са циљем повраћаја задружне имовине, вршења разних шпекулативних послова и сл)³⁰.
- Задруге се суочавају са бројним организационо-статусним проблемима, уз велика ограничења неефикасног или нестручног менаџмента, неспособног да функционише у условима «сурових» закона тржишта и изостанка подршке државе кроз ефикасне и дугорочне мере аграрне политике.
- Потпуна тржишна маргинализација задруга из разлога што послују без икакве интересне повезаности међу собом, свака засебно, али свака више или мање као пословни, и то инфериорни, трабант неког од крупних предузећа индустрије, унутрашње и спољне трговине³¹.

Разлози за овакву улогу земљорадничких задруга у циклусу аграрне репродукције у Р. Србији могли би да «леже» у следећим ограничењима:

1. нерешено и неразграничено власништво над имовином задруга³²:

- у земљорадничким задругама (књиговодству и земљишњим књигама) данас је присутна задружна, друштвена и државна својина; није извршено прецизно

²⁷ Извештај о раду Задружног савеза Србије у периоду 2003-2007. година, децембар 2007.

²⁸ Ибидем.

²⁹ Изузев тзв. берзанских производа (житарице и индустријско биље), које задруге откупљују за потребе прерађивача, пољопривредни произвођачи поврћа, воћа и стоке у значајном проценту упућени су на тзв. прекупце («сиво тржиште»).

³⁰ На основу задружних ревизија која је ЗС Србије вршио у периоду 2003-2007. година, уочене су многе неправилности у раду задруга и одступање задруга од основних задружних принципа: у многим задругама задругаре чине само запослени радници, многе задруге немају органе управљања или их имају али они не функционишу, неуписивање у задружни регистар и сл. (Извештај о раду Задружног савеза Србије у периоду 2003-2007. година, децембар 2007).

³¹ Маричић Бранко (2006): Задругарство у времену транзиције, СНС-Научна, Београд, стр. 81.

³² Деценија уназад указује на немогућност, неспремност или недовољну организованост задруга и/или задружних савеза, када је у питању решавање статуса друштвене имовине и доношење новог Закона о задругама. Коментар нацрта закона о задругама Министарства привреде Р. Србије (септембар 2006. година, друга верзија) дат је у прилогу.

разграничење између ова три облика својине, а велики део имовине задруга у земљишним књигама води се као друштвена имовина;

- у пракси задруге имају мале могућности да судски упишу друштвену својину као задружну, чак и у случајевима када приложе доказе када и како је купљена имовина (имовина коју је задруга стекла током рада, а многе успешне задруге су током свог рада улагале у култивисање земљишта, изградњу магацинског простора, куповину механизације и сл.); генерално, државни органи веома споро решавају питање повраћаја и књижења задружне имовине, а често и на штету задруга.
2. **неефикасна задружна ревизија**³³:
 - иако важећи Закон о задругама задружну ревизију разматра кроз неколико чланова (чланови 75-84), ова провера задругарства у пракси не даје никакве ефекте; у суштини, задруге немају санкције уколико се не подвргну ревизији или уколико не исправе неправилности у раду, које су утврђене обављеном ревизијом; Задружни савез Србије у периоду 2003-2007. година извршио је ревизију у 280 задруга у Србији (план је био већи), а основни разлог за одступање од планираног броја је тај «што задруге нерадо прихватају вршење ревизије и нису спремне да снесу трошкове ревизије»³⁴;
 3. **неконкурентност задруга у односу на приватна предузећа, која се такође баве снабдевањем инпутима и откупом пољопривредних производа** и која код прерађивачке индустрије имају једнак третман као и земљорадничке задруге.
 4. **одсуство власничке повезаности земљорадничких задруга и прерађивачке индустрије** (иако су земљорадничке задруге издвајале средства за развој прехрамбене индустрије)³⁵.
 5. **финансијска ограничења за нова улагања**:
 - већ годинама задруге не остварују потребну акумулацију из пословања (високи диспаритети цена и ниска рентабилност примарне пољопривредне производње), тако да немају сопствена финансијска средства којима би набављале репроматеријал и кредитирале производњу код задругара.
 6. **могућности екстерних видова финансирања су ограничене, а инвестиционе активности минималне; разлози «леже» у следећим факторима**:
 - правна ограничења која произлазе из важећег Закона о задругама: (1) принцип демократичности у управљању задругом, који значи да су сви чланови задруге једнаки и да свачији глас исто вреди – «један задругар један глас» (Члан 29); (2) «задруга се не може припојити или спојити с предузећем или другим правним лицем које није задруга» (Члан 5); (3) оснивачки удели су једнаки (Члан 50);

³³ «Задружна ревизија је испитивање примене задружних принципа у задрузи, пословања задруге са задругарима и трећим лицима, имовинско-правних односа и међусобних односа задруге и запослених, као и примене општих и задружних правила у погледу оснивања, организовања и целокупног пословања задруге» (Члан 75 Закона о задругама). Задружна ревизија обавезна је за све задруге и може бити редовна (сваке друге године) и ванредна. Овлашћења за вршење задружне ревизије у Србији имају ЗС Србије и ЗС Војводине.

³⁴ Извештај о раду Задружног савеза Србије у периоду 2003-2007. година, децембар 2007.

³⁵ Примера ради, у Р. Словенији је већ 1992. године био спреман Закон о задругама (Zakon o zadrugah, Uradni list RS, št.13/92) који је правно уредио статус и пословање задруга и дефинисао њихов положај у прехрамбеној индустрији. Задруге су на основу закона добиле учешће до 45% капитала у 45 компанија прехрамбене индустрије и тако постале сувласник у управљању овим компанијама <http://www.zadrugna-zveza.si>

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

- слободно банкарско тржиште још увек карактеришу високе каматне стопе и кратки рокови отплате;
 - немогућност обезбеђивања гаранција које банке траже услед нерегулисаних имовинско-правних односа, ниског кредитног бонитета, неликвидности, мале економске и тржишне снаге;
7. **недовољна је подршка задругарству мерама аграрне политике државе** (подстицаји који се дају пољопривреди из аграрног буџета Р. Србије усмерени су највећим делом ка регистрованим индивидуалним пољопривредним произвођачима);
 8. **неразвијено тржиште пољопривредних производа** (проблем монопола, отежане могућности пласмана, несигурна наплата за предате производе, непознате и осцилаторне цене, велики утицај сивог тржишта, односно нелојална конкуренција од стране купаца).
 9. **дефицит стручних кадрова у задругама** (неефикасан менаџмент, недовољан број агронома, ветеринара, правника, економиста).

Из свих претходних ограничења, а у сталном чекању новог закона о задругама, у Р. Србији испрофилисали су се следећи типови земљорадничких задруга:

- **Правни следбеници старих задруга, тзв. државне задруге.** Ове задруге имају наслеђени капитал (најчешће у виду складишних капацитета, земљишта), имовина им је друштвена и државна, задругари су само «на папиру», задругом управљају запослени, катастри одбијају да упишу друштвену својину као задружну, чак и у случајевима када задруге приложе доказе када и како је имовина купљена, односно стечена и
- **Задруге основане након 1991. године** (новчаним или робним уделима оснивача; највише их је основано од 1996. године). Неке од ових задруга послују према задружним принципима, али највећи број тзв. «нових задруга» заправо су приватне компаније у власништву једног или неколико појединаца³⁶.

Коначно, може се закључити да су ретке задруге које имају заокружен систем производње и потребне погоне за прераду, које послују маркетиншки успешно и финансијски позитивно, које су увеле стандарде у производњи, успеле да извозе на тржиште ЕУ, да региструју ознаке порекла својих производа, Интернет домен, а све то у складу са задружним принципима и уз јасну и демократску структуру одлучивања својих чланова. Примери из праксе указују на то да успешне задруге морају имати јасан циљ пословања, ефикасан процес управљања, дефинисане планове развоја, а што је најважније - подршку јавног и приватног сектора, тачније, многих домаћих и страних институција, а пре свега тимова за локални економски развој (LED), као компоненти CARD програма³⁷.

2.5.3.2. Анализа земљорадничких задруга на територији града Београда

Према подацима статистике, на територији града Београда регистровано је у 2006. години 68 задруга у сектору делатности: пољопривреда, лов и шумарство³⁸. Истовремено, на територији Београда регистровано је 55 земљорадничких задруга (не рачунајући пчеларске)³⁹. Према истом извору⁴⁰, земљорадничке задруге поседују 1.425

³⁶ Стратегија развоја пољопривреде Србије, Службени гласник Р Србије 78/05: 29

³⁷ Стручна и саветодавна подршка (помоћ у увозу квалитетних и сертифицираних инпута у производњи, процес производње, добијање дозвола, сертификата, проналазак купаца), једнако је битна колико и финансијска потпора пројекта, тачније делатности којом се задруга бави или се намерава бавити.

³⁸ Статистички годишњак Београда 2006, Завод за информатику и статистику Београд, 2007: 192.

³⁹ Извештај о раду Задружног савеза Београда за 2007. годину, новембар 2007.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

ха обрадивих површина, од чега 565 ха у задружној својини, 844 ха на трајном коришћењу и 20 ха друштвеног земљишта.

Према истраживањима Института за економију пољопривреде Београд, које је спроведено у периоду од маја до септембра 2008. године, за потребе израде документа «Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015. године»:

- велики број (чак 13) задруга на територији града Београда спада у категорију неликвидних и повремено неликвидних задруга;
- у стечају и процесу ликвидације је 7 задруга;
- изванредан број задруга, иако ликвидних, не пружа сервис задругарима или симболично учествује у процесу аграрне репродукције.

Не рачунајући земљорадничке задруге које се доминантно баве мерама селекције у сточарству и продајом репроматеријала (преко пољопривредних апотека), **изузетно је мали број задруга, на које се пољопривредници могу «ослонити» када је у питању уговарање производње и осигурање пласмана пољопривредних производа.**

Тржишна анализа земљорадничких задруга по општинама Београда (период истраживања мај-септембар 2008. године)⁴¹:

- на територији **општине Палилула** регистроване су три земљорадничке задруге; **само једна задруга озбиљно и успешно ради** (ЗЗ «Тетга Viva» Овча); једна задруга је неликвидна, а једна функционише на основу давања државног земљишта у закуп;
- **општина Обреновац**, која је друга општина по учешћу пољопривредних површина у укупним пољопривредним површинама града Београда, **нема ниједну задругу која ради**; три постојеће задруге не раде или су у ликвидацији;
- **општина Младеновац** има највећи број земљорадничких задруга (чак њих 11); међутим, 5 задруга је у стечају, ликвидацији или је неликвидно; готово ниједна задруга не бави се снабдевањем пољопривредника репроматеријалом, нити откупом пољопривредних производа; највећи број задруга (њих 5) бави се једино спровођењем мера селекције у сточарству и прометом приплодног материјала у говедарству и овчарству;
- **општина Лазаревац има три земљорадничке задруге, од којих пољопривредници немају много користи**; једна задруга је у стечају, једна функционише искључиво као пољопривредна аптека, а трећа је нова, која још увек није успоставила кооперацију са пољопривредницима;
- у **општини Сурчин** од 2007. године функционише јавно предузеће «Аграр Сурчин», које обједињује четири задруге са овог подручја; учешће овог предузећа у откупу пољопривредних производа и снабдевању пољопривредника репроматеријалом на нивоу општине Сурчин изузетно је мало (неки од пројеката овог предузећа, као што су матично јато мангулица и кредитирање пластеничке производње јесу позитивни, али су још увек недовољно развијени); у Општини самостално послују још две задруге (ЗЗ «Будућност» и ЗЗ «Јаково»), које се баве уговарањем ратарске производње са кооперантима и откупом ратарских култура; међутим, све поменуте задруге (ЈП „Аграр Сурчин“, ЗЗ „Будућност“, ЗЗ „Јаково“) нису довољно финансијски оспособљене за озбиљније кредитирање пољопривредне

⁴⁰ Ибидем.

⁴¹ Више о функционисању задруга на територији Београда видети у прилогу 2.5.3 : «Тржишна анализа земљорадничких задруга на територији града Београда током 2008. године».

производње код коопераната (пре свега, кроз обезбеђивање репроматеријала), те сходно томе имају изузетно мало учешће у уговарању и откупу ратарских култура;

- у **општини Гроцка** регистровано је 5 задруга, од којих је само једна ликвидна и бави се откупом воћа; три задруге су неликвидне, а једна која се такође бави откупом воћа повремено је неликвидна;
- у **општини Сопот** од 4 земљорадничке задруге - не функционише ниједна (стечај, неликвидност, формално оснивање задруге зарад потреба повраћаја незаконито отуђене задружне имовине);
- у **општини Барајево регистроване су три земљорадничке задруге**, од којих је једна неликвидна, а друге две се баве мерама селекције у сточарству, као и продајом репроматеријала; само једна задруга бави се откупом и то једино млека;
- у **општини Земун**, од 4 задруге, озбиљно функционише једино 33 «Радивој Поповић», у Угриновцима (задруга организује откуп млека, снабдевање пољопривредника репроматеријалом); једна задруга је повремено неликвидна и не бави се никаквом делатношћу везаном за пољопривреду, а две задруге су ликвидне, али је обим њихове активности сведен на минимум (снабдевање пољопривредника репроматеријалом у одређеним периодима);
- **општина Вождовац** има две земљорадничке задруге, од којих ниједна не врши своју основну функцију; једна задруга се не бави пољопривредом, а друга функционише само кроз рад пољопривредних апотека;
- **општина Чукарица** има само једну земљорадничку задругу, која је у стечају;
- **општина Звездара** нема земљорадничких задруга;
- у **општини Нови Београд** функционише само једна земљорадничка задруга, која организује ратарску производњу на државном земљишту и уговара ову производњу са кооперантима;
- **општина Раковица** нема земљорадничких задруга.

2.5.4. Удружења пољопривредника

Имајући у виду да Србија има око 780.000 пољопривредних газдинстава и да је њихова поседовна и старосна структура - најслабија тачка српског аграра⁴², оснивања удружења пољопривредника постају све значајнија, пре свега, јер сигнализирају «рађање» сазнања пољопривредника да заједнички своје циљеве могу остваривати брже и ефикасније.

Удружења пољопривредника имају **саветодавну, едукативну и лобирајућу улогу** и представљају прву спону малог пољопривредног произвођача са свим релевантним институцијама и организацијама у окружењу: Министарство пољопривреде Републике Србије, научни институти, тимови за локални економски развој (LED), разне домаће и иностране агенције за развој, невладине агенције и центри, донаторски фондови и сл. Кроз лакши приступ разним изворима финансирања, кроз јефтиније набавке инпута за

⁴² У Србији постоји око 600 хиљада газдинстава (од укупно пописаних 778.891) са поседом мањим од 5 ха. Поређење са ЕУ најбоље показује величину домаћег поседа: просечна величина пољопривредног земљишта по газдинству у ЕУ износи 20,7 ха (Agriculture, Main statistics 2005-2006, European Commission, 2007: 40; FSS - Farm Structure Survey 2005), док у Р. Србији просечна величина укупно коришћеног земљишта (обрадиво и необрадиво земљиште у својини и земљиште узето од других на коришћење) по пољопривредном газдинству износи 3,7 ха (Попис 2002, Пољопривреда књига 1, децембар 2003: 20). У односу на ЕУ, коришћено пољопривредно земљиште по газдинству у Србији веће је за површине бара, рињака, шума, шикара и неплодног земљишта.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

пољопривредну производњу или лакши пласман пољопривредних производа - удружења доприносе и *економском просперитету* својих чланова.

Колико је *саветодавна улога газдинствима битна*, а колико она изостаје, потврђују подаци анкете малих сеоских домаћинстава у Србији, која је, под покровитељством UNDP-а, спроведена децембра 2006. године, на национално репрезентативном узорку. Ово истраживање је показало да је «потреба за информацијама и саветима високо котирана међу свим испитаницима», при чему домаћинства ретко ову потребу називају потребом за информацијама, већ као помоћ у добијању кредита или изналажењу тржишта⁴³. И поред потребе за саветодавним услугама, познавање овог сервиса међу малим сеоским домаћинствима у Србији је обесхрабрујуће, што потврђују и подаци да само 8% испитаника има контакт са саветодавном службом, више од 40% домаћинстава нема сазнања да такав сервис постоји, 24% анкетираних има потребу за таквим услугама, али не зна како да до њих дође⁴⁴. Пољопривредна саветодавна служба (ПСС) на територији града Београда организована је кроз рад Завод за пољопривреду „Космај“ у Младеновцу (број саветодаваца 5; покрива територије општина Барајево, Лазаревац, Младеновац и Сопот) и ПКБ Института за научноистраживачки рад „Агроекономик“, Београд (број саветодаваца 7; покрива територије општина Вождовац, Гроцка, Земун, Нови Београд, Обреновац, Палилула, Сурчин, Чукарица, Раковица). Саветодавни рад ових институција дефинисан је и финансиран од стране МПШВ Р. Србије⁴⁵, а обухвата следеће послове дефинисане чланом 2 (тачке од 1-6) Уредбе о условима и начину коришћења средстава за подршку у спровођењу поверених послова у пољопривреди за 2008. годину: праћење одабраних регистрованих пољопривредних газдинстава; едукативне активности (давање препорука, стручних савета); увођење новог сортимента и расног састава извођењем демонстрационих огледа у биљној и сточарској производњи; организовање и одржавање предавања, семинара, радионица, курсева; издавање стручних публикација, као и други видови јавног информисања; спровођење мера аграрне политике у 2008. години. Обе наведене саветодавне службе фокусирају свој саветодавни рад на укупно око 350 одабраних газдинстава, што је веома мали број у односу на укупан број регистрованих газдинстава на територији града Београда (са стањем на дан 03.06.2008. укупан број регистрованих активних физичких лица на територији града Београда износи 14.234, што значи да одабрана газдинства чине свега 2,5% њиховог укупног броја).

Област удружења грађана још увек покривају Закон о удруживању грађана у удружења, друштвене организације и политичке организације које се оснивају на територији СФРЈ из 1990. године, и Закон о друштвеним организацијама и удружењима грађана СР Србије из 1982. године. Предлог закона о удруживању налази се од октобра 2007. године у скупштинској процедури. На сајту Министарства за државну управу и локалну самоуправу Р. Србије (<http://www.drzavnauprava.sr.gov.yu>) дате су основне информације везане за то «Како регистровати удружење грађана?». На основу члана 9. Закона о удруживању грађана у удружења, друштвене организације и политичке организације које се оснивају за територију СФРЈ («Службени лист СФРЈ» број 42/90 и «Службени лист СРЈ», број 16/93, 31/93, 41/93, 50/93, 24/94-др. закон,

⁴³ Богданов Наталија (2007): «Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија», UNDP, Београд, стр. 142.

⁴⁴ Ибидем, стр. 143-144.

⁴⁵ Uredba o uslovima i načinu korišćenja sredstava za podršku u sprovođenju poverenih poslova u poljoprivredi za 2008. godinu, Sl. glasnik RS br. 12/08, 23/08. Uredbama je utvrđena obaveza svakog savetodavca da ima po 40 odabranih gazdinstava godišnje i da u toku jednog kvartala obiđe najmanje jedno gazdinstvo.

28/96-др. закон и 73/00-др. закон). Удружење грађана може основати најмање десет грађана који имају бирачко право. Удружење се оснива на оснивачкој скупштини на којој удружење доноси одлуку о оснивању и статут. Статутом се утврђују нарочито назив удружења и седиште, циљеви удруживања и начин њиховог остваривања, облик удруживања и унутрашња организација, стицање, коришћење и располагање средствима; услови и начин учлањивања и престанак чланства; органи удружења и њихова права, обавезе и одговорности. За остваривање својих циљева удружења могу да прибављају средства од чланарине, буџета општине или/и републике, од добровољних прилога (донатора, спонзора), поклона, као и из других извора у складу са законом.

Активности удружења могу бити разнородне, ограничене на оне области које оснивачи удружења преферирају, а генерално све оне требало би да буду у интересу чланова удружења, тачније самих пољопривредних произвођача. ***Основне користи које пољопривредници могу да остваре преко удружења, а које се свде на сервис услуга, могу бити следеће:***

- упознавање пољопривредника са мерама и уредбама Министарства пољопривреде;
- могућности повлачења средстава из државних фондова (буџети локалне самоуправе), донаторских фондова, разних домаћих и иностраних агенција за развој, невладиних агенција, а за потребе учешћа на сајмовима, куповину машина и опреме, основног стада, затим за организовање предавања и сл.;
- јефтинија набавка репроматеријала и погодности у плаћању (одложено плаћање);
- лакши и сигурнији пласман, кроз обједињавање понуде и заједничке активности на плану «проналажења» канала продаје (конкурисање ка хипермаркетима);
- међусобна повезаност чланова у размени знања, искустава, приплодног материјала у сточарству и сл.;
- смањивање трошкова добијања разних сертификата: сертификати за органску производњу, увођење «Добре праксе у аграру у складу са захтевима GLOBAL GAP», регистрација производа са ознаком географског порекла и сл.;
- препознатљивост на тржишту кроз развој робне марке (лого) удружења, кроз учешће на сајмовима и сл.;
- приступ повољнијим кредитним изворима на слободном банкарском тржишту;
- у сарадњи са одговарајућим стручним и научним институцијама, удружења могу пружати услуге и савете у сфери инвестирања, а посебно при конкурисању за доделу бесповратних средстава и кредита из програма мера МПШВ Р. Србије, али и из домаћих и иностраних фондова, односно развојних програма;
- кроз организовање стручних предавања - едукација и обука пољопривредника у сфери производње, а у правцу увођења иновативних процеса и технологија (нове технике засада, развијање нових сорти), као и бржег увођења потребних стандарда у производњи; посебно је корисна стручна помоћ коју удружења могу развијати са пољопривредним станицама, а у сфери одгајивачко-селекцијског рада у говедарској производњи, затим у избору и праћењу сертификованог материјала у воћарској производњи и сл.;
- лакша правна заштита чланова удружења.

И поред евидентних предности удруживања, оно у Србији није развијено у довољној мери. Већина удружења постоји само «на папиру» и често их одликује мали обим

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

активности, предузетништва, иновативности (њихова активност у великој мери своди се само на организовање стручних предавања).

Истраживања Института за економику пољопривреде Београд, која су кроз организовање фокус група са пољопривредним произвођачима по појединим општинама града спроведена у периоду од маја до септембра 2008. године (за потребе израде документа „Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015. године“), указују да велики број пољопривредних произвођача не припада удружењима или је њихова припадност удружењу само формална („на папиру“), без икаквих ефеката.

Разлози недовољне организованости пољопривредника кроз удружења, према оцени анкетираних пољопривредних произвођача су, пре свега:

- непостојање удружења (удружења су тек у зачетку или су мало активна);
- недостатак интереса, неувиђање користи, потреба и предности удруживања од стране пољопривредника;
- произвођачи су углавном различите економске снаге и тешко им је да нађу заједнички интерес;
- страх од преваре и искоришћавања;
- изостанак поверења и вере у добра удружења која ће радити за добробит сељака.

Удружења пољопривредника по појединим општинама Београда. Београд карактерише мали број удружења пољопривредних произвођача која су **активна и која успешно функционишу**. Од таквих удружења могла би се истаћи само два:

- Удружење свињара «Доњи Срем», општина Сурчин: Ово удружење основано је 2005. године и представља део Републичког удружења одгајивача свиња; удружење броји 400 чланова са општина: Сурчин, Пећинци, Пазова, Инђија, Рума, Лазаревац, Младеновац, Сопот, Палилула, Вождовац. Предности које пољопривредници остварују кроз ово удружење: набавка јефтине сточне хране, одложено плаћање инпута, јефтине приплодни материјал, међусобна повезаност чланова у размени приплодног материјала, правна заштита чланова и
- Удружење пчелара «Будућност», општина Лазаревац: Удружење броји 120 чланова и представља део Савеза пчеларских организација Србије. Ово удружење за своје бројне активности (набавка пчелињих матица, садња медоносног биља, предавања) конкурише за средства СО Лазаревац и значајну подршку добија управо из буџетских средстава ове Општине.

Велики број удружења спада у категорију **младих удружења, удружења «на папиру» или удружења са малим чланством и малим обимом активности** и залагања чланова:

- Удружење виноградара «Зеочки виногради», општина Лазаревац: Удружење је основано током 2008. године, окупља 15-так виноградара; један број виноградара користи субвенције МПШВ Р. Србије за унапређење виноградарске производње, а део средстава за функционисање удружења добијен је из буџета општине Лазаревац (за потребе наводњавања);
- Удружење козара «Алпина», општина Лазаревац: Удружење броји 20 чланова, са око 60 коза (удружење је добило помоћ општине Лазаревац у набавци коза);
- Удружење воћара «Родна грана», Лазаревац (окупља 35 чланова, организовање предавања, анализа земљишта);

- Унија пољопривредних произвођача општине Вождовац: Регистрована је 2007. године, окупља око 70 пољопривредних произвођача и пчелара; удружење очекује помоћ од општине, али политичка нестабилност и честе кадровске промене успоравају, односно ограничавају рад Удружења;
- «Воћар расад», општина Гроцка: Удружење броји 10 чланова, основано 2008. године са циљем да произвођачима олакша пласман воћа и осигура квалитетан репроматеријал.

Општине које немају удружења пољопривредних произвођача или она не функционишу су: Барајево, Сопот, Обреновац, Чукарица, Младеновац, Земун (од удружења у Земуну су углавном заступљени коњички клубови, удружење голубара, ловачко друштво Земун).

2.5.5. Кластери у области пољопривреде

2.5.5.1. Појам кластера и примери успешних кластера у свету

Појам «кластер» у литературу је увео професор Michael Porter, чија је упоредна анализа међународне конкурентности⁴⁶ потврдила став да «водеће извозне компаније не функционишу изоловано, већ као део шире групе комплементарних компанија, чији су они успешни међународни представници». Ове групе повезаних компанија су назване кластери, а Портер је управо у њима видео неке изворе конкурентских предности ових великих извозника.

Дефиниције кластера. Кластер је географска концентрација међусобно повезаних компанија и институција у одређеном пољу делатности (једном бизнису) или, пак, критична маса предузећа и институција на једном месту, необичног конкурентског успеха у одређеним пољима делатности.⁴⁷ Кластери нису уникатни, они су прилично типични и у томе јесте парадокс: снажне конкурентске предности у глобалној економији леже углавном у локалним стварима - знању, односима, мотивацији - разликама које конкуренти не могу лако копирати, а које се најбоље могу развијати кроз кластере⁴⁸. Кластери се могу дефинисати и као групе повезаних купаца, добављача, конкурената и других институција за подршку, као што су универзитети, школе, истраживачке институције, финансијске институције и сервиси, агенције за стандардизацију, провајдери инфраструктурних услуга⁴⁹. У пракси, кластери означавају групу пословних предузећа и непословних организација за које је чланство у групи важан елемент њихове појединачне конкурентности⁵⁰.

Кластерско удуживање одликује близина укључених чланица (географска, али и културна и институционална усклађеност), сарадња и повезаност чланица (кроз кооперацију, али и конкурентски однос), њихова географска, односно локална омеђеност, активни канали за пословне трансакције и комуникације, излазак на међународну сцену, стварање заједничног производа и/или услуге или заједнично решавање неке потребе или циља.

Утицај кластера на раст конкурентности. Напредне економије данас се такмиче иновативним стратегијама и високом продуктивношћу, а у стварању ових конкурентских предности критичну улогу имају истраживање и развој, знање,

⁴⁶ Michael Porter (1990): The Competitive Advantage of Nations, The Macmillan Press Ltd., London.

⁴⁷ Michael Porter (1998): Clusters and the New Economics of Competition, Harvard Business Review; page 78.

⁴⁸ Ибидем: 78.

⁴⁹ Дефиниција Scottish Enterprise. Извор: Конкурентност привреде Србије, Jefferson Institute, Београд, 2003: 296.

⁵⁰ Конкурентност привреде Србије, Jefferson Institute, Београд, 2003:296.

софистициране технологије, финансије и групе стручних појединаца, које је најлакше окупити унутар кластера. У суштини, кластери доприносе расту конкурентности на три начина⁵¹:

- кроз **пораст продуктивности** компанија укључених у кластер;
- кроз управљање и усмеравање **иновација**, које подстичу будући раст продуктивности;
- подстицањем отпочињања **нових активности**, које проширују и оснажују и сам кластер.

Раст **продуктивности**, пре свега, своје извориште има у ефикаснијем приступу свим инпутима, посебно специјализованој радној снази и снабдевачима; заједничком коришћењу ресурса и заједничким набавкама; обједињавању понуде; удруженим маркетиншким механизмима (јефтинија промоција, штампање каталога, учешће на сајмовима, истраживање тржишта, стандардизација или сертификација производа); односима конкуренције између чланица кластера. Такође, значајна особеност кластера јесте - **знање, односно иновативни капацитет**, који произлази из ефикасне размене информација, идеја, знања, технологија⁵². У бизнису богатом знањем расте значај концентрације истраживача, консултаната и лабораторија на једној локацији, а тиме се и повећавају могућности да се креира таква иновација, односно вредност и квалитет понуде, коју удаљени конкуренти не могу лако да копирају или превазиђу.

Кластери могу бити виртуелни (омогућују укључивање предузећа из ширег региона) и географски (ниво града, општине, региона), а могу настати на више различитих начина. Најчешћи иницијатори настанка кластера су **велике компаније** (пример Microsoft у Сијетлу или некада кластер коопераната Заставе из Крагујевца) **или велике научноистраживачке институције** (пример кластера «Силиконска долина» у Северној Калифорнији)⁵³. Такође, **пригодна инфраструктура или други ресурси** могу подржати развој кластера. Такав пример пружа виноградарски кластер у Калифорнији или туристички кластер на Флориди. Такви су и кластери туристичке привреде у познатим центрима у Србији, као што је Копаоник или Врњачка бања. Нажалост, ова искуства нису довољно коришћена ван туристичких центара, а и у самим туристичким центрима има још много неискоришћених могућности које кластеризација привреде нуди, посебно у сегменту развоја аграра, односно пласмана пољопривредно-прехранбених производа кроз развој туризма.

2.5.5.2. Развој кластера у привреди Србије

Један од начина да се подстакне развој и квалитет локалне средине, односно ромб националне конкурентности у Србији - јесу **кластери**, који пружају велике могућности за изграђивање међународне конкурентности домаћих произвођача, и то како код ценовних елемената извоза, тако и кад се ради о конкурентности по квалитету извозних производа, дистрибуције (осигурање велике извозне понуде и континуитета у снабдевању) и промоције. Удруживањем у кластере домаћа предузећа имају могућност да надокнаде све оно што сваком појединачно недостаје, а то су: финансије,

⁵¹ Michael Porter (1998): Clusters and the New Economics of Competition, Harvard Business Review; page 80.

⁵² Унутар кластера лакше се долази до знања о новим технологијама и олакшава се њихово увођење заједничким инвестицијама. Кластери развијају информатичку базу и инфраструктуру у одређеној области и користе предности приступа централизованом мрежи информација, података и других ресурса знања.

⁵³ Водећа компанија у окружењу јавља се као тржиште, тј. највећи купац производа подговорача и коопераната у кластеру; водећа фирма је инкубатор, охрабрујући, на пример одвајање (spin-off) нових предузетника из својих редова; водећа фирма може дати подршку старту новог бизниса (кроз нпр. грантоване наруџбине); она је иницијатор знања, know-how-a, успешних пракси.

специјализовани снабдевачи, сировине, савремена технологија, маркетиншке стратегије, кадрови, нова знања, истраживање и развој и сл. При том, удружене компаније имају и већу могућност утицаја на мењање, односно развијање локалног пословног амбијента, који је у домену државе (инфраструктура и институције)⁵⁴.

Развијање конкурентних предности локалних заједница и предузећа кроз кластере у транзиционим привредама сложен је и дуготрајан посао, са неизвесним исходом. Оно што су развијене земље стварале вековима, као стихијски, спонтан и економском логиком вођен процес, у транзиционим привредама требало би да се одигра готово «преко ноћи». Генерално, у земљама у развоју и транзиционим економија економска политика је централизована на националном нивоу и обично је мало политичке подршке у односу на потребан ниво за развој кластера⁵⁵. И у Србији је овом виду удруживања дато мало законске, инфраструктурне и финансијске подршке.

Улога државе у процесима формирања кластера у привреди Србије. Иницијативе за кластере морају долазити од самих привредних субјеката, од искристалисане потребе за кластерима и спремности на сарадњу и тимски рад⁵⁶. Међутим, у транзиционим земљама процесе креирања кластера требало би да **иницира и подстиче и држава**⁵⁷. Један од начина да држава помогне у креирању кластера у привреди Србије јесте да **не** декларативно, већ суштински потпомогне стварање услова за развој кластера (*supportive institutions*). Овде се, пре свега, мисли на:

- стварање стабилног макроекономског и политичког окружења, које погодује минимизирању инвестиционих ризика;
- развој саобраћајне и тржишне инфраструктуре;
- инвестиције у образовање, развој истраживачко-развојних институција, професионалног консалтинга, база знања;
- развој система и институција за стандардизацију квалитета; осигурање кредита и сл.;
- развој законске потпоре за овај облик повезивања правних лица.

Такође, у транзиционим земљама држава мора и финансијски да помогне оснивање нових кластера. У том контексту, у пројектима кластеризације привреде Србије, који су почели 2005. године (изузети су пројекти који се тичу примарне пољопривредне производње), формирано је, уз помоћ финансијске подршке државе (Министарство за економију и регионални развој), неколико кластера⁵⁸. Ови пилот пројекти кластера још

⁵⁴ Мала предузећа транзиционих привреда не могу ни по ком основу конкурисати удруженим и глобализованим компанијама у свету. Због финансијских ограничења, малих производних капацитета и потенцијала понуде, услед нестандардизоване производње и недовољне оријентације на иновативни маркетинг и савремене технологије - она не могу ни изаћи на светске сајмове, нити велика тржишта попут ЕУ, Русије, Ирана и Блиског истока.

⁵⁵ Ketels, Christian H.M., Göran Lindqvist, and Örgjan Sölvell (2006): "Cluster Initiatives in Developing and Transition Economies," Report, Ivory Tower AB, Stockholm, page 5;

⁵⁶ Највеће шансе за успех имају они кластери (иницијативе) који имају консензус о заједничким циљевима и активностима, који имају јасан оквир за сарадњу и који су настали на бази сопствене иницијативе.

⁵⁷ Иако је у литератури улога државе прилично јасна: нема много наде, нити користи од очекивања да сама држава организује формирање новог кластера, неки примери из праксе (примера ради, покрајина Emilia Romagna у Италији) упућу на закључак да држава може бити успешна и у самом иницирању и касније развоју кластера. Извор: Конкурентност привреде Србије, Jefferson Institute, Београд, 2003: 301.

⁵⁸ Ради се о суфинансирању пројеката развоја кластера у две фазе. Прва фаза се односи на помоћ почетним иницијативама за повезивање по концепту кластера, а суфинансирање у другој фази представља помоћ у раду постојећих кластера. У пилот пројекту кластеризације привреде Србије формирано је уз помоћ државе неколико кластера по тзв. «top-down линији» (www.mpriv.sr.gov.yu): Аутокластер - кластер произвођача делова за аутомобиле и остала возила; БИПОМ кластер - кластер произвођача пољопривредне механизације; Агенција за дрво, кластер ЈАТО - кластер пластике и амбалаже итд.

увек нису дали видљиве резултате и значајније ефекте на раст конкурентности удружених предузећа, а у будућности је неизвесно да ли ће прерасти у успешне кластере (много ће зависити од иницијатива самих чланица у правцу проналаска нових тржишта, организовања већих заједничких активности и сл.).

Генерално, **формирање кластера у привреди Србије тек је на самим почецима**, а оно што данас називамо кластером само личи на кластер или има шансе да у другачијем пословном окружењу то постане. Иако кластери, као организациона и привредна форма, примарно продукују и поспешују конкурентност укључених чланица, у Србији постоји низ **препрека овим формама удруживања**:

- **прва неизбежна претпоставка кластеризације** јесте јака иницијатива привредника за формирање кластера, односно њихова спознаја да заједнички могу више и да су активна сарадња и међусобно поверење једини пут ка иностраним тржиштима и већем пласману. Међутим, домаћу привредну праксу карактеришу бројни ограничавајући фактори управо у овој сфери: неразумевање самог појма кластер и предности (користи) кластера, одсуство поверења и страх од сарадње (посебно са компанијама које су конкуренти), преферирање личних интереса и користи уз минимум сарадње и поделе са другим тржишним учесницима (доминација личних интереса и користи над општим интересима, проблемима и потребама једне групације), жеља за хоризонталним удруживањем, без спремности на дубљу сарадњу, инсистирање на појединачним проблемима, страх од губитка аутономности одлука у пословању;
- **друга претпоставка** креирања успешних кластера јесте развијена локална пословна средина. Србију карактерише неповољан локални пословни амбијент са становишта развијености тржишта роба, новца, капитала, радне снаге; затим са аспекта развијености инфраструктуре и институција (неефикасни трговински судови, слаба заштита власничких права, бирократизовани поступци и неефикасна администрација); софистициране технологије и сл.;
- **трећа претпоставка** успостављања кластера јесте развијена законска основа за овај вид удруживања, која такође изостаје⁵⁹.

За сада, недостаје сваки од ових предуслова, те не би требало да чуди што су кластери у Србији још увек само ретки покушаји да се овим путем изгради већа конкурентност произвођача и локалних средина или да се дође до разних новчаних фондова који подржавају овај вид организовања привредника (компанија, институција).

Како кластеризација привреде и локалних заједница изгледа у очима привредника Србије може се видети у студији “Конкурентност привреде Србије 2006”⁶⁰. Анкета, коју је за потребе Светског економског форума спровео Jefferson Institut, указује да се највећи број испитаника претежно/делимично - сложило са ставом да у нашој земљи не постоје организовани напори ка побољшању конкурентности. Привредници сматрају да су постојећи кластери ретки и плитки, а преко половине предузећа сматра да је сарадња у оквиру кластера незадовољавајућа или/и непостојећа.

⁵⁹ Још увек не постоји законски оквир оснивања кластера. Чека се доношење новог закона о удруживању привредних субјеката (у предлогу, од априла месеца 2006. године, налази у Народној скупштини Р. Србије) или се регистрација изводи посредно, у компликованој процедури. Тренутно кластери се региструју као: друштва са ограниченом одговорношћу, удружења грађана, међуопштинска удружења (друштвене организације), фондови за подршку развоју конкурентности (при Министарству културе Р. Србије, а у складу са Законом о задужбинама, фондацијама и фондовима, Службени гласник СРС број 59/89); регионалне агенције за економски развој и предузетништво.

⁶⁰ Конкурентност привреде Србије 2006: Дијагноза раста, Jefferson Institute, Beograd, 2006: 102-103.

2.5.5.3. Кластери у агрокомплексу Србије и Београда

Историјски посматрано, у домаћој привреди било је извесних покушаја стварања кластера, и то на неколико начина. Најстарије институције, које су делимично личиле на кластере, били су *пољопривредни комбинати*, који су обједињавали већи број вертикално повезаних активности - ратарство, сточарство, повртарство, прераду примарних пољопривредних производа, чување, па чак и продају (до малопродаје). Њима су биле придружене и неке пратеће институције у Новом Саду и Београду, као што су научноистраживачки институти и образовне установе (Институт за ратарство, Институт за кукуруз, факултети, стручне средње школе и сл.).

Први кластер у области агропривреде у Србији декларативно је био основан 2002. године, а у питању је био *пилот програм - кластер воћа*. Овај кластер укључивао је произвођаче воћа, хладњаче, прерађиваче воћа, произвођаче сокова, разне асоцијације, истраживачке институте, универзитете, извознике, агенције за стандардизацију и сертификацију⁶¹. Међутим, овај пилот програм кластера био је формална асоцијација и остао је само на папиру. Веома брзо видело се да су чланице неспремне за овај вид сарадње и да је у кластеру немогуће развити кооперацију, иновативност и препознатљивост. Тако се одустало од програма групних наступа и заједничких активности, које је организовало USAID (биле су планиране помоћи произвођачима у домену увођења система и стандарда квалитета, у домену маркетиншких активности, посебно редизајнирању производа, креирању брэнда, сајамским промоцијама, макетиншким брошурама).

У садашњем тренутку, у пољопривреди Србије вредан истицања је кластер настао на иницијативу чланица, а са циљем бољег позиционирања на тржишту: **Асоцијација «Fruit Land», Суботица**⁶². Почетком 2008. године ову асоцијацију чини десет задруга, као и бројне институције које имају саветодавну, едукативну, подржавајућу улогу, као што су: «Регионални центар за завој МСП», Суботица; «Центар за сеоски развој», Нови Кнежевац; «Институт за воћарство», Чачак; «Југоинспект», Нови Сад; «Skala Green» наводњавање, Палић; маркетинг агенције «ProVox», Суботица и «Манго», Палић.

На територији града Београда регистрована су два кластера:

- **«Раковица агро кластер»**⁶³. На основи Закона о привредним друштвима (Службени гласник Р. Србије 125/04) и Закона о иновационој делатности (Службени гласник Р. Србије 110/05), у Агенцији за привредне регистре Р. Србије 2007. године регистрован је кластер, пуног назива: «Непрофитни развојни центар Раковица агро кластер», д.о.о. Београд⁶⁴. Овај програм подршке развоју предузећа и предузетништва финансирала је Европска унија, а реализовала Европска агенција за реконструкцију. Уговор између Европске агенције за реконструкцију и СО Раковица потписан је 2006. године, укупна вредност пројекта била је 79.530 евра, од чега учешће општине 12,2%. Кластер је требало да допринесе повећању конкурентности чланица кластера, повећању њихове ефикасности и иновативног потенцијала, затим бржем увођењу стандарда, бољем снабдевању грађана храном, смањењу незапослености на територији општине, успостављању нових бизниса и сл. Планирано је да сви који учествују у систему хране (од производње до прераде

⁶¹ Јована Дучић, Јасна Матић (2003): Improving Competitiveness Through Cluster Work - Serbian experience, зборник Конкурентност и транзиција, Савез економиста СиЦГ, стр. 46.

⁶² У Агенцији за привредне регистре регистровани су као Задружни савез «Fruitland» (непрофитабилно удружење), које је оснивач асоцијације «Fruitland», д.о.о. <http://www.fruitland-serbia.com>.

⁶³ <http://www.rakovica-agro-cluster.net>

⁶⁴ <http://www2.apr.sr.gov.yu/default.aspx>

и продаје) буду повезани у овај кластер, да се обезбеди ефикасно функционисање целокупног ланца «од њиве до трпезе», да кроз заједнички тржишни наступ чланови кластера остварују погодности нижих набавних цена, лакше дистрибуције производа на мини пијацама у Раковици и сл. Формирање кластера засновано је и на чињеницама да на територији општине Раковица, којој припадају сва подавалска насеља, постоји огроман потенцијал за развој пластеничке производње, као и око 200 хектара пољопривредног земљишта које је годинама необрађено. Међутим, иако је првобитно планирано да чланови кластера буду и регистровани индивидуални пољопривредни произвођачи, годину дана након оснивања, Раковица агро кластер чини осам правних лица, без учешћа индивидуалних пољопривредних произвођача са територије општине Раковица⁶⁵. Кластер још увек не функционише, а посебан проблем је и око 200 ха земљишта које је у поседу општине Раковица, а чије је власништво још увек недефинисано (предмет је судског спора).

- **Кластер произвођача и трговаца украсних биљака "Plants United"** је пројекат Привредне коморе Београда, чију реализацију је финансирао град Београд, издвојивши 5,5 милиона динара, и чија је имплементација трајала десет месеци. Основни циљ формирања кластера је повећање промета украсних биљака и достизање конкурентности домаћег извоза на међународном тржишту, отварање нових МСП и раст запослености у овој грани пољопривреде. Кластер произвођача и трговаца украсних биљака "Plants United" регистрован је августа 2008. године, а већина његових оснивача је са територије града Београда⁶⁶. У првој фази развоја кластера, ПК Београда заједно са професорима Шумарског факултета израдила је предлог стандарда украсних биљака који су усаглашени са стандардима ЕУ (лишће, шибље, перене, младе биљке, руже, четинари, луковице). У другој фази имплементације пројекта одржани су едукативни семинари намењени лицима са тржишта рада, ученицима средњих стручних школа на теме: како започети сопствени бизнис, управљање малим предузећем, израда бизнис плана, маркетинг, законодавна регулатива, оснивање и регистрација расадника и управљање финансијама. У трећој фази, формиран је информациони систем кластера израдом веб сајта (www.plantsunited.co.rs), који омогућава свим заинтересованим лицима да добију неопходне информације на једном месту о произвођачима и трговцима украсних биљака, производима који се могу поручити, као и топ листу 10 најпродаванијих производа у једном периоду. Такође, сваки произвођач ће имати шифру и асортиман, а биће уведена и могућност поруџбине и куповине робе у «интернет» продавници. Кластер је тако организован тако да се перманентно наставља са допуњавањем базе података, контролом стандарда, обуком, унапређењем и проширењем кластера.

Од два регистрована кластера на подручју града Београда, први је очигледно своју активност свео само на „регистрацију“, док се за други кластер, који је тек основан, може рећи да се налази у почетним фазама развоја, с тим да је неизвесно и тешко давати процене како ће се овај кластер развијати у будућности.

⁶⁵ Чланице кластера су следећа правна лица: ЈП Пословни центар Раковица; општина Раковица (која је већински власник); Регионални центар за развој малих и средњих предузећа и предузетништва Београд; Полимарк, д.о.о; трговинско пословни центар «Орашац»; Гарден центар (продаја резаног цвећа и биљака; предузеће «Купиник» (производња хлеба и лецива); 33 Миленијум (општина Панчево).

⁶⁶ Оснивачи кластера су: расадници Оморика и Милан Топаловић, пољопривредна газдинства Милош Белушевић, Миломир Ковачевић, Предраг Мирковић, Александар Спасојевић, Станко Доловац и Александар Фољан, еко фарме Ковачевић, и Миладин Милетић, Удружење за органску хортикултуру, Еколошко удружење Go Green, Vrtovi, Gras i Anthos Design.

SWOT МАТРИЦА

Организационо-економска обележја субјеката у агрокомплексу града Београда и облици интересног удруживања произвођача

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Традиција бављења пољопривредном производњом; • Повољан однос радне снаге и земљишта за интензивну ратарску/повртарску и воћарску производњу, органску пољопривреду и мултифункционалне активности (агро-еколошки програми, сеоски туризам и сл.); • Повољнија поседовна и економска структура газдинстава у највећем броју градских општина; • Млађа радна снага на газдинствима у градским насељима; • Дуга традиција бављења пољопривредном производњом; • Економија величине (значајна сировинска база прерађивачке индустрије) и тржишна усмереност производње; • Велики обим производње омогућује значајну преговарачку моћ на тржишту; • Дугорочни односи са купцима (уговорно регулисана продаја); • Заокружен циклус производње; • Релативно висок ниво примене агротехничких мера у односу на индивидуална газдинства и сходно томе виша продуктивност производње; • Капацитети за складиштење, дораду и пирмарну прераду пољопривредних производа; • Предузећа су центри примене научних решења (унапређењу генетског потенцијала у сточарству, производњи семена ратарских култура и сл.); • Традиција задругарства; • Известан број задруга поседује земљиште, складишне капацитете, капацитете примарне прераде, грађевинске објекте, малопродајне објекте и сл; • Јефтинија набавка репроматеријала; • Лакши и сигурнији пласман; • Упознавање пољопривредника са мерама и уредбама Министарства пољопривреде; 	<ul style="list-style-type: none"> • Велики број запуштених ситних поседа (недостатак интересовања младих за бављење пољопривредном производњом); • Екстензивна производња; • Недостатак инвестиционог капитала; • Недостатак складишних и прерадних капацитета; • Отпор удруживању и примени иновација у пољопривредној производњи; • Нерегистровани објекти у сточарству, лош генетски састав стоке, употреба несертификованог садног материјала у воћарству са превазиђеним сортама итд.; • Недовољна знања о потребама и предностима увођења и сертификације система безбедности и квалитета хране (газдинства су још далеко од увођења GLOBAL GAP-а); • Слаба информисаност пољопривредника о мерама аграрне политике и субвенцијама из републичког и градског аграрног буџета; • Недовољно развијени системи наводњавања; • Неразвијен систем башта у градским општинама; • Неразвијене мултифункционалне делатности на ситним газдинствима; • Одлагање приватизације проузрокује немогућност задуживања и реализације великих инвестиција на плану иновирања и проширења опреме и механизације; • Раздвојеност примарне пољопривредне производње од прераде; • Висока зависност од домаћег тржишта; • Вишкови запослених у неприватизованим предузећима; • Дугови неприватизованих пољопривредних предузећа и високо ослањање на финансијску помоћ државе (субвенције, социјални програми);

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<ul style="list-style-type: none">• Могућности повлачења средстава из државних фондова (буџети локалне самоуправе) за учешћа на домаћим и иностраним сајмовима, куповину машина и опреме, основног стада, затим за организовање предавања и сл;• Приступ повољнијим кредитним изворима на слободном банкарском тржишту;• У сарадњи са одговарајућим стручним и научним институцијама, удружења могу пружати услуге и савете у сфери инвестирања, а посебно при конкурисању за доделу бесповратних средстава и кредита из програма мера МПШВ али и из домаћих и иностраних фондова, односно развојних програма;• Препознатљивост на тржишту кроз развој робне марке (лого) удружења, учешће на сајмовима и сл.;• Смањивање трошкова добијања разних сертификата: сертификати за органску производњу, увођење "Добре праксе у аграру" у складу са захтевима GLOBAL GAP-а», регистрација производа са ознаком географског порекла;• Едукација и обука пољопривредника у сфери производње;• Међусобна повезаност чланова у размени знања, искустава, приплодног материјала у сточарству и сл.;• Лакша правна заштита чланова удружења;• Позитиван утицај кластера на конкурентност предузећа и регија, кроз пораст продуктивности компанија укључених у кластер; кроз иницирање иновација; подстицање отпочињања нових активности.	<ul style="list-style-type: none">• Лош квалитет пољопривредног земљишта и спорно власништво земљишта у друштвеној својини у појединим неприватизованим предузећима;• Значајне површине земљишта су у државној својини, посебно код неприватизованих предузећа;• Мали број задруга врши своју основну функцију, друге су ову функцију свеле на најмању меру;• Одступање задруга од поштовања основних задружних принципа, посебно код тзв. «нових» задруга;• Недефинисано власништво над имовином, проблеми у управљачкој сфери, дефицит стручних кадрова, недовољна пословна софистицираност;• Екстензивна и нестандартизована производња;• Сиромашне задруге (неликвидне, у стечају, ликвидацији), са бројним финансијским ограничењима: немогућност задуживања, недостатак капитала, земљишта, основних погона и капацитета;• Одсуство власничке повезаности земљорадничких задруга и прерађивачке индустрије;• Инфериоран положај, због сопствених слабости, у односу на прерађивачку индустрију;• Неувиђање потребе и предности удруживања (заједничке активности на плану набавке инпута, продаје, брендирања, стандардизације, коришћење економије обима и сл.);• Неконкурентност задруга у односу на приватна трговинска предузећа, која се такође баве снабдевањем инпутима и откупом пољопривредних производа;• Одсуство маркетиншке оријентације (неразвијеност специјализованих задруга, недовољна фокусираност на захтеве тржишта, недостатак «брендираних» производа и производа са ознакама географског порекла);• Мали број удружених пољопривредника и удружења која активно раде;• Неувиђање користи од формирања или чланства у удружењима;
--	---

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

	<ul style="list-style-type: none"> • Произвођачи су углавном различите економске снаге и тешко им је да нађу заједнички интерес кроз удружење; • Изостанак поверења и вере у «добра» и «права» удружења, која ће радити за добробит сељака (страх од превара и искоришћавања); • Еластично тумачење концепта кластера (постоје покушаји да се концепт прошири или сузи); неразумевање појма и предности које кластери доносе; • Психолошке и социолошке баријере: пољопривреднике карактерише одсуство поверења и страх од сарадње и удруживања, као и честа доминација личних интереса и користи над општим интересима, групације; • Опасност да кластер прерасте у самодовољан систем - тзв. "учаурење", што је посебно велики ризик ако већина учесника кластера нема међународне активности и ако постоји колективна инертност предузећа у оквиру кластера; • Опасност од губитка техничког дисконтинуитета.
ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА	РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА
<ul style="list-style-type: none"> • Повољни природни услови за пољопривредну производњу; • Погодни услови за развој пчеларства и других алтернативних грана пољопривреде; • Препознавање кључне улоге пољопривреде у привреди и сеоском развоју Србије; • Очекивана државна подршка мултифункционалним активностима усмереним ка унапређењу конкурентности и заштити агроокружења (у складу са политиком сеоског развоја ЕУ); • Очекивана државна подршка преузимању/укрупњавању/уређењу газдинстава од стране млађих пољопривредника (у складу са политиком сеоског развоја ЕУ); • Величина и близина београдског тржишта (бројност капацитета прераде, бројне зелене пијаце, кванташка пијаца, виша куповна моћ у Београду у односу на просек Р. Србије); • Раст тражње за говеђим и <i>baby beef</i> месом, органским и деликатесним производима, производима са ознакама географског 	<ul style="list-style-type: none"> • Суше, поплаве, дивљи сирак, амброзија; • Још увек изостаје политички консензус о начинима приватизације великих пољопривредних система; • Неповољни основни макроекономски индикатори: инфлација, висок спољни дуг земље, велика незапосленост, висок спољнотрговински дефицит, високе каматне стопе банкарског сектора и сл.; • Мали аграрни буџет у односу на укупан буџет Р. Србије; непозната динамика исплате средстава по основу уредби; кашњења у исплати и сл.; • Аграрна политика неуједначена за пољопривредна предузећа и газдинства; • Недовољна подршка задругарству мерама аграрне политике; • Пореска политика непримерена специфичностима пољопривредне производње; • Неефикасност трговинских судова, слаба заштита власничких права; • Дугачка, компликована и скупа државна администрација (књижење објеката у

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p>порекла, воћем, поврћем (домаћа и инострана тражња);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Цене органских и деликатесних производа вишеструко премашују цене пољопривредних производа који су хемијски третирани; • Повољни услови за спољну трговину робама из пољопривредно-прехранбеног сектора - захваљујући преференцијалном приступу тржишту ЕУ, ЦЕФТА споразуму, Споразуму о слободној трговини са Руском Федерацијом и Генералном систему преференцијала са САД; • СТО чланство - истовремено шанса и ризик. Шанса: «отварање» и лакши приступ извозним тржиштима. Ризик: у одсуству конкурентности домаће пољопривреде, већа либерализација трговине, уз смањење спољне заштите (смањивање нивоа царинске заштите, смањење до потпуног укидања извозних субвенција) и прилагођавање мера аграрне политике и нивоа подршке тзв. дозвољеним мерама - може имати негативне последице по развој домаће производње и платнобилансни дефицит; • Хипермаркети - истовремено шанса и ризик. Шансе: ширење тржишта; подстицање производње здравствено исправне хране. Ризици: велика преговарачка моћ трговинских ланаца, наметнути стандарди паковања и сл; • Близина образовних и научних институција; • Побољшање продуктивности са појавом нових технологија; • Европска комисија сматра модел кластеризације једним од кључних алата за подстицање иновативности и конкурентности на подручју целе Европе; • Домаћи и инострани фондови за подршку развоја кластера (оснивање и рад кластера). 	<p>сточарству, добијање хипотекарних листова и сл.);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Примена уредби МПШВ отежана услед недостатка координације између пољопривредника, министарства, општине, суда, катастра, ветеринарских инспектора; • Некомплетна законска регулатива у пољопривреди (недостају важни закони, неусклађеност закона); • Закон о наслеђивању «погодује» уситњавањуседа; • Важећи Закон о задругама значајно ограничава задруге по питању дефинисања власништва над имовином задруга, затим по питањима управљања и статусних промена; • Недостају многа национална тела у пољопривреди (тело за безбедност хране, мрежу лабораторија и сл.); • Неефикасан рад инспекцијских органа (за нелегални промет пољопривредних производа, за пласман недеklarисаног и неквалитетног семена, заштитних средстава, ђубрива); • Недовољно развијена и опремљена пољопривредна саветодавна служба, матичне службе у сточарству, службе за заштиту биља итд; • Неефикасна задружна ревизија; • Незадовољавајуће стање сеоских путева, неуређеност земљишта (струја, системи наводњавања, уситњеност земљишта); • Заузимање пољопривредног земљишта у непољопривредне сврхе; • Висок раст цена инпута за пољопривреду (гориво, ђубриво, механизација); • Диспаритети цена инпута у односу на цене пољопривредних производа; • Недостатак радне снаге (сезонских радника); • Законски и организационо неуређен ланац исхране (инпути за пољопривредну производњу и производња пољопривредних производа = примарна и секундарна прерада = паковање и дистрибуција = малопродаја и услуге); • Неразвијено тржиште пољопривредних производа: одсуство велетржница и откупно-дистрибутивних центара, велика
---	--

	<p>преговарачка моћ прехранбене индустрије и «прекупаца»;</p> <ul style="list-style-type: none">• Неизвесност у погледу услова откупа, висине откупних цена, несигурни купопродајни уговори;• Неразвијено тржиште промета и закупа земљишта (застарели регистар земљишта и катастарски систем, неизвршена реституција земљишта, високи административни трошкови у процесу давања земљишта у закуп);• Проблеми закупа државног земљишта (високе цене закупа које се постижу лицитацијом, кратак период закупа);• Неразвијеност финансијског тржишта и тржишта пољопривредних кредита (неповољни услови кредитирања пољопривреде);• Глобализација трговине прехранбеним производима и све израженија конкуренција на међународним тржиштима (развој мултинационалних компанија са снажним заштитним знацима: брендovima/маркама производа);• Софистицирана инострана тражња (све израженији захтеви потрошача у погледу бренда, ознака квалитета, ознака географског порекла) и све оштрији прописи у погледу безбедности хране и стандарда квалитета;• Неразвијена законска основа за удруживања;• Неповољан локални пословни амбијент са становишта развијености инфраструктуре и институција, софистициране технологије и радне снаге, повољних извора финансирања;• Растућа еколошка ограничења за интензивну пољопривредну производњу у градским подручјима.
--	---

2.6. НИВО ОСТВАРЕНЕ ПРОИЗВОДЊЕ У АГРОКОМПЛЕКСУ И УСВАЈАЊЕ СТАНДАРДА У СИСТЕМУ БЕЗБЕДНОСТИ ХРАНЕ

2.6.1. Семенска и расадничка производња

Семенска производња представља стратешку пољопривредну активност сваке земље која је претежно пољопривредно оријентисана. Домаћа производња семена ратарских култура има дугу традицију и постиже врхунске резултате, признате и у свету.

На територији Београда веома је развијена расадничка производња, као и производња семена ратарских култура. У научним установама попут Института за кукуруз "Земун Поље", Института ПКБ "Агроекономик", Пољопривредног факултета и других институција створено је више десетина врста воћа и винове лозе, као и више стотина разних високородних врста жита, поврћа, индустријских усева и травних смеша. Највећи број новостворених сорти се може наћи међу пшеницом и кукурузом који представљају стратешке ратарске културе.

Јасно одређена правила у семенској производњи регулисана су Законом о семену (Службени гласник Републике Србије број 45/2005 од 31.05.2005. године). Овим законом се уређују услови и начин производње, дораде, коришћења, промета, увоза и испитивања квалитета семена пољопривредног биља, расада пољопривредног биља и мицелија јестивих и лековитих гљива, признавање новостворених домаћих сорти и одобравање увођења у производњу страних сорти и упис сорти пољопривредног биља у Регистар сорти пољопривредног биља.

Домаћа производња семена је од велике важности из разлога што се стварају наменска семена за наше поднебље која дају вишестуко боље резултате у односу на увозна семена и при том су значајно јефтинија. Производња семена је веома сложена, али може да представља значајан извор прихода како пољопривредницима тако и другим учесницима који су битни да би се добио крајњи производ, као што су дорадни центри, превозници, и други. Постаје све већа конкуренција иностраних компанија попут "Pioneer"-а, "KWS"-а, "Syngent"-а, а и других угледних светских произвођача који показују све веће интересовање за пословање на нашем тржишту.

У расадничкој производњи доминира друштвени сектор. Приватни субјекти који се баве расадничком производњом у највећем броју случајева су само регистровани на територији града док своје производне капацитете имају у разним деловима Републике. Такође, највећи број приватних лица на територији града регистрованих за бављење расадничком производњом су заправо оријентисани само на трговину расадним материјалом.

Познато је да се на територији Београда налазе два најзначајнија воћно-лозна расадника који своју производњу обављају на великим површинама и који остварују одличне резултате. То су друштвено предузеће "Воћно-лозни расадник Лазаревац" и расадник на пољопривредном добру "Радмиловац".

Друштвено предузеће "Воћно-лозни расадник Лазаревац" је један од најстаријих расадника у Србији, основан 1909. године. Расадник располаже са 128.831 m² обрадивих површина, савременим средствима механизације, стручно оспособљеном радном снагом, а у производњу се непрестано уводе нове сорте и

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

подлоге воћака и винове лозе. У овом расаднику се може наћи велики број домаћих и страних сорти: јабука, крушака, шљива, трешања, вишања, дуња, бресака, кајсија, малина, купина, језграстог воћа (ораха, бадема, лешника) као и велики избор лозних калемова. Поред садног материјала, у расаднику се баве производњом и прометом вегетативних и генеративних подлога као и калем гранчица.

Такође веома важан воћно-лозни расадник за Београд је и пољопривредно добро "Радмиловац", које се налази у Винчи, а које представља огледно поље Пољопривредног факултета у Београду. Ово пољопривредно добро располаже са преко 100 ха површине, где се налазе воћно-лозни расадник, стакленици, лабораторије, дестилерија вина, пчелињак, рибњак и управна зграда. На око 35 ха су засади воћних култура док је око 20 ха под виновом лозом.

У расадничкој производњи шумског и украсног растиња такође доминира друштвени сектор, који представљају два предузећа: ЈКП "Зеленило" Београд и ЈП "Србијашуме". На расадницима ових јавних предузећа обавља се највећа производња шумског и осталог украсног расадног материјала. У оквиру ЈП "Србијашуме" послује шумско газдинство "Београд" које има седам расадника на територији града Београда укупне површине 83 ха (табела 53).

Табела 53. ЈП "Србијашуме" - Шумско газдинство "Београд" - расадници

Ред. бр	Расадник	Општина	Површина (ха)
1.	"Топчидер"	Савски венац	5
2.	"Кошутњак"	Чукарица	3
3.	"Рипањ"	Вождовац	11
4.	"Зуце"	Вождовац	14
5.	"Сремчица"	Чукарица	21
6.	"Црвенка"	Палилула	25
7.	"Бесни фок"	Палилула	4
Укупно			83

Извор: Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства - Управа за шуме

Од расадног материјала, највише се узгајају лишћари и четинари. Такође се може наћи и семе Панчићеве оморице, храста лужњака и каснолистајућег храста. Поред шумских расада, ово предузеће производи и значајне количине семена и расадног материјала воћака, као што су дивље јабуке, дивље крушке, домаћи орах, лешник, дрен, дуд и друге. Поред наведених седам расадника у Београду, ЈП "Србијашуме" располаже са још 17 расадника, где се годишње произведе око 25 милиона садница. Највећи део производње се користи за пошумљавање јавних површина.

Поред ЈП "Србијашуме", ЈКП "Зеленило" Београд представља једног од најзначајнијих произвођача расадног материјала који је углавном оријентисан на производњу и промет дендролошког материјала, сезонског цветног расада, перена, собних биљака и резаног цвећа. Производња се планира на основу потреба Сектора за одржавање јавних зелених површина и Сектора за изградњу, који материјал

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

користе за украшавање паркова и осталих јавних површина у Београду. Ово предузеће располаже са 16,6 ha површина под расадницима на отвореном и са 7.000 m² под стакленицима. Производне површине и објекти се налазе у три општине: Нови Београд, Земун и Вождовац (табела 54).

Табела 54. ЈКП "Зеленило" Београд, расадничка производња

Ред. број	Место	Површина (ha)
1.	Нови Београд	5,9
2.	Земун	7,5
3.	Вождовац	3,2
Укупно		16,6

Извор: Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства - Управа за шуме

За разлику од друштвеног сектора, у приватном сектору доминира велики број мањих произвођача. Према званичним подацима Министарства пољопривреде, односно Управе за шуме, укупан број регистрованих шумских расадника износи свега 19. Сви ови произвођачи се баве производњом украсног садног материјала који се не користи за пошумљавање. Производне површине расадника у приватном сектору су мале и готово да не прелазе један хектар. Приватни сектор је оријентисан на производњу туја, живе оgrade и другог украсног дрвенастог биља.

2.6.2. Ратарска производња

Ратарска производња по свом обиму, структури и сложености представља један од најзначајнијих сектора пољопривредне производње на нивоу града Београда која такође представља и један од најважнијих фактора прехранбене стабилности и сигурности Града.

На територији Града постоје одговарајући услови за организовање ратарске производње поготову у општинама које се налазе северно, изнад Саве и Дунава, где су парцеле знатно веће у односу на парцеле општина које се налазе јужно од ових река, где је терен више брежуљкаст и погоднији за воћарску производњу. Међутим, оно што је карактеристично за ратарску производњу на нивоу целе Србије, важи и за Београд. Наиме, целокупну ратарску производњу карактерише недостатак средстава за финансирање текуће производње и све веће смањење расположивих обрадивих површина услед неконтролисане промене намене пољопривредног земљишта. Изразито неповољан период за производњу ратарских култура је био у 2000. и 2003. години које су забележене као изразито сушне године где су готово све ратарске културе забележиле смањење како укупне производње тако и приноса по хектару.

Од укупно 177.977 ha под ораницама у 2006. години на територији града Београда ратарска производња се одвијала на 140.453 ha, односно на 80% површина. Од ратарских култура доминирају површине под житарицама са 70%, затим површине под сточним крмним биљем са 25%, а најмање ораничних површина се налази под индустријским биљем, свега 5%.

2.6.2.1. Житарице

Производња житарица на територији града Београда у највећој мери зависи од климатских услова услед недостатка или врло мале примене система за наводњавање. Међутим, ова констатација важи и за читаву Републику.

У производњи житарица доминира кукуруз, који се сеје на 57.961 ha, односно 59% укупних површина под житарицама на територији Града. Следи производња пшенице на 28% површина док остале житарице попут ражи, јечма и овса обухватају мање од 10 % површина. Површине под житарицама бележе константно смањење у посматраном петнаестогодишњем периоду. Тако је у 2006. у односу на 1992. годину засејано 15.710 ha мање, односно 14%. Остварени приноси житарица нешто су нижи у односу на постигнуте приносе на нивоу Републике. Најизраженије промене у производњи житарица су забележене у 2003. години. Тада је дошло до значајног смањења остварене производње житарица од 24% у односу на предходну 2002. годину. Исти је случај и са просечним приносом по хектару који је за исти период умањен за 31% (табела 55) .

Кукуруз, као једна од најзаступљенијих и економски најзначајнијих култура, сеје се на све мање површина. Тако је у 2006. у односу на 1992. годину засејано 21% мање док су остварена производња и просечан принос по хектару на нивоу вишегодишњег просека. Пшеница такође бележи смањење површина у посматраном периоду од 10%, док остварена производња у 2006. у односу на 1992. годину бележи смањење од 37%. Остварени принос од 3,6 t/ha у 2006. години је на нивоу вишегодишњег просека. Житарице попут јечма и овса у значајној мери бележе повећање како пожњевених површина тако и остварене производње. У посматраном периоду од 1992. до 2006. године дошло је до повећања површина под ражи од 42% са повећањем производње од 51%. У производњи јечма су остварени резултати још израженији. Тако су површине под овом културом повећане за 50% док је производња готово удвостручена. Треба имати у виду да се јечам највише користи у индустрији сточне хране и индустрији пива. Последњих неколико година је забележено значајно повећање производње пива која је директно утицала и на повећање површина под јечмом.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 55. Производња житарица - Београд

Године	1986	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Житарице																	
Пшеница	Површина (ha)	47.289	30.848	41.466	39.348	38.327	22.609	36.223	35.162	31.204	31.393	34.730	33.178	32.361	32.790	28.559	27.881
	Производња (t)	182.136	118.855	155.337	153.084	144.481	72.731	142.343	140.519	108.628	94.710	129.225	116.347	80.246	147.099	99.873	98.226
	Принос (kg/ha)	3.850	3.853	3.746	3.891	3.770	3.217	3.930	3.996	3.481	3.017	3.721	3.507	2.480	4.486	3.497	3.523
Раж	Површина (ha)	21	242	172	189	244	360	274	378	357	318	488	468	329	322	658	343
	Производња (t)	40	528	430	484	749	624	787	1.166	595	538	1.471	1.111	472	998	1.815	800
	Принос (kg/ha)	1.905	2.182	2.500	2.561	3.070	1.733	2.872	3.085	1.667	1.692	3.014	2.374	1.443	3.099	2.758	2.332
Јечам	Површина (ha)	2.592	4.431	3.977	4.174	5.054	6.401	5.389	6.201	6.274	6.098	7.232	7.874	7.212	8.197	7.902	6.643
	Производња (t)	7.237	9.778	8.664	11.140	13.297	14.024	14.589	19.156	16.075	13.811	23.509	24.970	14.986	31.425	24.604	19.245
	Принос (kg/ha)	2.792	2.207	2.179	2.669	2.631	2.191	2.707	3.089	2.562	2.265	3.251	3.171	2.078	3.834	3.114	2.897
Овас	Површина (ha)	1.377	3.083	2.343	2.661	2.746	4.265	3.183	2.939	3.016	2.927	3.430	2.946	2.866	3.083	3.086	3.100
	Производња (t)	1.377	5.918	3.682	5.561	5.883	7.305	2.584	5.974	5.381	4.294	7.595	6.257	3.176	6.936	6.282	5.851
	Принос (kg/ha)	3.039	1.920	1.571	2.090	2.142	1.713	2.068	2.033	1.784	1.467	2.214	2.124	1.108	2.250	2.036	1.887
Кукуруз	Површина (ha)	64.607	73.034	63.639	66.032	66.965	67.728	62.335	61.473	61.329	58.294	59.385	59.476	59.358	58.565	58.677	57.961
	Производња (t)	360.766	251.394	204.671	242.340	304.402	260.154	325.937	209.657	285.104	130.192	274.956	259.547	210.962	298.416	324.097	243.825
	Принос (kg/ha)	5.580	3.442	3.216	3.670	4.552	3.841	5.229	3.411	4.649	2.233	4.630	4.364	3.554	5.095	5.523	4.207
Житарице укупно	Површина (ha)	115.886	111.638	111.597	112.404	113.336	101.363	107.404	106.153	102.180	99.030	105.265	103.942	102.126	102.957	98.882	95.928
	Производња (t)	551.556	386.473	372.784	412.609	468.812	354.838	486.240	376.472	415.783	243.545	436.756	408.232	309.842	484.874	456.671	367.947
	Принос (kg/ha)	17.166	13.604	13.212	14.881	16.165	12.695	16.806	15.614	14.143	10.674	16.830	15.540	10.663	18.764	16.928	14.846

Извор: Статистички годишњак Београда за одговарајуће године, Завод за информатику и статистику, Београд

2.6.2.2. Индустијско биље

У производњи индустријског биља доминира производња соје, која се сеје на 3.457 ha, тј. 53% површина под индустријским биљем. Шећерна репа заузима 23% површина, сунцокрет 20% и уљана репица свега 3%.

У посматраном периоду од 1992. до 2006. године дошло је до смањења засејаних површина под индустријским биљем од 38%, што је утицало и на смањење укупно остварене производње за готово 50%. Поред смањења површина и остварене укупне производње у истом периоду је дошло до повећања просечног приноса по хектару од 27%. Једина култура која бележи повећање површина и производње је уљана репица. Она је у 2006. години гајена на 208 хектара, што је 70% више у односу на 2005. годину, односно чак 342 % више у односу на 1992. годину (*Табела 56*).

Највеће површине под индустријским биљем су биле засејане 1992. године - 10.563 хектара. У односу на 1992. у 2006. години засејано је 4.039 ha мање, односно 38%. Изразито неповољна година за производњу индустријског биља је била 2000., иначе забележена је као изразито сушна година, када је поред смањења засејаних површина од 22%, дошло и до смањења просечних приноса по хектару за 53% у односу на резултате из 1999. године.

2.6.2.3. Сточно-кормно биље

У структури сточног-кормног биља доминира производња луцерке - на 15.761 хектара односно 49% површина под сточним-кормним биљем, следи производња детелине на 36% површина и производња кукуруза за крму на свега 15% површина. Површине под сточно-кормним биљем бележе уједначеност у последњих петнаест година. Уједначеност производње је карактеристична и за производњу детелине и луцерке док је тренд гајења кукуруза за крму из године у годину све мањи. Најлошија година за производњу сточног-кормног биља је била 2000., када је укупно остварена производња била мања за 63% у односу на остварену производњу из предходне 1999. године. Исто се десило и са просечним приносом по хектару, који је у 2000. години двоструко умањен (*табела 57*).

Складишни и прерађивачки капацитети

Према расположивим подацима Привредне коморе Београда, млинска индустрија Београда има довољно капацитета за смештај и прераду пшенице - силосе и подна складишта укупног капацитета од 200.000 t на годишњем нивоу. Млински капацитети на нивоу Београда износе око 160.000 t. Откуп пшенице ће зависити искључиво од финансијске способности млинске индустрије која купује пшеницу за сопствене потребе. Од значајнијих пољопривредних предузећа на територији града Београда која се између осталог баве производњом и прерадом ратарских производа или су њихови велики потрошачи треба издвојити следећа:

- ПКБ Коропрација;
- Клас а.д.;
- Житомлин;
- БД Агро;
- Драган Марковић а.д.;
- Делта аграр;
- Институт за кукуруз;
- Институт ПКБ Агроекономик;
- Кооператива а.д.;
- Београдска пекарска индустрија;
- Житодунав;
- Житопродукт;
- ПИК Земун;
- Колубара услуге;
- Соко Штарк;
- Институт за сточарство;
- Београдска индустрија пива;
- ЗЗ Бежанија и други.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Ова пољопривредна предузећа и задруге располажу великим обрадивим површинама, механизацијом, стручним кадром и смештајним капацитетима који омогућују адекватну организацију производње и постизање значајних приноса у ратарској производњи.

Ограничавајући фактори у ратарској производњи на територији града Београда:

- неконтролисано смањење пољопривредних површина и промена намене земљишта;
- нерешена имовинско-правна питања која се односе на земљиште;
- неадекватна контрола увозног семенског материјала и средстава за заштиту и прихрањивање ратарских култура;
- недостатак стручне службе;
- недостатак средстава за финансирање текуће производње;
- ниске субвенције репроматеријала;
- неизвесност у погледу захтева тржишта и кретања цена финалних производа;
- осцилације у погледу квалитета финалних производа услед недостатка стандарда или услед непоштовања постојећих;
- недостатак дугорочних, чврстих уговорних односа између прехранбене индустрије и произвођача сировина (газдинства, задруге, пољопривредна предузећа);
- изостанак удруживања пољопривредних произвођача.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 56. Производња индустријског биља - Београд

		Београд															
Године		1986	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
		Индустријско биље															
Шећерна репа	Површина (ha)	5.035	4.325	3.135	2.489	2.618	3.254	2.624	1.759	1.493	992	1.011	987	1.753	1.621	1.959	1.527
	Производња (t)	227.455	159.691	58.368	80.720	75.259	92.914	102.247	54.817	2.115	15.227	38.281	34.325	39.489	85.109	102.853	72.951
	Принос (kg/ha)	45.175	36.923	18.618	32.431	28.747	28.554	38.966	31.164	34.906	15.350	37.864	34.777	52.527	52.504	52.503	47.774
Сунцокрет	Површина (ha)	948	2.705	1.885	1.738	1.505	1.982	1.783	1.928	1.810	1.276	1.999	1.923	1.664	1.740	1.784	1.332
	Производња (t)	1.953	5.259	2.800	2.923	2.525	3.301	2.480	2.716	2.422	1.625	3.349	3.120	2.589	3.646	2.110	1.932
	Принос (kg/ha)	2.060	1.944	1.485	1.682	1.678	1.665	1.391	1.409	1.338	1.274	1.675	1.622	1.556	2.095	1.183	1.450
Уљана репица	Површина (ha)	530	47	211	196	312	484	232	93	647	940	321	468	262	209	122	208
	Производња (t)	1.532	88	470	652	777	1.095	490	191	1.584	1.651	525	781	404	379	212	434
	Принос (kg/ha)	1.868	1.872	2.227	3.327	2.490	2.262	2.112	2.054	2.448	1.756	1.636	1.669	1.542	1.813	1.738	2.087
Соја	Површина (ha)	2.815	3.486	2.468	2.442	2.922	2.749	2.248	2.917	2.981	2.191	2.473	2.873	2.923	2.878	2.651	3.457
	Производња (t)	6.569	5.590	3.613	4.932	5.598	5.469	5.536	4.553	7.153	2.378	5.383	5.536	6.333	7.536	7.352	9.025
	Принос (kg/ha)	2.334	1.604	1.464	2.020	1.916	1.989	2.463	1.561	2.400	1.085	2.177	1.927	2.167	2.618	2.773	2.611
Индустријско биље укупно	Површина (ha)	9.328	10.563	7.699	6.865	7.357	8.469	6.887	6.697	6.931	5.399	5.804	6.251	6.602	6.448	6.516	6.524
	Производња (t)	237.509	170.628	65.251	89.227	84.159	102.779	110.753	62.277	13.274	20.881	47.538	43.762	48.815	96.670	112.527	84.342
	Принос (kg/ha)	51.437	42.343	23.794	39.460	34.831	34.470	44.932	36.188	41.092	19.465	43.352	39.995	57.792	59.030	58.197	53.922

Извор: Статистички годишњак Београда за одговарајуће године, Завод за информатику и статистику, Београд

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 57. Производња сточног - крмног биља - Београд

Године		1986	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Сточно-крмно биље																	
Детелина	Површина (ha)	9.109	9.441	9.517	10.217	10.286	11.140	11.147	11.526	11.604	11.748	11.228	11.311	11.816	11.895	12.120	11.673
	Производња (t)	51.784	36.037	29.016	39.901	38.601	44.253	45.321	45.481	4.807	29.983	43.204	42.564	37.364	47.286	54.094	49.123
	Принос (kg/ha)	5.460	3.817	3.049	3.905	3.753	3.972	4.066	3.946	4.137	2.552	3.848	3.763	3.162	3.975	4.463	4.208
Луцерка	Површина (ha)	13.485	13.097	14.392	15.055	15.018	15.987	16.035	15.744	15.804	15.410	16.576	16.476	15.495	16.257	16.589	15.761
	Производња (t)	95.683	63.856	69.842	77.856	84.074	88.672	97.203	84.191	88.393	57.600	88.404	91.647	79.495	103.906	108.137	93.993
	Принос (kg/ha)	7.034	4.876	4.853	5.171	5.598	5.547	6.062	5.347	5.593	3.738	5.333	5.562	5.130	6.391	6.519	5.964
Кукуруз за крму	Површина (ha)	4.528	3.994	5.225	7.505	6.989	7.485	5.140	6.455	6.382	6.184	5.256	6.831	5.098	4.951	4.656	4.962
	Производња (t)	164.792	45.634	107.025	135.783	168.839	144.692	150.789	147.389	146.853	63.664	132.608	127.161	11.265	150.185	112.340	119.964
	Принос (kg/ha)	36.394	11.426	20.483	18.092	24.158	19.331	29.336	22.833	23.010	10.295	25.230	18.615	22.139	30.334	24.128	24.177
Сточно крмно биље укупно	Површина (ha)	27.122	26.532	29.134	32.777	32.293	34.612	32.322	33.725	33.790	33.342	33.060	34.618	32.409	33.103	33.365	32.396
	Производња (t)	312.259	145.527	205.883	253.540	291.514	277.617	293.313	277.061	240.053	151.247	264.216	261.372	128.124	301.377	274.571	263.080
	Принос (kg/ha)	48.888	20.119	28.385	27.168	33.509	28.850	39.464	32.126	32.740	16.585	34.411	27.940	30.431	40.700	35.110	34.349

Извор: Статистички годишњак Београда за одговарајуће године, Завод за информатику и статистику, Београд

2.6.2.4. Повртарска производња

На територији града Београда постоје одговарајући услови за организовање повртарске производње, а највише у општинама које се налазе северно од река Сава и Дунав, где су повољнији педолошки услови за гајење поврћа. Међутим, у општинама које се налазе јужно од поменутих река, где је конфигурација терена мање повољна, могуће је организовати успешну производњу поврћа која би се одвијала у контролисаним условима, односно стакленицима и пластеницима. Производња поврћа на територији како Србије, тако и Београда, има изузетан значај.

Повртарство омогућава интензивно коришћење земљишта и система за наводњавање сменом две до три врсте у току године на њиви и у заштићеном простору. Специфичност великог броја поврћа омогућава и производњу хране у неповољним условима, коришћењем различитих начина и система производње као што су заштићени простори, хидропони и сл.

Производња поврћа представља једну од најинтензивнијих грана биљне производње, што се изражава величином приноса по јединици површине, оствареним дохотком, нето приходом и учешћем људског рада. Њивска производња поврћа у односу на производњу пшенице повећава доходак за 7-10 пута, а масу личног дохотка за 30-80 пута, што утиче и на повећање запослености. Један хектар интензивне њивске производње поврћа еквивалентан је 80-100 ha под пшеницом, а један хектар стакленичке производње 600-900 ha под пшеницом. Наведене чињенице указују на потребу интензивирања производње поврћа на нивоу града Београда, јер су користи који се добијају развијеном производњом повртног биља вишеструке.

Као изузетно интензивну производњу карактеришу је значајна финансијска средства која су потребна за одвијање производног процеса. Интересовање за покретање процеса повртарске производње изражава значајан број пољопривредника града Београда, међутим, управо недостатак финансијских средстава онемогућава развој.

На територији Београда, са изузетком општина Савски венац, Врачар и Стари град, заступљене су све важније врсте поврћа. У посматраном периоду (1992-2006) најзаступљенији је био кромпир, који се производио на 33,8% површина под поврћем. После кромпира, значајна је била производња парадајза на 14,1% површина, али и пасуља и купуса и кеља - на 11,8%, односно 11,6% укупних површина под поврћем у Београду. Преостале врсте поврћа (црни лук, мрква, грашак и паприка) узгајају се на 28,6% укупних површина.

Уколико се производња у посматраном периоду упореди са производњом која је остварена 1986. године, може се приметити да је површина под поврћем у свим годинама већа од површина у тој базној години за 2,3% до 24,7%. Међутим, значајно је да је укупан принос поврћа и кромпира, у свим годинама посматраног периода, са изузетком 2004, био мањи (за 4,4% у 2002. години до 47,1% у 2000). Наведени подаци указују на смањење интензивности повртарске производње, што је изазвано и недостатком финансијских средстава која су потребна за интензивну производњу. Од анализираних производњи поврћа, најмање успешна је производња црног лука која по свим параметрима (пожњевена површина, просечан принос, укупан принос) бележи пад у односу на исту производњу базне 1986. године (*табела 58*).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 58. Производња поврћа на територији града Београда

Ред. Број	Показатељ	Јед. мере	Година															
			1986	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Кромпир																	
1.1	Пожњевена површина	ha	5.594	5.971	6.304	6.812	6.328	7.004	6.518	6.515	6.711	6.654	6.079	6.124	6.004	5.862	5.621	5.496
1.2	Просечан принос	t/ha	10.4	6.7	5	6.3	7.4	8.2	7.8	7.1	6.2	4	8.9	9	5.8	11.3	10.1	9.7
1.3	Укупан принос	t	58.278	40.238	31.747	42.770	46.806	57.801	50.868	46.232	41.605	26.369	54.402	55.349	34.781	66.399	56.899	53.138
2	Повртно биље																	
2.1	Мрква																	
2.1.1	Пожњевена површина	ha		946	1.005	1.061	1.035	977	980	966	959	927	987	911	833	901	853	844
2.1.2	Просечан принос	t/ha		5.3	3.8	3.4	3.4	3.9	4.2	4	3.8	2.9	4.5	4.5	4.1	9.5	8.1	6.3
2.1.3	Укупан принос	t		5.005	3.864	3.569	3.521	3.789	4.103	3.860	3.644	2.680	4.492	4.565	3.435	8.564	6.937	5.289
2.2	Црни лук																	
2.2.1	Пожњевена површина	ha	2.834	1.889	1.906	2.046	1.958	1.957	1.889	1.910	1.829	1.763	1.631	1.535	1.565	1.557	1.554	1.598
2.2.2	Просечан принос	t/ha	6.7	5.4	3.5	4.2	4.7	4.2	4	4	3.6	2.9	3.9	4.4	3.4	4.5	4.2	3.9
2.2.3	Укупан принос	t	19.027	10.257	6.667	8.570	9.205	8.178	8.004	7.659	6.556	5.087	6.324	9.717	5.342	7.038	6.520	6.164
2.3	Пасуљ - зрно																	
2.3.1	Пожњевена површина	ha	2.254	2.343	2.263	2.376	2.302	2.358	2.243	2.244	2.345	2.348	2.202	2.024	2.065	2.063	1.945	1.824
2.3.2	Просечан принос	t/ha	1.2	1.2	0.8	0.9	1.1	1	1	1	0.9	0.4	1.1	1.1	0.8	1.2	1.3	1.1
2.3.3	Укупан принос	t	2.586	2.622	1.737	2.137	2.325	2.316	2.214	2.087	2.194	1.080	2.486	2.213	1.636	2.471	2.595	2.066
2.4	Грашак - зрно																	
2.4.1	Пожњевена површина	ha		1.406	1.796	1.685	1.586	1.769	1.521	1.759	1.698	1.828	1.604	1.564	1.810	2.015	1.772	1.323
2.4.2	Просечан принос	t/ha		1.8	1.5	1.8	1.9	1.8	2	2.5	2	1.6	2.4	1.6	1.7	3	2.7	2
2.4.3	Укупан принос	t		2.580	2.657	3.119	3.006	3.210	3.000	4.388	3.401	3.025	3.863	2.447	3.074	6.044	4.820	2.664
2.5	Купус и кељ																	
2.5.1	Пожњевена површина	ha	1.981	2.019	1.924	2.031	2.184	2.330	2.332	2.209	2.172	2.289	2.308	2.199	2.113	2.089	1.997	2.084
2.5.2	Просечан принос	t/ha	15.7	10.9	9	10.7	12.2	12.1	13.2	14.2	11.6	6.3	13.7	15.1	11.9	16.9	12.6	11.7
2.5.3	Укупан принос	t	31.230	22.014	17.342	21.695	26.678	28.252	30.767	31.291	25.275	20.707	31.624	33.208	25.072	35.343	25.102	24.498
2.6	Парадајз																	
2.6.1	Пожњевена површина	ha	2.623	2.555	2.480	2.436	2.505	2.740	2.728	2.694	2.602	2.602	2.636	2.676	2.662	2.668	2.618	2.620
2.6.2	Просечан принос	t/ha	12.4	9.2	6.4	8.1	10.2	10	8.2	12	6.2	6.2	8.5	11.3	6.5	8.2	7.4	7.9
2.6.3	Укупан принос	t	32.587	23.528	1.5840	19.737	25.474	27.473	22.305	32.556	16.022	16.321	22.386	30.135	17.428	22.093	19.409	20.699
2.7	Паприка																	
2.7.1	Пожњевена површина	ha	888	915	967	1.034	982	1.044	983	983	965	984	929	820	881	870	791	774
2.7.2	Просечан принос	t/ha	4.7	6.9	4.4	3.7	4.3	4.2	3.8	3.8	3.7	3.2	4	4.6	3.1	4.2	3.7	3.3
2.7.3	Укупан принос	t	4.160	6.331	4.256	3.874	4.245	4.369	3.763	3.798	3.590	3.203	3.746	3.793	2.712	3.621	2.899	2.595
3	Повр. и кром. укуп.																	
3.1	Пожњевена површина	ha	16.184	18.044	18.645	19.481	18.880	20.179	19.194	19.280	19.281	19.395	18.376	17.853	17.933	18.025	17.151	16.563
3.2	Укупан принос	t/ha	1.478.68	112.575	84.110	105.471	121.260	135.388	125.024	131.871	102.287	78.472	129.323	141.427	93.480	151.573	125.181	117.113

Извор: Статистички годишњак Београда за одговарајуће године, Завод за информатику и статистику, Београд

Резултати у производњи поврћа, постигнути у периоду 1992-2006. година упоређени су и са резултатима из 1996. године која је у том случају представљала базну годину. За производњу поврћа на територији града Београда 1996. година је била успешна, на шта указује чињеница да је то једина година, у посматраном периоду, када се поврће производило на преко 20 хиљада хектара. Укупан принос поврћа у базној години је, такође, био изражен, а само у две године (2002. и 2004) био је већи за 4,5%, односно 11,9%, у односу на поменуто 1996. годину (табела 58).

Уколико се анализирају ланчани индекси може се приметити да су за производњу поврћа 2000. и 2003. година биле изузетно неповољне. Укупан принос поврћа и кромпира у 2001. години био је за 64.8% већи од приноса који остварен 2000. године, док је принос остварен у 2004. години био за 62.1% већи од истог у 2003. години. Разлог лоших производних резултата повртарске производње у поменутима годинама је изразита суша која је утицала на смањење просечног приноса по јединици површине, а што је имало директног утицаја на смањење укупне производње.

Уколико се посматрани период (1992-2006) подели на три петогодишња периода, могу се уочити разлике зависно од параметара, али и биљне врсте, која је посматрана. У односу на период 1992-1996. година, у периоду 1997-2001. година забележене су приближно исте површине које су ангазоване у производњи, док је укупан принос повећан за 1,5%. У петогодишњем периоду 2002-2006. остварено је значајно повећање приноса уз истовремено смањење ангажованих површина. У односу на период 1992-1996. година, површине под поврћем су смањене за 8,1%, док је укупни принос повећан за 12,5%. Такође, производња у поменутом петогодишњем периоду (2002-2006) била је интензивнија од производње у периоду 1997-2001. година, на шта указује податак да је површина смањена за 8,4%, а истовремено принос повећан за 10,9%. Највећи напредак постигнут је у производњи мркве, код које је у последњем петогодишњем периоду, у односу на претходни (1997-2001) постигнут пораст приноса по хектару за значајних 67,5%, док је код производње кромпира пораст износио 35% у односу на исти петогодишњи период. За развој производње поврћа веома је значајна повезаност науке и струке. Велики значај има Пољопривредни факултет који се налази на територији Града и чија истраживања покривају и производњу поврћа. Активно учешће научних радника поменуте институције и имплементација достигнућа у производњи сигурно би утицали на интензивирање производње и добијање већих приноса.

У производњи поврћа неопходна је примена нових еколошких технологија гајења с циљем производње здравог поврћа уз очување животне средине. Имајући у виду висок нутритивни значај поврћа, као и велики економски значај - уз изузетно повољне агроеколошке услове, и постојање довољно стручног и научног кадра - неопходан је интензивнији развој производње поврћа за свежу потрошњу и прераду. Комбинацијом производње на отвореном пољу и заштићеном простору, могуће је организовање целогодишње производње и обезбеђивање довољних количина поврћа.

2.6.2.5. Лековито и ароматично биље

Територија Београда има значајне предности у односу на остала подручја у Србији за организовање производње и прераде ЛАБ (лековито и ароматично биље). Предности се огледају у богатој сировинској бази, у основним одликама климе, рељефа и земљишта, који омогућавају разноликост врста, затим у постојању изграђених грађевинских објеката који се могу адаптирати за потребе ове производње, има довољно слободног земљишта за плантажно гајење, постоји могућност обезбеђења финансијских средстава за ову производњу, развијено је тржиште за све финалне производе, технологија је освојена и доступна будућим произвођачима итд. Такође, због величине територије, постоји реалан интерес за

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

организовањем откупа, али и тржиште диктира структуру, количину, биљне врсте које се сакупљају или плантажирају, као и цене, како гајеног тако и самониклог ЛАБ. На основу тренутне тржишне анализе, може се закључити да гајење лековитог биља доноси много већу зараду у односу на уобичајене ратарске културе. Гајењем пшенице ове године се добија око 75.000,00 дин/ха (5.000 кг/ха по цени 15,00 дин/кг), а гајењем нпр. нане може да се оствари око 200.000,00-300.000,00 дин/ха.

Производњу лековитог и ароматичног биља треба лоцирати у атарима општина које имају значајније обрадиве површине: Барајево, Гроцка, Земун, Лазаревац, Младеновац, Обреновац, Палилула и Сопот, а у исто време задовољити све стандарде GAP. То су општине које имају већи број насеља која нису градска.

У Београду је значајно поменути следећа предузећа: ИПЛБ, "Др Јосиф Панчић", Биље-Борча, Херба, Центропроизвод, Галеника, Фарманова, Фармалогист, Кирка, Хербамед, Хербавита, НБА, Бг-фарм, Иванчић и синови итд. Већина ових предузећа настала су 90-их година као мала породична предузећа. У општини Палилула се налази предузеће "Биље Борча" које представља највећег прерађивача лековитог биља у Србији. Ово предузеће је једно од ретких које има дозволу за производњу помоћних лековитих средстава, односно природних лекова. Производни програм чини преко 40 производа на бази лековитог биља. Ово предузеће располаже са око 2.000 m² производног и складишног простора, са годишњом прерадом од око 1.500 t лековитог биља.

Табела 59. Биљне врсте које се могу производити у атару Београда

	ВРСТА	ДРОГА	Принос. (кг/ха)
I	Једногодишње врсте-заснивају се директном сетвом		
	Камилица (<i>Chamomila recutita</i>)	flos pulvis	400 300
	Мирођија (<i>Anethum graveolens L</i>)	fructus	1.000
	Ким(<i>Carum carvi L</i>)	fructus	1.000
	Анис (<i>Pimpinella anisum L.</i>)	fructus	750
	Коријандер (<i>Coriandrum sativum L.</i>)	fructus	1.000
	Бела слачица (<i>Sinapis alba L.</i>)	semen	2.000
	Невен (<i>Calendula officinalis L.</i>)	flos	1.000
	Грчко семе (<i>Trigonella foenum graecum</i>)	semen	1.000
	Першун(<i>Petroselinum sativum</i>)	folium	3.000
	Артичока (<i>Cynara scolimus</i>)	folium	1.000
	Црни слез (<i>Malva silvestris mauritanica</i>)	flos	800
II	Двогодишње и вишегодишње врсте - заснивају се директном сетвом		
	Першун (<i>Petroselinum sativum</i>)	fructus	1.000
	Ноћурак (<i>Penothera bien is</i>)	semen	
	Морач (<i>Foeniculum vulgare Mill.</i>)	plod	1.000
	Милодух (<i>Hyssopus officinalis</i>)	herба	6.000
	Жалфија (<i>Salvia officinalis</i>)	herба folium	6.000 2.500
III	Вишегодишње врсте - заснивање преко расада		
	Матичњак (<i>Melissa officinalis L.</i>)	herба folium	4.000 2.000
	Тимијан (<i>Thymus vulgaris L.</i>)	herба -	2.000
	Оригано (<i>Origanum heracleoticum</i>)	herба, folium.	1.200
	Враниловка (<i>Origanum heracleoticum</i>)	herба, folium.	1.200
	Вресак (<i>Satureja montana</i>)	herба, folium	2.000
	Ехинацеа (<i>Echinacea angustifolia</i>)	herба	1.500
	Ехинацеа (<i>Echinacea purpurea</i>)	herба	1.500
	Селен (<i>Levisticum officinale</i>)	radix, fructus.	
	Хајдучка трава (<i>Achillea millefolium</i>)	herба	2.000
	Лаванда (<i>Lavandula vera</i>)	flos	1.000

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

	Боквица (<i>Plantago lanceolata</i>)	folium	4.000
IV	Једногодишње врсте – заснивање преко расада		
	Валеријана (<i>Valeriana officinalis L.</i>)	radix	2.000
V	Врсте које се заснивају вегетативним органима		
	Питома нана (<i>Mentha piperita L.</i>)	folium	2.000
	Перуника (<i>Iris germanica</i>)	rhizoma	
VI	Врсте чије увођење у производњу треба посебно стимулирати		
	Иђирот (<i>Acorus calamus</i>)	radix	

Повећањем сировинске базе, развојем плантажног гајења, намеће се потреба за подизањем различитих погона и постројења за дораду, сушење, и евентуално екстракцију и дестилацију етарских уља и остале видове финализације, што ће утицати на економски развој и ревитализацију пољопривреде.

Када је реч о стандардима квалитета, као што су Добра пракса у пољопривреди и сакупљању и Анализа ризика и критична контролна тачка (*НАССР*), постоји недостатак квалификација међу кадром који ради у предузећима која се баве прерадом. На нивоу предузећа, постројења за сушење, сечење, сортирање и паковање обично су недовољна и неадекватна. То утиче на чињеницу да квалитет производа не задовољава увек захтеве међународне трговине. Већина предузећа нема довољно финансијских средстава када је реч о авансном финансирању сировина, прераде и транспорта производа. Објекти за прераду са складиштем треба да су лоцирани на путним правцима и да располажу неопходном инфраструктуром. При избору технолошких решења треба настојати да нова производња не загађује ваздух, воду или земљиште.

У претходном периоду остварени су различити резултати у спољнотрговинској размени лековитог биља. Генерална оцена нашег потенцијалног пласмана лековитог биља на инострана тржишта може се синтетизовати у три следећа става: да су извозни резултати пре 1990-тих година били неупоредиво бољи, да су садашњи пласмани асортимански скромни и да је конкуренција у окружењу растућа. Производња лековитог биља је традиционално усмерена на извоз. При томе су интересовања инопартнера усмерена и на самоникло и на гајено лековито биље.

Табела 60. Извоз и увоз ЛАБ-а предузећа која су на територији Београда¹

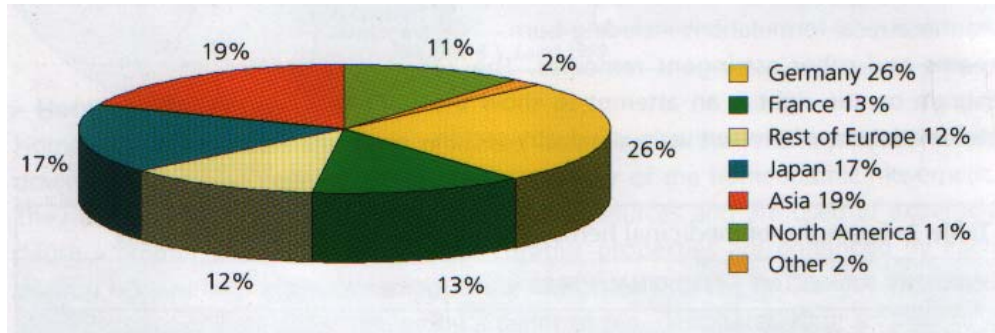
Врста биља	Увоз (\$)	Извоз (\$)
2005.		
Слатки корен	7.315	-
Корен гинг-сенга	3.254	-
Камилица	19.322	62.347
Нана	24.892	99.490
Остало биље	367.619	1.113.207
2006.		
Слатки корен	3.336	166
Камилица	23.759	131.735
Нана	38.800	63.640
Јагорчевина, бели слез, матичњак, клека, ртањски чај	41.090	20.000
Остало	501.357	1.101.521
2007.		
Слатки корен	3.082	-
Камилица	109.316	53.571
Нана	105.898	87.426
Јагорчевина, бели слез, матичњак, клека, ртањски чај	83.787	149.701
Остало	576.060	1.694.706

¹ ПК Србије

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Лековито биље из Србије извози се највише у европске земље - око 80%, а затим у САД и Канаду - око 20%. Укупна потреба за ЛАБ-ом је око 120.000 т само у Европи, а Немачка је наш највећи партнер у овој области.

Графикон 8: Структура светског тржишта ЛАБ и производа на бази ЛАБ²

Табела 61. Велкопродајне цене за органски и конвенционални ЛАБ у Немачкој

Дрога	Конвенционална цена (€/кг)	Органска цена (€/кг)	Премија
Кантарион	5.20	5.70	10 %
Бели слез	9.30	10.00	7 %
Лист коприве	3.60	5.20	44 %
Шипурак, цео	1.10	1.60	45 %
Цвет липе, цео	5.20	11.00	111 %
Усколисна боквица	4.10	6.20	51 %
Хајдучка трава	3.90	4.10	5 %
Пелен	3.10	3.90	26 %
Брезин лист, сечен	3.60	4.70	30 %
Мајчина душица	5.20	6.70	29 %
Корен валеријане	5.20	9.00	73 %

Извор: Алфред Галке ГмбХ, Немачка (минимум количине: 5 кг)

Савремена фармацеутска индустрија захтева све веће количине лековитог биља. Многе биљне дроге користе се и даље као такве, неке као сировине за израду стандардизованих екстракта, од којих се касније израђују фитопрепарати, док се значајан број дрога користи за изолацију одређених хемијских једињења или група једињења, које даље служе као полазна сировина у синтези неких лекова. Сразмерно исти значај употребе лековитог и ароматичног биља је и у козметичкој и прехранбеној индустрији. Биљни лекови, који су раније продавани и произвођени у малим занатским радњама, често без лиценцирања или контроле, сада постају производи који су произведени и продавани од стране мултинационалних корпорација и продавани у ланцима апотека и супермаркета у свету.

За разлику од већине пољопривредних производа артикли добијени на бази лековитог биља се продају у све разноврснијим облицима - дијететски додаци (*supplements*), функционални прехранбени производи, биљни лекови, биљни чајеви и инфузије (*infusions*), фитопрепарати (*phytomedicines*), хомеопатичне дроге (*homeopathic drugs*), ароматерапеутска уља (*aromatherapy oils*) итд.

Укључивање у савремене токове међународног тржишта лековитог биља не подразуме-

² Donnelly R. U. Helberg и З. Дајић (2003): Балканска развојна иницијатива за биљни сектор-фаза 1, коначни резиме извештаја-Србија и Црна Гора, Southeast Europe Enterprise Development (SEED) i Corporate Citizenship Facility (CCF), Београд.

мева само повећање количина лековитог биља, него и измењен асортиман. Поред тога што би требало избегавати извоз тога робе, а што би требало заменити дорађеном робом, у асортиман извоза би обавезно требало укључити и производе на бази лековитог биља.

2.6.3. Производња цвећа и украсног биља

Иако постоје одговарајуће природне предиспозиције за производњу квалитетног цвећа, семена, калемова и другог цветног материјала, ова производња је сасвим неразвијена, нископродуктивна, технолошки застарела, уз веома мало домаћих инвестиција. Иако недостају статистички подаци, постоје индиције да се на нивоу Београда веома мали број физичких и правних лица бави производњом цвећа и украсног биља. Производња цвећа и украсног биља обавља се у највећем делу на газдинствима јавних предузећа, а мањи обим производње је у приватном сектору, где је производња, у највећем броју случајева, организована паралелно са повртарском производњом у заштићеним просторима.

Према расположивим подацима, ЈКП "Зеленило" - Београд располаже значајним површинама под стакленицима у којима се производи цвеће и расаднички материјал на подручју града. Укупне нето површине под стакленицима у посматраном шестогодишњем периоду су умањене за готово 1.000 m². Ова чињеница указује на то да се не инвестира у изградњу нових или проширење или обнову постојећих капацитета (табела 62).

Табела 62. Величина заштићеног простора - ЈКП "Зеленило" - Београд

Година	Стакленици		Топле леје (m ²)
	Бруто (m ²)	Нето (m ²)	
2007.	4.910	3.872	1.433
2006.	4.910	3.872	1.433
2005.	4.910	3.872	1.433
2004.	5.160	3.962	1.613
2003.	5.200	3.842	1.613
2002.	5.717	4.952	1.660

Извор: Завод за информатику и статистику Београд, Годишњи извештај за производњу поврћа и цвећа у заштићеном простору - ЈКП Зеленило – Београд, сектор за биљну производњу ИВ

У производњи цвећа у друштвеном сектору доминира производња резаног цвећа, и то гладиоле, фрезије, аспарагус и расад у виду бегонија и петунија. Остале врсте цвећа су заступљене у мањем обиму. Целокупна производња цвећа свих врста у друштвеном сектору бележи значајно смањење у последњих шест година (табела 63).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 63. Производња цвећа у заштићеном простору - ЈКП "Зеленило" - Београд

Ред. бр.	Цвеће	Стакленници																	
		Пожега површина м ²						Производња – комада											
								По м ²						Укупно					
		2007	2006	2005	2004	2003	2002	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2007	2006	2005	2004	2003	2002
1	Ирис			1					35							35			
2	Гладиоле	100	100	100	100			3	6	10	4			300	569	1.018	360		
3	Фрезије	200	953	720	693	460		0,3	144	206	144	144		51	137.209	148	99.800	66.300	
4	Аспарагус	92	101	202	202	203	13	6	5	10	13	13	88	576	494	2	2.797	2.587	1.145
5	Бегоније	83	300	258	224	252	281	376	237	210	236	225	329	31.200	71.118	54	53.029	56.774	92.450
6	Петуније	28	44	35	70	138	134	20	128	125	126	124	134	3.360	5.446	4	8.804	17.160	18.040
7	Стрелиције	200	200	200	200	605	100	5	4	1	2	193	11	947	843	709	462	117.102	1.100
8	Саксијско цвеће													22.789		6.448		34.502	13.737
9	Остало цвеће	35	971	849			577	390	249	218			462	14.004	241.851	183			266.788
10	Летњи расад				743						176						130.905		
11	Кале					100							4					362	
12	Орхидеје					470						2						27.080	

Извор: Завод за информатику и статистику Београд, Годишњи извештај за производњу поврћа и цвећа у заштићеном простору - ЈКП Зеленило – Београд, сектор за биљну производњу ИВ

Када је у питању расадничка производња цвећа у друштвеном сектору у топлим лејама, јавља се растући тренд производње (табела 64).

Табела 64. Гајење расада – ЈКП "Зеленило" - Београд

Ред. бр.	Цвеће	Топле леје					
		2007.	2006.	2005.	2004.	2003.	2002.
1	Хризантеме расад	277.561	233.965	251.601	22.569	-	-
2	Остало цвеће	646.528	594.984	496.243	290.304	458.974	-
3	Јесењи расад	-	-	-	-	20.000	170.925
4	Пролећни расад	-	-	-	-	241.877	-

Извор: Завода за информатику и статистику Београд, Годишњи извештај за производњу поврћа и цвећа у заштићеном простору - ЈКП Зеленило - Београд сектор за биљну производњу ИВ

Код производње цвећа у приватном сектору највише је заступљено резано цвеће, и то каранфили, руже, гербери, хризантеме, лале, гладиоле и фрезије и расад у виду бегонија и петунија. Због добрих земљишних и климатских предуслова, постоје добри услови за развој цвећарства, и то пре свега за производњу резаног цвећа, дендролошких врста и производњу семена. Мада постоје одговарајући услови за интензивну производњу цвећа и украсног биља, претпоставка је да се готово 90% цвећа које се продаје на тржишту Београда увози, што легалним што илегалним каналима.

Иако је производња цвећа и украсног биља слабо организована, на нивоу града Београда постоји највеће удружење произвођача цвећа и украсног биља у Србији - "Флора Србија". Ово удружење је формирано 2006. године у сарадњи са Привредном комором Србије. Од 2007. године послује као акционарско друштво затвореног типа. Удружење има за циљ да на једном месту окупи произвођаче-акционаре и да им обезбеди неопходне информације за успешно обављање производње и продаје цвећа и украсног биља. Ово удружење има у плану да формира берзу цвећа и дистрибутивни центар у Београду. Пројекат је наишао на значајну подршку како Привредне коморе Србије, Министарства пољопривреде, холандске владе тако и Скупштине града Београда која је из свог буџета одвојила део средстава за реализацију овог пројекта. Процењено је да ће вредност инвестиције у овај пројекат износити око 1,5 милиона евра и да ће се почети са реализацијом до краја 2008. године.

Целокупни развој цвећарства како на нивоу града Београда тако и Србије у целини коче многобројне препреке које се огледају у следећем:

- недостатак едукације у погледу технологије производње, заштите биља и пласмана;
- ПДВ за резани цвет износи 18% док је износ ПДВ-а за остали садни и репродуктивни материјал 8%. Треба имати у виду да је највећи део производње цвећа - резано цвеће;
- недостатак производних капацитета. Потребно је издвојити значајна финансијска средства за подизање стакленика и пластеника;
- веома скуп репроматеријал;
- немогућност добијања кредита за производњу резаног цвећа јер се оно не налази у шифарнику Министарства пољопривреде;
- постојећа удружења произвођача цвећа су слабо активна;
- јак увознички лоби;
- постојање илегалних канала дистрибуције.

2.6.4. Производња у воћарству и виноградарству

Воћарство

У свим општинама града Београда, са изузетком општина Савски венац, Врачар и Стари град, у којима не постоје услови за ову производњу, заступљена је воћарска производња. Повољнији су услови у општинама јужно од Саве и Дунава, где ова производња има већи интензитет. У производњи је заступљено јабучасто, језграсто, коштичаво и јагодичасто воће, као и грожђе.

У производњи воћа најзаступљеније је коштичаво воће са 66,2% од укупног броја стабала. Шљива је најзаступљеније коштичаво воће, односно 38,6% стабала коштичавог воћа, док је вишња учествује са 17,7%. Јабучасто воће учествује у укупном броју стабала са 32,2%. Јабука има највећи број стабала у оквиру групе јабучастиг воћа где партиципира са 66,2%. Најмање је заступљено језграсто воће, односно ораси, који у производњи учествују са свега 1,6% стабала. Значајна је и производња јагодастиг воћа, односно јагода и малина. Заступљеност јагодичастиг воћа је анализирана посебно, а разлог за то је што су подаци о производњи дати у хектарима, што није случај са другим врстама воћа.

У посматраном периоду производња јагодичастиг воћа организована је на просечно 3.050 хектара. Производња јагоде се одвијала на просечно 85,0% површине под јагодичастиг воћем.

Уколико се посматрани период (1992-2006) подели на три петогодишња периода, могу се уочити разлике зависно од параметара, али и врсте која је посматрана. У односу на период 1992-1996. година, у периоду 1997-2001. година забележено је опадање броја стабала воћака, као и укупног приноса, док је незнатно повећан број чокота винове лозе као и површине под јагодастиг воћем. Значајно је поменути да је у овом периоду дошло до пораста укупног приноса јагодастиг воћа за 54,7% у односу на базни период. Период 2002-2006 година бележи пораст у односу на базни период. Укупан принос је повећан за 3,3%. Пораст је остварен и у сегменту виноградарске производње, где је принос по чокоту, али и укупан принос, повећан за 14,6%, односно 9,5% у односу на базни период (*табела 62*)

Поређење производње воћа која је остварена у периоду 1997-2001. година са произво-

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

дњом у периоду 2002-2006. указује на раст укупног приноса воћа за 10,2%, док је укупан принос коштичавог воћа повећан за значајних 35,5% (табел а 62).

Производња у посматраном периоду (1992-2006) стављена је у компарацију са воћарском производњом која је остварена 1986. године. Број стабала јабучастог, језграстог и коштичавог воћа, у односу на поменути годину, био је већи само у две почетне године посматраног периода, 1992. и 1993, и то за 4,3%, односно 1,2%, док је у осталим годинама забележен мањи број стабала у производњи. Укупан принос воћа варирао је у односу на базну 1986. годину. Најизраженији пад приноса забележен је 2000. године, када је био за 28,5% мањи него у базној години. Значајно је поменути да производња језграстог воћа, односно ораха, у посматраном периоду, а у односу на базну годину, бележи већи принос, а пораст се креће у интервалу од 37% до 124%, зависно од године. Посматрани период (1992-2006) указује на негативан тренд у виноградарству. Резултати у производњи воћа који су постигнути у периоду 1992-2006. година упоређени су и са резултатима из 1996. године која је у том случају представљала базну годину. У посматраном периоду број стабала воћа је варирао и није било значајних одступања у односу на број стабала у базној години. Међутим, уколико се посматра укупан принос може се приметити да је производња воћа у базној 1996. години била најуспешнија од појединачних година у посматраном периоду. Најизраженије смањење приноса забележено је 2000. године када је, у односу на базну годину, принос био мањи за значајних 40% (табела 62).

Код јагодичастог воћа принос је у појединим годинама био већи него што је забележено у базној години. Година 1999. је била веома успешна за производњу јагодичастог воћа. На поменути чињеницу указује податак да је забележен принос већи за 87,4% у односу на базну 1996. годину.

Виноградарство

Производња грозђа у посматраном периоду значајно је варирао. У односу на 1996. годину принос грозђа је био већи у 1998. и 2004. години за идентичних 60,1%, док је у 1999. години остварен слаб род који је за 55,8% био мањи од приноса који је остварен у базној години. У односу на базну годину (1986) производња грозђа је значајно смањена, како са становишта броја чокота, тако и по укупном приносу и приносу по чокоту (табела 62).

Посматрајући ланчане индексе производње воћа и грозђа може се приметити варирање одређених параметара. Највише варира укупан принос који најчешће зависи од климатских промена у датој години. Највећи пораст укупног приноса остварен је 1996. године када је за 62,1% био већи од приноса који је остварен 1995. године. Изражен пад приноса остварен је 2005. године када је, у односу на 2004. годину, опао за 32,5% (табела 62).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 65. Производња воћа и грожђа на територији града Београда

Ред. број	Показатељ	Јед. Мере	Година															
			1986	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1.	Јабучасто воће																	
1.1	Јабукe																	
1.1.1	Број стабала	ком.	1.196.335	1.232.587	1.229.710	1.211.969	1.154.252	1.402.181	1.440.136	1.503.922	1.251.645	1.266.503	1.233.810	1.426.905	1.382.664	1.425.364	1.401.061	1.418.467
1.1.2	Просечан принос	kg/стаблу	27,6	18,0	18,0	11,0	16,0	21,0	16,0	13,0	13,0	18,0	11,0	8,0	16,0	10,0	10,0	11,0
1.1.3	Укупан принос	t	32.984	22.413	22.019	13.077	18.932	29.026	22.348	18.837	15.616	22.903	13.242	11.044	21.867	13.847	13.358	15.092
1.2	Крушке																	
1.2.1	Број стабала	ком.	969.025	889.214	840.616	660.042	692.196	646.100	634.398	619.867	549.017	517.848	492.942	478.608	676.936	487.132	416.732	412.752
1.2.2	Просечан принос	kg/стаблу	7,9	10,0	9,0	11,0	10,0	16,0	10,0	10,0	10,0	9,0	9,0	8,0	10,0	9,0	9,0	11,0
1.2.3	Укупан принос	t	7.703	9.106	7.378	7.096	6.839	10.042	6.388	6.327	5.500	4.812	4.600	3.865	4.802	4.407	3.889	4.642
1.3	Дуње																	
1.3.1	Број стабала	ком.	72.279	111.239	119.682	96.071	73.770	74.905	77.977	81.646	73.286	78.209	74.195	75.758	73.099	50.429	54.686	61.948
1.3.2	Просечан принос	kg/стаблу	13,5	12,0	14,0	15,0	14,0	24,0	20,0	18,0	15,0	12,0	14,0	13,0	15,0	17,0	14,0	17,0
1.3.3	Укупан принос	t	974	1.340	1.669	1.573	997	1.805	1.551	1.285	1.125	972	1.009	968	1.119	858	739	1.031
1.4	Укупно јаб. воће																	
1.4.1	Број стабала	ком.	2.237.639	2.233.040	2.190.008	1.968.082	1.920.218	2.123.186	2.152.511	2.205.435	1.873.948	1.862.560	1.800.947	1.981.271	2.132.699	1.962.925	18.72.479	1.893.167
1.4.3	Укупан принос	t	41.661	32.859	31.066	21.746	26.768	40.873	30.287	26.449	22.241	28.687	18.851	15.877	27.788	19.112	17.986	20.765
2.	Језграсто воће																	
2.1	Ораси																	
2.1.1	Број стабала	ком.	85.305	97.793	94.371	94.467	87.564	93.320	93.352	110.344	95.595	98.578	99.656	98.968	98.965	103.994	102.095	102.875
2.1.2	Просечан принос	kg/стаблу	9,2	16,0	14,0	15,0	16,0	19,0	19,0	13,0	14,0	14,0	15,0	11,0	15,0	15,0	17,0	17,0
2.1.3	Укупан принос	t	782	1.573	1.293	1.447	1.384	1.819	1.751	1.451	1.308	1.417	1.466	1.076	1.485	1.557	1.760	1.732
3.	Коштичаво воће																	
3.1	Трешње																	
3.1.1	Број стабала	ком.	206.457	207.856	206.050	217.746	218.420	216.820	217.023	219.940	220.693	216.970	210.270	195.822	183.296	183.748	191.124	189.596
3.1.2	Просечан принос	kg/стаблу	15,5	19,0	19,0	19,0	16,0	18,0	15,0	19,0	16,0	13,0	15,0	19,0	19,0	25,0	17,0	17,0
3.1.3	Укупан принос	t	3.203	3.979	4.027	4.097	3.435	3.969	3.202	4.188	3.573	2.719	3.238	3.813	3.460	4.569	3.243	3.199
3.2	Вишње																	
3.2.1	Број стабала	ком.	952.567	801.782	769.727	804.994	769.033	811.045	830.053	746.130	741.237	761.413	709.619	674.672	685.886	661.258	624.646	611.597
3.2.2	Просечан принос	kg/стаблу	9,6	15,0	16,0	14,0	7,0	15,0	11,0	12,0	11,0	7,0	11,0	11,0	13,0	18,0	12,0	12,0
3.2.3	Укупан принос	t	9.188	11.913	12.373	11.654	5.353	12.170	9.195	9.225	7.998	5.685	7.871	7.304	8.721	11.968	7.185	7.603
3.3	Кајсије																	
3.3.1	Број стабала	ком.	329.652	351.589	352.037	357.581	349.757	346.082	346.889	343.565	353.100	348.400	334.997	402.215	400.371	399.692	400.439	404.937
3.3.2	Просечан принос	kg/стаблу	10,7	28,0	14,0	18,0	11,0	20,0	4,0	3,0	19,0	8,0	14,0	22,0	26,0	38,0	11,0	21,0

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

3.3.3	Укупан принос	t	3.548	9.922	4.947	6.308	3.789	6.911	1.462	1.035	6.611	2.693	4.664	8.710	10.509	15.158	4.561	8.320
3.4	Шљиве																	
3.4.1	Број стабала	ком.	1.772.333	1.710.801	1.633.118	1.676.553	1.649.867	1.615.967	1.614.811	1.545.171	1.622.520	1.738.336	1.576.928	1.553.606	1.504.994	1.509.010	1.534.052	1.468.752
3.4.2	Просечан принос	kg/стаблу	11,4	12,0	14,0	10,0	8,0	16,0	13,0	19,0	9,0	8,0	13,0	9,0	16,0	20,0	10,0	19,0
3.4.3	Укупан принос	t	20.154	20.786	22.356	17.478	13.045	25.393	20.175	29.507	15.182	12.968	20.070	13.770	24.453	30.553	15.488	27.951
3.5	Брескве																	
3.5.1	Број стабала	ком.	936.861	1.395.256	1.351.564	1.216.564	1.152.611	1.120.032	1.123.826	1.112.803	1.066.634	1.154.666	1.131.622	1.277.881	1.347.745	1.360.745	1.351.238	1.376.978
3.5.2	Просечан принос	kg/стаблу	14,5	13,0	11,0	11,0	13,0	21,0	15,0	21,0	13,0	11,0	15,0	21,0	20,0	19,0	16,0	17,0
3.5.3	Укупан принос	t	13.601	18.609	14.580	12.969	15.019	23.509	16.978	23.001	14.018	12.857	16.687	26.348	27.505	25.295	21.644	23.890
3.6	Укупно кош. воће																	
3.6.1	Број стабала	ком.	4.197.870	4.467.284	4.312.496	4.273.438	4.139.688	4.109.946	4.132.602	3.967.609	4.004.184	4.219.785	3.963.436	4.104.196	4.122.292	4.114.453	4.101.499	4.051.860
3.6.2	Укупан принос	t	49.694	65.209	58.283	52.506	40.641	71.952	51.012	66.956	47.382	36.922	52.530	59.945	74.648	87.543	52.121	70.963
4	Јагодасто воће																	
4.1	Јагоде																	
4.1.1	Пож. површина	ha	2.170	2.564	2.475	2.370	2.215	2.712	2.807	2.955	2.964	3.003	2.381	2.735	2.614	2.413	2.384	2.228
4.1.2	Просечан принос	t/ha	5,2	2,6	2,5	2,4	3,7	3,3	2,9	3,9	6,0	2,4	5,6	3,5	2,8	4,0	3,1	3,2
4.1.3	Укупан принос	t	11.179	6.625	6.303	5.766	6.999	8.910	8.087	11.410	17.741	7.175	13.378	9.652	7.363	9.698	7.474	7.253
4.2	Малине																	
4.2.1	Пож. површина	ha	405	738	739	587	461	483	436	426	384	375	481	341	357	337	343	383
4.2.2	Просечан принос	t/ha	3,5	2,5	2,0	2,2	2,8	2,9	3,9	3,9	4,0	1,9	4,4	2,5	2,0	2,7	2,4	2,2
4.2.3	Укупан принос	t	1.434	1.851	1.502	1.308	1.273	1.382	1.012	1.674	1.543	715	2.124	853	728	906	822	830
4.3	Укуп. јагод. воће																	
4.3.1	Површина	ha	2.575	3.302	3.214	2.957	2.676	3.195	3.243	3.381	3.348	3.378	2.862	3.076	2.971	2.750	2.727	2.611
4.3.2	Укупан принос	t	12.613	8.476	7.805	7.074	8.272	10.292	9.099	13.084	19.284	7.890	15.502	10.505	8.091	10.604	8.296	8.083
5	Винова лоза																	
5.1	Број чокота	000 ком.	18.830	15.676	15.086	14.728	14.915	13.546	15.162	15.099	15.123	15.106	14.827	14.909	14.335	13.750	14.351	13.475
5.2	Просечан принос	kg/чок.	2,1	1,5	1,7	1,6	1,6	1,8	1,9	2,6	0,7	1,1	1,4	1,4	2,0	2,8	1,3	1,9
5.3	Укупан принос	t	39.698	23.668	25.343	23.155	23.903	24.099	28.678	38.592	10.654	16.179	20.615	20.595	29.167	38.580	18.174	25.104
6	Воће и грозђе укупно																	
6.1	Број стабала воћа	ком.	6.520.814	6.798.117	6.596.875	6.335.987	6.147.470	6.326.452	6.378.465	6.283.388	5.973.727	6.180.923	5.864.039	6.184.435	6.353.956	6.181.372	6.076.073	6.047.902
6.2	Укуп. принос воћа	t	104.750	108.117	98.447	82.773	77.065	124.936	92.149	107.940	90.215	74.916	88.349	87.403	112.012	118.816	80.163	101.543
6.3	Укуп. принос воћа и грозђа	t	144.448	131.785	123.790	105.928	100.968	149.035	120.827	146.532	100.869	91.095	108.964	107.998	141.179	157.396	98.337	126.647

Извор: Статистички годишњак Београда за наведене године, Завод за информатику и статистику, Београд

Значајно варирање приноса по чокоту винове лозе указује на нестабилне услове за производњу грозђа на територији града Београда. У односу на 1998. годину принос по чокоту је у 1999. години опао за 73%, да би већ следеће године био повећан за 57,1%. Затим принос по чокоту расте све до 2005. године када у односу на 2004. годину бива смањен за 54%, што је значајно утицало на смањење укупног приноса грозђа у тој години.

Велики значај за воћарско-виноградарску производњу има близина урбаних делова Београда и могућност обезбеђења пласмана воћа и грозђа, али и могућност прераде у бројним прерађивачким постројењима. Такође, близина великог тржишта, као што је град Београд, омогућава континуирану испоруку и утиче на смањење трошкова превоза и дистрибуције, из чега произлази и могућност стварања веће добити.

2.6.5. Сточарска производња

Сточарска производња на територији града Београда као и читаве Републике Србије има велики значај, који се огледа пре свега кроз производњу сточарских производа који служе за исхрану становништва (млеко, месо, јаја). Сточарство је значајно и као сировинска основа за прехранбену индустрију. Развој сточарства је од значаја и за развој пратећих индустрија - производње сточне хране, индустрије машина и опреме за пољопривредну производњу и сл.

С обзиром да је прехранбена индустрија из области прераде сточарских производа веома развијена на територији града Београда, повећање производње сточарских производа на територији Града је од великог значаја, јер се тако смањују трошкови транспорта и увећава економичност предузећа која се баве овом делатношћу.

Велики број становника и близина тржишта такође је од изузетног значаја за пласман примарних пољопривредних производа и производа прерађених у домаћинству. Ово је посебно изражено код осетљивих и лако кварљивих производа (млеко и прерађевине од млека).

За пољопривредна газдинства, развијено сточарство је посебно значајно у годинама када су неповољни природни услови за ратарску производњу, пошто сточарство тада знатно утиче на стабилизацију њиховог пословања.

Због сталних осцилација цена (како сточарских производа тако и репроматеријала за сточарску производњу), нестабилног тржишта за већину пољопривредних производа, као и општег друштвеног, политичког и економског стања, дошло је до великих промена у сточарској производњи у последњих петнаест година. Ове промене су биле изражене код свих грана сточарске производње, а најочигледније су у осцилацијама у броју свих врста и категорија стоке.

Не само што неорганизован откуп и нестабилне цене утичу на број стоке, већ су и ограничавајући фактори за развој сточарства. Тако се, на пример, веома често индивидуални пољопривредни произвођачи, који поседују мањи број стоке (крава, оваца и коза), одлучују на прераду млека у сир и остале прерађевине од млека и њихову продају на градским пијацама.

Коњарство је данас веома мало заступљена грана сточарства и узгојем коња се бави јако мали број газдинстава. Углавном се гаје племените расе коња које се узгајају у спортско-рекреативне сврхе. Коњи данас готово да се не користе као радна снага.

Анализирајући број условних грла у односу на површину пољопривредног земљишта на територији Београда и упоређујући је са истим показатељима у Републици, уочљиво

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

је да су остварени виши показатељи на нивоу Београда. Ови показатељи указују на значај сточарства на територији града Београда и охрабрујући су за његов даљи развој (табела 66.).

Табела 66. Број условних грла, на подручју града Београда и Републике Србије, 2006-2007. (стање на дан 01. децембар)

Година	Условна грла - Београд		Условна грла - Република Србија	
	укупно 000 грла	на 100 ha пољопривредне површине	укупно, 000 грла	на 100 ha пољопривредне површине
2006.	92	41	1602	31
2007.	85	39	1574	31

Извор: Статистички билтен - Пољопривреда 2007., Републички завод за статистику Републике Србије, Београд

Завод за статистику и информатику града Београда прати производњу одређеног броја сточарских производа на територији града Београда и у табели 67. су приказани подаци. На основу расположивих података, уочена су следећа кретања у сточарској производњи у 2007. години у односу на 2006. годину. Дошло је до смањења производње крављег млека за 3,1% на нивоу Града. У привредним друштвима која послују на територији Београда производња млека је опала за 6,3%, док је на газдинствима индивидуалних произвођача дошло до повећања произведене количине млека за 0,7%.

Поред тога, смањен је број крава музара укупно на територији града за 2.212 грла, односно 6,9%, с тим да је смањење броја музара знатно веће у привредним друштвима (износи 13,4%), него на газдинствима индивидуалних произвођача (смањење од 3,8%). Са друге стране, дошло је до повећања млечности по крави за 8,2% у привредним друштвима, док је млечност по крави на газдинствима индивидуалних произвођача повећана само за 4,8%. Веома је занимљив податак да је на фармама привредних друштава просечна млечност по крави већа за 156,43% у односу на газдинства пољопривредних произвођача, што показује да говедарска производња на породичним газдинствима по развијености још увек знатно заостаје у односу на говедарство у привредним друштвима.

Производња овчијег млека се одвија искључиво на газдинствима индивидуалних произвођача. Развој овчарске производње је видљив кроз повећање броја мужених оваца, који је порастао за 404,2%, и повећање млечности по овци од 166,7%.

Од овчијих производа још се води евиденција за количину стрижене вуне, код које је остварено повећање производње укупно за 28,0%, при чему је на индивидуалним газдинствима остварено повећање од 31,1%, док је на фармама привредних друштава дошло до смањења производње вуне за 24,4%. Производња вуне по овци на фармама приватних лица повећана је за 36,7%, док је број стрижених оваца смањен за 4,2%. На фармама привредних друштава уочљив је пад броја стрижених оваца од 9,8% и производње вуне по овци за 15,0%.

Производња козјег млека је повећана у 2007. години за 8,3%, а остварено је и повећање просечне млечности по кози за 7,8%. Број коза које се музу остао је на приближно истом нивоу, односно повећан је за 0,4%. Као и производњом овчијег млека, исто тако и производњом козјег млека баве се искључиво газдинства индивидуалних произвођача.

У 2006. години производња јаја се одвијала и на фармама привредних друштава и на газдинствима индивидуалних произвођача. Међутим, у 2007. години читава произво-

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

дња се одвија на приватним фармама. Просечна производња јаја по коки носилји је порасла за 27,5%, док је број кока носилја смањен за 41,0%, па је и укупна производња јаја опала за 24,8%. Овако велико смањење броја кока носилја резултат је неповољног односа цена сточне хране и конзумних јаја.

Табела 67. Производња крављег, овчијег и козјег млека, јаја и вуне на територији Београда у 2007. години (стање 01.12.2007)

	Укупно			Привредна друштва			Газдинства индивидуалних произвођача		
	2006.	2007.	индекс	2006.	2007.	индекс	2006.	2007.	Индекс
Број мужених крава	31.925	29.713	93,1	10.350	8.962	86,6	21.575	20.751	96,2
Помужено млеко, 000 l	132.341	128.259	96,9	71.931	67.401	93,7	60.410	60.851	100,7
Просечно млека по муженој крави, l	4.145	4.317	104,1	6.949	7.521	108,2	2.800	2.933	104,8
Број мужених оваца	1.963	9.897	504,2	-	-	-	1.963	9.897	504,2
Помужено млеко, l	58.890	793.258	1.347,0	-	-	-	58.890	793.258	1.347,0
Просечно млека по муженој овци,	30	80	266,7	-	-	-	30	80	266,7
Број мужених коза	6.403	6.429	100,4	-	-	-	6.403	6.429	100,4
Помужено млеко, 000 l	1.729	1.873	108,3	-	-	-	1.729	1.873	108,3
Просечно млека по муженој кози, l	270	291	107,8	-	-	-	270	291	107,8
Број кока носилја 000 ком	1.313	774	59,0	28.942	-	-	1.285	774	59,0
Произведено јаја 000 ком.	143.558	107.927	75,2	8.009	-	-	135.549	107.927	75,2
Просечно јаја по коки носилји	109	139	127,5	276	-	-	106	139	127,5
Број стриженых оваца	55.638	53.213	95,6	1.422	1.283	90,2	54.216	51.930	95,8
Острижено вуне, kg	78.113	10.005	128,0	4.325	3.270	75,6	73.788	96.735	131,1
Просечно вуне по овци, kg	1,75	1,88	107,4	3,00	2,55	85,0	1,36	1,86	136,7

Извор: Саопштење 40/2008, градска управа, Завод за информатику и статистику, Београд

На основу података о организованом тову стоке по подацима Завода за информатику и статистику града Београда остварено број испоручених грла говеда у 2006. години у односу на 2000. годину смањен је за 38,9%, што је довело до смањења укупне тежине испоручених грла говеда за 35,5% (табела 68). У истом периоду је остварено и смањење броја испоручених свиња за 21,8%, док је укупна тежина испоручених свиња смањена за само 6,2%, односно дошло је до повећања просечне тежине испоручених свиња.

Табела 68. Организовани тов стоке на територији града Београда

Година	Говеда			Свиње		
	испоручено		грла на крају године	испоручено		грла на крају године
	грла	kg		грла	kg	
2000.	6.573	2.830.826	3.257	89.953	7.594.976	29.862
2001.	4.078	1.821.525	2.807	82.440	7.371.592	33.618
2002.	4.216	1.844.632	4.089	88.384	8.209.626	35.076
2003.	4.346	1.922.732	4.298	79.966	6.917.485	25.926
2004.	4.670	2.134.044	3.750	66.407	5.748.342	17.155
2005.	4.426	1.899.639	3.483	52.147	4.716.360	23.142
2006.	4.015	1.825.580	3.609	70.372	7.127.027	26.166

Извор: Статистички годишњак Београда 2005. и 2006. године, Завод за информатику и статистику Београда

У последњих петнаест година дошло је до промене у расном саставу говеда, што је довело до повећања производње по грлу. У говедарској производњи, код газдинстава која се оријентишу на производњу млека, углавном се прешло на држање крава холштајн-фризијске расе и на тај начин је остварена већа производња млека по грлу. Газдинства која се баве комбинованом производњом типа млеко-месо задржала су се на оплемењеном домаћем говечету у типу сименталца, с тим што се и даље врши њихово укрштање и оплемењавање са сименталцем. Као резултат оваквог укрштања дошло је до побољшања квалитета меса и већег прираста по грлу.

По подацима Управе за ветерину Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, на подручју града Београда од укупног броја грла говеда највише су заступљена грла сименталске расе (око 60%), затим холштајн фризијске расе (око 35%), док су остале расе (мешана раса, домаћи биво, херефорд и др.) веома мало заступљене, са свега око 5% у укупном броју говеда.

Осим у говедарству, значајне промене у погледу расног састава су се дешавале и у свињарству и овчарству. У свињарској производњи долази до промене у расном саставу тако што су углавном индивидуални произвођачи, брзо реаговали када су увидели потребу тржишта за Pietren расом свиња која је специфична по мањем садржају масноће у месу. Наведена промена расног састава у свињарству се интензивирала у последњих неколико година, па је на територији не само града Београда већ и читаве Републике Србије све већи број свиња Pietren расе или оплемењен са овом расом. Међутим, с обзиром да Управа за ветерину Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде не поседује податке о расном саставу и броју свиња на посматраној територији заступљеност појединих раса није могуће прецизирати.

Што се тиче овчарске производње, све више се врши укрштање праменке са Virtemberg расом оваца у циљу поправљања квалитета меса и његове веће производње. Осим ове расе све је више присутна и раса оваца Pe-de-France, са којом се такође врши укрштање домаћих раса у циљу поправљања производних карактеристика.

У Управи за ветерину Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде не постоје подаци о расном саставу код свиња и оваца.

2.6.6. Пчеларска производња

Савремена пољопривреда се данас не може замислити без развијеног и савременог пчеларства, јер је део пољопривреде и националне привреде која подлеже економским законитостима које делују на тржишту и везано је за сва кретања у домаћој и светској економији. Пчеларство код нас има статус допунске делатности, што даје печат његовом развоју и степену организованости, али и поред тога оно учествује са 1% у националном дохотку и са 0,5% у привредном дохотку.

Умерена континентална клима и богатство биљног света пружају одличне услове за гајење пчела у Србији. Географски и климатски услови у Србији су такви да скоро не постоји ни један квадратни метар где не могу да се гаје пчеле и да се од њих не користе посредна и непосредна добра. Индиректне користи од пчела су далеко веће од директних (мед, восак, цветни прах, млеч, прополис и отров) и процењује се, по неким ауторима, да су за 20–40 пута веће од оне коју пчелари добијају кроз све наведене директне производе.

У Србији, овој производној грани се памте године када је било евидентирано око 40.000 пчелара, са око 400.000 пчелињих друштава. Према подацима пчеларске привреде, у Србији данас постоји око 30.000 пчелара са приближно 430.000 кошница од којих је само 9.100 учлањено у око 180 пчеларских организација. Србија годишње произведе од

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

3.500 до 5.000 тона меда и по просечним приносима по кошници спада у значајније произвођаче меда у Европи. Код нас је просечна производња меда по кошници 16 кг, док је у Француској 12 кг, а у Немачкој 11 килограма. Последњих година приноси меда су повећани у значајној мери и сада износе од 25 до 30 кг. Интензивнијом едукацијом пчелара и применом модерне технологије могу се у стационарном пчеларењу дуплирати, а код сеоба и учетворостручити приноси. За то постоје сви природни услови.

Према подацима из статистичког годишњака за 2001. годину, производња меда на територији Југославије у периоду од 1965. до 2000. године дата је у *табели 69*.

Табела 69. Производња меда на територији Југославије

Године	1965.	1975.	1985.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.
укупно тона	1.372	1.663	2.961	2.111	2.032	2.390	2.508	2.276	2.482	3.023
По кошници кг	4	4	10	10	11	12	13	12	13	14

Извор: Статистички годишњак, Републички завод за статистику Србије, 2001. година

Напомена: Подаци из 1999. и 2000. год изузимају територију Косова и Метохије

Према подацима се види да се производња меда у тонама повећала од 1965. до 1986. године за 115%, од 1986. до 1996. је опала за 45,71%, да би касније расла, иако се није урачунала производња на територији Косова и Метохије у 1999. и 2000. години.

Број кошница пчела и производња меда на територији Србије дат је у *табели 70* за период од 1992. до 2007. године.

Према подацима Статистичког завода из 2003. године, повећао се број кошница на 201 хиљаду, а с тиме и производња меда која је износила 3.242 тоне. Од 2004. године имамо повећање броја кошница које се кретало од 266 хиљада до 276 хиљада у 2006, години у којој је производња меда достигла највећу производњу од 4.048 тона у Републици Србији, а у централној Србији 3.633 тоне. У 2007. години број кошница пчела је повећан на 304 хиљаде али је производња меда смањена на 3.538 тона у Републици Србији, а у централној Србији број кошница је повећан за 19 хиљада, а производња меда опала за 478 тона. Производња меда опала је због велике суше, јер пчеле нису имале добру пашу и у зиму су ушле ослабљене, а пролећне паше, због лоших климатских услова, нису биле довољно издашне да би то омогућило опоравак кошница. Због тога је страдало више од 110.000 пчелињих друштава.

Табела 70. Број кошница и производња меда у Републици Србији и централној Србији

Година	Република Србија		Централна Србија	
	Укупан број кошница у хиљ.	Укупно меда у тонама	Укупан број кошница у хиљ.	Укупно меда у тонама
1992.	170	2.110	197	1.504
1993.	169	2.096	196	1.434
1994.	168	1.924	194	1.288
1995.	179	1.834	115	1.252
1996.	159	2.190	113	1.615
1997.	171	2.320	124	1.687
1998.	171	2.092	122	1.547
1999.	165	2.290	123	2.110
2000.	166	2.663	155	2.447
2001.	179	2.317	162	2.178

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

2002.	164	2.550	149	2.340
2003.	201	3.242	180	2.662
2004.	266	3.579	222	3.041
2005.	270	3.665	228	3.196
2006.	276	4.048	239	3.633
2007.	304	3.538	258	3.155

Извор: Статистички годишњак за одговарајуће године, Републички завод за статистику Србије

Према прорачуну просека за дате године, ако упоредимо централну Србију са Републиком Србијом, види се да је просек производње меда у централној Србији мањи за 612,2 тона а да је просек броја кошница приближно исти за период од 1992. до 1996. године. Од 1997. до 2001. године просек производње меда био је за 337,2 тона мањи у централној Србији, а просек броја кошница за 33,2. И за период од 2002. до 2006. године разлика у просеку износи за производњу меда 442,4 тона, а просек броја кошница мањи је за 31,4 што се види из *табеле 71*.

Табела 71. Просек броја кошница и производње меда

Година	Република Србија		Централна Србија	
	Просек броја кошница	Просек производње меда	Просек броја кошница	Просек производње меда
1992 -1996.	169,0	2.030,8	163,0	1.418,6
1997 - 2001.	170,4	2.331,0	137,2	1,993,8
2002 -2006.	235,4	3.416,8	203,6	2.974,4

На територији града Београда број кошница пчела у периоду од 2000. до 2006. године кретао се од 806 до 21.082, у ком периоду је било опадање броја кошница чак и на 570 у 2002. години, када је опала и производња меда (*табела 72*).

Табела 72. Број кошница пчела на територији Београда од 2000. до 2006. године

Година	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Број кошница пчела	806	695	570	11.724	9.036	12.895	21.082

Извор: Статистички годишњак Београда за 2004. и 2006. годину

Према статистичким подацима од 1993. године, када је било 2.726 кошница, долази до смањења броја кошница у 1994. години за 62,47%, а 2002. године за 79,1% у односу на 1993. годину, док је у 2006. години забележено повећање од 37 пута у односу на 2002. годину.

Последњих година све више млађих људи се укључује у овај посао, што раније није био случај. Повећава се и број пчелара који постају робни произвођачи и којима пчеларство постаје основно занимање и који имају од 100 до 200 кошница и овим послом се баве професионално. Постоји велики број организација и удружења која окупљају пчеларе и врше едукацију пчелара с циљем повећања пчеларске производње.

Само на територији Београда постоји низ удружења и друштва пчелара, која се налазе по општинама које припадају Београду, као што су:

- "Београдско удружење пчелара", општина Врачар
- "Друштво пчелара Београд", општина Врачар
- "Удружење пчелара и љубитеља", општина Звездара
- Удружење пчелара "Будућност", општина Лазаревац
- Удружење пчелара "Карника", општина Лазаравац
- Друштво пчелара "Космај", општина Младеновац
- Друштво пчелара "Обреновац", општина Обреновац
- Друштво пчелара "Палеж", општина Обреновац

- Друштво пчелара "Пчела", општина Гроцка

На територији општине Лазаревац удружење пчелара "Будућност" старо је преко 40 година. У овој години, удружење броји преко 100 чланова. Евидентан је и извештај број породица, које се активно баве пчеларењем и истичу се радом у удружењу. Ово удружење пчелара може да понуди годишње око 90 тона меда врхунског квалитета. Проблеми овог удружења као и свих осталих друштава и удружења су трошкови транспорта, који расту са порастом цене горива, а притом цена меда остаје иста. Из удружења истичу да је ова година лоша за пчеларство јер је измрзао багрем који је, поред липе, сунцокрета и ливада, главна паша од које пчеле праве мед. У Лазаревцу постоји и удружење пчелара „Карника“ које броји 33 члана. У Лазаревцу су одржани и дани пчеларства, где су се окупили пчелари из читаве Србије.

И пчеларско друштво "Космај" из Младеновца је организовало манифестацију "Дани пчеларства - Младеновац", која је такође окупила велики број пчелара и око двадесетак љубитеља пчела је изложило своје производе и опрему. Друштво остварује веома добру сарадњу са пчеларским друштвима из окружења и својим пчеларима обезбеђује све што им је потребно - од опреме и прибора па до лекова и литературе из пчеларства. Организовали су и едукацију младих и мање искусних пчелара у трајању од осам недеља. Школа пчеларства је имала 30 полазника, а друштво је добило више од тридесет нових чланова.

Унија пољопривредних произвођача општине Вождовац регистрована је 2007. године и окупља око 70 пољопривредних произвођача и пчелара. Тренутно слабо функционише и очекује се помоћ општине. Постоје мања пчеларска друштва који су мањи произвођачи меда.

Општина Земун има 40 до 50 пчелара, са око 50 кошница по пчелару, на целокупној територији општине Земун која обухвата Земун, Батајницу, Бусију, Угриновце и Земун поље. Производи се ливадски и сунцокретов мед. Производе 20 до 25 kg меда по кошници, што је слично резултатима који се постижу у свету. Пчелари немају регистровано удружење на територији Земуна, већ се Удружење налази у Новој Пазови. Проблем као и код осталих пчелара је слаба сарадња са воћарима, нема помоћи ветеринара и саветодавне службе, људи са Ветеринарског факултета дају савете, али их је мали број па нису у могућности све да постигну. Поједини произвођачи су добили извозничку дозволу, али не постоји организовани откуп, па је продаја меда у оквиру домаћинства, при чему је продајна цена меда по 1 kg 135 динара). Око 70% меда у хипермаркетима је неисправно, оригинални мед се разблажује, не постоји одговарајућа контрола квалитета и нема контроле лекова за пчеле. Нико од произвођача није увео стандарде, једино је предузеће "Маја промет" увело *НАССР*, постоји класификација да возило није специјално ако је могуће скинути кошнице са њега, па у том случају не могу да остваре регрес при куповини таквог возила. Проблем је и увоз млеча из Бугарске и Кине.

Србија нема директне субвенције по кошници за пчеларе, постоје само субвенције на опрему које износе свега 10 до 15% иако пчеларство обезбеђује 1% ДБП-а. Корист од пчеларства је 1/3 за пчеларе, а 2/3 за друштво. Производња хране у једном делу зависи од присуства пчела, као и скоро целокупни биљни свет.

Београдско удружење пчелара броји преко 600 чланова који су уједно и чланови СПОС-а (Савез пчеларских организација Србије). Имају 20.000-25.000 кошница, у просеку око 40 кошница по члану. Мада неки чланови имају и по 600 кошница, а има и оних који тек почињу, са по неколико кошница. Друштво окупља пчеларе из Београда и његове околине као и пчеларе из унутрашњости Србије.

Посебно, значајно место у пчеларству Србије заузимају пчеларске изложбе, које се одржавају једном годишње у сваком већем граду и трају 2 до 3 дана. На пчеларским изложбама продају се пчелињи производи, као и опрема за пчеларе. Пропратне активности изложби су предавања за пчеларе, за посетиоце, округли столови са дискусијама на одређену тему, посете пчелињацима, конференције за штампу, доделе признања заслужним пчеларима и друге активности везане за пропаганду пчеларства. Београдско удружење пчелара је један од организатора изложбе која се организује у априлу у Београду где се нуди квалитетан, првокласан, а пре свега здрав мед.

Оно што највише мучи пчеларе, па и ово удружење је што нема закона по коме би се увео ред и контрола на пијацама и другим продајним објектима (продавнице здраве хране). И на тај начин да се спречи продаја фалсификованог меда. Тиме би се пре свега заштитили потрошачи, јер је тај фалсификовани мед лош по здравље људи.

Од 30.000 пчелара у Србији 9.100 је учлањено у 180 удружења која чине Савез пчеларских организација Србије.

Савез има следеће задатке: информативни, едукативни, дружење и заступање пред државним и другим органима. Преко свог часописа (Пчелар), путем јавних гласила, других медија и преко удружења, директно информише чланство о дешавањима у земљи и свету у области пчеларства. Кроз едукативне активности - путем часописа, књига, предавања, саветовања и друге видове - Савез утиче на образовање чланства у погледу гајења пчела, а становништва о значају пчелињих производа за здравље људи. Ради информисања потрошача, Савез покреће рекламне кампање. Едукацији пчелара, као значајном виду активности Савеза, поклања се велика пажња. На Пољопривредном факултету у Земуну постоји катедра за пчеларство, а у оквиру средњих пољопривредних школа пчеларство се слуша факултативно. Неке пољопривредне школе имају своје пчелињаке. Ради спровођења едукативне делатности, у оквиру Савеза постоји актив предавача кога чине еминентни стручњаци из области пчеларства као и истакнути пчелари практичари. У удружењима се током зиме организују циклуси предавања, а нарочито добре резултате дали су дебатни клубови, које организују удружења тако што један члан на задату тему направи увод а остали присутни чланови се укључују у дискусију. У домену сарадње и дружења, Савез организује разне екскурзије, путовања, посете угледним пчелињацима, сајмове, изложбе и друго. Пред државним органима Савез наступа у име пчелара, тражећи повољније услове, нарочито код доношења законских прописа, за пчеларе. Садашње руководство Савеза покушава код државних органа да избори боље место пчеларству и већу помоћ од стране Државе.

Производња меда у Србији ће у 2008. години износити свега једну трећину у односу на предходну годину, због слабог приноса. Ове године на чак 70% територије Србије није било приноса меда, због чега је Савез пчеларских организација прогласио елементарну непогоду. Од 9.100 чланова Савеза пчелара ове године се очекује да у најбољем случају произведу 1.250 тона меда, што је једва трећина прошлогодишње производње. У Србији је прошле године просечан принос по кошници био 17 килограма, док ове године већина пчелара није извадила ни један килограм. Ипак, у Савезу сматрају да је увоз непотребан и штетан, јер је мед произведен у Србији изузетног квалитета, а производња и даље надмашује потрошњу.

Потрошња меда у Србији је веома мала, просечно око 600 грама годишње по становнику, док у најразвијенијим земљама она достиже 7 до 10 килограма. Ове године у Србији, према процени Савеза, најмање 500 пчелара је напустило ту делатност, а без пчела, зависно од културе, приноси падају од 20 до чак 90%, као и квалитет.

Стога је неопходно да Држава што пре почне са регистрацијом пчелињака и уведе

субвенције по кошници, јер је Србија једина држава бивше Југославије која није донела ту меру како би пчеларе припремила за тржишне услове у ЕУ и помогла им у производњи.

2.6.7. Органска производња хране

Органски производи су резултат свести произвођача о значају здраве хране и обнављању природних ресурса. Добијени су коришћењем предности и потенцијала еко система, стимулацијом и хармонизацијом биолошких процеса, без примене хемијски насталих супстанци (вештачка ђубрива, пестициди, хормони, инсектициди) и без употребе генетски модификованих организама.

Органска производња у Европи. Процент укупног земљишта које је у Европској унији намењено органској пољопривредној производњи континуирано се увећава. Изражава се процентуалним учешћем у укупно коришћеном пољопривредном земљишту, а да би се могло констатовати да се на одређеним површинама одвија органска производња морају бити задовољени услови из документа Council Regulation (ЕЕС) No 2092/91. Овај документ прописује минимум инпута који не потичу са фарме, односно максимално искоришћавање локалних капацитета. Такође, предност се даје биолошким и механичким методама у односу на хемијска средства. Органска пољопривреда у ЕУ одвија се у складу и са другим законима, нормама и стандардима које прописује, пре свега, Међународна федерација покрета за органску пољопривреду - IFOAM.

У ЕУ су у 2005. години површине на којима је била организована органска производња чиниле 3,9% укупне пољопривредне површине. Око 1,6% од укупног броја пољопривредних газдинстава ЕУ припада тзв. органским газдинствима, са просечним поседом од 39 ха.³ Највећи проценат површина са органском производњом хране, у односу на укупне пољопривредне површине, имају Аустрија (11,0%), Италија (8,4%), Република Чешка и Грчка (7,2%), а најмање Малта (0,1%), Пољска (0,6%), Ирска (0,8%)⁴.

За развој органске производње у Србији значајна су искуства органске производње у развијеним земљама Европе, која указују да инвестиције у органску производњу не морају увек бити велике⁵:

- интересантни су примери кућне доставе органских пољопривредних производа у Аустрији и Чешкој: воћа, биља, хлеба (органску пшеницу мељу у сопственом минимлину, а затим од интегралног брашна пеку векне хлеба и дневно пласирају на кућне адресе локалном становништву);
- занимљив је спој традиционалних метода производње, као дела органске пољопривреде на њивама, и савремене информационе технологије којом се оптимизирају транспортни токови испоруке "зелених кутија" на бројне кућне адресе у Бечу и другим већим градовима у Аустрији;
- на развој органске производње у европским земљама утиче и веома отворен банкарски систем који пружа изузетно повољне услове кредитирања, а с друге стране држава разним субвенцијама помаже и подстиче прелазак на органску производњу.

³ Organic farming in the EU, Eurostat, 80/2007, 12 June 2007.

⁴ Ибидем.

⁵ Terra's билтен број 9/2003; <http://www.terras.org.yu/>

Правна регулатива органске производње у Републици Србији. Област производње пољопривредних и других производа методама органске производње - прерада, складиштење, транспорт, обележавање, декларисање и промет органских производа, издавање сертификата и ресертификата за органске производе, као и друга питања од значаја за органску производњу - у Р. Србији уређују се **Законом о органској производњи и органским производима**, који је усклађен са прописима ЕУ.⁶ На основу овог закона, усвојени су и бројни правилници који регулишу ову област: Правилник о изгледу ознаке и националног знака органских производа; Правилник о условима и начину промета органских производа; Правилник о начину вођења евиденције и садржини извештаја на основу којих се води евиденција у органској производњи; Правилник о паковању, складиштењу и превозу органских производа; Правилник о условима које треба да испуњава правно лице које издаје сертификат, односно ресертификат за органске производе и о начину њиховог издавања; Правилник о обрасцу службене легитимације инспектора за органску производњу.

Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Р. Србије прописало је **изглед ознаке и националног знака** којим се обележава сертифицирани органски производ, као и изглед ознаке којом се обележава производ из периода конверзије.

Сертифицирани органски производ обележава се ознаком: «Органски производ», кодом овлашћене организације и националним знаком.

Основне одредбе Закона о органској производњи и органским производима. Према одредбама важећег Закона о органској производњи и органским производима, органска производња заснива се на природним процесима и употреби органских и природних минералних материја. У органској производњи не могу се користити средства синтетичко-хемијског порекла, нити генетски модификовани организми и њихови деривати⁷. Основни услови за заснивање органске производње су:

- (1) просторна изолација земљишних парцела, сточарских фарми и прерађивачких погона од могућих извора загађења;
- (2) незагађено земљиште чији је садржај штетних материја испод прописаних максимално дозвољених количина;
- (3) прописани квалитет воде за наводњавање и минимална загађеност производног подручја.⁸

Да би газдинство прешло на органски систем производње, мора да поседује посебан програм трансформације газдинства из традиционалног у органско, уз транзициони период који обично траје две до три године, у зависности од почетно утврђеног стања земљишта.⁹

Сертификационе куће. Инспекција и сертификација (сертификат је валидан у периоду од годину дана, након чега следи поновна провера свих фактора који су предвиђени Законом и, уколико су испуњени, продужавање сертификата односно издавање ресертификата) су једина гаранција потрошачу да је органски производ произведен по

⁶ Закон о органској производњи и органским производима ("Сл. Гласник РС", број 62/06).

⁷ Ибидем, члан 3, стр. 1

⁸ Ибидем, члан 7, стр. 3-4.

⁹ Ибидем, члан 8.

свим критеријумима и стандардима органске пољопривреде.

При Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије регистроване су следеће сертификационе куће, које су овлашћене за издавање сертификата, односно ресертификата за органске производе за 2008. годину¹⁰:

- "SUOLO E SALUTE SERBIAN", д.о.о. Велика Плана;
- "SGS Beograd", д.о.о. Београд;
- "Evrocet", д.о.о. Београд;

Током 2007. године, при МПШВ Републике Србије је за издавање сертификата, односно ресертификата за органске производе била регистрована само једна кућа "Organic Control System", Суботица.

Број сертифицираних органских произвођача у Републици Србији. Иако Србија, према подацима удружења за органску храну "Terra's", има највећи потенцијал у Европи за органску производњу, јер је чак до 15% површина запарложено и спремно за органску сертификацију, број органских произвођача је мали. Према подацима МПШВ Републике Србије, а на основу извештаја три сертификационе куће овлашћене за издавање сертификата при МПШВ, у Србији је, закључно са мајом 2008. године, **регистровано 53 произвођача у области органске производње.**¹¹ Овај број је већи за оне произвођаче који до маја 2008. године нису извршили ресертификацију, као и за оне произвођаче који добијају сертификат о органској производњи од стране страних сертификационих кућа, које нису регистроване при МПШВ Републике Србије (инострани сертификациони тела контролишу органски карактер уговорене домаће производње директно за иностране купце).

Примера ради, на водећем *светском сајму органских производа "Биофак" (Нирнберг, Немачка)*, који се одржавао у периоду од 21. до 24. фебруара 2008.¹², на штанду «Organic Serbia», само седам произвођача из Србије (*један из Београда*) - представило је своје производе (слатко од шумског воћа, печурке, хладноцеђено бундевино уље, јабуково сирће, ајвар, воћни сокови): Foodland из Београда, БМД из Ариља, Сунцокрет из Хајдукова, Статус из Сврљига, Марни из Крушевца, Житохем из Зрењанина.¹³

На територији града Београда, према поменутом извештају МПШВ Р. Србије, регистрована су три произвођача органске хране:

- газдинство Милосављевић (биљна производња: сунцокрет);
- Био Фарма, д.о.о. Београд (биљна производња: житарице, индустријско биље);
- Газдинство Нурдин Мујкановић (биљна производња: кајсија, орах).

У овој категорији послују и предузећа која још нису извршила ресертификацију или сертификат добијају од стране сертификационе куће, која није регистрована при МПШВ Р. Србије, као што су:

¹⁰ <http://www.minpolj.sr.gov.yu/>

¹¹ Јединствена евиденција Министарства о произвођачима, прерађивачима, лицима која су укључена у органску производњу и лицима која обављају унутрашњи, односно спољнотрговински промет, закључно са 31.05.2008.године; <http://www.minpolj.sr.gov.yu/>

¹² Презентација српске пољопривредно-прехранбене понуде одвијала се под покровитељством Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, а у организацији Агенције за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије (SIEPA) и Немачке организације за техничку сарадњу - GTZ.

¹³ <http://www.terras.org.yu/presskutak/aktuelnosti/2008-02-24.html>

- "Foodland" д.о.о.; предузеће производи прехранбене производе: џемове, сокове; контролу органске производње врши сертификациона кућа "Organic control system", Суботица¹⁴;
- "Алте" д.о.о; предузеће се бави производњом, сакупљањем и извозом смрзнуте малине и купине (у почетном је периоду преласка на органску производњу); контролу органске производње врши инострана сертификациона кућа; ово предузеће поседује GLOBALGAP систем менаџмента;¹⁵
- "Биосил" д.о.о; предузеће се бави производњом органског сока од цвекле; контролу органске производње врши "Organic control system", Суботица.

Увођење сертификоване органске производње у Београду *ограничавају* бројни фактори, пре свега они везани за еколошко загађење целокупне територије града. Тренутно не постоји озбиљна анализа везана за концентрацију тешких метала и других штетних материја у пољопривредном земљишту и ваздуху, а за сва села требало би урадити детаљну еколошку анализу, која би била основа за дефинисање могућих праваца развоја органске производње. Развој органске производње ограничавају и бројни други фактори, пре свега: непостојање интересовања код пољопривредних произвођача за ову врсту производње, непознавање технологије органске производње, неспремност за прихватање новина, мало домаће тржиште и ниска куповна моћ, висока цена сертификовања органске производње. С друге стране, *повољни фактори* који могу да стимулишу производњу органске хране су: близина и величина тржишта Београда (који испољава раст тражње за органским производима), као и висок раст иностране тражње. Пласман органских производа на домаћем тржишту могућ је у бројним велепродајама здраве хране (којих је највећи број у Београду), затим у мегамаркетима, и сл.

2.6.8. Увођење и сертификација добре пољопривредне праксе према захтевима GLOBALGAP

Различити ступњеви цивилизацијске и еколошке свести условљавају и различите захтеве за врстом и квалитетом хране за људе и животиње. Развој нових технологија у пољопривреди и индустрији треба да осигура довољне количине квалитетне и безбедне хране. Политике, планови, програми и законодавство регулишу области хране и ригорозан надзор над тим сектором. Потрошач има право на квалитетну, здраву и безбедну храну, као и све неопходне информације о њеном саставу, начину и последицама употребе на њега и његово потомство; да ли је храна функционална, нова или органска.

EUREGAP (Програм европских малопродајних ланаца за добру праксу у пољопривреди) су усвојиле земље Европске уније ради заштите здравља садашњих и будућих генерација. То је својеврсни одговор на забринутост потрошача због употребе пестицида и генетски модификованих култура. EUREGAP (GLOBALGAP) није препрека за извоз на тржиште ЕУ, али све више добија на значају, јер може да буде препрека за остваривање сарадње са неким од европских партнера. У Европи је тренд да се око 90% промета свежег воћа и поврћа остварује у малопродајним ланцима; често супермаркети од својих добављача траже EUREGAP сертификат.

Прихватили су га и увели најзначајнији европски трговци, удружења пољопривредних произвођача и представника потрошача као глобални систем.

GLOBALGAP стандард је примарно креиран како би осигурао поверење потрошача у

¹⁴ <http://www.foodland.co.yu/srp/AboutUs.aspx>.

¹⁵ <http://www.atle.co.yu/core/company.php?LID=0>.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

сигурност и квалитет хране. Има глобалну важност за обезбеђење квалитета производње на фармама.

Основни циљ GLOBALGAP је спречавање загађења намирница. Превенција се остварује путем успостављања система контролних тачака и предузимањем одговарајућих корективних мера ради елиминисања потенцијалних загађивача.

Овај стандард омогућава тзв. следљивост хране; процес примарне производње се прати и контролише већ од формирања засада, преко агротехнике, заштите и прихране без могућности контаминације недозвољеним примесима. Резултат је добијање здраве хране, односно апсолутно безбедног производа по стандардима ЕУ.

Примена GLOBALGAP стандарда значи придржавање начела добре производне праксе у пољопривреди, при чему се она **обавезно** и документује.

GLOBALGAP је за наше произвођаче и даље новост. Примењује се у пољопривредној производњи воћа, поврћа, хортикултуре, животиња, рибе и меда.

Слично као и са другим стандардима, усклађеност карактеристика производа са EUREGAP (GLOBALGAP) стандардима мора да верификује и сертифициује независно сертификационо тело. То су техничке институције или компаније овлашћене од стране EUREGAP или од стране националних тела са ЕУП лиценцом.

Према GLOBALGAP, захтеви које пољопривредна производња треба да задовољи су:

- Могућност утврђивања порекла (следивост);
- Евидентирање и унутрашња самоинспекција;
- Врста и подлоге;
- Историја и управљање локацијом;
- Земљиште и супстрати;
- Захтеви за употребом ђубрива (јасно документован начин употребе, врста, место и учесталост);
- Иригација и фертигација;
- Заштита усева;
- Жетва и берба;
- Руковање производима;
- Управљање контролом отпада и загађења;
- Рециклажа и поновна употреба;
- Здравље;
- Безбедност и социјална заштита радника;
- Заштита животне средине.

Огромни су потенцијали београдске регије у примарној пољопривредној производњи. Стога је потребно да се овај сектор прилагођава захтевима GLOBALGAP.

Имплементација GLOBALGAP стандарда подразумева придржавање начела добре производне праксе у пољопривреди, уз њено обавезно документовање.

Примена ових стандарда омогућава пољопривредницима лакши приступ тржишту и повољније цене њихових производа.

У Београду је сертифициковано само једно предузеће према GLOBALGAP стандарду и то "Атле" (хладњача).

2.6.9. HACCP/ISO стандарди

HACCP план

У економски развијеним земљама безбедност хране је једна од тема која завређује посебну пажњу. Чињеница да је међународна трговина у успону, а да из дана у дан расте међузависност националних привреда, доприноси све већем значају и неопходности да се осигура потпуна безбедност хране за учеснике у међународној трговини.

Ова тврдња важи и за Србију, којој предстоји мукотрпан посао да своје стратегије у свим областима рада, као и у законодавној и извршној власти, усагласи са светским и европским принципима. Како наша земља има намеру да постане чланица Светске трговинске организације и ЕУ, она мора да, планираним акцијама и активностима, уз рангирање приоритета, омогући привреди и друштву учешће у конкурентској трци, чији су основни циљеви квалитет и безбедност.

Безбедност хране се односи на опасности које потичу из хране, а њен су саставни део, и то у тренутку конзумирања. С обзиром да настанак опасности по безбедност хране за људе и животиње може да се деси у било којој фази, од суштинског је значаја одговарајуће управљање безбедношћу кроз цео ланац хране. Значи, безбедност хране може да се осигура обавезним заједничким активностима свих учесника у ланцу хране.

HACCP план у ланцу хране обухвата примарне произвођаче и произвођаче хране за животиње, прерађиваче хране, извршиоце и подуговараче, који се баве превозом и складиштењем, све до продавница за продају на мало и за пружање услуга везаних за храну, као и организације које се баве производњом опреме, амбалажног материјала, средстава за чишћење и дезинфекцију, адитива.

Одлуком Савета 2003/822/ЕЦ, ЕУ је приступила Комисији *Codex Alimentarius (CAC)*, која је основана од стране *FAO* и *WHO* са главним циљем да дефинише међународне стандарде и препоруке, који се односе на пољопривреду и рибарство, намирнице, адитиве и загађиваче хране, сточну храну и резидуе ветеринарских производа и пестициде, али и да дефинише означавање, инспекције и систем сертификације, методе узорковања и анализе, кодове етике и произвођачке праксе и хигијенску праксу у производњи хране.

Посебна погодност од овог чланства је и да се у мере за безбедност унесе *HACCP* план као пресудан елемент, а и обавезност сертификације овога програма.

На тржишту ЕУ могу се наћи само пољопривредни и прехранбени производи, који задовољавају препоруке међународног кода праксе и опште принципе хигијене хране. Данас је на снази документ Комисије *Codex alimentarius* под ознаком *CAC/RCP 1-1969*, (*ALINORM 93/13 apex II*) и "Препоручени међународни кодекс праксе - Основни принципи хигијене хране" у чијем анексу је *HACCP* план.

Неопходна је и примена одговарајуће хоризонталне легислативе и стандарда, који се односе на захтеве из хоризонталних директива, као и одређених прописа као што су за:

- зачине (Директива 88/388/ЕЦЦ);
- хигијену прехранбених производа (Пропис (ЕЦ) 852/2004) и
- хигијену хране животињског порекла (Пропис (ЕЦ) 853/2004) и др.

Под *HACCP* концептом подразумева се систем, који идентификује, оцењује и контролише ризике од значаја за исправност хране. Суштина овог концепта је обезбеђење сигурности хране, превентивно деловање кроз интегрисани вид контроле "од њиве до трпезе", а главна одговорност је на самом произвођачу.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

НАССР план је систематичан и научно заснован. Његова примена се заснива на егзактним резултатима научних истраживања потенцијалних ризика хране по људско здравље, који могу да буду биолошке, хемијске и физичке природе.

Подручје примене *НАССР* концепта је широко, а не смеју се занемарити и неопходне комуникације, које дефинишу и/или условљавају утицаје на безбедност хране. Ово подразумева комуницирање међу организацијама на свим нивоима ланца исхране како би се осигурало да опасности по безбедност хране буду правовремено идентификоване и отклоњене адекватним контролним мерама.

НАССР план се мора документовати и мора да садржи информације по основу 7 принципа, из којих се састоји, за сваку идентификовану критичну контролну тачку. Принципи су:

- Анализа ризика (биолошких, хемијских, физичких) и дефинисање превентивних мера;
- Одређивање критичних контролних тачака (*ССР*) у процесу;
- Успостављање граничних вредности за сваку *ССР*;
- Успостављање система праћења за сваку *ССР*;
- Успостављање корективних мера, које треба применити када се установи да односна *ССР* није под контролом;
- Дефинисање и успостављање поступка верификације с циљем потврђивања ефикасности *НАССР* плана;
- Дефинисање и успостављање документације, која садржи све поступке и записе у оквиру успостављеног *НАССР* плана.

За примену *НАССР* плана у било којој организацији за производњу хране основни услов је да она мора да функционише у складу са Кодексом општих принципа хигијене хране, одговарајућим Кодексом кодова хигијенске праксе и одговарајућим законодавством за безбедност хране.

Преиспитивање успостављеног *НАССР* плана је нужан услов у његовој примени, због могућих измена начињених у било ком кораку имплементације, јер не треба заборавити да се *НАССР* уводи и примењује за специфичан производ.

Успостављен *НАССР* концепт може се користити за самооцењивање успешности производње безбедне хране или сертификавање од стране признатих сертификационих тела у области сертификације безбедности хране.

Релативно задовољавајући број предузећа и компанија на територији Београда увело је и примењује *НАССР* план као: НАВИП, МЕТРО, МАЖЕСТИК, ДЕЛТА-МАКСИ, МИЛШПЕД, ЦАНАКО, ПОЛИМАРК, ЛИБЕРТАС, ЕЛЕФАНТ Со, ХЕРБА, ГРАН-ЕКСПОРТ, ИВАНЧИЋ И СИНОВИ, ДИНЕФАРМ и др.

Стандард ISO 22000:2005

Стандард ISO 22000:2005 садржи три дела:

- Захтеви за добру производну праксу или претходни неопходни програми;
- Захтеви за *НАССР* сагласно принципима Codex Alimentarius и
- Захтеви за систем управљања.

Иако се ISO 22000:2005 може имплементирати засебно, он је формулисан тако да буде потпуно компатибилан са ISO 9001:2000.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

ISO 22000:2005 је први из групе стандарда, која обухвата и следеће документе:

- ISO/TC 22004 Систем управљања безбедношћу хране - Водич за примену ISO 22000:2005;
- ISO/TC 22003 Систем управљања безбедношћу хране - Захтеви за тела која спроводе аудит и сертификацију система за управљање безбедношћу хране;
- ISO 22005, проходност у ланцу прехране - општи принципи и водич за дизајн и развој система.

Примена ISO 22000 омогућава свим типовима организација у ланцу производње, дистрибуције и коришћења хране да имплементирају систем управљања безбедношћу хране (произвођачи хране и прехранбених сировина, прерађивачи хране, оператери за транспорт и складиштење, сервирања хране - заједно са одговарајућим организацијама као што су произвођачи опреме, материјала за паковање, средстава за хигијену, адитива).

Стандард је постао неопходан због значајног пораста болести проузрокованих неисправном храном. Осим ризика по здравље, болести проузроковане храном могу имати за последицу значајне трошкове лечења, одсуства са посла, плаћање осигурања.

Ради конкурентности на светском тржишту хране, увођење *HACCP* и стандарда ISO 22000:2005 је императив у производњи хране.

Мала предузећа за производњу и прераду хране имају дозу резерве према увођењу ових стандарда, која проистиче из њиховог непознавања *HACCP* и ISO 22000:2005 и бенефиција, које они собом доносе. Стога је потребно вршити популаризацију и едукацију о томе шта су *HACCP* и ISO 22000:2005, посебно у малим и организацијама које имају намеру и планове за излазак на светско тржиште, посебно са национално карактеристичним прехранбеним производима.

За предузећа у Србији међународни стандарди представљају моћно средство у унапређењу квалитета и конкурентности производа и стицања поверења међународног тржишта. Примена ових стандарда доприноси смањењу трошкова и побољшању конкурентности и олакшава приступ националном и међународном тржишту.

На територији Београда многа предузећа су увела ISO 9001 и ISO 2001:2000 међу којима су: ЕНЕРГОПРОЈЕКТ НИСКОГРАДЊА-ISO 9001, ЕУРОПОЛИС-ISO 9001:-2000, ДИРЕКТНА ТРГОВИНА-ISO 9001:2000, KOLTEX SYSTEM-ISO 9001:2000, БИЉЕ БОРЧА-ISO 9001:2000, АТЛЕ-ISO 9001:2000, МОРЕХ-ISO 9001:2000, ЛИБЕРТАС-ISO 9001:2000, ВАН СИСТЕМ-ISO 9001:2000, САГА ИНФОТЕХ-ISO 9001, ИНСТИТУТ ЗА ИМУНОЛОГИЈУ И ВИРУСОЛОГИЈУ ТОРЛАК-ISO 9001, ЧОКОЛАДА-ISO 9001 и др.

SWOT МАТРИЦА

Ниво остварене производње у агрокомплексу и усвајање стандарда у систему безбедности хране

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none">• Погодни климатски услови за организовање интензивне пољопривредне производње;• Одговарајући природни услови за производњу цвећа и украсног биља;• Постојање довољне површине земљишта	<ul style="list-style-type: none">• Неконтролисано смањење пољопривредних површина и промена намене земљишта;• Нерешена имовинско-правна питања која се односе на земљиште;• За више фазе прераде потребно је

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p>које се користи за пољопривредну производњу чиме се задовољавају потребе града;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Богата сировинска база; • Развијено је тржиште за све финалне производе; • Освојена технологија је доступна будућим произвођачима итд.; • Богата сировинска база за гајење ЛАБ, како са становишта разноврсности тако и са становишта количина; • Лековито биље из Србије извози се највише у европске земље; • Традиција и искуство у пољопривредној производњи (нарочито сточарство и ратарство); • Квалитет земљишта је задовољавајући, што омогућава постизање високих приноса; • Постизање врхунских резултата у производњи семенског и расадничког материјала; • Постојање одговарајућих складишних и прерађивачких капацитета; • Све је већи број пољопривредних произвођача који се оријентишу на високо интензивну производњу (нарочито повртарску производњу); • Производња воћа на подручју града обезбеђује значајан извор сировина за прерађивачку индустрију; • Близина и величина тржишта (нижи трошкови транспорта); • Развијена прерађивачка индустрија; • Развијени канали дистрибуције; • Присутност високостручних институција (факултети, институти, стручне службе и други); • Постоји одговарајући број висококвалификованих стручњака за све области пољопривреде; • Све већи број младих се активно укључују у одређене секторе пољопривредне производње (пчеларство, сточарство); • Побољшан расни састав стоке; • Повећање броја удружења пољопривредних произвођача; • Нижи трошкови рада у односу на 	<p>уложити далеко више новца;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Опасност од поплава у појединим рејонима; • Неуједначеност квалитета готових производа; • Несигурност у пласману и наплати; • Постојање илегалних канала продаје и дистрибуције финалних производа; • Недостатак наводњавања; • Недостатак и/или недовољна активност постојећих стручних служби; • Недостатак едукације пољопривредних произвођача у погледу коришћења нових технологија; • Неорганизованост, уситњеност, чак нелојална конкуренција; • Неадекватна информисаност пољопривредних произвођача у погледу могућности остварења права на регрес и подстицајна средства; • Недостатак финансијских средстава за финансирање текуће производње; • Ниске субвенције репроматеријала; • Недостатак дугорочних, чврстих уговорних односа између прехранбене индустрије и произвођача; • Неадекватно деловање удружења и задруга; • Није до краја спроведена приватизација великих система; • Коришћење застарелих технологија у производњи; • Лоши резултати у производњи ратарских култура које представљају базу за производњу сточне хране; • Нестабилни услови за производњу грожђа; • Неразвијена сточарска производња на породичним газдинствима; • Мали број грла стоке по домаћинству; • Ниска млечност по грлу; • Недовољна примена вештачког осемењавања; • Поједине гране пољопривреде имају статус допунске делатности - пчеларство; • Недостатак међусекторске сарадње (пчелари - воћари);
---	--

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p>развијене земље Европе (органска производња);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Висок квалитет готових производа. 	<ul style="list-style-type: none"> • Одсуство маркетиншке оријентације пољопривредних произвођача; • Ограничена свест о потреби заштите животне средине; • Неадекватна информисаност о значају увођења стандарда квалитета и стандарда контроле безбедности; • Недостатак имплементације стандарда квалитета и стандарда контроле безбедности (ISO, HACCP, GLOBALGAP).
<p>ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА</p>	<p>РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Могућност бољег искоришћења постојећих складишних и прерађивачких капацитета; • Интензивирање производње поврћа у заштићеним просторима; • Доступност тржишта; • Организовати високоинтензивну тржишну производњу намењену извозу; • Постоје покушаји да се извозе и више фазе прераде лековитог биља, као што су етарска уља, екстракти и др.; • Могућност извоза меса и месних прерађевина у ЕУ; • Могућност извоза млека и млечних прерађевина у ЕУ; • Значајна производња меда одличног квалитета – могућност извоза; • Повољни природни услови за органску пољопривредну производњу; • Раст тражње за органским производима; • Цене органских и деликатесних производа вишеструко премашују цене пољопривредних производа који су хемијски третирани. 	<ul style="list-style-type: none"> • Неадекватна контрола увозног семенског материјала и средстава за заштиту и прихрањивање ратарских култура; • Постојање монопола у одређеним секторима прерађивачке индустрије (прерада млека и житарица); • Јак увознички лоби; • Глобализација трговине прехранбеним производима и све израженија конкуренција на међународним тржиштима (развој мултинационалних прехранбених компанија са снажним заштитиним знацима: брендovima/маркама производа); • При избору технолошких решења треба настојати да нова производња не загађује ваздух, воду или земљиште; • Извозници се суочавају са недовољним количинама, односно малим произвођачким капацитетима; • Изменити асортиман са дорађеним производима и укључити производе на бази лековитог биља; • Брзе промене у потрошачким захтевима, посебно на иностраном тржишту (све израженији захтеви потрошача у погледу бренда, ознака квалитета, ознака географског порекла); • Еколошко загађење целокупне територије града; • Непостојање интересовања пољопривредних произвођача за развој органске производње; • Непознавање технологије органске производње; • Неспремност за прихватање новина; • Одсуство маркетиншке оријентације

	<p>пољопривредних произвођача;</p> <ul style="list-style-type: none">• Недостатак стандарда квалитета и стандарда контроле безбедности;• Недовољна усмереност ка извозу и немогућност одговарања захтевима иностраних купаца, са становишта количина и редовности испорука;• Ограничена свест о неопходности заштите животне средине;• Мала подршка увођењу органске производње из буџета Р. Србије;• Нестимулативна кредитна политика банака за развој органске производње;• Висока цена за издавање сертификата за органску производњу;• Неразвијено тржиште органских производа;• Неконтролисан увоз меда сумњивог квалитета;• Конкуренција производа суседних земаља;• Недостатак сертификоване производње у погледу безбедности хране (<i>HACCP</i> стандард).
--	--

2.7. ТРЖИШТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА

2.7.1. Оцена тржишта роба у Републици Србији

Тржиште роба у Србији, генерално, има карактеристику институционалне неуређености, пре свега, услед нетранспарентног и неефикасног законодавног и судског система. Слободно тржиште и тржишна економија често су синоними за законски неуређено тржиште или тржиште где институције не гарантују примену постојећих закона. Недовољно ефикасне институције, посебно неефикасност трговинских судова, слаба заштита и безбедност својине, бирократизовани поступци и неефикасна администрација, нарочито на локалном нивоу, главне су карактеристике домаћег привредног амбијента, према оцини како привредника окупљених око ПК Србије, тако и према оцини многих међународних институција и организација: World Economic Forum¹, Jefferson Institute², Европска банка за обнову и развој, Светска банка.

Према *критеријуму «ефикасност тржишта роба»*, Република Србија је у Извештају *Светског економског форума* у 2007. години рангирана на 114. позицији, од укупно 131 анализиране светске економије. Лошије од Србије су неке земље Африке, Азије, Јужне и Централне Америке. Критеријум ефикасност тржишта роба, према Светском економском форуму, значи обезбеђење најбољег могућег окружења за размену роба: здрави услови конкуренције, сигурност купопродајних уговора, минимум државне интервенције, софистицираност купаца, одсуство монопола, развијена царинска и домаћа инспекцијска служба.

Транзициони извештај Европске банке за обнову и развој (EBRD), такође, указује на неповољну позицију Србије када је реч о следећим транзиционим индикаторима: *«политика конкуренције»*, *«сигурност тржишта и небанкарске финансијске институције»*, *«инфраструктурне реформе»*. Ове критеријуме, тачније, развој ових институција и инфраструктуре, EBRD оцењује веома ниским оценама (2,0 у односу на максималну оцину 4+).³ Истовремено, најповољнију оцину Србија има код индикатора *«либерализација цена»* (оцина 4 почев од 2001. године).

2.7.2. Основне карактеристике тржишта пољопривредних производа у Републици Србији

¹ Према критеријуму «институција» (заштита и безбедност својине, заштита права грађана, државна управа, законодавство, независно и ефикасно судство, етика и корупција), Србија је у најновијем Извештају Светског економског форума, у 2007. години рангирана на 99. позицију, од укупно 131 анализиране светске економије (The Global Competitiveness Report 2007-2008, str. 17, 19 2007).

² Аналитички тим Jefferson Institute у студији «Конкурентност привреде Србије 2006», као најкритичније уско грло за развој предузетништва и одрживи привредни раст у Србији види слабу заштиту власничких права. Истовремено, анализа показује да, иако је банкарски систем на путу опоравка, судски систем, поготово систем трговинских судова, представља једну од најнеефикаснијих, односно најкорумпиранијих институција у Србији (Конкурентност привреде Србије 2006, стр. 135).

³ EBRD помоћу девет индикатора сумира напредак у структурним и институционалним реформама транзиционих земаља, а сваки индикатор мери се по стандардима развијених тржишних привреда и у суштини приказује синтетизовану процену напретка постигнутог у некој одређеној области (показатељи транзиције имају распон од 1 до 4+, при чему оцина 1 значи да нема промена у односу на социјалистички систем, а оцина 4+ означава перформансе сличне оним у развијеним привредама). Transition report 2007: People in transition, November 2007, European Bank for Reconstruction and Development; <http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/index.htm>, 22.09.2008.

У Стратегији развоја пољопривреде Србије, коју је Влада Р. Србије 2005. године усвојила, јасно се истиче да је неоспорна улога државе у стварању и развијању „новог законодавства, којим би требало да се осигурају услови за слободну и поштenu размену и такмичење, али у исто време и да се спречи монополско понашање на тржишту и исправе грешке тржишта“⁴. У истом документу истиче се да ће „тржиште функционисати ефикасно када постоји поверење да ће размена бити корисна за учеснике, а поверење подразумева да се понашање учесника и тржишно окружење у великој мери могу предвидети. У модерној тржишној економији ова предвидивост захтева да се одреди правилима. Држава је одговорна за успостављање правила у овој области, као и за обезбеђивање услова за њихову примену. Ова правила се односе на област безбедности приватне својине (заштита власничких права), слободу уговарања, правни положај корпорација, заштиту конкуренције“⁵.

Иако је од усвајања ове стратегије прошло пуне три године, у пракси сектор примарне пољопривредне производње и даље доминантно ограничава неразвијено и неефикасно тржиште роба, тј. пољопривредних производа.

Основне карактеристике тржишта пољопривредних производа у Србији дају се у наставку:

- **тржиштем доминира неколицина прерађивача (олигопол)**, који кроз картел улазе у процес отворене сарадње, посебно по питању откупних цена пољопривредних производа (картели се схватају као споразуми између различитих произвођача да следе заједничка правила понашања)⁶; према најавама МПШВ Р. Србије, држава неће толерисати монопол на тржишту, а у другој половини 2008. године министарство је упутило захтев надлежним органима да се утврди постојање монопола житомлинске индустрије при утврђивању откупне цене пшенице, као и да се што пре реши у жалбеном поступку да ли „Salford“ има монопол на тржишту млека⁷;
- **велики број ситних пољопривредних произвођача на страни понуде**; ове произвођаче ситног поседа и мале економске снаге карактерише натурална или полунатурална производња, као и мала могућност инвестирања;
- **разједињена тржишна понуда** - недовољна организованост пољопривредних произвођача кроз удружења и задруге, а тамо где ове асоцијације и постоје нема обједињавања понуде и заједничког пласмана; из претходног произлази да је велики број произвођача који немају довољно сопствене производње за потребе «великих купаца», а при том имају велику понуду и отежане могућности пласмана на локалном тржишту;
- **одсуство организованог откупа и уговорне повезаности примарних пољопривредних произвођача и прерађивача**, посебно у сточарству, воћарству и повртарству; из овога произлази велика неизвесност произвођача по питању цена и услова откупа (до самог тренутка продаје произвођачи не знају коме и по којој цени

⁴ Стратегија развоја пољопривреде Србије, Службени гласник број 78/2005, стр. 4.

⁵ Ибидем, стр. 9.

⁶ Примера ради, према Решењу Комисије за заштиту конкуренције у вези Danube Foods Group од 25.01.2008. године (<http://www.kzk.org.yu>), млекаре у саставу DANUBE FOODS GROUP B.V. (ИМЛЕК, Новосадска млекара и Млекара Суботица) имају доминантан положај на тржишту откупа млека, с обзиром да су у 2006. години учествовале у укупним количинама откупљеног млека са 47,4% («Млекара Шабац» и «Сомболед» учествовале су са по око 5%, «Млекопродукт» са 3,9%, а све остале млекаре нису имале појединачно учешће у откуп млека веће од 2%); према подацима МПШВ Р. Србије укупан број млекара у Србији у 2006. години износио је 211.

⁷ <http://www.poljopartner.rs/domace-vesti/dragin-necemo-tolerisati-monopol-na-trzistu-3.html>, 11.08.2008

ће пласирати свој производ); уговорна производња делимично је развијена само у области откупа млека, пшенице и индустријских култура;

- тамо где постоји уговорна производња, ради се о **краткорочним, неизвесним и несигурним уговорима**; услове откупа и цене пољопривредних производа «диктирају» откупљивачи (силоси, млинови, кланице, хладњаче, млекаре, трговци, прекупци); у већини они не поседују *НАССР* сертификат, њихова тражња је осцилаторна и прилагођена сопственим потребама (у неким периодима тражња изостаје; многе фирме отказују сарадњу у «јеку» откупа), а пољопривредници уобичајено чекају на наплату за предате производе;
- велики проценат тржишта је у **нерегуларним токовима откупа и плаћања** (импровизоване откупне станице, без минималних техничких и санитарних услова за откуп, уобичајено готовинско плаћање посебно код откупа воћа и поврћа, издавање откупница без серијског броја, високо учешће «прекупаца» у откупу стоке и сл.);
- **неефикасни инспекцијски органи** у регулисању тржишта (ветеринарска, фитосанитарна и пољопривредна инспекција, пореска управа, финансијски инспектори, царинска инспекција);
- **недостају откупно-дистрибутивни центри и задруге** које би од пољопривредних произвођача преузимале функцију пласмана и дистрибуције на најбољи могући начин, а у интересу примарних произвођача;
- **неуређено тржиште пољопривредних производа кроз робне записе** (хартије од вредности) и недовољно развијено **робно берзанско тржиште**;
- неефикасан систем **робних резерви**;
- **домаће тржиште је малог обима и ниске куповне моћи.**

Претходно изнете карактеристике тржишта пољопривредних производа узрокују неколико **негативних последица**:

- **ниска стопа инвестирања** у примарној пољопривредној производњи; с обзиром на проблеме пласмана и непознатих или неизвесних токова откупа, релативно мали број пољопривредника усуђује се да уопште уђе у кредитне аранжмане (чак и дугорочног кредитирања Министарства пољопривреде), који су, јасно дефинисани, заштићени законом, обезбеђени хипотеком и сл.⁸; оно што произлази из ограничених могућности екстерног финансирања пољопривредне производње (а у условима ниске акумулативности и рентабилности пољопривреде) - јесу недовољна или минимална инвестициона улагања, која су нужна претпоставка повећања продуктивности (изостанак инвестиција у правцу укрупњавања поседа, иновирања, осавремењавања и унапређивања процеса производње);
- преферирање **«сваштарења»** у односу на **специјализацију** пољопривредне производње;
- немогућност да **пољопривредна производња буде адекватно статистички, порески и билансно обухваћена.**

Имајући све претходно у виду, развој и унапређење тржишта пољопривредних производа требало би делом одвојити од «одговорности», односно мера и активности само МПШВ Р. Србије. Старање «здраве» државе, законски и правно уређене, са

⁸ Велики број пољопривредника истиче да их у кредитирању од стране банкарског сектора ограничава и висока каматна стопа, као и немогућност обезбеђења кредитне гаранције (недовршен катастар, нерешени имовинско-правно односи, неукњижени објекти).

развијеним механизмима и институцијама које *осигуравају примену закона* - у делокругу је многих министарства, односно бројних извршних, законодавних, финансијских, фискалних и других државних органа.

2.7.3. Специфичности београдског тржишта пољопривредних производа

Карактеристике тржишта пољопривредних производа на територији града Београда идентичне су као оне набројане за територију Републике. Индивидуални пољопривредни произвођачи, на фокус групама које је ИЕП Београд у периоду од маја до септембра 2008. године организовао по појединим општинама, а за потребе рада на овом документу, истичу *неизвесне и непознате услове и канале пласмана*, као један од највећих проблема у организовању пољопривредне производње. Генерално, већи пољопривредни произвођачи, пољопривредна предузећа (Пољопривредна корпорација «Београд», «БД Агро», Делта Аграр) или задруге имају извесније или «сигурније» купце и у извесној мери уговорну производњу (посебно када се ради о предаји млека, стоке, уљарица и сл.).

Но, и поред свих проблема у функционисању тржишта пољопривредних производа, београдско тржиште, посебно тржиште воћа и поврћа, има неколико **погодности (или позитивних специфичности)**:

- **висок потенцијал тржишта** (велики број потрошача, висока куповна моћ⁹);
- близина **бројним пијацама** (зеленим и кванташкој), на којима пољопривредници могу пласирати свеже воће и поврће, млечне производе, свеже пилеће месо, месне производе, пекарске производе и сл; на пијацама пољопривредни произвођачи нису у обавези, нити ће (у наредним промена пореске политике) бити у обавези да издају фискалне рачуне, пољопривредни производи у промету немају никакво уверење о здравственој исправности¹⁰, а велики проценат промета одвија се од стране «накупаца»; «накупци» најчешће поседују уверење да су индивидуални пољопривредни произвођачи, тако да и у наступајућим променама фискалне политике - неће имати обавезу да издају фискалне рачуне;
- близина **бројних хипермаркета**, на које у пласману углавном рачунају «већи» произвођачи који са овим трговинским ланцима развијају дугорочнију сарадњу.

Пијаце. Предности близине и високог тржишног потенцијала *пијаца* посебно «уживају» релативно мањи пољопривредни произвођачи, који нису успели да развију уговоре са хипермаркетима, трговинама на велико, извозним предузећима. Према подацима датим у документу «Стратегија развоја пијачне делатности у Србији», пијаце учествују са око 35% тржишног удела у укупном промету и откупу пољопривредних производа на територији Р. Србије (без Косова и Метохије)¹¹. Истовремено, овај документ указује да «упркос порасту промета роба на пијацама, овај раст промета мањи је од раста промета пољопривредним производима у трговини на велико и мало, те су пијаце ушле у нову фазу тржишне утакмице у окружењу које карактерише експанзија супермаркета». ¹² Битно је истаћи да пољопривредници могу своје

⁹ Према подацима Републичког завода за статистику, просечна зарада без пореза и доприноса у Београду у 2007. години била је за 24,7% виша у односу на ниво Републике Србије.

Извор: <http://webzrzs.stat.gov.rs/axd/dokumenti/saopstenja/ZP14/zp14122007.pdf>

¹⁰ Чека се усвајање закона о безбедности хране, којим би се регулисала здравствена исправност, хигијена и квалитет хране у свим фазама њене производње, прераде и дистрибуције.

<http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/Nacrt%20zakona%20o%20bezbednosti%20hrane.pdf>

¹¹ Стратегија развоја пијачне делатности у Србији, децембар 2007, стр. 1.

¹² Ибидем, стр. 28-29.

производе пласирати на кванташкој пијаци и бројним зеленим пијацама, лоцираним у самом центру Београда или градским општинама:

- **Кванташка пијаца** на Новом Београду у саставу је ЈКП «Градске пијаце» Београд. Пијаца захвата површину од 125.600 метара квадратних и у сезони се дневно обави промет (на велико) 400-500 тона воћа и поврћа. Превасходно се на овој пијаци снабдевају самосталне трговинске радње, а значајан промет остварују и «прекупци». Инфраструктура пијаце, као уосталом и свих кванташких пијаца у Србији, редукована је на квалитет подлоге (асфалт), теретне ваге, ограду и санитарне чворове (за разлику од велетржница, кванташке пијаце немају складишне просторе, нити специјализоване објекте за претовар и паковање робе)¹³.
- **Кванташка пијаца у општини Младеновац**, отворена је 2007. године и у саставу је ЈКП «Пијаце Младеновац» (ову пијацу још увек карактерише мали промет).
- ЈКП «Градске пијаце» Београд има надлежност над 31 **зеленом пијацом** у следећим општинама Београда: Чукарица, Вождовац, Нови Београд, Палилула, Раковица, Земун, Звездара, Савски венац, Врачар, Стари град¹⁴. Поред тога, пољопривредници могу своје производе пласирати и на зеленим пијацама у градским општинама (Барајево, Гроцка, Младеновац, Лазаревац, Обреновац, Сопот), које су у надлежности јавних комуналних предузећа тих општина.

Хипермаркети. Поред пијаца, предност београдског тржишта, искључиво за велике произвођаче, јесте близина и бројност **хипермаркета**. Најзначајнији хипермаркети са учешћем страног капитала су: «Mercator S», «М Родић», «Veropulos» «METRO cash& carry» «Merkur» «Idea»¹⁵, а од домаћих хипермаркета издваја се «DELTA M Grupa» - лидер на тржишту малопродаје у Србији.¹⁶ Делта Махи као чланица Delta M Grupe поседује **дистрибутивни центар за воће и поврће у општини Сурчин (Добановци)**, где се поред дистрибуције робе према малопродајним објектима Delta Махи-ја, одвија и откуп пољопривредних производа (плаћање пољопривредницима је искључиво на текуће рачуне). Пољопривредни произвођачи са територије Београда су у великој мери заступљени у овом дистрибутивном центру, а посебно из следећих места: Велико Село, Сланаци, Вишњица (општина Палилула); Болеч, Бегаљица, Калуђерица (општина Гроцка); Шепшин (општина Младеновац); Мали Пожаревац (Сопот); Добановци, Сурчин (општина Сурчин)¹⁷. Delta Махи велику пажњу поклања здравственој исправности артикала свежег воћа и поврћа, настоји да са својим добављачима развије партнерске односе, а осим пласмана помаже произвођачима и у процесима осавремењавања производње и подизања квалитета производа. Поред овог дистрибутивно-откупног центра, компанија «Делта Аграр» (такође чланица Делта М Групе) поседује два откупна центра за воће и поврће: у

¹³ Ибидем, стр. 6.

¹⁴ ЈКП «Градске пијаце» Београд има 34 пијаце, од којих је једна кванташка, три су робне, остало су зелене пијаце. Предузеће располаже са 307.061 метара квадратних пијачног простора, на коме се налази 1.080 пословних објеката, 11.751 тезга и 382 раскладне витрине. Извор: <http://www.bgpijace.co.yu/markets/marketsList.aspx>. 15.09.2008.

¹⁵ http://www.kombeg.org.yu/komora/udr_trgovine.htm.

¹⁶ Послове малопродаје компанија Делта Махи Група реализује на тржиштима: Србије (бренд - Махи), Црне Горе (бренд - Махи), БиХ (Торис) и Бугарске (Piccadilly). Малоподаја у Србији представљена је следећим брендним (малопродајним концептима): Мини Махи, Махи, Супер Махи, Темпо. Извор: <http://www.deltayu.com>.

¹⁷ Поврће које овај центар откупљује са територије Београда углавном је блитва, першун, мирођија, празилук, тиквице, салате, карфиол, плави патлиџан, паприке, лук сребрњак, бели лук, купус, келј, кромпир, шаргарепа. Воће које се у највећој мери откупљује чине јабуке, крушке, трешње, кајсије, брескве, нектарине, јагоде, шљиве и вишње.

месту Удовице код Смедерева (у овом откупном центру воће пласирају већи произвођачи из општине Гроцка) и у Крушевцу.

2.7.4. Канали пласмана пољопривредних производа у Србији и на територији града Београда

Р. Србија. Пољопривредници су у пласману својих производа упућени на следеће канале продаје:

- кванташке и мешовите пијаце¹⁸;
- силосе и прерађивачку индустрију, са којом пољопривредници немају уговорну, нити дугорочну сарадњу и најчешће овом сарадњом нису задовољни (ценом, условима откупа, чекањем на наплату) - ово је посебно изражено код продаје воћа, поврћа, стоке;
- земљорадничке задруге, које спорадично и често неуспешно помажу, тј. посредују у продаји пољопривредних производа;
- мегамаркете (приступ има веома мали број, углавном «великих» пољопривредних произвођача, који могу да «издрже» и дуже рокове наплате; за улазак је потребно да произвођачи испуне високе захтеве у погледу количине, квалитета, паковања, цене);
- предузећа регистрована за трговину и извоз пољопривредних производа;
- прекупци;
- међусељачки промет.

Тек од 2007. године развили су се и модерни откупно дистрибутивни центри «Делта Аграра» (на локацијама Удовице и Крушевац), који откупљују, сортирају и пакују свеже производе (воће и поврће) под препознатљивом робном марком «Favola»¹⁹. Кооперантима обезбеђују техничку и саветодавну подршку, као и надгледање целокупног производног процеса. Постоји контрола квалитета при пријему и највиши стандарди у паковању, складиштењу и транспорту. Пољопривредници су дужни при предаји својих производа да склопе уговор о пословно-техничкој сарадњи са дистрибутивним центром и доставе доказе о регистрованом пољопривредном газдинству и власништву над земљиштем. Овакви откупно-дистрибутивни центри погодују смањивању сиве економије (плаћање за преузету робу, са ПДВ-ом, врши се искључиво на текући рачун пољопривредника), као и развоју дугорочних уговора са пољопривредним произвођачима, где би произвођачи преузели на себе посао производње, а све остале «бриге» око пласмана, дистрибуције, паковања, заштите биља, могле би се пренети на овај центар.

Град Београд. Уз напомену да је, према подацима РЗС Србије, у продаји и откупу пшенице током 2006. године град Београд у односу на Р. Србију учествовао са 6%, кукуруза са 3%, свиња са 7%, говеда са 10%, а сировог млека са 14%²⁰, у наставку се даје преглед основних канала продаје по појединим пољопривредним производима²¹:

- **Ратарске културе** (пшеница, кукуруз, јечам и у мањој мери индустријске културе) у највећем проценту су база за сточарску производњу; тржишни вишкови пласирају

¹⁸ Мешовите пијаце обухватају промет следећих производа: воће, поврће, млечни производи, свеже пилеће месо, риба, месни производи и сл. Стратегија развоја пијачне делатности у Србији, децембар 2007, стр. 6.

¹⁹ <http://www.deltaagrar.rs>

²⁰ Општине у Србији 2007, РЗС Србије, март 2008, стр. 206.

²¹ Анализа канала пласмана пољопривредних производа по појединим општинама дата је у форми посебног прилога «Канали пласмана пољопривредних производа по појединим општинама Београда».

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

се силосима, млиновима, задругама, фабрикама сточне хране, затим кроз међусељачки промет, трговцима и сл.;

- **Крупна стока:** накупци, кланице, месаре, печењаре, угоститељски објекти, сточне пијаце у градским општинама (Барајево, Младеновац, Лазаревац, Обреновац, Сопот);
- **Сирово млеко:** откуп од стране бројних млекара,²² као и прерада на газдинству (сир и кајмак) и продаја млечних производа на газдинству, пијацама, пекарама и сл.;
- **Поврће:** пијаце (зелене и каванташка пијаца); један број већих произвођача (са већим обимом производње) поврће пласира и трговинским предузећима, хипермаркетима или, путем јавних тендера, одређеним државним и приватним институцијама;
- **Воће:** конзумно воће углавном се пласира у свежем стању на пијацама у Београду (зелене пијаце и кванташка пијаца); воће за индустријску прераду прерађује се на газдинству, најчешће у ракију, а индустријским прерађивачима пласирају се мале количине (првенствено због ниских цена у откупу); већи произвођачи имају своје тезге на пијацама, мање хладњаче и могућности да воће продају откупном центру Делта Аграра у Удовицама или директно иностраним купцима, трговинским предузећима и сл.

²² У откупу млека са подручја Београда јављају се следеће млекаре: «Имлек», Београд; «Млекара» Шабац; «Границе», Младеновац; «Муза», Деч; «Тргоматик» и «Сирибела» (Добановци, општина Сурчин); «Фризи» Мислођин (општина Обреновац); приватне млекаре у општини Младеновац.

SWOT МАТРИЦА

Тржиште пољопривредних производа

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Почетак развоја савремених откупно-дистрибутивних центара, који имају могућности: (1) ефикасне манипулације пољопривредним производима: откуп, калибрирање, складиштење, паковање, транспорт; (2) развоја робних марки; (3) успостављања дугорочних уговора и пословно-техничке сарадње са произвођачима, посебно у сегменту увођења потребних стандарда квалитета (GLOBALGAP), иновирања производње, и сл.; • Развој хипермаркета који погодују успостављању уговорне и дугорочне сарадње са произвођачима, као и унапређењу и контроли квалитета процеса производње код пољопривредних произвођача (хипермаркети су носиоци НАССР сертификата и велику пажњу морају да посвећују контроли квалитета при пријему, тј. откупу пољопривредних производа). 	<ul style="list-style-type: none"> • Неефикасан систем робних резерви и недовољно развијено робно берзанско тржиште; • Велики број ситних пољопривредних произвођача на страни понуде; • Разједињена тржишна понуда - недовољна организованост произвођача кроз удружења и задруге; • Одсуство организованог откупа и уговорне повезаности примарних пољопривредних произвођача и прерађивача; • Тамо где постоји уговорна производња, ради се о краткорочним, неизвесним и несигурним купопродајним уговорима; • Високо учешће «сивог» тржишта; • Велике осцилације цена пољопривредних производа, у зависности од интереса «великих» прерађивача или потреба «накупаца» ; • Инфраструктура кванташке пијаце у Београду редукована је само на квалитет подлоге (асфалт), теретне ваге, ограду и санитарне чворове.
ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА	РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА
<ul style="list-style-type: none"> • Висок потенцијал тржишта Београда (велики број потрошача, висока куповна моћ); • Близина кванташке пијаце и бројних зелених пијаца у градским општинама; • Близина и бројност хипермаркета; • Најаве усвајања закона о безбедности хране. 	<ul style="list-style-type: none"> • Неразвијена политика конкуренције; • Недовољно ефикасне институције, посебно неефикасност трговинских судова, заштита и безбедност својине, бирократизовани поступци и неефикасна администрација, нарочито на локалном нивоу; • Неефикасни инспекцијски органи у регулисању тржишта; • Очекивање веће конкуренције увозне робе са неизбежном либерализацијом спољне трговине.

2.8. ОЦЕНА КОНКУРЕНТНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНОГ СЕКТОРА

Анализу конкурентности пољопривредног сектора града Београда није могуће посматрати парцијално, односно одвојити је од макронивоа анализе (анализа конкурентности пољопривредног сектора на нивоу Републике Србије).

Такође, конкурентност пољопривредног сектора Републике Србије и територије града Београда није могуће посматрати без анализе конкурентности целокупне привреде Републике Србије, с обзиром да национална конкурентност представља прву претпоставку секторских конкурентности и микроконкурентности (ниво предузећа и пољопривредних газдинстава). Нереална су очекивања да један од извора привредног раста Србије у будућем периоду може бити пољопривреда, и поред свог потенцијала и позитивних мера аграрне политике, све док њено окружење карактерише неповољан и нестимулативан макроекономски и укупан пословни амбијент.

2.8.1. Конкурентност привреде Републике Србије

Дефинисање појма макроконкурентности. Темељ макроконкурентности је могућност једне земље да растом извоза роба и услуга покрива увоз и истовремено досеже факторске дохотке, са којима може "конкурисати" дохоцима земаља са којима се доминантно одвија њена спољнотрговинска размена¹. Конкурентност привреде представља својеврсни допринос друштвеном производу, животном стандарду, запослености. Према професору Портеру, животни стандард једне нације **детерминанта је продуктивности** њене економије, мерене вредношћу производа и услуга произведених по јединици хуманог капитала и природних ресурса². Продуктивност зависи истовремено и од вредности националних производа и услуга, мерених ценама на слободном тржишту, од ефикасности са којом се производе, као и од способности економије да мобилише хумане ресурсе (примера ради, неке европске земље имају висок ниво продуктивности по часу рада, али висока незапосленост доводи до пада националног дохотка *per capita*).

Из претходног произлази да је **истинска конкурентност привреде мера продуктивности**. Продуктивност омогућава висок доходак, јаку националну валуту и висок принос на улагања, што све скупа опредељује висок животни стандард.³ Многе нације могу да унапреде своје изворе просперитета управо ако успеју да унапреде своју продуктивност.

Извори конкурентности (конкурентске предности). Још половином осамдесетих година прошлог века еминентни економисти истицали су да су фактори, као што су ниски трошкови рада необразоване радне снаге и природни ресурси – све мање важни у глобалној конкурентности, у односу на комплексне факторе, као што су: вешта научна и техничка подршка радницима или напредна инфраструктура⁴. У

¹ Aaron Presnall, *Конкурентност привреде Србије 2006*, Jefferson Institute, Београд, 2006, стр. 25.

² Michael Porter, Klaus Schwab, Martin Sorrell and A.Lopez-Claros, *The Global Competitiveness Report 2004-2005*, Palgrave Macmillan, New York 2004, страна 21.

³ Ибидем, страна 21.

⁴ Michael Porter, *Competition in Global Industries*, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts 1986, страна 39.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

савременој и информатичкој привреди тежиште конкурентности помера се ка интерним, софистицираним изворима конкурентности, као што су: иновације, знање, информације, нове развојне стратегије предузећа, развијен пословни амбијент.

Индикатори конкурентности привреде Србије. Неповољна конкурентност привреде Србије може се посматрати кроз неколико индикатора:

- Поређење GDP *per capita* у односу на земље окружења. Друштвени бруто производ у Србији, према проценама IMF, у 2008. години износи 6.541 USD по становнику и у поређењу са земљама окружења, нижи GDP *per capita* имају још само Албанија, БиХ, Македонија и Бугарска⁵.
- Кретање спољнотрговинског дефицита. Према подацима Републичког завода за статистику, дефицит у размени роба у периоду 2004-2007. година креће се у распону од 6,0 млрд. до 9,7 млрд. USD⁶. Висок спољнотрговински дефицит прати и неповољна структура извоза, с обзиром да највеће учешће у извозу имају примарни производи, са малом додатом вредношћу.
- Степен задужености земље. Према критеријумима Светске банке, Р. Србија се сврстава у средње задужене земље, с обзиром да гранична вредност критеријума „однос вредности дуга према годишњем извозу роба и услуга“ износи 211% (гранична вредност овог критеријума не би требало да прелази 220%)⁷, а „однос садашње вредности дуга према бруто домаћем производу“ – 60,6% (гранична вредност овог критеријума не би требало да прелази 80%)⁸.

Анализе бројних међународних институција и организација, које се тичу оцена и прогноза конкурентности Србије, као и њених постигнутих резултата у транзиционим реформама⁹, упућују на следећа изворишта неконкурентности домаће привреде:

- недовољно успешна макроекономска политика;
- неразвијеност тржишта и политике конкуренције;
- незавршена приватизација великих система и неуспешно реструктурирање предузећа;
- незавршене институционалне реформе (заштита власничких права, ефикасна примена закона, етика и корупција, независно и ефикасно судство, ефикасна државна администрација);
- недовољна улагања у изградњу физичке инфраструктуре.

⁵ *World Economic and Financial Surveys: World Economic Outlook, Database*, April 2008 Edition, Internet: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/index.aspx> 18/12/2008.

⁶ <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/drugastrana.php?Sifra=0009&izbor=odel&tab=3>, 18.12.2008.

⁷ Спољни дуг Републике Србије је на дан 31. октобра 2008. године износио 27,5 млрд. USD (http://www.nbs.rs/export/internet/latinica/80/80_2/spoljni_dug.pdf). Вредност извоза роба и услуга у периоду јануар-октобар 2008. година износи 12,986 милиона USD. http://www.nbs.rs/export/internet/cirilica/40/40_5/pb.html.

⁸ Истраживање НБ Србије од 30. септембра 2008. <http://www.nbs.rs/internet/latinica/scripts/showContent.html?id=3052&konverzija=no>, 11.12.2008.

⁹ World Economic Forum, Европска банка за обнову и развој, Светска банка и Међународна финансијска корпорација.

2.8.2. Анализа конкурентности пољопривредног сектора Републике Србије и територије града Београда

Анализу конкурентности пољопривредног сектора Републике Србије најбоље одсликавају статистички подаци о спољнотрговинској размени. Област пољопривреде, лова и шумарства у периоду 2005-2007. година бележи дефицит у размени са светом чак у две године. У текућој 2008. години (период јануар-септембар) дефицит у размени износи чак 121 мил. USD (у истом периоду претходне године остварен је суфицит од 28 мил. USD. У размени хране и живих животиња Србија остварује суфицит у размени, с тим што ће текуће 2008. године овај суфицит бити знатно мањи него у претходној (у првих девет месеци 2008. године суфицит је мањи у односу на исти период 2007. за чак 37,7%).

Оно што много више одсликава неконкурентност пољопривредног сектора, јесте – структура извоза. У извозу пољопривредно- прехранбених производа доминирају житарице и шећер, што значи да је изузетно мали број прехранбених производа које Србија извози (производа виших фаза прераде), а препознатљивост производа на тржишту ЕУ (путем робних марки, географског порекла и сл.) практично не постоји.

Салдо спољнотрговинске размене у области пољопривреде – Република Србија - мил. USD -

	2005.	2006.	2007.	1-9.2007	1-9.2008.
Пољопривреда, лов и услуге ¹	-41,4	33,8	-24,4	28,2	-121,5
Храна и живе животиње ²	185,3	415,8	518,6	430,5	268

¹ Производни принцип, искључени су прехранбени производи и пиће.

² Укључени су прехранбени производи, без пића и дувана.

Извор: Републички завода за статистику Србије.

Битно је истаћи да су наведени статистички подаци спољнотрговинске размене у области пољопривреде и прехранбене индустрије, остварени у условима:

- прилично заштићеног домаћег тржишта од увозне конкуренције, посебно са тржишта ЕУ (у садашњем тренутку, либерализација трговине у извесном степену остварена је само кроз ЦЕФТА споразум);
- изузетно повлашћеног трговинског режима са ЕУ (са којом се и остварује највећи проценат размене)¹⁰ и Руском Федерацијом¹¹.

Очигледно, конкурентност пољопривреде Србије још увек се „брани“ и „одржава“ тзв. екстерним факторима конкурентности, као што су: пасивна експлоатација

¹⁰ Са земљама ЕУ Србија је 2000. године потписала Споразум о аутономним трговинским мерама, тзв. „асиметрична трговинска либерализација“ (Council Regulation (EC) No 2007/2000 of 18. September 2000; Council Regulation (EC) No 2563/2000 of 20 November 2000). Ради се о могућности преференцијалног извоза из Србије на тржиште ЕУ око 85% пољопривредних производа са претежним домаћим пореклом (извоз без квантитативних ограничења, царинских дажбина и мера еквивалентног ефекта). Једино је извоз одређених пољопривредних производа дефинисан тарифним квотама (јунеће месо, шећер и вино).

¹¹ Србија има потписан и Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом, који јој омогућава да велики број пољопривредних производа извози на тржиште Русије са царином од 1% (Закон о потврђивању Споразума између СРЈ и Руске Федерације о слободној трговини између СРЈ и Руске Федерације (Сл лист СРЈ – Међународни уговори бр. 1/2001).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

природних ресурса и ниски трошкови производње (јефтина радна снага). Иако је ово легитимна конкурентска стратегија, проблем је у томе што се она да лако имитирати и постоји велика вероватноћа појаве нових конкурената, који исти производ могу да понуде по нижој цени (пример у производњи воћа, бројних берзанских производа и сл.).

Бројни су **фактори који ограничавају конкурентност пољопривредног сектора у Србији и на подручју града Београда**, а у наставку се наводе најосновнији:

- Вишеструко мање субвенционирана пољопривредна производња у односу на земље ЕУ;
- Недовољне инвестиције у технологију, агротехнику, опрему и модернизацију производње, чиме се не постиже задовољавајућа продуктивност и нижа цена коштања;
- Извозна понуда је нестабилна (велике осцилације у приносима) и мала (немогућност одговарања захтевима иностраних купаца са становишта количина и поштовања рокова испорука, с обзиром на мали број великих тржишних произвођача и мали број удружења);
- Недовољна имплементација и сертификација система безбедности и квалитета хране (*GLOBAL GAP, HACCP*);
- Неразвијене маркетиншке стратегије (мали број пољопривредних производа се извози као прерађени производ са марком, модерним и иновативним паковањем; недовољна су и улагања државе и произвођача у промоцију и сл.);
- Неразвијено тржиште пољопривредних производа (несигурни купопродајни уговори, неизванстан пласман, доминација сивог тржишта и накупаца, одсуство дугорочне повезаности производње и прераде, одсуство савремених откупних центара и робних записа).

У наредном периоду, конкурентност пољопривредног сектора биће додатно угрожена једностраном применом Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ (Савет министара Европске Уније, због противљења Холандије, није дао сагласност за примену Споразума, а званичници у Бриселу препоручили су Србији да почне једнострану примену споразума од јануара 2009. године)¹². Примена овог Споразума у суштини значи смањивање или/и укидање царинских баријера увозу (ад валорем царине, прелевмани, сезонске царине), као и укидање извозних субвенција. Према подацима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Р. Србије, једнострана примена овог споразума значи снижавање просечне царинске стопе са 21% на 14% првог дана примене Споразума за производе који стижу из ЕУ.

С обзиром на све набројане разлоге (факторе) неконкурентности, а у ситуацији када домаћа пољопривреда још увек није у стању да користи претприступне фондове ЕУ намењене модернизацији, осавремењавању, реструктурирању пољопривредног сектора – либерализација трговине пољопривредним производима са ЕУ сасвим сигурно даље ће угрозити конкурентност домаће производње, што ће

¹² Закон о потврђивању Прелазног споразума о трговини и трговинским питањима између Европске заједнице и Р. Србије (Службени гласник Р. Србије – Међународни уговори бр. 83/2008).

се, пре свега, манифестовати кроз неповољније резултате спољнотрговинске размене.

2.9. ЗАКОНСКИ ОКВИР И ИНСТИТУЦИЈЕ У ПОЉОПРИВРЕДИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ГРАДА БЕОГРАДА

2.9.1. Законска регулатива у пољопривреди

Закон о пољопривредном земљишту („Службени гласник РС“, бр. 62/2006), као системски закон и најзначајнији закон из области пољопривреде, уређује планирање, заштиту, уређење и коришћење пољопривредног земљишта, надзор над спровођењем закона, као и друга питања од значаја за заштиту, уређење и коришћење пољопривредног земљишта, као добра од општег интереса.

- Закон о претварању друштвене својине на пољопривредном земљишту у друге облике својине („Службени гласник РС“, бр. 49/92, 54/96) утврђује појам пољопривредног земљишта у друштвеној и државној својини, основ стицања пољопривредног земљишта у државној својини, прописује обавезу разграничења земљишта у државној својини, попис земљишта и упис у регистре који воде евиденцију непокретности. Иако је закон ступио на снагу 1992. године и прописао обавезу разграничења својине закључно са крајем 1997. године, његова примена је годинама одлагана, што је знатно утицало на успоравање процеса приватизације пољопривредних друштава, да би се спроводила тек у поступцима приватизације друштвеног капитала привредних друштава која су у моменту приватизације имала право коришћења државног пољопривредног земљишта, што још увек није у потпуности окончано.
- Закон о приватизацији („Службени гласник РС“, бр. 38/01, 18/03, 45/05, 123/07), прописује методе и моделе приватизације друштвеног и државног капитала, и имовине привредних друштава. Идеја законодавца је да се друштвени капитал у потпуности приватизује, а државни у мери у којој то држава одлучи. Држава треба да се искључи из система управљања у великим пољопривредним друштвима, које је фаворизовала додељујући им субвенције и кредите, или им помагала преко робних резерви. Већина пољопривредних друштава на територији града Београда је приватизована. Као најзначајније привредно друштво, ПКБ Београд још увек егзистира као државно предузеће, где је пре приватизације неопходно извршити реструктурирање с циљем успешне и атрактивне понуде.
- Закон о задругама је донет на бази дуге традиције задружне производње у Србији, у амбијенту вишедеценијских интеграција и дезинтеграција привредних структура. Због бројних процеса стечаја, ликвидација, реорганизација, оснивања нових задруга после 1990. године, неефикасног вођења евиденција непокретности, велики део пољопривредног земљишта у поседу задруга остао је правно нерегулисан. Забрана промене форме задруге у привредно друштво додатно је отежавала положај неких задруга у прилагођавању постојећим тржишним условима.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

- Закон о заштити конкуренције треба да осигура делотворне услове за поштenu позицију и такмичење на тржишту, засновано на условима тржишне економије, да спречи монополско понашање на тржишту и исправи грешке учесника.
- Закон о пријављивању и евидентирању одузете имовине („Службени гласник РС“, бр. 45/05), прописао је да Републичка дирекција за имовину одузето пољопривредно земљиште може дати у закуп на период од свега три године, због очекиваног враћања ранијим власницима.

И други бројни закони, директно или индиректно, имају значајан утицај на токове развоја пољопривреде:

- Закон о потврђивању Споразума о донацији из глобалног фонда за заштиту животне средине „Пројекат реформе пољопривреде у транзицији“ између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Службени гласник РС“, бр. 83/08).
- Закон о потврђивању Споразума о зајму „Додатно финансирање пројекта рехабилитације система за наводњавање и одводњавање“ између Републике Србије и Међународне банке за обнову и развој („Службени гласник РС“, бр. 83/08).
- Закон о органској производњи и органским производима ("Службени гласник РС" бр. 62/06).
- Закон о иновационој делатности (“Службени гласник РС“, бр. 110/05).
- Закон о научноистраживачкој делатности („Службени гласник РС“, бр. 110/05).
- Закон о заштити животне средине („Службени гласник РС“, бр. 135/04).
- Закон о агенцији за развој малих и средњих предузећа („Службени гласник РС“, бр. 65/01).

2.9.2. Институције у пољопривреди

- *Министарство за пољопривреду, шумарство и водопривреду* (у даљем тексту Министарство) предлаже законодавну политику из области пољопривреде, дефинише основне принципе развоја, управља развојем пољопривреде, предлаже и припрема стратешке планове за развој пољопривреде. Министарство треба да има стручан и мотивисан кадар, способан да прати стање у земљи и окружењу, да предузима мере за благовремено прилагођавање променама у окружењу и тржишту, и да задовољи аспирације ка светским интеграцијама.
- У оквиру Министарства постоје и органи управе, који имају значајну улогу у спровођењу законских и подзаконских прописа из области пољопривреде, водопривреде и шумарства.¹ То су:
 - ✓ **Генерални инспекторат пољопривреде, шумарства и водопривреде**, који обавља инспекцијске послове везане за: инспекцијски надзор из области пољопривредног земљишта; фитосанитарни надзор и

¹ Закон о министарствима, Службени гласник РС, 65/08.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

- инспекцију у унутрашњем и спољном промету биља, семена и садног материјала, као и друге инспекцијске послове у области пољопривреде, шумарства и водопривреде, у складу са законом.
- ✓ **Управа за ветерину**, која обавља послове државне управе и стручне послове везане за: здравствену заштиту животиња; ветеринарску и санитарну контролу у производњи и у унутрашњем и спољном промету животиња, производа, сировина и отпадака животињског порекла, семена за вештачко осемењавање, оплођених јајних ћелија за оплођавање животиња, ембриона и других организама и предмета којима се може пренети заразна болест, хране за животиње и компоненти за производњу хране за животиње; регистрацију и контролу рада објеката за производњу намирница животињског порекла (кланице, млекаре и др.); контролу објеката за производњу хране за животиње и нешкодљиво уклањање лешева и отпадака животињског порекла, као и објеката за њихову прераду; контролу производње и унутрашњи и спољни промет лекова и биолошких средстава за употребу у ветерини, као и друге послове одређене законом.
 - ✓ **Управа за заштиту биља**, која обавља послове везане за: заштиту биља од заразних болести и штеточина; контролу средстава за заштиту биља и ђубрива у производњи, унутрашњем и спољном промету; контролу примене средстава за заштиту биља; производњу и регистрацију средстава за заштиту биља и исхрану биља, као и друге послове одређене законом.
 - ✓ **Републичка дирекција за воде**, која обавља послове у вези са: вишенаменским коришћењем вода; водоснабдевањем, изузев дистрибуције воде; заштитом од вода; спровођењем мера заштите вода и планску рационализацију потрошње воде; уређење водних режима; праћење и одржавање режима вода који чине и пресецају границу Републике Србије, као и друге послове одређене законом, и
 - ✓ **Управа за шуме**, која обавља послове који се односе на: политику шумарства; очување шума; унапређење и коришћење шума и дивљачи; спровођење мера заштите шума и дивљачи; контролу семена и садног материјала у шумарству, као и друге послове одређене законом.
- *Фонд за развој пољопривреде* је државна установа конституисана са циљем унапређења и подршке развоју пољопривреде.
 - *Секретријат за привреду, Управа за пољопривреду града Београда*, врше значајне послове државне управе који су поверени граду, а односе се на спровођење прописа из ових области;
 - *Пољопривредне стручне службе*, које поред осталог обављају едукацију пољопривредника ради постизања бољих резултата у пољопривреди;
 - *Научне и образовне институције* (институти, заводи, универзитети) своја истраживања усмеравају на унапређење профитабилности пољопривредне производње и индустрије хране. Развој пољопривреде се увек базирао на

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

результатима научног истраживања и примени достигнутог знања у пракси. Србија има средње и високе школе за образовање у пољопривреди.

- *Привредне коморе Србије и Београда* су стручне институције које су у непосредном контакту са тржишним структурама, а самим тим на извору информација о стању на тржишту. На тај начин имају могућност да се ближе упознају са ефектима државних мера, резултатима примене научних истраживања, новим трендовима, захтевима тржишта, а самим тим, и потребама пољопривредних фирми.
- *Агенција за развој малих и средњих предузећа* је државна установа, конституисана са циљем да својим мерама и политиком допринесе развоју малих и средњих предузећа, како у пољопривреди, тако и у другим делатностима.

2.9.3. Научне и образовне институције у пољопривреди Србије

2.9.3.1. Развојне предности београдског простора

Концепција пољопривредног и сеоског развоја у склопу укупног дугорочног просторног развоја града Београда, како показују опсежна истраживања, чији су резултати саопштени у претходним поглављима овог документа, нема и не може у првом реду имати само уже производне, него првенствено шире економско-еколошке и социо-демографске садржаје, односно усклађено остваривање више прецизно дефинисаних димензија пољопривредне мултифункционалности, као што су: производна, неорурално-кохезиона, еколошко-рекреациона и културна функција.

Суштински, то може да значи производно-тржишно валоризовање природно датих и створених вредности и услова на простору града, као посебне економско-географске средине, које се могу идентификовати као три вида веома значајних пољопривредно-руралних потенцијалних *развојних предности београдског простора*, и то:

(1) разноврсност и обиље агроеколошких, екосистемских и сеоских потенцијала као *природног капитала* (пољопривредно земљиште - око 223.000 ха, клима, рељеф, педолошки покривач, воде за наводњавање) и укупне природне баштине, као економског ресурса;

(2) *диференцијално-рентне предности* близине великог пољопривредно-продајног тржишта, односно *физичког и финансијског капитала* (растућа куповна моћ, развијена и растућа тржишна инфраструктура, малопродаја, велетржнице, јавна складишта, банке и сл.) и

(3) услови за стварање и репродуковање *хуманог капитала* у пољопривреди (људског и интелектуалног, односно стечено знање и произвођачко искуство, као и научни, технички и укупни културни потенцијал којим београдска метропола располаже), у чему мрежа институција из области агроекономских и биотехнолошких наука (средњег, вишег и високог образовања, истраживања и стручне примене) имају одлучујући значај.

2.9.3.2. Стратешки развојни циљеви

У контексту идентификованих *развојних предности* београдског простора, као *стратешке развојне циљеве* треба дефинисати опредељење да се, првенствено уз (а) **дугорочну одрживост пољопривредно-сеоског развоја града Београда**, (б) **производно-структурну и социјално-демографску ревитализацију сеоских зона**, (в) обезбеди **уравнотеженији пољопривредни и сеоски, а посебно демографски развој** целог простора, односно (г) **равномернији/избалансиран, и деметрополизован развој** ужег градског и ширег градског простора. У таквом развојном окружењу, имајући у виду обим и структуру растуће пољопривредно-прехранбене тражње велике београдске агломерације, могуће је и потребно (д) **структурно прилагодити и повећавати прехранбену самоснабдевеност града** (у ширем смислу), што отвара простор за (ђ) **диверсификацију и раст производње, односно запослености и дохотка** у сеоским зонама ширег градског подручја.

Поред уобичајене структуре тржишне тражње пољопривредно-прехранбених производа, Београд, као стара али и растућа метропола, може очекивати повећање специфичног вида пословно-туристичке тражње, у континуитету током целе године, а посебно за време великих међународних пословних, политичких, спортских и културних скупова. Таква тражња мора имати свој одговарајући пандан и у пољопривредно-туристичкој понуди.

2.9.3.3. Улога науке и струке у остваривању циљева развоја

Наука, струка и образовање, као основа стварања и репродуковања хуманог капитала, у контексту *дугорочне одрживости пољопривредно-сеоског развоја града Београда*, имајући у виду неминовни процес деградације природног капитала, посебно пољопривредног земљишта (које се убрзано смањује у корист наглог регуларног и нерегуларног ширења градског грађевинског земљишта, као и за потребе индустрије, комуналне, магистралне и друге инфраструктуре), добијаће и апсолутно и релативно све већи значај. Наиме, као што је у економској теорији, али и у савременој пракси познато, ако се укупни капитал, као производни потенцијал, условно подели на *природни* (K_n) и *човеком створени* – физички и интелектуални (K_x), онда би *један од критеријума одрживости производног потенцијала и пољопривредно-сеоског развоја београдског простора* био испуњен, тек ако би се обезбедило да укупна залиха капитала (K_n+K_x), не опада током догледног времена. Очигледан услов за то је да се обезбеди изванредан степен супституције између различитих облика капитала, односно да се неминовно смањивање природног капитала надомести повећањем расположивог хуманог, а пре свега интелектуалног капитала. То се, дакле, може постићи само повећањем примене већ стечених и нових знања и најбоље савремене произвођачке праксе, односно коришћењем ресурса укупног научно-техничког и културног потенцијала.

Суштински допринос и главна улога у задовољењу овог важног услова припада управо науци, струци и образовању, односно одговарајућој **мрежи институција** посебно из области агроекономских и биотехнолошких наука (средњег, вишег и високог образовања, истраживања и стручне примене). Њихови програми морају бити осавремењавани и прилагодљиви овом дугорочном циљу, креирајући нова знања, нове агротехнологије и нове производе, посебно нове сорте и расе

прилагођене ефикаснијем коришћењу (вероватно) измењених агроеколошких услова и ресурсних потенцијала београдског економско-географског простора.

2.9.3.4. Методе и инструменти остваривања стратешке улоге науке и струке

Реализација назначених стратешких опредељења, која су у основи циљно усмерена ка **социо-демографски, економски и еколошки одрживом развоју** шире територије града, генерално подразумева три стратешка нивоа активности: (1) функционалну организацију, (2) апликативну едукацију и (3) делотворну мотивацију непосредно заинтересованих субјеката.

• ФУНКЦИОНАЛНО ПОВЕЗИВАЊЕ НАУКЕ И СТРУКЕ

Са аспекта реализације ове стратегије, у делу који се односи на **науку, струку и образовање**, због очекиване структурне промене ресурсно-развојне основе (све мање природног, а нужно више интелектуалног капитала), тежиште активности несумњиво мора бити, пре свега (или готово искључиво), на подстицању развијања и ширења нових апликативних агротехнологија и примењених организационо-управљачких метода и вештина у непосредној пракси. У суштини, без активне улоге државе (на свим нивоима), пољопривреда не може да се успешно организује и унапређује. Фундаментална научна истраживања и високо образовање, као и основни инструменти и институције којима се обезбеђује макроекономска стабилност и основне тржишне гаранције произвођачима (укључујући увозну заштиту и подстицање пољопривредног извоза), треба да буду у надлежности централних државних органа.

Градски и општински органи и буџетске институције локалне самоуправе, дакле, треба да тежиште својих активности усмере пре свега на практично саветодавство, да развијају механизме за подстицање практичне примене савремених резултата биотехнолошких и агроекономских наука, у целом ланцу репродукције, од контроле квалитета и обраде земљишта, заштите и исхране биља, до финалне продаје и потрошње. На тај начин подстицана непосредна примена нових агротехнологија и увођење савремених метода производње ће, уз очекивано даље редуковање не само основног природног капитала (пољопривредног земљишта) него и живог рада примарних произвођача, омогућити значајно повећање јединичне ресурсне продуктивности и даљи раст обима и квалитета укупног пољопривредног аупута, у складу са растом и променом структуре тражње пољопривредно-прехранбених производа.

На територији Београда, као метрополе и престонице, сконцентрисано је више високошколских и научноистраживачких установа, чији су програми и активности двојачо значајни за реализацију ове стратегије: (1) као наставника који образују нове кадрове и (2) као истраживача који се баве науком и истраживањима. Најзначајније су следеће установе:

- **Факултети:** из области биотехнолошких наука - Пољопривредни, Ветеринарски, Биолошки, Шумарски и Технолошко-металуршки; из области економије и менаџмента - Економски факултет, Факултет за пословне студије, више факултета из области менаџмента;

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

- **Институти:** Институт за економику пољопривреде, Институт за кукуруз, Институт за сточарство, Институт за лековито биље, Институт за примену науке у пољопривреди, Институт за ветеринарство, Институт за заштиту биља и животне средине, Институт за технологију меса, Институт “Агроекономик”.

Најистакнутије место свакако припада **Пољопривредном факултету**, Универзитета у Београду. На овом факултету студије су на свим нивоима организоване на чак 22 (двадесет два) студијска програма / образовна профила¹³. Од укупно 416 запослених, у настави и научним активностима учествује 71 редовни професор, 52 ванредна професора, 36 доцената, 1 виши предавач, 1 наставник страног језика, 66 асистената, 32 асистента приправника и 17 сарадника у настави, 140 стручних и техничких сарадника.

Процењује се да би стицање биотехнолошких и агроекономских знања према новим студијским програмима, пре свега на пољопривредном и другим факултетима и институтима, свршеним студентима основних и дипломских студија омогућавало самосталан рад у институцијама надлежним за пољопривреду, али не у потпуности и у стручним саветодавним службама без допунске специфичне едукације. То се нарочито односи на програмске садржаје у средњим стручним, посебно пољопривредним и прехрамбено-технолошким (чак и основним) школама, чији би свршени ученици имали места и у овим службама. Наиме, у развијеним друштвима са развијеном пољопривредом, последњих деценија саветодавна пракса уобличила се и као наставна и истраживачка дисциплина под називом *Саветодавна наука* (врло комплексна дисциплина, заснована на знањима из сеоске социологије, комуникологије, социјалне психологије, образовања одраслих, менаџмента, теорије система, социјалне антропологије и других друштвених наука). Као наставни предмет¹⁴ саветодавна наука је саставни и врло битан део образовања пољопривредних стручњака у свим развијеним друштвима, као и неким друштвима у транзицији која, реформишући образовање у пољопривредном школству, настоје да подстакну развојне процесе у пољопривреди и селу.

Најзначајнији задатак државних органа надлежних за пољопривреду, науку и образовање, како централних републичких, тако и градске и локалне самоуправе, јесте да успоставе чврсту функционалну везу између несумњиво респективних научних потенцијала на факултетима и институтима у Београду (али, наравно не само у престоници), као давалаца специфичних услуга знања, с једне стране, и такође респективних производних и укупних агроеколошких услова и потенцијала београдског економско-географског простора, односно индивидуалних

¹³ **Основне академске студије** - 4 године, 6 програма (Биљна производња, Зоотехника, Мелиорације земљишта, Пољопривредна техника, Агроекономија, Прехрамбена технологија); **Дипломске академске студије** мастер - 4+1 година, 9 програма (Ратарство и повртарство, Воћарство и виноградарство, Хортикултура, Фитомедицина, Зоотехника, Мелиорације земљишта, Пољопривредна техника, Прехрамбена технологија, Агроекономија); **Специјалистичке академске студије** – специјалиста 4+2 године, 4 програма (Зоотехника, Фитомедицина, Прехрамбена технологија, Агроекономија); **Докторске академске студије** - доктор наука 4+3 године, 3 програма (Пољопривредне науке, Прехрамбена технологија, Агроекономија).

¹⁴ Као наставни предмет, пољопривредно саветодавство још увек не постоји на нашим пољопривредним факултетима. Тек у новије време једино је на Економском факултету у Суботици уведено **аграрно саветодавство** у образовање студената агроекономског смера.

пољопривредника, сељака/фармера, пољопривредних домаћинстава, газдинстава и предузетника различитих профила, као корисника тих услуга, с друге стране. Суштина је дакле да се саветодавна наука трансферише у саветодавну праксу.

• **АПЛИКАТИВНА ЕДУКАЦИЈА, САВЕТОДАВСТВО И ТРАНСФЕР ЗНАЊА**

Развој примарне пољопривреде, али и прераде, треба да се ослони на резултате научних истраживања и њихове примене у пракси. Основни носиоци имплементације нових агротехнологија у функцији пољопривредног и сеоског развоја треба да буду научноистраживачке установе и ауторитативна стручна саветодавна служба. Пољопривредно саветодавство као пракса има дугу традицију, нарочито у развијеним друштвима са развијеном пољопривредом. Истовремено, владе свих друштава настоје да развију и реформишу пољопривредно саветодавство и пољопривредна истраживања, с обзиром на потврђену чињеницу да се улагање у овај сектор вишеструко исплати кроз различите директне и индиректне ефекте.

Саветодавство у пољопривреди је еволуирало током времена, онако како су се развијала саветодавна пракса и отварали проблеми које је требало дефинисати и теоријски и практично осмислити њихово разрешавање. Еволуција саветодавства заправо одсликава и стање саветодавне праксе појединачних земаља. Мање развијена друштва, са својим „саветодавством“, још нису достигла ни ступањ *ране фазе* у којој је главни задатак саветодаваца да успешно пренесу производно-техничка знања фармерима; саветодавство других, развијених земаља је у раној фази, или у фази пружања *подршке фармерима да донесу добре одлуке*, развију свест о властитим проблемима и знања и вештине како да их превазиђу; најразвијеније земље (нпр. Холандија), већ увелико „практикују“ саветодавство као *мрежу односа друштвеног учења и преговарања* свих актера од којих зависи промена фармерске праксе, даљи развој пољопривреде и села као друштвене заједнице, односно мултифункционалност сеоског развоја.

У назначеном контексту, пољопривредно саветодавство у Београду (као и у целој Србији) још је у раној фази развоја и тек са извесним знацима пружања подршке фармерима да донесу добре одлуке. Заправо, као и у многим другим секторима у процесу транзиције, и овде је дошло чак до ретроградних процеса. Од раних шездесетих година, када су осниване стручне службе, пољопривредне станице (агрозаводи, агроинститути), првенствено су деловале на унапређењу друштвеног - државног и задружног сектора пољопривреде. Преко тог сектора, кроз развијене облике производне кооперације и удруживања, остваривано је преношење и дифузно ширење науке и струке у пракси. С обзиром да друштвени сектор системски нестаје, да је дошло до гашења многих задруга, пословних заједница и других субјеката пољопривредне инфраструктуре, намеће се потреба померања тежишта рада саветодавства према сељачкој пољопривреди.

За пољопривредно саветодавство сваког друштва веома је важно, поред осталог, да се успостави оптималан однос између броја стручњака и пољопривредно-ресурсног контекста у коме они делују. Искуства у свету су врло различита, али се лако уочавају неповољне релације у Београду, као и у целој Србији.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Пољопривредно саветодавство у Србији остварује се највећим делом преко Института за примену науке у пољопривреди¹⁵, Београд, који функционише као републичка пољопривредна служба (са 33 подручне службе). Ова служба би требало да пружа одговарајуће услуге за око 779.000 пољопривредних газдинстава, која користе око 1.920.000 ха обрадивог земљишта. То значи да један високообразовани саветодавац треба да опслужи чак 2.225 газдинстава, односно производњу на око 5.500 ха.

У Београду такође постоји изразита неусклађеност између пољопривредног окружења и броја стручњака у саветодавним службама¹⁶, посебно броја непосредних саветодаваца, и укупног броја пољопривредних газдинстава и обрадивих површина.¹⁷ Интензиван процес даљег уситњавања пољопривреде (великим делом као последица механичког прилива становништва, имиграције), указује на нужност јачег присуства струке и саветодавства у овом региону. Са становишта унапређења производње и сеоског развоја, овакво стање је дугорочно неодрживо. Огроман број газдинстава и даље неће бити обухваћен саветодавним радом, нарочито „средња“ и „мала“ породична газдинства, којих је у Београду највише, и чији ће привредни и социјални значај бити и даље веома важан.

Правци реформе саветодавства. Пољопривредном саветодавству Београда и целе Србије нужне су корените реформе, које ће једним делом зависити од организације постојеће саветодавне мреже (Института за примену науке у пољопривреди и регионалних пољопривредних станица) и њихове спремности да брзо приступе унутрашњим променама, а другим, разуме се значајнијим делом, од државе и њене одговарајуће институционализације саветодавне политике. Те реформе, кроз доношење нових прописа (закони, уредбе, правилници), треба да обухвате више различитих аспеката, а нарочито: (1) решавање концепта и власничког статуса пољопривредног саветодавства - углавном јавно (државно), односно шта и под којим условима, као приватно саветодавство; (2) формирање адекватне територијалне организације, која ће омогућити да саветодавном службом буде обухваћен што већи број произвођача-фармера (најважнији циљ саветодавства), што подразумева развој локалне саветодавне службе унутар целовитог саветодавног система; (3) стабилне изворе и знатно већа средстава за саветодавство

¹⁵ Овај институт је настао од Завода за селекцију стоке и матично књиговодство, Београд (основан Уредбом Владе НР Србије, 1952.) и Центра за унапређење пољопривредне производње НР Србије, Београд (основан 1958.) и њиховим спајањем 1974. Институт чини јединствену пољопривредну службу са 730 запослених, од чега 349 са високом спремом (40 доктора наука, 33 магистра, 13 специјалиста, 263 дипл. инжењера) и 381 осталих радника.

¹⁶ Примера ради, у Словенији, која је и у СФРЈ имала најразвијеније саветодавство у односу на остале републике (а чија пољопривреда нема ни приближно тако важну улогу у привредној структури као пољопривреда у Србији), у 2000. години у пољопривредној саветодавној служби радило је 308 пољопривредних стручњака, у аграрном контексту: 86.467 газдинстава и 485.879 ха пољопривредних површина. У Холандији је дведесетих година у владиној сектору саветодавства радило 600 теренских саветодаваца, 200 саветодаваца за социјално-економска питања и проблеме и 2.500 консултаната и техничких саветника.

¹⁷ На територији Београда има 60.370 газдинстава (7,75 % укупног броја у Србији), која користе око 104.000 ха обрадивог земљишта (5,4 % овог ресурса Србије), односно 1,72 ха по газдинству. Просечна величина газдинства у Београду је знатно мања него у целој Србији (2,46 ха), чак и у претежно руралним општинама (Сопот 2,34 ха, Младеновац 2,22 ха, Обреновац 2,15 ха).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

(сигурно финансирање, највећим делом из буџета, а мањим од комерцијализације неких услуга); (4) кадровско јачање и успостављање потребне структуре различитих профила (агрономи, ветеринари, агроекономисти и други); (5) програм планске и систематске едукације саветодаваца; (6) развој саветодавних програма, и њихово усмеравање према потребама сељака-фармера; (7) одвајање саветодавног рада од делатности које имају тзв. контролну функцију; (8) јачање менаџмента и планирања саветодавног рада; (9) успостављање јединственог информационог систем (са типологијом савета и услуга, картонима газдинстава са свим релевантним информацијама/обележјима газдинства, повезивање свих информација и њихову статистичку обраду) као неопходног аналитичког средства за евалуацију и мониторинг, даљи развој саветодавства и успостављање рационалне и оптималне саветодавне политике, у функцији општих (националних) интереса и интереса сељачке пољопривреде у Србији.

Ауторитет саветодавне службе треба да почива на два чврста ослонца: (1) добро организована мрежа за преношење стручно-експертског знања и (2) сигурно финансирање службе (највећим делом из буџета, а мањим од комерцијализације неких услуга). У складу са изнетим, стручна саветодавна служба треба:

(а) да се ослања на науку, факултете и институте, тако да сваки наставник/истраживач *менторски руководи* неком ужом струком, непосредно контактира локалне саветодавце и изван број произвођача/газдинстава (слично неким искуствима у свету, однос рада са стручним службама и у настави: доцент 10:90, ванредни професор 20:80, редовни професор 30:70);

(б) да, поред неопходних савета везаних за примену *агро-био-еко-технолошких знања* у производњи, нуди и друге садржаје и конкретне *агроекономске савете*, везане за пословно управљање, комерцијално пословање, обезбеђење тржишних информација, могућности финансирања путем хипотекарних, ломбардних и других кредита, складишница - залошница јавних складишта и сличних начина, облика и предности интересног удруживања у задруге, машинске прстенове, кластере, итд;

(в) да пружа сервис не само пољопривредним произвођачима већ и прерађивачима и трговцима, односно *свим учесницима у производном ланцу*, и то о: производњи, тржишним кретањима, економици пословања, еколошким и другим захтевима за заштиту животне средине, условима, стандардима и протоколима произвођачке праксе, бизнис плановима итд.;

(г) да обезбеди *евалуацију и мониторинг* програма развоја и рада локалне саветодавне службе, укључујући лиценцирање ментора и саветодаваца. Мониторинг треба да обухвати не само саветодавце и њихове менторе него и њихове клијенте – сељаке, произвођаче и друге кориснике саветодавног рада.

Локалну мрежу саветодавне службе могуће је релативно брзо формирати и ојачати ангажовањем сада незапослених пољопривредних стручњака. Према подацима Националне службе за запошљавање, крајем 2007. године у Београду је било око 43.000 незапослених лица према подручју рада „пољопривреда, производња и прерада хране“, од чега преко 14.000 лица са средњим, вишим и факултетским образовањем. У том смислу, потребно је осмислити *Београдски програм развоја локалне саветодавне службе и запошљавања локалних саветодаваца*. Основне

претпоставке за реализацију ове идеје су следеће: (а) сачинити вишегодишњи програм едукација локалних саветодаваца; (б) увести менторски рад у односу на локалне саветодавце; (в) донети одговарајуће програме саветодавног рада; (г) програмски објединити активности свих релевантних ресурса Института за примену науке у пољопривреди, Националне службе за запошљавање, Министарства за пољопривреду, градских и општинских органа за привреду/пољопривреду, као и других.

**• ДЕЛОТВОРНА МОТИВАЦИЈА НЕПОСРЕДНО
ЗАИНТЕРЕСОВАНИХ СУБЈЕКТА**

Нова знања, методе и технологије у примарној пољопривреди, посебно у нашим условима, поред теоријске едукације и подизања општег нивоа образовања, најчешће представљају квалитетне (безвирусне) високопродуктивне саднице *нових сорти* воћа и грожђа, *семена* ратарских и повртарских култура, односно квалитетна *расна грла* у сточарству. Увођење нових семена и садница нових сорти воћа и грожђа, као најефикаснији вид трансфера савремених научних и стручних достигнућа у примарну производњу, треба везати за *утврђивање микрорејона*, с циљем промене структуре производње прилагођене захтевима тржишта, производне специјализације, повећања продуктивности и квалитета производа, односно остваривања микрорегионалних агроколошких и тржишних компаративних предности. У таквом окружењу, трансфер савремених научних и стручних достигнућа би се остваривао, посебно *подстицао и контролисао*, кроз:

- бесплатне или (од стране државе или локалне самоуправе) високорегресиране испоруке садница, семена и расног подмлатка, уз обавезне бесплатне стручне препоруке и савете произвођачима и
- бесплатне стручне препоруке и савете произвођачима - корисницима, чак и ако сами купују (набављају) квалитетно семе или саднице.

Снага примера и очигледно искуство и производно-економски ефекти код других узорних домаћина, као огледних произвођача и газдинстава под надзором саветодавне службе, биће најбоља препорука за све који треба да се одлуче. Али, треба јасно ставити до знања шта није дозвољено, односно шта није, а шта јесте у складу са законом и другим прописима, домаћим и међународним стандардима, посебно са аспекта увођења генетски модификованих семена, фитосанитарних, ветеринарских, еколошких и других услова. Стручна пољопривредна служба мора у том погледу бити на услузи свим заинтересованим корисницима, кроз бесплатне савете и информације и свакодневно присуство на терену, од заснивања производње до њене тржишне финализације.

SWOT МАТРИЦА

Законски оквир и институције у пољопривреди Републике Србије и града Београда

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Предности у прописима огледају се у форсирању убрзане приватизације друштвене и државне својине, усвајању прописа о научноистраживачкој и иновативној делатности, коначна, мада врло мала и неравномерна, примена одредаба Закона о заштити конкуренције, иако није у складу са прописима ЕУ; • Образовне и научноистраживачке институције на територији града Београда могу допринети развоју пољопривреде. Квалификованог кадра за обављање делатности има довољно, али је потребно мотивационим мерама привући особље за рад под конкурентним условима. 	<ul style="list-style-type: none"> • недовољно институција одређеног профила
ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА	РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА
<ul style="list-style-type: none"> • Наставак и завршетак приватизације у што краћем року; • Јачање конкурентности на тржишту, уз сталну едукацију индивидуалних пољопривредника; • Фомулисање и усвајање кодекса доброг управљања; • Владавина права (доношење разумних закона и њихово поштовање, посебно функционисање правосудних органа, чија је сврха заштита закона, уговора и власничких права). 	<ul style="list-style-type: none"> • Неспровођење у потпуности прописа о разграничењу државне и друштвене имовине, регистрација непокретности у јавним књигама и формирања катастра непокретности може довести у питање поверење страних инвеститора у сигурност улагања у пољопривреди; • Стварање великих монопола у пољопривреди; • Одлив квалификоване, а недовољно мотивисане радне снаге у иностранство; • Стварање конфликта интереса саветодавних и надзорних служби институција у пољопривреди.

2.10. ЕКОНОМСКЕ МЕРЕ АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ У ПОДРШЦИ ПОЉОПРИВРЕДИ И СЕОСКОМ РАЗВОЈУ

2.10.1. Обим и структура интерне подршке пољопривреде и сеоском развоју Београда

Држава има обавезу да на одређени начин брине о својој пољопривреди. Разлози за то су бројни и вишеслојни. Активности државе у области пољопривреде усмерене су у више праваца: она уређује привредни систем у коме функционише привреда, па и сама пољопривреда; такође, законским и другим прописима, делује на коришћење природних ресурса у овој области, као и на производну структуру. Она утврђује и спроводи аграрну политику, предузимајући конкретне мере за њено остваривање у датом периоду.

Проблеми *сеоског развоја*, који су у доброј мери везани и за пољопривредну делатност, налажу сталне напоре за постизање складнијег - одрживог развоја пољопривреде и сеоских средина. *Градска сеоска подручја имају специфичне проблеме и захтевају посебан приступ њиховом решавању.*

Ради сузбијања колебања у развоју пољопривреде, и у Србији се примењује одређени систем регулације, подстицаја и заштите. То доприноси остваривању развојних циљева, као што су: прехранбена сигурност грађана, јачање конкурентности, ради што већег извоза ових производа, као значајног изворишта за уравнотежење платног биланса, подршка одрживом развоју села, допринос очувању животне средине, као и оспособљавање овог сектора за приступање ЕУ и Светској трговинској организацији.

Оквир текуће аграрне политике, као и мера за њено остваривање, представља **Стратегија развоја пољопривреде Србије**, коју је утврдила Влада Републике Србије 2005. године („Службени гласник РС“, бр. 78/2005). Ова стратегија представља дугорочнији развојни документ, који чини основу за утврђивање и вођење аграрне политике, политике очувања природних ресурса и сеоског развоја Републике¹.

Основно тежиште Стратегије је на унапређивању и развоју породичних (комерцијалних) пољопривредних газдинстава. Ова газдинства би требало оспособити да постану основни носиоци пољопривредне производње у Србији. Њихово укрупњавање треба да се остварује на рачун поседа малих газдинстава, која немају услова за развој (неповољна старосна структура, мали посед, обезбеђивање извора прихода из других делатности и сл), и на рачун земљишта које користе друштвена/државна предузећа. Стратегија се залаже за изграђивање пољопривредног сектора Србије који ће бити конкурентан на светском тржишту, снажењем комерцијалних газдинстава, која би успешно функционисала у условима модерне тржишне привреде. Стимулативне мере аграрне политике усмеравају се у том правцу.

У погледу сеоског развоја, подразумева се примена мултифункционалног приступа, у знатно ширем подручју од онога што обухватају развојни правци саме пољопривреде. У складу са политиком коју предузима ЕУ на плану сеоског развоја, припремају се конкретни документи и конкретни приоритети сеоског развоја Републике. Један од таквих је и Нацрт закона о пољопривреди и сеоском развоју (www.minpolj.sr.gov.yu). Понуђена решења прате политику сеоског развоја ЕУ и на линији су са европским Инструментом за претприступну

¹ Током 2008. године у Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде, рађен је предлог иновирања овог документа. Међутим, због промене Владе, настао је извесни застој на томе. Представници нове Владе за сада се јавно не изјашњавају о његовој даљој судбини.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

помоћ (ИРА), како би се обезбедила комплементарност приликом обезбеђивања средстава за финансирање одабраних пројеката у претприступном периоду.

Подстицајна средства из републичког буџета намењена пољопривреди и селу, текуће се усмеравају у правцу унапређивања производне структуре, путем подршке дохотку произвођача и подршке сеоском развоју. Ради се о бројним мерама широког захвата, које Република примењује ради унапређења у овим областима.

Почев од 2004. године, када је направљен заокрет у подстицајима у пољопривреди, постепено је мењана и њихова структура. Подстицаји одређеним производњама су укидани, а другима усмеравани. Тако је постепено укидана подршка индустријском биљу, изузев дувана, а преусмеравана је на подршку сеоском развоју, заштити животне средине, сточарској производњи, рационалнијем коришћењу пољопривредног земљишта и на подршку некомерцијалним пољопривредним газдинствима.

Конкретним мерама, намењена финансијска средства за подршку усмеравају се ка: мењању производне структуре у пољопривреди, у правцу веће заступљености сточарске производње, заснивању нових винограда и воћњака, већем гајењу повртарских култура, затим јачању продуктивности газдинстава, развоју тржишта кредита и земљишта, увођењу стандарда и повећању квалитета пољопривредно-прехранбених производа, регистрацији географског порекла домаћих производа, повећању површина са органском производњом, смањењу негативних утицаја пољопривредне делатности на животну средину, као и на подршку сеоском развоју, на директан (улагања у развој сеоског туризма, развој сеоске инфраструктуре, набавка механизације и друго) и индиректан начин (подстицаји примарној пољопривреди, која се највећим делом налази у сеоским срединама). Такође, знатна средства се улажу у заштиту биља, заштиту и унапређење шума и животиња и у водопривреду.

Проистиче, да се ипак за овако значајну делатност, рачунајући и са подршком сеоском развоју, релативно и реално, улаже све мање средстава, чиме се суштински негирају званична опредељења о напорима за унапређење пољопривреде и опоравак сеоских средина, као приоритетним правцима развоја земље и њеним развојним шансама².

Подстицаји на нивоу Београда. Пољопривредни произвођачи, као и они корисници који испуњавају прописане услове за подстицаје намењене сеоском развоју са територије града Београда, у могућности су да користе подстицајна средства са републичког нивоа. То је за сада и најиздашнији извор подстицаја. *Подстицаји на локалном нивоу су скромнији, неуједначени, прилагођени су датој ситуацији на терену и материјалним могућностима локалне средине. У спровођењу конкретних мера неопходна је чвршћа сарадња између републичког и локалног нивоа.*

Град Београд, у оквиру својих овлашћења, утврђене политике и материјалних могућности, предузима конкретне мере подстицања ове производње на свом подручју. На тај начин се за произвођаче са ове територије увећавају подстицајна средства.

Средства за ове намене обезбеђују се у градском буџету за текућу годину у оквиру Секретаријата за привреду, као средства намењена пољопривреди. Тако је у 2007. години³

² О обиму издвајања са републичког нивоа, разноликости мера, њиховој еволуцији, обиму средстава за поједине намене, и слично, видети у детаљној анализи датој у Прилогу бр. 2.9.1.

³ Одлука о буџету Града Београда за 2007. годину („Службени лист Града Београда“, бр. 19/2007. и

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

за субвенције пољопривреди предвиђено 31 милион динара од чега за „текуће“ 11 милиона динара (као и претходне две године), а за „капиталне“ 20 милиона динара; у 2008. години⁴ за субвенције у пољопривреди опредељено је 40 милиона динара, од чега „текуће“ 15, и „капиталне“ 25 милиона динара.

Мере на нивоу града, намењене унапређењу сточарске производње, односно говедарства су:

- стимулисање узгоја и набавке квалитетних приплодних женских грла говеда и
- исплате премија за млеко (у одговарајућим месецима) произвођачима са територије града Београда, који су га предали прерађивачима (млекарама) такође са те територије.

Уз то, подржава се мањим средствима одржавање локалних изложби домаћих животиња, које организују одређене организације-институције (задруге, заводи) на појединим општинама, односно одржавање неког научног скупа од интереса за унапређење сточарства.

Такође, на основу депозита средстава градског буџета, са пословним банкама се закључује уговор за кредитирање пољопривредне производње под повољнијим условима за кориснике са територије града.

Премије за првотелкиње. У току 2005. године, донет је пропис⁵, којим је утврђено право на премију. За разлику од ранијег периода, оно није ограничено само за текућу годину, већ је трајније решење. Решења су слична онима из претходне године, с тим што се не утврђује висина премије, него је то право препуштено градоначелнику. Одговарајућим актом⁶ утврђена је висина премије од 2.200 динара по крави првотелкињи, у оквиру укупног износа од 11 милиона динара.

Премија за првотелкиње за 2006. годину износила је 2.500 динара по грлу, у оквиру 14 милиона динара издвојених за ову намену⁷.

Премија за 2007. годину повећана је на 3.500 динара по првотелки, у оквиру укупног износа средстава од 20 милиона динара⁸. Премија је исплаћена за 4.872. грла, што је било за 12,5% више него претходне године, у висини од 17,7 милиона динара (чак 58% више).

За 2008. годину, повећана су укупна средства за премије за квалитетне првотелкиње⁹. Укупно је предвиђено 25 милиона динара, а премија у висини од 4.500 динара по грлу. Очигледан је тренд повећања ове врсте подстицаја и према класификацији из буџета, средства за ову врсту подстицаја спадају у групу „капиталних“ субвенција.

29/2007).

⁴ Одлука о буџету Града Београда за 2008. годину („Службени лист Града Београда“, бр. 43/2007).

⁵ Одлука о премији за набавку и одгој првотелкиња („Службени лист Града Београда“, бр. 11/2005).

⁶ Решење о висини премије за набавку и одгој првотелкиња у 2005. години („Службени лист Града Београда“, бр. 15/2005).

⁷ Решење о висини премије за набавку и одгој првотелкиња у 2006. години („Службени лист Града Београда“, бр. 5/2006).

⁸ Решење о висини премије за набавку и одгој првотелкиња у 2007. години („Службени лист Града Београда“, бр. 26/2007).

⁹ Решење о висини премије за набавку и одгој првотелкиња у 2008. години („Службени лист Града Београда“, бр. 4/2008).

Премија за млеко. Одговарајућим актом¹⁰, уређује се ово питање на трајнијој основи (није везано за текућу годину), а на основу њега градоначелник доноси годишње решење о висини премије. Право на премију имају земљорадници који производе млеко, ако имају пребивалиште на територији града (17 општина), и сирово млеко захтеваног квалитета испоруче прерађивачима (млекарима) са седиштем на територији Београда, у месецима: април, мај, септембар и октобар. На део износа премије право имају и млекаре.

За 2005. годину утврђена је премија од 1 динар по литру испорученог крављег млека са најмање 3,2% млечне масти, а укупно је одобрено 11 милиона динара.

У 2006. години висина премије за млеко повећана је на 1,20 динара по литру, у укупним средствима за ту намену од 11 милиона динара¹¹.

Премија је повећана и за 2007. годину¹². Утврђена је на износ од 1,50 динара по литру, такође у оквиру износа од 11 милиона динара.

За 2008. годину, повећан је износ премије¹³ - на 2 динара по литру крављег млека, у укупном износу од 15 милиона динара.

Подришка одржавању изложби. Одређена средства на нивоу града су улагана на име подршке одржавању изложби и смотри стоке, које се традиционално одржавају у појединим местима: Младеновац, Обреновац, Рабровац, Влашка. Тако је у 2005. години за ову намену издвојено 530.000 динара, за четири изложбе:

2.10.2. Извозно-увозна политика

Према усвојеној економској политици земље, успоставља се и политика спољнотрговинске размене, са којом су дубоко повезане и царинска и девизна политика. Оне се уређују одговарајућим законским и подзаконским актима. *Суштински се своди на утврђивање спољнотрговинског режима, увозну заштиту и извозне подстицаје.* Према датим условима домаће природе и спољним утицајима, трпи одговарајуће промене, односно прилагођавања.

Спољнотрговинско пословање, девизно пословање, царински систем и систем заштите при увозу посебно осетљивих производа, као што су пољопривредно-прехранбени, регулишу бројни прописи. Због осетљивости производа, са аспекта производње, тржишта и потрошње, њихова заштита од увоза је већа, а процес либерализације у спољнотрговинској размени спорији. Тај процес се одвија у оквиру преговора о приступању Србије СТО и ЕУ¹⁴, и у складу са постигнутим међународним уговорима (мултилатералним и билатералним). *У режимском смислу, наша спољнотрговинска размена је у потпуности либерализована*¹⁵, па се заштита пољопривредно-прехранбених производа своди на увозне дажбине (царине, прелевмани, сезонске царине).

¹⁰ Одлука о премији за млеко („Службени лист Града Београда“, бр. 11/2005).

¹¹ Решење о висини премије за млеко у 2006. години („Службени лист Града Београда“, бр.5/2006).

¹² Решење о висини премије за млеко у 2007. години („Службени лист Града Београда“, бр.26/2007).

¹³ Решење о висини премије за млеко у 2008. години („Службени лист Града Београда“, бр. 4/2008).

¹⁴ Недавно потписаним Споразумом о стабилизацији и придруживању са ЕУ, односно Прелазним споразумом, поред осталог, утврђене су и концесије, које уступају стране једна другој, нарочито у домену пољопривредно- прехранбених производа.

¹⁵ Постоји одређени број производа за чији је увоз, односно извоз, потребна сагласност или дозвола надлежног државног органа, међу којима се налази и изванредан број пољопривредно-прехранбених производа, као што су: опојне дроге – кока, чауре и слама мака, канабис, опијум, концентрат опијумског

Царинска заштита. Законом о царинској тарифи уређена је царинска заштита на увоз производа¹⁶. Новом царинском тарифом из 2005. године утврђено је 10.270 тарифних ставова. Царинске стопе су утврђене у распону од нуле до 30, и то у 14 различитих нивоа. Када је у питању пољопривреда, односно ставови из прве 24 главе Царинске тарифе, који се односе на овај сектор, може се констатовати да се на њих односи 2.385 ставова, односно 23,22% њиховог укупног броја.

За ставове из овог дела Тарифе прописано је осам царинских стопа (1., 3., 5., 10., 15., 20., 25. и 30.). Већи број производа се царини вишим стопама, изнад 20. Стопом 20, 25. и 30. царини се увоз из 1.299 ставова, или 54,47% укупног броја ставова из ове групе производа. *Од укупног броја ставова (634) из целе Царинске тарифе, у којима је прописана највиша стопа од 30, на ову групу производа се односи 615 (97%).*

Стопом 1 царини се роба из 111 ставова (4,65%), стопом 3 роба из 141 става (5,91%); стопом 5 из 283 става (11,87%), стопом 10 из 393 става (16,48%), стопом 15 из 158 ставова (6,62%), стопом 20 из 648 ставова (27,17%), или 76,33% свих позиција из Царинске тарифе које се царине овом стопом, и стопом 25 свега 36 ставова, или 1,51%, односно 56,25% свих ставова из Тарифе која се царини овом стопом.

Када је у питању царинска заштита, за ову групу производа, закључак је јасан: највиша царинска заштита се односи искључиво на пољопривредно-прехранбене производе, што одговара улози и степену осетљивости овог сектора у привреди земље.

Посебна дажбина (прелевмани). Одговарајућом одлуком¹⁷ одређени су производи на које се при увозу плаћају посебне дажбине и висина тих дажбина. Дажбине су утврђене по одређеним царинским ознакама из Царинске тарифе, а висина у динарима по јединици мере увезене робе (килограм, литар, комад). Износи се крећу у распону од 1,5 динара за јаје које се користи за приплод, до 80 динара по килограму сира. *За један број производа за који је прописана увозна дажбина, она се разликује у зависности да ли увоз потиче из земаља ЕУ или осталих земаља. Тамо где постоји разлика, она је најчешће упола нижа за увоз из ЕУ, али има случајева где досеже 80%, 75% или 67% прописаног износа за увоз из земаља ван ЕУ.* Дажбине се наплаћују за увоз одређене врсте живих животиња, одређене врсте меса и друге кланичне производе, увоз шарана, млека и млечних производа, одређених јаја, меда, одређене врсте поврћа и воћа, паприке, масноће, прерађевина од меса, шећера, зачина, супа, чорби, пића, алкохола, сирћета, уљаних погача и неких производа од дувана.

мака и dextrororphone); биље и делови биљака које служе за производњу мириса, у фармацији или за производњу инсектицида и фунгицида; биљне и животињске врсте, као што су: мајмуни, китови, делфини, звери – рис, дивља мачка, хермелин, вук, мрки медвед, рептили, птице грабљивице, папагаји, голубови, грлице, лептири, жабе и месо од наведених животиња; одређене врсте рибе – лосос дунавски, ајкуле, моруна и месо од тих риба; пужеви, пијавице, слонова кост, корали, храстов лишај, сремаш, трифле, тартуфи, рујница, лисичарке, вргањи и производи на бази ових врста; шумске јагоде, шумске купине, трњине, боровница, дрењина, мајчина душица, оригано, и сл. За њихов извоз, односно увоз, треба поседовати дозволу министарства надлежног за послове здравља, односно за промет заштићених врста дивље флоре и фауне и производа од њих, за што дозволу издаје министарство надлежно за послове заштите животне средине. (Одлука о одређивању робе за чији су извоз, односно транзит прописани услови „Службени гласник РС“ бр. 126/2007 и 21/2008).

¹⁶ „Службени гласник РС“, бр. 62/2005. и 61/2007.

¹⁷ Одлука о одређивању пољопривредних и прехранбених производа за које се плаћа посебна дажбина при увозу и износу посебне дажбине („Службени гласник РС“, бр.126/2007 и 21/2008.);

Сезонске царине. Одлуком о сезонским царинским стопама на увоз одређених пољопривредних производа¹⁸, утврђено је да се на увоз робе из 52 тарифне ознаке наплаћује сезонска царина која се плаћа у висини од 20% царинске вредности робе. Она се наплаћује уз царину која се обрачунава по стопи прописаној у царинској тарифи. Ови прописи односе се на цвеће, поврће и воће. У датом периоду године, када домаћа производња обезбеђује довољне количине, овим путем се ограничава (поскупљује) њихов увоз. Тиме се штити домаћа производња и платни биланс. Ту спада сечено цвеће (руже, каранфили, орхидеје, гладиоле, хризантеме и остало цвеће), парадајз, црни лук, купус и остало купусно поврће, салата, шаргарепа, целер, рен, краставци, паприка, банане, поморанце, мандарине и грејпфрут, диње и лубенице, јабуке, крушке, дуње, кајсије, вишња, брескве, шљиве и јагоде.

Из наведеног проистиче закључак да су од увоза највише заштићени кланични производи, месне прерађевине, млеко и млечни производи, производи на бази житарица, производи од воћа и поврћа, пића и алкохоли, као и неки производи сврстани у „разне“, који служе за исхрану, као што су кечап, сос од соје, супе и чорбе, сладоледи, и сл. Поред високих царинских стопа, заштићени су и посебним увозним дажбинама, а неки и сезонским царинама.

Извозни подстицаји. Извоз пољопривредних и прехранбених производа подстиче се одређеним финансијским средствима, ради афирмације на спољном тржишту и ради постизања девизног прилива. Ова мера се практикује у бројним, нарочито недовољно развијеним земљама, с тим што *треба имати у виду да је, по постигнутим договорима у оквиру СТО, њена примена ограничена најдаље до 2013. године.* Ову меру по селективном принципу примењује и Република Србија, олакшавајући произвођачима да остварују извоз, јачајући тако своју позицију на тржишту. И у 2008. години се наставља са подстицањем извоза одређеног броја пољопривредно-прехранбених производа¹⁹. Подстиче се извоз производа из 12 глава Царинске тарифе. Највише је стимулација за извоз меса и производа од меса, млека и млечних производа, извесног броја производа од брашна, воћа, поврћа и алкохолних пића. На прописану основицу примењује се подстицај у висини од 5, 7, 10, 15 и 20%. Највиши подстицај имају јунеће и живинско месо, млеко и производи од млека и мед, следе: тестенина, свињско месо, суве шљиве, уље, маргарин, кобасице, хлеб, пециво, колачи, бисквити, конзервисано поврће, џемови, воћни сокови, вина, коњак, ракија, смрзнуто поврће и смрзнуто воће, а најмањи подстицаји су за извоз сточне хране. *На ове подстицаје немају право извозници по основу компензационих послова и послова посредовања, као ни извозници чији је извоз усмерен у земље потписнице ЦЕФТА-2006.*²⁰

2.10.3. Инвестициона и кредитна политика

Основни циљеви аграрне политике - који се свode на унапређење овог сектора, јачањем његове конкурентности на тржишту и у датој мери доприносе сеоском развоју - могу се остваривати уз одговарајуће, добро осмишљене и координисане активности свих актера који делују на сектору пољопривреде. Ту су у првом реду непосредни произвођачи, било да се ради о правним или физичким лицима, затим држава, чија је улога у овом сектору

¹⁸ „Службени гласник РС“, бр. 126/2007.

¹⁹ Уредба о коришћењу средстава за субвенције произвођачима пољопривредних и прехранбених производа за 2008. годину ("Службени гласник РС", бр. 9/2008. и 12/2008.-исправка).

²⁰ О увозној заштити и извозним подстицајима видети детаљније у Прилогу бр. 2.9.3.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

веома значајна, а велику улогу, посебно у наредном периоду, треба да одиграју финансијске институције, које својом активношћу финансијски поспешују реализацију конкретних пројеката и других активности у области пољопривредне производње и развоја сеоских средина. Све активности у овом сектору (као и у другим секторима) захтевају одговарајућа финансијска средства. Чисто тржишни модел финансирања у овом сектору још увек није могућ из више познатих разлога²¹.

Политика финансирања пољопривреде треба да буде подређена основним циљевима који се желе остварити у овом сектору. Одговарајући степен усклађености акција мора да постоји и међу нивоима реализације аграрне политике: између републичког нивоа и нивоа локалне самоуправе, у нашем случају града Београда и градских општина, посебно оних на којима пољопривредна делатност има већу специфичну тежину, као и самих произвођача, односно њихових асоцијација.

Финансирање пољопривредне делатности, по прихватљивим условима и у одређеном временском периоду, могуће је обезбедити комбинацијом извора финансијских средстава, која се за то могу ангажовати, односно усмерити у програме и активности који доприносе њеном развоју.

Уз *сопствена средства* којима произвођачи располажу и финансирају своју делатност, најзначајнији извори су *државне стимулације* (које се према одговарајућим правилима усмеравају произвођачима, са намером да се на најбољи начин остварују циљеви аграрне политике) и *позајмљена средства из кредита финансијских институција – банака*.

У тржишној привреди, *банкарски систем* је најзначајнији за финансирање привредне активности. У сектору пољопривреде такође игра крупну улогу, али, по правилу, уз одређене модификације, које се односе на извесне олакшице, утврђене економском и монетарном политиком. Циљ је да се пољопривреди, разуме се и сеоском развоју, где је улога пољопривреде претежна, обезбеди финансирање активности уз прихватљиве услове.

Током претходних година, почев од 2004, из средстава републичког буџета одобравани су краткорочни и дугорочни кредити за одређене намене. Краткорочни кредити су одобравани само физичким лицима, а висина је зависила од површине пољопривредног земљишта којом то лице располаже. Дугорочни кредити су усмеравани преко пословних банака или преко Фонда за развој, за осавремењавање производње (наводњавање, механизација, стакленици и пластеници, сточарска производња). У једном периоду, и банке су биле у обавези да део свог потенцијала усмере у кредите пољопривредним произвођачима – својим комитентима, с тим што су то учешће осигуравале преко Гаранцијског фонда. Обе врсте кредита су одобраване под знатно повољнијим условима од тржишних.

Према подацима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, корисници са територије града Београда добили су:

- У 2004. години 480 краткорочних кредита у укупној вредности од 29,1 милион динара. То чини свега 1,7% укупно намењених средстава за ову врсту кредита са

²¹ Спор обрт средстава у аграру, повећан ризик (велика зависност од климатских и других услова, неизвесност пласмана и цене), те ниска акумулативност самог сектора. То је све израженије за пољопривреду у транзицији, у којој је и пољопривреда Србије, па добрим делом и пољопривреда на територији града Београда

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

републичког нивоа. У тој години одобрено је и 39 дугорочних кредита у висини од 688,7 хиљада динара;

- У 2005. години 509 краткорочних кредита у висини од 29,8 милиона динара, што је 2% предвиђених средстава за краткорочно кредитирање. Истовремено, одобрено је 114 дугорочних кредита у висини од 1,4 милиона динара;
- У 2006. години 438 краткорочних кредита у висини од 45,8 милиона динара, или 3,3% укупног обима за ову намену. У тој години одобрен је 41 дугорочни кредит у износу од 624 хиљаде динара;
- У 2007. години вишеструко је повећан број и обим средства коришћених краткорочних кредита, а нагло смањен број дугорочних. Одобрено је 2.051 краткорочни кредит у висини од 196 милиона динара, што је 9,1% укупних средстава за ове кредите, а свега 14 дугорочних од само 229 хиљада динара.

Проистиче, да је веома мало учешће корисника са територије града Београда у средствима усмереним кредитирању пољопривреде са републичког нивоа, да се број краткорочних кредита и висина средстава повећавају, а да се број одобрених дугорочних кредита, као и износ средстава смањују.

Иако прилике за брзо побољшавање услова финансирања пољопривредне производње, као и сеоског развоја, нису повољне, постоје реални изгледи, да до тога постепено долази. Неке од могућности су:

- Обезбеђивање одговарајућих гаранција за враћање кредита, односно као услова за њихово добијање, представља озбиљну потешкоћу за већи број произвођача. У условима када још увек нису разрешена имовинска права код бројних газдинстава, обезбеђење захтеваних гаранција представља велику препреку, и поред чињенице да конкретни програм добије позитивну оцену. *Због тога улога Гаранцијског фонда треба да све више добија на значају;*
- Могуће је да се повећањем конкурентности на финансијском тржишту и порастом кредитног потенцијала у банкарском сектору, као и јачањем економске снаге самих произвођача у наредном периоду, *повећа понуда кредита за нешто издашније финансирање пољопривреде и сеоског развоја и под повољнијим условима;*
- Све више ће се развијати и други модели финансирања, на пример, путем *лизинга*, на основу кога се може обезбедити неопходна опрема и механизација за ову делатност (решење представља закуп опреме до коначне отплате, али је битно да се она користи). Даљим развојем финансијског тржишта, путем *вредносних папира* (складишнице, робни записи, фјучерси, опције и сл.), што би омогућило повољније краткорочно финансирање пољопривредне производње, такође под повољнијим условима, од класичних банкарских кредита. Наравно, то захтева и стварање одговарајуће институционалне основе²²;
- Оснивањем *специјализоване банке за кредитирање пољопривреде и сеоског развоја*, могло би се допринети издашнијем финансирању пољопривреде и пројеката од

²² На пример, Нацрт закона о јавним складиштима већ дуго времена се налази у процедури Народне скупштине, а значајан је за ову врсту унапређења пословања у пољопривреди.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

значаја за сеоски развој под прихватљивим условима. Таква банка би имала одговарајућу мрежу на читавој територији, тако да буде доступна заинтересованим клијентима;

- Не би требало занемаривати ни одговарајућу сарадњу између произвођача из примарне пољопривредне производње и прехрамбене индустрије, тако што се финансирање примарне производње врши *натуралним путем*. Ради се о томе да прехрамбена индустрија уступа примарним произвођачима за заснивање производње потребне инпуте (семе, гориво, минерална ђубрива, заштитна средства, и сл.), с тим да након остварене производње то буде надокнађено испоруком одговарајућих производа, који су прецизирани међусобним уговорима. У оваквим аранжманима, најбитнији су *паритети размене*. Тиме се штити интерес обе стране;
- У извесној мери, може се рачунати и на *страна улагања*, која би у наредном периоду могла да се значајније повећавају, посебно са приближавањем Србије ЕУ. Органска производња може бити један од крупних адута за таква улагања. Успешни појединци из *дијаспоре*, уз одговарајуће услове и адекватно информисање о могућностима улагања у сектор пољопривреде, могли би део свог капитала усмерити у пољопривреду и програме сеоског развоја;
- *Нови инструмент претприступне помоћи ЕУ* (IPA - Instrument for Preaccession Assistance) земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ представља реално могући извор средстава и за финансирање активности у пољопривреди, посебно активности сеоског развоја. При коришћењу ових средстава пресудно је да се понуде одговарајући програми - пројекти, чија припрема захтева крајњу озбиљност, као и да сама држава из буџетских извора партиципира у њиховом финансирању.

Могло би се закључити да, и поред озбиљних потешкоћа и ограничења, постоје реални изгледи да се услови финансирања пољопривредне производње, као и програма у области сеоског развоја, постепено побољшавају.

Кредитирање пољопривредне производње на нивоу града Београда. Према расположивим информацијама²³, последњих година је из градског буџета издвајан део средстава, намењен побољшавању услова за кредитирање индивидуалне пољопривредне производње. Ради се о средствима, која се код конкретне пословне банке депонују за ову намену, уз услов да делом из свог потенцијала и банка учествује у том кредитирању. Кредити се одобравају за: изградњу и куповину система и опреме за наводњавање, куповину пољопривредне механизације, подизање вишегодишњих засада, подизање стакленика и пластеника, унапређивање сточарске производње, као и за подизање силоса, сушара и хладњача за воће и поврће.

Према информацијама до којих су дошли истраживачи на терену, рачунајући и рад у фокус групама, *проистиче да ни једна градска општина, изузев Сурчина, нема аграрни буџет*. У том погледу, финансијско напрезање градских општина готово да и не постоји. Понеке од њих издвајају веома мала средства, којима помажу поједине активности, с тим

²³ Интерна документација Секретаријата за привреду града Београда, у оквиру „грађе“ прикупљене за израду ове стратегије.

што то по правилу није устаљена пракса. Отуда произвођачи и не могу да рачунају на неку помоћ са општинског нивоа.

2.10.4. Оцена мера аграрне политике у светлу приступања Републике Србије СТО и ЕУ

У очекивању примене Прелазног споразума о трговини и трговинским питањима између ЕУ и Србије и стицања статуса кандидата за чланство у Унији и паралелног стицања чланства у Светској трговинској организацији, домаћа аграрна политика настоји да, годишњим програмима расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде прилагоди шему аграрне подршке захтевима ЕУ и СТО, поштујући, при том, оквире утврђене националном Стратегијом развоја пољопривреде Србије и пратећег законодавства у овој области.

Заједничка аграрна политика ЕУ (Common Agricultural Policy - CAP) се, после вишедеценијске праксе високе подршке и заштите домаће пољопривреде, интензивним реформама окреће тржишту, развоју сеоске економије у целини и заштити агроокружења. Подједнака пажња посвећује се и сеоским и градским подручјима - „свуда где се нешто узгаја или напаса, независно од тога да ли се то дешава 50 km од последње поште, или 200 метара од биоскопског комплекса“ (Fischer Boel, 2008:5).

Први стуб, *тржишну подршку* чини механизам Јединственог плаћања по фарми, којим је извршено раздвајање директних плаћања произвођачима од производних одлука у највећем броју сектора. Тиме се повећава конкурентност и тржишна оријентација произвођача, дестимулише производња за залихе, доприноси стабилизацији доходака у пољопривреди и поспешује диверсификација производних активности фармера у правцу непрехрамбених сировина, као што су обновљиви енергетски ресурси. Пратеће смањење интервентних цена у кључним секторима, уз задржавање (реформисаних) шема интервентног складиштења с циљем очувања тржишне стабилности, без утицаја на ниво тржишних цена и планирано повећање квота за млеко у периоду 2010-2013, а затим и њихово укидање 2015. године, као и укидање обавезног повлачења дела обрадивог земљишта из производње, омогућиће фармерима да одговоре растућој тражњи и квантитетом и квалитетом на прави начин – производећи оно што тржиште тражи.

Од заједничке аграрне политике се, паралелно, захтева да подржи *обезбеђивање тзв. јавних добара и услуга* које друштво очекује од фармера и осталих сеоских и градских резидената – очување природних ресурса, сеоских пејзажа и простора за одмор и рекреацију. Даље усавршавање тзв. *cross-compliance* режима,²⁴ у правцу повлачења са списка обавезних, оних стандарда који нису директно везани за пољопривреду у корист укључења нових захтева у области управљања водом и пејзажом и увођење прогресивне модулације²⁵ допринеће обезбеђењу додатних средстава у буџету намењеном мерама одрживог пољопривредног и

²⁴Условљавање директних плаћања произвођачима поштовањем листе обавезних стандарда прописаних законом у областима заштите животне средине, здравствене безбедности хране, заштите здравља биљака и животиња и добробити животиња (Statutory Management Requirements – SMR) и захтевом за одржавање пољопривредног земљишта у добрим агроеколошким условима (Good agricultural and environmental conditions – GAEC).

²⁵Преусмеравање дела средстава намењених директним плаћањима (по систему већи износи подршке – већи износ доприноса) у финансирање одређених мера подршке руралном развоју везаних за климатске промене, управљање водом, обновљиву енергију и биодиверзитет.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

сеоског развоја, посебно у градским подручјима у којима наведени циљеви имају додатну специфичну тежину везану за подршку одрживом развоју градова (DG AGRI, 2008.).

Од сеоских и градских области се, равноправно са градским зонама, очекује и адекватан допринос економском расту, дакле **диверсификација и раст запослености у локалној економији**.

Подршка у оквиру тзв. другог стуба *CAP*, дефинисана Политиком сеоског развоја ЕУ (EU Rural Development Policy – EU RDP), намењена унапређењу конкурентности пољопривредног и сектора шумарства (оса I), унапређењу животне средине и сеоских предела (оса II), и диверсификацији сеоске економије и унапређењу квалитета живота у сеоским областима (оса III), садржи довољно широке палете мера за сваку од оса да одговоре развојним потребама хетерогених ЕУ региона и доступна је сеоским областима на основу одобрених националних и регионалних планова сеоског развоја. Градске области такође имају право на средства подршке сеоском развоју²⁶, с тим што се планови сеоског развоја у овим областима морају ограничити на мере прве две осовине RDP, које и повлаче највећи део буџетских средстава намењених сеоском развоју²⁷. То је одговор Комисије, садржан у законским решењима предложеним у оквиру *Health Check* из маја 2008. године, на захтеве PURPLE мреже градских региона, који су јој тим поводом упућени документом о ставовима у погледу даљих реформи *CAP*²⁸.

PURPLE региони сматрају да је градски притисак који трпе довољан разлог да уживају специјалну позицију у свакој политици на свим нивоима. Стога се, када је будућност *CAP* у питању, залажу за њено редефинисање на начин који ће, између осталог, обезбедити специјални положај градским регионима како би били у могућности да се изборе са изазовима и шансама које њихов положај носи са собом. У вези с тим, PURPLE у поменутом документу захтевају од Комисије да хитно посвети дужну пажњу следећим питањима:

- обезбеђењу простора инвестиционим плановима намењеним градском окружењу у плановима сеоског развоја и локалних акционих планова; у том погледу *Leader* приступ може да понуди више могућности за интегрални градско-сеоски развој;
- обезбеђењу потребног нивоа финансијских средстава у буџету за сеоски развој, који евидентно недостају и ограничавају коришћење постојећих облика подршке у градским регионима;
- подршци напорима за очувањем биодиверзитета, који је посебно угрожен у градским регионима;
- подршци борби против климатских промена, која се у овим областима води очувањем отвореног простора, одржавањем пољопривредне активности, пошумљавањем, прерадом биомасе и смањењем емисије CO₂ захваљујући краћем транспорту хране градовима, произведене у блиском окружењу;
- подршци посебно угроженој категорији младих пољопривредних произвођача, преузимањем дела трошкова отварања/преузимања индивидуалних газдинстава, који су нарочито високи у градском окружењу, као и инвестирању у постојећа газдинства, на

²⁶ "Не треба заборавити да град Хамбург има план руралног развоја!" (Fischer Boel, 2008:4).

²⁷ У програмском периоду 2007-2013. године, оси I намењено је 34%, а оси II 44% RDP буџета.

²⁸ PURPLE and CAP reform – position paper. Final version, November 8 2007, [http://purple.episerverhotell.net/Documents/policy%20documents/071107 PURPLE%20CAP%20reform%20position%20paper.pdf](http://purple.episerverhotell.net/Documents/policy%20documents/071107%20PURPLE%20CAP%20reform%20position%20paper.pdf).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

основу поднетих бизнис планова, којима потврђују капацитет за одрживо и конкурентно пословање;

- плаћањима по тржишним ценама (не у висини изгубљеног прихода, као до сада) пољопривредним произвођачима и осталим власницима земљишта за пружање јавних, тзв. *green* (очување пејзажа, екосистема, биодиверзитета) и *blue* (управљање водама) услуга;
- финансирању програма здраве исхране, рекреације и здравог живота градског становништва, посебно младих и школске деце, и упознавању са процесом производње здраве хране на газдинствима у градском окружењу, као и набавке свеже хране за јавне установе, попут школа и болница;
- посвећивању веће пажње развијању и примени Leader приступа у развојним програмима и пројектима за градска подручја јер охрабрује сарадњу приватног и јавног сектора и олакшава примену иновација.

Иако Комисија није експлицитно уважила ове захтеве, многи од њих су, како је напред наведено, имплицитно присутни у текућим реформским захватима унутар *САР*, а представницима PURPLE мреже не недостаје упорност и стрпљење, те се у наредном периоду може очекивати њихово даље напредовање у овим правцима.

На нивоу града Београда, издвајају се средства за субвенције пољопривреди. Осим малог обима средстава, палета мера подршке је неразвијена. Подршка се пласира говедарској производњи (премије за узгој и набавку квалитетних приплодних женских грла, премија за млеко у одговарајућим месецима, произведено и предато млекарама на територији града), а мањи део средстава намењен је и подршци научним скуповима од интереса за унапређење сточарства и локалним изложбама стоке. Такође, на основу депозита средстава градског буџета, са пословним банкама се закључује уговор о кредитирању унапређења пољопривредне производње (набавка опреме и механизације) под повољнијим условима за кориснике са територије града.

Буџетска подршка са општинског нивоа је изузетно скромна²⁹, а могућности за шире ангажовање у подршци пољопривреди и заштити агроокружења на нивоу локалних заједница готово у потпуности су неискоришћене (за сада нема надлежности за коју би се требало залагати).

Највећи део укупне буџетске подршке пољопривредни произвођачи са територије града Београда добијају из буџета Републике, те ће у наставку бити речи о структури буџетске подршке пољопривреди са нивоа Републике.

Структура буџетске подршке пољопривреди и сеоском развоју у Србији последњих година доживљава значајне промене³⁰, пре свега тржишна подршка. Почетком посматраног периода,

²⁹ Према информацијама до којих су дошли истраживачи током рада у фокус групама, скромни износи средстава из буџета неколицине, углавном градских општина (Младеновац, Сурчин, Барајево, Обреновац, Лазаревац, Гроцка, Вождовац) спорадично се издвајају за изложбе стоке, трошкове посета пољопривредним сајмовима, вештачко осемењавање стоке, награде стрелцима у противградној заштити, помоћ удружењима произвођача, организацију стручних предавања за пољопривреднике (Извештаји са фокус група, мај-јули 20008. Институт за економику пољопривреде, интерна документација).

³⁰ Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде и Програм о изменама и допунама Програма расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2005. Министарство пољопривреде, шумарства и

2005. године, тржишна подршка износила је 6,8 милијарди динара и њено учешће у укупним субвенцијама пољопривреде и сеоском развоју износило је 72%. У 2008. години тржишна подршка достиже 11,1 милијарду динара, повећавајући учешће у укупним субвенцијама (без износа за покриће обавеза из претходног периода) на 83,1%.

Тржишну подршку са националног нивоа у 2008. години чине извозне субвенције и директна плаћања произвођачима. Извозне субвенције се смањују, у складу са одлуком о укидању извозних субвенција до 2013. године³¹, донетом у оквиру Доћа гунде преговора у СТО. Подршка складиштењу није предвиђена, мада је потреба за интервенцијама у кризним ситуацијама на тржишту, пре свега жита и меса, очигледна и није у супротности са праксом САР.

Директна плаћања произвођачима у 2005. години на републичком нивоу су износила су 6,1 милијарди динара, што је представљало 64,2% укупног износа субвенција пољопривреде и сеоском развоју. У 2008. години њихов износ је повећан на 10,25 милијарди (76,4% укупних субвенција), али је њихова структура драстично измењена. Смањен је износ плаћања на име премије за млеко и укинута су плаћања произвођачима уљарица, тако да је учешће ових, са гледишта СТО регулативе, трговински и производно најдисторзивнијих плаћања према обиму производње, смањено са 46% на 9,4%.

То је ускладу са очекиваним преиспитивањем функционисања шеме подршке произвођачима млека у садашњем облику (линеарна премија за млеко која се произвођачима упућује преко прерађивача) приликом усаглашавања домаће аграрне политике са обавезама повезаним са чланством у СТО и ЕУ. Стимулисање повећања производње млека ради обезбеђења дохотка произвођача, посебно ситних газдинстава, ефикасније се може постићи улагањем у набавку квалитетних приплодних грла стоке, подизање квалитета сточне хране и повећање квалитета млека, набавком опреме за мужу и хлађење сировог млека, како би се повећао принос млека по крави и квалитет сировог млека, а самим тим повећала профитабилност производње. У складу са тим, поред инвестиционе и подршке увођењу и сертификавању система квалитета, у 2008. години се уводи и подршка генетском унапређењу млечног говедарства.

Плаћања према површини/грлу су у знатно мањем обиму била заступљена у структури директних плаћања у 2005. години (16,3% укупних субвенција). У 2008. години учешће ове групе директних плаћања у укупним субвенцијама смањено је на 7,7%, а унутар њих доминирају плаћања по грлу на име регреса за приплодну стоку и новоуведена подршка за тов јунади, коју свакако треба поздравити, имајући у виду проблеме око испуњавања ЕУ квоте за преференцијални извоз јунећег меса услед недостатка квалитетне товне јунади.

На републичком нивоу, подршка ратарској и повртарској производњи концентрисана је, почев од 2007. године, у оквиру плаћања према коришћеним инпутима. У 2008. години регресирању инпута у ратарско-повртарској производњи било је, најпре, намењено близу 7,3 милијарде динара, да би затим тај износ био смањен на 6,1 милијарду динара. Прерасподела

водопривреде Републике Србије; Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008. годину, усвојен закључком Владе 05 Број: 401-119/2008 од 17. јануара 2008. године и Програми о изменама и допунама Програма расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде: 05 Број: 401-119/2008-2 од 9. маја 2008. године и 05 Број: 401-119/2008-4 од 12. јуна 2008. године; Закон о изменама и допунама Закона о буџету РС за 2005, Сл. Гласник РС, бр. 65/2005, Закон о буџету РС за 2008, Сл. Гласник РС, бр. 123/2007.

³¹ 50% до 2010. године, а остатак у једнаким годишњим ануитетима до 2013. године (WTO. TN/AG/W/4/Rev.3, p. 26).

је, заједно са делом средстава повучених из премије за млеко и извозних субвенција, искоришћена за формирање нове категорије подршке дохотку некомерцијалним газдинствима у износу од 1,68 милијарди динара (12,5% укупног износа субвенција).

Овако дефинисана подршка коришћењу инпута може се сматрати позитивном, јер је резултат пребацивања подршке из производно-специфичних облика (премије за пшеницу и уљарице) у подршку групи производа, као некој почетној фази транзиције и припреме терена за будуће увођење производно-развојне подршке према површини по EU SPS моделу. Регресирање инпута, међутим, временом треба заменити ефикаснијим, краткорочним кредитирањем набавке инпута.

Средства повучена поменутих смањењем подршке ратарској и повртарској производњи су, заједно са делом средстава повучених из премије за млеко и извозних субвенција, преусмерена некомерцијалним газдинствима, у виду подршке дохотку у износу од 1,68 милијарди динара (12,5% укупног износа субвенција)³².

Овај вид, производно неvezане подршке некомерцијалним газдинствима, допринеће, посебно са становишта градских подручја, опстанку одрживе, екстензивне производње на ситним газдинствима. Ипак, старачким домаћинствима, осим чисте доходне помоћи, треба пружити и могућност да остваре буџетске субвенције и по основу свог доприноса пружању агроколошких услуга, што би локалној заједници било корисније, а њима, свакако, прихватљивије. Временом, подршку овој категорији становништва треба обезбедити адекватним нивоом пензија и надокнадама за повлачење из производње у корист младих фармера³³.

Концентрисање субвенција у тржишној подршци биљној производњи на републичком нивоу не може се поздравити, тим пре што је укупна *подршка сеоском развоју* у периоду 2005-2008. године смањена за петину, и то првенствено смањењем обима подршке у оквиру мера тзв. прве и друге осе, које су од посебног интереса за градска подручја, у време када је обим укупних субвенција порастао за преко 40%, а директних плаћања за чак 68%.

У оквиру *прве осе подршке сеоском развоју*, у 2008. години пласира се подршка *људским ресурсима* (стручне пољопривредне службе, подршка научним и стручним активностима, подршка интересном удруживању – задругама), *унапређењу физичког потенцијала и иновација* (подршка унапређењу воћарства и виноградарства субвенционисањем матичњака, ревитализације и ерадикације запуштених и заражених засада и трошкови испитивања за листу сорти, мере унапређења у сточарству и подстицај генетског унапређења млечног говедарства, субвенционисање набавке опреме и механизације, изградња тврдих шумских путева) и подршка унапређењу квалитета (увођење и сертификација система безбедности и квалитета хране, унапређење производње пољопривредних производа са географским пореклом и трошкови анализа узетих узорака у унутрашњем промету). Учешће буџетских

³² Програм о изменама и допунама Програма расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008. годину, усвојени закључком Владе 05 Број: 401-119/2008-4 од 12. јуна 2008. године; Уредба о коришћењу средстава подршке некомерцијалним пољопривредним газдинствима у 2008. години, Сл. гласник РС, бр. 51/2008.

³³ Први кораци у том правцу учињени су 2005. године, увођењем подстицаја давању обрадивог пољопривредног земљишта старачких газдинства у петогодишњи закуп (Уредба о коришћењу средстава за обрадиво пољопривредно земљиште дато у закуп у 2005. години, Службени гласник РС, бр. 21/2005; Уредба о утврђивању Програма извођења радова на заштити, уређењу и коришћењу пољопривредног земљишта за 2008. годину, Службени гласник РС, бр. 31/2008).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

издатака за ове намене у укупним субвенцијама пољопривреди и сеоском развоју на нивоу Републике у 2008. години износи 11,6%, далеко мање од учешћа оствареног у 2005. години (21%).

Наравно, не треба изгубити из вида и придружена средства која има овај сегмент сеоског развоја, а која се налазе у широј класификацији укупних буџетских трансфера пољопривреди, шумарству и водопривреди (субвенционисани део камате на дугорочне кредите, унапређење и уређење земљишта, одводњавање и наводњавање), но и овај део подршке бележи опадајући тренд. Субвенционисање камата на кредите је транзициона мера неопходна као и подршка инпутима у транзиционом периоду, како је то наглашено у СТО преговорима, у захтеву транзиционих земаља за флексибилнијим приступом у редуцијама интерне подршке. Ипак, мора се имати у виду да пласирање субвенционисаних кредита од стране државе успорава развој тржишта пољопривредних кредита.

У оквиру *друге осе подршке сеоском развоју* у 2008. години налазе се субвенције шумарству и ловству, очувању биљних и животињских генетичких ресурса и развоју органске производње у, доходовно осетљивом, прелазном периоду. Буџетска средства за ове намене у периоду 2005-2008. година смањују се са 329 на 233 милиона динара, упркос растућем значају наведених мера. Уочљиво је одсуство агроеколошких надокнада произвођачима, нарочито значајним када су у питању градска подручја.

Програмом расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008. годину, подршка у оквиру *треће осе Квалитет живота у сеоским подручјима и развој сеоске економије* предвиђена је у скромним износима. За разлику од праксе у ЕУ, доступна је и унутар градских региона, што, са усклађивањем овог сегмента подршке са ЕУ регулативом, неће бити случај, те се на ове видове подршке у градским подручјима не треба превише ослањати.

Генерално гледано, анализа потврђује настојање да се правци подршке, као и мере преко којих се она остварује, прилагоде, односно трансформишу током претприступног периода у мере аграрне политике сагласне одговарајућим у Заједничкој аграрној политици ЕУ.

Наравно, исти закључак у погледу усклађивања будућих праваца интерне подршке односи се и на субнационалне нивое, па тиме и на политику подршке са градског и општинских нивоа града Београда.

Оно што је у том процесу прилагођавања неопходно обезбедити је *континуитет изабране структуре и обима пласираних подстицаја*, како би јачало поверење и сигурност произвођача и осталих актера у локалној економији приликом доношења одлука о унапређењу производње и квалитета живота у сеоским/градским подручјима³⁴.

³⁴ Произвођачи – учесници фокус група на изради ове стратегије имају низ примедби на садржај и начин спровођења мера подршке на свим нивоима, почев од компликоване процедуре и неблаговременог утврђивања мера и обавештавања о мерама и условима за њихово аплицирање, преко niskих износа субвенција и недовољне координације администрације на републичком, градском и општинском нивоу при дефинисању шема подршке, до захтева који се тичу унапређења самог система подршке (предлози за укључивање воћњака у исплате по хектару на име регреса инпута, који одговарају решењима недавне реформе сектора воћа и поврћа унутар ЕУ CAP о укључивању земљишта под воћњацима у шему јединственог плаћања по фарми (SPS/SAPS) (ЕС. IP/07/810, Brussels, 12 June 2007.).³⁴ Србија је у размени пољопривредних производа

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Приликом оцене будућих кретања у структури и обиму подршке, ограничавајући параметри биће, пре свега, преузете обавезе по основу преговора/чланства у СТО. Према последњим расположивим подацима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, обим укупне трговинско-дисторзивне (*amber box*) подршке, која подлеже обавезама снижења, у периоду 2003-2005. године у просеку је износио 7,074 милијарде динара, или 2,4% просечне вредности укупне пољопривредне производње.

Преговори о снижењу аграрне подршке и заштите унутар СТО су у току, а досадашњи резултати указују на значајне обавезе које могу уследити у имплементационом периоду, односно по приступању земље СТО.

Са аспекта чланства у СТО, у наредном периоду се очекује јачање оријентације ка тзв. green box мерама, које не подлежу обавезама редукације, и усмеравање подршке ка унапређењу пласмана, безбедности и квалитета производа, обуци и дифузији стручних информација, агроколошким програмима и изградњи инфраструктуре. Инвестициона подршка свакако ће и даље бити веома значајна мера, бар у транзиционом периоду. .

За онај део производних субјеката пољопривредног сектора градских подручја који се бави интензивном комерцијалном производњом намењеном домаћим трговинским ланцима и извозу, од посебног су значаја обавезе које будуће чланство у СТО и ЕУ доноси у области либерализације спољнотрговинских токова. **За онај део производних субјеката пољопривредног сектора града Београда који се бави интензивном комерцијалном производњом намењеном домаћим трговинским ланцима и извозу, од посебног су значаја обавезе које будуће чланство у СТО и ЕУ доноси у области либерализације спољнотрговинских токова.**

Документа Doha gunde говоре о значајним снижењима тарифне заштите, која се могу очекивати у периоду имплементације. Извозне субвенције се, како је већ поменуто, у складу са одлуком о укидању извозних субвенција до 2013. године смањују, 50% до 2010. године а остатак у једнаким годишњим ануитетима до 2013. године.

Просечан ниво царинске заштите у сектору пољопривреде Србије (на националном нивоу), мерен *ad valorem* тарифним еквивалентом, износи око 20,5%, што је значајно више од одговарајућег нивоа заштите у Хрватској (9,5%) и Македонији (10,4%)³⁵. Највећи степен заштите уживају: рафинисани шећер, месо и прерађевине, млеко и прерађевине, пића, прехранбени производи од жита и брашна, поврће.

Очекује се да ће Србија у *преговорима са СТО* увозну заштиту задржати на нивоу од око 20% у моменту укључења, након чега би наступио период постепеног снижавања заштите, да би у моменту прикључења Србије ЕУ била сведена на ниво који има ЕУ за увоз производа пореклом из земаља које нису њене чланице (сада је 12%). У току су билатерални преговори о нивоу концесија у области увозног приступа.

С обзиром да су земље Европске уније и ЦЕФТА водећа тржишта, када је у питању спољнотрговинска размена пољопривредно-прехранбених производа доминантно заступљених у структури примарне пољопривредне производње и прехранбене индустрије града Београда (жива стока, месо и прерађевине, млеко и прерађевине, жита и производи, воће и поврће,

³⁵ МПШВ, 2008. Интерна документација.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

кондиторски производи, сточна храна....), посебно је важно сагледати решења Споразума о стабилизацији и придруживању и ЦЕФТА³⁶.

Србија је закључењем *Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ* преузела обавезу да, постепено, до завршетка прелазног периода, готово преполови садашњи ниво увозне заштите у сектору пољопривреде, односно сведе је близу нуле у моменту укључења у ЕУ, уз задржавање подршке за ограничен број најосетљивијих производа у договореном периоду и после укључења.

Споразум о стабилизацији и придруживању са ЕУ, потписан у Бриселу 29. априла 2008. године, предвиђа укидање количинских ограничења и укидање, прогресивно укидање и прогресивно смањење царинских дажбина на увоз пољопривредних производа пореклом из Заједнице од дана ступања на снагу овог споразума, односно Прелазног споразума о трговини и трговинским питањима између ЕУ и Србије, према динамици наведеној за сваки производ у анексима III (а), III (б) и III (в) и (г) Споразума.

Протоколом 2 утврђен је режим који ће се примењивати на вина и алкохолна пића. Од дана ступања на снагу споразума, Србија ће укинути и сва количинска ограничења и царине на увоз рибе и производа од рибе пореклом из ЕУ, осим оних наведених у Анексу V. Протокол 1 садржи договор о трговини прерађеним пољопривредним производима који су у њему наведени³⁷.

Европска унија, са своје стране, потписивањем ССП, односно активирањем Прелазног споразума, обезбедиће српским извозницима слободан приступ тржишту за пољопривредне производе, без царина и количинских ограничења, осим за:

- јунад и јунеће месо (тарифни бројеви 0102, 0201, 0202), за које је обезбеђен преференцијални увоз по царинској стопи у висини од 20% износа *ad valorem* и 20% износа специфичне царине предвиђене Заједничком тарифом ЕУ, у оквиру годишње тарифне квоте у износу од 8.700 тона тежине полутки;
- шећер (тарифни бројеви 1701, 1702), за који је бесцарински увоз ограничен у оквиру годишње тарифне квоте у износу од 180.000 тона нето масе и
- вино (тарифни број 2204) за које је бесцарински увоз ограничен у оквиру годишње тарифне квоте у износу од 63.000 хектолитара, и условљен неисплаћивањем извозних субвенција на извоз ових количина.

³⁶ При томе не треба изгубити из вида Чл.3. т.5. Прелазног споразума (Чл. 18.т.5. ССП), који гласи: "ако се, након потписивања овог Споразума, примени било какво снижење царина на *erga omnes* основи, посебно у случају снижења царина насталог као резултат: а) преговора о царинама у оквиру СТО, или б) у случају приступања Србије СТО, или в) накнадних снижења царина након приступања Србије СТО, те снижене царине ће заменити базну царину из става 4 овог члана од дана од када се примењује наведено снижење."

³⁷ Сви прерађени производи, осим неких кисело млечних производа и млечних намаза, кукуруза шећерца, смрзнутог, маргарина, производа од шећера, неденатурисаног етил-алкохола, воћних ракија, цигарета које садрже дуван и дувана биће у режиму бесцаринског увоза по завршетку шестогодишњег имплементационог периода, као и највећи број пољопривредних производа Србија је у размени пољопривредних производа. Ипак, **већи број тарифних линија којима су обухваћени производи од посебног значаја за српску а тиме и београдску пољопривреду из група: живе стокe, меса и производа, млека и производа, јаја и меда, житарица, брашна и тестенина, воћа, поврћа и прерађевина, воћних сокова, шећерних сирупа, ферментисаних пића и сирћета задржаће царинску заштиту на одређеном, смањеном нивоу и по истеку имплементационог периода (парадајз и слатка паприка, свежи, уз смањену царинску стопу задржавају и сезонску царину а свеже грожђе, јабуке, вишње, шљиве и јагоде само сезонску царину), док ће бесцарински увоз вина бити ограничен квотом у висини од 25.000 хектолитара.**

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

На увоз поврћа и воћа (главе 7. и 8. Комбиноване номенклатуре), за које Заједничка царинска тарифа предвиђа примену *ad valorem* стопа царине и специфичне царине, укидање се примењује само на *ad valorem* део царине. Бесцарински увоз пастрмке и шарана дефинисан је у оквиру квоте у висини од 15, односно 60 тона, респективно, а увоз осталих рибљих производа, по смањеним царинским стопама, које ће крајем имплементационог периода бити на нивоу од 70% МФН царине.

Прелазни споразум (из политичких разлога) није ступио на снагу. На основу иницијативе из ЕУ, Србија је одлучила да од 1. јануара 2009. једнострано отпочне са његовом применом. Једнострана примена Прелазног споразума од стране Србије неће имати значајније штетне последице по домаћу пољопривреду, **а тиме и пољопривреду града Београда**, имајући у виду постепеност царинске либерализације и њену селективност, као и чињеницу да су концесије ЕУ практично на снази у виду одобрених аутономних трговинских мера. Предвиђена је и могућност примене заштитних мера за случај превеликог увоза, који може озбиљно да угрози привреду стране на чију територију се такав увоз врши.

Према чл. 14. ССП, Србија ће у потпуности спроводити Споразум о слободној трговини у централној Европи (СЕФТА), потписан у Букурешту 19. децембра 2006. године. Земље потписнице СЕФТЕ (Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Македонија, Молдавија, Црна Гора, Румунија, Србија и УНМИК у име Косова, у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН), су у обавези да успоставе зону слободне трговине (у складу са правилима и процедурама СТО) најкасније до краја 2010. године. Споразум забрањује земљама потписницима да извозницима исплаћују извозне субвенције за извезену робу у земљу потписницу. Тиме се додатно либерализује трговина³⁸ и заоштрава конкуренција на домаћем пољопривредном тржишту, али и пружају додатне могућности на тржиштима земаља потписница српским произвођачима и извозницима.

Београдски као усталом и сви српски пољопривредни произвођачи и извозници, ни до сада нису успевали да испуне преференцијалне извозне квоте у извозу на тржиште ЕУ³⁹ а једини начин да то постигну и задрже своје позиције на домаћем тржишту јесте унапређење конкурентности домаће пољопривреде. Стога је, у овом случају у периурбаним подручјима, неопходно подршку крупним тржишно оријентисаним произвођачима усмерити у том правцу (мере I осе подршке руралном развоју), док на ситним газдинствима треба подстицати развој мултифункционалних активности и производњу здраве хране за градско становништво у непосредној близини.

³⁸ Србија је у размени пољопривредних производа у целини либерализовала размену са БиХ и Македонијом; са Молдавијом су ограничења везана само за неколико тарифних ознака; са Хрватском је размена у целини либерализована за око 10% царинских ознака, док за остатак важе преференцијалне царине или квоте, тако да нема робе на коју се примењују MFN царине; са Албанијом се размена остварује за 65% тарифних ознака по MFN царини, 24% ознака је без царине (0), а остало са нижом царином, али уз примену квота; размена са Румунијом и Бугарском се одвија по правилима ЕУ, што значи да је наш извоз слободан (осим ограничења за вино, шећер и јунеће месо), а увоз према важећој увозној заштити Србије; размена са Црном Гором и УНМИК-ом (КиМ) одвија се без плаћања царине.

³⁹ Према Council Regulation (EC) No 2563/2000, OJ L 295, 23. 11. 2000, односно Council Regulation (EC) No 1946/2005, OJ L 312, 29.11. 2005.

SWOT МАТРИЦА

Економске мере аграрне политике у подршци пољопривреди и сеоском развоју

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Усмеравање подстицајних средстава са републичког и градског нивоа, било као неповратних или путем повољнијих кредита; • Почетак стварања основе за добијање повољнијих кредита за пољопривреду и сеоски развој на републичком нивоу (регресирањем камате на краткорочне кредите, преузимањем дела главнице код дугорочних кредита); • Повољнији кредити пољопривредним произвођачима са градског нивоа, на бази депозита које град полаже код конкретне банке, која кредитира произвођаче; • Уређење исплате градске премије за произведено млеко и за краве првотелке, на трајнијој основи. Годишње се утврђује само износ премије; • Значајан степен увозне заштите пољопривредне производње (примарне, а посебно прерађивачке индустрије), путем царина, прелевмана, а за извешан број производа и сезонских царина. Највише су заштићени произвођачи меса, месних прерађевина, млека и млечних прерађевина, производа од житарица и пића; • Исплата извозних стимулација за одређени број пољопривредно прехрамбених производа домаће производње; • Систем слободне трговине са земљама потписницима ЦЕФТА споразума из 2006. и Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом, као и преференцијали ЕУ/ССП, олакшавају извоз пољопривредно прехрамбених производа на тржишта тих земаља и постепено побољшавају тржишни и економски положај произвођача; • Задржавање значајних износа царинске заштите у најважнијим секторима пољопривредне производње и по истеку имплементационог периода ССП обезбеђује домаћим произвођачима довољно времена за унапређење конкурентности. 	<ul style="list-style-type: none"> • Систем подстицаја на републичком нивоу се регулише годишњим уредбама, што ствара неизвесност код произвођача. Законско уређење подстицаја гарантовало би већу извесност; • Успоставља се тренд смањивања подстицајних средстава за пољопривреду и сеоски развој са републичког нивоа; • Недовољни износи средстава за подмиривање захтева свих произвођача који на њих имају право, кашњење у исплатама, пренос неизмирених обавеза за наредну годину, и сл., изазивају нерасположење код произвођача; • Недостатак координације у спровођењу мера подстицаја између републичких и градских органа; • Мала, спорадична или никаква средства подршке на локалном (општинском нивоу); • Компликовна процедура за остваривање права на подстицајна средства; • Неблаговременост информација о томе шта ће се подстицати и коликим средствима, као и о условима њиховог коришћења. Промене предмета подстицаја и висине средстава и услова коришћења, повећавају неизвесност код произвођача; • Неподношљиво високи трошкови узимања кредита код банака и компликована процедура обезбеђивања захтеваних гаранција (нарочито уз хипотеку); • Изостављање произвођача воћа од права на регрес за репроматеријал, на који иначе имају право ратари; • Припадање дела премије са градског нивоа правним лицима и предузетницима преко којих индивидуални земљорадници остварују премију.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА	РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА
<ul style="list-style-type: none"> • Уређење система подстицаја законом, као трајнијим и извеснијим решењем; • Успостављање одговарајућег степена координације у подршци пољопривреди и рурал. развоју са републичког и градског нивоа; • Повећавање средстава намењених унапређењу сеоског развоја и концепта мултифункционалне пољопривреде, што је у складу са тзв. II стубом подршке у оквиру Аграрне политике ЕУ; • Стварање институционалне основе за промет робних записа (преко робне берзе), као фактора сигурности произвођача и обезбеђивања потребних инвестиционих средстава; • Обезбеђивање адекватне улоге система робних резерви у области пољопривреде и тржишта; • Даље развијање и унапређивање кредитирања пољопривредне производње и сеоског развоја, под прихватљивим условима за произвођаче; • Обезбеђивање редовног извора средстава на нивоу градских општина за подршку пољопривредној производњи и пратећим делатностима на њеној територији; • Повећавање средстава града за ове намене, и као извесна компензација за све угрожене ресурсе (нарочито пољопривредно земљиште) на овом подручју; • Коришћење средстава претприступне подршке регионалном и сеоском развоју по стицању статуса кандидата за чланство у ЕУ; • Формирање посебног тела за развој пољопривреде и села, за координацију свих активности које су директно или индиректно повезане са коришћењем, уређењем и организацијом пољопривредно-сеоског простора; • умрежавање и интеррегионална сарадња на плану формулисања и спровођења заједничких акција и сеоско-градских <i>bottom-up</i> пројеката. 	<ul style="list-style-type: none"> • Напуштање пољопривредне производње и заузимање пољопривредног земљишта у непољопривредне сврхе; • Постепено смањивање подстицаја пољопривреди, нарочито у виду подршке доходу, што је у складу и са Заједничком аграрном политиком ЕУ; • Постепено смањивање увозне заштите домаће производње, према процесу придруживања ЕУ, односно укључивања у СТО; • Укидање извозних подстицаја за одређене пољопривредно-прехрамбене производе (очекује се закључно са 2013. годином); • Спорост и застоји у процесу транзиционих реформи и претприступној хармонизацији прописа на националном нивоу; • Недовољно развијени капацитети администрације и буџета за реализацију и кофинансирање претприступних програма подршке ЕУ; • Неодговарајући степен децентрализације и одсуство адекватне регионализације, што онемогућава активнију улогу града у регионалној и сеоској развојној политици; • Неорганизованост пољопривредних произвођача и других актера локалне економије/заједнице и одсуство воље, спремности и свести о потреби ангажовања у локалним акционим групама, које су кључне за формулисање развојних приоритета.

2.11. ИНТЕНЗИВНА ПОЉОПРИВРЕДА И ОЧУВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

2.11.1. Стање животне средине

Територија Београда и његовог ближег окружења представља индустријски најразвијенију зону у Републици Србији. Осим Београда, овој зони припада и подручје Панчева где је развијена хемијска индустрија. Ове индустријски најразвијеније области карактеришу се значајним загађењем животне средине.

На територији града Београда загађење није равномерно распоређено. Најлошије стање животне средине је у општинама Лазаревац и Обреновац, проузроковано површинском експлоатацијом лигнита и производњом електричне енергије, и у ужем центру града услед интензивног саобраћаја. Насупрот овим општинама, постоје и делови града са прилично очуваном животном средином, као што су подручја општина Сопот и Барајево и чији се становници углавном баве пољопривредом.

Град Београд поседује значајне природне ресурсе који су услед убрзаног ширења града потенцијално угрожени и које би требало на одговарајући начин заштитити. Природни ресурси укључују велики број водотокова, биолошку и геолошку разноврсност, као и присуство пољопривредних и шумских површина. С обзиром да ће се град све више ширити, и да ће број становника расти, реално је очекивати да ће у будућности притисак на животну средину бити све израженији. Тренутно стање животне средине карактеришу бројни и сложени еколошки проблеми, који се огледају великом броју загађивача, прекомерној експлоатацији природних ресурса и недостатку инфраструктуре у области заштите животне средине. Услед великог броја становника,¹ као највећи проблем јавља се интензиван саобраћај и огромна количина отпада, у чврстом или течном стању, који треба да се одложи односно пречисти на начин безбедан по животну средину.

Пречишћавање отпадних вода је у читавој Републици на веома ниском нивоу. У највећем броју градова постројења за пречишћавање отпадних вода, или не постоје, или је у питању застарела технологија. Парадоксално, пречишћавање отпадних вода постоји у местима са мањим бројем становника, између 10 и 250 хиљада становника, док Београд који има више од 1,5 милиона становника не поседује уређаје за пречишћавање отпадних вода. У реке Саву и Дунав, као и велики број мањих водотокова, изливају се без третмана отпадне воде различитог порекла (комуналне, индустријске и отпадне воде са фарми). Директних загађивача водотокова има 250, а остале привредне организације спроводе отпадне воде у канализациони систем, одакле се изливају у реке. Комунална отпадна вода се преко преко 28 канализационих колектора испушта без икаквог третмана у реке Саву и Дунав.

Велики неповољан утицај на загађење Саве и Дунава имају притоке Топчидерске реке, Железничког, Ошљанског и Миријевског потока и канала Галовица, Каловита, Сибница и Визељ. Од загађивача су најприсутнији феноли, уља, масти, нитрати и тешки метали.

Највеће загађење воде Дунава на територији Београда је у рукавцу Ада Хуја. У том делу се сливају велике количине органских материја преко канализације и Миријевског потока, а најкритичнији период је у време ниских водостаја. Због утицаја Дунава на низводне земље

¹ Према последњем попису становништва из 2002. године, од укупног броја становника у Републици Србији који износи 7.498.001, на територији града Београда живи 1.576.124 становника, односно 21% укупног броја становника.

и Црно море, за очување квалитета вода заинтересована је и међународна заједница. С обзиром да Београд као највећи град на Дунаву кроз Србију нема систем за пречишћавање отпадних вода, може се очекивати међународни притисак и финансијска средства за хитно решавање овог великог и све израженијег проблема.

Слив реке Саве захвата површину која се простире на 5 држава. Сва узводна загађења долазе до територије Београда. У Београду је најкритичнија ситуација у Чукарчком рукавцу. У том делу велике количине загађења доноси Топчидерска река, а не постоје услови за интензивно разблаживање.

Загађивачи који утичу на квалитет површинских вода утичу и на квалитет подземних вода у приобаљу Саве и Дунава које се користе за водоснабдевање становништва. Стога је неопходно хитно спровести мере санације и заштите квалитета вода, и то првенствено реке Саве на извориштима Београдског водовода. Водене површине, заједно са земљиштем у делу заштите изворишта за водоснабдевање, морају бити под заштитом од било које врсте загађења која неповољно делују на издашност изворишта и на здравствену исправност воде, у складу са чланом 45 Закона о водама.

Притисак на готово све речне токове је изузетан, тако да је одступање од прописане класе бонитета честа појава. Треба истаћи да се на територији града Београда налази више мањих река, потока и канала чија је ситуација, у односу на Саву и Дунав, неупоредиво лошија. Наиме, за разлику од Саве и Дунава, који као реке великог капацитета имају већу способност самопречишћавања, мање речице су знатно осетљивије и еколошка равнотежа се у њима лако може пореметити. Када су у питању мањи водотокови односно канали на територији Београда, неки су до те мере загађени да практично служе као отворени колектори отпадних вода.

До загађења вода не долази само због великих количина непречишћених отпадних вода већ и услед непрописног одлагања чврстог отпада. Наиме, чврсти отпад се из разних делова Београда одвози и одлаже на несанитарну депонију у Винчи. Поред ње, на територији Београда постоји велики број нехигијенских дивљих депонија чврстог отпада које загађују околну тло и подземне воде. Такође, треба истаћи да се у Винчи налази и привремена депонија нуклеарног отпада, која представља потенцијални хазард.

С обзиром да на територији Београда загађење није хомогено распоређено, можемо разликовати неколико зона различитих по степену загађености животне средине:

1. У општинама *Обреновац* и *Лазаревац* – производи се електрична енергија и налазе се површински копови лигнита и термоелектране који изазивају загађење животне средине. Ово подручје представља је најзагађеније на територији града Београда и може се означити као зона I.²

2. Општина *Младеновац* и *центар града Београда* - у центру града највећа је концентрација саобраћаја и људи, па је и притисак на животну средину изражен (велика потрошња воде па тиме и велика количина отпадних вода и чврстог отпада, фреквентан саобраћај који ствара аерозагађење и буку), док животну средину општине Младеновац деградирају интензивна индустријска производња и непрописно одлагање течног и чврстог отпада. Ова подручја могу се према степену загађености територије сврстати у зону II.

² www.obrenovac.org.yu

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

3. *Појасеви дуж аутопутева и магистралних железничких пруга* - ова подручја према степену загађености припадају зони III, а резултат повећане загађености земљишта и ваздуха је интензиван саобраћај.

4. *Насеља у рубном појасу Београда* имају боље стање животне средине и припадају зони IV.

5. *Општина Гроцка* - према степену загађености, подручје општине Гроцка припада зони V.

6. *Општине Барајево и Сопот* - становништво се у овим општинама углавном бави пољопривредом, а индустрија је слабо развијена, па је стање животне средине знатно боље. Ова подручја припадају тзв. зони VI.

7. *Ненасељена подручја* - ово су области са најочуванијом животном средином, јер нису насељена и стога нема активности које би нарушиле квалитет животне средине. Могу се означити као зона VII.

У општинама у којима пољопривредна производња не постоји или је слабо развијена нема ни загађења пореклом од пољопривреде. То су централне градске општине: Врачар, Стари град и Савски венац. Еколошке проблеме у оваквим „непољопривредним“ општинама стварају интензиван саобраћај, индустрија и велике количине чврстог отпада и отпадних вода. У општинама у којима је пољопривредна производња интензивна постоји загађење од пољопривреде а изазвано је неадекватном употребом пестицида, ђубрењем и непрописним одлагањем отпада са фарми.

2.11.2. Биодиверзитет и генетички ресурси

Београд, иако милионски град са израженом привредном делатношћу и развијеном инфраструктуром, може да се похвали релативно очуваним биодиверзитетом. Природне карактеристике овог подручја резултат су географског положаја и међусобног утицаја великог броја фактора, пре свега геолошких, климатских, хидролошких и историјских.

Природни услови проистекли су из специфичног положаја града, који се налази на прелазу између Панонске низије и брдско-планинског региона централне Србије, две веома веома различите природне целине. Овакав положај резултирао је формирањем три биома:

- биом степа и шумостепа,
- биом листопадних шума,
- биом субмедитеранских шума са храстом сладуном и цером.

С обзиром на степен деградације животне средине у целом свету, посебно у градским срединама, релативно очувана разноврсност биљака и животиња на територији Београда може представљати вишеструку предност, којом се мора адекватно управљати како би се град развијао на одржив начин. Природне вредности града Београда потенцијално су угрожене, с обзиром да се град све више шири, и то пре свега на рачун пољопривредног и шумског земљишта, што ће, дугорочно гледано, смањити квалитет живота становника. Најочигледнија предност очуване животне средине односно позитиван утицај на квалитет живота огледа се у постојању места за одмор и рекреацију².

² Дobar пример је Ада Циганлија, значајан туристички центар града Београда, који свакодневно посети велики број људи који ту налазе место за одмор и рекреацију. Поред Аде Циганлије, постоје и друге веома атрактивне природне вредности као што су планине Авала и Космај, Кошутњак и др.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Најочуванији биодиверзитет на територији града Београда локализован је у следећим областима:

1. подручје реке Саве - од Обедске баре до Аде Циганлије,
2. подручје Подунавља и
3. јужно од Саве и Дунава - Кошутњак, Авала, Трешња, Липовачка шума, Космај итд.

Многа природна добра на територији Београда су законом заштићена, укључујући и ретко и дуговечно дрвеће (табела 73).

Табела 73. Назив и врста заштићеног природног добра, локација и година заштите

Р. Б.	Назив заштићеног природног добра	Локација	Врста добра	Година заштите
1.	Авала	Општина Вождовац	Предео изузетних одлика	2007.
2.	Космај (планина Космај)	Општине Младеновац и Сопот	Предео изузетних одлика	2005.
3.	Велико и Мало ратно острво	Ушће Саве и Дунава	Предео изузетних одлика	2005.
4.	Бањичка шума	Поред Булеvara ослобођења, Црногравске и др.	Споменик природе	1993.
5.	Миљаковачка шума	Миљаковац, општина Раковица	Споменик природе	2008.
6.	Топчидер	Општина Савски венац	Споменик природе	2008.
7.	Кошутњак	Општине Чукарица и Раковица	Споменик природе	2008.
8.	Шума храста лужњака и граба (<i>Quercus robur</i> <i>carpinetum</i> Horv.)	Кошутњак, код Хајдучке чесме	Строги природни резерват	1981.
9.	Ботаничка башта "Јевремовац"	Између улица Вој. Добрњца, Таковске, Далматинске, Палмотићеве и Булеvara Деспота Стефана	Споменик природе биолошког карактера	1995.
10.	Академски парк	Између Улице браће Југовића и Студентског трга	Споменик природе биолошког карактера	2007.
11.	Пионирски парк	Између улица Кнеза Милоша, Краља Милана, Д. Јовановића и булеvara Краља Александра	Споменик природе биолошког карактера	2007.
12.	Сенонски спруд Машин мајдан	Булевар Војводе Мишића (у просторној културно – историјској целини Топчидер – Кошутњак)	Природни споменик геолошког карактера	1969.
13.	Морски неогени спруд – Калемегдан	Калемегдан (у заштићеној околини споменика културе Београдска тврђава)	Природни споменик геолошког карактера	1969.
14.	Миоценски спруд – Ташмајдан	Илије Гарашанина 26 (у оквиру СРЦ Ташмајдан)	Природни споменик геолошког карактера	1968.

Извор: Прилог Еколошког билтена за фебруар 2008. године

Највећи број врста очувао се у шумским екосистемима који су разноврсни: шуме сладуна и цера, шуме лужњака, шуме сребрне липе и храстова, шуме топола и врба, шуме китњака и граба, шуме лужњака и граба, брдске шуме букве и шуме китњака. Међутим, услед различитих активности, има много угрожених врста, посебно биљака од којих су многе лековите и медоносне (бели јасен, дивља јабука, дивља трешња, јавор, орах, питоми кестен, црни бор, црна топола, кичица, матичњак, мирисна љубичица, челиња трава и тд.). Од угрожених, ретких и корисних врста дрвећа на територији града чак 50% је са деловима који су јестиви или имају лековите особине, а 75% је медоносно. У односу на

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

попис флоре са територије Београда коју је дао Јосиф Панчић 1892. године, данашње шуме су сиромашније за преко тридесет биљних врста, међу којима су: божур (*Paeonia decora* Anders.), вишња (*Cerasus fruticosa* Pall.Wor.), јоргован (*Syringa vulgaris* L.), копривић (*Celtis australis* L.), црни бор (*Pinus nigra* Arn.) и др.

На целој територији Београда евидентирано је преко 35 врста дрвећа, од чега су 22 аутохтоних. Најзаступљенији су цер 18,00%, лужњак 15,40% и сладун 5,35%. Остале врсте тврдих лишћара имају појединачно учешће од 5%. Од меких лишћара најзаступљенији су засади клона топола И-214. Учешће врбе, беле и црне тополе, које су аутохтоне врсте, је мање од 3,50%. Појединачно се у неким локалитетима јавља и сива топола.

Поред велике разноврсности биљака, присутан је и велики број животињских врста, од којих су многе изузетно значајне са становишта експлоатације и економске добити. На територији Београда постоји већи број ловишта у којима су присутне следеће животиње: јелен, дивља свиња, јелен лопатар, муфлон, срна, лисица, дивља мачка, куна златица, велика и мала ласица. У парковима, воћњацима и шумама присутне су веверице, слепо куче, водени волухар, хрчак, твор и јазавац³.

Осим сисара, има и доста птица: фазан, јаребица, препелица, голуб гривнаш, дивљи голуб, грлица, гугутка, шумска шљука, ветрушка, јастреб кокошар и др. У текућим водама и мочварно-барским теренима живе врсте птица као што су дивља патка, патка крца, патка кржуља, белоока патка, сива чапља, чапља дангуба и мала бела чапља. Неке птице долазе у ово подручје ради презимљавања (дивља и лисаста гуска). Јастреб кокошар је честа шумска врста која живи на читавом подручју града. Чести су и соко крагуј, мали соко, ветрушка и сива ветрушка. На Авали, Клењу, Ади Хуји и око Обреновца чест је краткопрсти кобац. По барама и ритовима дуж Саве и Дунава гнезде се еја мочварица и еја ливадарка. Обична сеница преко целе године живи у Београду, док плава, сива и дугорепа сеница само презимљују. Кос, чворак, зеба и врабац су врло бројни током целе године у Београду.

Нарочит значај за човека имају доместификоване биљне и животињске врсте, као што су житарице, воће, поврће, украсне биљке и домаће животиње, од којих се неке користе у изради прехрамбених производа, лекова и сл.

На територији града Београда од житарица гаје се сорте кукуруза, пшенице, јечма, ражи и овса, а од крмног биља луцерка, детелина, шећерна репа, сунцокрет, уљана репица и соја. Од повртарских култура заступљени су кромпир, мрква, црни лук, пасуљ, грашак, купус, келј, парадајз, паприка, док се у воћарству гаје јабука, крушка, дуња, трешња, вишња, кајсија, шљива, бресква, јагода, малина, винова лоза и орах. Такође је развијена производња цвећа: каранфила, ружа, гербера, хризантема, лала, гладиола, фрезија, бегонија и петунија, али и дрвенастог украсног биља: борова, јела, чемпреса, клека, туја, листопадног дрвећа, живих ограда, шибља.

Са аспекта генетичких ресурса услед увоза грла из иностранства, вештачке селекције и других фактора, дошло је до драстичног смањења броја аутохтоних раса, које су некада биле доминантне у сточарству. С обзиром да аутохтоне врсте како животиња тако и биљака представљају значајан извор корисних гена, морају се покренути програми за

³ Детаљније у наредном поглављу

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

очување ових врста.⁴³ Разрађеном стратегијом генетског побољшања врста, може се постићи задовољавајући квалитет стоке, повећати ефикасност примарне производње и обезбедити континуитет у снабдевању прерађивачке индустрије и тржишта биолошки вредним производима од меса и млека.

SWOT MATRICA

Интензивна пољопривреда и очување животне средине

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none">• Очуван биодиверзитет;• Водни ресурси (велике реке Дунав и Сава и много мањих водотокова);• 11,2% територије града под шумом;• Заштићена природна добра;• Очувана природа у ванградским насељима;• Пејзажне вредности појединих делова града	<ul style="list-style-type: none">• Неодрживо коришћење природних ресурса;• Загађење водотокова;• Непотпуна и неадекватна инфраструктура у области заштите животне средине;• Изразито аерозагађење, посебно у средишту града и општинама Лазаревац и Обреновац;• Лоше управљање отпадом.
ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА	РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА
<ul style="list-style-type: none">• Примена нових технологија у производњи;• Одрживо управљање природним ресурсима;• Могућност коришћења средстава из фондова Европске уније;• Подизање еколошке свести становништва.	<ul style="list-style-type: none">• Низак животни стандард становништва;• Неразвијена свест о потреби заштите животне средине;• Недовољно институција и стручног особља у области заштите животне средине;• Старе технологије у индустријској производњи;• Интензивирање саобраћаја.

⁴ Добар пример је Општина Сурчин која је у селу Прогар започела програм очувања аутохтоне расе свиња - мангулица (сремска ластва), која има статус „угрожено одржива“.

2.12. ШУМАРСТВО И ЛОВСТВО

2.12.1. Шумарство

Значај и функције шума. Шуме су у протеклом периоду биле значајне скоро искључиво са економског становишта, као производно-сировински потенцијал за производњу дрвета и није поклањана адекватна пажња за њихову валоризацију. Шумски екосистеми су најстабилнији терестрични екосистеми. У Београду, посебно због специфичног стања животне средине, шуме у ужој и широј зони града морају да добију много већи значај преваходно са новим функционалним приоритетима у складу са принципима одрживог развоја, очувања и унапређења животне средине. Дрвеће и зелене површине имају незаменљиву функцију у побољшању услова за живот у градским срединама.

У ужем смислу градско шумарство обухвата одржавање и уређивање шума, а повезано је са са пејзажном архитектуром и уређивањем паркова. У ширем смислу, укључује проблеме вода, станишта дивљих врста, могућности рекреације, рециклажу комуналног отпада и др.

Градско шумарство пружа импресивне користи друштву. Шуме и зелене површине позитивно делују на:

- Модификовање температурних екстрема;
- Природно филтрирање ваздуха;
- Апсорбовње буке;
- Побољшање микроклиме;
- Заштиту и унапређење осталих природних ресурса (земљиште, вода, дивља фауна);
- Побољшање естетике градова;
- Психо-физичко здравље становника;
- Повећање запошљавања;
- Едукацију становништва;
- Рекреацију становништва.

Мултифункционална - интегрална валоризација шумских ресурса заснива се на три основна принципа:

- Одрживо - интегрално шумарство;
- Управљање екосистемима;
- Мултифункционална валоризација шумских ресурса.

У Закону о шумама дефинисане су њихове следеће функције:

- Производна функција (*табела 74*);
- Заштитна функција (*табела 75*);
- Опште корисне функције (*табела 76*).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Табела 74. Процена релативних вредности производне функције градских државних шума Београда

Локалитет	Производња дрвета	Производња здравствено безбедне хране и лековитог биља	Производња осталих шумских производа	%*
Кошутњак	10	3	2	15
Топчидер	-	-	5	5
Миљаковачка шума	10	2	2	14
Јајинци	5	3	5	13
Торлак	15	5	-	20
Степин луг	10	5	5	20
Звездара	5	-	-	5
Бањичка шума	5	-	5	10
Макиш	5	3	5	13
Ада Циганлија	5	3	2	10
Шуме уз аутопут Бг-Зг до Сурчина	10	-	-	10

Извор: Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд

Напомена: * Изражен је проценат у односу на укупне функције шума као вредност од 100%.

У производњи дрвета предњачи Торлак са 15% (рачунато у односу на укупне функције шума у вредности од 100%), а затим са 10% Кошутњак, Миљаковачка шума, Степин луг и шуме уз аутопут Београд-Загреб.

Табела 75. Процена релативних вредности заштитно-регулаторне функције државних шума Београда

Локалитет	Заштита земљишта	Заштита вода	Микроклима града и квалитет ваздуха	%*
Кошутњак	10	10	10	30
Топчидер	10	10	20	40
Миљаковачка шума	10	10	20	40
Јајинци	10	10	16	26
Торлак	20	10	20	50
Степин Луг	20	10	15	45
Звездара	10	10	25	45
Бањичка шума	5	5	30	40
Макиш	10	20	17	47
Ада Циганлија	10	15	10	35
Шуме уз аутопут Бг-Зг до Сурчина	5	5	50	60

Извор: Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд

Напомена: * Изражен је проценат у односу на укупне функције шума као вредност од 100%.

Паралелно са повећањем површина под шумским екосистемима, треба интензивније радити на валоризацији опште корисних функција постојећих шумских комплекса.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Функција заштита земљишта најефикаснија је на Торлаку и Степином лугу (20%); заштита вода у Макишу (20%); микроклима града и квалитет ваздуха у шумама уз аутопут Београд-Загреб (50%).

Код нас, шуме као екосистем имају значајно место у републичком Закону о заштити животне средине и ратификованим бројним међународним резолуцијама и другим правним актима, којих се наша земља мора придржавати.

Газдовање шумама на територији Београда. Шумско газдинство Београд, у оквиру ЈП „Србијашуме“, остварује своју делатност преко четири шумске управе, две радне јединице и једног расадника:

- ШУ Авала (2.774 ха),
- ШУ Земун (2.288 ха),
- ШУ Рит (6.104 ха),
- ШУ Липовица (5.642 ха),
- РЈ за озелењавање и расадничку производњу,
- РЈ за угоститељство и туризам,
- Расадник Топчидер.

Стање шумске вегетације на територији Београда. Укупна површина шума на територији Београда износи 35.980 ха. Површина државних шума је 20.064 ха, а шума у приватном власништву 15.823 ха. Степен шумовитости износи 1,2%.

Површина шума по становнику, 0,025 ха. Оптимална површина шума по становнику једне регије је 0,33 ха, да би дошле до изражаја позитивне еколошке функције шума на очување животне средине.

Према подацима из статистичких годишњака Београда, 1998-2006. године, укупна шумска површина у градским општинама није повећавана од 1997. до 2003. године, и износила је 31.893 ха. У 2005. години дошло је до повећања укупне шумске површине у појединим општинама (Барајево, Вождовац, Нови Београд, Палилула, Раковица, Сопот, али и до њиховог смањења у другим општинама (Гроцка, Земун, Звездара, Лазаревац, Младеновац, Обреновац, Чукарица).

Површина шума по становнику по општинама је веома различита и креће се од 0,0 ха на Савском венцу, до 0,23 ха у Барајеву и Сопоту.

Од укупне обрасле површине државних шума састојине високог порекла износе 11,17 %, вештачки подигнути засади 42,72 %, културе четинара 5,50 %, изданачке шуме 40,25 % и састојине мешовитог порекла 0,36 %. У приватним шумама високе шуме чине око 20,0 %, од укупне обрасле површине. Доминирају средњодобне састојине, а доминантна старост је око 60 година. Очуване састојине у укупном државном фонду покривају 88,60 %, разређене 9,59 %, а деградиране 1,81 %.

Градске шуме су:

- Звездара,
- Бањичка шума,
- Кошутњак са Топчидером,
- Степин луг,

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

- Торлак, Јајинци,
- Миљаковачка шума,
- Макиш са Адом Циганлијом,
- Шуме уз аутопут Београд-Загреб до Сурчина,
- Сремачки рт,
- Горица,
- Липовица,
- Авала,
- Трешња,
- Космај,
- Обреновачки забран,
- Бојчинска шума.

Заштитне шуме су:

- Шуме посебне намене,
- Антропогено основане шуме (биолошка рекултивација деградираних простора).

Табела 76. Шумске површине градских општина Београда

Локалитет	Површина (ха)
Кошутњак са Топчидером	262,71
Шуме око Белог и Старог двора на Дедињу	75,00
Парк Белог и Старог двора на Дедињу	25,00
Миљаковачка шума	155,95
Бањичка шума	41,59
Звездарска шума	129,00
Степин луг – Баба Велка – Торлак – Јајинци	491,72
Макиш	380,22
Ада Циганлија	92,65
Шуме уз аутопут Београд-Загреб до Сурчина	159,74

Извор: Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд, 2005.

Највећа шумска површина је подручје Степин луг-Баба Велка-Торлак-Јајинци (491,72 ха), а најмања Парк Белог и Старог двора на Дедињу (25,00 ха).

Генералним планом Београда предвиђа се повећање зелених површина у Београду, са 11.365,27 ха (2001. године), на 20.409,91 ха (2021. године), чиме би се значајно повећао просек површина шума по становнику.

Заштићена природна добра. На територији града Београда заштићено је 37 природних добара:

- Стабло храста лужњака Мелнице, у сопотском селу Неменикуће, старости више од 230 година,
- Девет храстова код Јозића колибе у Обреновцу, старости око 180 година,
- Платан засађен приликом градње Конака кнеза Милоша Обреновића 1834. године,
- Стогодишње стабло кедра које је засадио Јосиф Панчић у Толстојевој улици на Савском венцу,
- Бањичка шума,

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

- „Машин мајдан“ код Летње позорнице у Топчидеру (геолошки слој из периода горње креде),
- Миоценски спруд на Ташмајдану,
- Морски неогени спруд испод споменика „Победник“ на Калемегдану, који представљају остатке медитеранског стадијума у историји Панонског мора.

Меморијални природни споменици су:

- Бојчинска шума на подручју Земуна,
- Стабло лужног јасена у лазаревачком селу Шопићи.

Предео изузетних одлика је:

- **Велико ратно острво** (станиште ретких и угрожених птица мочварица и репрезентативна морфолошка и геолошка творевина).

Јавни паркови. На територији десет градских општина има 65 јавних паркова укупне површине 36,2 ха. Најпознатији су:

- Калемегдански парк,
- Ташмајдански парк,
- Парк пријатељства,
- Хајд-парк,
- Пионирски парк.

Структура површина газдинских јединица. Структура површина газдинских јединица по обраслости, пореклу настанка, узгојног облика и очуваности дата је у следећим графичким приказима.

Графикон 9. ГЈ Кошутњак

Извор: Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд, 2005.

Природне и антропогене шуме и шумске културе у Кошутњаку заузимају 89,4% површине (графикон 9), од чега је 83,4% изданачких шума, а 16,6% антропогених високих шума (графикон 10).

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Графикон 10. ГЈ Кошутњак

Извор: Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд, 2005.

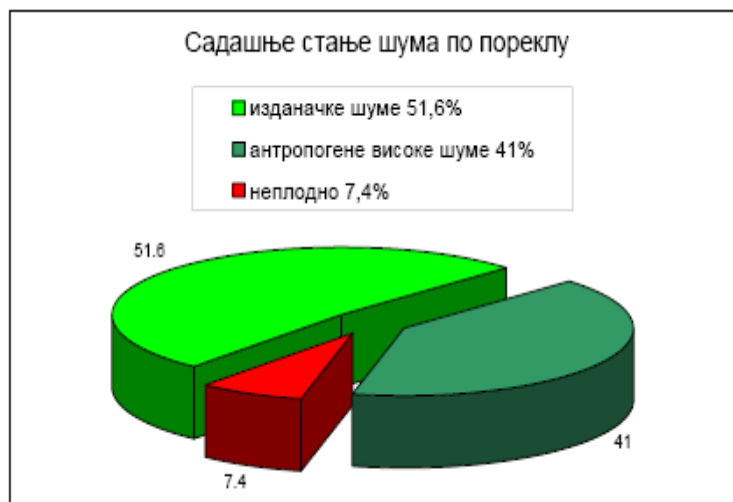
Графикон 11. ГЈ Степин луг

Извор: Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд, 2005.

У Степином лугу је 62,1% изданаčkih природних састојина, антропогених високих чистих и мешовитих састојина четинара 21,1%, односно лишћара 16,8% (графикон 11).

Графикон 12. ГЈ Дворске шуме

Извор: Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд, 2005.

По пореклу, 51,6% Дворских шума чине изданачке шуме, а 41% антропогене високе шуме (графикон 12).

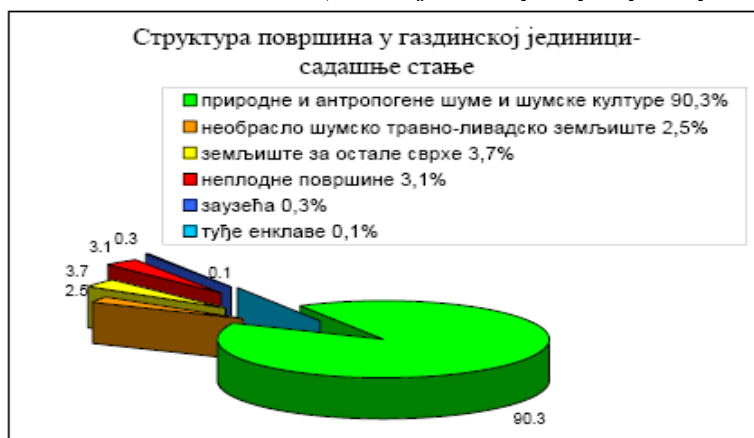
Графикон 13. ГЈ Бањича

Извор: Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд, 2005.

У Бањичкој шуми 98,7% су антропогене високе састојине лишћара, а свега 1,3% антропогене високе састојине четинара (графикон 13).

Графикон 14. ГЈ Макиш са Адом Циганлијом и шуме уз аутопут Београд-Загреб

Извор: Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд, 2005.

Према структури површина, највише шумских површина природне и антропоге шуме и шумских култура има на подручју Аде Циганлије и уз аутопут Београд-Загреб - 90,3% (графикон 14).

Већтачко пошумљавање и сеча дрвета у шумама. Пошумљавање лишћарима на територији Београда у 1997. години спроведено је на 20 ха (Земун 18 ха, Обреновац 2 ха), а у 2005. години на 21,90 ха (Лазаревац 3,40 ха, Палилула 16,47 ха, Сурчин 2,03 ха). У 1997. години пошумљавање није вршено са четинарима ни на једној општини Београда, а у 2005. години је четинарима пошумљено укупно 0,10 ха (Звездара).

Посечена дрвна маса лишћара у 1998. години износила је 61.496 m³, а четинара 230 m³. У 2005. години 87.383 m³ лишћара и 119 m³ четинара (*табеле у прилогу*).

Искоришћавање шума у производне сврхе може да доведе до деградације шумског фонда ако обим сече није заснован на принципу који обезбеђује и гарантује континуитет газдовања, како посечена дрвна маса не би била већа од прираста. Континуитет газдовања обезбеђује и побољшање стања шума у квалитативном смислу и њихову биолошку стабилност.

Регионалним просторним планом Београда предвиђено је да се пошумљавањем формира 2.335 ха нових шумских површина (VI бонитетне класе) и 379 ха (V бонитетне класе). Дрвеће се одабира у складу са природним потенцијалом станишта. Увећањем укупне површине шума и степена шумовитости, побољшаће се, у великој мери, квалитет животне средине у целини.

2.12.2. Ловство

Установљена ловишта, површине и корисници ловишта. Газдовање популацијама дивљачи у Србији, на укупној површини од 8.828.438,29 ха, сходно *Закону о ловству (1993)*, обавља се преко различитих корисника ловишта, што је приказано у *табели 80*. На основу ње може се видети да највећим бројем ловишта и највећом површином (скоро 90%) газдује Ловачки савез Србије, преко својих ловачких удружења. Просечна величина ловишта, којима газдује Ловачки савез Србије, износи 34.763 ха, при чему се мора нагласити да су формирана ловишта велика и преко 50.000 ха, а неколико и са преко 100.000 ха. У ловиштима централне Србије просечна заступљеност шума је 33%, при чему

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

у београдској ловној области износи 10,3%, док је близу или више од 40% на Златибору, у Рашкој, Тимоку и западној Србији. Обрадиво земљиште, које је посебно значајно за неке врсте дивљачи (зец, пољска јаребица), највише је заступљено у Војводини - 79%, а најмање у Златиборској области - 17,7%.

Табела 77. Број и површина ловишта по корисницима

Корисник	Број ловишта	Површина (ха)	%
Ловачки савез Србије	227	7.891.318,13	89,39
ЈП „Србијашуме“	67	731.910,00	8,29
Рибњаци	16	19.769,00	0,22
Национални паркови	5	159.356,56	1,81
Војска Србије	3	10.806,60	0,12
Остали	3	15.278,00	0,17
Укупно	321	8.828.438,29	100,00

Извор: Програм развоја ловства Србије 2000 - 2010. (Група аутора, 2001)

Економски најзначајније врсте дивљачи којима се газдује у ловиштима Ловачког савеза Србије су: зец, фазан, пољска јаребица, срна и дивља свиња. У ловиштима ЈП „Србијашуме“ и „Војске Србије“ гаје се и европски јелен, јелен лопатар и муфлон. Свакако да на њихову просторну дистрибуцију и присуство у појединим ловиштима утичу првенствено природни фактори, али и утицај антропогеног фактора је доста изражен, посебно за неке врсте.

На територији града Београда установљено је 15 ловишта, од којих са десет ловишта газдује Ловачки савез Србије, са четири ловишта газдује ЈП „Србијашуме“ и са једним ловиштем „Војска Србије“. Укупна површина свих установљених ловишта је 314.432 ха, од чега на шуму и шумско земљиште одлази 11,19%, ливаде и пашњаке 7,90%, њиве и оранице 63,33%, воћњаке и винограде 6,31%, воде баре и трстике 1% и остало земљиште 10,27% .

Ловачки савез Србије газдује са 96,27% површина ловишта установљених на територији града Београда (Београдска ловна област) и сва ловишта су отвореног типа. У њима се налазе зец, фазан, пољска јаребица, срна, а у неким је присутна и дивља свиња. ЈП "Србијашуме" газдује са 3,37% површине установљених ловишта, од којих су два ловишта ограђена а два отворена. У овим ловиштима се гаје дивља свиња, европски јелен, јелен лопатар, муфлон, док су у неким присутни зечеви и фазани. Ловиште са којим газдује сада Војска Србије ограђено је и сачињава 0,36% површине установљених ловишта. У овом ловишту се гаје муфлон, јелен лопатар и дивља свиња, а присутна је и срна.

Ловно-продуктивне површине, бонитети ловишта за поједине врсте дивљачи, број јединки на 100 ха и оптималне бројности матичних фондова гајених врста дивљачи приказане су у табелама у прилогу 2.11.2. На основу њих, може се видети да су ловно-продуктивне површине ловишта за поједине врсте дивљачи знатно мање у односу на укупну површину ловишта, тако да за срну то износи 40%. Свакако да су разлике између појединих ловишта велике, а у најнеповољнијем положају су ловишта „Доњи Срем“ и „Панчевачки рит“, која због велике насељености имају ловно-продуктивну површину испод једне петине. Слична ситуација је и са ловно-продуктивним површинама за друге врсте дивљачи, где најмање површине имају она ловишта која имају велику насељеност. На основу бонитета ловишта за поједине врсте дивљачи, приказани су и оптимални матични фондови који се могу гајити у појединим ловиштима, као и укупно на територији града Београда. Оптимални матични фондови за поједине врсте дивљачи на територији Београда износили би: за срну 9.040

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

јединки, зеца 29.980 јединки, фазана 43.140 јединки, пољску јаребицу 18.750 јединки, 80 грла европског јелена, 156 грла јелена лопатара, 236 муфлона и 260 дивљих свиња.

Заступљене врсте дивљачи у ловиштима и њихово бројно стање:

Трајно заштићене врсте дивљачи у ловиштима

- **сисари:** ласица (*Mustela nivalis*), хермелин (*Mustela erminea*), степски твор (*Mustela eversmanni*), видра (*Lutra lutra*);
- **птице:** соко (*Falco*), еја (*Circus*), луња, кобац (*Accipiter nisus*), мишар (*Buteo buteo*), сова (*Strigidae*), кукавица (*Cuculidae*), пупавац (*Upupidae*), детлић (*Picidae*), ластавица, чворак, чавка (*Coloeus monedula*), црна врана, гавран (*Corvus corax*), рода (*Ciconia*), шљука (осим шумске), јастреб (*Accipiter*), осим јастреба кокошара (*Accipiter gentilis L.*), птице певачице (осим сиве врране, свраке, сојке и гачка), шљука сабљарка (*s.f. Recurvirostrinae*), вивак и друге повремено.

Ловостајем заштићене врсте дивљачи у ловиштима

- **сисари:** срна (*Capreolus capreolus*), дивља свиња (*Sus scrofa*), европски јелен (*Cervus elaphus L.*), јелен лопатар (*Cervus dama L.*), муфлон (*Ovis musimon Scxreb.*), зец (*Lepus europeaus*), веверица (*Sciurus vulgaris*), сиви пух (*Galis galis*), јазавац (*Meles meles*), куна белица (*Martes foina*), куна златица (*Martes martes*), ондатра (*Ondatra zibetxica*);
- **птице:** фазан (*Pxasianus spp.*), пољска јаребица (*Perdix perdix*), препелица (*Coturnix coturnix*), грлица (*Streptopelia turtur L.*), дивљи голуб гривњаш (*Columba palumbus L.*), шумска шљука (*Scolopax rusticola L.*), сива чапља (*Ardea cinerea L.*), дивља гуска глоговљача (*Anser fabalis L.*), дивља гуска лисаста (*Anser albifrons Sco.*), дивља патка глуvara (*Anas platyrхунсхос L.*), дивља патка кржуља (*Anas crecca L.*), риђоглава патка (*Aythya ferina*), звиждара (*Anas penelope*), креја (*Garrulus glandarius L.*), гачац (*Corvus frugilegus L.*), сојка, барски петлован (*Rallus aljuaticus L.*), барска кока, велики ронац (*Mergus merganser*), средњи ронац (*Mergus seppator*) мали ронац (*Mergus албеллус*), јастреб кокошар (*Accipiter gentillis L.*), ћубасти гњурац (*Podiceps cristatus*), мали гњурац (*Podiceps ruficollis*), гњурац (велики) и друге врсте повремено.

Дивљач ван режима заштите у ловиштима

- **сисари:** шакал (*Canis aureus*), лисица (*Vulpes vulpes*), дивља мачка (*Felis silvestris*), твор (*Mustela putorius*);
- **птице:** сива врана (*Corvus corone cornix*) и сврака (*Pica pica*).

На основу пролећног пребројавања дивљачи у ловиштима 2007. године, на територији града Београда утврђени су матични фондови гајених врста дивљачи који износе: 5.856 срна, 367 дивљих свиња, 79 грла европског јелена, 42 јелена лопатара, 45 муфлона, 22.312 зеца, 35.806 фазана и 9.874 јаребице (табела 81). Ако се упореди стање фондова дивљачи у 2007. години са оптималним матичним фондом који би могао да се гаји у ловиштима, може се видети да у зависности од врсте дивљачи постоје разлике, а посебно у оквиру појединих ловишта (табеле у прилогу 2.11.2). Ако се збирно посматра овај однос, онда је бројност срне 66% оптималног фонда, зеца 84%, фазана 90%, пољске јаребице 71%, муфлона 89%, европског јелена 99%, док су остале гајене врсте дивљачи изнад оптималних фондова. Тако је код дивље свиње бројност 41% изнад оптималног фонда, а јелена лопатара 29%.

Табела 78. Бројност матичног фонда гајених врста дивљачи 2007. године

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Назив ловишта	Врста дивљачи					
	Шакал	Лисица	Дивља мачка	Јазавац	Мрки твор	Куна белица
Панчевачки рит	10	20	-	5	20	10
Авала	-	136	-	8	25	8
Топчидерска река	-	75	-	10	25	10
Барајевска река	-	130	-	14	65	12
Варовнице	1	141	-	18	80	30
Посавина	3	331	2	-	162	45
Космај	-	160	-	22	-	35
Гаврански поток	-	32	4	-	-	-
Доњи Срем	-	20	-	-	-	10
Колубара	-	142	-	25	31	40
Укупно	14	1.187	6	102	408	200

*Матични фонд за 2008. годину

У табели 79. приказано је стање појединих врста дивљачи из класе сисара и птица који имају ловни значај.

Табела 78. Процена бројности других врста дивљачи из класе сисара у ловиштима

Ловиште	Врста дивљачи							
	Срна	Дивља свиња	Зец	Фазан	Пољска јаребица	Европски јелен	Јелен лопатар	Муфлон
Панчевачки рит	270	68	1.700	2.020	1.180	-	-	-
Авала	310	0	1.213	2.330	926	-	-	-
Топчидерска река	260	0	1.300	2.170	908	-	-	-
Барајевска река	785	0	1.960	2.890	1.800	-	-	-
Гаврански поток	155	0	2.120	3.600	650	-	-	-
Варовнице	1.046	40	4.140	6.830	1.930	-	-	-
Посавина	1.160	0	4.600	7.560	2.000	-	-	-
Космај	800	30	1.500	4.000	1.000	-	-	-
Доњи Срем	100	0	3.000	3.000	1.800	-	-	-
Колубара	780	0	3.420	4.060	1.200	-	-	-
Црни луг	32	169	-	-	-	79	-	-
Рит	210	60	346	346	-	-	-	-
Трешња	-	-	-	-	-	-	42	45
Липовица	48	-	20	-	-	-	-	-
Добановачки забран*	50	188	-	-	-	-	160	165
Укупно	6.006	555	25.319	38.806	13.394	79	202	210

Уређеност ловишта и стање ловних објеката у ловиштима. Један од основних циљева газдовања ловиштем је да се усмери у правцу интензивног гајења дивљачи, ослањајући се првенствено на природне могућности станишта. Ово долази у сукоб са другом чињеницом - интензивно газдовање шумама и интензивирања пољопривредна производња, што за

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

последницу има ограничење природних услова за опстанак дивљачи. Зато је, ради успешнијег и квалитетнијег газдовања ловиштима, посебно ограђених, неопходна помоћ човека. Да би се у постојећим екосистемима омогућио опстанак дивљачи, њихов развој и репродукција, морају се предузети одговарајуће мере обезбеђења (стварања) тих услова за њихов опстанак. Обезбеђење услова за опстанак, развој и репродукцију дивљачи мора бити заснивано на научним истраживањима, првенствено из области биологије и етиологије дивљачи, као и на дугогодишњим искуствима у овој области. Предузимање комплексних мера с циљем одржавања или повећања бројности популације дивљачи као и унапређења њихове трофејне вредности нераскидиво је повезано са постојањем ловних објеката у ловишту. Значај ловних објеката у гајењу, заштити и лову дивљачи је толики да они представљају мерило интензитета газдовања датим ловиштем. Изградња ловних објеката данас је постала строго наменска, па се према томе они могу поделити на:

- Ловно-узгојне објекте;
- Ловно-техничке објекте;
- Остале пратеће објекте.

У табелама у прилогу 2.11.2 приказано је стање ловних објеката по ловиштима и збирно. Од ловно-узгојних објеката у ловиштима изграђено је 286 хранилишта за крупну дивљач и 1.183 хранилишта за ситну дивљач. Уређених појилишта у ловиштима где је проблем снабдевања дивљачи водом има 40, док солишта за дивљач има 497. Прихватилишта која су изграђена у ловиштима а намењена подивљавању фазанчића одгајених у фазанеријама има укупно 62. У ловиштима „Панчевачки рит“ и „Рит“ присутне су фазанерије које поседују матично јато фазана, и врше производњу фазанчића и одраслих фазана намењених испуштању у ловишта.

Од ловно-техничких објеката у ловиштима постоји 551 чека, од чега је 321 стабилна. Од осталих пратећих објеката у ловиштима има 11 ловачких кућа и 13 ловачких домова. Ловишта Ловачког савеза Србије у свом власништву имају 18,89 хектара земљишта, док је земљиште где су установљена ловишта са којим газдује ЈП „Србијашуме“ и „Војска Србије“ у државном власништву.

Одржавање и улагање у ловишта. Висина утрошених средстава за унапређење гајења и заштите дивљачи у појединим ловиштима доста се разликује. Међутим, потребно је нагласити да је за гајење и заштиту дивљачи у ловиштима издвајано знатно више од Законом прописаних 30% остварених прихода од газдовања ловиштем. Ова средства су намењена за изградњу и одржавање ловних објеката, исхрану дивљачи, уношење дивљачи, опремање ловишта и заштиту дивљачи.

Највећа средства се троше за уношење дивљачи. Поред фазана, у неким ловиштима врши се и уношење ухваћених зечева. У 2006. години у неколико ловишта унето је око 220 зечева.

SWOT МАТРИЦА

Шумарство и ловство

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Дрвеће и зелене површине имају незаменљиву функцију у побољшању услова за живот у градским срединама; • Подизање и управљање градским шумама доприноси одржавању и побољшању квалитета животне средине, али и друштвеним и економским добробитима за градско друштво; • Заштита дивљачи и ловишта и очување биодиверзитета; • Постизање оптималног фонда, густине и квалитета трофеја гајених врста дивљачи; • Лов и коришћење дивљачи у обиму који дозвољава очување оптималних фондова; • Очување природе у ванградским насељима; • Спровођење ловног туризма непосредно поред градских насеља. 	<ul style="list-style-type: none"> • Потреба реконструкције, уређење и квалитетно одржавање централних градских зелених површина; • Неадекватан режим управљања популацијама одређених врста дивљачи; • Недостатак стручних кадрова за рад у ловиштима; • Недостатак опреме за рад у ловиштима.
ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА	РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА
<ul style="list-style-type: none"> • Континуитет газдовања обезбеђује и побољшање стања шума у квалитативном смислу и њихову биолошку стабилност; • Увећањем површине шума и степена шумовитости побољшаће се, у великој мери, квалитет животне средине у целини; • Примена нових технологија у гајењу дивљачи у отвореним и ограђеним ловиштима; • Побољшање природних услова у стаништима, унапређење и одрживо управљање популацијама дивљачи; • Насељавање дивљачи у ловиште (фазан из вештачке производње, срна и зец са ухваћеним јединкама из природе); • Унапређење ловнотуристичке понуде; • Могућност коришћења средстава из фондова ЕУ ради заштите и гајења дивљачи; • Подизање еколошке свести ловаца и становништва. 	<ul style="list-style-type: none"> • Искоришћавање шума у производне сврхе може да доведе до деградације шумског фонда ако обим сече није заснован на принципу који обезбеђује и гарантује континуитет газдовања, како посечена дрвна маса не би била већа од прираста; • Неедукованост ловаца и становништва о потреби очувања биодиверзитета; • Ловокрађа и криволов; • Изостанак подршке у остварењу одредаба Закона о ловству и подзаконских аката од стране институција (полиција, тужилаштво, судство); • Велика градскизација градских општина и губитак ловно-продуктивних површина; • Низак животни стандард становништва.

**ЗБИРНА SWOT АНАЛИЗА
РЕСУРСНИХ МОГУЋНОСТИ И ФАКТОРА ОКРУЖЕЊА**

СНАГЕ	
<ul style="list-style-type: none"> • Повољни природни ресурси и климатски услови; • Погодни услови за развој квалитетног пчеларства и других алтернативних грана пољопривреде; • Повољан геостратешки положај; • Традиција бављења пољопривредном производњом; • Величина и близина београдског тржишта (бројност капацитета прераде, бројне зелене пијаце, кванташка пијаца, виша куповна моћ у Београду у односу на просек у Србији); • Повољан однос радне снаге и земљишта за интензивну ратарску и воћарску производњу, органску пољопривреду и мултифункционалне активности (агроеколошки програми); • Повољнија поседовна и економска структура газдинстава у највећем броју градских општина; • Млађа радна снага на газдинствима у градским насељима; • Пољопривредна предузећа постижу врхунске резултате у производњи семенског и расадничког материјала, користе предности економије величине, имају заокружен циклус производње и доминантну тржишну оријентацију; 	<ul style="list-style-type: none"> • Пољопривредна предузећа развијају дугорочне односе са купцима (уговорно регулисана продаја); • Пољопривредна предузећа имају релативно виши ниво примене агротехничких мера у односу на индивидуална газдинства и сходно томе остварују и већу продуктивност (већи приноси, прирасти); • Пољопривредна предузећа поседују капацитете за складиштење, дораду и примарну прераду пољопривредних производа и представљају центре за примену научних решења (доприносе унапређењу генетског потенцијала у сточарству, значајни су произвођачи семена ратарских култура и сл.); • Традиција задругарства; • Известан број задруга поседује земљиште, складишне капацитете, капацитете примарне прераде, грађевинске објекте, малопродајне објекте и сл.; • Близина и присутност високостручних кадрова у бројним институцијама (факултети, институти).
СЛАБОСТИ	
<ul style="list-style-type: none"> • Прекомерно смањење пољопривредних површина и промене намене земљишта; • Нерешена имовинско-правна питања везана за земљиште; • Висока зависност домаће производње од домаћег тржишта; • Недостатак дугорочних, чврстих уговорних односа између примарне производње и прехрамбене индустрије; • Недовољна повезаност и инфериоран положај примарне пољопривредне производње у односу на прерађивачку индустрију (мали утицај у процесу формирања откупних цена и услова откупа); • Велики број запуштених ситних поседа (недостатак интересовања младих за бављење пољопривредном производњом); • Екстензивна и нестандардизована производња; 	<ul style="list-style-type: none"> • Одлагање процеса приватизације пољопривредних предузећа проузрокује немогућност задуживања и реализације великих инвестиција; • Вишкови запослених у неприватизованим предузећима; • Дугови неприватизованих пољопривредних предузећа и високо ослањање на финансијску помоћ државе (субвенције, социјални програми); • Разлике у квалитету пољопривредног земљишта између појединих ужих подручја и спорно власништво земљишта у друштвеној својини у појединим неприватизованим предузећима; • Мали број задруга врши своју основну функцију, друге су ову функцију свеле на најмању меру; • Одступање задруга од поштовања

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<ul style="list-style-type: none"> • Недостатак инвестиционог капитала; • Недовољност складишних и прерадних капацитета; • Нерегистровани објекти у сточарству, смањење сточног фонда, лош генетски састав стоке; • Недовољна примена вештачког осемењавања; • Употреба несертификованог садног материјала у воћарству са превазиђеним сортама, итд.; • Недовољно развијени системи наводњавања; • Неразвијен систем башта у градским општинама; • Неразвијене мултифункционалне делатности на газдинствима; • Недовољна знања о потребама и предностима увођења и сертификације система безбедности и квалитета хране (газдинства су још увек далеко од увођења GLOBAL GAP); • Недостатак сертифициване производње у погледу безбедности хране; • Слаба информисаност пољопривредника о мерама аграрне политике и субвенцијама из републичког и градског аграрног буџета; 	<p>основних задружних принципа, посебно код тзв. „нових“ задруга;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сиромашне задруге са бројним финансијским ограничењима: немогућност задуживања, недостатак капитала, земљишта, основних погона и капацитета; • Задруге не увиђају потребе и предности удруживања (заједничке активности на плану набавке инпута, продаје, брендирања, стандардизације, коришћења економије обима и сл.); • Неконкурентност задруга у односу на приватна трговинска предузећа, која се такође баве снабдевањем инпутима и откупом пољопривредних производа; • Земљорадничке задруге недовољно развијају маркетиншке активности (неразвијеност специјализованих задруга, недовољна фокусираност на захтеве тржишта, недостатак „брендираних“ производа и производа са ознакама географског порекла); • Отпор ка удруживању и примени иновација у пољопривредној производњи; • Мали број удружених пољопривредника и удружења која активно раде; • Недовољност стручних служби.
ШАНСЕ ОКРУЖЕЊА	
<ul style="list-style-type: none"> • Интезитет урбанизације; • Развијена трговина и предузетништво; • Препознавање кључне улоге пољопривреде у привреди и сеоском развоју Србије; • Уређење земљишних односа, система изградње нових капацитета, регулисање индустријских и технолошких паркова, као услов за веће инвестирање; • Значајан степен увозне заштите пољопривредне производње, примарне и прерађивачке; • Исплата извозних стимулација за одређени број пољопривредно-прехранбених производа; • Очекивана државна подршка мултифункционалним активностима усмереним ка унапређењу конкурентности и заштити агроокружења (у складу са политиком руралног развоја ЕУ); • Очекивана државна подршка укрупњавању газдинстава и њиховом преузимању од стране млађих пољопривредника (у складу са политиком руралног развоја ЕУ); • Продуктивније искоришћавање значајних 	<ul style="list-style-type: none"> • Коришћење повољних услова за спољну трговину робом из пољопривредно-прехранбеног сектора - захваљујући преференцијалном приступу тржишту ЕУ, ЦЕФТА споразуму, Споразуму о слободној трговини са Руском Федерацијом и Генералном систему преференција са САД; • Развој хипермаркета (шири се тржиште и подстиче производња здравствено исправне хране); • Увођење нових технологија; • Модел кластеризације Европска комисија сматра једним од кључних инструмената за подстицање иновативности и конкурентности; • Коришћење домаћих и иностраних фондова за подршку развоја кластера (оснивање и рад кластера); • Законско регулисање система подстицаја; • Стварање институционалне основе за промет робних записа; • Обезбеђивање редовног извора средстава

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p>површина земљишта у државној својини;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Раст тражње за говеђим и <i>baby beef</i> месом, органским и деликатесним производима, производима са ознакама географског порекла, воћем, поврћем (домаћа и инострана тражња); • Веће опредељење ка органској производњи, јер цене органских производа вишеструко премашују цене пољопривредних производа из конвенционалне производње; • Смањивање трошкова добијања разних сертификата: за органску производњу, за увођење „добре праксе у аграру у складу са захтевима GLOBAL GAP“, регистрацију производа са ознаком географског порекла; • СТО чланство - „отварање“ и лакши приступ извозним тржиштима; 	<p>на нивоу градских општина за подршку пољопривредној производњи и повећање средстава града у те сврхе;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Развијање интеррегионалне сарадње ради формулисања и спровођења заједничких акција и сеоско-градских пројеката; • Континуитет газдовања шумама ради њиховог квалитета и биолошке стабилности; • Реконструкције, уређења и квалитетно одржавање градских зелених површина; • Примена нових технологија у гајењу дивљачи у отвореним и затвореним ловиштима; • Насељавање дивљачи у ловишта и постизање оптималног ловног фонда, густине и квалитета трофеја гајених врста дивљачи.
<h3>РИЗИЦИ ОКРУЖЕЊА</h3>	
<ul style="list-style-type: none"> • Суше, поплаве, дивљи сирак, амброзија; • Неповољни миграциони процеси и одлазак младих; • Напуштање пољопривредне производње и преузимање пољопривредног земљишта у непољопривредне намене; • Неповољни основни макроекономски индикатори: инфлација, висок спољни дуг земље, велика незапосленост, висок спољнотрговински дефицит, високе каматне стопе банкарског сектора и сл; • Још увек изостаје политички консензус о начинима приватизације великих пољопривредних система; • Недовољно развијени капацитети администрације и буџета за реализацију и кофинансирање претприступних програма подршке ЕУ; • Неефикасност трговинских судова, слаба заштита власничких права; • Дугачка, компликована и скупа државна администрација (књижење објеката у сточарству, добијање хипотекарних листова и сл.); • Примена уредби МПШВ Републике Србије у пракси отежана услед недостатка координације између пољопривредника, министарства, општине, суда, катастра, ветеринарских инспектора; • Некомплетна законска регулатива у пољопривреди (недостају важни закони, неусклађеност закона); • Закон о наслеђивању „погодује“ 	<ul style="list-style-type: none"> • Незадовољавајуће стање сеоских путева, неуређеност земљишта (струја, системи за наводњавање), уситњеност земљишта; • Висок раст цена инпута за пољопривреду (гориво, ђубриво, средства за заштиту биља, семе, механизација); • Диспаритети цена инпута у односу на цене пољопривредних производа; • Недостатак радне снаге (сезонских радника); • Законски и организационо неуређен ланац у пољопривредној производњи (инпути за пољопривредну производњу и производња пољопривредних производа = примарна и секундарна прерада = паковање и дистрибуција = малопродаја и услуге); • Неразвијено тржиште пољопривредних производа: одсуство велетржница и откупно-дистрибутивних центара; • Неизвесност у погледу услова откупа, висине откупних цена, несигурни купопродајни уговори; • СТО чланство: у одсуству конкурентности домаће пољопривреде, већа либерализација трговине, уз смањење спољне заштите (смањивање нивоа царинске заштите, смањење до потпуног укидања извозних субвенција) и прилагођавање мера аграрне политике и нивоа подршке тзв. дозвољеним мерама - имаће негативне последице по развој домаће производње и платнобилансни дефицит; • Хипермаркети - велика преговарачка

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p>уситњавању поседа;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Закон о задругама значајно ограничава задруге код дефинисања власништва над имовином, затим о питањима управљања и статусних промена; • Недостају многа национална тела у пољопривреди (за безбедност хране, мрежу лабораторија и сл.); • Неefикасан рад инспекцијских органа (за нелегални промет пољопривредних производа, за пласман недеklarисаног и неквалитетног семена, садног материјала, заштитних средстава, ђубрива); • Систем подстицаја на републичком нивоу се регулише годишњим уредбама, што ствара неизвесност код произвођача; • Постепено смањивање подстицаја пољопривреди и укидање извозних подстицаја; • Недовољни су износи средстава за задовољење потреба свих произвођача (мали аграрни буџет у односу на укупан буџет Републике Србије, а уз то и непозната динамика исплате средстава, кашњења у исплати и сл.); • Оскудност подстицајних мера на нивоу Београда; • Неуједначена аграрна политика за пољопривредна предузећа и газдинства; • Недовољна подршка мера аграрне политике задругарству; • Пореска политика није примерена специфичностима пољопривредне производње; • Недостатак координације у спровођењу мера подстицаја између републичких и градских органа; • Компликована процедура за остваривање права на подстицајна средства; • Веома високи трошкови узимања кредита; • Нестимулативна кредитна политика банака за развој органске производње; • Скупо издавање сертификата за органску производњу; • Постојање монопола у одређеним секторима прерађивачке индустрије; • Конкуренција производа из осталих земаља, а најпре суседних; • Недовољно развијена и опремљена пољопривредна саветодавна служба, матична служба у сточарству, службе за заштиту биља, итд.; • Неefикасна задружна ревизија; 	<p>моћ трговинских ланаца, наметнути стандарди паковања и сл.;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Неразвијено тржиште промета и закупа земљишта (застарели регистар земљишта и катастарски систем, изостала реституција земљишта, високи административни трошкови у процесу давања земљишта у закуп); • Проблеми закупа државног земљишта (високе цене закупа које се постижу лицитацијом, кратак период закупа); • Неразвијеност финансијског тржишта и тржишта пољопривредних кредита (неповољни услови кредитирања пољопривреде); • Глобализација трговине прехранбеним производима и све израженија конкуренција на међународним тржиштима (развој мултинационалних компанија са снажним заштитним знацима: брендovima/маркама производа); • Софистицирана инострана тражња (све израженији захтеви потрошача у погледу брeнда, ознака квалитета, ознака географског порекла) и све оштрији прописи у погледу безбедности хране и стандарда квалитета; • Слаба заступљеност високософицистираних саобраћајних решења; • Неповољна телекомуникациона структура и техничко-технолошка застарелост електроенергетске инфраструктуре; • Повећано аерозагађење; • Растућа еколошка ограничења за интензивну пољопривредну производњу у градским подручјима; • Недовољно развијена свест о потреби заштите животне средине; • Недовољан број институција и стручног кадра у области заштите животне средине; • Неконтролисано коришћење шумског фонда може да доведе његове деградације; • Неeдукованост ловаца са становишта очувања биодиверзитета; • Неадекватан режим управљања популацијама одређених врста дивљачи; • Велика урбанизација градских општина угрожава ловно продуктивне површине.
--	--

ДРУГИ ДЕО

IV. ПРОЦЕНА БУДУЋИХ КРЕТАЊА У ПОЉОПРИВРЕДИ

У процесу интензивнијег усмеравања на тржишну економију, секторске промене, као фактор друштвено-економског прогреса, указују на неопходност ширења активности које ће водити ка расту конкурентности. Овај пројекат економског развоја аграра представља компоненту једне стратегије, која предвиђа не само циљеве средњорочног развоја, него и могуће сценарије на основу којих се они могу остварити.

4.1. ПРИСТУП И ВРСТА СЦЕНАРИЈА

Већина прогноза које су креирале водеће светске институције, заснивају се углавном на две врсте сценарија, и то: песимистичким и оптимистичким. Са друге стране, ФАО користи методологију која се заснива на једном базном сценарију, али са две варијанте: оптимистичка и песимистичка, или прецизније - један сценарио са интервалима у плусу, односно са интервалима у минусу.

Ради што бољег приказа могућег развоја пољопривреде на територији града Београда, с освртом на средњорочни период 2009-2015. година, анализа која је дата у овом документу предвиђа два могућа сценарија.

4.1.1. Полазишта сценаријске анализе

Основни циљ овог документа је сагледавање стања и могућих развојних праваца који представљају предуслов за дефинисање циљева и инструмената нове стратегије развоја и прилагођавања пољопривреде на територији града Београда. У том контексту, да би се могле планирати одређене мере, као и исказати видови и будуће подршке развоју пољопривреде и сеоских средина (путем финансијских показатеља), јавила се неопходност давања експертске оцене о могућим будућим кретањима у пољопривреди која се односе на земљиште, производњу и инвестициона улагања. Имајући у виду значај пољопривреде за укупни привредни развој града Београда, урађене су пројекције коришћења пољопривредног земљишта, кретања обима производње, као и будућих инвестиционих улагања у основна средства до 2015. године.

Пројекције су рађене за биљну производњу на основу података за период 1992-2006. година, односно на основу података за 15 година. Код броја стоке, прогнозе су вршене на бази података за период 1995-2006. година, то јест на основу података за 12 година. У случају инвестиција, пројекције су рађене на основу података за период 1995-2005. година, односно на основу података за 11 година. Узимајући у обзир да су прогнозе вршене до 2015. године, дужина периода за који су рађене пројекције је 9 (односно 10) година.

За предвиђање коришћења пољопривредног земљишта, кретања производње најважнијих пољопривредних производа, као и инвестиционих улагања у будућности, коришћена су два методолошка приступа. Првим приступом се покушава дати одговор на питање: *Шта би могло да се догоди?* Другим приступом се покушава дати одговор на питање: *Шта би требало да се догоди, ако желимо да остваримо одређене стратешке циљеве?*

Да би се **првим методолошким приступом** добио што потпунији увид у могућа будућа кретања у пољопривреди града Београда, коришћена су три типа функција: *линеарна*, *логаритамска* и *експоненцијална*. Наведене функције су у широкој употреби, у теорији и пракси, и могу дати веома корисне информације за решавање сличних проблема. Њихови резултати ће омогућити, на првом месту, сагледавање очекиваног максималног и минималног обима производње појединих производа, као и добијање средњих вредности,

односно вредности које се најреалније могу очекивати. Компарацијом резултата добијених употребом појединих типова функција, лако ће се одбацити пројекције које у великој мери одударају од реално могућих у посматраном периоду. Приликом анализе резултата добијених употребом различитих типова функција, треба имати у виду да су пројекције урађене на бази расположивих статистичких података (односно на основу досадашњег коришћења пољопривредних површина, кретања обима производње појединих производа и инвестиционог улагања у основна средства).

У будућности ће, свакако, пољопривредно земљиште, производња и инвестиције, зависити не само од њиховог досадашњег коришћења, обима и висине улагања, већ и од друштвено-економске ситуације. Сходно томе, *другим методолошким приступом* се долази до пројекције коришћења пољопривредног земљишта, кретања обима производње и висине улагања у зависности од екстерних и интерних чинилаца.

У најважније екстерне чиниоце за прогнозу кретања у пољопривреди, убрајају се:

- кретања и тенденције на тржишту хране у региону, Европској унији и на глобалном тржишту;
- достигнути ниво преговора у оквиру Светске трговинске организације око глобалне либерализације у трговини храном;
- стање тржишта у нашем региону и стање билатералних споразума које је Република Србија потписала и који се већ примењују (ЦЕФТА);
- либерализација трговине у оквиру очекиваног приступања Републике Србије Светској трговинској организацији;
- либерализација трговине у оквиру предстојећег Споразума о стабилизацији и придруживању Европској унији.

Међу интерним чиниоцима за прогнозу кретања у пољопривреди, издвајају се:

- испољени трендови и достигнути ниво производње у протеклом периоду у најважнијим секторима;
- динамика и достигнути степен модернизације појединих грана;
- ниво конкурентности важнијих пољопривредних производа;
- промене у макроекономском оквиру, кретања у привреди на државном нивоу и на нивоу града Београда и њихов утицај на стандард становништва које ће се одразити на промене у понуди и потражњи пољопривредних производа на домаћем тржишту;
- развој туризма као битног чиниоца индуковања тражње за домаћим производима;
- однос потрошача према локално произведеној храни.

Полазна основа сценаријске анализе јесте да не треба очекивати велике годишње промене у пољопривреди, јер оне нису реалистичне (случај земљишног фонда, где је могуће постићи стопу раста 0,04-0,12%). Само у изузетним ситуацијама, постоји могућност да се остваре максималне стопе раста (0,50-3,10%). Наравно, у неким специфичним случајевима је за очекивати да се остваре и маркантни скокови (раст по стопи од 22,91%).

4.2. СЦЕНАРИЈИ КОРИШЋЕЊА ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА

4.2.1. Очекивано коришћење укупних пољопривредних површина

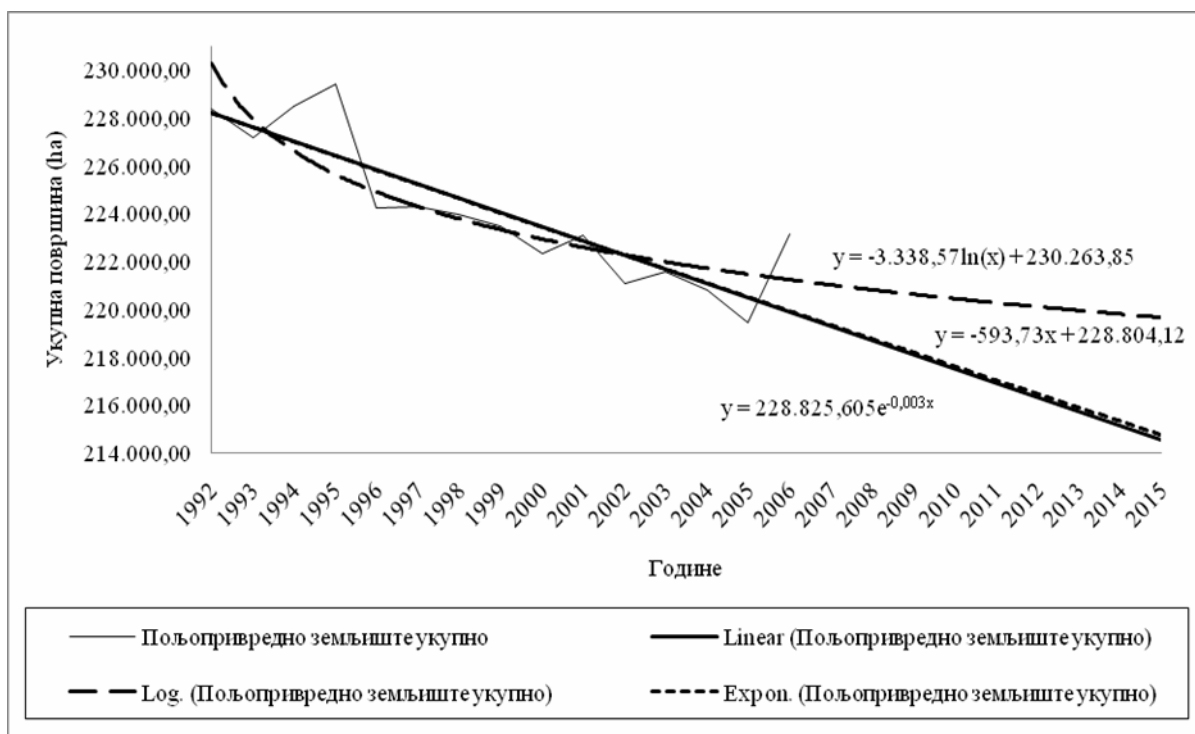
Први методолошки приступ

Према расположивим статистичким подацима, укупне пољопривредне површине нису имале значајнијих промена у периоду 1992-2006. година. Другим речима, у

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

посматраном временском интервалу, укупне пољопривредне површине су се одржале на приближно истом нивоу од око 224.054,00 ha (графикон 15).

Графикон 15. Укупна пољопривредна површина

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

У наредном периоду, очекивано коришћење укупних пољопривредних површина бележи тренд пада. Пројектована укупна пољопривредна површина у 2015. години највећа је уколико се употреби логаритамска функција тренда (219.947,67 ha), док се са употребом линеарне и експоненцијалне функције добијају готово идентични резултати (215.742,06 ha, односно 215.096,07 ha).

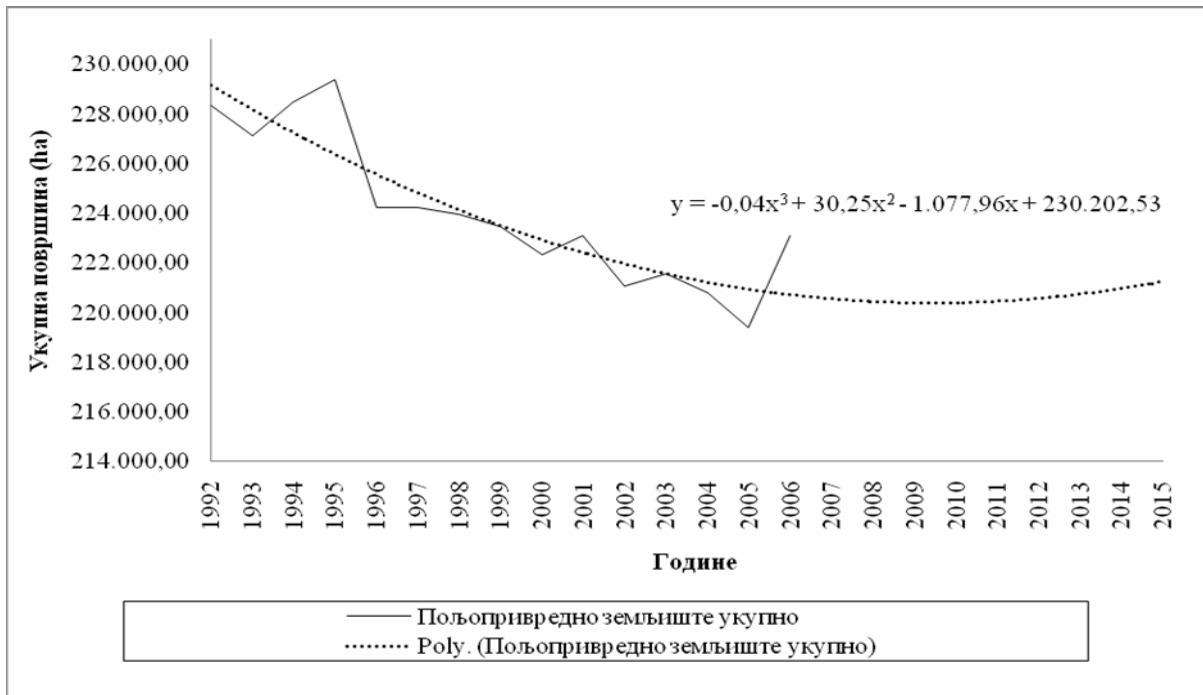
Други методолошки приступ

Реално је очекивати да у наредном периоду (2007-2015. година), с аспекта обима и структуре коришћења пољопривредног земљишта, тенденције иду у правцу достизања технолошког потенцијала (од 222.308,45 ha) (графикон 15.a). Коришћење пољопривредног земљишта је, у ствари, резултанта кретања у појединим секторима првенствено биљне производње (с акцентом на воћарство, повртарство и индустријско биље), али у значајној мери и будућих тенденција у сточарској производњи (на првом месту у свињарству).

Коришћење пољопривредног земљишта је, у ствари, резултанта кретања обима производње у секторима биљне производње, али у значајној мери и будућих тенденција у сточарској производњи. Ради елиминисања појаве негативног тренда и спречавања коришћења пољопривредног земљишта за друге намене, потребно је интервенисати мерама аграрне политике, и то:

- Обезбеђењем консензуса о начину приватизације великих пољопривредних предузећа и дефинисању власништва над земљишним фондовима задруга;
- Рационалним и наменским коришћењем земљишног фонда у државној својини;
- Развојем и повећањем ефикасности тржишта пољопривредног земљишта, итд.

Графикон 15.а. Укупна пољопривредна површина

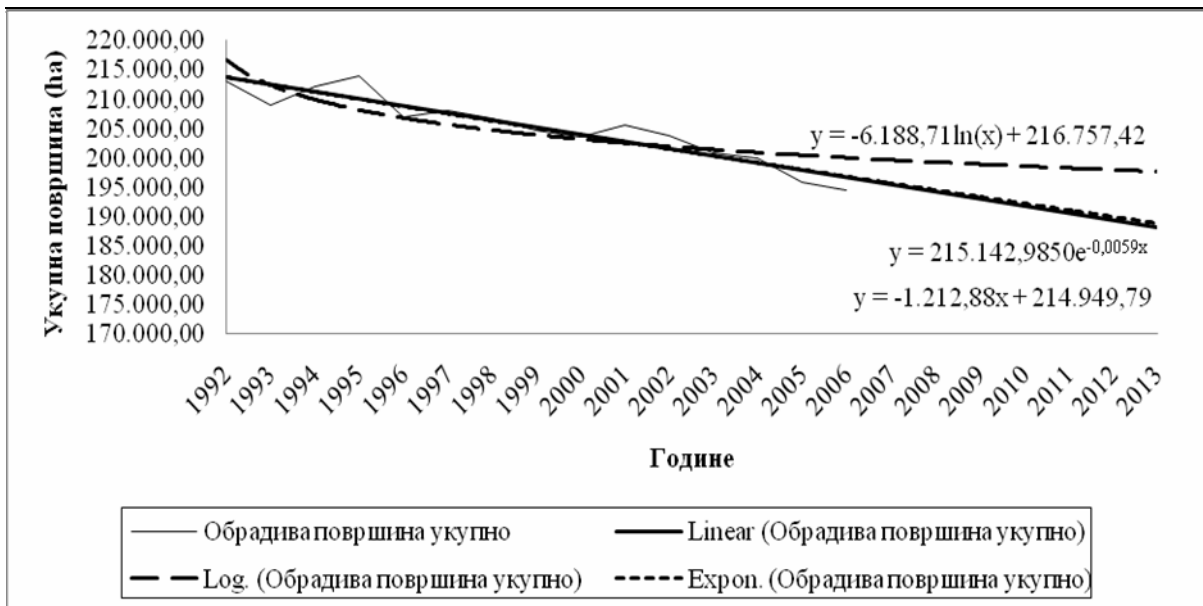

4.2.1.1. Очекивано коришћење обрадивих површина

Први методолошки приступ

Посматрајући коришћење обрадивих површина, најблажи пад се добија употребом логаритамске функције (прјектована површина у 2015. години је 197.634,31 ha), док се употребом експоненцијалне и линеарне функције добијају приближно исти резултати (189.325,83 ha, односно 188.266,43 ha) (графикон 16). Но, и поред опадајућег тренда, општи је закључак да обрадива површина може бити враћена у оквире од 205.247,00 ha (окарактерисана као просек периода 1992-2006. година).

Графикон 16. Укупна обрадива површина

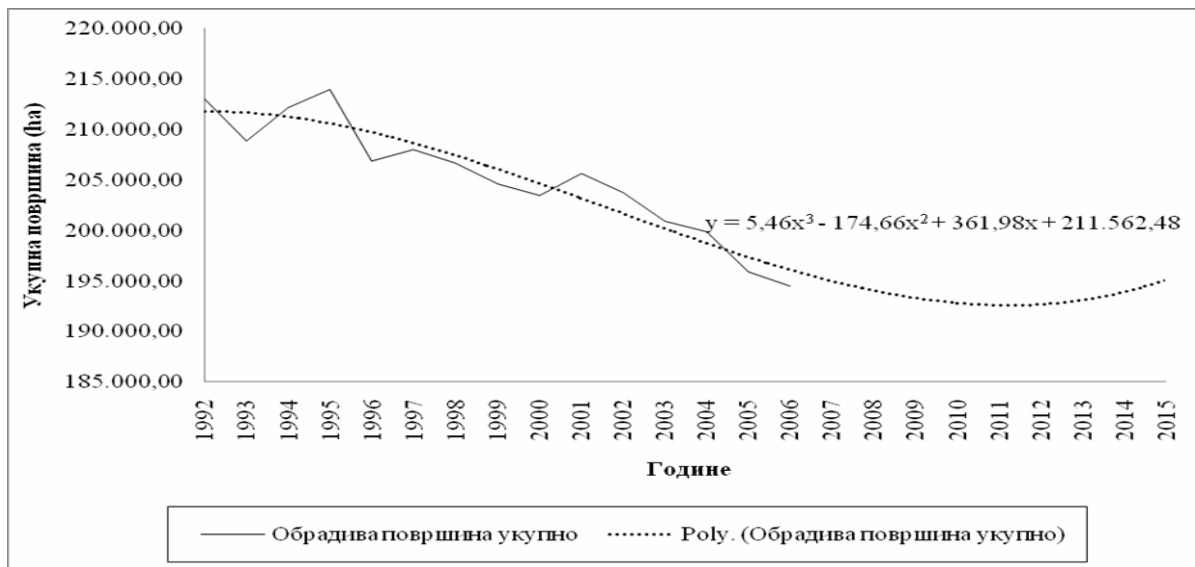

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

У коришћењу пољопривредног земљишта постоји потенцијал за релативно повећање обрадивих површина, односно преко нивоа од 195.124,88 ha (графикон 16.a).

Графикон 16.a. Укупна обрадива површина

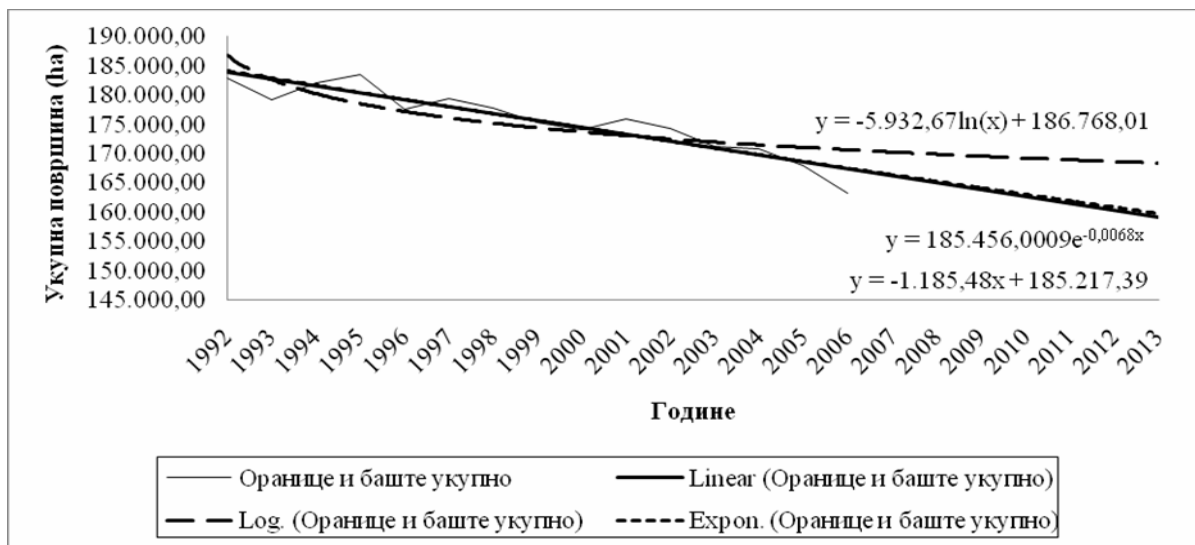
Очекивано коришћење ораница и башта

Први методолошки приступ

С обзиром да тренд пољопривредног земљишта одређује, у највећој мери, коришћење обрадивих површина, док је тренд обрадивог земљишта уоквирен коришћењем ораница и башта, било је логично да се и у овом случају манифестује негативан тренд (графикон 17).

У погледу пројектованог коришћења површина под ораницама и баштама у 2015. години, експоненцијалном и линеарном функцијом добијени су приближно исти резултати (159.492,16 ha, односно 159.136,83 ha), док се употребом логаритамске функције добија нешто блажи опадајући тренд (168.436,06 ha).

Графикон 17. Укупна површина ораница и башта

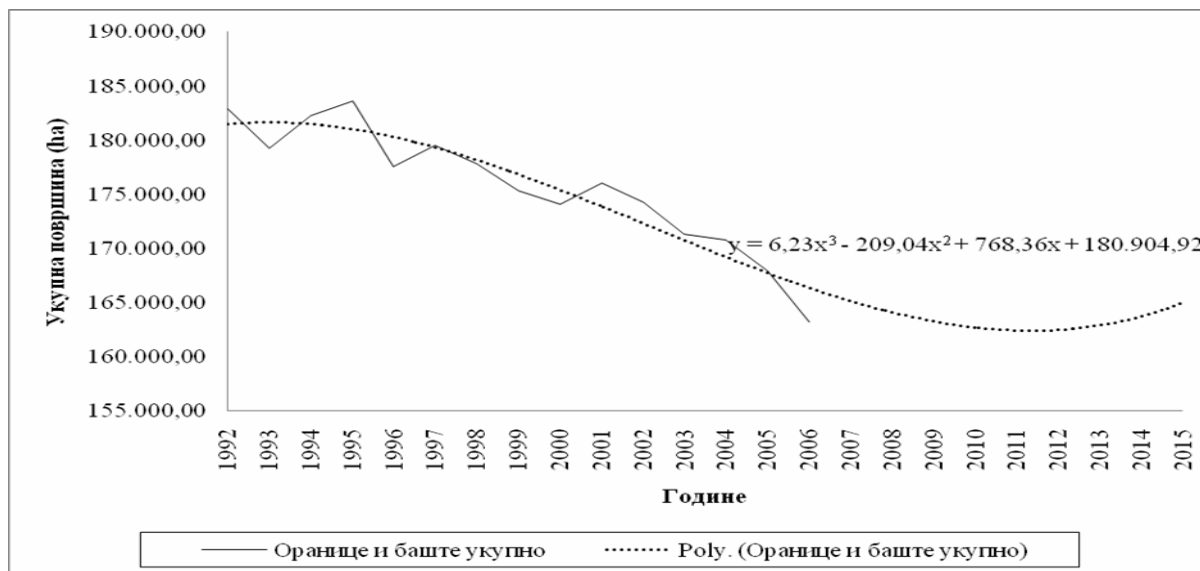

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

У случају повољног економског амбијента (повећања инвестиција у пољопривреди), у наредном периоду дошло би до промена у коришћењу ораница и башта. Зауоставила би се тенденција смањења ораничних површина, што би за коначан резултат имало повећање за 1,21%. Тако би, уместо садашњих 163.260 хектара, укупне ораничне површине биле уваћане на ниво од 165.062,04 ха (табела 17.а).

Графикон 17.а Укупна површина ораница и башта

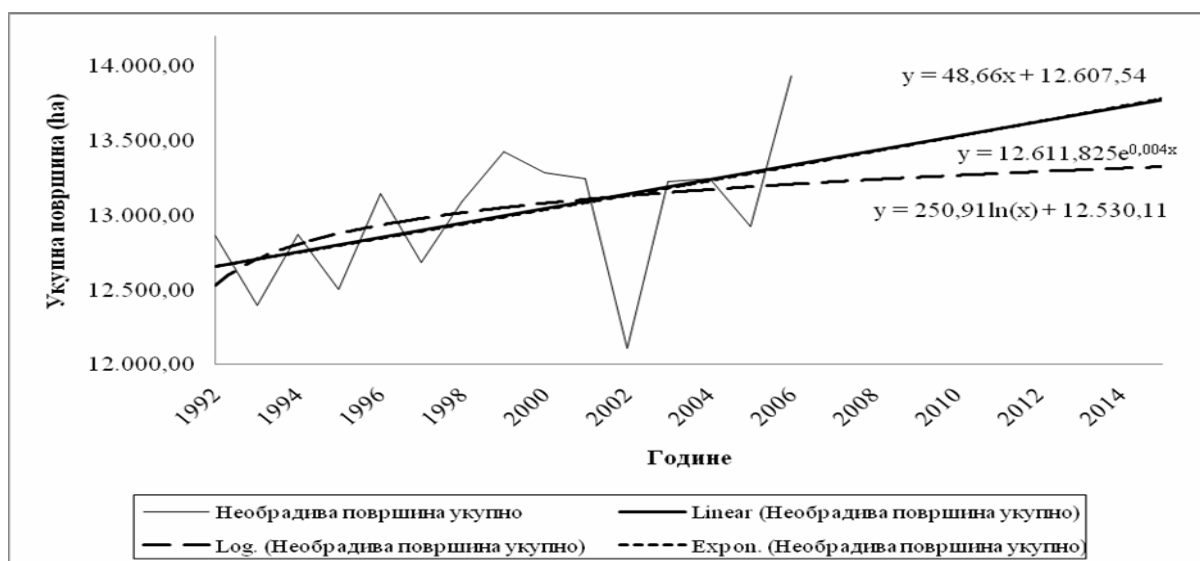

4.2.1.2. Очекивано коришћење необрадивих површина

Први методолошки приступ

Смањење обрадивих површина (које је условљено смањењем површина под ораницама и баштама, као и површина под дугогодишњим засадама - воћњацима и виноградима), као и, незнатно, ливада, директно је ишло у корист повећања необрадивих површина (најпре пашњака, а потом и рибњака, трстика и бара) (графикон 18).

Графикон 18. Укупна необрадива површина

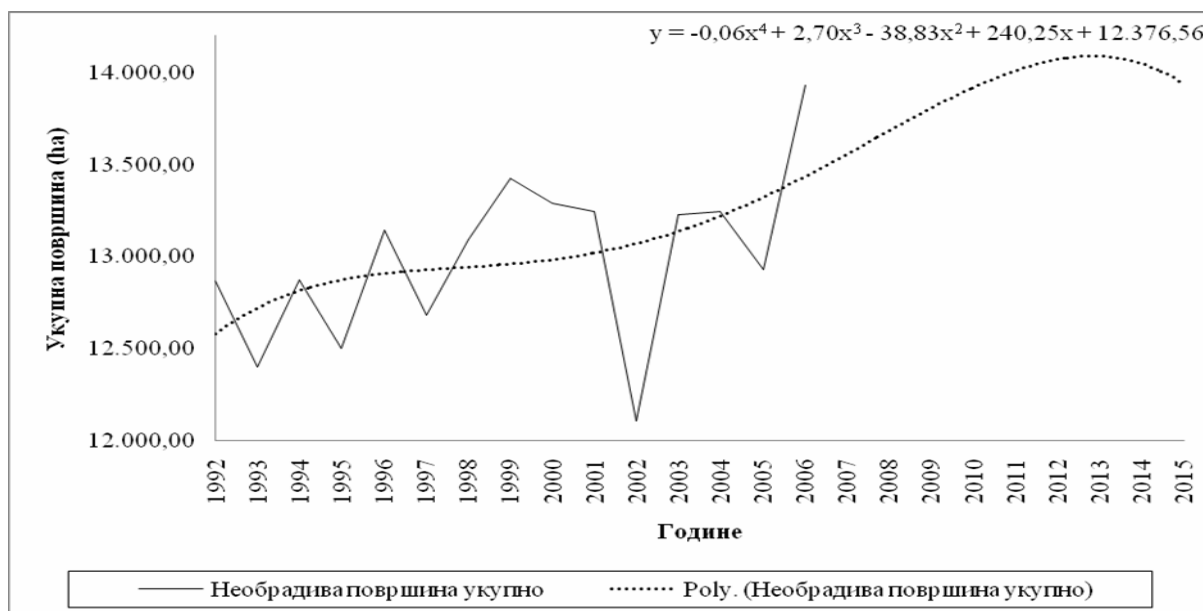
Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Када је у питању укупна необрадива површина, након 2002. године се углавном запажа њено повећање, а такав тренд се очекује и у наредним годинама. Сходно томе, највећи раст се очекује уколико се користи линеарна функција, по којој ће у 2015. години бити укупно 13.678,06 ха необрадивог земљишта. Нешто мање укупне необрадиве површине очекује се употребом експоненцијалног тренда (13.620,77 ха), док логаритамска функција даје најмање процењен износ дате површине (13.305,42 ха).

Други методолошки приступ

У наредном периоду не би дошло до значајнијих промена у структури и укупном коришћењу необрадивих површина. Дошло би до незнатног смањења необрадивих површина (просечна годишња стопа раста -0,6%). Све то би за коначан резултат имало смањење од 5,29%, односно, уместо садашњих 13.932 хектара, укупне необрадиве површине биле би сведене на ниво од 13.194 ха (*графикон 18.а*). Стимулативне мере, у циљу превођења необрадивог у обрадиво пољопривредно земљиште, имале би позитивног утицаја на ублажавање смањења обима коришћења необрадивих површина.

Графикон 18.а. Укупна необрадива површина

4.3. СЦЕНАРИЈИ БУДУЋИХ КРЕТАЊА У БИЉНОЈ ПРОИЗВОДЊИ

4.3.1. Очекивано кретање обима ратарске производње

На основу обима производње појединих ратарских производа на територији града Београда, као најважнији производи су идентификовани:

- У производњи житарица: пшеница и кукуруз;
- У производњи индустријског биља: сунцокрет и соја;
- У производњи сточног крмног биља: луцерка и кукуруз за крму.

4.3.1.1. Очекивано кретање обима производње најважнијих житарица

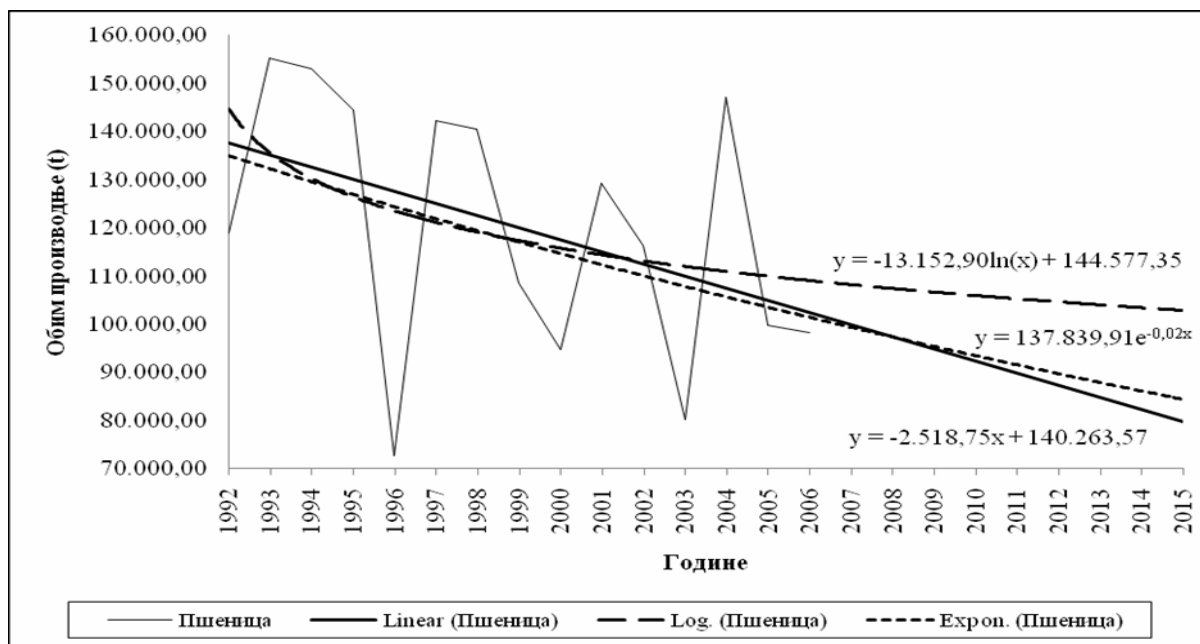
Први методолошки приступ

Очекивани обим производње пшенице у наредном периоду показује пад (*графикон 19*). При томе су на основу коришћења експоненцијалне и линеарне функције код планираног обима производње у 2015. години добијени приближно исти резултати

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

(88.217,54 t, односно 84.851,07 t), а на основу логаритамске функције пројектовани обим производње је приметно виши (103.934,89 t).

Графикон 19. Обим производње пшенице

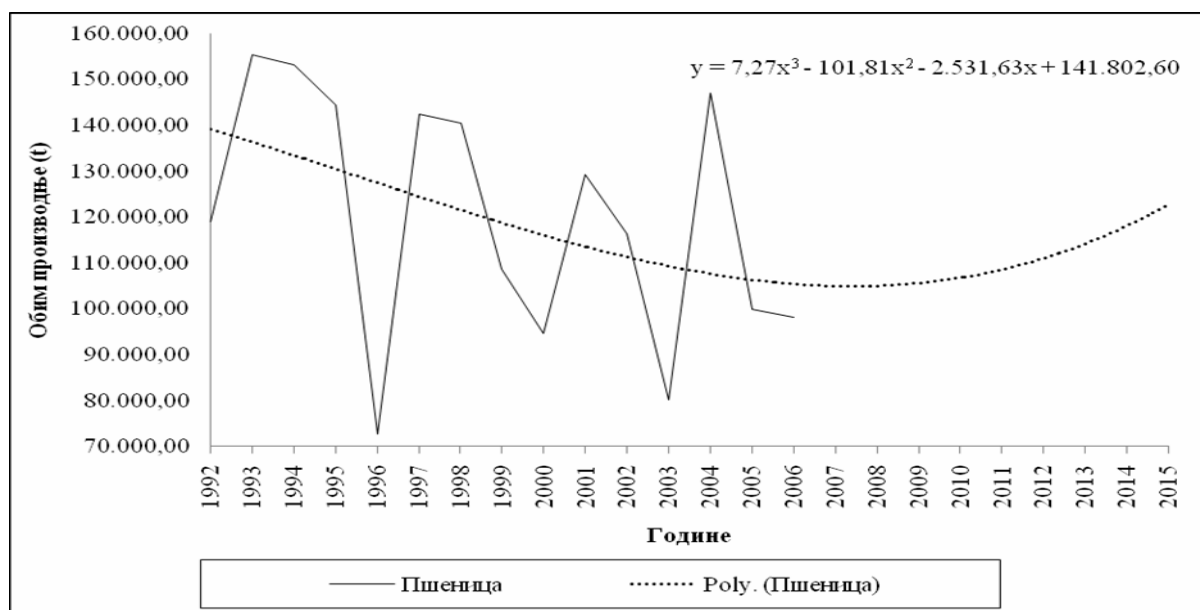

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Прогнозе су усмерене на повећање тражње за пшеницом коју би условио развој млинско-пекарске индустрије. Заједно са увођењем директних плаћања по јединици засејане површине и уз интензивнији технолошки развој, то би допринело приметном расту обима производње. Постепени развој сточарства би, такође, дао свој допринос, тако да би раст у производњи по годишњој стопи од 2,52% био веома реалан. Уједно се очекује и раст пожњевене површине, као и раст просечног приноса, што ће условити повећање обима производње на 122.901,40 t, у 2015. години (графикон 19.а).

Графикон 19.а. Обим производње пшенице

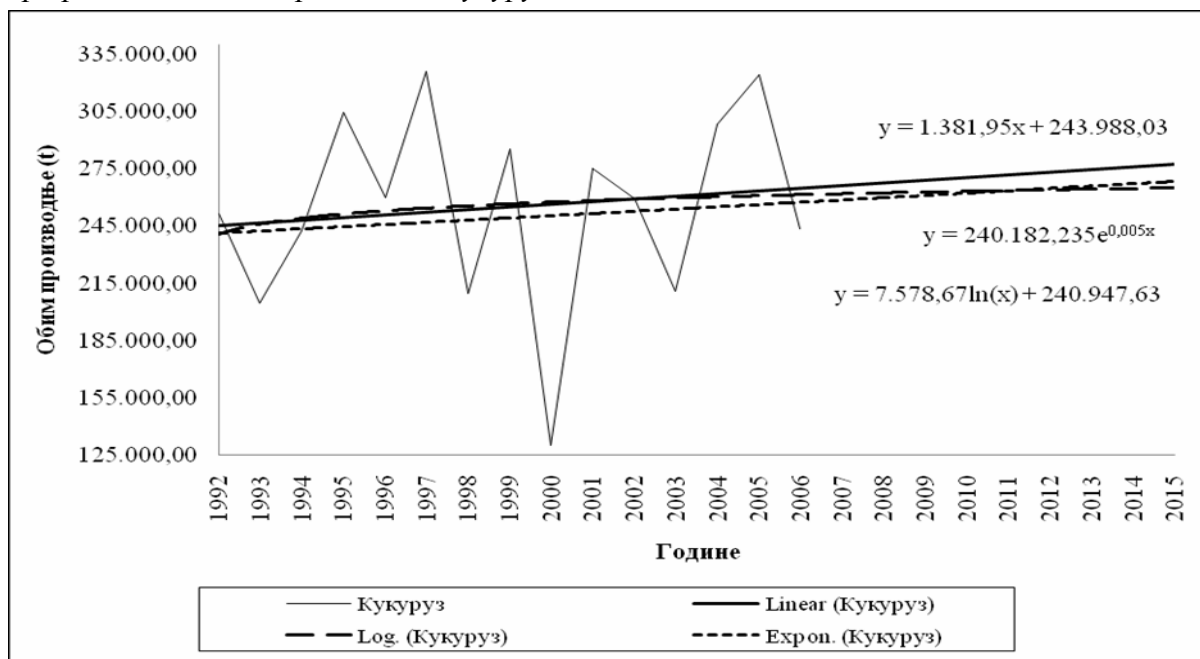
С обзиром на значај пшенице у обезбеђењу прехранбене сигурности (на првом месту у подмиривању потреба млинско-пекарске индустрије), треба настојати да се у што је могуће краћем року оствари узлазни тренд обима њене производње. У том контексту потребно је предузети следеће приоритетне мере:

- Стандардизација производње семена пшенице и већа употреба квалитетног семенског материјала;
- Повећање продуктивности производње пшенице;
- Унапређење система подстицаја производње пшенице;
- Развијање механизма за мониторинг имплементације подстицаја и контролу резултата;
- Унапређење координације и синхронизација у спровођењу подстицајних мера између различитих нивоа (република, град, општина), итд.

Први методолошки приступ

Од житарица, по обиму производње, убедљиво највећи значај има производња кукуруза. Обим производње кукуруза показује углавном позитивне трендове (*графикон 20*). Планирани обим производње кукуруза у 2015. години је најнижи на основу логаритамске функције, и износи 264.365,72 t. Базирајући се на коришћењу експоненцијалне и линеарне функције тренда, добијају се резултати без већих одступања (266.602,28 t, односно 274.390,93 t).

Графикон 20. Обим производње кукуруза

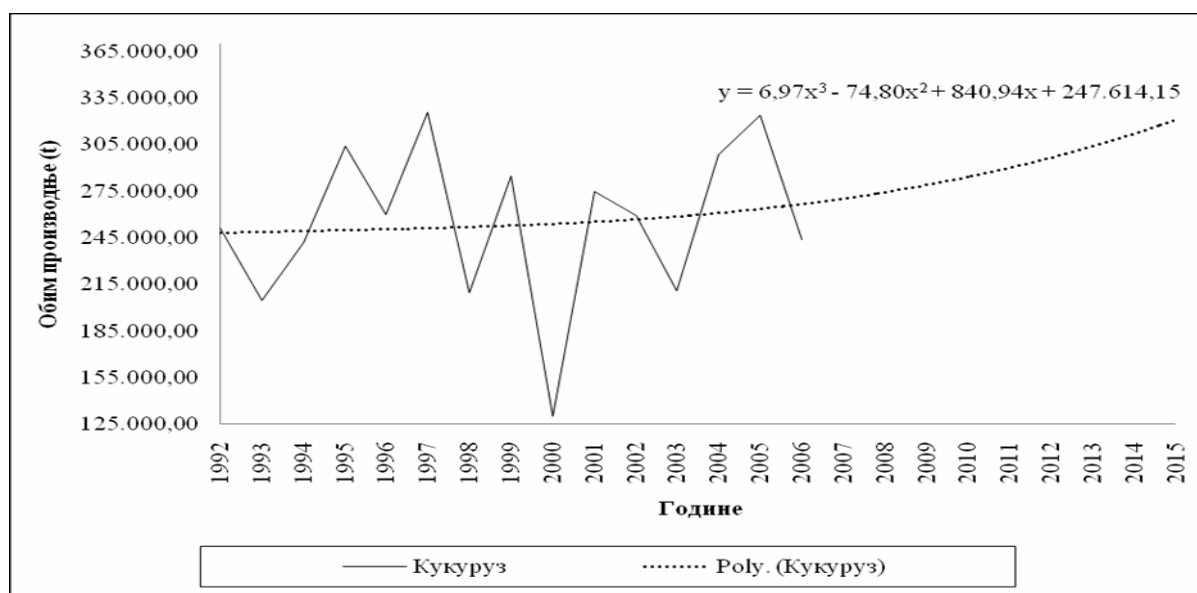

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Прогнозе су усмерене на повећање тражње за кукурузом коју би условио развој индустрије концентроване сточне хране. Заједно са увођењем директних плаћања по јединици засејане површине и уз интензивнији технолошки развој, то би допринело приметном расту обима производње. Постепени развој сточарства би, такође, дао свој допринос, тако да би раст у производњи по годишњој стопи од 3,10% био веома реалан. Уједно се очекује и раст пожњевене површине, као и раст просечног приноса, што ће условити повећање обима производње на 321.065,19 t у 2015. години (*графикон 20.a*).

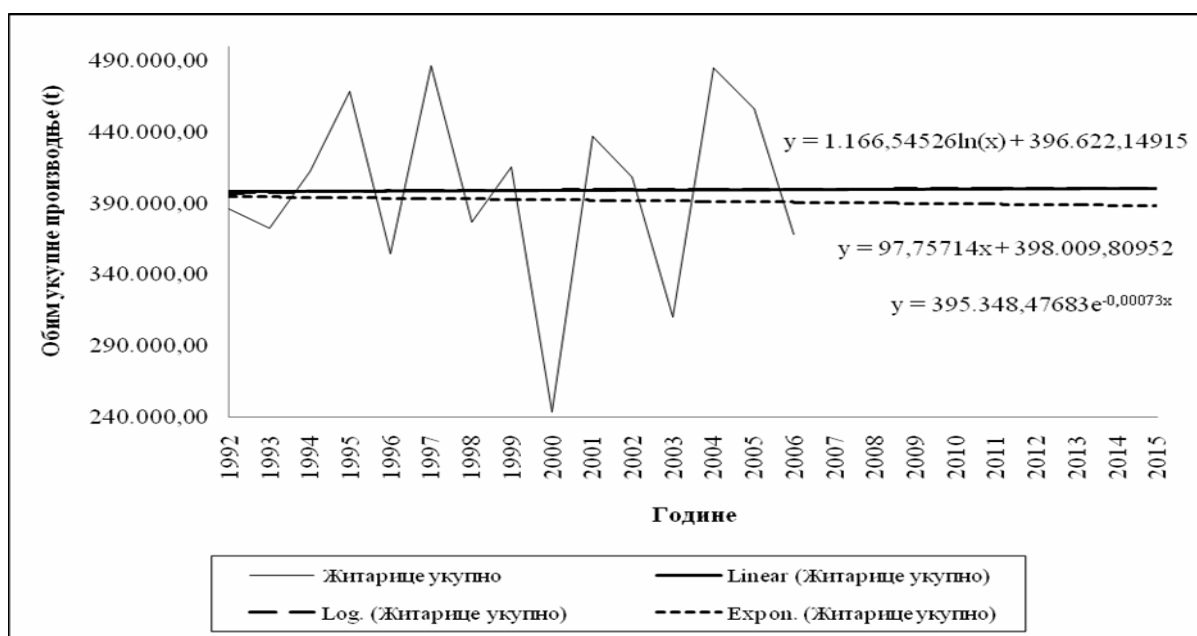
Графикон 20.а. Обим производње кукуруза

Први методолошки приступ

Посматрајући укупну производњу житарица, може се закључити да су добијени приближно исти резултати, што значи да се методом тренда може са великом сигурношћу предвидети да ће обим укупне производње житарица у 2015. години бити око 395.942,94 t (графикон 21). Наиме, применом метода експоненцијалног тренда добија се обим укупне производње од 387.441,51 t, док се линеарним и логаритамским трендом постижу готово идентични резултати (400.160,53 t, односно 400.226,79 t).

Графикон 21. Обим укупне производње житарица

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

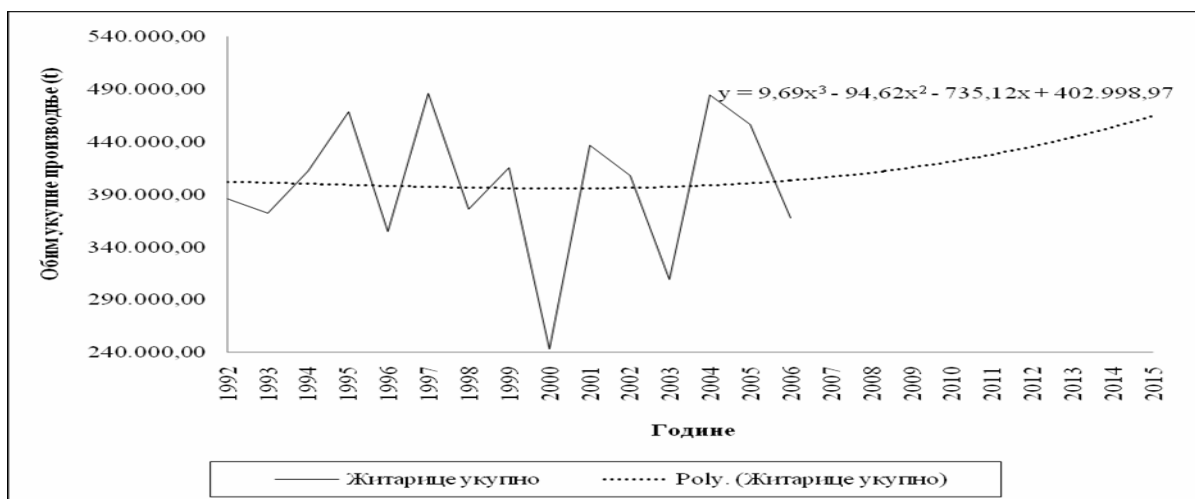
Други методолошки приступ

У овом случају, прогнозе су усмерене на укупно повећање тражње за житарицама коју би условио развој млинско-пекарске и индустрије концентроване сточне хране. Заједно

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

са увођењем директних плаћања по јединици засејане површине и уз интензивнији технолошки развој, то би допринело приметном расту производње жита. Постепени развој сточарства би, такође, дао свој допринос, тако да би раст у производњи жита по годишњој стопи од око 2,63% био реалан. Уједно се очекује и раст пожњевене површине, као и раст просечног приноса, што ће условити повећање укупног обима производње на 464.809,53 t у 2015. години (графикон 21.a).

Графикон 21.a. Обим укупне производње житарица

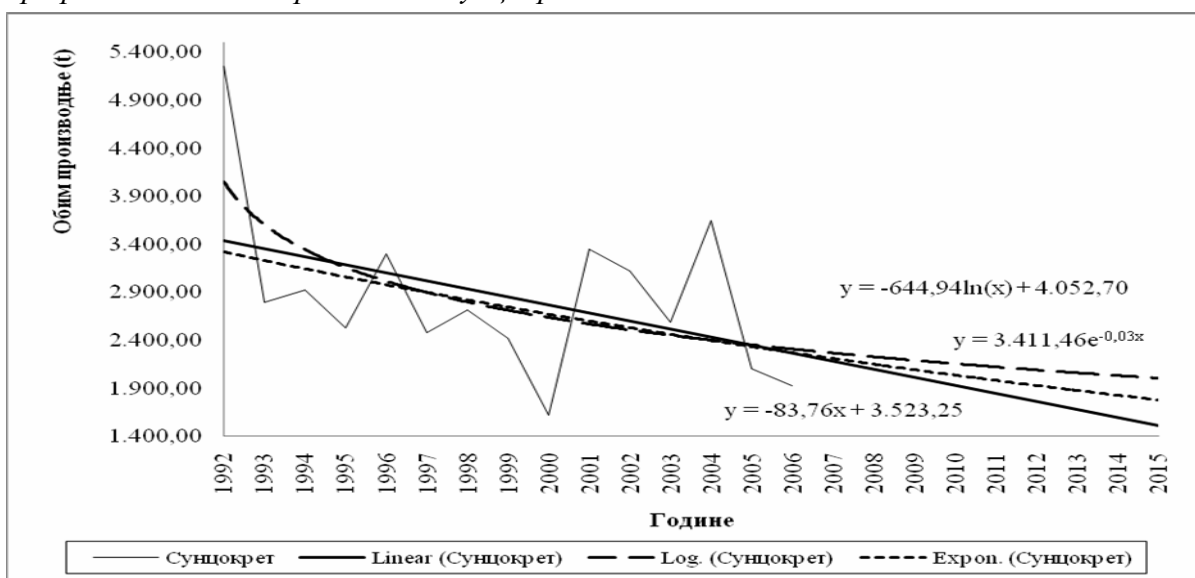

4.3.1.2. Очекивано кретање обима производње најважнијег индустријског биља

Први методолошки приступ

Код сунцокрета, као важне индустријске културе, јавља се тренд пада производње, без обзира на то која се функција тренда користи (графикон 22). Очекивани обим производње у 2015. години на основу логаритамске функције је највећи (2.059,84 t). Коришћењем остале две функције добија се приближно исти резултат (на основу експоненцијалне функције 1.773,96 t, а употребом линеарне функције 1.680,53 t). Према томе, као што је то случај код пшенице, и производња сунцокрета би требало да буде предмет подстицаја.

Графикон 22. Обим производње сунцокрета

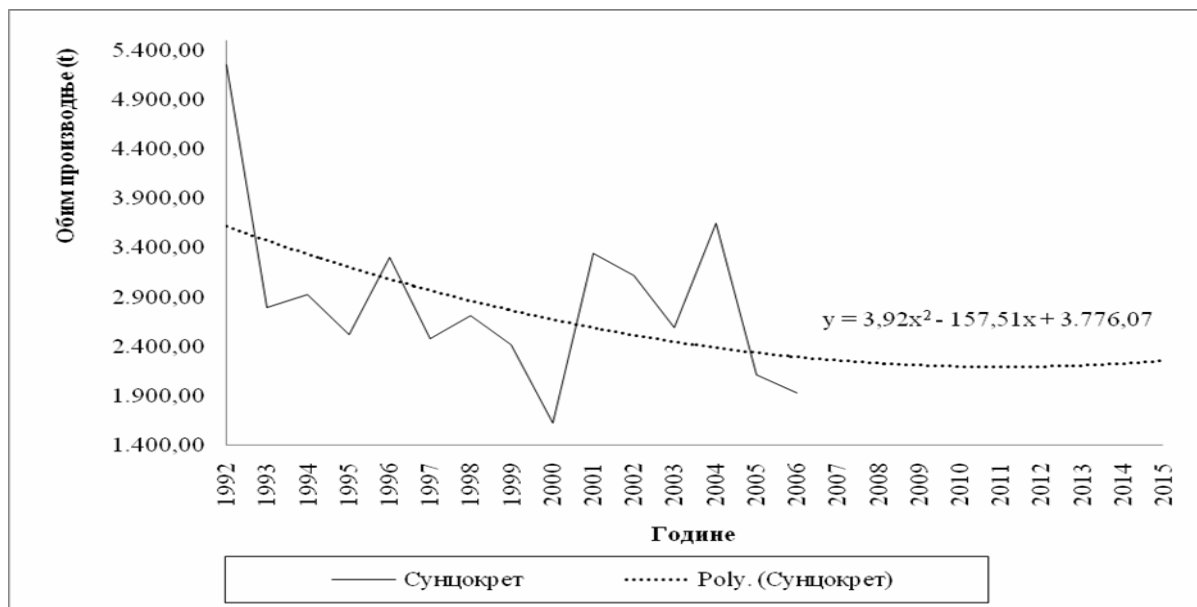

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Иако расположиви природни потенцијал може обезбедити знатно већу производњу сунцокрета, треба предвидети и одређене ризике и неизвесности (услови производње, кретање конкурентности и др.) који намећу одређену дозу резерве и претварају овај технолошки потенцијал у теоретски. Сходно томе, обим производње би могао достићи ниво од 2.253,75 t у 2015. години (остварио би се раст од 16,53%) (графикон 22.а).

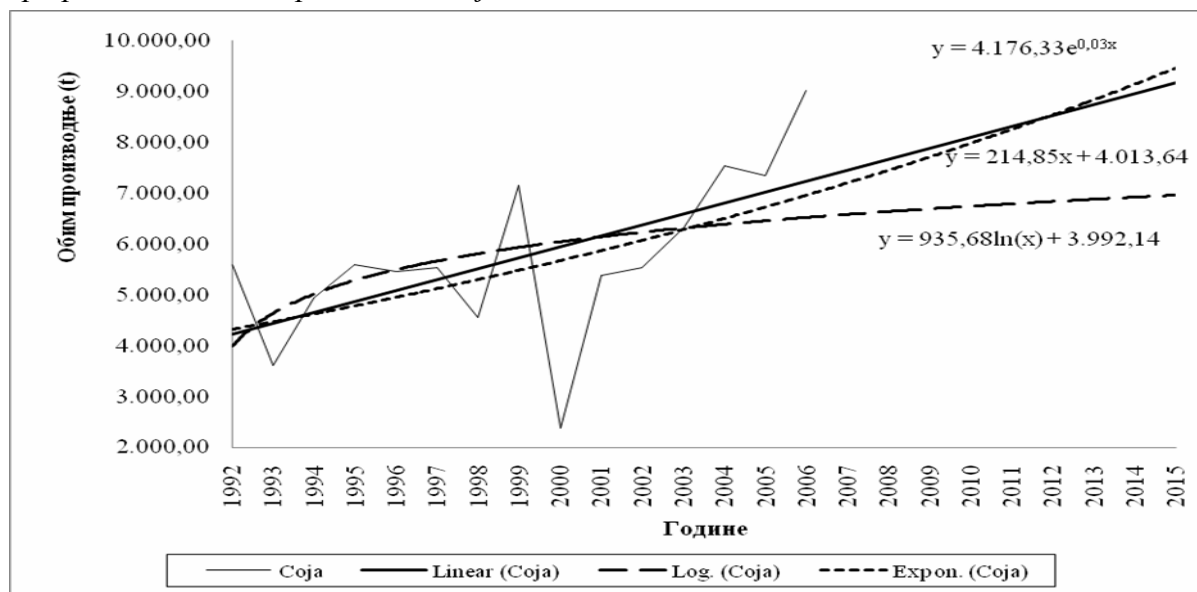
Графикон 22.а Обим производње сунцокрета

Први методолошки приступ

И поред осцилација које су пратиле анализирани године, производња соје као најважније индустријске културе на територији града Београда је у знатном успону. Упркос изразитог ниског обима производње у 2000. години, у наредним годинама обим производње је углавном бележио узлазни тренд (у 2006. години је износио 9.025,00 t) (графикон 23).

Графикон 23. Обим производње соје

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

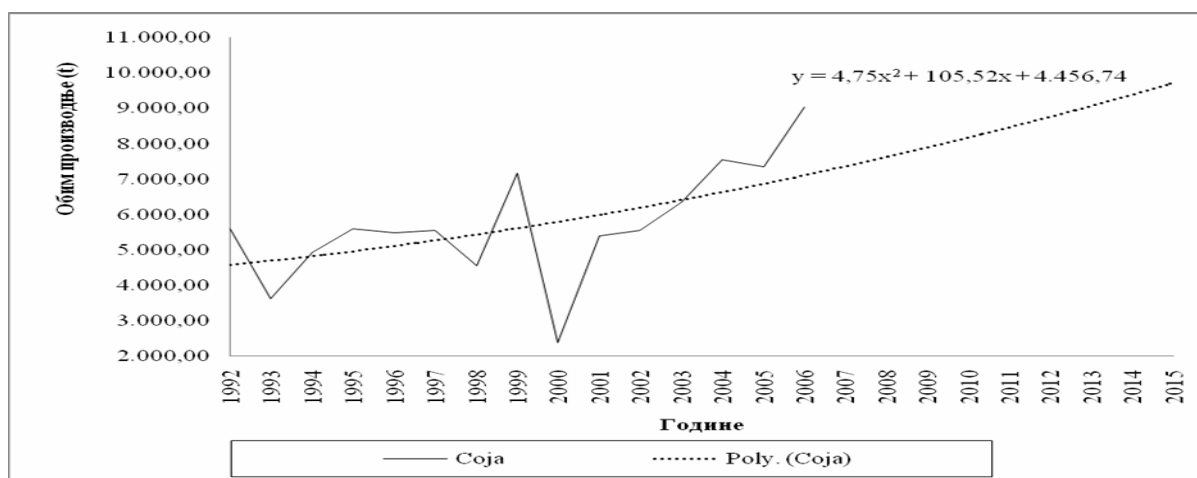
Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

На основу логаритамског тренда, у 2015. години се предвиђа најнижи обим производње соје од 6.883,39 t, док се на основу експоненцијалног и линеарног тренда очекује знатно већи обим производње (8.060,32 t, односно 8.740,34 t).

Други методолошки приступ

Наставак позитивног тренда из 2006. године треба да води даљем повећању обима производње соје. Тиме би се обезбедиле веће количине сировина за прерађивачке погоне и побољшала профитабилност предузећа из овог сектора. Из свега наведеног, треба очекивати повољан резултат у облику повећања пожњевених површина, просечних приноса, као и обима производње (за 7,76%). Дакле, обим производње соје би могао достићи ниво од 9.725,22 t у 2015. години (графикон 23.а).

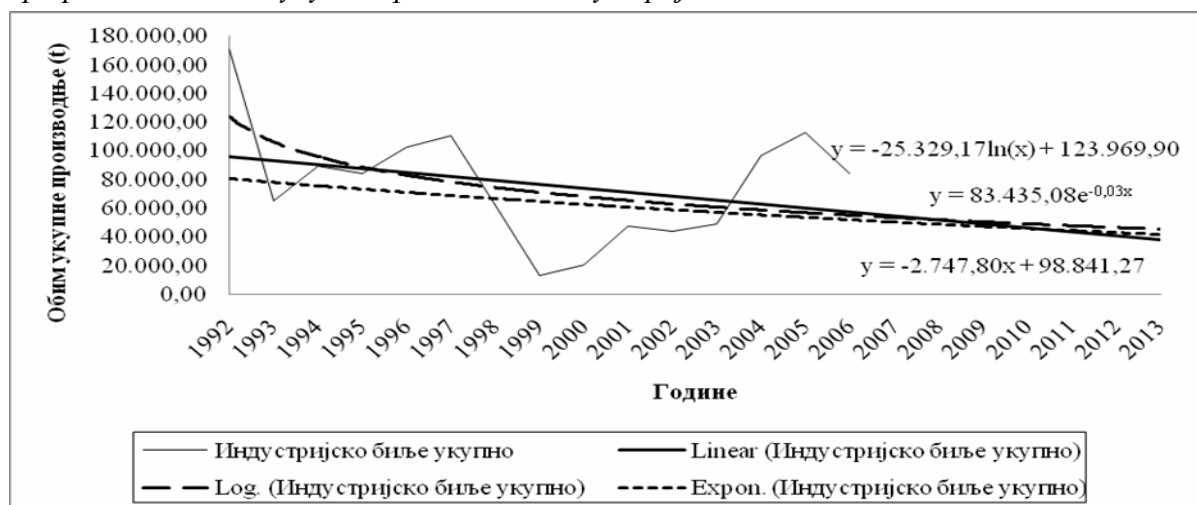
Графикон 23.а. Обим производње соје

Први методолошки приступ

Пројектовани обим укупне производње индустријског биља показује изразити пад (графикон 24). При томе је на основу линеарне функције пројектовани обим производње најнижи (38.389,67 t), док су на основу коришћења експоненцијалне и логаритамске функције, за планирани обим производње у 2015. години, добијени нешто бољи резултати (43.386,24 t, односно 45.700,51 t).

Графикон 24. Обим укупне производње индустријског биља

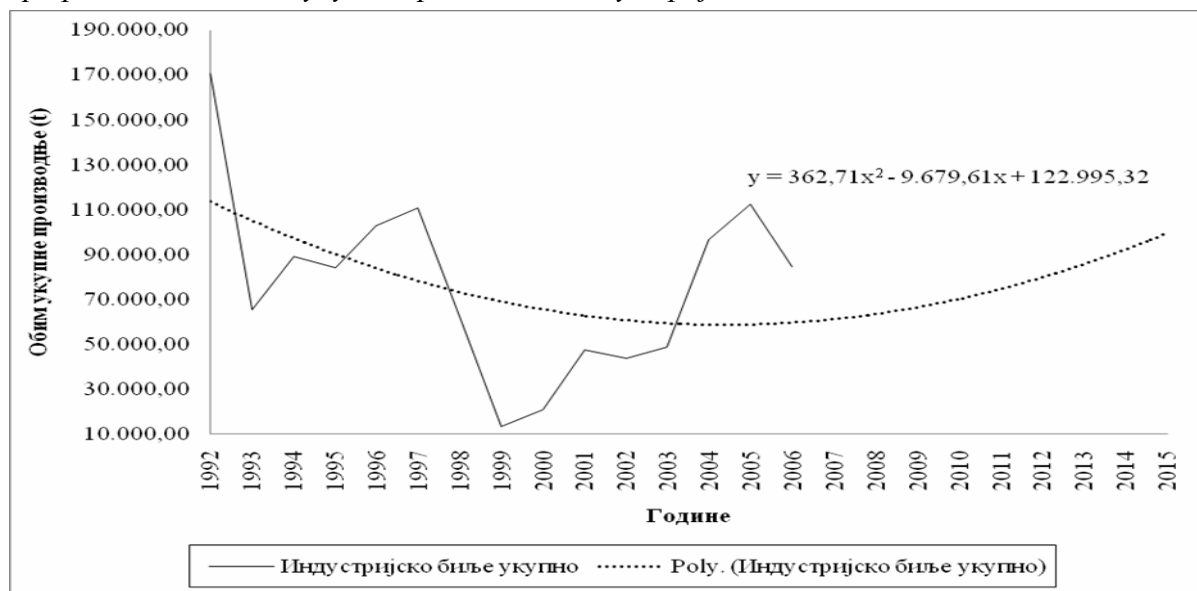

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Имајући у виду расположиве обрадиве површине, производња индустријског биља је још увек малог обима. Експертске оцене говоре да постоје површине које су мање повољне за гајење других култура, а пружају све услове за гајење индустријског биља. Рационалним коришћењем тих површина, обим укупне производње индустријског биља могао би релативно брзо достићи ниво од 99.605,64 t (графикон 24.а).

Графикон 24.а. Обим укупне производње индустријског биља

У наредном периоду, производњу индустријског биља је неопходно подстицати, како не би дошло до њеног пада. Имајући у виду значај индустријског биља у прерађивачкој индустрији, треба настојати да се одржи пројектовани узлазни тренд обима укупне производње. Сходно томе, потребно је предузети следеће приоритетне мере:

- Стандардизација производње семена индустријског биља и већа употреба квалитетног семенског материјала;
- Повећање продуктивности производње индустријског биља;
- Унапређење система подстицаја производње индустријског биља;
- Развијање механизма за мониторинг имплементације подстицаја и контролу резултата;
- Унапређење координације и синхронизације у спровођењу подстицајних мера између различитих нивоа (република, град, општина), итд.

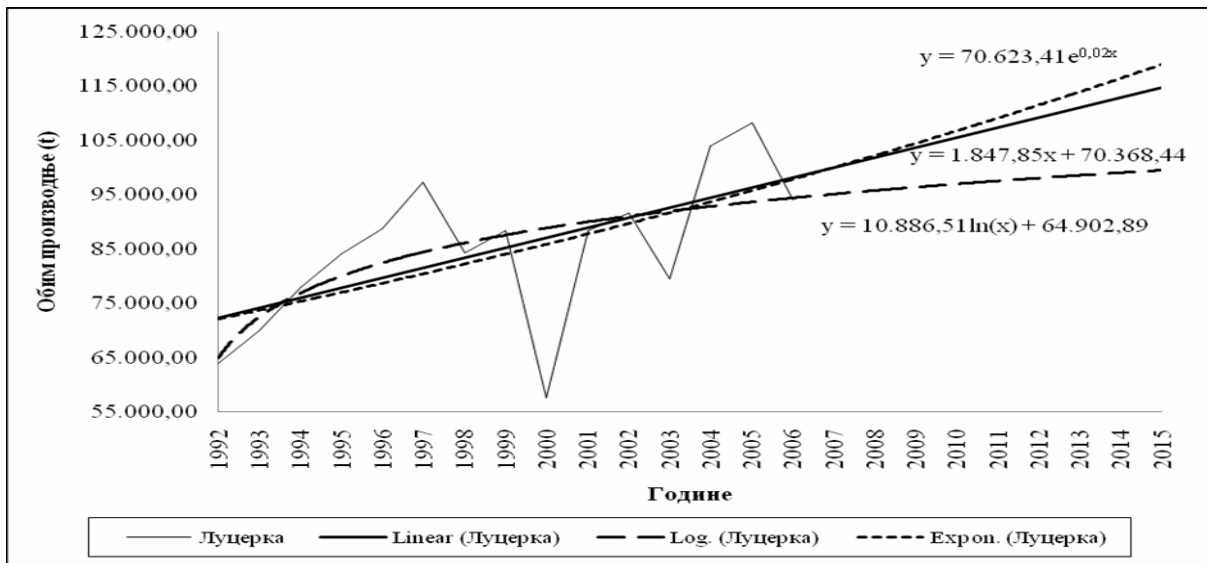
Приоритетне мере је, по могућству, потребно фокусирати на интензивирање производње сунцокрета и шећерне репе.

4.3.1.3. Очекивано кретање обима производње најважнијег сточног крмног биља

Први методолошки приступ

Унутар производње сточног крмног биља, по значају се издвајају луцерка и кукуруз за крму. Међутим, код наведених крмних култура испољавају се потпуно супротни трендови. Док се код производње луцерке предвиђа значајан раст (графикон 25), код производње кукуруза за крму очекује се видан пад (са изузетком тренда логаритамске функције) (графикон 26). Нажалост, ово само потврђује чињеницу да произвођачи са територије града Београда не примењују у довољној мери модерни начин исхране преживара, где основу кабастог дела оброка чини силажа кукуруза уместо различитих врста сена (случај код традиционалног начина исхране преживара).

Графикон 25. Обим производње луцерке

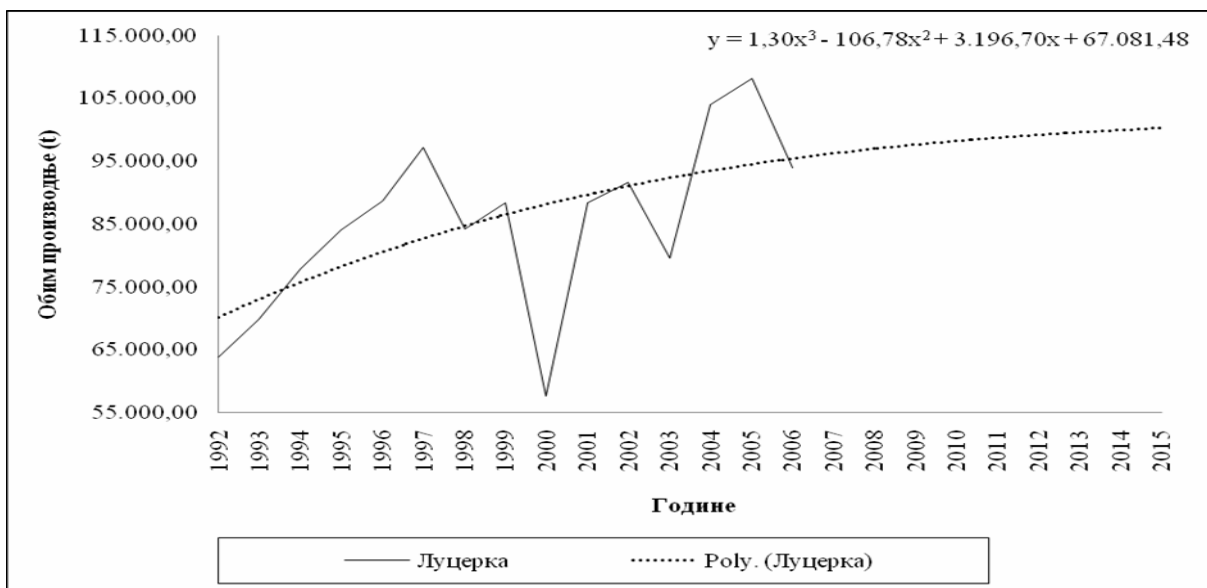
Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Пројектовани обим производње луцерке у 2015. години линеарном функцијом је највиши (111.021,14 t), нешто је нижи ако се користи експоненцијална (110.172,52 t), а најнижи на основу логаритамске функције (98.542,21 t).

Други методолошки приступ

Будући да постоје расположиви земљишни капацитети и интересовање за укрупњавањем сточног фонда, реално је очекивати да ће се површине под луцерком у наредном периоду повећавати. Треба очекивати наставак технолошког развоја, раст просечних приноса и обима производње. Сходно томе, предвиђено је повећање укупног обима производње од 6,68%, што би значило принос од 100.268,20 t, у 2015. години (графикон 25.а).

Графикон 25.а. Обим производње луцерке

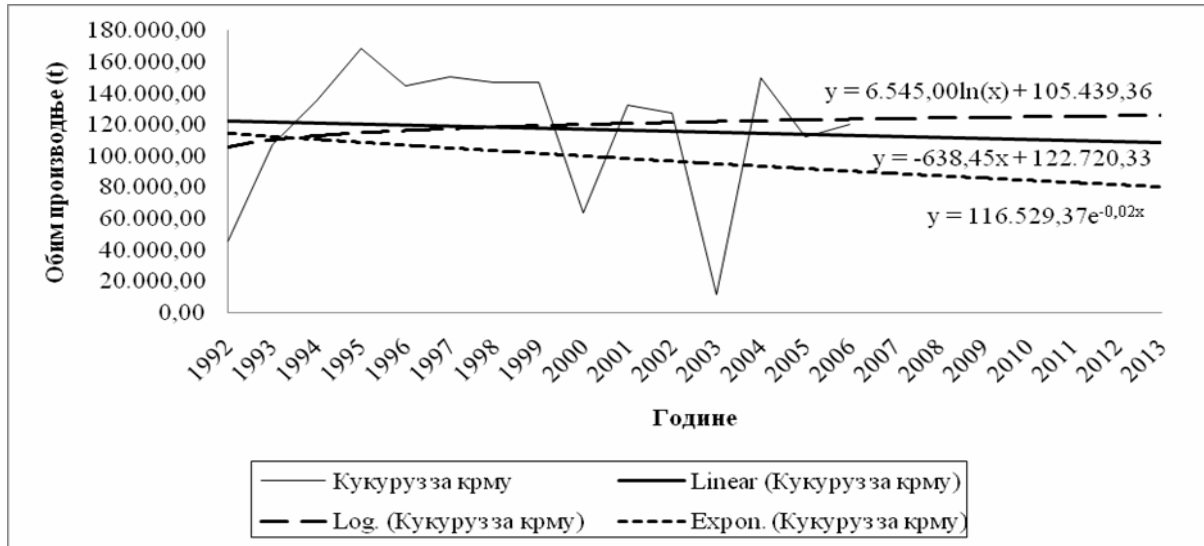
Први методолошки приступ

Зависно од употребљеног метода (типа функције тренда) код пројектованог обима производње кукуруза за крму добијају се приметне разлике у резултатима. Очекивани

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

обим производње кукуруза за крму у 2015. години на основу експоненцијалне функције је најнижи (74.578,80 t), на основу линеарне функције је приметно виши (108.674,43 t), а једино употребом логаритамске функције добијен је резултат који упућује на узлазни тренд (125.663,41 t).

Графикон 26. Обим производње кукуруза за крму

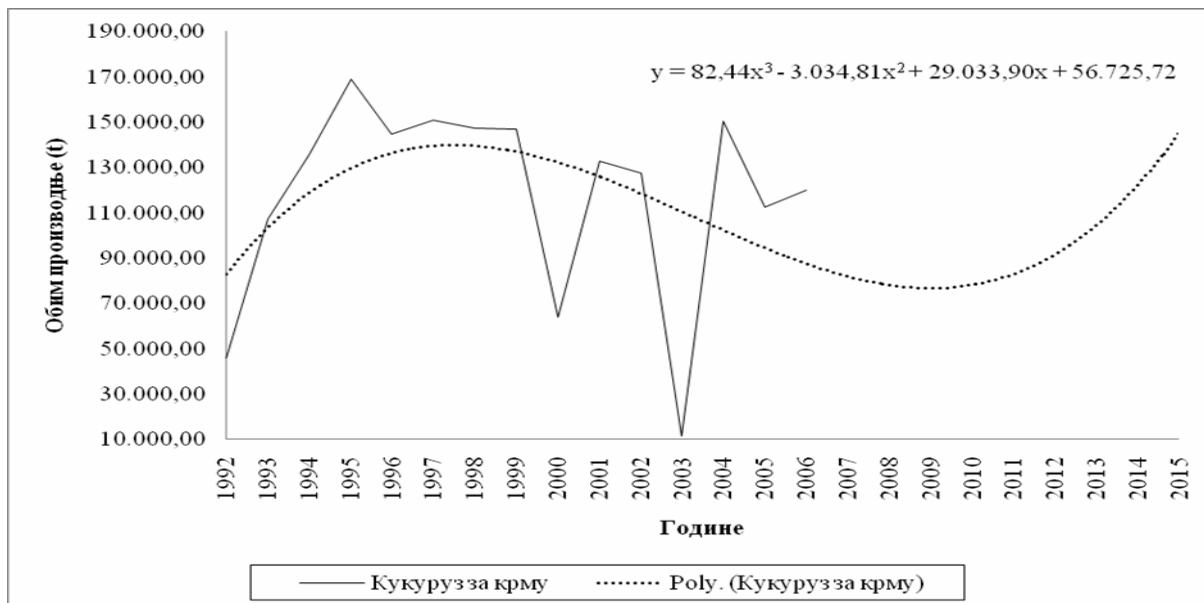

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Производња сточног крмног биља, и поред доста повољних услова за овај вид производње, у највећој мери је условљена домаћом потрошњом (директна веза са сточним фондом и индустријом меса). У овом случају, уводе се директна плаћања по јединици обрадиве површине и обезбеђено је осигурање усева од временских неприлика. Технолошки развој се наставља, повећава се пожњевена површина, расту просечни приноси и, наравно, обим производње. Сходно томе, коначан резултат имао би повећање обима производње од 20,99% (односно, достигао би се ниво од 145.139,32 t у 2015. години) (графикон 26.а).

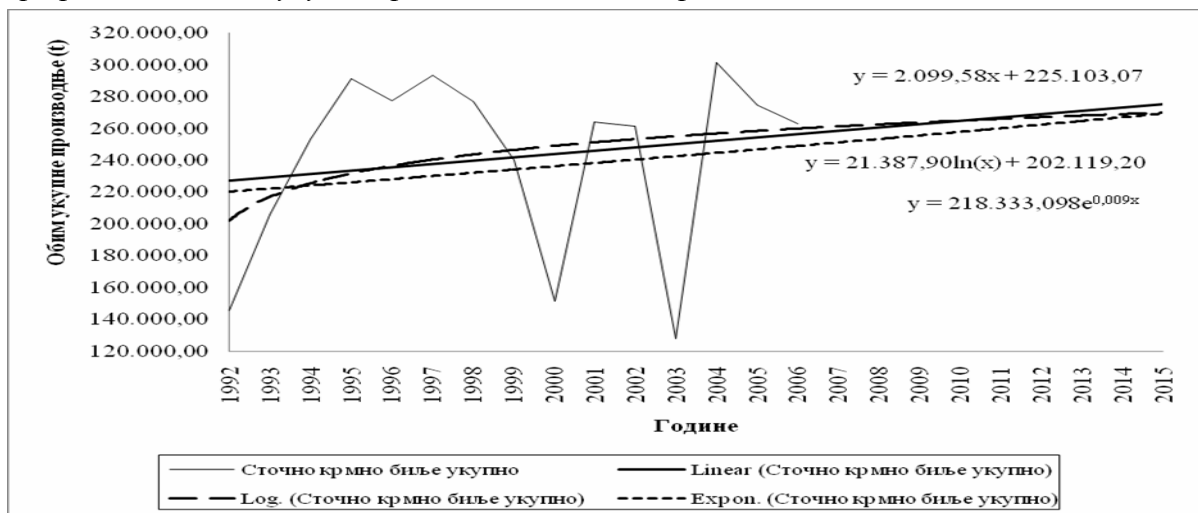
Графикон 26.а. Обим производње кукуруза за крму

Први методолошки приступ

Посматрајући пројекцију кретања укупног обима производње сточног крмног биља, увиђа се да се употребом свих метода израчунавања тренда добијају приближно исти резултати, што значи да се са великом сигурношћу може предвидети да ће укупна производња сточног крмног биља у 2015. години бити око 267.894,90 t (графикон 27).

Графикон 27. Обим укупне производње сточног крмног биља

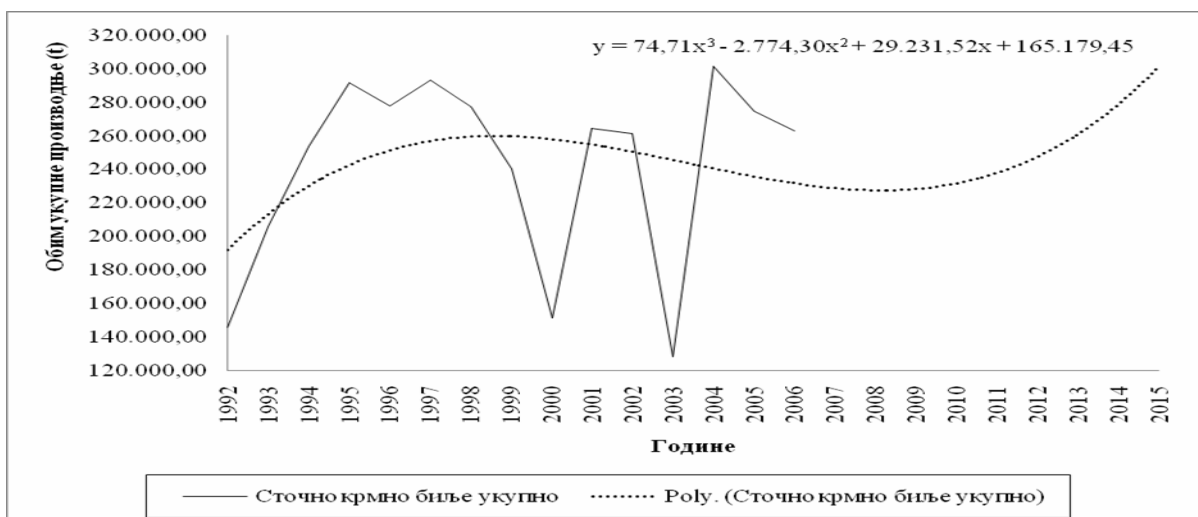
Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Применом метода линеарног тренда добија се највећи обим укупне производње сточног крмног биља (271.293,83 t), док се логаритамским и експоненцијалним трендом постижу нешто нижи, али готово идентични резултати (268.207,81 t; односно 264.183,05 t).

Други методолошки приступ

Раст инвестиција у перманентно осавремењивање технолошког процеса и побољшање техничке опремљености производње подстакло би тренд повећања приноса по јединици површине, што би знатно поправило конкурентност ове гране. Уз раст броја сточе и унапређење индустрије меса, пожњевена површина би се повећала, док би укупан обим производње био изнад садашњег за 14,65% (односно, достигао би се ниво од 301.625,24 t у 2015. години) (графикон 27.а).

Графикон 27.а. Обим укупне производње сточног крмног биља

Без обзира што се очекује раст укупног обима производње сточног крмног биља, неопходно је да пољопривредници усмере посебну пажњу на примену одговарајућих агротехничких мера, као би се избегао пад обима производње кукуруза за крму, као и обим производње луцерке. Сходно томе, ова два усева би требало да буду предмет подстицаја и одговарајућих мера како би дошло до интензивирања њихове производње.

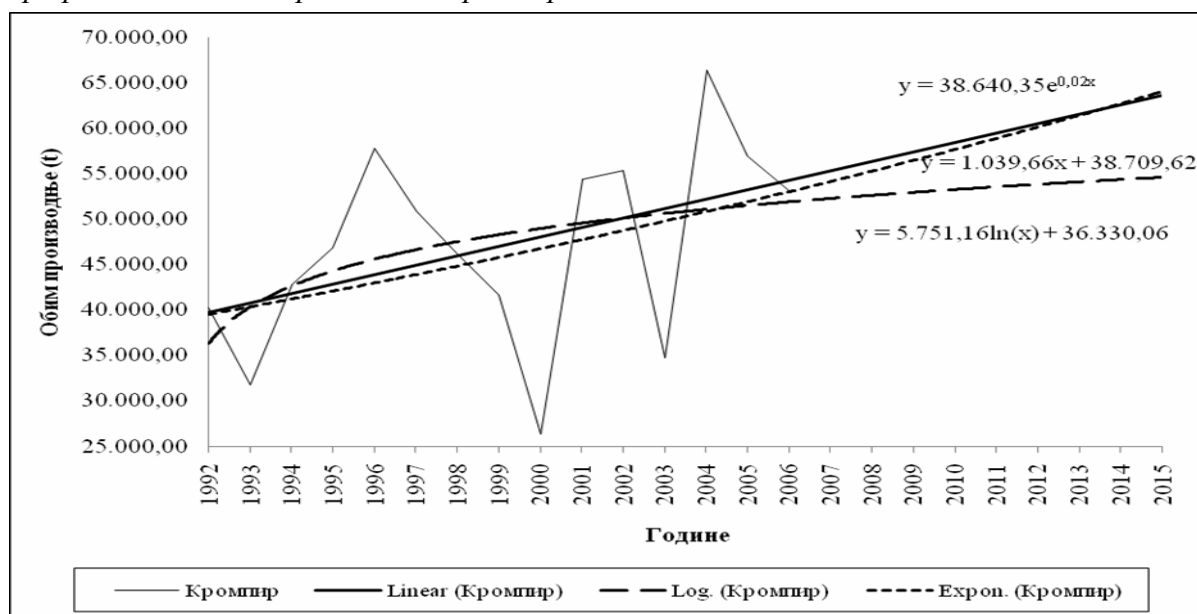
4.3.2. Очекивано кретање обима производње кромпира и поврћа

Приликом анализе обима производње кромпира и најважнијих врста поврћа, избор култура које су анализирани изведен је на бази површине коју оне заузимају, као и укупног приноса који је остварен у њиховој производњи. Важно је нагласити да се у овој грани пољопривредне производње углавном могу уочити веома повољни трендови.

Први методолошки приступ

У посматраном периоду 1992-2006. година, постојале су велике варијације у обиму производње кромпира, али је ипак у просеку изражен тренд раста (графикон 28). Док се логаритамским трендом у 2015. години предвиђа обим производње кромпира од 54.107,20 t, већи (и приближно исти) резултати добијају се коришћењем остале две функције тренда, линеарне (61.583,40 t) и експоненцијалне (61.410,77 t).

Графикон 28. Обим производње кромпира

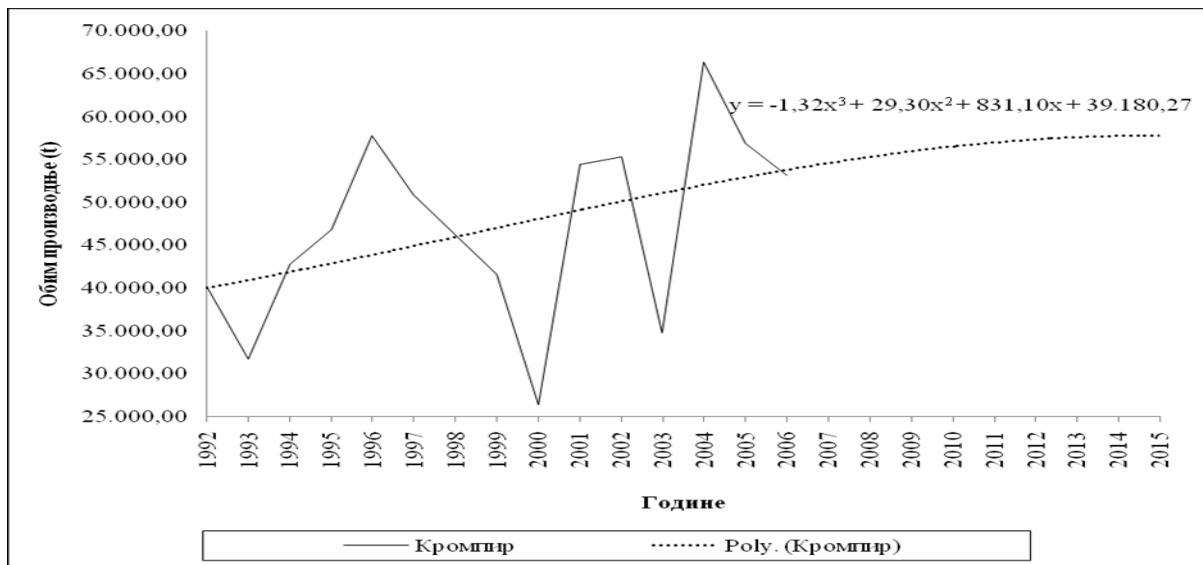

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Захваљујући повољним природним условима, све се више производи кромпир због близине тржишта и релативно малих улагања која су потребна за основно инвестирање у процес производње. Олакшавајућа околност за интензивнију производњу кромпира представља и развој приватних предузећа која се баве откупом, прерадом, као и сопственом производњом кромпира. Посебан допринос даљем развоју производње кромпира даје раст конкурентности домаћих произвођача. У том контексту, јавља се могућност реализације обима производње од 57.755,79 t (односно, остварио би се раст од 8,69%) (графикон 28.а).

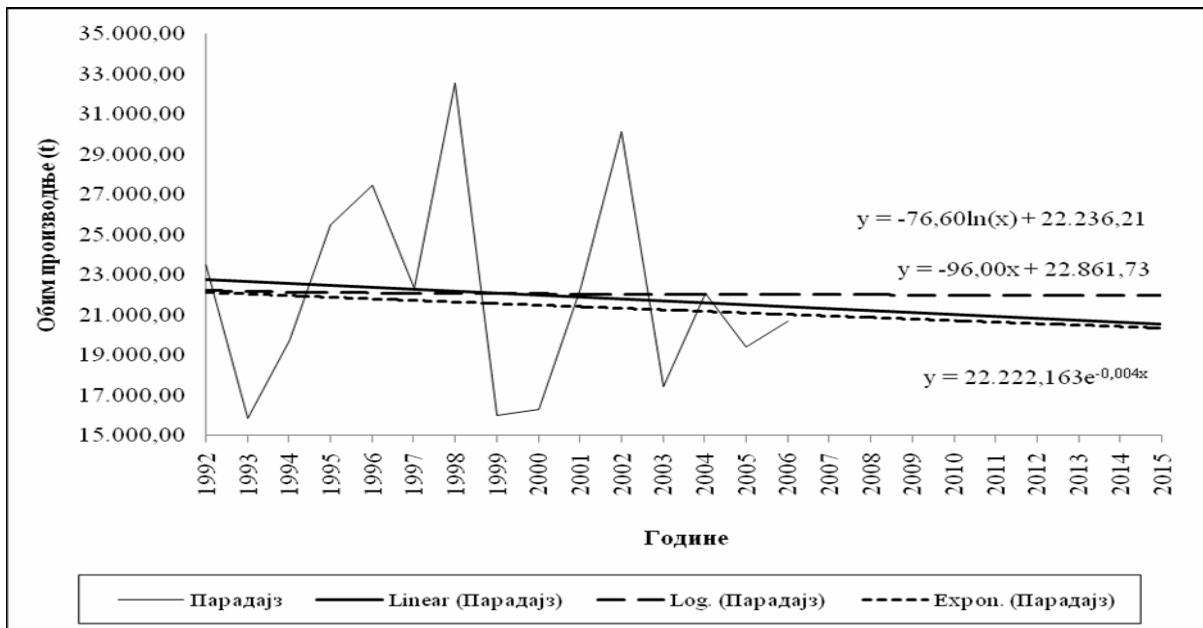
Графикон 28.а. Обим производње кромпира

Први методолошки приступ

Премда се у случају парадајза очекује пад производње, пројектовани обим у 2015. години ипак не одступа значајније од досадашњих резултата (графикон 29). Поред тога, употребом свих функција добија се приближно исти резултат (логаритамска 21.999,22 t, линеарна 20.750,00 t и експоненцијална 20.488,04 t), тако да се може очекивати да ће се укупни обим производње парадајза кретати на нивоу од око 21.097,09 t.

Графикон 29. Обим производње парадајза

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

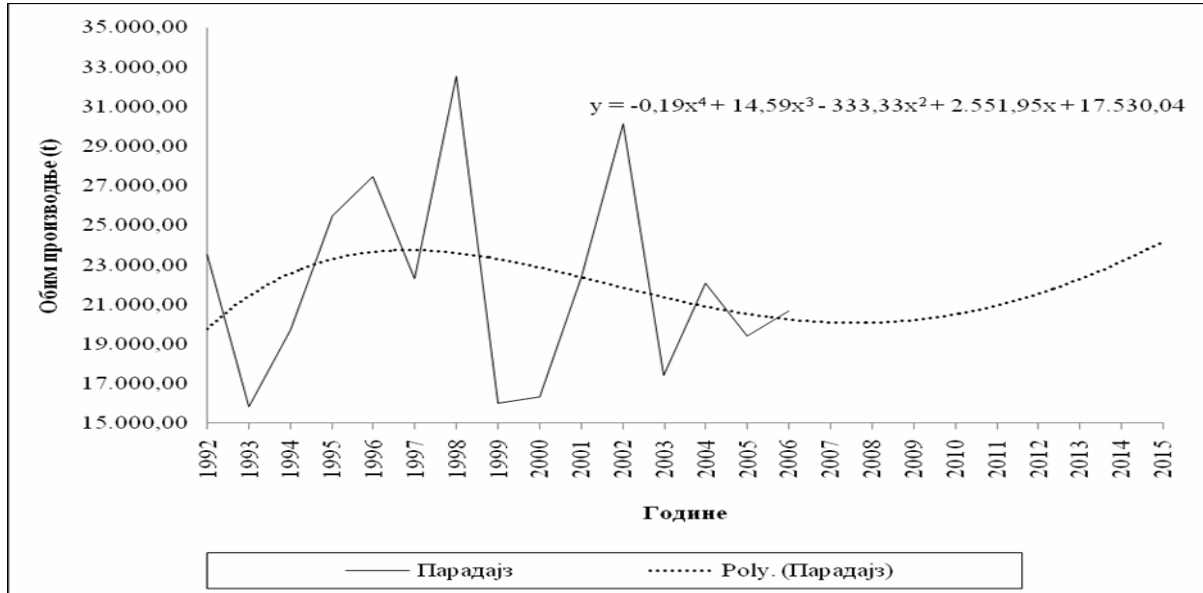
Други методолошки приступ

Последњих година, расте интересовање за производњу парадајза у заштићеном простору (пластеницима, стакленицима), уз примену најсавременијих система за наводњавање (кап по кап и орошавањем). Томе у прилог иде раст инвестиција у унапређивање технолошког нивоа производње, поспешивање пластеничке производње, набавку нове

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

механизације и опреме, побољшање тржишне инфраструктуре и сл. Посебан допринос даљем развоју производње парадајза даје раст конкурентности домаћих произвођача. Сходно томе, коначан резултат био би повећање обима производње од 22,87% (односно, достигао би се ниво од 25.433,48 t у 2015. години) (графикон 29.а).

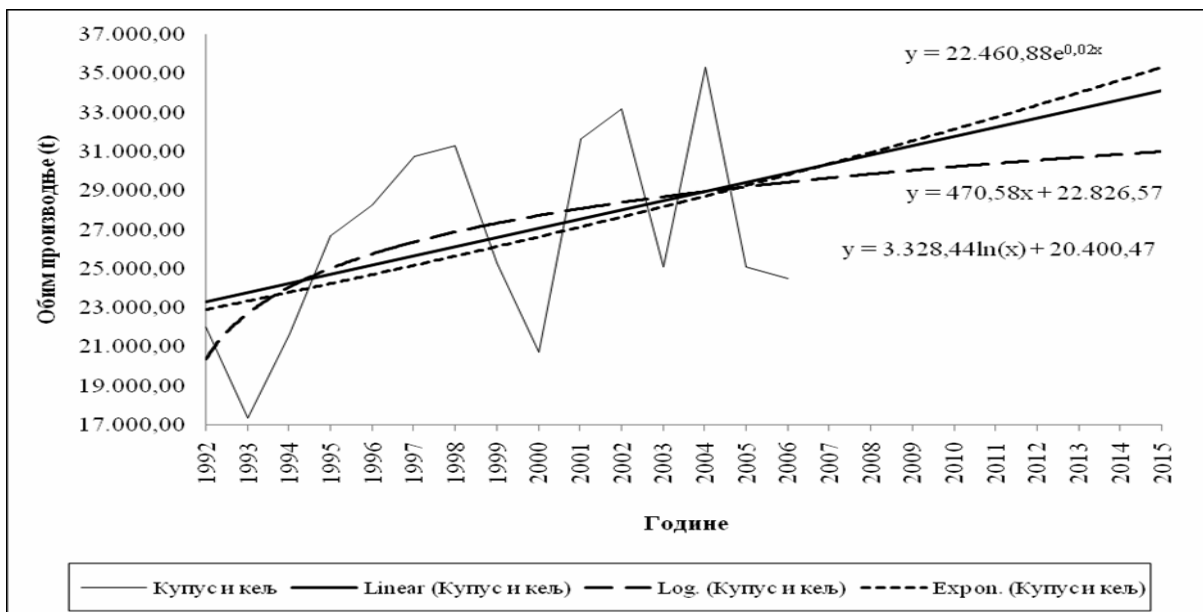
Графикон 29.а. Обим производње парадајза

Први методолошки приступ

Код обима производње купуса и кеља добијају се приближно једнаки резултати коришћењем све три функције тренда (графикон 30). Ипак, за разлику од производње парадајза, код обима производње купуса и кеља уочљив је тренд раста до 2015. године. Тако се највећи резултат добија експоненцијалном функцијом (34.013,98 t), а нешто нижи линеарном (33.179,76 t) и логаритамском функцијом (30.688,23 t).

Графикон 30. Остварена производња купуса и кеља

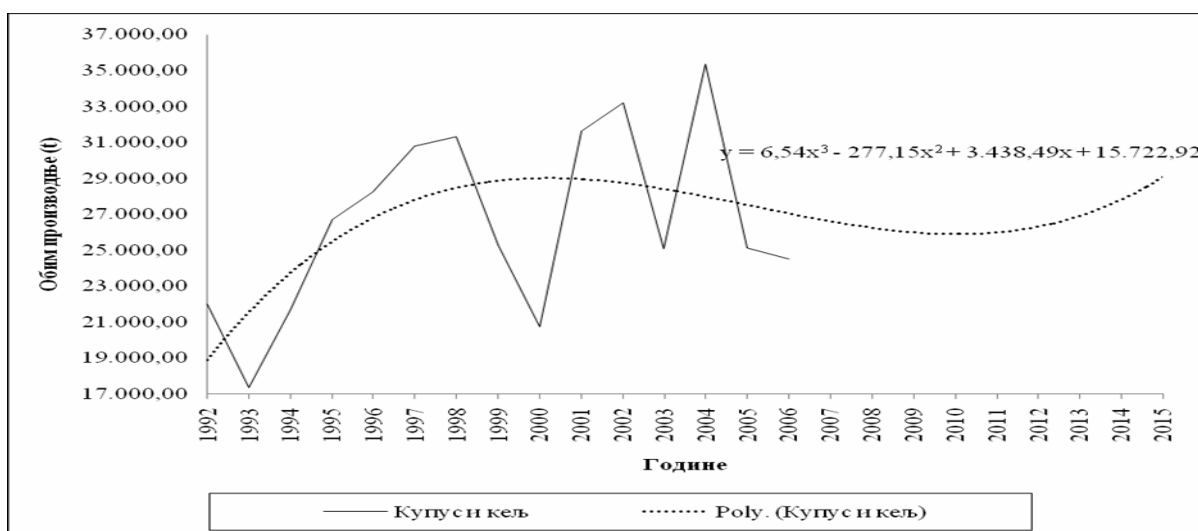

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

У овом сектору постоји значајан неискоришћени потенцијал. Површине би се могле повећати, као и просечан принос, што би резултирало повећањем обима производње за 18,45% (односно до нивоа од 29.017,24 t) (графикон 30.a). Ради постизања тог технолошког потенцијала, намећу се следећи услови: боља организација, већи ниво технологије, повећање пластеничке производње и знатније ширење органске производње на отвореном пољу, као и стварање већих извозних могућности.

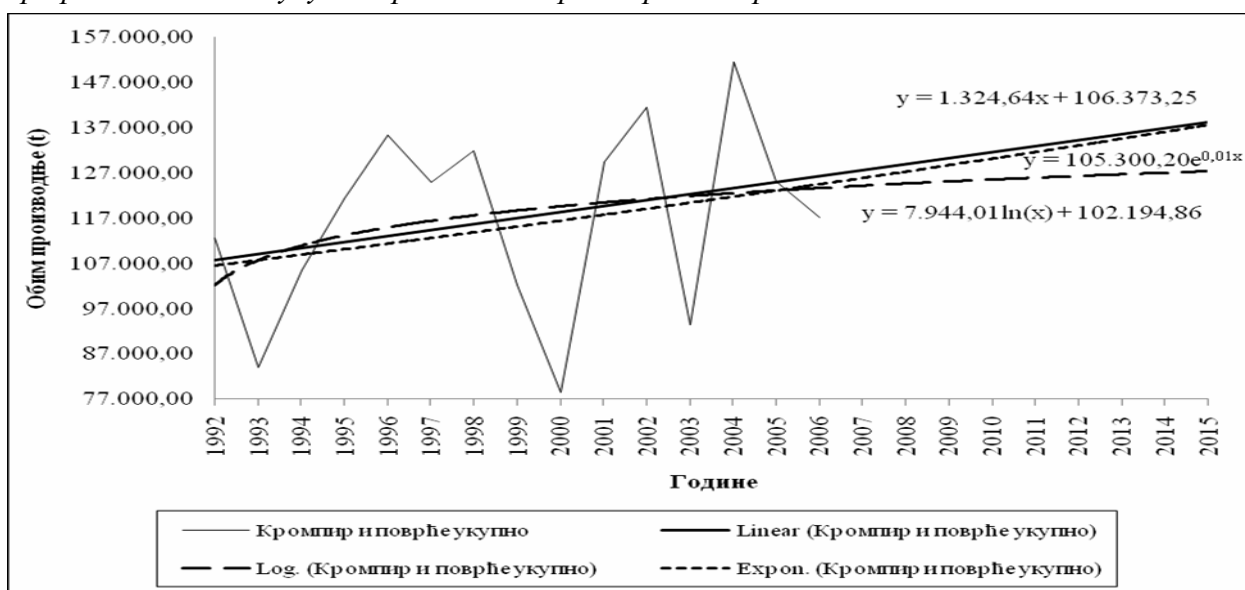
Графикон 30.a. Остварена производња купуса и кеља

Први методолошки приступ

Слично већини претходних резултата, и укупан обим производње кромпира и поврћа исказује тренд раста (графикон 31). Минимални очекивани укупни обим производње у 2015. години добија се логаритамском функцијом тренда (126.750,24 t). Већи и међусобно веома блиски резултати добијају се линеарним (135.514,20 t) и експоненцијалним трендом (134.362,11 t).

Графикон 31. Обим укупне производње кромпира и поврћа

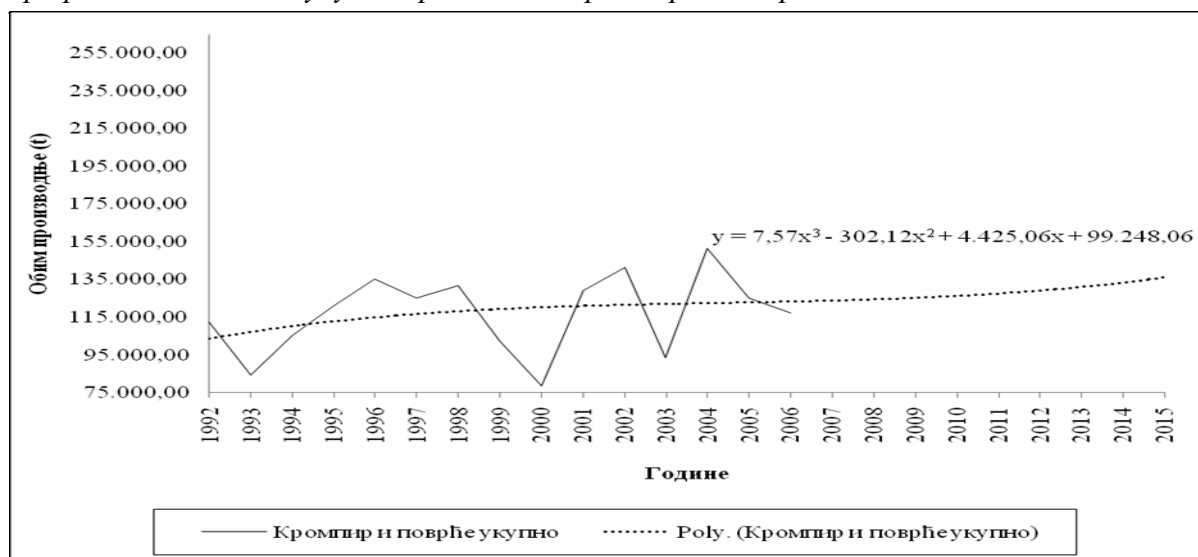

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Потенцирање гајења уносних повртарских култура, те гајење аутохтоних сорти поврћа, утицало би на обогаћивање укупне понуде хране, што би сигурно могло да се пласира кроз туризам, хотелијерство и угоститељство. Уколико би се јавила прилика за већим и перманентним извозом, ову производњу требало би ширити у складу с тим могућностима, јер расположиво пољопривредно земљиште омогућује већу производњу кромпира и повртног биља. Сходно томе, укупан обим производње би могао достићи ниво од 136.076,06 t у 2015. години (односно, остварио би се раст од 16,19%) (графикон 31.а).

Графикон 31.а. Обим укупне производње кромпира и поврћа

Имајући у виду значај кромпира и поврћа у исхрани становништва, као и за подмирење потреба прерађивачке индустрије, у наредном периоду су свакако потребни подстицаји, као и предузимање следећих приоритетних мера:

- Примена квалитетног и сертификованог семена и садног материјала у повртарству;
- Унапређење продуктивности повртарске производње и повећање површина под поврћем у заштићеним просторима и у режиму наводњавања;
- Увођење нових врста поврћа према захтевима домаћег и иностраног тржишта, итд.

4.3.3. Очекивано кретање обима производње воћа и грожђа

Воћарска и виноградарска производња су изузетно важан елемент пољопривредне производње на територији града Београда, и због тога су детаљно анализирана њихова будућа кретања. При томе је извршена подела воћарске производње на следеће групе:

- Јабучасто воће;
- Језгасто воће;
- Коштичаво воће;
- Јагодасто воће.

Такође, урађена је и пројекција обима производње грожђа на територији града Београда.

4.3.3.1. Очекивано кретање обима производње јабучастог воћа

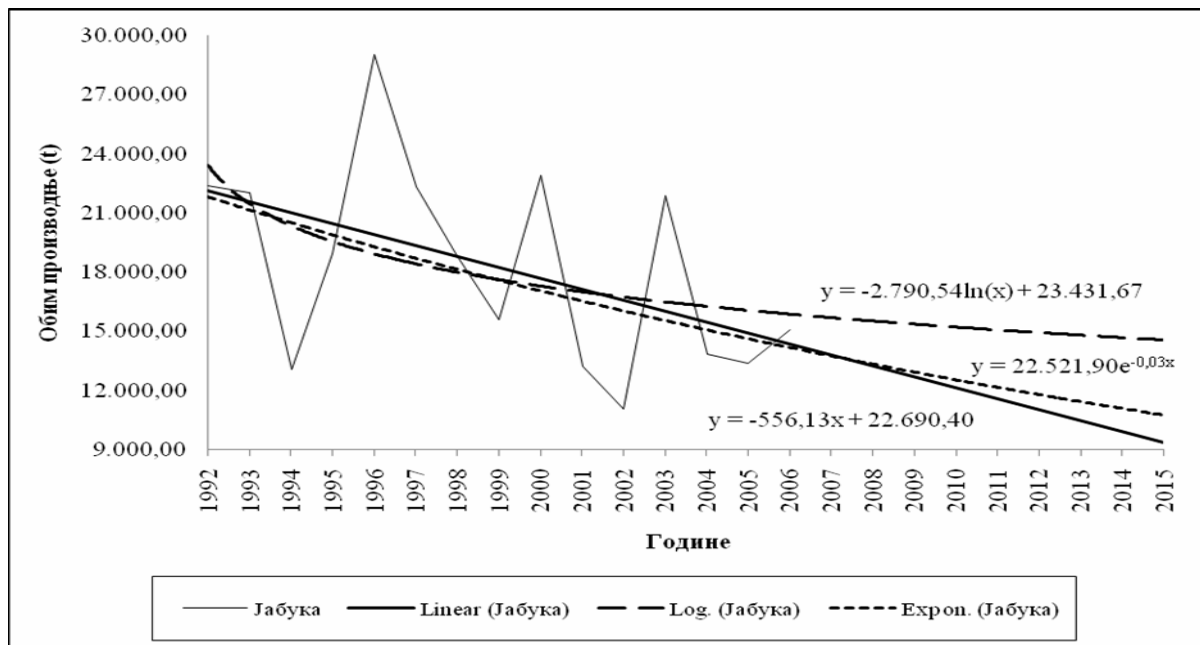
Први методолошки приступ

Код производње јабуке, највећи обим производње у 2015. години добија се применом логаритамске функције (14.806,45 t) (графикон 32). Са друге стране, нешто нижи али

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

веома блиски резултати остварени су линеарном (10.455,14 t) и експоненцијалном (11.427,41 t) функцијом тренда.

Графикон 32. Обим производње јабуке

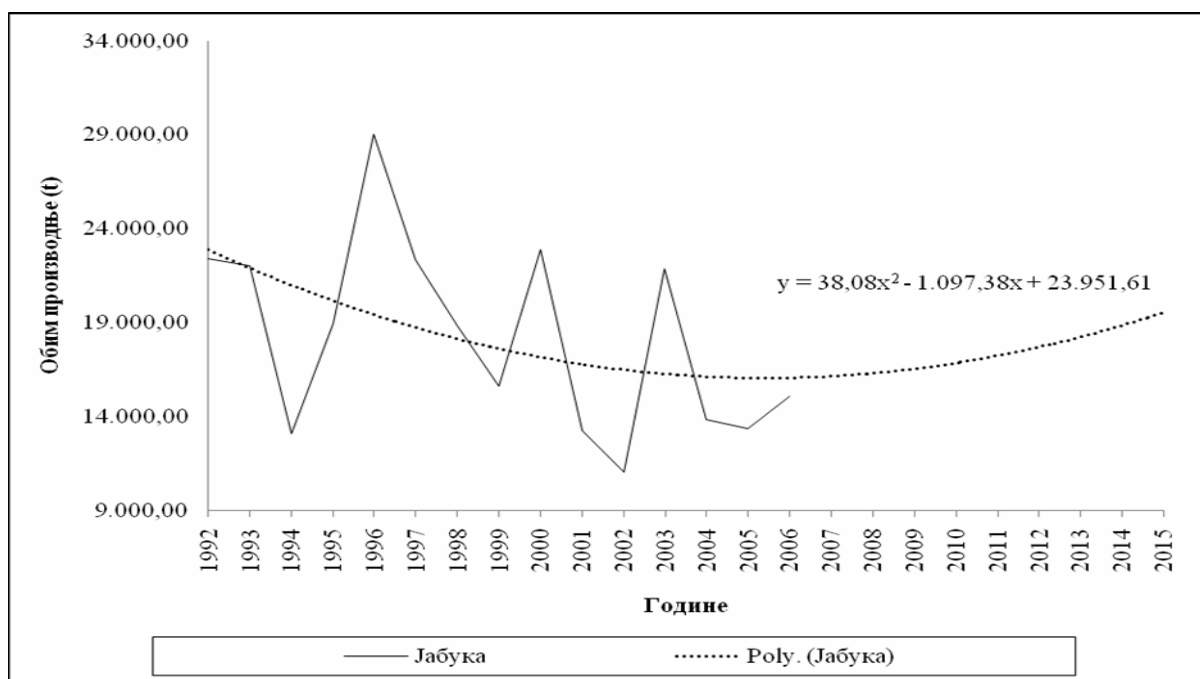

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Побољшање тржишних прилика довело би до раста обима производње јабуке, а самим тим и до повећања површина под засадама ове воћне врсте, односно до увећања броја родних стабала. Процењује се да би у таквим условима дошло и до раста приноса по родном стаблу, тако да би се обим производње видно увећао (за близу 30%), односно производња би достигла обим од 19.548,57 т (графикон 32.а).

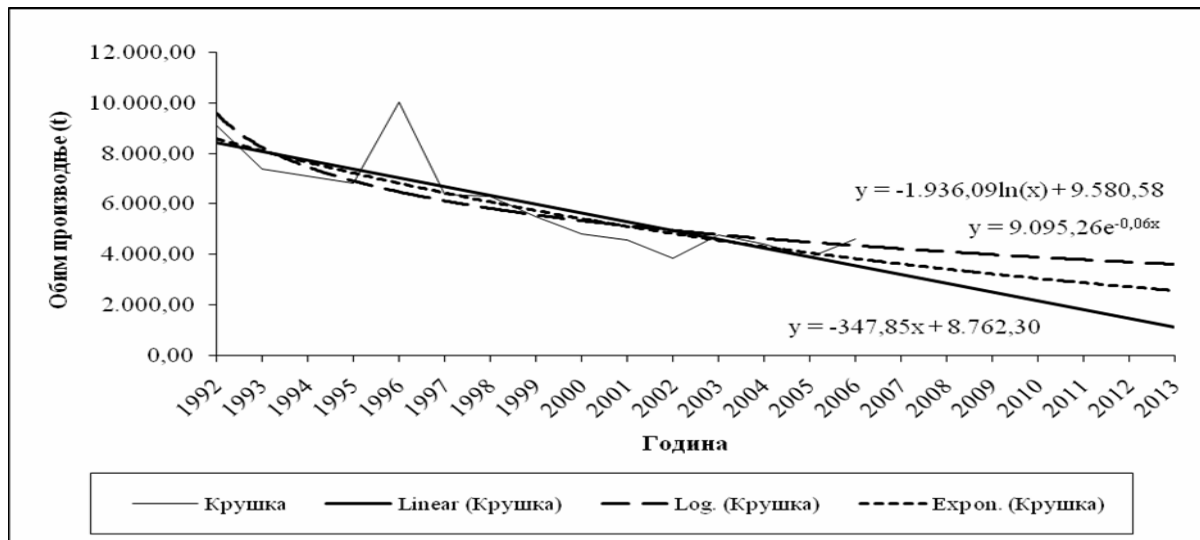
Графикон 32.а. Обим производње јабуке

Први методолошки приступ

Премда је крушка такође веома значајна воћна врста, њен обим производње је знатно нижи од обима производње јабуке. Поред тога, он показује даљи тренд пада, при чему се најнижа производња у 2015. години предвиђа линеарним трендом (1.109,60 t) (графикон 33). Пошто је укупни принос пројектован на овај начин нереално низак, бољи резултати добијају се употребом експоненцијалне (2.562,10 t) и логаритамске (3.596,03 t) функције.

Графикон 33. Обим производње крушке

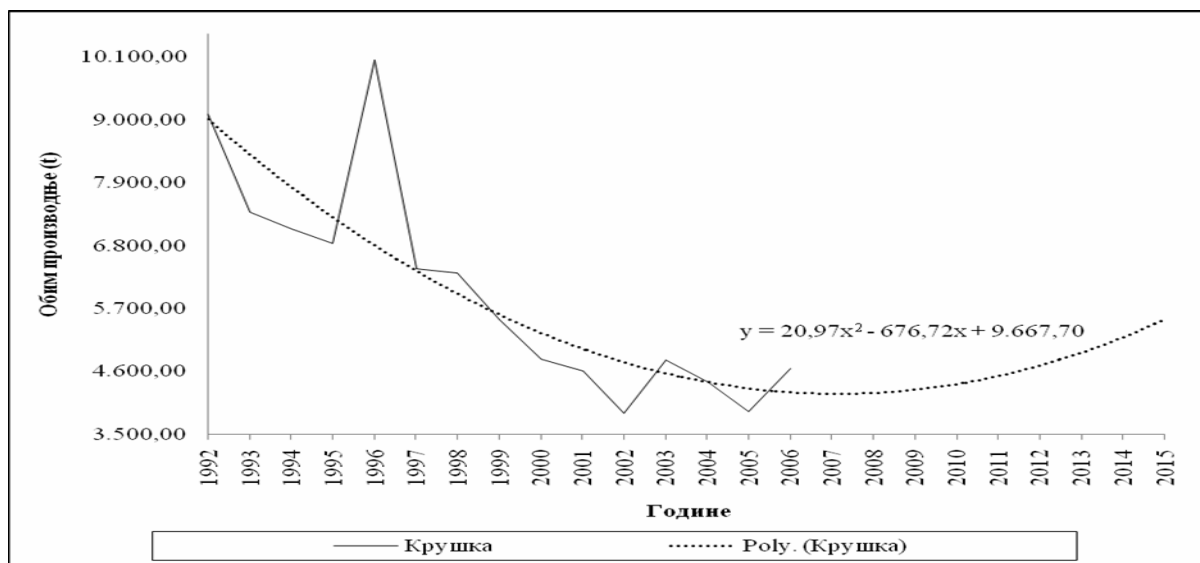

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

У производњи крушке има још довољно резерви за искоришћење постојећих производних потенцијала. Да би се повољни услови за гајење крушке и потенцијали у овој линији воћарске производње могли валоризовати, намеће се потреба подизања нових засада крушке. Ова активност би, уз интензивни приступ гајењу, допринела знатној комерцијализацији производње и повећању обима производње (од 18,59%), који би достигао ниво од 5.505,14 t, у 2015. години (графикон 33.а).

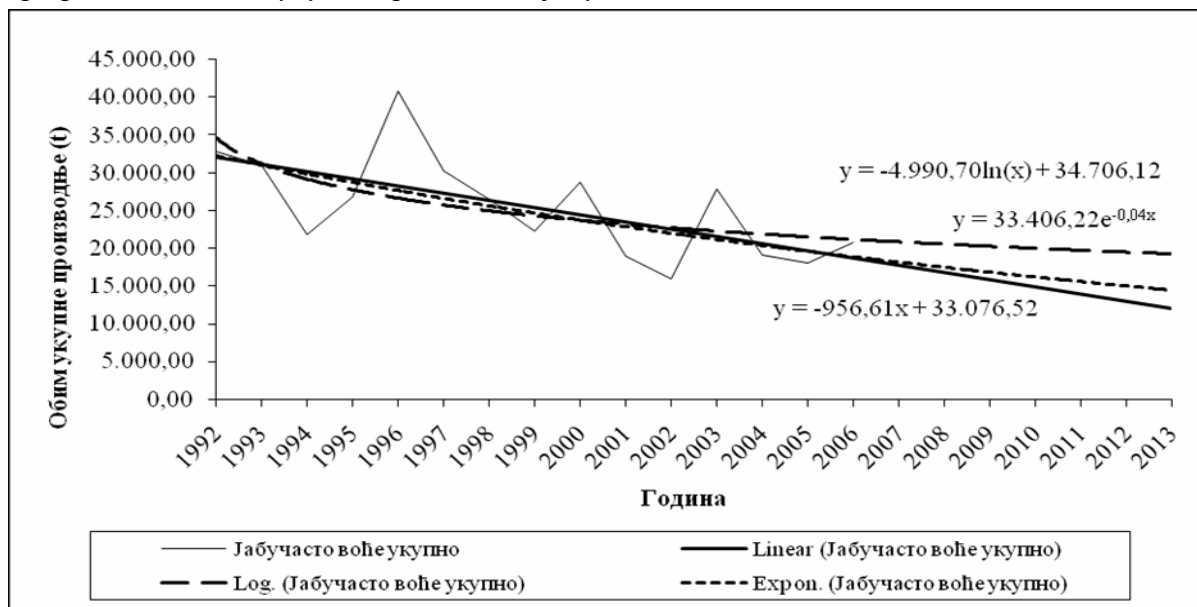
Графикон 33.а. Обим производње крушке

Први методолошки приступ

Пројекција укупног обима производње јабучастог воћа је такође веома неповољна, без обзира који тип тренда се употреби (графикон 34). И у овом случају најнижи укупни принос у 2015. оствариће се линеарним трендом (12.031,58 t), нешто виши експоненцијалним (14.439,54 t), а највиши уз примену логаритамске функције (19.279,53 t).

Графикон 34. Обим укупне производње јабучастог воћа

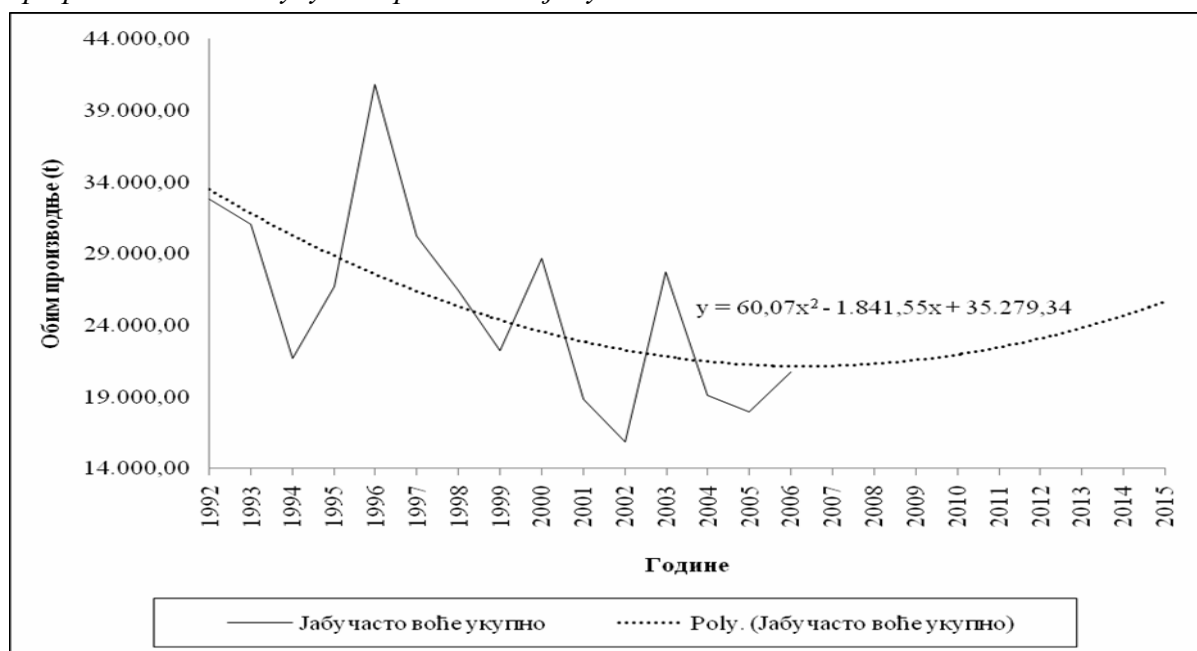

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Услед стабилности цена на тржишту, растом тражње за јабучастим воћем и развојем прерађивачке индустрије, створила би се могућност за повећањем укупног обима производње за 23,68%. У овом случају је забележен континуирани тренд раста и ниво производње од 25.682,46 t, у 2015. години (графикон 34.а).

Графикон 34. Обим укупне производње јабучастог воћа

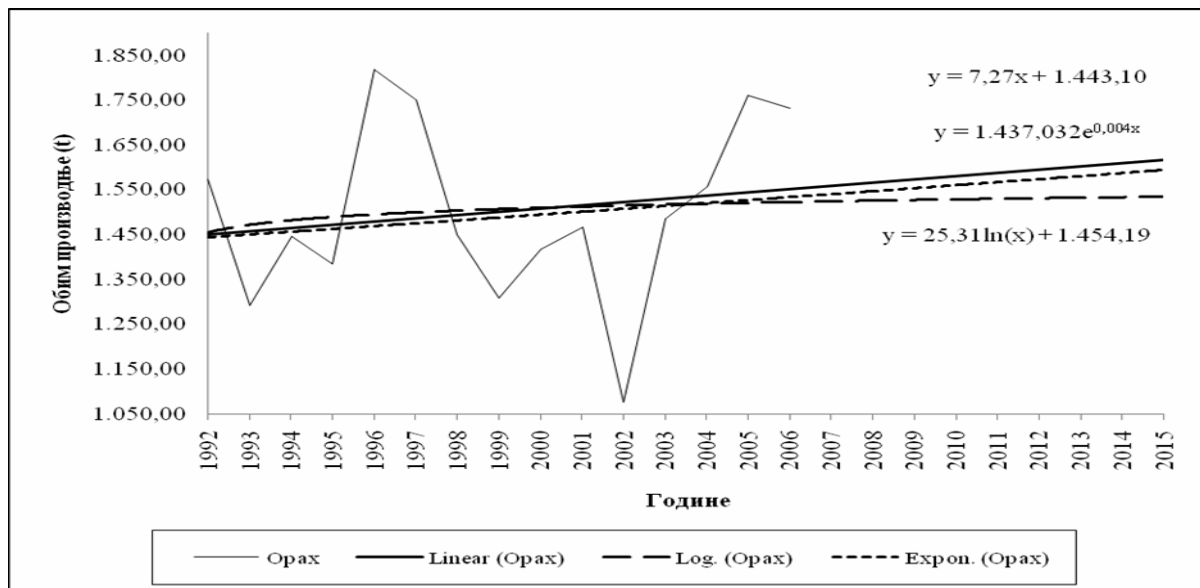

4.3.3.2. Очекивано кретање обима производње језграстог воћа

Први методолошки приступ

У погледу језграстог воћа, обрађена је досадашња производња ораха и извршена је њена пројекција до 2015. године (графикон 35). Према ранији обим производње ораха прате уочљиве варијације, све три функције дају готово идентичне резултате (логаритамска 1.532,43 t, експоненцијална 1.582,76 t и линеарна 1.603,07 t) и испољавају узлазни тренд.

Графикон 35. Обим производње ораха

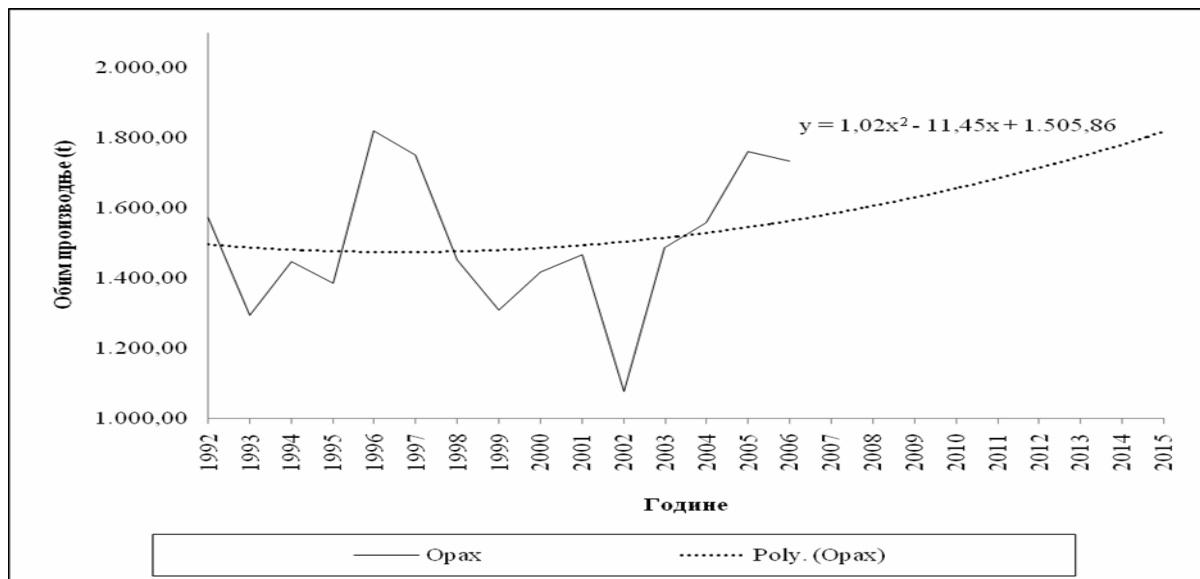

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

У случају да се улажу средства у подизање нових засада ораха, као и у унапређење производње, могао би се одржати континуирани, благи, раст обима производње који је пројектован овим сценаријем. На тај начин би дошло до повећања производње од 5,00% што би резултирало обимом приноса од 1.818,58 t, у 2015. години (графикон 35.а).

Графикон 35.а. Обим производње ораха

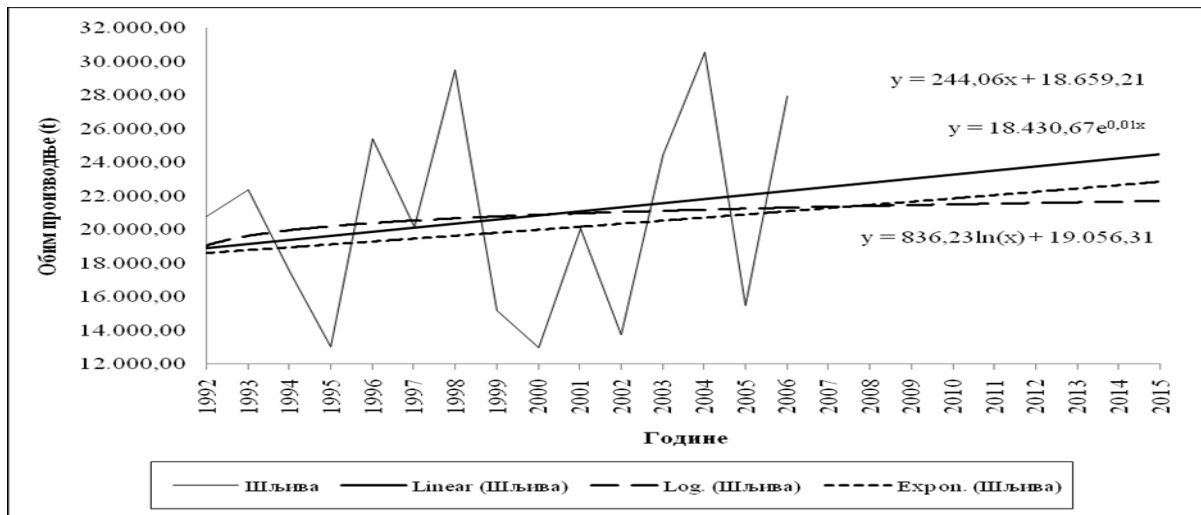

4.3.3.3. Очекивано кретање обима производње коштичавог воћа

Први методолошки приступ

У овом случају су обрађене најзначајније воћне врсте унутар ове групе (шљива и бресква), као и укупни обим производње коштичавог воћа који показује веома повољне трендове. Сходно томе, код шљиве се очекује благи раст обима производње (графикон 36), а његово очекивано кретање у 2013. години зависи од коришћене функције (логаритамска 21.640,82 t, линеарна 24.028,32 t и експоненцијална 22.458,05 t).

Графикон 36. Обим производње шљиве

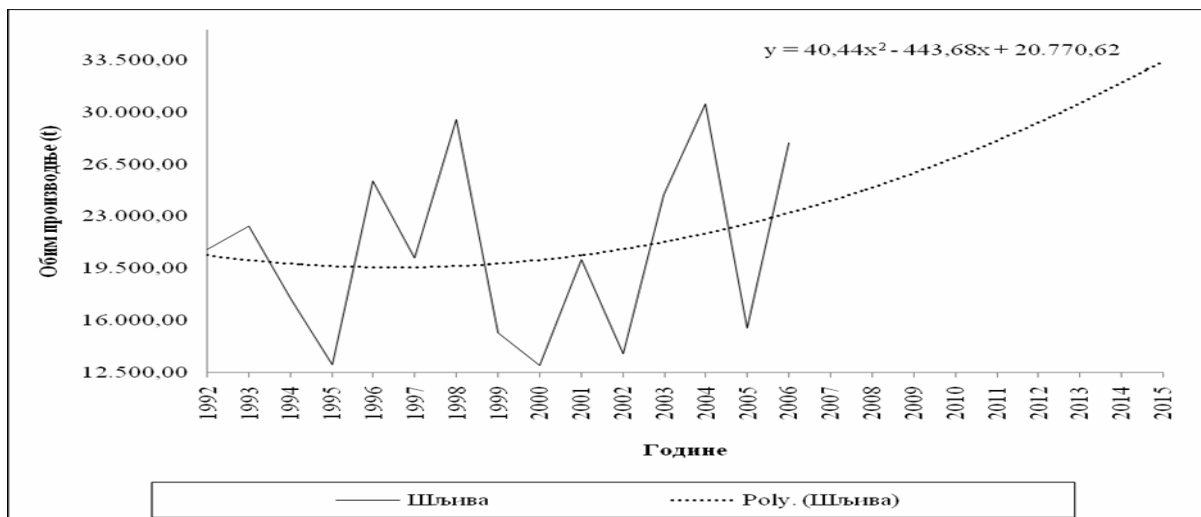

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Имајући у виду значај производње шљиве за развој домаће пољопривреде, али и економски раст уопште, у годинама које долазе треба улагати у подизање нових засада, што ће повећати заступљеност воћарских површина. У том контексту, потребно је усмерити подстицаје у модернизацију технологије и у унапређење тржишне инфраструктуре за пласман, како шљиве, тако и осталог воћа. Ова активност би, уз интензивни приступ гајењу, допринела знатној комерцијализацији производње и повећању обима производње (од 19,55%), који би достигао ниво од 33.415,74 t, у 2015. години (графикон 36.а).

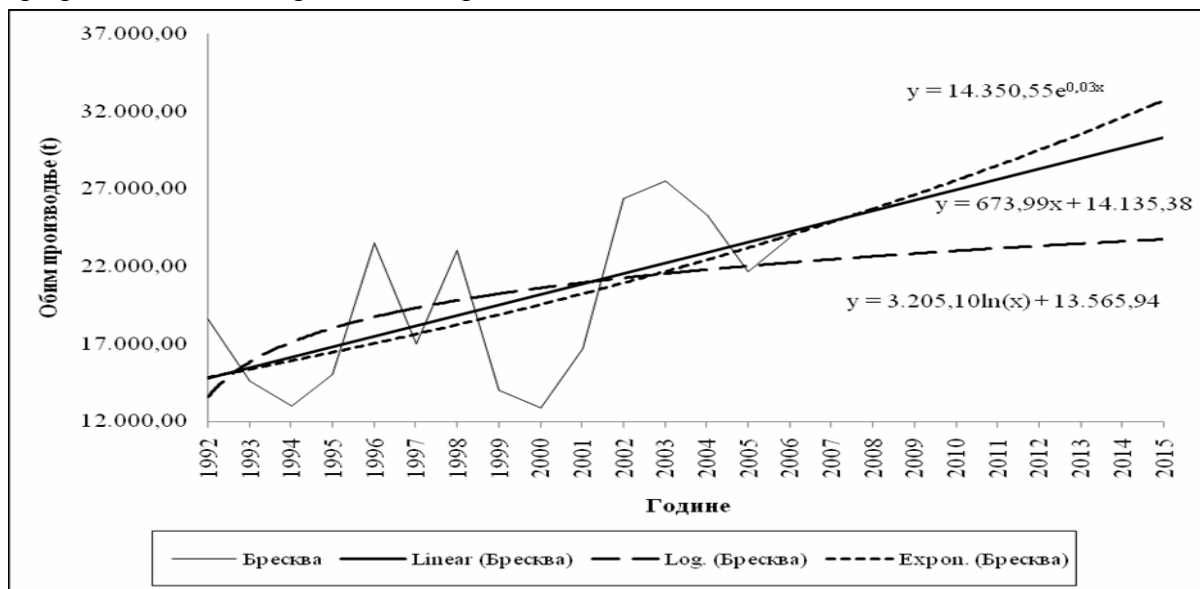
Графикон 36. Обим производње шљиве

Први методолошки приступ

Нешто интензивнији тренд раста обима производње очекује се код брескве (графикон 37). Код ове воћне врсте највећа производња у 2013. години пројектована је експоненцијалном функцијом (30.476,38 t), нешто нижа линеарном (28.962,78 t), а најнижи обим производње добијен је коришћењем логаритамске функције (23.473,10 t).

Графикон 37. Обим производње брескве

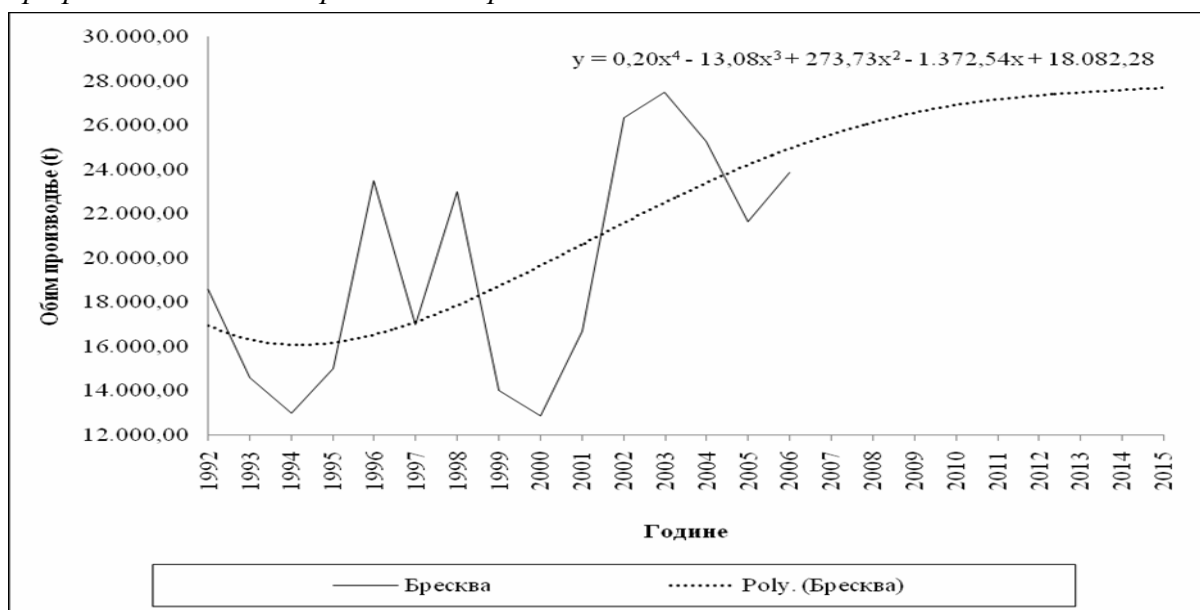

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Планирана нова улагања, као резултат повећања подршке инвестицијама, допринела би интензивирању развоја производње брескве, што би најпре довело до повећања броја родних стабала, затим раста просечних приноса, а потом и повећања укупне производње (за 14,47%). Сходно томе, укупан обим производње би могао достићи ниво од 28.347,08 t у 2015. години (графикон 37.а).

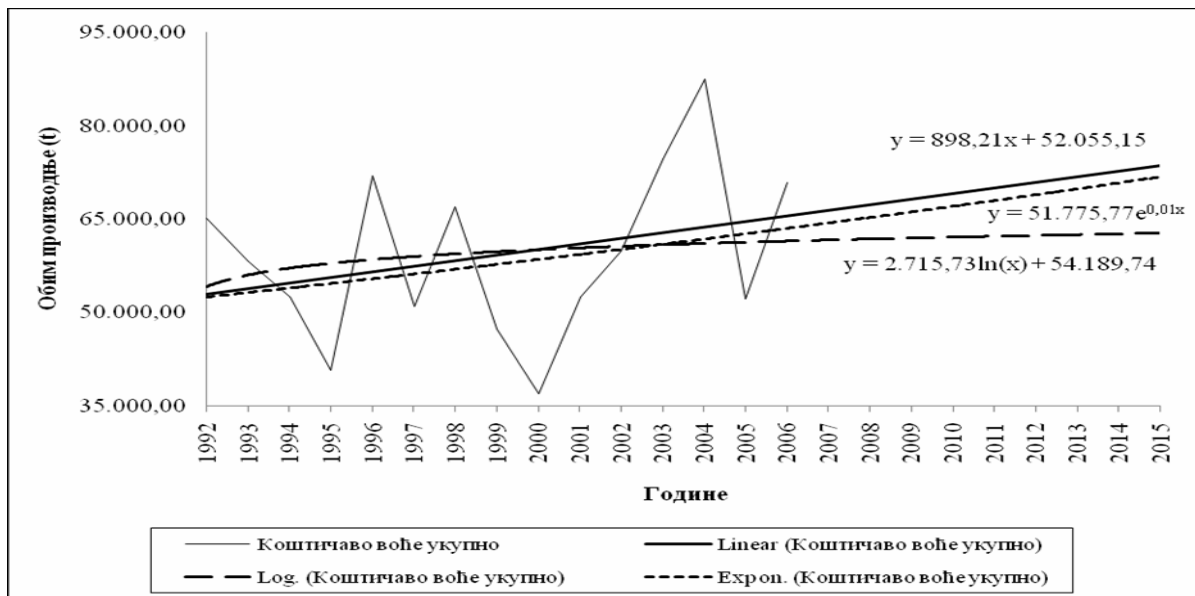
Графикон 37.а. Обим производње брескве

Први методолошки приступ

У складу са резултатима добијеним код шљиве и брескве, обим укупне производње коштичавог воћа такође показује повољне тенденције (графикон 38). Највиши пројектовани обим укупне производње у 2013. години је 71.815,62 t (линеарни тренд), производња од 69.947,19 t се очекује коришћењем експоненцијалног тренда, а најнижа пројектована производња је 62.584,34 t (логаритамски тренд).

Графикон 38. Обим укупне производње коштичавог воћа

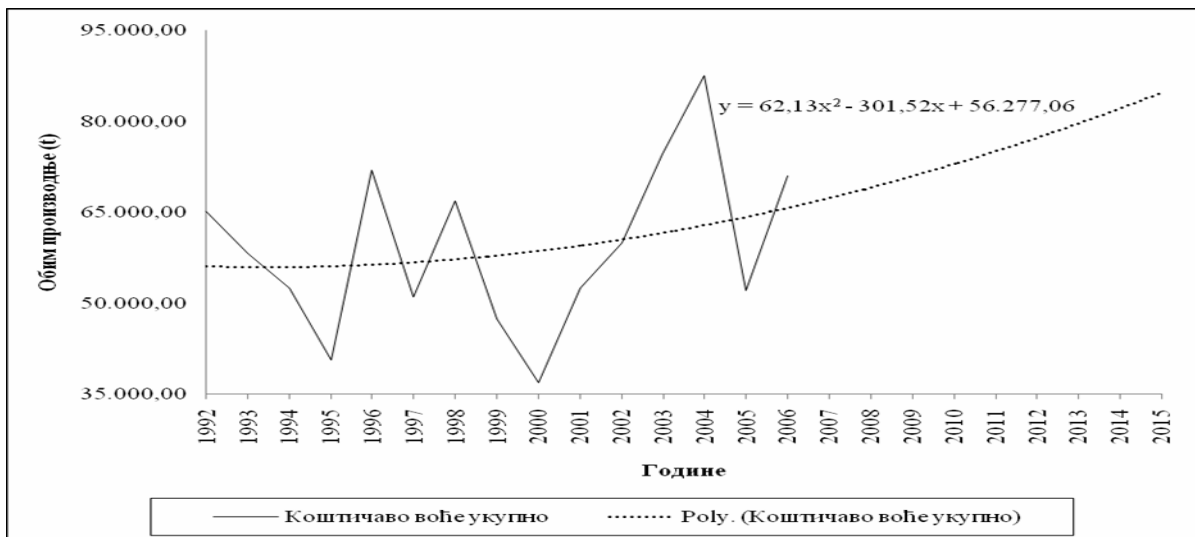

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Будући да постоје расположиви земљишни капацитети и интересовање за подизањем нових дугогодишњих засада, реално је очекивати да ће се површине под коштичавим воћем у наредном периоду повећавати. Сходно томе, треба очекивати наставак технолошког развоја, раст просечних приноса и, наравно, обима производње. На тај начин би дошло до повећања приноса од 19,54% , што би резултирало обимом производње од 84.827,46 t, у 2015. години (графикон 38.а).

Графикон 38. Обим укупне производње коштичавог воћа

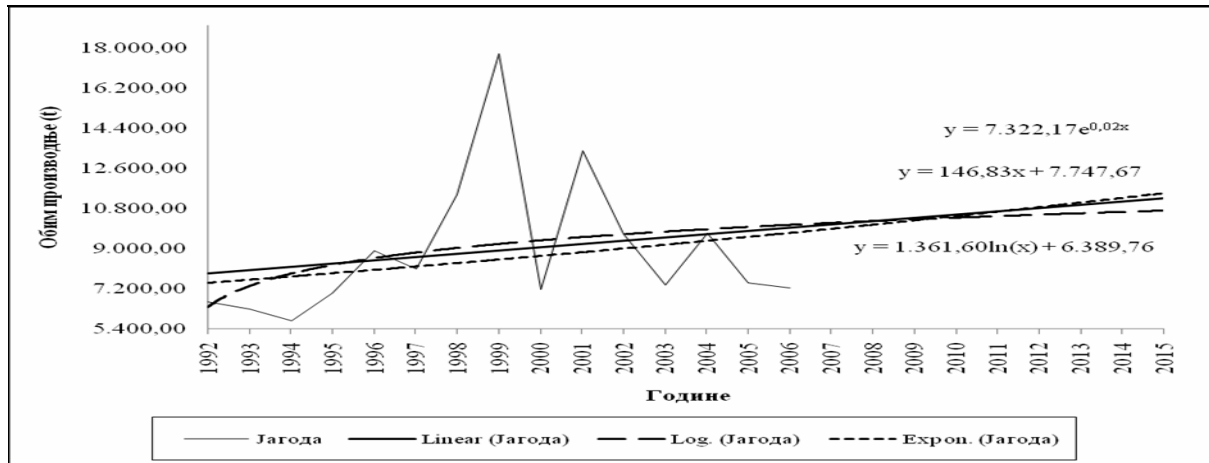

4.3.3.3. Очекивано кретање обима производње јагодићастог воћа

Први методолошки приступ

Код јагодастог воћа се, зависно од његове врсте, јављају различити трендови кретања обима производње. Док се у случају јагоде, као најважнијег представника очекује раст производње, код малине је изражен негативан тренд. Пројектована производња јагоде у 2015. години је готово идентична, без обзира на функцију која је примењена (графикон 39). Наиме, очекивани обим производње се креће на нивоу од око 10.872,08 t (логаритамском функцијом 10.598,52 t, линеарном функцијом 10.977,93 t и експоненцијалном функцијом 11.039,80 t).

Графикон 39. Обим производње јагоде

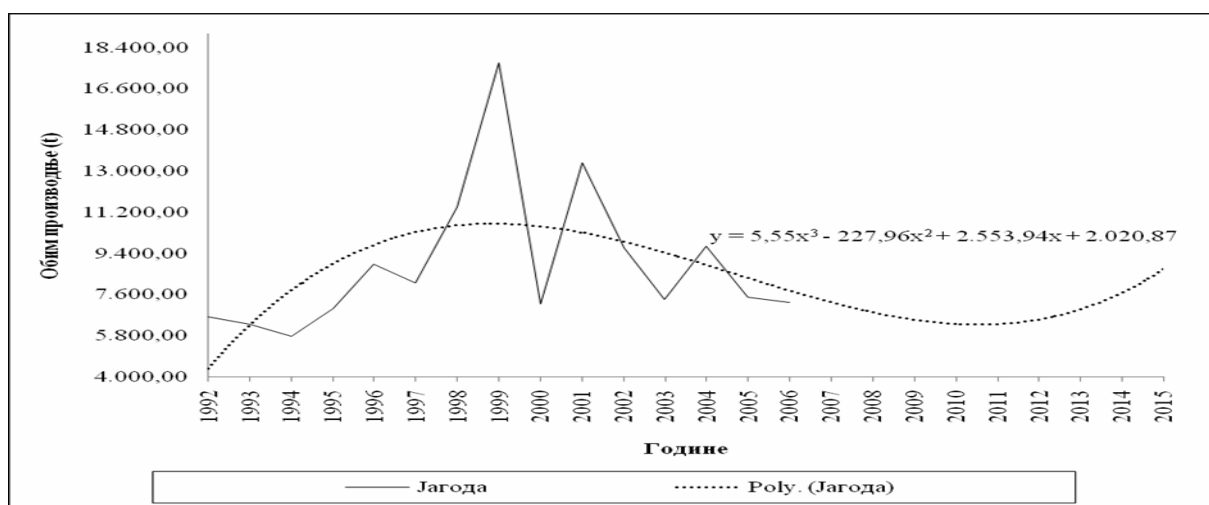

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Последњих година је повећано интересовање за производњу јагоде у заштићеном простору, уз примену најсавременијих система за наводњавање. Томе у прилог иде и раст инвестиција у унапређење технолошког нивоа производње, поспешивање пластеничке производње, набавке нове механизације и опреме, побољшање тржишне инфраструктуре и сл. Посебан допринос даљем развоју производње јагоде даје раст конкурентности домаћих произвођача. У том контексту, јавља се могућност реализације већег обима производње (преко 20,00%), чији би ниво достигао 8.733,67 t (графикон 39.a).

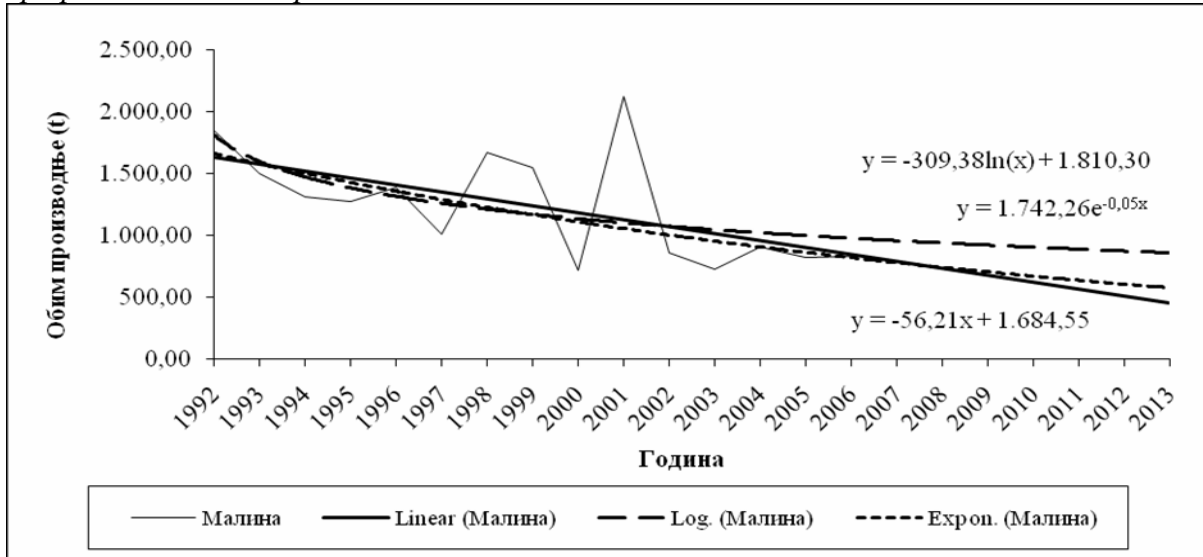
Графикон 39.a. Обим производње јагоде

Први методолошки приступ

Малина по обиму производње има много мањи значај од јагоде, а показује и веома неповољан тренд (графикон 40). Очекивани обим производње малине у 2015. години, добијен линеарном функцијом, је нереално низак (447,96 t), док се нешто бољи резултати добијају експоненцијалном (576,12 t) и логаритамском функцијом (853,99 t).

Графикон 40. Обим производње малине

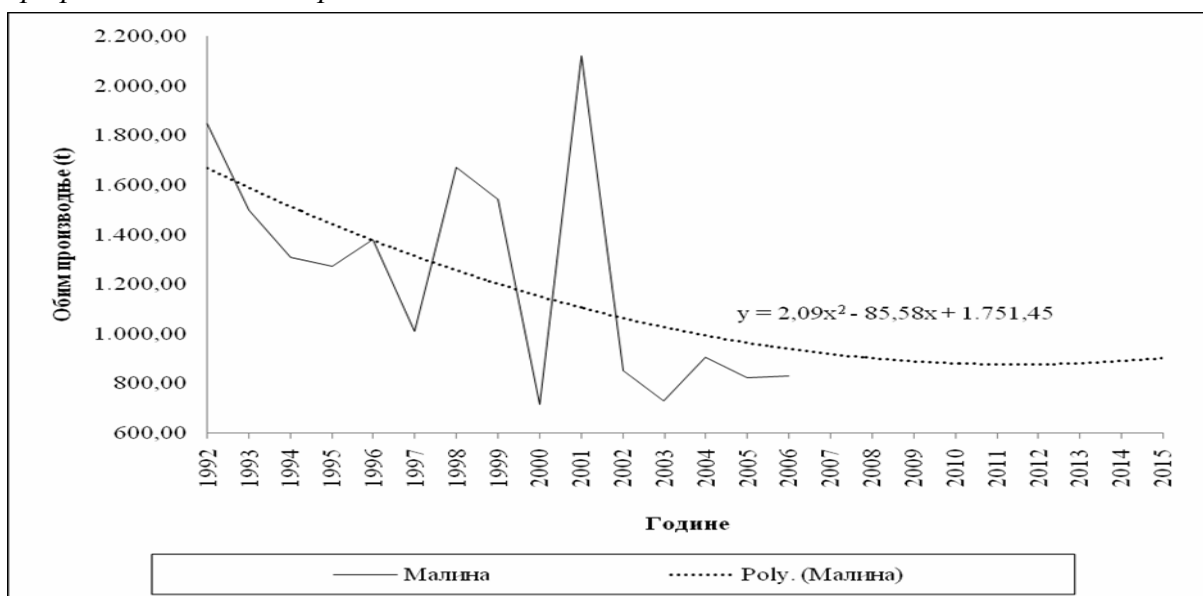

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Имајући у виду расположиве обрадиве површине, производња малине је још увек малог обима. Експертске оцене говоре да постоје површине које пружају све услове за гајење ове врсте воћа. Рационалним коришћењем тих површина и улагањем у технолошки развој, обим производње малине могао би се релативно брзо вратити на ниво из 1998. године, а потом и вишеструко увећати. У том контексту, обим производње би могао достићи ниво од 901,37 t, у 2015. години (графикон 40.а).

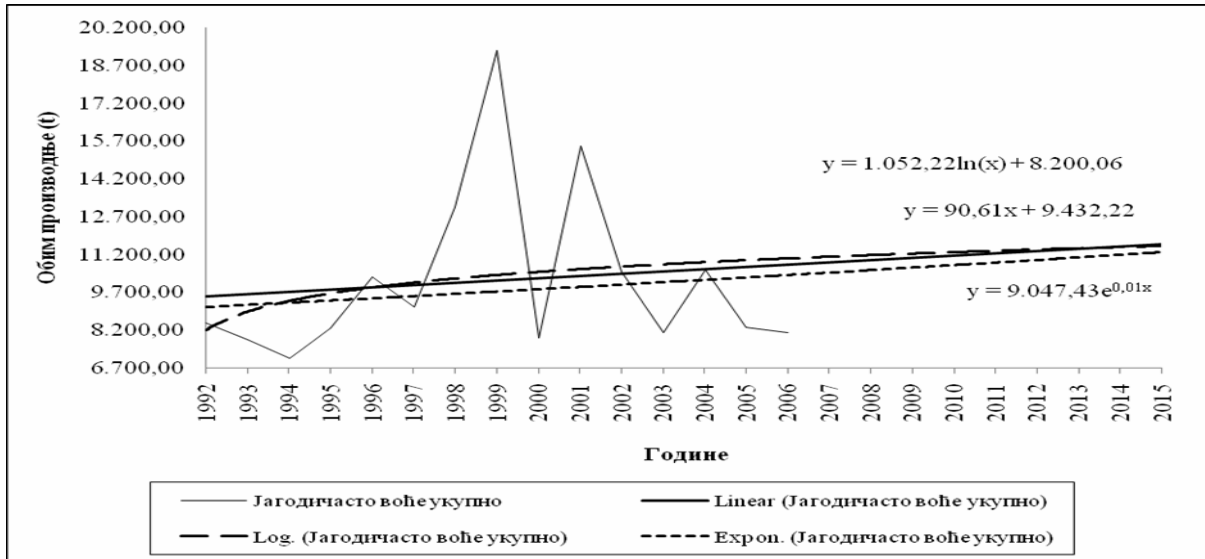
Графикон 40.а. Обим производње малине

Први методолошки приступ

У перспективи 2015. године очекује се да ће обим укупне производње јагодастог воћа испољавати благи раст (графикон 41). При томе је применом сваког од три метода утврђивања тренда добијен готово исти резултат (експоненцијална функција 11.097,05 t, линеарна функција 11.425,71 t и логаритамска функција 11.452,49 t).

Графикон 41. Обим укупне производње јагодастог воћа

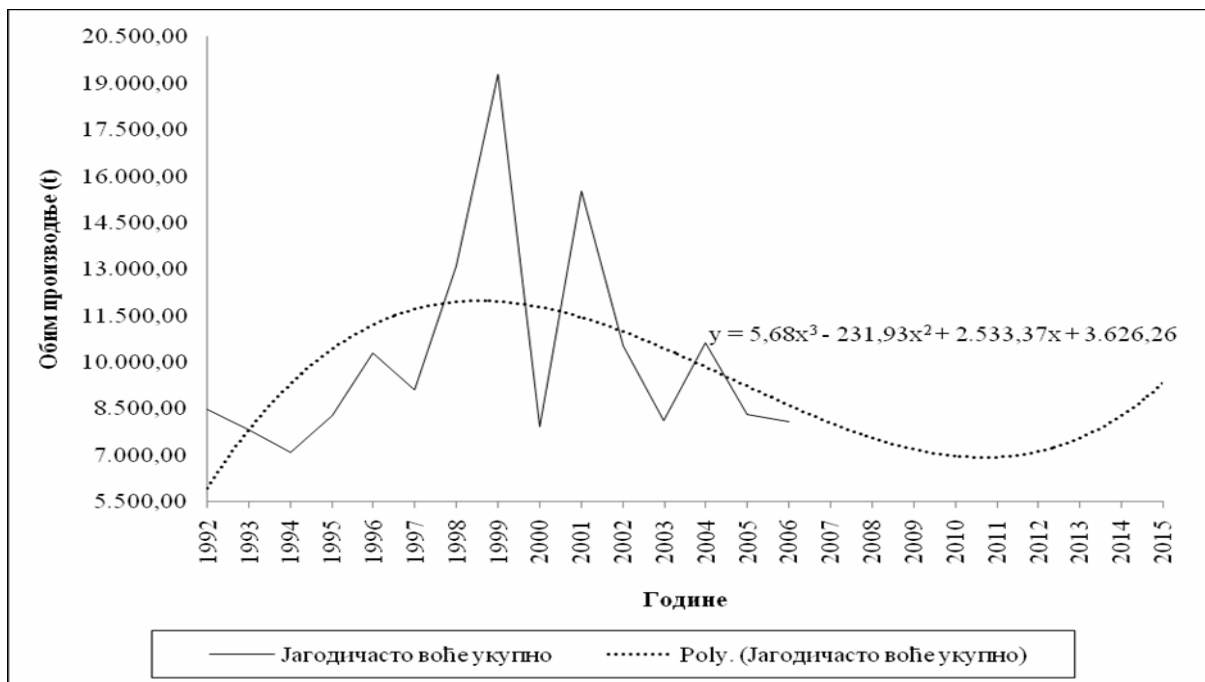

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

У овом сектору је укупан потенцијал свакако већи, јер постоје знатне резерве за повећање приноса (како просечног, тако и укупног). Подизањем приноса на већи ниво и враћањем обима сетвених површина на ниво из 1998. године, производња би се повећала за 15,75% (тј. достигла би ниво од 9.355,78 t) (графикон 41.а).

Графикон 41.а. Обим укупне производње јагодастог воћа

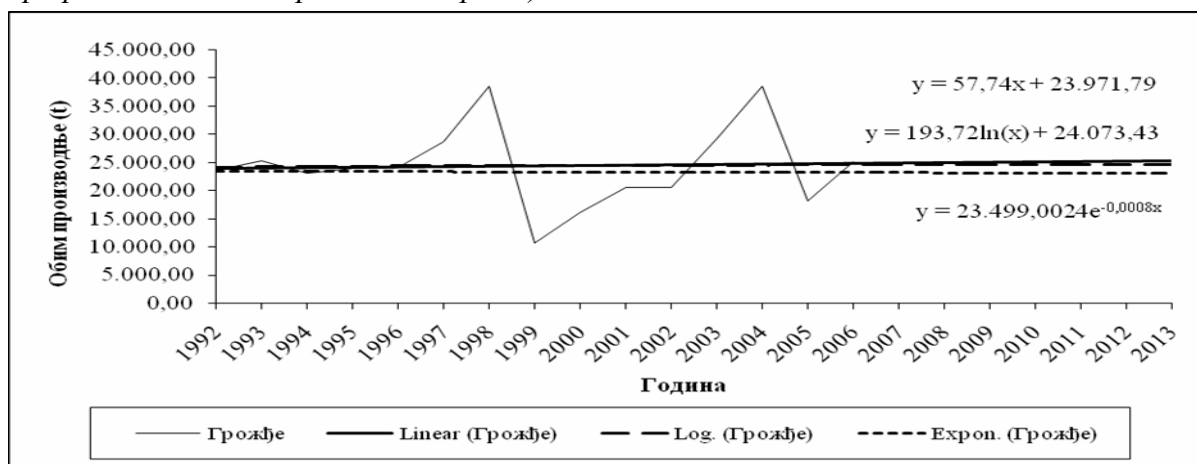

4.3.3.4. Очекивано кретање обима производње грозђа

Први методолошки приступ

Укупан принос грозђа на територији града Београда, применом линеарног и логаритамског тренда, исказује повољне тенденције (графикон 42). Обим производње грозђа у 2013. години утврђен линеарном функцијом износи 25.242,35 t, док је логаритамском функцијом 24.671,80 t. Са друге стране, експоненцијалном функцијом је пројектован благи пад обима производње, па је његов очекивани износ у 2013. години 23.089,83 t. У том контексту, следи претпоставка да се у обиму производње грозђа на подручју града Београда у предстојећем периоду не очекују значајније промене.

Графикон 42. Обим производње грозђа

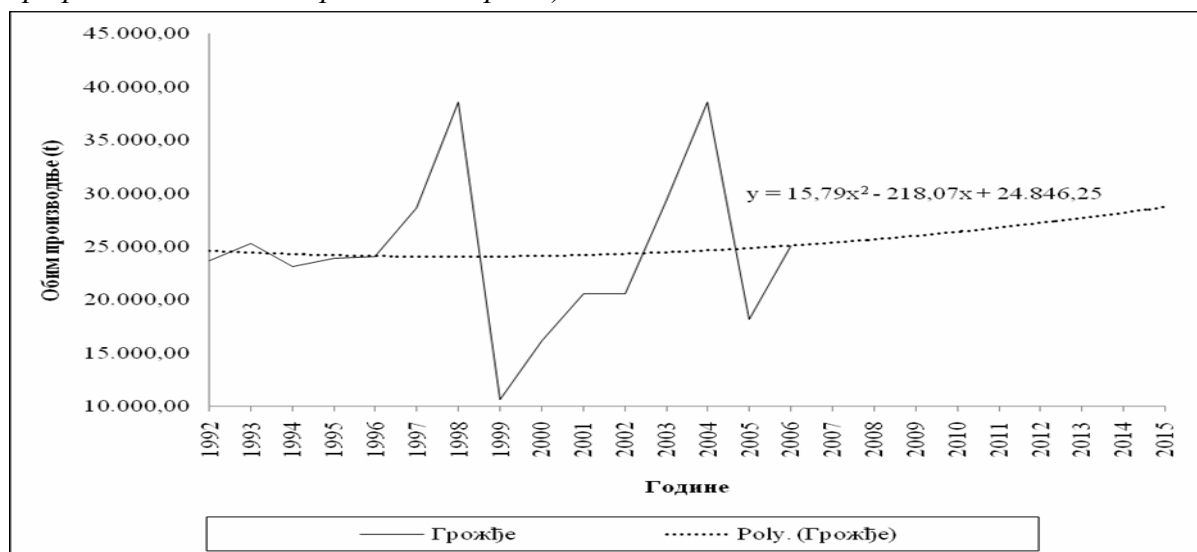

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

У овом случају, прогнозе су усмерене на повећање тражње за грозђем коју би условио развој прехранбене и индустрије алкохолних пића. Заједно са увођењем директних плаћања по јединици засејане површине и уз интензивнији технолошки развој, то би допринело приметном расту производње грозђа. Уједно се очекује и раст родних чокота, као и раст просечног приноса, што ће условити повећање обима производње за 14,35% (на 28.707,61 t), у 2015. години (графикон 42.a).

Графикон 42.a. Обим производње грозђа

Имајући у виду циклична кретања обима укупне производње воћа, као и испољавање неуједначених трендова обима производње грожђа, намеће се захтев да се перманентно обезбеди прехранбена сигурност, јер исхрана становништва и довољно сировина за потребе прерађивачке индустрије морају бити константно обезбеђени. Сходно томе, аграрна политика мора да има адекватне инструменте подстицаја, као и да спроведе следеће мере:

- Унапређење расадничке производње - формирање матичњака за стандардизовани и сертификовани садни материјал са одговарајућим сортиментом;
- Повећање обима производње и продуктивности у воћарско - виноградарској производњи;
- Дефинисање категорије домаћих, аутохтоних сорти и њихова заштита, односно подстицање производње, уз увођење нових сорти према захтевима иностраног тржишта;
- Унапређење система подстицаја развоја воћарства и виноградарства;
- Развијање механизма за мониторинг имплементације подстицаја и контролу резултата;
- Унапређење координације и синхронизације у спровођењу подстицајних мера између различитих нивоа (република, град, општина), итд.

4.4. СЦЕНАРИЈИ БУДУЋИХ КРЕТАЊА У СТОЧАРСКОЈ ПРОИЗВОДЊИ

Имајући у виду расположивост и доступност улазних (статистичких) података, анализом нису обухваћени сценарији који би се односили на производњу меса, млека, јаја, вуне и меда. Такође, нису дате прогнозе за кретање броја кошница.

Пројектовање броја стоке на територији града Београда извршено је до 2015. године, а на основу расположивих статистичких података за период 1995-2005. година. При томе, анализа је урађена за најважније врсте стоке, посматрано по бројности и економском значају (говеда, свиње, овце и живина). Узимајући у обзир да је број коња и коза на територији града Београда веома мали, трендови кретања бројности ових врста стоке нису утврђивани.

Ако се посматра кретање укупног броја свих врста стоке, може се констатовати да се код говеда и свиња (као најважнијих врста стоке на територији града Београда) очекују веома неповољни трендови, односно пад бројности. Мада овчарска производња тренутно нема већи значај за пољопривреду на територији града Београда, очекује се раст броја грла и самим тим и већи удео у обиму укупне пољопривредне производње. Што се тиче живине, не очекују се веће промене у бројности, односно број комада ће остати на приближно истом нивоу као и у претходном периоду (1995-2006. година).

Приоритетне мере које аграрна политика мора да предузме с циљем унапређења сточарске производње према захтевима тржишта су следеће:

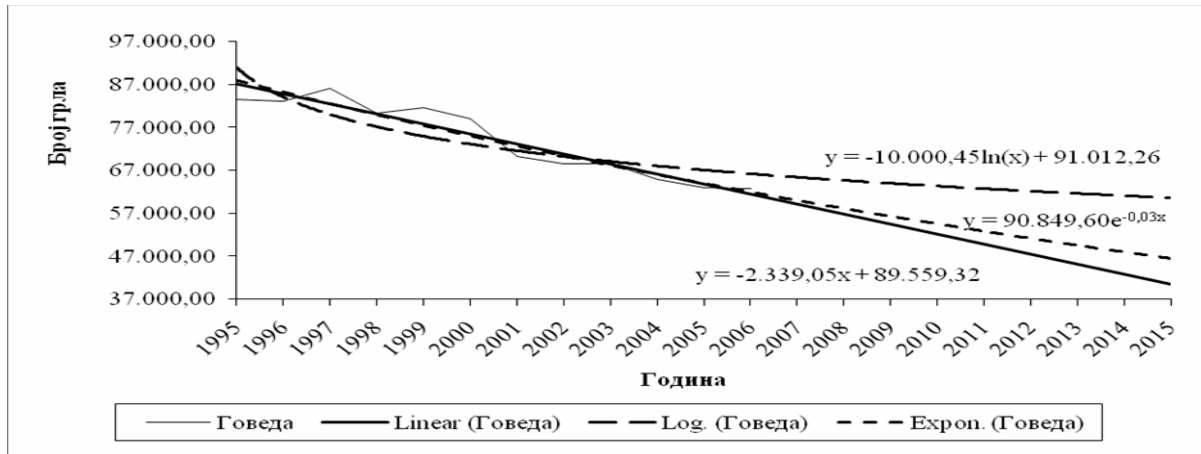
- Повећање продуктивности у говедарској производњи;
- Интензивирање производње у свињарству;
- Интензивирање и раст производње у овчарству и козарству, у складу са растућом тржишном тражњом;
- Унапређење живинарске производње;
- Унапређење система подстицаја развоја сточарства;
- Развијање механизма за мониторинг имплементације подстицаја и контролу резултата;
- Унапређење координације и синхронизације у спровођењу мера подстицаја између различитих нивоа (република, град, општина), итд.

4.4.1. Очекивано кретање броја говеда

Први методолошки приступ

Очекивана бројност говеда у 2015. години зависи од примењеног типа тренда (графикон 43). Највећи број говеда се очекује у пројекцији употребом логаритамске функције (61.567 грла). Најмањи број говеда добијен је коришћењем линеарне функције (45.118 грла), а само нешто већи употребом експоненцијалног тренда (49.708 грла). С обзиром да је производња млека најважнија у говедарству, овакав пад укупног броја грла може се у одређеној мери компензовати пројектованим растом млечности крава.

Графикон 43. Укупан број говеда

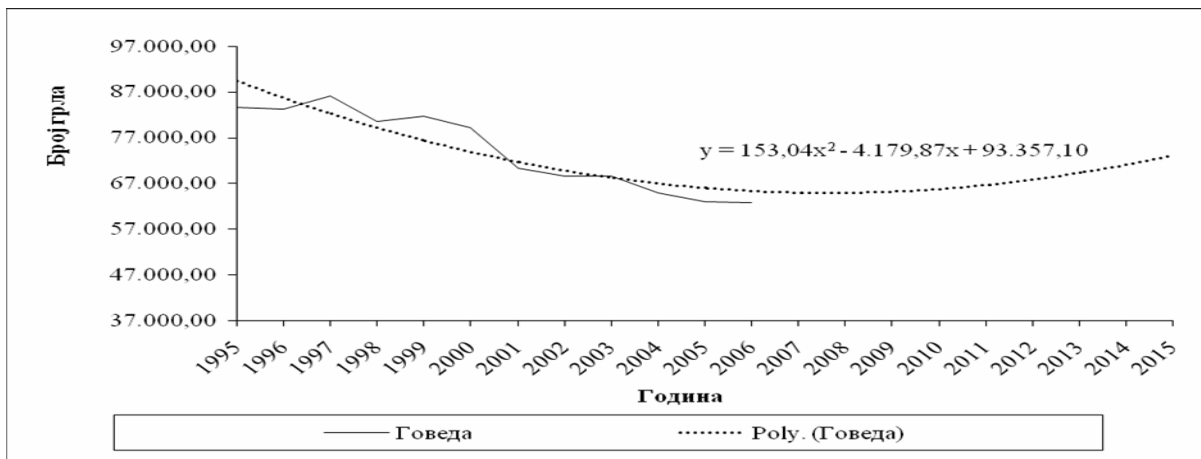

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Прогнозе у овом сценарију намећу стабилизовање тржишних прилика и наставак јачања вертикалне интеграције између све перспективније месне индустрије и примарног сектора. Стабилан развој овог сектора тражи додатне инвестиције и снажнију буџетску подршку, будући да је ово сектор на којем се у највећој мери огледа мултифункционални карактер пољопривреде и уска повезаност са сеоским развојем. Додатни подстицај за раст производње меса представља и све израженији развој млекарског сектора. По том основу, могућа су очекивања у правцу повећања броја говеда (за око 16,52%), чиме би се достигла укупна цифра од 73.070 грла, што би свакако представљало значајан напредак (графикон 43.а).

Графикон 43.а. Укупан број говеда

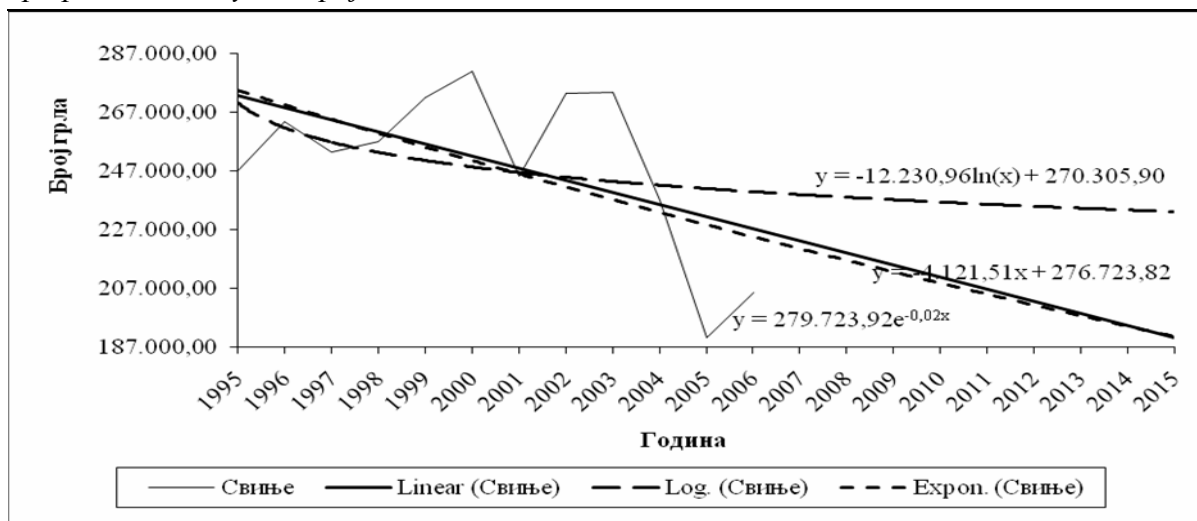

4.4.2. Очекивано кретање броја свиња

Први методолошки приступ

Укупан број свиња показује тренд пада (графикон 44), при чему је највећи број грла у 2015. години пројектован логаритамском функцијом (234.292 грла). Ипак, најреалније је очекивати да ће број свиња бити приближно 198.061, пошто се готово истоветни резултати добијају линеарном (198.415 грла) и експоненцијалном функцијом (197.705 грла).

Графикон 44. Укупан број свиња

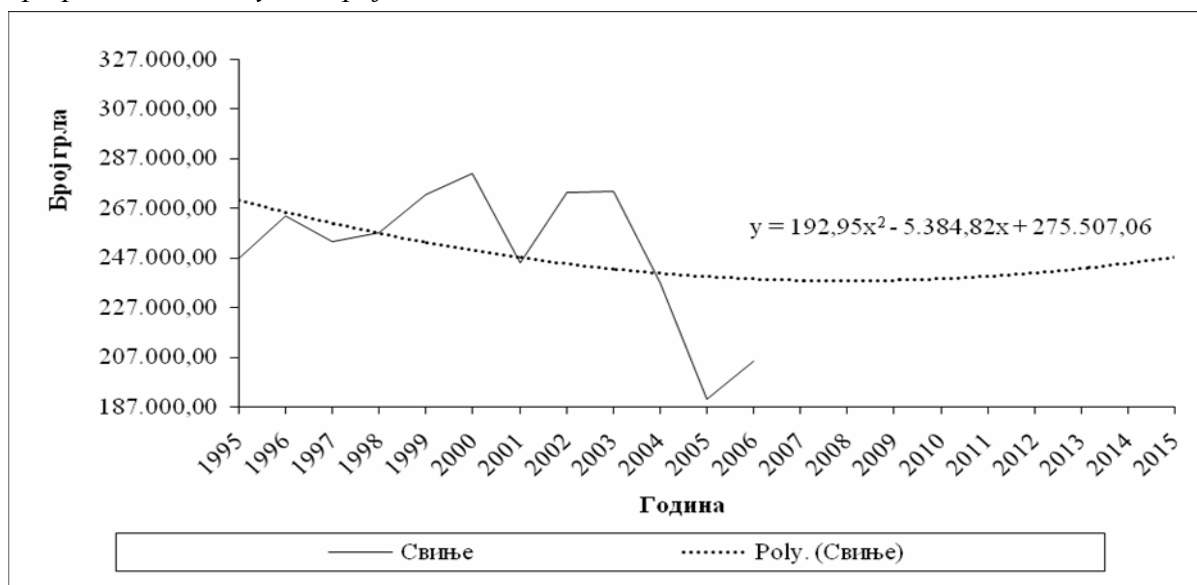

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Услов за реализацију прогноза које доноси овај сценарио проистич из успостављања чвршће повезаности између месне индустрије и примарне производње. Томе ће допринети и заокруживање одговарајућих производних целина: производња концентроване сточне хране – фарме – месна индустрија – трговинска мрежа. У таквом сценарију, реално је очекивати да у наредном периоду дође до раста броја свиња за око 20,43%, што би условило повећања тога до нивоа од 247.517 грла, у 2015. години (табела 29).

Графикон 44.а. Укупан број свиња

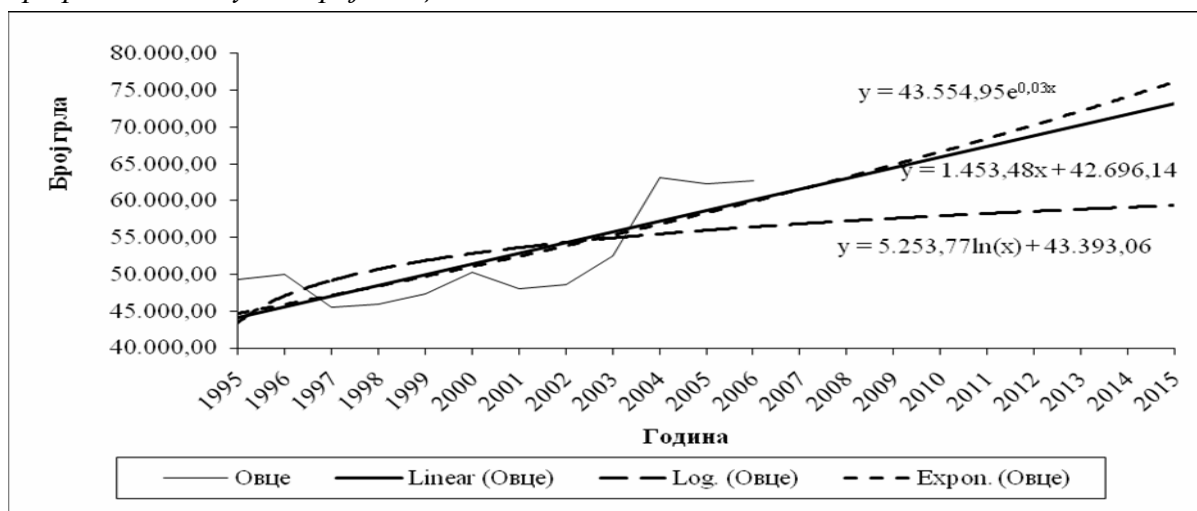

4.4.3. Очекивано кретање броја оваца

Први методолошки приступ

У погледу броја оваца, постоје веома повољни трендови (графикон 45). Према се коришћењем логаритамске функције очекује веома благ раст укупног броја оваца у 2015. години (58.862 грла), употребом линеарне и експоненцијалне функције добијају се готово идентичне повољније пројекције (70.312 грла, односно 72.128 грла), па се оне могу сматрати као много реалније.

Графикон 45. Укупан број оваца

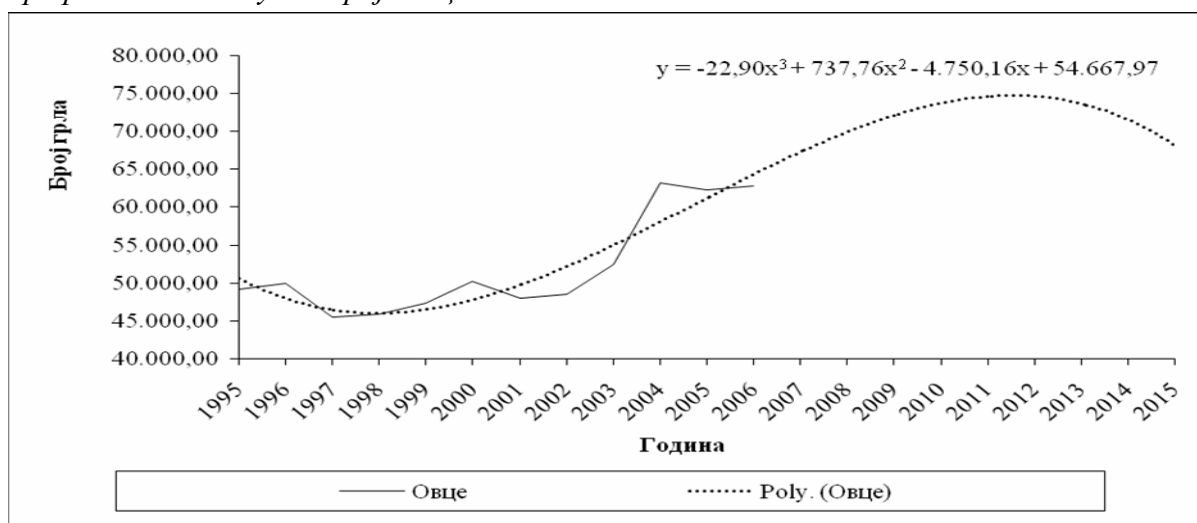

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005 и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Претпоставке ове сценарио анализе су: одржавање позитивног тренда кретања броја оваца и повећање броја грла у већим стадима, конкурентна цена јагњећег меса, позитивне тенденције у туризму, хотелијерству и угоститељству (кроз афирмацију домаће кухиње и конзумирање јагњетине), оспособљавање кланичних капацитета и приближавање стандардима за извоз, наставак буџетске подршке за овчарску производњу. Овај сценарио предвиђа повећање броја грла за око 8,65%, што би значило раст до цифре од 68.174 оваца (графикон 45.а).

Графикон 45.а. Укупан број оваца

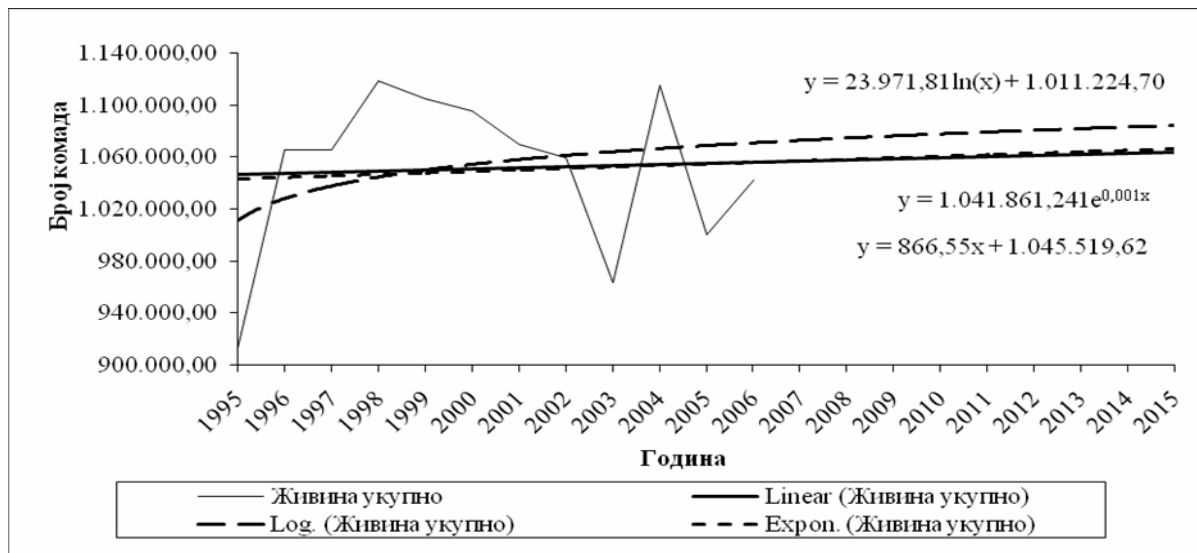

4.4.4. Очекивано кретање броја живине

Први методолошки приступ

Код живине се не очекује већа промена бројности у наредном периоду (графикон 46), а коришћењем све три варијанте тренда добијају се веома блиски резултати (линеарна функција 1.016.465 грла, експоненцијална функција 1.021.079 грла и логаритамска функција 1.070.584 грла).

Графикон 46. Укупан број живине

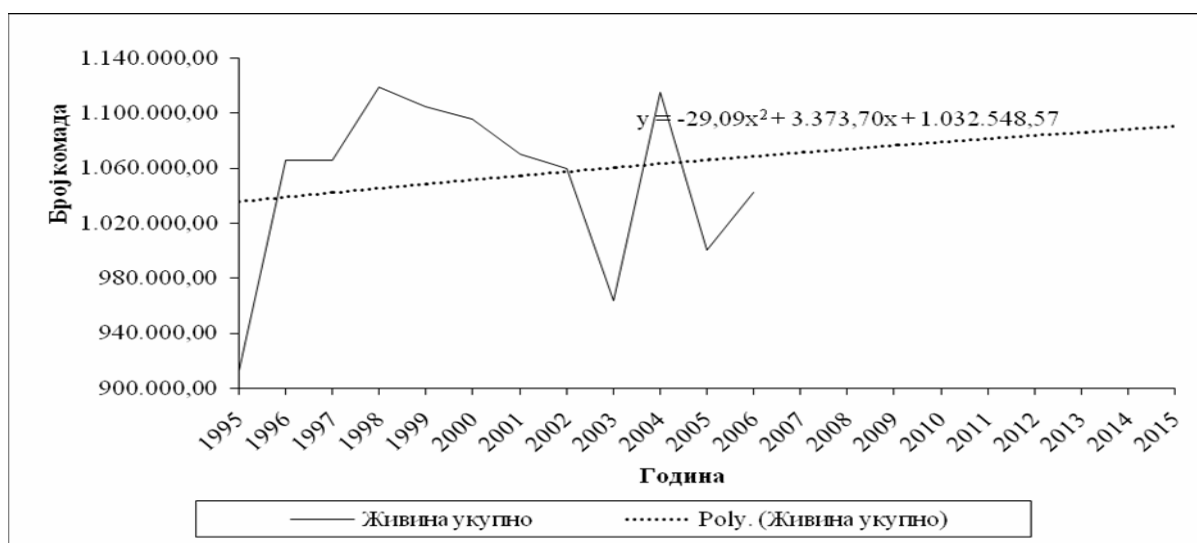

Извор: Статистички годишњак Београда за 2002, 2003, 2004, 2005. и 2006. годину. Завод за информатику и статистику, Београд.

Други методолошки приступ

Према овом сценарију, живинарска производња у наредном периоду (2009-2015. година) попримиће позитивне трендове уз све бољу конкурентност производа и промоцију потрошње меса у свежем и расхлађеном стању. Могући раст биће условљен и повећањем конзумирања ове врсте меса, као и јаја. У односу на садашњи ниво, у предвиђеном периоду реално је повећање броја живине (за око 4,64%), као и подизање укупне цифре до 1.090.567,58 комада (графикон 46.а).

Графикон 46.а. Укупан број живине

4.5. СЦЕНАРИЈИ БУДУЋИХ КРЕТАЊА ИНВЕСТИЦИОНИХ УЛАГАЊА

Полазећи од претпоставке да су инвестиције, као уложена средства друштвене акумулације, неопходан предуслов покретања развоја, могао би се извести закључак да се привредни развој, поред осталог, може посматрати и као функција инвестиција, с тим да постоји и повратна функционална зависност између ових категорија. Наиме, развој и пораст производних капацитета и производње налазе се у функционалној међузависности са инвестицијама, и то по правилу са оним делом инвестиција који се усмерава у основна средства.

Као покретачки инструмент раста укупних производних фактора и производње, инвестиције имају одлучујућу улогу у реализовању циљева и приоритета развоја пољопривреде на територији града Београда. Сходно томе, детаљно су анализирана будућа инвестициона улагања у пољопривреду, а при томе је извршена подела на следеће инвестиционе активности:

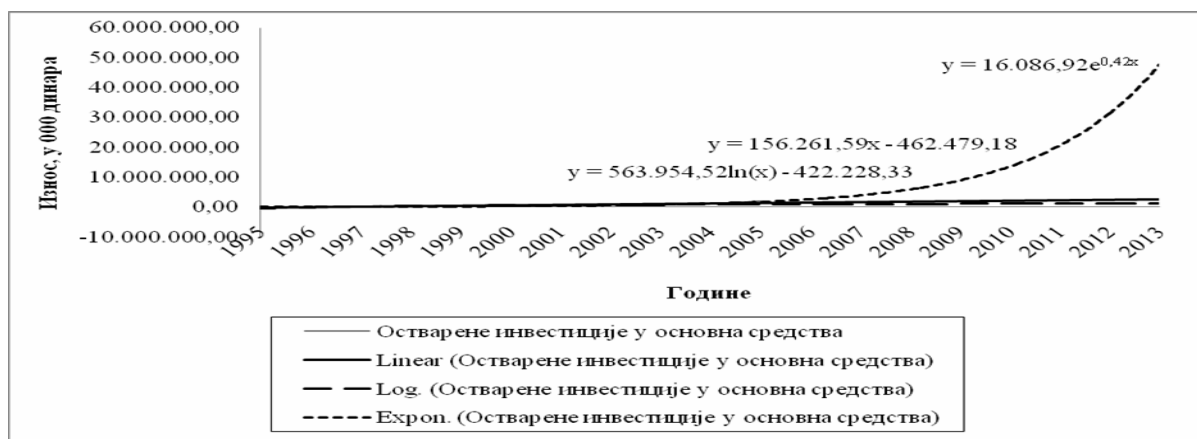
- Остварене инвестиције у пољопривреди на територији града Београда (у даљем тексту *остварене инвестиције у основна средства*) и
- Учешће остварених инвестиција у пољопривреди на територији града Београда у укупно оствареним инвестицијама у пољопривреди Републике Србије (у даљем тексту *учешће остварених инвестиција у основна средства*).

4.5.1. Очекивана инвестициона улагања у основна средства

Први методолошки приступ

У зависности од употребљеног типа тренда, код пројектованог износа остварених инвестиција у основна средства добијају се изразито велике разлике у резултатима. Очекивани износ остварених инвестиција у основна средства у 2015. години на основу логаритамске функције је свега 1.235.797,96 хиљада динара, на основу линеарне функције готово два пута већи (2.506.491,03 хиљада динара), док се употребом експоненцијалне функције добија нереално висок резултат (47.004.854,16 хиљада динара) (*графикон 47*).

Графикон 47. Остварене инвестиције* у основна средства, у 000 динара

* Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.

Извор: *Инвестиције Републике Србије, 1995-2005, РЗС, Београд, 1997-2007.*

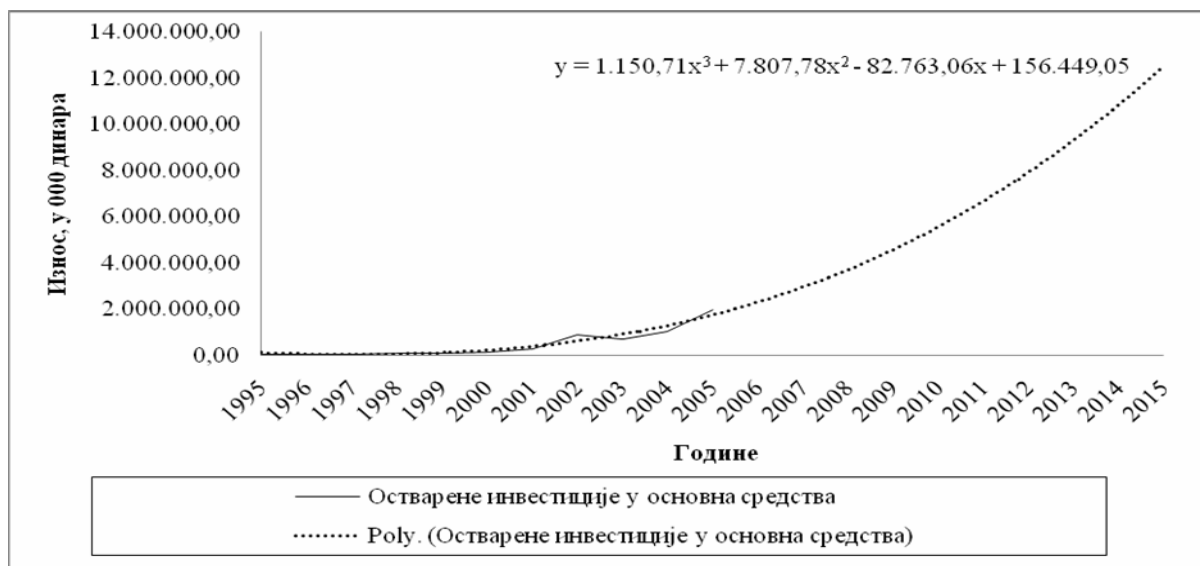
Други методолошки приступ

С обзиром да се очекује да услови кредитирања привреде у наредном периоду буду у потребној мери усклађени са специфичностима појединих привредних грана, посебно пољопривреде, инвестиције у основна средства би се у читавом анализираном периоду

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

одликовале довољним уважавањем селективног приступа у финансирању. У том случају, реална су очекивања да у периоду 2009-2015. година дође до просечног годишњег раста инвестиција у пољопривреди (по стопи од око 23%). Овако висока стопа раста није нереална, с обзиром да се пројекција заснива на статистичким подацима који су исказани у текућим ценама. Сходно томе, планирана вредност инвестиција у основна средства износи 12.518.381,08 хиљада динара у 2015. години (графикон 47.а).

Графикон 47.а. Остварене инвестиције* у основна средства, у 000 динара

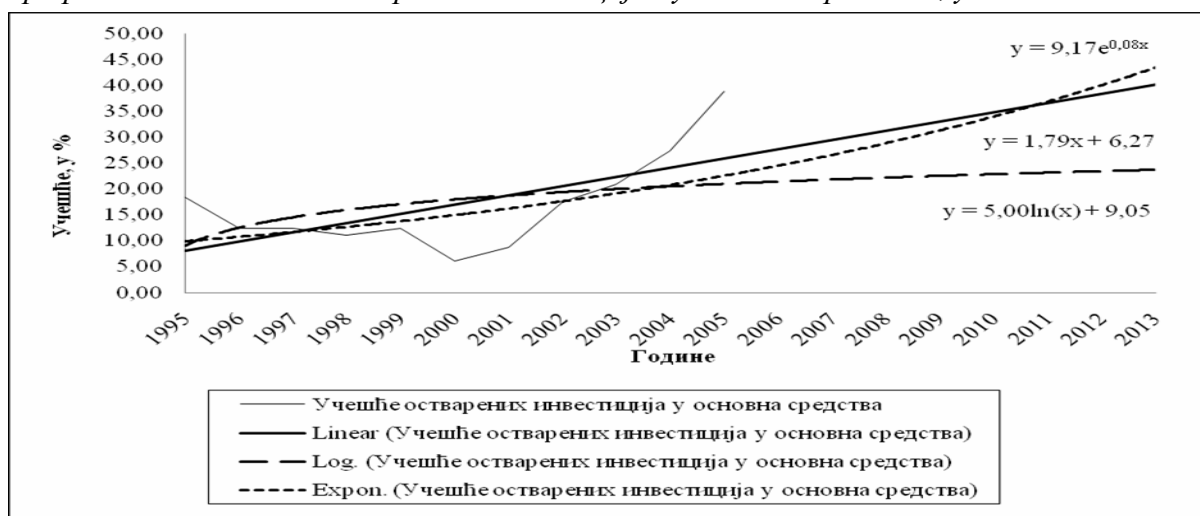

* Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.

Први методолошки приступ

Код учешћа остварених инвестиција у основна средства очекују се такође позитивни трендови, без обзира на функцију употребљену за њихово предвиђање (графикон 48). Пројектовано учешће остварених инвестиција у основна средства у 2015. години на основу логаритамске функције је најниже (23,75%), док се употребом линеарне и експоненцијалне функције добијају знатно већи, али приближно исти резултати (40,28%, односно 41,91%).

Графикон 48. Учешће остварених инвестиција* у основна средства, у %

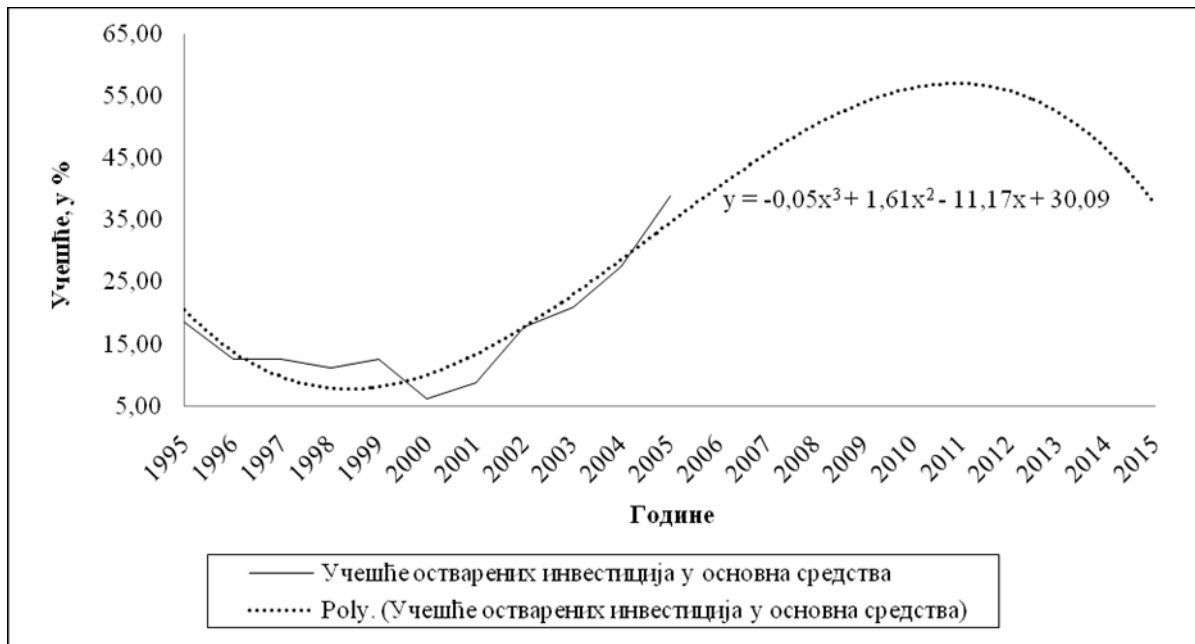
* Инвестиције у основна средства друштвеног сектора (који обухвата и задружни, мешовити и државни облик својине) у текућим ценама.

Извор: Инвестиције Републике Србије, 1995-2005, РЗС, Београд, 1997-2007.

Други методолошки приступ

Имајући у виду да је за одрживи развој пољопривреде потребна стална присутност капитала, као и могућност његовог брзог активирања, можемо бити задовољни узлазним трендом који прати учешће остварених инвестиција у пољопривреди у укупно оствареним инвестицијама на подручју града Београда. Међутим, морамо водити рачуна да не желимо аграризацију привреде, већ избалансирани развој привредних грана, како би свака од њих дала адекватан допринос укупном расту економије. Сходно томе, очекивано учешће поменутог показатеља износи нешто изнад 40%, са тенденцијом враћања у просек из периода 2003-2005. година (односно, око 30%) (графикон 48.а).

Графикон 48.а. Учешће остварених инвестиција* у основна средства, у %

У периоду 2009-2015. година, треба очекивати веће учешће туђих извора финансирања, у односу на сопствена средства инвеститора. Банкарски кредити, који по многим ауторима представљају покретачку енергију за мотор инвестирања, биће доступни по приступачнијим каматним стопама, што ће свакако допринети високом исказивању остварених инвестиција у пољопривреди.

V. ВИЗИЈА И МИСИЈА

5.1. Метода дефинисања визије

Визија из које проистиче и мисија - то је целовит концепт који у себи садржи кључне компоненте за развој пољопривреде на територији града Београда. Основна метода у њиховом дефинисању заснива се на аналитичком приступу, из којег треба да проистекну реалне вредности развоја сектора и усмеравање на јасне правце будућег развоја пољопривреде. Визија треба да буде позитивног усмерења, реално остварива, да има компоненту потребног степена изазова који би учинио да се прикупи потребна енергија и обезбеде предуслови, знање и ресурси за почетак остварења задатака у будућности.

Концепт визије, према усвојеној пракси, мора да буде конзистентан и да на разумљив начин искаже стратешке намере и планове у развоју сектора пољопривреде. Истицањем основних конкурентских вредности пољопривреде, она уједно подстиче и на дефинисање основних циљева, мера и акција потребних за остварења будућих планова развоја и достизање могућег стања које ће обезбедити ефективно и непрекидно функционисање.

5.2. Учесници у дефинисању визије

Да би имала своју вредност, визија мора да буде заједнички производ свих учесника у процесу израде стратегије. Наравно да постоји различитост интереса свих интересних страна сектора пољопривреде и стога је посебна пажња посвећена различитости посматраних сегмената и њиховом партиципативном приступу.

Трудећи се да се обједини учешће и допринос свих интересних страна у пољопривреди - од непосредног пољопривредног произвођача до различитих нивоа институција - Институт за економику пољопривреде је у току израде „Стратегије развоја пољопривреде града Београда до 2015. године“, у сарадњи са Привредном комором Београда и Задружним савезом Београда, реализовао током маја и јуна 2008. године осам фокус група, са освртом на следеће теме:

1. Значај интересног удруживања индивидуалних пољопривредних произвођача у развоју пољопривреде града Београда (21.05.2008);
2. Место и улога великих пољопривредних система у пољопривреди Београда и Србије (23.05.2008);
3. Значај и улога мултифункционалне пољопривреде у градском подручју (26.05.2008);
4. Место и улога ратарско-повртарске производње и прераде у развоју пољопривреде града Београда (02.06.2008);
5. Место и улога воћарско-виноградарске производње и прераде у развоју пољопривреде града Београда (10.06.2008);
6. Значај сточарске производње и прераде у развоју пољопривреде града Београда (12.06.2008);
7. Канали пласмана пољопривредно-прехранбених производа (17.06.2008) и

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

8. Улога науке и струке у развоју пољопривреде града Београда (25.06.2008).

На овим фокус групама, одржаним у Привредној комори Београда, присуствовало више од 350 представника струке, науке и привреде, који су својим конструктивним дискусијама помогли дефинисању проблема у наведеним областима и сугерисали предлоге за њихово превазилажење.

Институт за економику пољопривреде је, такође, уз помоћ београдских општина, одржао фокус групе и на њиховим територијама, где су, у непосредном контакту са индивидуалним произвођачима, представницима задруга и удружења, малим и средњим предузећима, разматрани текући проблеми пословања у пољопривреди - уз активно учешће више од 320 релевантних актера из ове области.

Заједно са 50 чланова стручног тима који су директно учествовали на изради стратегије, створени су услови за формулисање визије и мисије, које су производ јединственог и заједничког става свих поменутих учесника.

5.3. Дефиниција визије развоја пољопривреде града Београда до 2015. године

Конкурентан и тржишно оријентисан пољопривредни сектор који свој развој базира на предузетничком приступу запошљавању и едукацији у интензивирању пољопривредној производњи, заснован на природним ресурсима подручја и усаглашен са новим технологијама и задовољењу растуће тражње београдског тржишта, уско повезан са стандардизованим произвођачким капацитетима, уз проширивање еколошких стандарда и афирмацију сеоских подручја, а све то подржано адекватном аграрном политиком и финансијским средствима и усаглашеним институционалним и правним оквирима према доброј пословној пракси ЕУ.

VI. СТРАТЕШКИ И СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ

Да би се остварило оно што је садржано у визији развоја пољопривреде града Београда, неопходно је дефинисати *стратешке циљеве*, при чему они треба да буду јасни, реално оствариви, релевантни визији и временски одређени. Они јесу важни, али су истовремено и веома општи и представљају визију на средњорочни период. Предуслов за остваривање стратешких циљева је дефинисање и реализација *специфичних или приоритетних циљева*. Они одређују начин реализације стратешког циља и представљају инструменте стратешког циља који је одређен да реши неки проблем или део проблема. За дефинисање сваког од специфичних, приоритетних циљева потребно је дефинисати и *реалне мере за њихово остварење*. Оне у ствари представљају спону између стратешког и оперативног дела постизања развоја.

Коначно, у складу са: (1) дефинисаном **визијом развоја пољопривреде**; (2) **SWOT матрицом** (комплексном и детаљном анализом свих снага и слабости пољопривреде Београда, а у контексту и амбијенту шанси и ризика домаћег и иностраног окружења у коме пољопривреда егзистира) и (3) **потребом усклађивања политике сеоског развоја са одговарајућом у ЕУ¹**, у наставку се дефинишу стратешки и специфични циљеви развоја пољопривреде града Београда до 2015. године, као и мере за њихово остварење:

Стратешки циљеви	Специфични циљеви	Мере
Стратешки циљ 1: Повећати продуктивност и конкурентност пољопривредног сектора у градским подручјима на принципима одрживог развоја	1.1. Коришћење предности људског потенцијала као специфичног хуманог капитала	1.1.1. Већа повезаност науке, праксе и свих заинтересованих субјеката преко реорганизованих пољопривредних станица, саветодавне службе, матичне службе, земљорадничких задруга и других удружења пољопривредника. 1.1.2. Развој и имплементација нових знања и вештина пољопривредника кроз савете, обуке, семинаре, курсеве 1.1.3. Подршка младим пољопривредницима у преузимању и модернизацији газдинстава
	1.2. Унапређење земљишне инфраструктуре и развој пољопривредног земљишта	1.2.1. Заштита и наменска одрживост обрадивог земљишта и ревитализација деградираних обрадивих подручја 1.2.2. Обезбеђење политичког конзензуса о начину приватизације великих пољопривредних предузећа и дефинисања власништва над земљишним фондовима задруга 1.2.3. Рационално и наменско коришћење пољопривредног земљишта у државној својини

¹ COUNCIL REGULATION (EC) No. 1698/2005. of 20.09.2005. on Support for Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), OJ L 277

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p align="center">Стратешки циљ 1:</p> <p align="center">Повећати продуктивност и конкурентност пољопривредног сектора у градским подручјима на принципима одрживог развоја</p>		1.2.4. Развој и повећање ефикасности тржишта пољопривредног земљишта
	<p>1.3. Интензивирање ратарске и повртарске производње према захтевима тржишта и могућностима прераде</p>	<p>1.3.1. Стандардизација производње семена ратарских култура и већа употреба квалитетног семенског материјала</p> <p>1.3.2. Унапређење продуктивности ратарске производње</p> <p>1.3.3. Унапређење продуктивности повртарске производње и повећање површина под поврћем у заштићеним просторима (пластеницима, стакленицима) и режиму наводњавања</p> <p>1.3.4. Увођење у производњу нових врста поврћа према захтевима домаћег и иностраног тржишта</p>
	<p>1.4. Интензивирање производње лековитог и ароматичног биља, цвећа и украсног биља, према захтевима тржишта и могућностима прераде</p>	<p>1.4.1. Повећање површина и продуктивности плантажног гајења лековитог и ароматичног биља, уз едукацију пољопривредника о условима и начинима ове производње</p> <p>1.4.2. Повећање површина и продуктивности у производњи цвећа и украсног биља, уз едукацију пољопривредника о овој врсти производње</p>
	<p>1.5. Интензивирање воћарско-виноградарске производње према захтевима тржишта и могућностима прераде</p>	<p>1.5.1. Унапређење расадничке производње - формирање матичњака за стандардизовани и сертификовани садни материјал са одговарајућим сортиментом</p> <p>1.5.2. Повећање обима производње и продуктивности у воћарско-виноградарској производњи</p> <p>1.5.3. Дефинисање категорије домаћих, аутохтоних сорти и њихова заштита, односно подстицање производње, уз увођење нових сорти према захтевима иностраног тржишта</p>
	<p>1.6. Унапређење сточарске производње према захтевима тржишта, уз акценат на интензивирању говедарске производње</p>	<p>1.6.1. Унапређење продуктивности у говедарској производњи</p> <p>1.6.2. Интензивирање производње у свињарству</p> <p>1.6.3. Интензивирање и раст производње у овчарству и козарству у складу са растућом тржишном тражњом</p> <p>1.6.4. Унапређење живинарске производње</p> <p>1.6.5. Унапређење и развој пчеларства</p>
	<p>1.7. Развој органске производње</p>	<p>1.7.1. Повећање површина под органском производњом и подстицање процеса сертификације органске производње</p>

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p align="center">Стратешки циљ 1:</p> <p align="center">Повећати производњу и конкурентност пољопривредног сектора у градским подручјима на принципима одрживог развоја</p>	<p align="center">1.8. Унапређење квалитета пољопривредне производње и производа</p>	<p>1.8.1. Подршка пољопривредним произвођачима у процесима имплементације и сертификације система безбедности и квалитета хране (<i>GLOBAL GAP, HACCP</i>)</p>
	<p align="center">1.9. Подршка успостављању произвођачких удружења и задружне сарадње, посебно ради промоције и пласмана пољопривредних производа и развоја погона примарне прераде</p>	<p>1.9.1. Подршка процесима удруживања пољопривредника 1.9.2. Подршка развоју земљорадничког задругарства 1.9.3. Подршка формирању и развоју удружених облика привређивања</p>
<p align="center">Стратешки циљ 2:</p> <p align="center">Изградити конкурентан прехранбени сектор за стварање веће додајне вредности и промовисање квалитета домаћих производа на иностраном тржишту</p>	<p align="center">2.1. Унапредити повезивање прехранбеног сектора са примарном пољопривредном производњом</p>	<p>2.1.1. Подршка процесима успостављања власничке повезаности примарне пољопривредне производње и прехранбеног сектора</p>
	<p align="center">2.2. Подржати модернизацију прехранбене индустрије кроз увођење нових технологија, стандарда и стално унапређење квалитета производа</p>	<p>2.2.1. Увођење нових технологија у прехранбеној индустрији и повећање квалитета процеса и производа 2.2.2. Увођење и сертификација свих система безбедности и квалитета хране у складу са захтевима ЕУ 2.2.3. Унапређење маркетиншких активности у прехранбеној индустрији за промоцију извоза (развој робних марки)</p>
	<p align="center">2.3. Подржати развој нових прерађивачких капацитета према расположивим стратешким сировинама и захтевима тржишта</p>	<p>2.3.1. Подржати инвестиције у правцу повећања броја малих и средњих предузећа са тржишно пропульзивним и извозним програмима производње</p>

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p align="center">Стратешки циљ 3:</p> <p align="center">Афирмисати развој градских подручја на бази диверсификације економских активности и унапређења квалитета живота у овим подручјима</p>	<p align="center">3.1. Унапредити физичку инфраструктуру у градским подручјима</p>	<p>3.1.1. Изградња нове и унапређење постојеће физичке инфраструктуре и пратећих елемената</p>
	<p align="center">3.2. Унапредити социјалну инфраструктуру, уз очување историјског и културног наслеђа градских подручја</p>	<p>3.2.1. Изградња нових и реконструкција постојећих објеката социјалне инфраструктуре, уз очување историјског и културног наслеђа градских подручја</p>
	<p align="center">3.3. Диверсификација економских активности у правцу развоја сеоског туризма, предузетништва у примарној преради пољопривредних производа и других сеоско-градских мултисекторских пројеката</p>	<p>3.3.1. Едукација становништва о могућностима диверсификације активности</p> <p>3.3.2. Подршка предузетницима, удружењима или/и задругама у развоју маркетиншких активности за промоцију агротуристичке понуде и промоцију традиције и културног наслеђа одређених подручја</p>
<p align="center">Стратешки циљ 4:</p> <p align="center">Очување и заштита природних ресурса и ревитализација деградираних и загађених околине</p>	<p align="center">4.1. Успоставити систем мониторинга испуњавања еколошких захтева у пољопривреди</p>	<p>4.1.1. Мониторинг стања земљишта и вода</p> <p>4.1.2. Едукација актера који могу да утичу на загађење, односно побољшање квалитета животне средине</p> <p>4.1.3. Разрадити мере за ублажавање последица кризних ситуација изазваних природним и вештачким путем.</p>
	<p align="center">4.2. Развити политике очувања земљишних ресурса, вода и агродиверзитета</p>	<p>4.2.1. Подстицање инвестиција у пројекте који имају за циљ очување животне средине</p> <p>4.2.2. Спречавање загађивања животне средине у градским подручјима</p>
	<p align="center">5.1. Регулација и развој тржишта пољопривредних производа и инпута за пољопривредну производњу</p>	<p>5.1.1. Укидање сиве економије у промету пољопривредних производа и инпута за пољопривредну производњу</p> <p>5.1.2. Унапређење тржишта пољопривредних производа кроз увођење нових инструмената и облика функционисања и управљања понудом</p>

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

<p>Стратешки циљ 5:</p> <p>Институционална и правна подршка развоју пољопривреде у градским подручјима, усклађена са праксом ЕУ</p>	<p>5.2. Успостављање адекватне подршке државне управе, институција и организација развоју пољопривреде у градским подручјима, усклађене са прописима и праксом ЕУ</p>	<p>5.2.1. Унапређење правне регулативе у пољопривреди</p> <p>5.2.2. Реорганизација и унапређење институција у пољопривреди</p> <p>5.2.3. Развијање система буџетске и кредитне подршке развоју пољопривреде</p> <p>5.2.4. Развијање механизма за мониторинг имплементације подстицаја и контролу резултата</p> <p>5.2.5. Унапређење координације и синхронизације у спровођењу мера подршке између различитих нивоа државне управе (република, град, општина)</p> <p>5.2.6. Јачање капацитета локалне заједнице у области развоја пољопривреде у градским подручјима</p>
---	--	--

VII. ОПИС СТРАТЕШКИХ ЦИЉЕВА, СПЕЦИФИЧНИХ ЦИЉЕВА И МЕРА

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1:

ПОВЕЋАТИ ПРОДУКТИВНОСТ И КОНКУРЕНТНОСТ ПОЉОПРИВРЕДНОГ СЕКТОРА У ГРАДСКИМ ПОДРУЧЈИМА НА ПРИНЦИПИМА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Специфични циљ 1.1. Коришћење предности људског потенцијала као специфичног хуманог капитала

Да би се унапредила конкурентност пољопривредног сектора града Београда, неопходна је реализација адекватних мера и пројеката на плану унапређења људског потенцијала као специфичног хуманог капитала који се, за разлику од природног, у предстојећем времену неће смањивати већ ће се увећавати. Активности на овом плану укључују, пре свега, већу повезаност науке и праксе преко реорганизованих пољопривредних станица, саветодавне службе, матичне службе, земљорадничких задруга и других удружења пољопривредника; развој и имплементацију нових знања, нових технологија и диверсификованих вештина пољопривредника, кроз савете, обуку, семинаре, курсеве; подршку младим пољопривредницима у модернизацији газдинстава. Сви пројекти у овој области морају се заснивати на адекватној државној подршци (финансијској, саветодавној, логистичкој) и координисаним активностима јавног и приватног сектора.

Мера 1.1.1. Већа повезаност науке, праксе и свих заинтересованих субјеката преко реорганизованих пољопривредних станица, саветодавне службе, матичне службе, земљорадничких задруга и других удружења пољопривредника.

Пројекат 1.1.1.1. Београдски програм развоја локалне саветодавне службе и запошљавања локалних саветодаваца

Основне претпоставке за реализацију овог пројекта су следеће: (а) сачинити вишегодишњи програм едукација локалних саветодаваца, (б) увести менторски рад у односу на локалне саветодавце, (в) донети одговарајуће програме саветодавног рада, (г) програмски објединити активности свих релевантних ресурса - Института за примену науке у пољопривреди, Националне службе за запошљавање, Министарства за пољопривреду, градских и општинских органа за привреду/пољопривреду, као и других.

Пројекат 1.1.1.2. Ефикасна организација стручне пољопривредне службе

Стручне пољопривредне службе организовати тако да буду на услузи свим заинтересованим корисницима, кроз бесплатне савете и информације и свакодневно присуство на терену, од заснивања производње до њене тржишне реализације. Сходно томе, обезбедити евалуацију и мониторинг рада локалне саветодавне службе, укључујући лиценцирање ментора и саветодаваца; мониторинг треба да обухвати не само саветодавце и њихове менторе него и њихове клијенте – сељаци, произвођаче и друге кориснике саветодавног рада. Иницијативу са градског нивоа покренути код Министарства пољопривреде и Министарства финансија.

Пројекат 1.1.1.3. Институционализација саветодавне политике

Доношење нових прописа (закони, уредбе, правилници) треба да обухвати више различитих аспеката, а нарочито: (1) решавање концепта и власничког статуса

пољопривредног саветодавства - углавном јавно (државно), односно шта и под којим условима, као приватно саветодавство, (2) формирање адекватне територијалне организације која ће омогућити да саветодавном службом буде обухваћен што већи број пољопривредних произвођача (најважнији циљ саветодавства), што подразумева развој локалне саветодавне службе унутар целовитог саветодавног система, (3) стабилне изворе и знатно већа средстава за саветодавство (сигурно финансирање, највећим делом из буџета, а мањим од комерцијализације неких услуга). Потребна је координисана акција државног, цивилног и јавног сектора у правцу усвајања пројеката.

Пројекат 1.1.1.4. Формирање националног удружења консултаната

Србија није члан међународних консултантских удружења, што може да неповољно утиче на даљи развој консалтинга, као и на обавештеност предузећа о позитивним ефектима консалтинга. Значајна подршка развоју сектора консалтинга остварила би се кроз формирање националног удружења консултаната, будући да су међународна удружења фокусирана на координацију консултантског рада на националном и регионалном нивоу. Једно од таквих удружења је Европска федерација удружења менаџмент консултаната (FEACO). У условима растућег броја консултаната у Европи, постоји јасна потреба предузећа да препознају квалификоване и професионалне консултантске организације. Чланство националних удружења консултаната у FEACO захтева поштовање смерница професионалног понашања и најбоље пословне праксе, што помаже предузећима у избору консултаната. Основна сврха FEACO је промоција и развој менаџмент консалтинга у Европи, кроз обезбеђење подршке националним удружењима. Иницијативу са градског нивоа покренути код Министарства пољопривреде и Министарства финансија.

Мера 1.1.2. Развој и имплементација нових знања и вештина пољопривредника кроз савете, обуке, семинаре, курсеве

Пројекат 1.1.2.1. Планска и систематска едукација саветодаваца

Специјализација саветодаваца подразумева познавање специфичних области, попут социо-економског саветодавства, еколошког саветодавства, као и упознавање са новим прописима и стандардима у ЕУ. С тим у вези је и подстицање стратешког планирања развоја и повезивања система знања и информација у пољопривреди и различитих центара за едукацију саветодаваца. То могу бити посебни центри за ту намену, али и факултети, истраживачки институти, школе и различите институције које, зависно од потреба саветодаваца, пружају додатну едукацију. На тај начин консултанти обогаћују своје знање и оплемењују пословно искуство. Стечена знања даље преносе и омогућавају решавање конкретних пословних проблема клијената. Неопходан је партнерски однос државног, цивилног и јавног сектора у правцу усвајања пројеката.

Пројекат 1.1.2.2. Формирање стручних саветодавних служби за пољопривреду при општинама

Формирање стручних саветодавних служби за пољопривреду при општинама подразумева ангажовање стручног кадра за саветодавну помоћ и услуге пољопривредницима, уз израду општинских стратегија развоја пољопривреде. Успостављање посебних специјализованих саветодавних служби у општинама, са

циљем обављања саветодавних послова, као и стручних послова на унапређењу пољопривредне производње код земљорадника, пољопривредних газдинстава и других произвођача. Реализација пројекта захтева покретање иницијативе код градске управе.

Пројекат 1.1.2.3. Трансфер савремених научних и стручних достигнућа

Подршка државе у правцу трансфера савремених научних и стручних достигнућа кроз: бесплатне или (од стране државе или локалне самоуправе) високорегресиране испоруке садница (квалитетне, безвирусне и високопродуктивне саднице нових сорти воћа и гржђа), семена ратарских и повртарских култура и расног подмлатка (квалитетна расна грла), уз обавезне бесплатне стручне препоруке и савете произвођачима, као и мониторинг употребе ових квалитетних инпута од стране произвођача. Подршка је неопходна свим учесницима у производном ланцу, и то како са аспекта упознавања пољопривредника са технологијама производње, тако и са аспекта информисања о тржишним кретањима, трендовима, економској политици, еколошким и другим захтевима за заштиту животне средине, итд.

Пројекат 1.1.2.4. Едукација, обука и семинари за произвођаче

Развој пољопривреде се више него икад ослања на резултате научних истраживања и њихову практичну примену. Истраживања у области пољопривреде обавља широка мрежа државних института, завода и универзитета и углавном су усмерена ка побољшању производње, али имају малу практичну примену. Консултанти могу да организују програме едукације произвођача, обуке и семинара који ће унапредити њихову информатичку писменост, познавање агро-бизниса и сл., и тиме им повећати мотивацију за даље оспособљавање и рад. Овај пројекат подразумева и подршку организацији препознатљивих догађаја (сајмова, конференција, малих високоспецијализованих сајмова) који треба да подстакну размену идеја и сазнања пољопривредника. Потребна је координисана акција државног, цивилног и јавног сектора у правцу усвајања пројеката.

Мера 1.1.3. Подршка младим пољопривредницима у преузимању и модернизацији газдинстава

Пројекат 1.1.3.1. Већи подстицаји из аграрног буџета за младе пољопривреднике

Пројекат се састоји у интензивирању финансијске подршке за младе пољопривреднике из аграрног буџета у виду давања већих субвенција и повећаној контроли трошења средстава. Иницијативу са градског нивоа покренути код Министарства пољопривреде.

Специфични циљ 1.2. Унапређење земљишне инфраструктуре и развој пољопривредног земљишта

Да би се унапредила конкурентност пољопривредног сектора и градских подручја Београда, потребно је реализовати адекватне мере и пројекте на плану уређења земљишне инфраструктуре и развоја тржишта пољопривредног земљишта (како продаје, тако и закупа). Сви пројекти у овом домену се морају заснивати на адекватној државној подршци (финансијској, саветодавној, логистичкој), заједничким активностима јавног и приватног сектора, као и на успостављању политичког консензуса о начину приватизације великих пољопривредних предузећа и дефинисања власништва над земљишним фондовима задруга.

Мера 1.2.1. Заштита и наменска одрживост обрадивог земљишта и ревитализација деградираних обрадивих подручја

Пројекат: 1.2.1.1. Наставак израде годишњих програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта

Законска је обавеза да се годишњим програмима реализују пољопривредне основе из надлежности локалне самоуправе. Програми омогућавају и ефикасније коришћење пољопривредног земљишта у државној својини.

Пројекат: 1.2.1.2. Комасација земљишта

Комасација је једна од мера уређења пољопривредног земљишта, ради укрупњавања и побољшавања природних и еколошких услова. У скоро свим општинама града Београда, она се обавља у складу са пољопривредном основом јединице локалне самоуправе.

Пројекат: 1.2.1.3. Заустављање стихијског заузимања плодних земљишта у непољопривредне сврхе

Један од начина угрожавања земљишта је његово заузимање претварањем у необрадиво и то: изградњом градова, ширењем градова и спајањем села и градова; изградњом инфраструктурних система и индустријских комплекса, депоновањем отпадног и другог штетног материјала и друго. Све израженији проблем последњих година је неконтролисано смањење пољопривредних површина и њихово претварање у грађевинско земљиште. Зато је потребно законским путем и путем ефикасних инспекцијских органа спречити коришћење земљишта прве, друге, треће, четврте и пете катастарске класе у непољопривредне сврхе на територији Београда укључујући све његове општине.

Пројекат: 1.2.1.4. Привођење намени необрађеног и запуштеног земљишта

У складу са Законом о пољопривредном земљишту, потребно је претварати необрадиво и запуштено земљиште у обрадиво. С тим циљем треба користити средства из републичког буџета и, у границама могућности, и средства буџета града.

Пројекат: 1.2.1.5. Смањивање неповољних утицаја развоја рударства, енергетике и других индустријских делатности на расположиве површине и квалитет пољопривредног земљишта

Површинском експлоатацијом минералног и рудног богатства земљиште се видно оштећује, због уништавања површинског вегетацијског слоја, па се на тим просторима стварају неплодне површине, што знатно умањује земљишни фонд. Сходно томе, потребно је иницирати активности и пројекте за смањење неповољних утицаја поменутих загађивача на земљиште, а посебна би средства и друштвена активност требало да буду усмерени ка већој техничкој и биолошкој рекултивацији неактивних површинских копова (ово посебно у општини Лазаревац).

Пројекат: 1.2.1.6. Изградња и унапређење система наводњавања и одводњавања као основе за интензивирање пољопривредне производње

Одводњавање као хидротехничка мелиоративна мера има задатак да регулише водни, топлотни и хранљиви режим превлажених земљишта, одвођењем сувишне количине воде из земљишта и са земљишта, а све с циљем повећања његове производне способности, побољшања санитарних услова и оздрављења територије. Системи за одводњавање имају задатак да правовремено одведу површинску воду и снизе ниво подземне воде и да обезбеде услове за неометано коришћење пољопривредне механизације и одвијање транспорта. Са друге стране, наводњавање представља скуп мера (инжењерских, привредних и др.) спроведених ради равномерне расподеле воде на пољопривредном земљишту. И једна и друга хидромелиоративна мера нису у довољној мери заступљене на територији града Београда и општина које му припадају. Како би се интензивирала пољопривредна производња, потребно је реконструисати постојеће канале и системе за наводњавање и изградити нове.

Пројекат: 1.2.1.7. Унапређење противградне заштите

Ради заштите од града који прави велике штете пољопривреди, потребно је из средстава републичког буџета, као и буџета града, а по могућности и буџета градских општина, даље унапређивати противградну заштиту.

Пројекат 1.2.1.8. Оснивање лабораторије за анализу земљишта

Лабораторијска анализа земљишта омогућава рационалније коришћење, као и одређивање оптималног времена примене потребних количина ђубрива. Анализом земљишта омогућава се постизање стабилних приноса, високог квалитета, уз максималну ефикасност уложеног материјала, енергије и рада, као и заштиту агроекосистема од загађења. Потребно је да се оснује лабораторија, на нивоу града Београда, односно појединачних општина. Такође, значајно је да лабораторија у свом саставу има и службу за узорковање земљишта, да би се избегло нестручно руковање узорцима, што би утицало на резултат анализе, а затим и производне резултате.

Пројекат: 1.2.1.9. Изградња и уређење сеоских и пољских путева

Ради унапређивања живота у сеоским срединама, изузетно је важно да се изграђују и одржавају локални пољски путеви. Средства за ове намене се обезбеђују из градског буџета и буџета градских општина.

Пројекат: 1.2.1.10. Санкционисати власнике оних поседа који се не обрађују

У оквиру овог пројекта треба обезбедити примену Закона о пољопривредном земљишту, члан 59, у коме стоји да је „обавеза власника да земљиште редовно обрађује, да поступа као добар домаћин и по правилима кодекса добре пољопривредне праксе, да земљиште користи у складу са пољопривредном основом јединице локалне самоуправе“. За непоштовање ове „обавезе“ пољопривредници немају никакву санкцију. Законом о пољопривредном земљишту предвиђа се само могућност да Министарство пољопривреде да у закуп земљиште које није обрађено у претходном вегетационом периоду - физичком, односно правном лицу, за период до три године, уз плаћање закупнине власнику земљишта. Ову могућност ресорно министарство не користи. Оштрим мерама фискалне политике „санкционисати“ власнике оних земљишних површина које се годинама не обрађују. Иницијативу са нивоа града треба

покренути код Министарства пољопривреде и Министарства финансија Републике Србије.

Мера 1.2.2. Обезбеђење политичког консензуса о начину приватизације великих пољопривредних предузећа и дефинисања власништва над земљишним фондовима задруга

Пројекат: 1.2.2.1. Убрзање процеса приватизације и реструктурирања пољопривредних предузећа

Још увек није завршен процес приватизације великих и значајних пољопривредних предузећа („ПКБ Корпорација“, „Драган Марковић у реструктурирању“, ПИК „Земун“). Незавршена власничка трансформација само је „кочница“ спровођења других облика реструктурирања (тржишно, организационо, пословно, финансијско), те је јасно да ова предузећа значајно касне у дефинисању и изграђивању своје тржишне позиције. Брзина и начини приватизације ових предузећа у највећој мери зависе од надлежних државних органа и успостављеног консензуса. С обзиром да велики проблем „лежи“ у опасности неуспешне приватизације, тачније, уситњавања великих уређених земљишних комплекса и девастацији значајних средстава уложених у програме уређења и заштите пољопривредног земљишта у протеклих пет деценија, потребно је бити врло обазрив при избору модела и метода приватизације. Имајући у виду значај „ПКБ Корпорације а.д.“ Београд за снабдевање прехранбене индустрије града Београда и Републике Србије, али уједно и чињеницу да је ова корпорација знатно већа од врло профитабилних комерцијалних фарми у западној Европи, мало је вероватно да ће потенцијални стратешки партнер бити страни партнер, који би могао да знатно инвестира у ово предузеће и успостави позитивне норме пословања. Можда би најцелисходније решење било да држава изврши неопходно власничко реструктурирање предузећа, део власништва прода стратешком партнеру, део подели запосленима без накнаде, а над делом задржи власништво и обезбеди задовољавајућу функционалну целовитост. Иницијативу за овај пројекат покренути са нивоа града.

Пројекат: 1.2.2.2. Решавање статуса власништва над имовином (земљишним фондовима) земљорадничких задруга

У земљорадничким задругама данас постоје задружна, друштвена и државна својина. Није извршено прецизно разграничење између ова три облика својине, а велики део имовине задруга у земљишним књигама води се као друштвена имовина. Државни органи веома споро решавају питање повраћаја и књижења задружне имовине, а често и на штету задруга. Потребан је консензус када је реч о статусу (повраћају) непокретне имовине задруга, као и убрзање процедуре усвајања новог закона о задругама, ради јасног дефинисања власништва имовине задруга, статусних промена, задружне ревизије и других питања од интереса за ефикасно функционисање целокупног задружног сектора. Имовину коју задруге користе, а која се води као друштвена, требало би уступити земљорадничким задругама на коришћење (обезбеђење неопходне правне „проходности“ за трансформацију друштвене у задружну имовину), али уз испуњавање неколико предуслова: (1) строго надгледање њеног правилног коришћења (уз поштовање задружних принципа), кроз спровођење обавезујућих редовних и ванредних задружних ревизија; (2) ефикасно функционисање судских органа у процесу примене закона (осигурање да ће у задрузи која се не подвргне редовној задружној ревизији или не поступи у складу са налазима из извештаја ревизора бити спроведен процес ликвидације и брисања из регистра). Иницијативу за овај пројекат покренути са

градског нивоа.

Мера 1.2.3. Рационално и наменско коришћење пољопривредног земљишта у државној својини

Пројекат: 1.2.3.1. Давање ситних парцела државног пољопривредног земљишта индивидуалним пољопривредним произвођачима на коришћење

Ради рационалног коришћења ситнијих земљишних парцела на територији града које се налазе у државној својини, требало би их уступити ситним и сиромашнијим пољопривредним произвођачима без накнаде, што има и производну и социјалну димензију.

Мера 1.2.4. Развој и повећање ефикасности тржишта пољопривредног земљишта

Пројекат: 1.2.4.1. Осавремењавање и ажурирање катастра непокретности, уз континуирано евидентирање промена намене пољопривредног земљишта

С обзиром на тренутно стање катастра непокретности, потребно је спровести веће активности (уз већа издвајања средства из буџета) у правцу осавремењавања и ажурирања катастра непокретности. Нарочито треба обратити пажњу на евидентирање промена намене пољопривредног земљишта, стално пратити намену земљишта и евентуалне промене редовно уносити. Иницијативу покренути са нивоа града и општина.

Пројекат: 1.2.4.2. Смањити порез на закуп и пренос апсолутних права власништва над земљиштем

Треба ревидирати фискалну политику у домену пољопривредног земљишта. Активности би требало усмерити на укидање пореских оптерећења и/или смањивање и/или селективни приступ у дефинисању висине пореза у промету (преносу апсолутних права) и закупу земљишта. Иницијативу са нивоа града усмерити ка Министарству пољопривреде и Министарству финансија Републике Србије.

Пројекат: 1.2.4.3. Поједноставити и појефтинити бирократске и административне процедуре код укњижавања земљишта, преноса власништва и сл.

Законска и бирократска процедура која се односи на укњижавање земљишта, пренос власничких права и слично - веома је дугачка, компликована и скупа за пољопривреднике. Иницијативу за овај пројекат покренути са нивоа града.

Пројекат: 1.2.4.4. Изградња тржишта дугорочних кредита за куповину пољопривредног земљишта

Путем већих издвајања из аграрног буџета, субвенционисати камате на слободном банкарском тржишту на дугорочне кредите за куповину пољопривредног земљишта.

Пројекат: 1.2.4.5. Реституција земљишта

Овај пројекат подразумева постизање политичког консензуса о брзини и начину процеса реституције. Решавање овог питања у директној је вези са развијањем механизма дугорочног давања државног земљишта у закуп. Дугорочни закуп државног пољопривредног земљишта сада ограничава следећа одредба у Закону о земљишту: „Пољопривредно земљиште у државној својини које је сагласно Закону о пријављивању и евидентирању одузете имовине (Службени гласник РС, број 45/05) евидентирано у Републичкој дирекцији за имовину Републике Србије може се дати у закуп на период до три (3) године” (члан 92).

Специфични циљ 1.3. Интензивирање ратарске и повртарске производње према захтевима тржишта и могућностима прераде

Ратарска и повртарска производња су значајни за растуће тржиште пољопривредно-прехранбених производа Београда. Чињеница је да ратарска производња представља значајан чинилац прехранбене сигурности града, а производња поврћа једну од најинтензивнијих грана биљне производње, што се изражава величином приноса по јединици површине и оствареним приходом. На нивоу града постоје повољни услови за развој ратарства и повртарства, а интензивирање наведених грана пољопривредне производње допринеће повећању конкурентности пољопривредног сектора града Београда.

Мера 1.3.1. Стандардизација производње семена ратарских култура и већа употреба квалитетног семенског материјала

Пројекат 1.3.1.1. Повећати субвенције за семенску и расадничку производњу

Имајући у виду значај квалитетног семенског и расадничког материјала за пољопривредну производњу, надлежни орган градске управе треба се залаже за већи износ подстицајних средстава из републичког буџета.

Пројекат 1.3.1.2. Едукација пољопривредних произвођача о значају коришћења квалитетног семенског и садног материјала

За интензивирање ратарске производње важно је да број пољопривредних произвођача који користе сертификовани семенски и садни материјал буде што већи, односно да буде у константном порасту. Коришћењем квалитетног материјала постижу се већи приноси уз смањени ризик од развоја болести, што директно утиче на повећање конкурентности наведеног сектора пољопривреде. Едукацију би вршили одабрани стручњаци из ове области.

Мера 1.3.2. Унапређење продуктивности ратарске производње

Пројекат 1.3.2.1. Обезбеђење финансијских средстава за регресирање набавке репроматеријала и финансирање текуће производње

Пројекат подразумева покретање иницијативе за издашнијом финансијском подршком државе.

Пројекат 1.3.2.2. Смањење пореза за набавку нових пољопривредних машина

Ратарска производња претежно се одвија помоћу машина које су застареле и често су на граници техничке исправности, што утиче на стабилност и перформансе ратарске производње. Покренути иницијативу са нивоа града код надлежног министарства да се

коригује фискална политика која се примењује при набавци пољопривредних машина и резервних делова, што ће повећати њихову доступност произвођачима.

Мера 1.3.3. Унапређење продуктивности повртарске производње и повећање површина под поврћем у заштићеним просторима (пластеницима, стакленицима) и режиму наводњавања

Пројекат 1.3.3.1. Израда оперативног програма развоја производње поврћа у заштићеним просторима (пластеницима, стакленицима)

С обзиром да изграђене површине под пластеницима на нивоу града Београда не могу удовољити потребама тржишта за повртарским производима (парадајз, салата, паприке, краставци и друго) у вансезони, те су потрошачи упућени на поврће из увоза, неопходно је израдити програм развоја пластеничке производње поврћа, како би се задовољиле потребе тржишта.

Пројекат 1.3.3.2. Финансијска подршка државе при набавци система за наводњавање

Наводњавање представља једну од агротехничких мера које су неопходне за стабилну пољопривредну производњу. Системи за наводњавање представљају велику инвестицију коју мало пољопривредних произвођача може самостално да отплати. Потребно је да држава, субвенцијама из републичког аграрног буџета, односно путем издвајања на нивоу града, подржи набавку ове стратешки важне агротехничке опреме, што ће дугорочно утицати на стабилност производње поврћа града Београда.

Пројекат 1.3.3.3. Финансијска подршка државе за бушење бунара и одржавање

Да би се повећале површине под поврћем које су у режиму наводњавања, поред набавке система за наводњавање, потребно је да постоји и извор воде која је довољно квалитетна да би се користила у поменуте сврхе, као и да се обезбеде довољне количине воде, како за потребе производње на отвореном пољу, тако и за потребе производње у заштићеном простору (пластеници, стакленици). Један од начина је бушење бунара за наводњавање, чиме ће повртарска производња на нивоу града постати стабилнија и мање зависна од климатских прилика. Зато је потребно да се у буџету града одвоје већа средства која ће се наменски користити за ове сврхе.

Пројекат 1.3.3.4. Финансијска подршка државе и банака за изградњу мини погона за прераду поврћа

Потребно је да држава, субвенцијама републичког аграрног буџета, као и већим издвајањима из градског буџета, подржи иницијативе за изградњу прерадних капацитета у воћарству. Такође, значајна је и подршка банкарског сектора, која би се огледала у нижим каматним стопама и дужим роковима отплате кредита. Производња поврћа мора да буде уско повезана са прерађивачком индустријом, што за циљ има продукцију производа различитих нивоа прераде и остваривање додате вредности у односу на примарне производе. Прерада би обухватала производњу сушеног, конзервисаног, маринираног и смрзнутог поврћа, различитих производа на бази поврћа, као и паковање готових производа.

Мера 1.3.4. Увођење у производњу нових врста поврћа према захтевима домаћег и иностраног тржишта

Пројекат 1.3.4.1. Едукација пољопривредних произвођача о могућностима промене сортимента у производњи поврћа

Производња поврћа најчешће се заснива на добро познатим сортама које су у употреби дужи низ година. Константна истраживања у овој области доводе до стварања нових сорти које имају боље производне особине и отпорност на неповољне услове. Нове домаће и стране сорте са побољшаним производним перформансама заступљене су на тржишту. Проблем представља недостатак знања о могућностима нових сорти, који је могуће решити подизањем нивоа знања пољопривредних произвођача, путем курсева, саветовања, семинара, али и преко стручних пољопривредних служби које би биле организоване на нивоу града Београда.

Пројекат 1.3.4.2. Оснивање агенције за тржишна истраживања

Оснивање агенције на нивоу града Београда, односно појединих општина, која ће имати задатак да истражује потребе тржишта поврћа. Информације прикупљене са терена биле би доступне заинтересованим произвођачима. Значај агенције је у томе што би произвођачи своју производњу усмеравали на основу информација о кретањима на тржишту и постизали оптималне приносе у односу на тражњу.

Пројекат 1.3.4.3. Финансијска подршка државе у преласку на нови сортимент поврћа

Преласком на гајење нових сорти поврћа постижу се већи приноси у производњи, а производња је сигурнија због повећане отпорности на одређене болести. Гајењем нових сорти постиже се већа продуктивност, што утиче и на повећање конкурентности повртарског сектора. Потребно је да држава, већим субвенцијама из републичког аграрног буџета, као и већим издвајањима из градског буџета, подржи иницијативу преласка што већег броја произвођача за гајење технолошки савременијих сорти.

Специфични циљ 1.4. Интензивирање производње лековитог и ароматичног биља, цвећа и украсног биља, према захтевима тржишта и могућностима прераде

Лековито и ароматично биље постаје незаобилазна основа, не само фармацеутске већ и њој сродних индустрија, као што су прехранбена, козметичка, индустрија алкохолних пића, и сл. Све већа потражња за лековитим и ароматичним биљем намеће потребу за повећаном продукцијом. Ова чињеница представља изазов у изналажењу нових могућности у повећању производње квалитетнијих дрога, које купцима треба нудити у виду полупроизвода и финалних производа, ради остварења повољнијих економских ефеката. За производњу цвећа и украсног биља на територији града Београда карактеристични су повољни агроколошки услови, али је производња ипак слабо развијена. Истраживања показују да велики део цвећа (чак 90%) које се пласира на тржишту Београда потиче из увоза. Значи да постоји развијено тржиште, које се у недостатку домаће производње снабдева производима из увоза, што имплицира велику могућност развоја производње цвећа и украсног биља на територији града.

Мера 1.4.1. Повећање површина и продуктивности плантажног гајења лековитог и ароматичног биља, уз едукацију пољопривредника о условима и начинима ове производње

Пројекат 1.4.1.1. Едукација пољопривредних произвођача о условима и начинима производње лековитог и ароматичног биља

Производња лековитог и ароматичног биља доноси већу добит од већине ратарских култура. Проблем представља недостатак знања о условима и начинима производње лековитог и ароматичног биља, али и о финансијским ефектима који се остварују њиховом производњом. Зато је потребно подизати нивоа знања пољопривредних произвођача. Носилац едукације треба да буде нека образовна, а трансфер знања би се обављао преко пољопривредних станица и земљорадничких задруга, удружења пољопривредника, односно путем курсева, саветовања и семинара.

Пројекат 1.4.1.2. Подршка државе и банака развоју плантажног гајења лековитог и ароматичног биља

На територији града Београда налази се значајан број прерађивача лековитог и ароматичног биља. То представља довољан подстицај да се покрене иницијатива са нивоа града надлежном министарству за повећање субвенција за заснивање производње лековитог и ароматичног биља. Потребно је да држава већим издвајањима подржи иницијативе за изградњу и прерадних капацитета који би као сировину користили лековито и ароматично биље. Значајна је и подршка банкарског сектора, која би се огледала у нижим каматним стопама и дужим роковима отплате кредита.

Пројекат 1.4.1.3. Обезбедити подстицајна средства за набавку опреме за обраду, сушење, дестилацију етарских уља

Производња лековитог и ароматичног биља требало би да у високом степену буде повезана са прерађивачком индустријом. Пројекат подразумева покретање иницијативе да се обезбеде средства за набавку опреме која је неопходна за добијање производа виших фаза прераде и остваривање додате вредности у односу на примарне производе. Средства је могуће обезбедити из градског буџета, али и банкарским кредитима које треба да карактеришу ниже каматне стопе и дужи рокови отплате због специфичности пољопривредне производње.

Мера 1.4.2. Повећање површина и продуктивности у производњи цвећа и украсног биља, уз едукацију пољопривредника о овој врсти производње

Пројекат 1.4.2.1. Едукација пољопривредних произвођача о могућностима производње цвећа и украсног биља

На територији града Београда постоје одговарајући агроеколошки услови за производњу квалитетног цвећа, семена, калемова и осталог цветног материјала, које треба искористити. Пројекат подразумева едукацију пољопривредних произвођача о могућностима које доноси производња цвећа и украсног биља. Носилац едукације треба да буду пољопривредне службе, уз помоћ одабраних стручњака из ове области.

Пројекат 1.4.2.2. Уједначавање пореза за све видове цветног материјала

Пројекат подразумева покретање иницијативе са нивоа града код надлежног министарства да се кориговањем фискалне политике, односно смањењем пореза на резани цвет са 18% на 8%, колико износи ПДВ за остали садни и репродуктивни материјал, подстиче производња цвећа и украсног биља. Пројекат је значајан и због чињенице да највећи део производње цвећа представља производња резаног цвећа.

Пројекат 1.4.2.3. Уврстити производњу резаног цвећа у шифарник Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде

Потребно је на нивоу града, а затим и на нивоу Републике, иницирати увршћавање производње резаног цвећа у шифарник Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, што ће омогућити одобравање кредитних средстава ресорног министарства за наведену производњу.

Специфични циљ 1.5. Интензивирање воћарско-виноградарске производње према захтевима тржишта и могућностима прераде

Воћарско-виноградарска производња је значајан сегмент пољопривредне производње града Београда. Сам град представља тржиште које се убрзано развија и шири и има потребу за све већим количинама свежег воћа и грозђа за потрошњу, али и прерађевина које је могуће користити ван произвођачке сезоне, односно током целе године. Поједине општине на нивоу града имају одличне агроеколошке услове за воћарско-виноградарску производњу, што се у предстојећем периоду може искористити за квантитативно и квалитативно повећање производње воћа и грозђа. Ове чињенице указују на потребу интензивирања и примарне производње и производње прерађевина од воћа и грозђа.

Мера 1.5.1. Унапређење расадничке производње - формирање матичњака за стандардизовани и сертификовани садни материјал са одговарајућим сортиментом

Пројекат 1.5.1.1. Финансијска подршка државе за заснивање матичњака

За развој воћарства и виноградарства, као и модернизацију сортимента - што би директно утицало на могућност пласмана воћа и грозђа за потрошњу, а смањење количина нижих класа и неадекватног сортимента које је могуће пласирати само као сировину за прерађивачку индустрију - значајан је развој развој матичњака. Потребно је да држава, већим субвенцијама републичког аграрног буџета, као и издвајањима на нивоу града, подржи иницијативу заснивања матичњака за стандардизовани и сертификовани садни материјал.

Пројекат 1.5.1.2. Едукација пољопривредних произвођача о потреби и значају коришћења стандардизованог и сертификованог садног материјала

Коришћењем квалитетног материјала постижу се већи приноси уз смањени ризик од развоја болести, што утиче на повећање конкурентности воћарства и виноградарства града Београда. Носилац едукације треба да буде образовна институција а спровођење едукације је могуће извршити преко пољопривредних станица и земљорадничких задруга и преко семинара, курсева и саветовања.

Мера 1.5.2. Повећање обима производње и продуктивности у воћарско-виноградарској производњи

Пројекат 1.5.2.1. Смањење пореза за набавку пољопривредне механизације у воћарству

Воћарство и виноградарство карактерише специфична механизација од које зависи продуктивност производње. Као и у другим гранама пољопривреде, механизација је застарела, што неповољно утиче на целокупан процес производње. Покренути иницијативу са нивоа града код надлежног министарства да се коригује фискална политика, односно смање стопе које се примењују при набавци механизације за воћарску производњу (атомизери, тресачи, итд.). Доступност специфичних машина и резервних делова за воћарство допринеће повећању продуктивности и смањењу трошкова производње, што ће утицати и на повећање конкурентности.

Пројекат 1.5.2.2. Финансијска подршка државе и банака за изградњу већих прерадних капацитета у воћарству и довођење у функцију постојећих погона

Потребно је да држава, субвенцијама републичког аграрног буџета, као и већим издвајањима из градског буџета, подржи иницијативе за изградњу прерадних капацитета у воћарству. Такође, значајна је и подршка банкарског сектора која би се огледала у нижим каматним стопама и дужим роковима отплате кредита. Важно је да производња воћа буде уско повезана са прерађивачком индустријом, а све са циљем продукције производа високих фаза прераде и остваривања већих прихода у односу на примарне производе.

Пројекат 1.5.2.3. Израда оперативног програма развоја производње воћа и грожђа на органским основама

Све је израженији тренд потрошње здравствено исправних намирница. И на тржишту Београда потрошња хране која је произведена на органским основама бележи раст. У складу с тим, неопходно је израдити оперативни програм развоја производње воћа на органским основама, како би се задовољиле растуће потребе тржишта.

Мера 1.5.3. Дефинисање категорије домаћих, аутохтоних сорти и њихова заштита, односно подстицање производње, уз увођење нових сорти према захтевима иностраног тржишта

Пројекат 1.5.3.1. Идентификовање аутохтоних воћарско-виноградарских сорти и утврђивање производних потенцијала

Увођење нових сорти у воћарско-виноградарску производњу, са циљем повећања продуктивности производње, представља неминовност. Међутим, заштита аутохтоних сорти воћа и винове лозе представља императив са становишта очувања генетских ресурса одређеног подручја. Циљ пројекта је идентификовање аутохтоних сорти, процене њихових производних потенцијала и стицање основних знања о њима. О значају одржавања, односно увођења аутохтоних сорти у производњу говори

чињеница да аутохтоне сорте винове лозе које се нигде друго не саде не улазе у квоте ЕУ при извозу вина.

Пројекат 1.5.3.2. Ревитализација аутохтоних воћарско-виноградарских сорти

За реализацију пројекта потребна је координисана акција научних институција које врше истраживања у области воћарства и виноградарства и надлежних служби на нивоу града. Пројекат би подразумевао подизање чистих засада одабраних сорти, који би служили као матичњаци из којих би се узимале здравствено исправне саднице за производњу. Ово је значајно јер највећи проблем ревитализације аутохтоних сорти представља недостатак садног материјала.

Пројекат 1.5.3.3. Увођење нових сорти у воћарско-виноградарску производњу

Увођењем у производњу нових сорти воћа и грожђа постижу се већи приноси, а производња је сигурнија због повећане отпорности на одређене болести. Потребно је покренути иницијативу са нивоа града код Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и Министарства финансија, да држава, већим субвенцијама републичког аграрног буџета, као и већим издвајањима из градског буџета, подржи иницијативу преласка што већег броја произвођача на гајење нових продуктивнијих сорти, што ће стратешки допринети повећању конкурентности сектора воћарско-виноградарске производње.

Специфични циљ 1.6. Унапређење сточарске производње према захтевима тржишта, уз акценат на интензивирање говедарске производње

Да би се унапредила сточарска производња у целини, првенствено је неопходно развити говедарску производњу, као најважнију грану сточарства, на територији града Београда. Поред тога, потребно је посветити пажњу и развоју осталих видова сточарске производње (свињарство, овчарство, козарство, живинарска производња) и пчеларства, који такође имају велике развојне могућности. У говедарској производњи на територији града Београда највећи значај има производња млека. У будућности је неопходно максимално искористити постојеће капацитете крупних говедарских фарми у оквиру ПКБ-а. Ипак, посебну пажњу треба посветити развоју говедарске производње на породичним пољопривредним газдинствима, која би у будућности требало да представља носиоце производње млека и говећег меса.

Мера 1.6.1. Унапређење продуктивности у говедарској производњи

Пројекат 1.6.1.1. Специјализација говедарске производње

Постојеће крупне говедарске фарме углавном су окренуте ка производњи млека. Са друге стране, породична газдинства још увек нису довољно специјализована. Специјализација породичних газдинстава може ићи у два смера: 1) уска специјализација на производњу млека; 2) усмеравање на комбинацију производње млека и това јунади из сопствене производње. На овај начин би се у производњи млека искористила близина тржишта, док би тов јунади био намењен како домаћем тржишту тако и извозу на тржиште ЕУ. Да би се спровела специјализација, неопходна је подршка из аграрног буџета.

Пројекат 1.6.1.2. Укрупњавање говедарских фарми

Укрупњавање породичних газдинстава вршило би се како у погледу повећања земљишних површина, тако и у погледу броја говеда којима фарме располажу. Укрупњавање газдинстава захтева модернизацију објеката и опреме ангажованих директно у производњи млека и тову јунади, као и осавремењавање пољопривредне механизације за производњу сточне хране. За укрупњавање газдинстава неопходна су изузетно висока улагања, која би првенствено требало финансирати из аграрног буџета, а мањим делом из средстава индивидуалних произвођача.

Пројекат 1.6.1.3. Унапређење рада ветеринарске службе у говедарској производњи

Повећање броја ветеринарских станица, побољшање њихове сарадње са произвођачима млека и снижење цена ветеринарских услуга, као и обука произвођача за самостално обављање једноставнијих ветеринарских интервенција побољшало би здравствено стање говеда, а тиме би се остварили и значајни позитивни економски ефекти. Пројекат би подразумевао заједничку акцију Ветеринарског факултета, ветеринарских станица, локалних самоуправа, млекара и пољопривредника.

Пројекат 1.6.1.4. Унапређење рада саветодавне службе у говедарској производњи

Пројектом би се обухватио рад на побољшању исхране крава (односно унапређењу квалитета оброка), подизању свести о неопходности одговарајућих услова смештаја говеда (микроклиматски и хигијенски услови), увођењу модерних начина држања говеда (слободни уместо везаног система), унапређење селекције говеда и слично. Пројекат би обухватао сарадњу Пољопривредног факултета, пољопривредне саветодавне службе, локалне заједнице, млекара и пољопривредних произвођача.

Мера 1.6.2. Интензивирање производње у свињарству

Пројекат 1.6.2.1. Модернизација производње у свињарству

Овај пројекат првенствено подразумева модернизацију објеката и опреме, која захтева улагања из аграрног буџета, пошто сељаци не располажу довољном количином новца за финансирање оваквих инвестиција. Ова би модернизација довела до повећања продуктивности рада, снижења трошкова радне снаге и побољшања економских ефеката пословања свињарских фарми на индивидуалном сектору.

Пројекат 1.6.2.2. Унапређење исхране и селекција свиња

Да би се повећао дневни прираст у тову свиња, уз смањење трошкова производње, потребе су нове конверзије хране. Зато је потребна обука произвођача о прављењу квалитетних оброка за свиње. Такође је неопходан увоз квалитетног приплодног материјала и вођење рачуна о селекцији свиња, чиме би се додатно повећали економски ефекти това.

Мера 1.6.3. Интензивирање и раст производње у овчарству и козарству у складу са растућом тржишном тражњом

Пројекат 1.6.3.1. Изградња малих млекара за прераду овчијег и козјег млека

Изградњом малих породичних капацитета за прераду овчијег и козјег млека, обезбедио би се сигуран откуп и пласман сировог млека и млечних производа и повећање цена ових производа. Наиме, тренутно откуп овчијег и козјег млека није сигуран, а цене су незадовољавајуће. С обзиром да на тржишту расте тражња за овим производима, изградњом малих млекара обезбедила би се довољна количина млека, сира и осталих млечних производа од оваца и коза.

Пројекат 1.6.3.2. Повећање производње утовљене јагњаци и јаради за клање

Подручје града Београда представља велико тржиште за јагњеће и јареће месо због чега треба повећати њихову производњу: 1. повећањем бројности и 2. повећањем квалитета грла.

Мера 1.6.4. Унапређење живинарске производње

Пројекат 1.6.4.1. Модернизација живинарске производње

Ради повећања конкурентности живинарске производње на домаћем и иностраном тржишту, потребно је извршити модернизацију живинарске производње кроз изградњу нових и модернизацију постојећих објеката и набавку савремене опреме. С обзиром на недостатак средстава код индивидуалних произвођача, финасирање овог пројекта треба делом подржати средствима из аграрног буџета.

Пројекат 1.6.4.2. Повећање производње јаја и меса у живинарској производњи

Стимулацијама из аграрног буџета, потребно је утицати на повећање производње јаја и меса из живинарске производње. Применом селекцијских мера, увозом квалитетног генетског материјала, као и повећањем величине живинарских фарми, треба утицати на повећање годишње производње јаја по коки носиљи и побољшати квалитет живинског меса.

Мера 1.6.5. Унапређење и развој пчеларства

Пројекат 1.6.5.1. Повећање броја кошница и производње меда

Повећањем броја кошница смањују се трошкови производње по килограму произведеног меда. Токови у светском пчеларству су такви да се акценат ставља на мед без резидуа, на што већу и рационалнију производњу, односно на повећање броја кошница и на производњу сортних медова. Наш мед потиче од разноврсних цветница присутних у флори и спада у најквалитетније у Европи. Када су у питању сортни медови, наша главна шанса је багремов мед, јер, сем у овом делу Балкана и средње Европе, њега нема у осталом делу света. Наш мед је најтраженији на светском тржишту и може постати веома значајан извозни артикл.

Пројекат 1.6.5.2. Наставак пројекта „Евидентирање, заштита и планска репродукција аутохтоне пчеле, домаће карнике (*Apis mellifera carnica* Poll)“.

Један од најсигурнијих путева ка повећању пчеларске производње је селекција и планска репродукција матица. Одабирањем јединки са жељеним особинама и њиховим умножавањем постиже се уједначени квалитет пчелињих друштава којим се остварује и већи финансијски ефекат, али и унификавање и фиксирање жељених особина код потомства. Наша аутохтона раса пчела *Apis mellifera carnica* Poll представља једну од највреднијих раса медоносних пчела која се одликује добром продуктивношћу, малом потрошњом хране, добрим презимљавањем, благим темпераментом, одличним пролећним развојем, завидном отпорношћу према болестима и друго.

Пројекат 1.6.5.3. Организација контроле квалитета меда и пчелињих производа и регулисање увоза млеча

Организацијом контроле квалитета меда и доношењем и применом закона по коме би се увео ред и контрола на пијацама, продавницама здраве хране и супермаркетима, заштитили би се потрошачи (спречила би се продаја патфореног, фалсификованог меда) и уједно би се повећала тржишност у пчеларству. Поред тога, потребно је одговарајућим мерама регулисати и увоз млеча из Бугарске и Кине. Покренути иницијативу за овај пројекат са нивоа града.

Пројекат 1.6.5.4. Прилагођавање буџетских подстицаја у односу на раст цена улазних материјала

Унапређење домаћег пчеларства подразумева и адекватну буџетску подршку: увођење субвенција по кошници, регресирање репроматеријала за прехрану пчела, ослобођење пореза на промет лекова за пчеле, матице, пчелињу храну, погаче, умањење таксе код регистрације возила за превоз пчела.

Пројекат 1.6.5.5. Већа улагања у индустрију прераде пчелињих производа

Коришћењем меда и пчелињих производа, као што су полен, восак, матични млеч, па и пчелињи отров, у кондиторској, фармацеутској индустрији, индустрији пића, козметици и сл. повећала би се и производња меда. Стога су већа улагања у индустрију прераде пчелињих производа претпоставка и веће производње меда и његовог пласмана у производне сврхе. У приватним апотекама и продавницама здраве хране имамо препарате на бази пчелињих производа, али је питање колико су они стандардизовани и научно верификовани.

Специфични циљ 1.7. Развој органске производње

Иако Србија, према подацима удружења за органску храну „Терра's“, има велики потенцијал у Европи за органску производњу, у садашњем тренутку на територији Београда свега шест произвођача (индивидуалних газдинстава и предузећа) има сертификовану органску производњу, и то углавном у области ратарства, воћарства, као и прераде воћа. Имајући у виду висок раст иностране тражње за органским производима, близину, величину и потенцијал тржишта Београда, више цене ових производа у односу на производе хемијски третиране, као и веома повољне еколошке услове за органску производњу у појединим општинама града (пре свега Сопот, Барајево), један од начина развијања конкурентности целокупног пољопривредног сектора Београда јесте већа оријентација произвођача на органску производњу. Реализацију пројеката из ове области требало би подржати од стране града и општинских органа, а у координацији са

Министарством науке, Министарством пољопривреде и Министарством за заштиту животне средине Републике Србије.

Мера 1.7.1. Повећање површина под органском производњом и подстицање процеса сертификације органске производње

Пројекат: 1.7.1.1. Едукација произвођача и потрошача о органској храни

Ширење идеја и иницијатива из области производње органске хране, како међу пољопривредним произвођачима, тако и међу потрошачима, требало би да буде у делокругу рада МПШВ Републике Србије, регистрованих сертификационих кућа за органску производњу, удружења за органску храну, као и бројних домаћих и иностраних агенција и фондова за подршку развоју конкурентности, унапређење животне средине и сл. Имајући у виду изостанак интересовања код пољопривредних произвођача за развој органске производње, непознавање технологије ове производње, неспремност за прихватање новина, одсуство маркетиншке оријентације, недостатак система безбедности и квалитета хране, затим ограничену свест о питањима заштите животне средине – нужна је подршка многих институција и тела у процесима едукације пољопривредних произвођача о условима, начинима, маркетингу и промоцији органских производа. Потребни су сви видови едукације произвођача, поред већ стандардних предавања, курсева, семинара, требало би укључивати и организоване посете сајмовима, посебно водећем светском сајму органских производа "Biofah" (Нирнберг, Немачка).

Пројекат: 1.7.1.2. Финансијска подршка државе и банака у процесима преласка са конвенционалне на органску производњу

Финансијска подршка државе (веће субвенције републичког аграрног буџета, већа издвајања из градског, односно општинских буџета) и/или банкарског сектора (ниже каматне стопе и дужи рокови отплате кредита) преласку произвођача са конвенционалне пољопривредне производње на органску производњу, имајући у виду допринос органске производње заштити животне средине.

Пројекат: 1.7.1.3. Финансијска подршка државе и банака у процесима отварања малих погона органске производње

Финансијска подршка државе (веће субвенције републичког аграрног буџета, већа издвајања из градског и општинских буџета) и/или банкарског сектора (ниже каматне стопе и дужи рокови отплате кредита) иницирању и развоју малих погона органске производње (заснованим на традиционалним методама производње). Један од начина функционисања ових малих предузећа може бити и принцип кућних достава тзв. „зелених кутија“, по угледу на неке европске земље. На пример, предузетници могу развијати програме малих индустријских погона, где би се органска пшеница млела у сопственом мини млину, а затим би се од интегралног брашна пекао хлеб и друго пециво и дневно пласирало градском становништву на кућне адресе.

Пројекат: 1.7.1.4. Подршка државе и сертификационих кућа у процесима сертификације органске производње

Сертификација органске производње једина је гаранција потрошачу да је органски производ произведен по свим критеријумима и стандардима органске пољопривреде. Сертификовани органски производ обележава се ознаком: „Органски производ“, кодом овлашћене организације и националним знаком. С обзиром на високе цене издавања сертификата за органску производњу, као и друге трошкове у организовању ове производње, потребно је од стране градских власти, Привредне коморе Београда, МПШВ Републике Србије и одговарајућих сертификационих кућа - иницирати пројекте удруживања пољопривредних произвођача (како би се смањили трошкови сертификације), а уједно мерама аграрне политике и већим издвајањима из градског и општинских буџета обезбедити већу финансијску подршку процесима сертификације органске производње.

Специфични циљ: 1.8. Унапређење квалитета пољопривредне производње и производа

Имајући у виду растућу инострану тражњу за квалитетним производима, производима са сертификованим системом безбедности и квалитета хране, затим строге услове за извоз пољопривредних производа у ЕУ – домаћи пољопривредни произвођачи морају да усмере своје активности на унапређење квалитета производа и свих процеса у пословању. Пројекти из области унапређења квалитета пољопривредне производње морају се заснивати на адекватној државној подршци (финансијској, саветодавној, логистичкој), како са републичког, тако и са градског нивоа.

Мера: 1.8.1. Подршка пољопривредним произвођачима у процесима имплементације и сертификације система безбедности и квалитета хране (GLOBAL GAP, HACCP)

Пројекат: 1.8.1.1 Увођење стандарда GLOBAL GAP у примарну пољопривредну производњу

GLOBAL GAP представља систем менаџмента у аграру. Користи се у примарној комерцијалној производњи хране намењене тржишту, којим се уводи у праксу и обезбеђује потврда доследне примене Добре праксе у аграру, а чиме се остварује безбедност аграрних производа за људску потрошњу. Овај стандард подразумева серију нормативних докумената који су општеприхваћени и омогућавају међународно признату сертификацију Добре праксе у аграрној производњи (G.A.P. – Good Agricultural Practices). Global Gap је потребан, пре свега, због стицања и учвршћивања поверења у виши ниво безбедности аграрних производа код познатих и, посебно, код потенцијалних клијената, односно купаца. Кроз обуку у форми зимских школа, курсева, вишедневних семинара, радионица и слично, произвођаче треба оспособљавати за увођење овог стандарда. Приликом увођења обуке потребно је обезбедити и добијање одговарајућих потврда о успешно завршеној обуци. Овакав пројекат би требало организовати по принципу приватно-јавне иницијативе. Део пројекта би требало да финансира град, а други део приватни субјекти из општине у којој би се овај пројекат реализовао.

Пројекат: 1.8.1.2 Пројекат примене HACCP стандарда с циљем побољшања квалитета пољопривредних производа

Да би се побољшао пласман производа са шире територије града Београда на међународна тржишта, неопходно је увођење стандарда HACCP. HACCP је стандард безбедности хране који подразумева да је храна која носи овај знак здравствено и хигијенски исправна. Пољопривредним произвођачима треба објаснити неопходност

увођења *HACCP* стандарда, који представља неопходан услов за извоз хране.

Пројекат: 1.8.1.3. Финансијска подршка државе и банака у процесу унапређења квалитета пољопривредне производње

Треба омогућити пољопривредним произвођачима да лакше долазе до новчаних средстава која су неопходна за стабилно функционисање пољопривредне производње. Стварањем повољнијег финансијског амбијента за улагања у пољопривредну производњу, створиће се и услови за боље и квалитетније пољопривредне производе. Финансијска подршка државе унапређењу квалитета пољопривредних производа – требало би да се огледа у већим субвенцијама из републичког аграрног буџета и већим издвајања из градског буџета. Наравно, не би требало да се занемари и подршка банкарског сектора (ниже каматне стопе и дужи рокови отплате кредита).

Специфични циљ 1.9. Подршка успостављању произвођачких удружења и задружне сарадње, посебно ради промоције и пласмана пољопривредних производа и развоја погона примарне прераде

Ситни и разједињени пољопривредни произвођачи, као и мала предузећа транзиционих привред, не могу ни по ком основу да конкуришу удруженим и глобализованим компанијама у свету. Због финансијских ограничења, малих производних капацитета и потенцијала понуде, услед нестандардизоване производње и недовољне оријентације на иновативни маркетинг и савремене технологије - она не могу ни да изађу на светске сајмове, нити велика тржишта попут ЕУ, Русије, Ирана и Блиског истока. Тек удружени, пољопривредни произвођачи имају могућност да надокнаде све оно што сваком појединачно недостаје (финансије, специјализовани снабдевачи сировинама, савремена технологија, стабилна производња, маркетиншке стратегије, кадрови, нова знања и вештине), уз значајно повећање властите преговарачке снаге - како у односу на државу, тако и у односу на прехранбену индустрију, трговину, извознике.

Мера 1.9.1. Подршка процесима удруживања пољопривредника

Пројекат 1.9.1.1. Едукација пољопривредних произвођача о значају и потребама удруживања

Пројекат подразумева подршку државе и јавног сектора (град Београд, јединице локалне самоуправе, МПШВ Републике Србије, центри за пољопривреду, центри за сеоски развој, Привредна комора Београда) процесима оснивања специјализованих удружења пољопривредних произвођача (удружења сточара, воћара, повртар), пре свега, кроз едукацију произвођача о предностима и користима организоване и удружене активности. Основни акценат у овој едукацији мора бити указивање пољопривредним произвођачима на следеће користи удруживања: (1) коришћење синергије у пословању и (2) постизање критичне масе у побољшању сопственог преговарачког положаја.

Пројекат 1.9.1.2. Партнерски однос цивилног, државног и јавног сектора у функционисању удружења

Заједничке активности и подршка државног и јавног сектора (саветодавна, логистичка, финансијска) у функционисању удружења пољопривредника, кроз формулисање циљева удружења, јасних планова и програма рада, кроз израду инвестиционих пројеката и сл. Изузетно је корисно подстицање активности удружења, од стране

државних органа, институција и бројних домаћих и иностраних развојних фондова, у правцу развоја робних марки производа, нових погона примарне прераде, органске производње, увођења стандарда, иновација, регистровања производа са ознаком географског порекла и сл.

Мера 1.9.2. Подришка развоју земљорадничког задругарства

Пројекат 1.9.2.1. Убрзање процедуре доношења новог закона о задругама

Развој земљорадничких задруга у складу са основним задружним вредностима и принципима, а у правцу тржишне оријентације и унапређења конкурентности - у великој мери зависи од ефикасности заједничких активности државног и задружног сектора на плану убрзања процедуре доношења новог закона о задругама. Овим законом, а пре свега његовом доследном применом, у домену организовања задружне ревизије и ликвидације „квази“ задруга, требало би да се повећа улога „здрог“ земљорадничког задругарства у пољопривреди Београда и Србије. Једну од својих основних функција: „помоћ задругарима у пласману производа“ - задруге могу остварити тек са решавањем питања власништва над друштвеном имовином задруга, као и питања статусних промена и начина управљања задругом, а сва ова питања у „надлежности“ су новог закона о задругама. Иницијативу за овај пројекат треба да покрену Задружни савез Београда и Задружни савез Србије.

Пројекат 1.9.2.2. Унапређење пословних перформанси задруга

Овај пројекат подразумева бројне активности: (1) развој ефикасне структуре управљања задругом (менаџмент), која би поставила јасан циљ развоја задруге и дефинисала основне планове и правце развоја; (2) унапређење кадровске структуре у задругама (већа запосленост пољопривредних стручњака); (3) развој и унапређење продуктивности, кроз веће инвестиције у производњу (нову технологију, агротехничке мере) и маркетинг (развој робних марки, регистровање ознака географског порекла, увођење стандарда квалитета); (4) интензивирање и промена структуре пољопривредне производње – већа заступљеност високопрофитабилних производњи (индустријско биље, органски и деликатесни производи, воће и поврће), већи степен дораде производа. Све ове активности могуће је реализовати само уколико држава обезбеди ефикасно тржиште пољопривредних производа (укидање сиве економије и равноправан третман свих тржишних учесника) и уколико се осигура стручна и финансијска подршка јавног, државног, приватног и задружног сектора (конструктивна помоћ домаћих и страних институција, влада, фондова, тимова за локални економски развој (LED) и сл.).

Пројекат 1.9.2.3. Формирање задружних предузећа

Овај пројекат подразумева формирање јаким задружних предузећа, која би, интересним повезивањем и поштовањем задружних принципа, обједињавала већи број задруга. Само овакви задружни системи би могли да привуку пажњу државе, индустрије, извозника, банака, домаћих и међународних невладиних институција. Ова предузећа би, својим великим набавкама репроматеријала, успела да обезбеде инпуте по нижим ценама, имала би огромну тржишну снагу и респект од стране трговине или прерађивачке индустрије, када су у питању уговарање производње, услови откупа, продајне цене и сл. За формирање задружних предузећа потребна је прво свест о значају удруживања у самим земљорадничким задругама, јасно дефинисани циљеви

развоја задружног предузећа, а онда и финансијска, саветодавна и логистичка подршка државног, јавног и задружног сектора. Иницијативу за овај пројекат треба да покрену Задружни савез Београда и Задружни савез Србије.

Пројекат 1.9.2.4. Развој специјализованих задруга

Специјализоване задруге за унапређење производње и продаје млека, воћа, органских производа и сл., омогућавају постизање најбољих приноса и резултата у изабраној врсти производње, кроз фокусирање неопходних знања, искустава, капитала. За настајање специјализованих задруга потребни су бројни предуслови: стабилни и подстицајни макроекономски услови; стимулативни услови инвестирања, уз минимизирање некомерцијалног ризика; дугорочно познати и стабилни услови привређивања у пољопривредној производњи (стимулативна и дугорочна аграрна политика); законски уређено тржиште пољопривредних производа. Тек испуњавање ових предуслова даје пољопривредном произвођачу, као потенцијалном члану специјализоване задруге, реалну и сигурну основу да се са „сваштарења“ преусмери на производњу једног или неколицине производа. Стога је реализација овог пројекта у највећој мери у надлежности владајуће политичке структуре, односно њене способности да створи „здраву“ правну државу и ефикасан правосудни систем, који осигурава заштиту уговора и власничких права. Иницијативу за овај пројекат треба да покрену Задружни савез Београда и Задружни савез Србије.

Мера 1.9.3. Подршка формирању и развоју удружених облика привређивања

Пројекат 1.9.3.1 Подршка државних органа у процесима едукације и истраживања могућности формирања пољопривредног кластера Београд

Пројекат подразумева подршку одговарајућих институција (Секретаријат за привреду града Београда, МПШВ Републике Србије, Привредна комора Београда) у процесима едукације и упознавања пољопривредника, предузећа и институција - са појмом, значајем и свим користима које кластери нуде. Овај вид подршке подразумева организацију серије састанака водећих пољопривредних компанија, регистрованих индивидуалних пољопривредних произвођача, произвођача инпута за пољопривреду, трговачких кућа, малопродајних ланаца, образовних и научноистраживачких институција, где би се оцењивале могућности креирања пољопривредног кластера града Београда, са становишта евидентираног, односно исказаног потенцијала и спремности на сарадњу.

Посебан акценат требало би ставити на анализирање могућности креирања пољопривредног кластера Београд у окриљу приватизоване и ревитализоване „ПКБ корпорације“. Овим би, на оптималан начин, дошло до формирања репроланца, односно обједињавања свих линија, почев од снабдевања специјализованим инпутима, преко примарне пољопривредне производње, до прераде, трговине и извоза финалних пољопривредних производа.

Пројекат 1.9.3.2 Подршка државе у функционисању кластера

Овај пројекат подразумева финансијску, саветодавну и логистичку подршку државних, јавних и научноистраживачких институција у процесима: регистрација кластера; дефинисања циљева и приоритетних активности; израде инвестиционих

пројеката; усмеравања привредника на непрекидне процесе активности и сарадње; развијања и одржавања веза кластера са међународним окружењем, представљања кластера страним инвеститорима и сл. Помоћ државних органа и научноистраживачких институција потребна је и у формирању портала кластера: креирање и ажурирање интернет странице, са могућностима отварања брзе производа, брзе слободних производних капацитета, брзе стручњака и других ресурса за производњу, формирање форума, као места за размену кључних идеја, знања, концепата и сл.

Пројекат 1.9.3.3 Институционална и инфраструктурна подршка јавног сектора у раду кластера

Овај пројекат подразумева континуирану институционалну и инфраструктурну подршку државног и јавног сектора: изградња пригодне саобраћајне и укупне физичке инфраструктуре, развој тржишта (посебно тржишта кредита, затим, роба и услуга), минимизирање институционалних препрека (бијурократизована администрација, неефикасан систем судства), развој научноистраживачких база и пројеката.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2:

ИЗГРАДИТИ КОНКУРЕНТАН ПРЕХРАМБЕНИ СЕКТОР ЗА СТВАРАЊЕ ВЕЋЕ ДОДАЈНЕ ВРЕДНОСТИ И ПРОМОВИСАЊЕ КВАЛИТЕТА ДОМАЋИХ ПРОИЗВОДА НА ИНОСТРАНОМ ТРЖИШТУ

Специфични циљ 2.1 Унапредити повезивање прехранбеног сектора са примарном пољопривредном производњом

Власничко повезивање примарне пољопривредне производње са прехранбеном индустријом нужна је претпоставка раста продуктивности и конкурентности целокупног пољопривредно-прехранбеног сектора. Овим повезивањем прехранбени сектор добија сигурност и стандардизованост испоруке сировина, а с друге стране примарни сектор добија уговорну производњу и јаку преговарачку снагу у процесима дефинисања услова откупа и цена примарних производа.

Мера 2.1.1. Подршка процесима успостављања власничке повезаности примарне производње и прехранбеног сектора

Пројекат 2.1.1.1. Изградња сопствених погона прехранбене индустрије у окриљу примарне пољопривредне производње

С обзиром на финансијска ограничења примарног пољопривредног сектора, недовољно развијено берзанско пословање и монополизовано тржиште прехранбене индустрије, примарни сектор није у могућности да се значајније, путем власништва (куповином акција), укључи, односно интегрисе у постојећу прехранбену индустрију. С друге стране, имајући у виду успешну праксу и примере власничке повезаности примарне производње и прераде у европским земљама, требало би мерама аграрне политике и издвајањима из републичког аграрног буџета и градског буџета

подстицати изградњу нових индустријских погона у окриљу постојеће делатности индивидуалних пољопривредних произвођача, пољопривредних предузећа и задруга. Но, и поред потребе да држава или/и град Београд помогну ове процесе, иницијативе за формирање нових погона примарне и индустријске прераде пољопривредних производа морају долазити од самих предузетника, удружења пољопривредника, пољопривредних предузећа или земљорадничких задруга.

Специфични циљ: 2.2. Подржати модернизацију прехранбене индустрије кроз увођење нових технологија, стандарда и стално унапређење квалитета производа

Србија ће у наредном периоду имати мало или нимало могућности да се заштити од увоза и зато је основно да пољопривредни и прехранбени производи могу да се такмиче са производима из ЕУ и по цени и по квалитету. За достизање ове конкурентности императив су примена савремене технологије производње, увођење стандарда и континуирано унапређење квалитета производа и процеса производње.

Мера 2.2.1. Увођење нових технологија у прехранбеној индустрији и повећање квалитета процеса и производа

Пројекат 2.2.1.1. Примена нових технологија у прехранбеној индустрији и повећање квалитета процеса и производа

Као што је познато, код нас у последњих неколико деценија није много улагано у примену нових технологија у прехранбеној индустрији. Претпоставка развијене и конкурентне прехранбене индустрије су велика улагања у нове технологије. Локална заједница, односно град Београд, може доста да помогне на овом пољу. Помоћ би се, пре свега, огледала у препознавању добрих идеја предузетника и њиховом финансирању, али и у давању савета и обезбеђењу логистичке подршке.

Мера 2.2.2. Увођење и сертификација свих система безбедности и квалитета хране у складу са захтевима ЕУ

Пројекат 2.2.2.1. Подршка државе у процесима сертификације система безбедности и квалитета хране у складу са захтевима ЕУ

Побољшање и модернизацију прехранбене индустрије, кроз увођење стандарда, држава подстиче својом Уредбом о коришћењу подстицајних средстава за увођење и сертификацију система безбедности и квалитета хране (Службени гласник РС, број 26/08). Према овој уредби, подстицајна средства се користе за увођење и сертификацију система безбедности хране у складу са *НАССР* програмом, било као самостални програм или интегрисан са ИСО 9001. До сада је веома мали број произвођача у Србији увео стандард *НАССР*. Главна препрека коју произвођачи истичу јесте висока цена увођења стандарда. Држава би, кроз суфинансирање ових трошкова, али и разне друге олакшице, требало да подстакне процесе стандардизације и унапређења квалитета (а тиме и конкурентности) пољопривредно-прехранбених производа.

Мера 2.2.3. Унапређење маркетиншких активности у прехранбеној индустрији за промоцију извоза (развој робних марки)

Пројекат 2.2.3.1. Подршка развоју робних марки у прехранбеној индустрији

Србија као претежно пољопривредна земља има прилику да изврши брендирање одређених прехранбених производа који су типични за наше подручје. О значају овог процеса најбоље указује пример да су неке наше традиционалне производе брендирани други. Да би се очували наши национални производи који су већ на неки начин постали робне марке, треба предузети све законом дозвољене мере. Локална заједница може да пружи велику помоћ у реализацији овог пројекта. Помоћ би се огледала у пружању подршке прехранбеној индустрији са територије општине или града, приликом процеса регистрације евентуалних робних марки.

Специфични циљ 2.3. Подржати развој нових прерађивачких капацитета према расположивим стратешким сировинама и захтевима тржишта

У дугорочним плановима развоја производње неопходно је предвидети разраду програма производње на бази примене савремене технологије, која би обухватила све фазе репродукционе целине, почев од примарне производње, преко индустријске прераде и промета, до потрошње свих важнијих пољопривредних производа. У области прехранбене индустрије изузетно је значајно подржати инвестиције у правцу повећања броја малих и средњих предузећа са тржишно пропульзивним и извозним програмима производње.

Мера 2.3.1. Подржати инвестиције у правцу повећања броја малих и средњих предузећа са тржишно пропульзивним и извозним програмима производње

Пројекат 2.3.1.1. Пореска подршка за инвестиције у мале погоне за прераду производа високог квалитета

Кроз смањење пореских стопа, подстицати домаће и стране инвестиције у мале погоне за производњу висококвалитетних и тражених пољопривредно-прехранбених производа на светском тржишту (производња органских производа, производа на бази лековитог и ароматичног биља, на бази меда, аутохтоних производа и сл.). Истовремено, стране инвеститоре треба упознати са могућностима и ограничењима улагања у ову област. Иницијативу са градског нивоа покренути код Министарства финансија.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3

АФИРМИСАТИ РАЗВОЈ ГРАДСКИХ ПОДРУЧЈА НА БАЗИ ДИВЕРСИФИКАЦИЈЕ ЕКОНОМСКИХ АКТИВНОСТИ И УНАПРЕЂЕЊА КВАЛИТЕТА ЖИВОТА У ОВИМ ПОДРУЧЈИМА

Градске области и у Европској унији такође имају право на средства подршке сеоском развоју, с тим што се у овим областима оне морају ограничити на прве две осовине политике сеоског развоја: (1) унапређење конкурентности сектора пољопривреде и шумарства и (2) унапређење животне средине и сеоских предела. То је одговор Комисије, садржан у законским решењима предложеним у оквиру *Health Check* из маја 2008. године, на захтеве *PURPLE* мреже градских региона, који су јој тим поводом упућени документом о ставовима у погледу даљих реформи *CAP*.¹

¹ PURPLE and CAP reform – position paper. Final version, November 8 2007, <http://purple.episerverhotell.net/en/A-list-page/2008/Mariann-Fischer-Boel-recognizes-peri-urban-dimension-of-the-CAP>.

С обзиром да је у Србији буџетска подршка диверсификацији сеоске економије и унапређењу квалитета живота у сеоским срединама доступна и градским подручјима, град Београд има могућност да користи и средства аграрног буџета за ове намене.

Специфични циљ 3.1. Унапредити физичку инфраструктуру у градским подручјима

С обзиром на постојећу конфигурацију терена, повољан транзитно-стратешки положај, број становника и насеља, постојање изражене трговинске и производне традиције, један од основних циљева на нивоу града Београда требало би да буде усмерен на реконструкцију, оспособљавање и унапређење постојећих и изградњу нових инфраструктурних система и њихових пратећих елемената. Овим потезом би се они довели у стање пуне оперативне функције, остварила би се боља међусобна конекција свих насеља унутар градске територије, као и квалитетнији услови живота локалног становништва. Ефикаснија инфраструктурна решења и потпуно коришћење свих расположивих инфраструктурних потенцијала директно би утицали и на хармонизацију свих привредних активности на територији града, укључујући и реализацију евентуалних пројеката из области сеоског туризма. Унапређење физичке инфраструктуре подразумева како реконструкцију или/и изградњу путева, железница, електроенергетског и водоводног система, тако и увођење савремене телекомуникационе инфраструктуре (система мобилне и фиксне телефоније, интернета, поштанског саобраћаја).

Реализација пројеката у овом домену захтева снажан партнерски однос јавног, државног и цивилног сектора у правцу иницирања и имплементације програма за унапређење физичке инфраструктуре градских подручја.

Мера 3.1.1. Изградња нове и унапређење постојеће физичке инфраструктуре и пратећих елемената

Пројекат 3.1.1.1. Унапређење мреже главних друмских саобраћајница и улица

Транзитна важност Београда са становишта Европе и Републике (Коридор X), константно повећање број становника и превозних средстава, неадекватна и неразвијена мрежа главних саобраћајница, делимично лоша повезаност градских општина и центра, поклапање пословног центра са ужим градским језгром, одсуство јединствене саобраћајне политике - дају приоритет решавању свих питања везаних за друмску инфраструктуру. Све то је проузроковало активности на припреми пројектне документације за изградњу нове, као и довршетак реализације започетих радова на друмској саобраћајној инфраструктури (обилазнице око Београда, унутрашњег магистралног полупрстена око централне градске зоне, спољне магистралне тангенте, реализација три моста преко Дунава и једног преко Саве, и друго).

Пројекат 3.1.1.2. Унапређење железничког саобраћаја

Железница би требало да има једну од битних улога у превозу роба и људи на територији Београда, пошто је Београд једна од европских метропола на друмско-железничком Коридору X (најоптималнијом везом Европе са Блиским и Средњим истоком). Сходно наведеном, упркос свим ограничењима из последњих година, приоритете града би требало усмеравати у правцу довођења целокупне железничке инфраструктуре на ниво који захтевају европски стандарди. У првом плану требало би имати завршетак изградње и оспособљавање нове централне градске станице на локацији Прокоп.

Пројекат 3.1.1.3. Унапређење речног саобраћаја

Предност Београда је да се налази на пловним путевима реке Дунав (Паневропском коридору VII, природној саобраћајници која међусобно повезује 10 европских земаља) и Саве. Међутим, иако су ове реке од великог привредног значаја за град и шири регион (транспорт роба и туризам), приметно је да је функционисање речног саобраћаја запостављено (данас су у функцији само међународна теретна лука „Београд“, међународно „Савско“ путничко пристаниште и неколико марина). Концепт развоја и модернизације речног саобраћаја подразумева гашење транспортних и логистичких капацитета постојеће луке „Београд“ и изградњу нове градске луке на адекватној локацији (на левој обали Дунава), као и осавремењавање и проширење „Савског“ путничког пристаништа, уз коначно дефинисање и увођење јавног речног превоза на Сави и Дунаву.

Пројекат 3.1.1.4. Унапређење ваздушног саобраћаја

Визија „Београд велики регионални мултимодални чвор“ немогућа је без изградње адекватног карго терминала у склопу аеродрома „Никола Тесла“ и његовог повезивања са градом путем железничке инфраструктуре. Атрактивност престонице као туристичке и трговинске дестинације намеће питања реконструкције, проширења и модернизације аеродрома „Никола Тесла“ (његовог сврставања у аеродроме III међународне категорије), активирања аеродрома у Батајници за *low cost* компаније и изградње хелидрома на адекватним градским локацијама.

Пројекат 3.1.1.5. Унапређење елемената електроенергетског система

Чињеницом да је међу коришћеним видовима енергије најзаступљенија потрошња електричне енергије, уз постојеће електроенергетске потенцијале и потрошаче на територији града, намећу се основни правци даљег развоја овог система. Они би требало да обезбеде довољно, сигурно, квалитетно и економично снабдевање електричном енергијом свих потрошача у Београду. Зарад овога намеће се питање изградње недостајућих електроенергетских објеката и пратеће инфраструктуре који ће пратити изградњу нових стамбених, привредних и ванпривредних објеката (изградња ТС 400/110 kV Београд 20 на локацији Миријево, реконструкција ТС Београд 3 и 5 са прикључним водовима, подстицање коришћења нових обновљивих извора енергије).

Пројекат 3.1.1.6. Унапређење елемената гасоводног система

Градски гасовод је новијег датума и добрих експлоатационих карактеристика. Међутим, повећан број потрошача током последњих година наметнуо је одређене проблеме његовог коришћења (појава неравномерности потрошње гаса током календарске године, отежана набавка већих количина гаса у сезонским шпицевима потрошње, немогућност складиштења одређених количина земног гаса и друго). Адекватно садашњем стању изграђености гасоводне мреже, унапређење овог сектора требало би да прати повећање искоришћења постојећих капацитета дистрибутивног система гасовода, уз наставак његовог ширења унутар градских насеља (земни гас још није уведен у експлоатацију у привредно-технолошким зонама Панчевачки рит, Овча и Болеч), као и изградња прикључног гасовода од мерно регулационе станице Бежанија до топлане на Новом Београду.

Пројекат 3.1.1.7. Проширење постојећих изворишта и формирање нових изворишта за водоснабдевање

Велики број насеља на територији читаве Србије углавном нема у потпуности решено водоснабдевање. Таква је ситуација и на територији града Београда, укључујући све његове општине. То подразумева да је стање водоснабдевања становништва и индустрије углавном на том нивоу, да је неминовно у што краћем периоду предузети адекватне мере ради делимичног или трајног решавања овог проблема. Систем водоснабдевања Београда конципиран је на коришћењу површинских и подземних вода. Због повећане потребе за водом, постојећа постројења не задовољавају тренутне потребе, па је неопходно ангажовати додатне капацитете. Повећање коришћења речних вода подразумева израду друге фазе "Макиш"-а. С друге стране, додатно коришћење подземних вода захтева формирање нових бунара са нових локација изворишних зона. Бројна истраживања на територији шире околине града Београда су показала да се на овим теренима у оквиру седимената сармата и тортона могу захватити значајне количине квалитетних вода за пиће, чиме би се решио проблем водоснабдевања становништва и ситне индустрије.

Пројекат 3.1.1.8. Мониторинг постојећих изворишта за водоснабдевање

Пројекат подразумева праћење квалитета и квантитета подземних вода и могућности захватања додатних количина вода. Ради дугорочног решавања проблема водоснабдевања Београда, покренути иницијативу за овај пројекат са нивоа града.

Пројекат 3.1.1.9. Унапређење система фиксне телефоније

Претходни период карактерише успорен развој фиксне телефоније, који не прати захтеве и потребе становништва Београда (делимична дигитализација, лоша структура телефонских прикључака, неповољан однос прикључака на дигиталним и аналогним централама, велики број двојних линија и мали број дигиталних ISDN телефонских прикључака). Овакво стање намеће одговорнима да на нивоу краткорочних и средњорочних планова унутар овог система унапреде његово функционисање путем следећих развојних активности: потпуна дигитализација телекомуникационе мреже, повећање броја активних корисника мреже, стварање јединствене телекомуникационе мреже различитих сервиса, заједно са увођењем нових сервиса и услуга, инсталацију најсавременије телекомуникационе технологије, и друго.

Пројекат 3.1.1.10. Унапређење система мобилне телефоније

Упркос доброј покривености територије града сигналом мобилне телефоније различитих оператера, на појединим градским локацијама јавља се проблем јачине доступног сигнала крајњим корисницима. Генерални план Београда до 2021. године износи намере постојећих оператера да на градској територији инсталишу комутационо-управљачке центре који ће омогућавати оптимално повезивање фиксне и мобилне телекомуникационе мреже. Постављање одређеног броја савремених базних радио станица на адекватним локацијама, обезбедиће доступност нових сервисних услуга, као и неометан сигнал свим корисницима.

Специфични циљ 3.2. Унапредити социјалну инфраструктуру, уз очување историјског и културног наслеђа градских подручја

Развој градских подручја подразумева и имплементацију свих програма и пројеката који за циљ имају унапређење социјалне инфраструктуре и очување традиционалних вредности, културног и историјског наслеђа одређеног краја. У реализацији овог циља кључна је већа финансијска подршка државе (из републичког буџета, буџета града, општинских буџета), препознавање потреба и идеја цивилног сектора од стране општинских органа, као и већа подршка банкарског сектора и великих компанија новим инвестицијама у правцу унапређења социјалног и друштвеног стандарда становништва.

Мера 3.2.1. Изградња нових и реконструкција постојећих објеката социјалне инфраструктуре, уз очување историјског и културног наслеђа градских подручја

Пројекат 3.2.1.1. Подршка новим инвестицијама у унапређењу социјалне инфраструктуре

Кроз партнерски однос јавног, државног и цивилног сектора, уз већу подршку буџета Републике и града, банкарских институција и великих компанија – финансијски подржати све иницијативе које за циљ имају изградњу нових или реконструкцију постојећих објеката у здравству, школству, култури, спорту, а посебно оних пројеката који доприносе очувању историјског и културног наслеђа градског подручја.

Специфични циљ 3.3. Диверсификација економских активности у правцу развоја сеоског туризма, предузетништва у примарној преради пољопривредних производа и других сеоско-градских мултисекторских пројеката

Два најизраженија правца диверсификације економских активности у градским подручјима су свакако: (1) развој сеоског туризма и (2) развој предузетништва у примарној преради пољопривредних производа. На територији града Београда постоје одговарајући услови за развој првенствено сеоског туризма, који би у значајној мери допринео и развоју малих прерађивачких објеката. Овим би финални производи имали обезбеђено тржиште, а произвођачи сигуран прилив финансијских средстава, поготову у периоду када нема пољопривредних радова.

Мера 3.3.1. Едукација становништва о могућностима диверсификације активности

Пројекат 3.3.1.1. Пројекат едукације сеоског становништва о могућностима развоја сеоског туризма и институционално регулисање сеоског туризма

Пројекат подразумева одређени број предавања заинтересованом сеоском становништву по општинама. Циљ предавања би био указивање на могућности домаћинства да се, поред својих свакодневних активности, баве и туризмом, односно да укаже на значај који би сеоски туризам имао, како за само домаћинство, тако и за читаву локалну заједницу. Иницијативу за израду оваквог пројекта требало би да покрене Градски секретаријат за привреду, у координацији са Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде (сектор за сеоски развој).

Потребно је и институционално подржати активности пољопривредника у правцу бављења туризмом. Засад нема одговарајућег закона који третира ову област, па се газдинства која се баве сеоским туризмом региструју као угоститељски објекти.

Пројекат 3.3.1.2. Пројекат изградње пробног погона за прераду пољопривредних

производа у сврху формирања едукативног центра намењеног сеоском становништву

Пројекат подразумева изградњу пробног погона који би садржао мини млекарну са производњом и паковањем готових производа, мини сушару за сушење воћа, мини погон за обраду меса и савремену опрему за паковање различите врсте производа. Формирањем оваквог пилот погона, било би омогућено свима који су заинтересовани за отпочињање сопственог посла да се ближе упознају са технологијом, опремом и могућностима савремене прераде и паковања пољопривредних производа.

Пројекат 3.3.1.3. Пројекат едукације сеоског становништва у области радно интензивне производње на малим површинама

Овај пројекат је намењен ситним газдинствима и односи се на едукацију сеоског становништва у погледу могућности обављања радноинтензивне производње на малим поседима. Акцент би био на производњи јагодастог воћа, производње лековитог и ароматичног биља, пластеничке производње, производње цвећа, органске производње и других облика радноинтензивне производње за које се исказу могућности на територији Београда. Иницијативу за покретање оваквог пројекта требало би да покрене Секретаријата за привреду града, у координацији са Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде (сектор за сеоски развој).

Мера 3.3.2. Подршка предузетницима, удружењима или/и задругама у развоју маркетиншких активности за промоцију агротуристичке понуде и промоцију традиције и културног наслеђа одређених подручја

Пројекат 3.3.2.1. Формирање агенције за промоцију агротуристичке понуде, традиције и културног наслеђа

Пројекат подразумева формирање агенције у оквирима градске управе, која ће пружати подршку у организацији сајмова, семинара, конференција, малих високоспецијализованих сајмова. Ова агенција би требало да повеже што већи број пољопривредних произвођача, привредних субјеката и појединаца који се баве сеоским туризмом и/или производњом и прерадом пољопривредних производа.

Пројекат 3.3.2.2. Финансијска подршка предузетницима, удружењима или/и задругама у развоју маркетиншких активности

Потребно је обезбедити одређена средства у оквиру градског буџета која би била намењена малим и средњим предузећима за представљање њихових производа на сајмовима или неким другим манифестацијама, како у земљи тако и у иностранству. Финансијска помоћ би се огледала у суфинансирању трошкова потребних за израду промотивног материјала, закупа простора, израде штандова и друго.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 4:

ОЧУВАЊЕ И ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСА И РЕВИТАЛИЗАЦИЈА ДЕГРАДИРАНЕ И ЗАГАЂЕНЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Специфични циљ 4.1. Успоставити систем мониторинга испуњавања еколошких захтева у пољопривреди

Очување и заштита човекове околине заузимају значајно место у политици сеоског развоја Европске уније. Следећи овакав приступ, потребно је применити инструменте којима ће се омогућити развој одрживе пољопривреде која је максимално усклађена са принципима заштите животне средине. Један од услова за одрживо коришћење ресурса је мониторинг стања животне средине, а то се може постићи кроз успостављање одговарајућих инспекцијских служби чији би стручни кадар могао да обавља надзор квалитета земљишних и водних ресурса у општинама које се баве пољопривредом. Координисаним акцијама свих служби које су повезане са пољопривредом, почев од државног ка локалном нивоу, могуће је смањити степен загађења пореклом од пољопривреде. На овај начин побољшало би се стање животне средине у подручјима која се баве пољопривредом, што би омогућило производњу здравије и безбедније хране.

Мера 4.1.1. Мониторинг стања земљишта и вода

Пројекат 4.1.1.1. Успостављање система за праћење стања земљишних и водних ресурса на нивоу општина

Стање земљишних и водних ресурса се доста разликује у зависности о којој општини је реч. Таква ситуација је резултат неравномерно распоређеног загађења односно извора загађивања на територији града. Да би се земљиште/вода заштитило, неопходно је знати у каквом је стању и који извори загађивања постоје. У општинама које се баве интензивном пољопривредом земљиште је углавном загађено пестицидима. Формирањем службе за мониторинг стања земљишних и водних ресурса на општинском нивоу, стекао би се увид у квалитет земљишта/воде у општинама које се баве пољопривредном производњом. Ова служба би, у сарадњи са другим стручним службама на локалном или градском нивоу, стекла детаљан увид у стање квалитета земљишта и вода на територији своје општине, те би у складу са тим могла да планира све активности везане за даље коришћење земљишта/воде. Такође, та служба би могла да служи и као центар за информисање локалног становништва и свих заинтересованих о стању животне средине општине у којој живе.

Пројекат 4.1.1.2. Формирање фонда за екологију

Решавање одређених еколошких проблема, односно побољшање квалитета живота локалних заједница, могуће је постићи и мањим издвајањима из општинског буџета. Наиме, на нивоу сваке општине може се формирати фонд за заштиту животне средине из којег би се издвајао новац за решавање одређених локалних еколошких проблема. Такође, овакав фонд може да, у сарадњи са републичким властима или европским фондовима, реализује и неке веће пројекте из области екологије и заштите животне средине. Апсолутно је неопходно да средства из овог фонда буду намењена искључиво побољшању квалитета животне средине локалне заједнице.

Мера 4.1.2. Едукација актера који могу да утичу на загађење, односно побољшање квалитета животне средине

Пројекат 4.1.2.1. Едукација локалних служби

Да би рад стручних служби које се баве питањима екологије и заштите животне средине био задовољавајући, било би добро организовати адекватно обучавање за рад запослених у тој области, с обзиром да је област екологије и заштите околине релативно нова за нашу средину. Може се осмислити више различитих програма, у зависности од специфичности потреба локалне заједнице.

Пројекат 4.1.2.2. Успостављање стручне саветодавне службе

Пољопривреда представља и један од загађивача животне средине у Београду, па је ради смањења овог проблема неопходно едуковати пољопривредне произвођаче, како би својим активностима могли допринети побољшању стања животне средине. Едукацију морају вршити стручњаци из различитих области, који би указивали на могућа решења односно акције које нису штетне по околину. Може се на пример формирати јединствена саветодавна служба на нивоу града која би едуковала пољопривредне произвођаче у локалним заједницама о смањењу загађивања из пољопривреде. На тај начин смањио би се негативни утицај пољопривреде на животну средину.

Специфични циљ 4.2. Развити политике очувања земљишних ресурса, вода и агродиверзитета

Развој неке средине и добар квалитет живота апсолутно је условљен постојањем природних ресурса. Прекомерна експлоатација природних ресурса има тзв. одложен ефекат, односно последице њиховог неодрживог искоришћавања осете се тек после одређеног периода, док загађивање животне средине (настало експлоатацијом природних ресурса) има кумулативни ефекат. За Београд је карактеристично да на својој територији има значајне природне ресурсе (вода, земљиште, шуме, угаљ, биодиверзитет), што представља велику предност једне градске средине. С друге стране, на територији Београда живи велики број људи који врше огроман притисак на животну средину. Опстанак и даљи развој града мора се заснивати на принципима одрживе експлоатације природних ресурса, односно, неопходно је што хитније приступити пројектима који за циљ имају побољшање квалитета животне средине у Београду.

Мера 4.2.1. Подстицање инвестиција у пројекте који имају за циљ очување животне средине

Пројекат 4.2.1.1. Израда студије изводљивости за производњу органске хране

Загађење је неравномерно распоређено на територији Београда - постоје делови града који су знатно загађенији у односу на друге. Мора се нагласити да загађујуће материје нису статичне, већ се крећу кроз цео систем вода-гло-ваздух, тако да загађење које постоји у једном делу града може кроз изванредан период да се прошири и да дође и до других делова града. С обзиром да производња органске хране захтева веома специфичне услове средине, односно веома је ригорозна у погледу квалитета околине, неопходно је израдити студију изводљивости овакве производње у општинама које имају добро очувану животну средину, не би ли се видело да ли је

оваква производња уопште могућа односно ако јесте да ли је одржива у дужем периоду. Иницијативу за израду овакве студије могу да дају општинске власти, а сама студија треба се изради у сарадњи са научним и стручним институцијама.

Пројекат 4.2.1.2. Израда програма за очување генетичких ресурса у пољопривреди

Питање заштите и очувања биодиверзитета је данас веома актуелно у читавом свету, с обзиром да је степен деградације околине све већи. С тог аспекта, питање очувања врста које користимо у исхрани само по себи има посебан значај. Поједине београдске општине имају могућности да креирају и реализују пројекте очувања аутохтоних врста. Добар пример је општина Сурчин, која је започела пројекат за очување данас ретке аутохтоне расе свиња - мангулице. То је доказ да се и у великим градовима могу реализовати програми очувања генетичких ресурса. Иницијативу за креирање оваквих програма могу да покрену саме општине које мисле да имају услова за овако нешто, а реализација може да се врши у сарадњи са стручним, научним и другим организацијама које се баве очувањем биодиверзитета. Такође, треба подстицати пољопривреднике да учествују у оваквим пројектима, давањем подстицаја како на републичком тако и на општинском нивоу.

Мера 4.2.2. Спречавање загађивања животне средине у градским подручјима

Пројекат 4.2.2.1. Безбедно одлагање комуналног, пољопривредног и индустријског отпада

Један од великих еколошких проблема “пољопривредних” београдских општина је одлагање отпада, односно постојање већег броја дивљих депонија. Дивље депоније представљају велики ризик по животну средину, с обзиром да се загађују површинске воде и земљиште, а временом може доћи до загађивања подземних вода. Решавање овог проблема је комплексно и захтева велика улагања која не могу бити решена на нивоу општина. Једно од могућих решења овог проблема је формирање регионалне санитарне депоније са трансфер станицама у општинама. С обзиром да су улагања у изградњу овакве депоније велика, иницијативу за формирање регионалне депоније морају да покрену градске односно републичке власти.

Пројекат 4.2.2.2. Ревитализација деградираних површина земљишта и њихово укључивање у активности сеоске економије

У општинама у којима је интензивна пољопривредна активност, као и у општинама у којима постоји експлоатација угља и производња енергије, изражена је деградација земљишног покривача. Загађеност земљишта с једне стране потиче од прекомерне употребе пестицида а са друге услед стварања површинских копова и јаловишта. Овакво земљиште је могуће ревитализовати и укључити у производњу, али су за то потребне веће инвестиције. За решавање овог проблема мора постојати воља на нивоу градских власти, које би у сарадњи са одређеним општинама помогле израду пројеката и финансирање њихове реализације.

Пројекат 4.2.2.3. Изградња фекалне канализације

У многим деловима Београда, посебно у рубним подручјима, одлагање отпадних вода

није адекватно регулисано, односно не постоји развијена канализациона мрежа. Отпадне воде се стога одводе у септичке јаме или иду директно у водотокове, загађујући их. Ово је велики проблем, с обзиром да септичке јаме услед могућности изливања представљају потенцијални ризик по животну средину (избијање зараза, загађивање земљишта и вода). Проширивање канализационе мреже је процес који захтева велике инвестиције и чија реализација захтева вољу и иницијативу градских власти.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 5:

ИНСТИТУЦИОНАЛНА И ПРАВНА ПОДРШКА РАЗВОЈУ ПОЉОПРИВРЕДЕ У ГРАДСКИМ ПОДРУЧЈИМА, УСКЛАЂЕНА СА ПРАКСОМ ЕУ

Овај стратешки циљ подразумева установљење транспарентног и ефикасног тржишта пољопривредних производа, као и успостављање подршке државне управе и свих институција и организација развоју градске пољопривреде, а у складу са прописима и праксом ЕУ.

У обезбеђењу подршке динамичном и одрживом развоју градске пољопривреде и подручја на којима је заступљена, кључну улогу има локална администрација, која, при утврђивању и спровођењу развојних стратегија, мора да уважава циљеве међуопштинске сарадње и територијалне кохезије, усклађене са праксом ЕУ, укључујући *Leader* приступ и одговарајућу обуку локалних актера за његову примену. У том смислу, неопходно је ангажовање надлежног тела за управљање развојем пољопривреде на територији града Београда², које би се - поред дефинисања општих услова, подстицања, координације и мониторинга спровођења активности свих субјеката који су директно или индиректно повезани са коришћењем, уређењем и организацијом пољопривредно-градског простора - бавило и јачањем капацитета локалне заједнице у области развоја градске пољопривреде: организовањем обуке за стицање вештина и анимирање актера локалне заједнице, дифузија знања, информација, искустава и добре праксе у области одрживог развоја пољопривреде у градским подручјима и интеррегионалном сарадњом на плану формулисања и спровођења заједничких акција и сеоско-урбаних развојних пројеката.

Специфични циљ 5.1. Регулација и развој тржишта пољопривредних производа и инпута за пољопривредну производњу

Један од највећих проблема у пољопривреди је управо институционално неразвијено тржиште пољопривредних производа. Тржишна економија у пољопривреди у суштини се своди на високо присуство сиве економије, која кроз неизвесност, нестабилност и нелојалну конкуренцију изузетно негативно утиче на конципирање развојних стратегија свих тржишних учесника у примарној пољопривредној производњи. Потреба за владавином права или установљењем правне државе (доношење разумних закона и њихово поштовање, ефикасно функционисање правосудних органа, чија је сврха заштита закона, уговора и власничких права), која подразумева и транспарентно и законски уређено тржиште, високо се „котира“ у захтевима и потребама пољопривредних произвођача. Институционално уређење тржишта у највећој мери зависи од ефикасне примене постојећих закона.

² Савет за спровођење Стратегије развоја пољопривреде града Београда до 2015, чије је формирање предвиђено у одељку о имплементацији.

Мера 5.1.1. Укидање сиве економије у промету пољопривредних производа и инпута за пољопривредну производњу

Пројекат 5.1.1.1. Обезбеђење примене закона

Пројекат подразумева повећање ефикасности инспекцијских органа у регулисању тржишта пољопривредних производа, као и тржишта инпута за пољопривреду (контрола квалитета и промета семенског и расадног материјала, вештачког ђубрива, пестицида и ветеринарских лекова). Овде се, пре свега, мисли на ефикаснији рад ветеринарске, фитосанитарне и пољопривредне инспекције, као и радне, тржишне, пореске и царинске инспекције. У склопу овог пројекта, требало би развијати иницијативе јавног и цивилног сектора за ефикаснији рад надзорних и инспекцијских органа, који би требало да имају широка овлашћења, интегритет и средства за испуњење својих обавеза на професионалан и објективан начин (без сукоба интереса и уз подвргавање обавезној ревизији).

Мера 5.1.2. Унапређење тржишта пољопривредних производа кроз увођење нових инструмената и облика функционисања и управљања понудом

Пројекат 5.1.2.1. Изградња савременог откупно-дистрибутивног центра у Београду

Покретање иницијативе са градског нивоа и сарадња јавног и приватног сектора у процесу оснивања савременог откупно-дистрибутивног центра, са модерном опремом и средствима за откуп, селекцију, паковање, складиштење и транспорт пољопривредних производа. Овакви центри, комплетно инфраструктурно опремљени, обезбеђују ефикасну манипулацију пољопривредним производима (откуп, сортирање, складиштење, паковање, транспорт), подстичу стандардизацију процеса производње код произвођача и омогућавају развој робних марки. С обзиром да је манипулација пољопривредним производима, посебно свежим воћем и поврћем, „уско грло“ ове производње, оснивање савременог откупног центра у Београду претпоставка је поједностављивања ових процеса, уштеде времена и трошкова, па самим тим и повећања ефикасности и продуктивности у домаћој пољопривреди.

Пројекат 5.1.2.2. Увођење робних записа на тржиште пољопривредних производа

Покретање иницијативе са градског нивоа за увођење робних записа на тржиште пољопривредних производа, тачније, што хитније усвајање Закона о јавним складиштима за пољопривредне производе. Овим законом омогућило би се власницима ускладиштених пољопривредних производа да робне записе користе као залог за добијање кредита код банака, или да ту потврду изнесу на тржиште, чиме би се подстакло развој терминског тржишта пољопривредних производа (фјучерси, опције).

Пројекат 5.1.2.3. Повећање улоге робних резерви

Потребно је мерама државних органа, уз иницијативу са нивоа града, обезбедити да робне резерве (републичке и градске) добију знатно већу улогу у функционисању тржишта пољопривредних производа. Овде се, пре свега, мисли на откуп тржишних вишкова и друге интервенције у случају поремећаја тржишта.

Специфични циљ 5.2. Успостављање адекватне подршке државне управе, институција и организација, развоју пољопривреде у градским подручјима, усклађене са прописима и праксом ЕУ

Овај специфични циљ обухвата многе активности које су претпоставка или подршка изграђивању конкурентности домаћег пољопривредног сектора. Пројекти у овом домену у надлежности су републичких органа, а иницијативе за њихову реализацију могу долазити са градског нивоа.

Мера 5.2.1. Унапређење правне регулативе у пољопривреди

Пројекат: 5.2.1.1. Иницирање усвајања недостајућих закона и подзаконских аката у пољопривреди од стране градских структура

У пољопривреди Србије многи закони су превазиђени или недостају (примера ради, Закон о сточарству, Закон о пољопривреди, Закон о задругама, Закон о безбедности хране, Закон о семену), а исто је и у случају подзаконских аката, односно уредби и правилника који обезбеђују спровођење закона (примера ради, недостају правилници који би тачно дефинисали увоз садног материјала, како за формирање матичњака тако и за комерцијалне засаде воћа, или правилници којима би се ближе одређивале надлежне институције које врше контролу и сертификацију производа са ознаком географског порекла и слично).

Путем заједничких активности државног и јавног сектора, уз јачање иницијативе града - радити на убрзању процедуре усвајања недостајућих закона и подзаконских аката у пољопривреди. Уз све претходно, потребно је са нивоа града промовисати међу пољопривредницима (путем надлежних научноистраживачких субјеката, приватних консултантских кућа) нове законе, праксу ЕУ у пољопривреди и сл.

Пројекат 5.2.1.2. Подела одговорности између различитих државних органа у законодавном дефинисању пољопривреде

На захтеве и праксу пољопривреде утиче низ законских прописа. Под таквим околностима постоји опасност, ко што се у пракси показало, да разна законска дејства могу да изазову нехотична поклапања, па чак и сукоб норми, што може онемогућити да се следе кључни циљеви у развоју пољопривреде. Важно је да креатори политике буду свесни ове опасности и да предузимају мере да је ограничи. Преклапање и контрадикторни прописи такође представљају проблем који би требало пратити да не би дошло до каквог регулаторног вакуума, као што је у пракси било случајева.

Пројекат 5.2.1.3. Покретање иницијативе за доношење закона којим се уређује систем подстицаја пољопривреде и сеоског развоја средствима републичког буџета

Ову иницијативу треба покренути са градског нивоа код Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, како би се на трајнијој основи уредио систем подстицаја (уместо годишњих уредби), што би улило већу сигурност и извесност код пољопривредних произвођача и поједноставило начин њиховог коришћења. Закон би садржавао врсте и обим подстицаја, а средства би се обезбеђивала годишњим буџетима. Било би пожељно да у радној групи за израду закона буде и представник града.

Мера 5.2.2. Реорганизација и унапређење институција у пољопривреди

Пројекат 5.2.2.1. Иницирање реорганизације и унапређења постојећих институција у пољопривреди са градског нивоа

Обезбедити подршку и иницијативу са нивоа градских власти за реорганизовање постојећих институција у пољопривреди: укидање непотребних служби, формирање нових, раздвајање надзорних функција од саветодавних у постојећим службама и сл. Неопходно је са нивоа града поспешити и развој научноистраживачке делатности у институтима, факултетима, као и формирање инкубатора у складу са Законом о иновативној делатности, са пројектима из области развоја и унапређења пољопривреде.

Мера 5.2.3. Развијање система буџетске и кредитне подршке развоју пољопривреде

Пројекат 5.2.3.1. Иницијатива за оснивање специјализоване финансијске установе – банке за финансирање пољопривреде и сеоског развоја

Показало се да пољопривреда, због природе саме активности, под постојећим условима није у стању да на тржишту новца обезбеђује средства за репродукцију. Било би добро да се на нивоу Републике образује специјализована банка која би се бавила кредитирањем пољопривреде и сеоског развоја под прихватљивим условима (трошкови, рокови отплате, грејс период, гаранције и сл.) Ово утолико пре, што и пољопривреда и сеоски развој спадају у развојне приоритете Републике. У земљама које практикују такво решење, такве банке показале су се веома делотворним. Иницијативу са градског нивоа покренути код Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и Министарства финансија.

Пројекат 5.2.3.2. Обезбедити подстицај одређеним активностима са нивоа града и градских општина

У договору са властима града Београда, у градским општинама које у саставу имају сеоска подручја и на којима је заснована пољопривредна делатност, требало би редовно обезбеђивати наменска средства за подршку оним активностима, односно пројектима, које су специфичне за дату општину, односно сеоску средину на њеној територији. Тако би се постигао додатни стимуланс конкретној активности-пројекту у датој средини, наравно, уз сопствена средства инвеститора и подстицајна средства Републике, евентуално и Града, уколико потпадају под мере подстицаја са тих нивоа.

Мера 5.2.4. Развијање механизма за мониторинг имплементације подстицаја и контролу резултата

Пројекат 5.2.4.1. Иницирати формирање посебног тела на нивоу града, или у општинама, за мониторинг имплементације подстицајних средстава

Овај пројекат подразумева контролу трошења свих средстава која се издвајају за пољопривреду (са нивоа републике, града и/или општина), а циљ је да се спречавају злоупотребе и осигура наменско коришћење буџетских средстава. За спровођење овог посла требало би формирати пољопривредну инспекцију.

Мера 5.2.5. Унапређење координације и синхронизације у спровођењу мера подршке између различитих нивоа државне управе (република, град, општина)

Пројекат 5.2.5.1. Иницирање координације и синхронизације у спровођењу мера подстицаја између различитих нивоа

Овај пројекат подразумева формирање одговарајућих тела на нивоу града или МПШВ Републике Србије, у чијој би надлежности било успостављање усаглашених мера подстицаја и подршке пољопривреди на различитим нивоима државних структура.

Мера 5.2.6. Јачање капацитета локалне заједнице у области развоја пољопривреде у градским подручјима

Пројекат 5.2.6.1. Обука за стицање вештина и анимирање актера локалне заједнице у погледу припреме и имплементације развојне стратегије LEADER приступом

Leader приступ утврђивања и спровођења стратегије развоја локалне заједнице претпоставља ефикасно функционисање локалног јавно-приватног партнерства (тзв. локалних акционих група); приступ одоздо према горе са моћи локалних акционих група да доносе одлуке у вези с припремама и имплементацијом стратегија локалног развоја; мултисекторски приступ и имплементацију стратегије засноване на интеракцији између акција и пројеката различитих сектора локалне економије; имплементацију иновативних приступа; имплементацију пројеката сарадње и умрежавања са локалним партнерствима, како би имплементација локалне стратегије развоја и других активности локалних акционих група доприносила територијалној кохезији и синергији.

Локалне акционе групе морају да располажу одговарајућим информацијама, вештинама и другим видовима подршке, како би испуниле своје задатке на задовољавајући начин. Стога је неопходно организовати потребне обуке за стицање вештина и анимирање актера локалне заједнице, односно јачати сарадњу државног, пољопривредног и цивилног сектора на утврђивању и реализацији развојних пројеката. Тиме се, уједно, врши и ефикасна припрема за савладавање сложених процедура коришћења средстава очекиване подршке из претприступних фондова ЕУ.

Пројекат 5.2.6.2. Иницијатива за формирање националне мреже градских подручја

Покретање иницијативе за формирање мреже градских подручја градова Србије и града Београда³, по угледу на француску мрежу *Terres en Villes*⁴, с циљем: формулисања заједничке платформе о месту и улози градске пољопривреде и наступа пред надлежним министарствима приликом дефинисања националних стратешких развојних докумената и политике подршке, размене искустава и реализовања заједничких, интеррегионалних сеоско-градских пројеката.

³ Према Закону о територијалној организацији Републике Србије (Сл. Гласник РС, бр. 129/2007, 29.12.2007).

⁴ Асоцијација градских подручја Француске, формирана 15. јуна 2000. године, са седиштем у Греноблу. За циљеве деловања има: промовисање улоге градске пољопривреде и политике подршке прилагођене њеним интересима у земљи и на нивоу ЕУ, размену искустава и добре праксе међу регионима, члановима и заједничко учешће у националним и европским пројектима <http://www.terresenvilles.org>.

Пројекат 5.2.6.3. Међународна сарадња и размена искустава

Упознавање са резултатима ЕУ у овој области, сарадња са одговарајућим мрежама градских подручја ЕУ (PURPLE, Terres en Villes, Arc Latin...)⁵, а с циљем хармонизације политике подршке градским подручјима.

Пројекат 5.2.6.4. Дифузија знања, информација, искустава и добре праксе

Дифузија знања, информација, искустава и добре праксе у области одрживог развоја пољопривреде у градским подручјима, оснивањем електронске базе података која би била доступна свим заинтересованим корисницима из пољопривредног, јавног и цивилног сектора.

⁵ PURPLE мрежа је повезана са мрежама Terres en Villes и Arc Latin (<http://en.developing-periurban-projects.eu/>).

VIII. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И НАДЗОР

1. Надлежности града Београда у области пољопривреде

Град Београд, као главни град Републике Србије, према важећим прописима, *представља (истина специфичну, утврђену Законом о главном граду) јединицу локалне самоуправе, у којој се остварује право грађана да управљају јавним пословима од непосредног, заједничког и општег интереса за локално становништво.* То је и полазна основа на којој се базирају све активности у конкретной јединици локалне самоуправе. Јединица локалне самоуправе, у овом случају град Београд, има велика и значајна овлашћења у оквиру такозваног изворног делокруга, као што су: доношење развојних програма, урбанистичких планова, доношење програма и спровођење пројеката локалног економског развоја, старање о унапређивању општег оквира за привређивање, доношење буџета, завршног рачуна, програма уређења и коришћења грађевинског земљишта, као и утврђивање висине накнаде за уређивање и коришћење грађевинског земљишта, уређивање обављања комуналних делатности и обезбеђивање њиховог развоја, старање о заштити животне средине, организовање локалног саобраћаја, оснивање робних резерви, оснивање установа и организација у области основног образовања, културе, примарне здравствене и социјалне заштите, физичке културе, спорта, дечје заштите, вођење бриге о заштити културних добара, организовање заштите од елементарних и других непогода, доношење мера основе заштите, коришћење и уређење пољопривредног земљишта, подстицање и брига о развоју туризма, угоститељства, занатства и трговине на својој територији, подстицање и помагање развоја задругарства, образовање и организација органа и служби за његове потребе, као и низ других надлежности, од непосредног интереса за грађане.

Јединица локалне самоуправе управља имовином која јој припада и користи средства у државној својини, старајући се о њиховом очувању и увећању. Она такође утврђује и стопе изворних прихода, као и начин и мерила за одређивање висине локалних такси и надокнада.

Јединици локалне самоуправе могу бити поверени и одређени послови из надлежности Републике, са циљем да се права и дужности грађана остварују што ефикасније и рационалније, и да се њихове потребе, у датим условима, задовоље на најбољи могући начин. За поверене послове, средства се додељују из републичког буџета. Као поверени, то су пре свега послови инспекцијског надзора из области: просвете, здравства, заштите животне средине, рударства, промета робе и услуга, пољопривреде, водопривреде и шумарства, као и други послови у складу са законом.

Доношењем Закона о финансирању локалне самоуправе, омогућено је, поред осталог, да порези на непокретности у целини спадају у надлежност локалне самоуправе, као њени изворни приходи. Иначе, према закону, сви приходи јединице локалне самоуправе чине општи приход њеног буџета и могу се користити за било коју намену, у складу са законом и одлуком о буџету јединице локалне самоуправе (осим оних прихода чији је наменски карактер утврђен законом).

Законом о главном граду, граду Београду су одређене и неке друге надлежности, међу којима је интегрално управљање водама, послови који се односе на изградњу, реконструкцију, одржавање и управљање путевима (осим аутопута) и улицама на својој територији, образовање комуналне полиције и обезбеђивање њеног функционисања, и сл.

Специфичности Београда су и *постојање градских општина*, које се образују статутом града, а све ради ефикаснијег и рационалнијег обављања надлежности које има град. У градској општини се, преко њених органа, обављају послови као што су: доношење

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

одлука о организацији и раду органа градске општине, буџету и завршном рачуну; образовање месних заједница; давање мишљења на урбанистичке планове који се доносе за њено подручје; давање грађевинског земљишта у закуп ради изградње објеката до 800 m² бруто површине; спровођење поступка иселења бесправно усељених лица; старање о изградњи, одржавању, управљању и коришћењу сеоских, пољских и других некатегорисаних путева; старање о развоју угоститељства, занатства, туризма и трговине; планирање и предузимње мера у случају елементарних и других непогода; заштита и унапређење животне средине, и сл. Међутим, седам градских општина (Барајево, Гроцка, Лазаревац, Младеновац, Обреновац, Сопот и Сурчин), поред наведених послова, имају у надлежности и доношење урбанистичких планова за своје подручје (уз наведене изузетке), давање грађевинског земљишта у закуп ради изградње објеката предвиђених урбанистичким плановима; обезбеђивање услова за обављање и развој комуналних делатности и старање о изградњи, одржавању и коришћењу локалних путева, улица и других јавних објеката од значаја за дату општину.

Законско овлашћење јединице локалне самоуправе, али и обавеза, поред осталог је да доноси развојне и урбанистичке планове. Град Београд, односно његова скупштина, поред осталог „доноси програм развоја града Београда и појединих делатности; даје мишљење о законима којима се уређују питања од интереса за град Београд“ (из чл. 12. Закона о главном граду). Како је ***Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.*** године важан развојни документ дугорочнијег карактера, ***њу треба да, у складу са Законом о главном граду и Статутом града Београда, усвоји Скупштина Београда. О њеној реализацији треба да брину надлежне службе градске управе, и органа градских општина, а у појединим сегментима у реализацији конкретних пројеката и месне заједнице. Важна је улога и Привредне коморе Београда и Задружног савеза Београда. Али, у реализацији Стратегије директно ће суделовати бројни учесници, мимо градских и општинских служби, месних заједница, Коморе и Задружног савеза. То су у ствари кључни носиоци у доношењу и реализацији инвестиционих одлука, од којих у највећој мери зависе и степен и темпо остваривања Стратегије. Извесно, индиректно учешће имаће и државни органи, путем законске и подзаконске регулативе, финансијске, стручне и друге помоћи у остваривању појединих сегмената Стратегије.*** Као пример, наводи се подршка развоју комерцијалних пољопривредних газдинстава, или подршка некомерцијалним пољопривредним газдинствима (старачка домаћинства), подршка појединим активностима од значаја за развој села, преко носилаца пољопривредних газдинстава, удружења грађана или задружних и других организација, и сл.

2. Учесници у спровођењу Стратегије

Највећи и најзначајнији део активности у реализацији Стратегије имаће носиоци пољопривредне делатности - предузећа, предузетници и пољопривредна газдинства - наравно, уз стварање одговарајућег амбијента, који подразумева адекватне институционалне претпоставке и неопходну директну и индиректну помоћ за унапређење делатности (са републичког, градског и општинског нивоа). С обзиром на природне услове, размештај насеља, структуру становништва и друге битне елементе, веома значајну улогу требало би да имају они пољопривредни произвођачи који су опредељени да развијају сопствено пољопривредно газдинство, што је битно за потпуније коришћење постојећих привредних и људских потенцијала. Међу овим газдинствима биће њихових носилаца који ће проширивати делатност, заснивањем мањих прерађивачких капацитета, капацитета за давање туристичких услуга, пружање других услуга у сеоским срединама, као што су поједини сервиси, услуге у грађевинској

делатности, и томе слично. Њихова улога у остваривању Стратегије је веома крупна. Изузетно је значајна улога и постојећих, као и нових предузећа и предузетника, који ће развијати и унапређивати делатност, било у примарној производњи било у преради. Инвеститори веће економске снаге, које треба идентификовати и анимирати, могу да дају велики допринос остваривању циљева и задатака из Стратегије. Они би свој капитал улагали у пројекте примарне производње или прерадне капацитете, са вероватноћом истовремено у оба правца, ради заокруживања производног циклуса. Било би корисно да се идентификују и на погодан начин заинтересују могући инвеститори из иностранства, нарочито они који имају порекло са овог простора.

3. Координација, контрола и евентуална иновација

Стратегија представља веома комплексан и целовит развојни документ за развој пољопривреде и села на територији Београда. Треба да се реализује у дужем периоду. У том процесу делују бројни учесници. Одлучујућу улогу имају непосредни носиоци многих активности, као што су конкретна предузећа, предузетници, породична газдинства, поједина интересна удружења (задруге, кластери, и сл). Они утврђују своју развојну и пословну политику, доносе инвестиционе и друге важне одлуке, уз преузимање ризика, што је и основна премиса тржишног привређивања. Стратегија је и основа и подстрекач, да се на државном и нижим нивоима организованости обезбеди погодан амбијент за оживотворење пословних иницијатива за реализацију конкретних програма и пројеката - кроз правну заштиту, разне стимулансе, унапређење неопходне инфраструктуре, итд. Надлежни органи и институције на нивоу града, пре свега Секретаријат за привреду – Управа за пољопривреду, затим Привредна комора града, као и Задружни савез Београда, имају, у оквиру својих права и обавеза, значајну улогу и у реализацији Стратегије. Већу улогу у овоме би требало обезбедити и одговарајућим службама у градским општинама.

Ипак, да би се Стратегија, као целовит и сложен документ, успешно остваривала, а постојеће и потенцијалне снаге рационално користиле, потребно је да се обезбеди одговарајући ниво координације. У том смислу се предлаже **образовање компетентног и ауторитативног тела**, које ће повезивати бројне учеснике и њихове активности у реализацији конкретних пројеката и програма, који проистичу из Стратегије, као и саме Стратегије у целини. Координација би могла да се остварује на два нивоа, градском и нивоу градских општина.

1. На градском нивоу треба образовати:

А) Савет за реализацију Стратегије, на чијем челу би био један о помоћника градоначелника или градски менаџер (алтернатива: секретар за привреду). У његовом саставу би био секретар за привреду градске управе, лице задужено за сектор пољопривреде у градској управи (директор Управе за пољопривреду), по један представник Привредне коморе и Задружног савеза Београда, по један представник из 13 градских општина (изузимају се општине Стари Град, Савски венац, Врачар и Нови Београд које намају примарну пољопривредну производњу) и још неколико (највише пет) врхунских експерата из области аграра и руралног развоја (лица из науке и праксе).

Савет би се састајао у одређеним временским интервалима, али и по потреби. Његова улога би била да промовише значај и улогу Стратегије, да координише активности у њеном спровођењу, да разматра редовне информације – извештаје о спровођењу Стратегије, да предлаже начине разрешавања евентуалних конфликта између актера у спровођењу Стратегије, покреће иницијативе за измене и допуне Стратегије, и друго.

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

Б) Оперативно тело за спровођење Стратегије, на чијем би челу био градски секретар за привреду (алтернатива: директор Управе за пољопривреду). Ово тело би сачињавало више стручних људи различитог профила (свакако и из редова: угледних пољопривредника, прехранбене индустрије, банкарског сектора и сл.). Оперативно тело би перманентно пратило ток реализације Стратегије, разматрало и разрешавало актуелна питања, давало упутства, припремало извештаје и предлоге ставова и закључака, које би разматрао, односно доносио савет.

Савет и оперативно тело радили би на основу пословника, кога би донео савет (алтернатива председник савета).

2. На нивоу градских општина

Општинске комисија за спровођење Стратегије, на чијем би челу био представник општине – члан савета. Комисија би се састојала од извесног броја лица која могу дати допринос у оцени степена реализације пројеката на својој територији, давати упутства, предлагати конкретне мере, покретати иницијативе за евентуалне промене у динамици, пројектима и др. Ту би били заступљени представници појединих производних структура (предузећа, предузетника, пољопривредних газдинстава и месних заједница). Ове комисије би редовно достављале извештаје оперативном телу за спровођење Стратегије.

По угледу на праксу у појединим замљама ЕУ, која даје значајне резултате, било би од користи да се на нивоу месних заједница образују такозване **локалне акционе групе (ЛАГ)**, ради иницирања, доношења и остваривања појединих, за ту средину битних пројеката или акција.

4. Материјална основа за спровођење Стратегије

За остваривање сваког посла, активности, пројекта, па наравно и Стратегије, потребна су и финансијска средства. Извори тих средстава су бројни. Поред скромних буџетских средстава, која би требало повећавати и на нивоу града и на нивоу градских општина, средстава непосредних инвеститора и суинвеститора, као основних и најзначајнијих извора, може се рачунати и на подршку у оквиру економске политике земље, на начин и под истим условима који важе и за друга подручја у Републици (изузимајући она која по одређеним критеријумима и прописима спадају у девастирана, маргинална, економски неразијена подручја и подручја са посебним развојним проблемима, која имају извесне погодности и издашнију помоћ у развоју уопште, па и развоју пољопривреде и села).

У току реализације Стратегије, може се рачунати и на:

- 1) **подршку развоју пољопривредних газдинстава** бесповратним средствима за одређене намене: узгој стоке, набавку савремене пољопривредне механизације, подизање система за наводњавање, подизање пластеника и стакленика, заснивање нових воћњака и винограда, увођење одговарајућих стандарда квалитета, заснивање органске производње, заштиту географског порекла, и сл., а поједина предузећа из области прехранбене индустрије, и на повољније кредите које могу користити за унапређење и повећање производње;
- 2) **подстицаје сеоском развоју** у веома раличитим облицима, које могу да користе и локалне самоуправе, удружења грађана у локалним срединама, задруге, цркве, и сл.;
- 3) **подршку некомерцијалним пољопривредним газдинствима** (старачким домаћинствима), путем финансијске помоћи у одговарајућим износима и подстицаја да необрађено пољопривредно земљиште издају у закуп;

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

- 4) **коришћење средстава** (под одређеним условима) у оквиру републичких институција: Националног инвестиционог плана, преко Фонда за развој Републике Србије, кроз помоћ Гаранцијског фонда, Агенције за мала и средња предузећа, Националне службе за запошљавање;
- 5) **нови инструмент претприступне помоћи ЕУ** (IPA - Instrument for Preaccession Assistance) земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ представља реално могући извор средстава и за финансирање активности у пољопривреди, посебно активности развоја сеоских подручја. При коришћењу ових средстава пресудно је да се понуде одговарајући програми - пројекти, чија припрема захтева крајњу озбиљност, као и да сама држава из буџетских извора партиципира у њиховом финансирању. На нивоу Београда таквих пројеката може и мора да буде;
- 6) **евентуална средства из донација** (овај извор средстава је могућ, али неће бити издашан, уз тенденцију јењавања) и
- 7) **кредитна средства међународних финансијских институција**, као што је Европска банка за обнову и развој (BERD), и др.

За коришћење наведених, као и других могућности, неопходно је испуњавање конкретних услова. Пре свега су потребни атрактивни и добро припремљени конкретни програми, односно пројекти, као и координација у њиховом доношењу и спровођењу.

Ваља имати на уму да - по Закону о локалној самоуправи, што је у складу на новим Уставом РС - јединица локалне самоуправе има своју имовину којом њени органи самостално управљају, наравно, у складу са законом. То локалним заједницама омогућава да самосталније и јаче утичу на сопствени развој. Пошто ће се управљање имовином локалне самоуправе регулисати посебним законом, потребно је сачекати да се такав закон донесе и такво право почне да се користи.

IX. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Пољопривреда Београда, као и целе Србије, налази се у процесу интензивних промена, почевши од промене самог разумевања суштинске улоге пољопривреде за развој једне државе, па до нужних институционалних промена, како у Београду, тако и Србији. Израда ове стратегије треба да надокнади недостатак одговарајућег стратешког развојног документа у овој области. При томе је неопходно ускладити потребе аграрне политике Београда са аграрном политиком Републике Србије, како би она омогућила даљи дугорочно одржив развој пољопривреде и његово усклађивање са захтевима међународних интеграционих процеса, пре свих приступања Светској трговинској организацији (WTO), Споразуму о стабилизацији и придруживању (САА) и процесу укључивања у чланство у Европске уније.

Стратегија развоја пољопривреде као општи циљ одрживог развоја треба да дефинише стварање економски исплативе и еколошки прихватљиве пољопривредне производње, и то: усклађивањем националних прописа и акција из области пољопривреде са законодавством и праксом у ЕУ; подстицањем инвестиција у смањење загађења из пољопривреде, очување агродиверзитета и традиционалних (комбинованих) система фарми - ради очувања предеоног и специјског биодиверзитета у осетљивим агроеколошким условима, развој система заштите добробити животиња, смањење ерозије те очување и унапређење животне средине у целини - повећањем површина под органском и другим еколошки прихватљивим системима пољопривредне производње, подизањем и развијањем јавне свести пољопривредних произвођача о проблемима животне средине, уз уважавање принципа заштите биодиверзитета и добробити животиња и увођењем кодекса добре пољопривредне праксе (Влада РС, 2008: 106.).

У складу са налазима SWOT анализа, дакле комплексном и детаљном анализом свих снага и слабости пољопривреде, а у контексту и амбијенту шанси и ризика домаћег и иностраног окружења у коме пољопривреда егзистира, у складу са потребом усклађивања политике руралног развоја са одговарајућом у ЕУ, произашли су и дефинисани су визија и мисија, стратешки и специфични циљеви развоја пољопривреде града Београда, као и мере (приоритетне активности) за њихово остварење.

Концепт визије је конзистентан и на разумљив начин исказује стратешке намере и планове у развоју сектора пољопривреде. Визија развоја пољопривреде града Београда гласи:

Конкурентан и тржишно оријентисан пољопривредни сектор који свој развој базира на предузетничком приступу запошљавању и едукацији у интензивираној пољопривредној производњи, заснован на природним ресурсима подручја и усаглашен са новим технологијама и задовољењу растуће тражње београдског тржишта, уско повезан са стандардизованим произвођачким капацитетима, уз проширивање еколошких стандарда и афирмацију сеоских подручја, а све то подржано адекватном аграрном политиком и финансијским средствима и усаглашеним институционалним и правним оквирима према доброј пословној пракси ЕУ.

Истицањем основних конкурентских вредности пољопривреде, визија уједно подстиче и на дефинисање основних циљева, мера и акција потребних за остварења будућих планова развоја и достизање могућег стања које ће обезбедити ефективно и непрекидно функционисање.

Реализација **првог стратешког циља** развоја пољопривреде Београда - **Повећање продуктивности и конкурентности пољопривредног сектора у градским подручјима на принципима одрживог развоја** - условљена је и реализацијом **специфичних циљева** у оквиру

Стратегија развоја пољопривреде града Београда до 2015.

његу, а то су: коришћење предности људског потенцијала као специфичног хуманог капитала, јер једино он временом неће опадати него ће се увећавати, затим унапређење земљишне инфраструктуре и развој пољопривредног земљишта, интензивирање ратарске и повртарске производње према захтевима тржишта и могућностима прераде, интензивирање производње лековитог и ароматичног биља, цвећа и украсног биља, према захтевима тржишта и могућностима прераде, интензивирање воћарско-виноградарске производње према захтевима тржишта и могућностима прераде, унапређење сточарске производње према захтевима тржишта, уз акценат на интензивирање говедарске производње, развој органске производње, унапређење квалитета пољопривредне производње и пољопривредних производа, подршка успостављању произвођачких удружења и задружне сарадње, посебно на плану промоције и пласмана пољопривредних производа и развоју погона примарне прераде и увођењу иновација.

Реализација специфичних циљева је предуслов остварења и за **други стратешки циљ - Изградити конкурентан прехранбени сектор за стварање веће додајне вредности и промовисање квалитета домаћих производа на иностраном тржишту. Специфични циљеви** у оквиру овога су: унапредити повезивање прехранбеног сектора са примарном пољопривредном производњом, подржати модернизацију прехранбене индустрије кроз увођење нових технологија и стандарда и стално унапређење квалитета производа и подржати развој нових прерађивачких капацитета према расположивим стратешким сировинама и захтевима тржишта.

Трећи стратешки циљ - Афирмисати развој градских подручја на основу диверсификације економских активности и унапређења квалитета живота у овим подручјима - може бити реализован такође кроз остварење неколико **специфичних циљева**, и то: унапређење физичке инфраструктуре у градским подручјима, унапређење социјалне инфраструктуре, уз очување историјског и културног наслеђа градских подручја и диверсификацију економских активности у правцу развоја сеоског туризма, предузетништва у примарној преради пољопривредних производа и других сеоско-градских мултисекторских пројеката.

Реализација **четвртог стратешког циља - Очување и заштита природних ресурса и ревитализација деградираних и загађених околине** - претпоставља и остварење **специфичних циљева** у оквиру ове групе, а то су: успостављање система мониторинга испуњавања еколошких захтева у пољопривреди и развијање политике очувања земљишних ресурса, вода и агродиверзитета.

И на крају, **пети стратешки циљ - Институционална и правна подршка развоју пољопривреде у градским подручјима, усклађена са праксом ЕУ** - биће реализован кроз два **специфична циља**: регулацију и развој тржишта пољопривредних производа и инпута за пољопривредну производњу и успостављање адекватне подршке државне управе, институција и организација развоју пољопривреде у градским подручјима, усклађене са прописима и праксом ЕУ.

Иако у пракси, али и у правној регулативи, постоји још низ нерешених проблема за укупну пољопривреду као привредну делатност, не само на нивоу Београда, већ и на нивоу целе Србије, град Београд, са својим општинама, може и мора да пружи поуздане моделе развоја пољопривреде управо у тим подручјима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Agriculture, Main statistics 2005-2006, (FSS – Farm Structure Survey 2005), European Commission, 2007;
2. Анекс пројекта хидрогеолошких истраживања на територији општине Барајево. Институт за хидрогеологију, Рударско-геолошки факултет, Београд, 1997. год;
3. Арсић Јованка, Савић Мирјана, (2005), Едукација - пут у мултифункционалну пољопривреду, Тематски зборник Међународног научног скупа: „Мултифункционална пољопривреда и рурални развој“, стр. 336-340, Београд;
4. В92, <http://www.vesti.rs/search.php?q=obilaznica>; 13.07.2008;
5. Београд на раскрсници коридора југоисточне Европе – Балкански конгрес шпедитера, Београд, 2007;
6. Београд у бројкама, Завод за информатику и статистику, Београд, 2006. година;
7. Билтен јавних финансија Министарства финансија, бр. 42, фебруар 2008;
8. Boel Fischer Mariann, (2008), Peri-urban areas and developments in the CAP. Peri Urban Platform Europe conference, Brussels, 22.05.2008. SPEECH/08/261, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/08/261&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>;
9. Богданов Наталија, (2007): „Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија“, UNDP, Београд;
10. Council regulation (EC) No. 1946/2005. of 14 November 2005. amending Regulation (EC) No. 2007/2000. introducing exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's Stabilisation and Association process, OJ L 312, 29.11.2005;
11. Council regulation (EC) No. 2563/2000. of 20 November 2000. amending Regulation (EC) No. 2007/2000 by extending to the Former Yugoslav Republic of Macedonia and the Federal Republic of Yugoslavia the exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the European Union's Stabilization and association process and amending Regulation (EC) No. 2820/98, OJ L 295, 23.11.2000;
12. Цвијановић Драго, Хамовић Владана, Поповић Весна, Субић Јонел, Катић Бранко, Параушић Весна: Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у АП Војводини“, Институт за економику пољопривреде, Београд, 2007;
13. DG for Agriculture and Rural Development, European Commission, (2008), The "Health Check" of the CAP reform: Legislative proposals, DG AGRI, 20.05.2008, http://ec.europa.eu/agriculture/healthcheck/presprop_en.pdf;
14. Драгићевић Славољуб, Иван Карић, Геопросторне карактеристике градске општине Обреновац, скраћена верзија;
15. Дражић Д. и сарадници, Интегрална валоризација шумских ресурса Београда, Шумарски факултет, Београд, 2005;
16. Дражић, Д., Дражић, М. (2001): Ecological functions of urban forests – the example of Belgrade. Third Balkan Scientific Conference: Study, Conservation and Utilization of Forest Resources, 2-6 October, Sofia, Proceedings, Volume I, p. 136-141;

17. Ђокић Владан: Хидрогеолошке карактеристике Младеновачког терцијалног басена са аспекта водоснабдевања, Дипломски рад, Рударско-геолошки факултет, Институт за хидрогеологију, Београд, 2003. године;
18. ЕС (2007), CAP Reform: Fruit and Vegetable reform will raise competitiveness, promote consumption, ease market crises and improve environmental protection. IP/07/810, Brussels, 12.06.2007, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/810>;
19. EESC (2004), Opinion of the European Economic and Social Committee on European Metropolitan Areas: socio-economic implications for Europe's future. ECO/120, Brussels, 1. July 2004;
20. Елаборат о условима заштите изданских вода на ширем простору села Бабе (општина Сопот), зоне санитарне заштите. Универзитет у Београду, Рударско-геолошки факултет, Београд 2001. година;
21. Електронски часопис „Пчеларски весник“, (2002), <http://www.pcela.co.yu>;
22. FAO, 1989, *Sustainable development and natural resources management*. Rome: FAO Twenty-Fifth Conference Paper C/89/2-Sup. 2;
23. FAO, 1998, *The State of Food and Agriculture, Rural Non-Farm Income in Developing Countries*, Rome, pp. 335-336;
24. Хидрогеолошка студија неогених наслага Београдског подунавља, Универзитет у Београду, Рударско-геолошки факултет, Департман за хидрогеологију, Београд, 2006. година;
25. <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/dokumenti/saopstenja/ZP14/zp14122007.pdf>;
26. <http://www.airport-belgrade.co.yu>;
27. <http://www.atle.co.yu/core/company.php?LID=0>;
28. <http://www.beograd.org.yu>;
29. <http://www.beograd.rs>;
30. <http://www.bgpijace.co.yu/markets/marketsList.aspx>;
31. <http://www.bvk.co.yu>;
32. <http://www.cukarica.org.yu>;
33. <http://www.deltaagrar.rs/code/navigate.php?Id=22>;
34. <http://www.deltayu.com>;
35. <http://www.drzavnauprava.sr.gov.yu>;
36. <http://www.edb.co.yu>;
37. <http://www.ekapija.com/website/sr/page/187428>;
38. <http://www.eko.bg.gov.yu>;
39. <http://www.ekoforum.org.yu>;
40. <http://www.ems.co.yu>;
41. <http://www.eps.co.yu>;

42. <http://www.foodland.co.yu/srp/AboutUs.aspx>;
43. <http://www.fruitland-serbia.com>;
44. <http://www.gsp.co.yu>;
45. <http://www.hidmet.sr.gov.yu>;
46. <http://www.ica.coop/coop/principles.html>;
47. <http://www.jcerni.co.yu>;
48. http://www.kombeg.org.yu/komora/udr_trgovine.htm;
49. <http://www.lasta.co.yu>;
50. <http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/Nacrt%20zakona%20o%20bezbednosti%20Ohrane.pdf>;
51. <http://www.minpolj.sr.gov.yu>;
52. <http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/ovlascene%20organizacije.pdf>;
53. http://www.minpolj.sr.gov.yu/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=112&Itemid=86;
54. <http://www.mpriv.sr.gov.yu>;
55. <http://www.natureprotection.org.yu>;
56. <http://www.nbs.rs/export/internet/cirilica/67/pn.html>;
57. <http://www.novibeograd.org.yu>;
58. <http://www.opstinasurcin.org.yu>;
59. <http://www.pkb.co.yu>;
60. <http://www.poljopartner.rs/domace-vesti/dragin-necemo-tolerisati-monopol-nartrzistu-3.html>;
61. <http://www.port-bgd.co.yu>;
62. <http://www.posta.co.yu>;
63. <http://www.purple-eu.org>;
64. <http://www.rakovica-agro-cluster.net>;
65. <http://www.sepa.sr.gov.yu>;
66. <http://www.sozemun.org.yu>;
67. <http://www.srbijagas.co.yu>;
68. <http://www.terras.org.yu/presskutak/aktuelnosti/2008-02-24.html>;
69. <http://www.vikipedija.org>;
70. <http://www.vodoprivreda.co.yu>;
71. <http://www.voanews.com/Serbian/archive/2007-08/2007-08-20-voa8.cfm>;
72. <http://www.vracar.org.yu>;
73. http://www.zadruzna-zveza.si/index.php?option=com_content&task=view&id=3&Itemid=4;

74. <http://www.zdravlje.org.yu/ekoatlas>;
75. <http://www.zeleznicesrbije.com>;
76. <http://www.zvezdara.com>;
77. <http://www.apr.sr.gov.yu/default.aspx>;
78. <http://www.bdagro.com>;
79. Индикатори животне средине у Републици Србији, кратак водич, Министарство заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине;
80. Inter-mobility as a roll for urban (re) development of Belgrade public space areas-between mobility and sustainability in case of Belgrade, 44th ISOCARP Congress 2008;
81. Интерна документација Електро Мреже Србије;
82. Интерна документација Секретаријата за привреду Градске управе Града Београда, прибављена у оквиру остале „грађе“ за израду ове Стратегије;
83. Интерни подаци Одбора за пољопривреду по појединим општинама;
84. Интерни подаци Републичког завода за статистику, Београд;
85. Интерни подаци Завода за информатику и статистику, Београд;
86. Интервју са Живославом Стојановићем, вођен крајем децембра 2007. и у јануару 2008, интервју водио Предраг Цветковић;
87. Извештај о раду Задружног савеза Београда за 2007. годину, новембар 2007;
88. Извештај о раду Задружног савеза Србије у периоду 2003-2007. година, децембар 2007;
89. Извештај о стању животне средине у Републици Србији 2003, 2004, 2005, 2006. и 2007, Агенција за заштиту животне средине, Београд;
90. Извештаји о оствареној сетви/жетви житарица на подручју града Београда, привредна комора Србије, 2007. и 2008;
91. Извештаји са теренена, фокус групе по општинама, Институт за економику пољопривреде Београд, 2008;
92. Јована Дучић, Јасна Матић (2003): Improving Competitiveness Through Cluster Work – Serbian experience, зборник Конкурентност и транзиција, Савез економиста СЦГ;
93. Каначки Лидија, Савић Мирјана, Лабораторијска испитивања и мерења – примена у управљању системима квалитета и системима управљања безбедношћу хране, Тематски зборник Међународног научног скупа „Мултифункционална пољопривреда и рурални развој“, 329-336, Београд, 2005;
94. Катић, Б. (2007), Приказ јединственог мултилатералног споразума о слободној трговини у Југоисточној Европи – ЦЕФТА 2006, Значај ЦЕФТА Споразума за привреднике и његова примена у пракси. Привредна комора Београда, Институт за економику пољопривреде, Београд, електронско издање;
95. Катић, Б., Држава и аграр, Економика, 1-2/2006, Ниш, 2006;

96. Катић, Б., Савић Мирјана, Мијајловић Нада, Могућност пласмана шумских плодова, лековитог и ароматичног биља, Економика пољопривреде, Економика пољопривреде, Vol. LIII, бр./N°3,767-783, Београд, 2006;
97. Катић, Б., Савић Мирјана, Мијајловић Нада, Регулатива очувања и унапређења биолошке и генетске разноврсности, Економика пољопривреде, Vol. LIII, бр./N° ТВ, 616-627, Београд, 2006;
98. Ketels, Christian H.M., Göran Lindqvist, and Örjan Sölvell (2006), Cluster Initiatives in Developing and Transition Economies, Report, Ivory Tower AB, Stockholm;
99. Конкурентност привреде Србије 2006, Дијагноза раста, Jefferson Institute, Београд, 2006;
100. Конкурентност привреде Србије, Jefferson Institute, Beograd, 2003;
101. Квалитет животне средине града Београда у 2007. години, Београд 2008;
102. Квалитет животне средине у ГО Сурчин у 2007. години, градска општина Сурчин, одсек за привреду, пољопривреду и заштиту животне средине, 2008;
103. Маричић Бранко (2006), Задругарство у времену транзиције, СНС-Научна, Београд;
104. Michael Porter (1990), The Competitive Advantage of Nations, The Macmillan Press Ltd., London;
105. Michael Porter (1998), Clusters and the New Economics of Competition, Harvard Business Review;
106. Миладин Шеварлић (2006), „Све више закона о задругама - све мање задружне својине“, http://www.poljoprivreda.biz/stav/sve_vise_zakona_o_zadrugama_sve_manje_zadr_uzne_svojine;
107. Миладин Шеварлић (2007), „Lex specialis за задружну имовину“, <http://www.poljopartner.co.yu/najnovije/lex-specialis-za-zadruznu-imovinu-6.html>;
108. Министарство финансија, Управа за трезор, (2008), Анализа регистрованих пољопривредних газдинстава у Републици Србији, стање на дан 06.05.2008, http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/RPG_Analiza060508.pdf;
109. Министарство финансија, Управа за трезор, (2008), Број регистрованих пољопривредних газдинстава на територији града Београда, стање на дан 03.06.2008;
110. Министарство финансија, Управа за трезор, (2008), Преглед броја пољопривредних газдинстава у Републици Србији, стање на дан 06.05.2008, http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/RPG_BrReg060508.pdf;
111. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, (2005), Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2005, www.minpolj.sr.gov.yu;
112. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, (2005), Програм о изменама и допунама Програма расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2005. годину, www.minpolj.sr.gov.yu;

113. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, (2008), Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008, www.minpolj.sr.gov.yu;
114. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, (2008), Програми о изменама и допунама Програма расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008. годину, www.minpolj.sr.gov.yu;
115. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, управа за шуме;
116. Младеновић М: Пчеларство у савременој пољопривреди, Зборник радова, Приштина, 10.2.1999;
117. Национални програм заштите животне средине, Предлог, Влада Републике Србије, Београд, 2007;
118. Нацрт стратегије развоја града Београда за 2008. годину;
119. Нацрт закона о задругама, септембар 2006. година, друга верзија, Министарство привреде Републике Србије и Радна група за израду Нацрта закона о задругама;
120. Оперативни програм развоја наводњавања у Републици Србији 2000-2005. године, Јавно водопривредно предузеће „Србијаводе“, Београд, 2000;
121. Општине у Србији, Републички завод за статистику Србије, 1981, 1983, 1985, 1986, 1987, 1989, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006 и 2007;
122. Organic farming in the EU, Eurostat, 80/2007, 12 June 2007;
123. Основна хидрогеолошка карта 1:100000, Тумач за лист Обреновац, Л34-1525 Обреновац, Савезно министарство за привреду, Београд, 1994;
124. Пољопривредни информатор 2006, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије;
125. Попис 2002, Пољопривреда књига 1, децембар 2003;
126. Поповић Весна, Катић Б, (2007), Ниво и структура интерне подршке пољопривреди Србије у процесу приступања СТО и ЕУ. Институт за економику пољопривреде, Београд;
127. Поповић Весна, Катић Б, (2007), Увозна заштита и подршка извозу пољопривреде Србије у процесу приступања СТО и ЕУ. Институт за економику пољопривреде, Београд;
128. Поповић Весна, Миловановић М., Томић Д, (2008), Подршка пољопривреди и руралном развоју у функцији смањења сиромаштва у Србији, Економика пољопривреде, бр.1/2008;
129. Програм о изменама и допунама Програма расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008. годину, www.minpolj.sr.gov.yu;
130. Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008, www.minpolj.sr.gov.yu;

131. Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области ветерине за 2008. годину, www.minpolj.sr.gov.yu;
132. Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области заштите биља за 2008. годину, www.minpolj.sr.gov.yu;
133. Просторни план Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр.13/1996;
134. Пројекат - Интегрална валоризација шумских ресурса, извештај за прву фазу, Институт за шумарство Београд, 2005;
135. PURPLE and CAP reform – position paper, (2007), Final version, 8.11.2007, <http://purple.episerverhotell.net/Documents/policy%20documents/071107PURPLE%20CAP%20reform%20position%20paper.pdf>;
136. Регионални просторни план административног подручја Београда, 2004. година;
137. Решење Комисије за заштиту конкуренције у вези Danube Foods Group од 25.01.2008. године, <http://www.kzk.org.yu/?link=32&lang=0>;
138. RUAF Resource Centres on Urban Agriculture and Food Security. Intra- and peri-urban agriculture, <http://www.ruaf.org/node/1564>; 07.11.2008;
139. Саопштење 39/2008, Град Београд, градска управа, Завод за информатику и статистику, Београд;
140. Саопштење 40/2008, Град Београд, градска управа, Завод за информатику и статистику, Београд;
141. Савић Мирјана, Бекић Бојана, Животна средина у законодавству ЕУ и РС, Економика пољопривреде, Vol. LIII, бр./N° ТВ, 655-661, Београд, 2006;
142. Савић Мирјана, Мијајловић Нада, Бекић Бојана, Ambiental, social and economic estimation of gathering and processing of indigenously plants, Тематски зборник међународног научног симпозијума “State, possibilities and perspectives of rural development on area of huge open-pit minings”, 350-357, Лазаревац, 2008;
143. Савић Мирјана, Поповић Весна, Бранко Катић, Законска регулатива ЕУ за оцену усаглашености производа у погледу управљања безбедношћу и квалитетом хране, Економика, 5-6, 77- 85, Ниш, 2006;
144. Савић Мирјана, Смиљић, С, Станојловић Татјана, Значај едукације у развоју знања и реализацији стратегије квалитета, Зборник радова IX Саветовања са међународним учешћем - Развој и реализација националне стратегије унапређења квалитета - Европска техничка регулатива пут ка пословном успеху, стр. 71-74, Сокобања, 2005;
145. Савић Мирјана, Значај и подручје примене НАССР система, Зборник резимеа симпозијума - Сточарство, ветеринарство и агроекономија у транзиционим процесима, стр. 77, Херцег Нови, 2005;
146. Савић Мирјана, Поповић Весна, Мијајловић Нада, Квалитет хране у светлу законских прописа ЕУ и СЦГ, Зборник кратких сажетака симпозијума - Сточарство, ветеринарство и агроекономија у транзиционим процесима, стр. 79, Херцег Нови, 2006;

147. Скупштина града Београда, (2008), Нацрт Стратегије развоја града Београда, www.beograd.org;
148. Службени гласник Републике Србије, бр. 78/05, Стратегија развоја пољопривреде Србије;
149. Службени гласник РС, бр. 123/2008, Закон о буџету РС за 2008;
150. Службени гласник РС, бр. 62/06, Закон о органској производњи и органским производима;
151. Службени гласник РС, бр. 65/2005, Закон о изменама и допунама Закона о буџету РС за 2005;
152. Службени гласник РС, бр.135/04, Закон о процени утицаја на животну средину;
153. Службени гласник РС, бр.135/04, Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину;
154. Службени гласник РС, бр.135/04, Закон о заштити животне средине;
155. Службени гласник РС, бр.46/91, 83/92, 54/93, 60/93, 54/96, Закон о шумама;
156. Службени лист Града Београда, бр. 9/2005. и 12/2005, Одлука о буџету Града Београда за 2006. годину;
157. Службени лист града Београда, бр. 10/2004, Регионални просторни план административног подручја града Београда;
158. Службени лист града Београда, бр. 27/2003. Генерални план Београда 2021;
159. Службени лист Града Београда, бр. 11/2005, Одлука о премији за млеко;
160. Службени лист града Београда, бр. 15/2005, Решење о висини премије за млеко у 2005. години;
161. Службени лист Града Београда, бр. 15/2005, Решење о висини премије за набавку и одгој првотелкиња у 2005. години;
162. Службени лист Града Београда, бр. 19/2007. и 29/2007, Одлука о буџету Града Београда за 2007. годину;
163. Службени лист Града Београда, бр. 26/2007, Решење о висини премије за набавку и одгој првотелкиња у 2007. години;
164. Службени лист града Београда, бр. 37/2004, Одлука о буџету Града Београда за 2005. годину;
165. Службени лист Града Београда, бр. 4/2008, Решење о висини премије за набавку и одгој првотелкиња у 2008. години;
166. Службени лист Града Београда, бр. 4/2008, Решење о висини премије за млеко у 2008. години;
167. Службени лист града Београда, бр. 43/2007, Одлука о буџету Града Београда за 2008. годину;
168. Службени лист Града Београда, бр. 5/2004, Одлука о буџету Града Београда за 2004. годину;

169. Службени лист Града Београда, бр. 5/2006, Решење о висини премије за набавку и одгој првотелкиња у 2006. години;
170. Службени лист Града Београда, бр. 9/2004, Одлука о премији за испоручене количине пастеризованог млека у Београду у 2004. години;
171. Службени лист Града Београда, бр. 9/2004, Одлука о премији за набавку и одгој првотелкиња у 2004. години;
172. Службени лист Града Београда, бр.11/2005, Одлука о премији за набавку и одгој првотелкиња;
173. Службени лист Града Београда, бр.15/2005, Решење о висини прмије за млеко у 2005. години;
174. Службени лист Града Београда, бр.26/2007, Решење о висини прмије за млеко у 2007. години;
175. Службени лист града Београда, бр.27/2003, Генерални план Београда 2021.;
176. Службени лист Града Београда, бр.5/2006, Решење о висини премије за млеко у 2006. години;
177. Службени лист СРЈ, бр. 24/98. и 26/98. и Службени гласник РС, бр. 101/2005. - други закони, Закон о заштити биља;
178. Службени лист СРЈ, бр. 12/98. и Службени гласник РС, бр. 34/06, Закон о допунама закона о задругама;
179. Службени лист СРЈ, бр.41/96, Закон о задругама;
180. Службени лист СРЈ, бр. 90/1994, Закон о посебној дажбини при увозу пољопривредних и прехранбених производа;
181. Службени гласник РС, бр. 29/2008, Уредба о расподели и коришћењу подстицајних средстава за подршку развоју села кроз набавку нове пољопривредне опреме и механизације, као и за ископавање бунара у функцији наводњавања у 2008. години;
182. Службени гласник РС, бр. 101/2005. и 9/2007, Закон о дувану;
183. Службени гласник РС, бр. 101/2005, Закон о спољнотрговинском пословању;
184. Службени гласник РС, бр. 106/2005, Закон о буџету Републике Србије за 2006. годину;
185. Службени гласник РС, бр. 112/2007. и 9/2008. - исправка, Уредба о усклађивању номенклатуре Царинске тарифе за 2008. годину;
186. Службени гласник РС, бр. 12/2008. и 23/2008, Уредба о условима и начину коришћења средстава за подршку у спровођењу поверених послова у пољопривреди за 2008. годину;
187. Службени гласник РС, бр. 12/2008, Уредба о утврђивању Програма о расподели и коришћењу подстицајних средстава за очување и одрживо коришћење биљних гентичких ресурса за храну и пољопривреду за 2008. годину;

188. Службени гласник РС, бр. 12/2008, Уредба о утврђивању Програма о расподели и коришћењу подстицајних средстава за очување и одрживо коришћење генетичких ресурса домаћих животиња за 2008. годину;
189. Службени гласник РС, бр. 123/2007, Закон о буџету Републике Србије за 2008. годину;
190. Службени гласник РС, бр. 126/2007, Одлука о одређивању робе за чији су извоз, увоз, односно транзит прописани услови;
191. Службени гласник РС, бр. 126/2007, Одлука о сезонским царинским стопама на увоз одређених пољопривредних производа;
192. Службени гласник РС, бр. 18/2008, Уредба о премији за дуван у листу за 2008;
193. Службени гласник РС, бр. 18/2008, Уредба о премији за млеко за 2008. годину;
194. Службени гласник РС, бр. 20/2008, Уредба о утврђивању Програма изградње, реконструкције и одржавања водопривредних објеката за 2008. годину;
195. Службени гласник РС, бр. 20/2008, Уредба о утврђивању програма расподеле и коришћења средстава за кредитирање предузећа која обављају делатност у области прехранбене индустрије за 2008. годину;
196. Службени гласник РС, бр. 21/2008, 37/2008. и 61/2008, Уредба о коришћењу подстицајних средстава за генетско унапређење млечног говедарства у 2008. години;
197. Службени гласник РС, бр. 21/2008, 38/2008. и 61/2008, Уредба о коришћењу подстицајних средстава за тов јунади у 2008. години;
198. Службени гласник РС, бр. 23/2008. и 26/2008, Уредба о коришћењу подстицајних средстава за унапређење воћарске и виноградарске производње за 2008. годину;
199. Службени гласник РС, бр. 23/2008. и 84/2008, Уредба о утврђивању Програма мера за субвенционисање камате за краткорочно кредитирање пољопривредно-прехранбене производње за 2008. годину;
200. Службени гласник РС, бр. 23/2008, Уредба о коришћењу подстицајних средстава за подизање вишегодишњих производних засада воћа за 2008. годину;
201. Службени гласник РС, бр. 23/2008, Уредба о коришћењу подстицајних средстава за подизање вишегодишњих производних засада са наслоном винове лозе и хмеља за 2008. годину;
202. Службени гласник РС, бр. 23/2008, Уредба о расподели и коришћењу подстицајних средстава за подршку развоју органске производње за 2008. годину;
203. Службени гласник РС, бр. 23/2008, Уредба о расподели и коришћењу подстицајних средстава за подршку развоју села кроз инвестирање у рурални туризам за 2008;
204. Службени гласник РС, бр. 23/2008, Уредба о условима и начину коришћења средстава за регресирање осигурања животиња, усева и плодова у 2008. години;

205. Службени гласник РС, бр. 26/2008, Уредба о коришћењу подстицајних средстава за увођење и сертификацију система безбедности и квалитета хране за 2008;
206. Службени гласник РС, бр. 26/2008, Уредба о условима и начину коришћења подстицајних средстава за подршку набавке основног стада у сточарству у 2008;
207. Службени гласник РС, бр. 29/2008. и 37/2008, Уредба о условима и начину коришћења средства за регресирање репроматеријала за производњу ратарских и повртарских култура у 2008. години;
208. Службени гласник РС, бр. 29/2008, Уредба о утврђивању Програма заштите и унапређења шума за 2008. годину;
209. Службени гласник РС, бр. 31/2008. и 44/2008, Уредба о утврђивању Програма мера за дугорочно кредитирање пољопривредне и прехранене производње за 2008;
210. Службени гласник РС, бр. 31/2008, Уредба о коришћењу подстицајних средстава за развој села кроз специфичан програм подршке развоју припадника ромске националне заједнице за 2008. годину;
211. Службени гласник РС, бр. 31/2008, Уредба о коришћењу подстицајних средстава за развој села кроз специфичан програм подршке социјално угроженим, расељеним и избеглим лицима за 2008. годину;
212. Службени гласник РС, бр. 31/2008, Уредба о условима и начину коришћења подстицајних средстава за унапређење делатности и подршку интересном удруживању земљорадничких задруга у 2008. години;
213. Службени гласник РС, бр. 31/2008, Уредба о утврђивању Програма извођења радова на заштити, уређењу и коришћењу пољопривредног земљишта за 2008;
214. Службени гласник РС, бр. 35/2008, Уредба о расподели и коришћењу подстицајних средстава за изградњу система подршке руралног развоја у 2008;
215. Службени гласник РС, бр. 37/91, 50/92, 33/93, 67/93, 48/94, 53/95, 52/96 и 25/2000, Закон о заштити животиња;
216. Службени гласник РС, бр. 45/2005, Закон о семену;
217. Службени гласник РС, бр. 47/2003. и 34/2005, Закон о планирању и изградњи;
218. Службени гласник РС, бр. 51/2008, Уредба о коришћењу средстава подршке некомерцијалним пољопривредним газдинствима у 2008. години;
219. Службени гласник РС, бр. 61/1991, Закон о пољопривредној служби;
220. Службени гласник РС, бр. 61/91, 53/93, 67/93, 48/94 и 101/95, Закон о мерама за унапређење сточарства;
221. Службени гласник РС, бр. 62/2005. и 61/2007, Закон о царинској тарифи;
222. Службени гласник РС, бр. 62/2005, Закон о органској производњи и органским производима;
223. Службени гласник РС, бр. 66/2005, Закон о изменама и допунама буџета Републике Србије за 2005. годину;

224. Службени гласник РС, бр. 73/2003, 61/2005, 85/2005, 62/2006. и 63/2006, Царински закон;
225. Службени гласник РС, бр. 78/2005, Стратегија развоја пољопривреде Србије;
226. Службени гласник РС, бр. 85/2006, Закон о изменама и допунама буџета Републике Србије за 2006. годину;
227. Службени гласник РС, бр. 9/2008. и 12/2008. - исправка, Уредба о коришћењу средстава за субвенције произвођачима пољопривредних и прехранбених производа за 2008. годину;
228. Службени гласник РС, бр. 9/2008, Уредба о регресу за квалитетну приплодну стоку и селекционисане пчелиње матице за 2008. годину;
229. Службени гласник РС, бр. 9/2008, Уредба о утврђивању програма развоја и унапређења сточарства за 2008. годину;
230. Службени гласник РС, бр. 62/2005. и 65/2008, Закон о пољопривредном земљишту;
231. Службени гласник РС, бр. 91/2005, Закон о ветеринарству;
232. Службени гласник РС, бр. 99/2007, Уредба о утврђивању Програма развоја сточарства за период 2008. до 2012. године;
233. Службени гласник РС, бр.115/2004, Закон и изменама и допунама Закона о буџету РС за 2004. годину;
234. Службени гласник РС, бр.126/2007 и 21/2008, Одлука о одређивању пољопривредних и прехранбених производа за које се плаћа посебна дажбина при увозу и износу посебне дажбине;
235. Службени гласник РС, бр.20/2008, Уредба о условима и начину коришћења подстицајних средстава за унапређење производње вина, ракије и пољопривредно-прехранбених производа са географским пореклом у 2008;
236. Службени гласник РС, бр.58/2007, Закон о буџету Републике Србије за 2007;
237. Службени гласник РС, бр.96/2007, Меморандум о буџету и економској и фискалној политици за 2008. годину са пројекцијама за 2009. и 2010. годину;
238. Споразум о измени и приступању Споразуму о слободној трговини у Централној Европи, (2006). <http://www.mert.sr.gov.yu/sektori/cefta.php? lang=sr>;
239. Споразум о стабилизацији и придруживању између Европске заједнице и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране; Прелазни споразум о трговини и трговинским питањима између Европске заједнице, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране (2008). <http://www.media.srbija.sr.gov.yu/medsrp/dokumenti/SSP2008.zip>;
240. Статистички билтен – Пољопривреда 2007, Републички завод за статистику, Београд;
241. Статистички годишњак Београда, Завод за информатику и статистику, Београд, 1986, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006. и 2007;

242. Статистички годишњак, Републички завод за статистику Србије, 1992, 2001, 2005, 2006. и 2007;
243. Статистички годишњак, Републички завод за статистику Србије, Пољопривредни фондови, Књига 1 (2003), Књига 2 (2004), Књига 3 (2004) и Књига 11 (2004);
244. Статут града Београда, www.slistbeograd.rs/documents/statut_grada_cyr.pdf;
245. Стратегија пољопривреде, прехранбене индустрије и руралног развоја града Београда за период 2008-2013. године, анализа стања – извештаји са фокус група, мај-јули 2008, Институт за економику пољопривреде, интерна документација;
246. Стратегија развоја Београда, фебруар 2008. године;
247. Стратегија развоја града Београда - циљеви, концепција и стратешки приоритети одрживог развоја, Нацрт, мај 2008. година;
248. Стратегија развоја пијачне делатности у Србији, децембар 2007;
249. Стратегија регионалног развоја Републике Србије од 2007. до 2012. године, „Службени гласник РС“, бр. 21/2007;.
250. Студија о процени утицаја на животну средину чишћења дна и обала Чукаричког рукавца до пројектованих ката и габарита марине „Ада Циганлија” и пловног пута до реке Саве, нетехнички приказ података, Градски завод за јавно здравље Београд, фебруар 2007;
251. Шилић, Ч, (1983), Шумске зељасте биљке, Свијетлост, Сарајево;
252. Terra's билтен 9/2003,
<http://www.terras.org.yu/presskutak/newsletter/bilten09.htm>;
253. The Global Competitiveness Report 2007-2008, 2007;
254. Transition report 2007, people in transition, XI 2007, European Bank for Reconstruction and Development;
<http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/index.htm>;
255. Упитници - општине и фокус групе, ИЕП;
256. Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 98/2006;
257. Влада РС, (2008), Ревидирани Меморандум о буџету и економској и фискалној политици за 2008. годину са пројекцијама за 2009. и 2010. годину,
<http://www.mfin.sr.gov.yu>;
258. Влада РС, (2008), Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије;
259. WCED, 1987, *Our Common Future: The Bruntland report*. New York: World Commission on Environment and Development;
260. WTO, (2008), Revised Draft Modalities for Agriculture. Committee on Agriculture, Special Session, TN/AG/W/4/Rev.3, 10. July 2008,
http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agchairtxt_july08_e.pdf;
261. Закон о планирању и изградњи, „Службени гласник РС“, бр.47/2003. и 34/2006;
262. Закон о локалној самоуправи, „Службени гласник РС“, бр.129/2007;

263. Закон о финансирању локалне самоуправе, „Службени гласник РС“, бр.62/2006;
264. Закон о главном граду, „Службени гласник РС“, бр.129/2007;
265. Меморандум о буџету и економској и фискалној политици за 2008. годину, са пројекцијама за 2009. и 2010. годину, „Службени гласник РС“, бр.96/2007;
266. Заштићена природна добра на простору Београда, 2008;
267. Aaron Presnall и група аутора (2006): Конкурентност привреде Србије 2006, Jefferson Institue, Београд;
268. Council Regulation (EC) No 2007/2000 of 18. September 2000; Council Regulation (EC) No 2563/2000 of 20 November 2000;
269. Michael Porter, Klaus Schwab, Martin Sorrell and A.Lopez-Claros (2004): The Global Competitiveness Report 2004-2005, Palgrave Macmillan, New York 2004;
270. Michael Porter, (1986): Competition in Global Industries, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts;
271. World Economic and Financial Surveys: World Economic Outlook, Database, April 2008 Edition; интернет извор: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/index.aspx>;
272. Службени лист СРЈ – Међународни уговори бр. 1/2001 (Закон о потврђивању Споразума између СРЈ и Руске Федерације о слободној трговини између СРЈ и Руске Федерације);
273. Службени гласник Р. Србије – Међународни уговори бр. 83/2008 (Закон о потврђивању Прелазног споразума о трговини и трговинским питањима између Европске заједнице и Р. Србије);
274. <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/drugastrana.php?Sifra=0009&izbor=odel&tab=3>;
275. http://www.nbs.rs/export/internet/latinica/80/80_2/spoljni_dug.pdf;
276. http://www.nbs.rs/export/internet/cirilica/40/40_5/pb.html;
277. <http://www.nbs.rs/internet/latinica/scripts/showContent.html?id=3052&konverzija=no>.